

LATVIJAS ARMIJA

20 GADOS

V I R S R E D A K T O R S
ARMIJAS STĀBA PRIEKŠNIEKS
ĢENERĀLIS H. ROZENŠTEINS

Rīgā, 1940. g.

Armijas stāba Apmācības daļa

No maza un šaura sākuma izauga mūsu varonīgā armija. Ar ticības sauli pie pieres, ar drosmi sirdī un ar cietu roku mūsu armijas kaŗavīri, teicamāko pavēlnieku vesti, gāja cīņās pret naidnieku, kas skaitā bija lielāks un apbruņojumā pārāks. Tad piepildījās īstenībā vārdi: pirms tēvzemei dēli spēj brīvību pirkt, būs karogam varoņu asinīs mirkt.

Kopā ar visu tautu nesot lielus un smagus upurus, mūsu armija atkaŗoja mūsu senseno zemi un izcīnīja brīvo un patstāvīgo Latviju.

Un šodien mums visiem ir zināms, ka mūsu armija savu krietno virsnieku un instruktoru vadībā veselu un stipru uzglabājusi varonības, tēvzemes mīlestības un pašaizliedzības garu, kas visā spožumā un slavā kā gaiša liesma pacēlās debesīs tautas brīvības un neatkarības cīņu dienās.

Tēvzemes mīlestība ir augstākā mīlestība. Ikvienam mūsu pilsonim jābūt gatavam sargāt un aizstāvēt mūsu zemi un mūsu brīvību, mūsu neatkarību katrā draudu brīdī. Jo labāk šo uzdevumu veiksīm, ja karstāk mēs iemīlēsim savu zemi, kas simtiem gadu ir bijusi mūsu spēka, mūsu izturības avots un glabātāja un mūsu drosmes lieciniece.

Mūsu valsts karogs un katra atsevišķā pulka karogs sauc, aicina un mudina ikvienu kaŗavīru būt vienmēr un visur ticīgam, drosmīgam un neatlaidīgam. Un mūsu armijas tradīcijas, kas kaldinātas un rūdītas slavas pilnās cīņās un uzvarās, dod un vienmēr dos paaudzū paaudzēm neizsmeļamu spēku Latvijas goda un slavas vairošanai.

Armija ir katras tautas un valsts pagātnes varonības atmirdza, tagadnes spēks un drošība un ķīla neatkarīgai nākotnei. Mūsu armija ir stipra, būs stipra; stipra savā spēkā, stipra vienotībā ar visu tautu.

Armija, būdama mūsu brīvības ugunsкура sargātāja, nodrošina tautai mierīgu, veiksmīgu darbu, ļauj izveidot aizvien spēcīgāku mūsu vienības valsti, pašķīrot tai ceļu uz vēl lielāku labklājību, godu, slavu un varenību.

Latvija ir un būs!

Kārlis Ulmanis
Valsts Prezidents

Latvju tautas ilgas un centieni vienmēr ir bijuši un būs arī viņas nacionālās armijas ideāli. Mūsu armija nekad nav centusies akli kopēt kādu svešu, nepārbaudītu paraugu; nekad mūsu armiju nav valdzinājuši citu armiju paņēmieni tikai sava ārējā spīduma jeb panākumu dēļ. Viss tas, kas mūsu valsts neatkarības gados radīts un ielikts mūsu armijas uzbūvē un viņas izveidošanā, ir mūsu pašu darbs un doma.

Lai mūsu armijas stiprumu celtu, ikvienam kaŗavīram jāieaug savā pienākuma apziņā pret tautu un valsti, un jo dziļāka būs šī pienākuma apziņa, jo stiprāka būs armija un valsts. Kamēr latvju kaŗavīra roka cieši turēs, stāvot savā sargvietā, tautas uzticēto ieroci, tikmēr latvju tauta būs brīva tauta un nekāda vara viņu nesalieks. Tāpēc visur un vienmēr mūsu armijas kaŗavīram jāpatur prātā viņam uzticētie svarīgie pienākumi un augstu jātur savs gods, jo kaŗavīra gods ir tautas gods.

Cieši turot savu ieroci, lai mēs pieliekam arī visus spēkus mācoties prasmi mums uzticēto ieroču vadīšanā un pielietošanā. Kaŗavīra ieroču jēdziens ietver sevī plašu apjomu. Tas ir ne tikai atsevišķs durklis, zobens, šautene vai cits ierocis, bet arī šo ieroču kopa, šo ieroču vienības un gribas izpaudums kā kaŗavīru vienība un tās vadība. Ja ikviens kaŗavīrs priekšzīmīgi pārzinās dienestu, savus ieročus, to spējas un pielietošanu, ikviens instruktors un virsnieks pratīs izcilus labi vadīt viņam uzticēto priekšzīmīgo kareivju sastādīto vienību, tad būs lepna apziņa jebkuŗa kaŗavīra atbildē, ka viņš tura stipri savu ieroci, sargājot tēvzemes laimi, labklājību un drošību.

Ar savu darbu un ar savu prasmi centīsimies gūt spēkus un spējas mums uzticēto ieroču vadīšanā. Mēs nevaram un nedrīkstam teikt, ka nespējam veikt tos uzdevumus, kuŗus mums vēstures gaitās liktenis uzlicis. Mūsu paaudzei piekrīt goda pilnais uzdevums sargāt mūsu tēvzemes brīvību. Kamēr mūsu tēvzemes kaŗavīrs ir brīvs savā rīcībā ar viņam uzticēto ieroci, tikmēr latvju tauta ir arī brīva rīcībā ar savu mantu, savu darbu, tā augļiem un savu zemi. Mūsu tautas vēsture mums māca un rāda, ka ir bijuši dažādi ceļi, kādos gājusi mūsu dzimtenes attīstība, un bieži vien šie ceļi nav bijuši viegli, bet gan pārpilni grūtuma, ciešanu un posta. Tikai tad, kad mūsu tauta pati sāka vadīt savus spēkus, mēs sākām veidot savas dzimtenes dzīvi pēc tām prasībām, kādas uzliek mums mūsu tautas dvēsele, mūsu tautas sūtība uz šīs zemes. No šīs sūtības arī izaugusi un tālāk veidojas mūsu valsts dziļi nacionālā īpatnība un tas, ko mēs apzīmējam par latvisko un kas mums ikvienam, savas tautas īstam dēlam, ir svēts un neaizkarams. Šīs idejas

augstākais izpaudums ir visu mūsu svētums un dzīves saturs — mūsu valsts Latvija.

Šo tautas svētumu — šīs mūžīgas vērtības ir aicināts sargāt tautas kaŗavīrs. Nākdams no tautas, katrs kaŗavīrs nes sevī arī daļu no tautas vērtības un spēka. Kā katra atsevišķa kaŗavīra, tā visu mūsu kopējs uzdevums ir sargāt savu valsti. Grūts ir bijis tas ceļš, kas mūs vedis pie patstāvības. Daudz dārgu dzīvību upurēts uz brīvas, neatkarīgas Latvijas altāŗa. Apzinoties lielo uzticību, kādu mums dāvājusi latvju tauta, pieliksim visas pūles, lai mēs būtu ar savu darbu un dzīvi latvju tautas brīvības centienu upuŗu cienīgi. Stāvot savās sargu vietās un pildot uzticēto dienestu, latvju kaŗavīram ir bijusi un būs drosme stāties pretim jebkuŗam ienaidniekam. Vienoti un stipri latvju kaŗavīri bija brīvības kaŗā un tādi būs mūždien. Stipruma un spēka avoti ir mūsos un tikai mūsos pašos. Strādāsim turpmāk kā līdz šim un vēl vairāk, pieliksim visas pūles un spējas savu spēku veidošanai un izkopšanai, tad varēsim droši būt kaŗavīra pārbaudījuma brīdī, ja tēvzemes drošība un brīvība prasītu stāties pretim ikvienam, kas izstiepi roku pēc mūsu brīvības.

Mūsu kaimiņi var būt mierīgi. Latvju kaŗavīrs nekad neuzbruks citai zemei un nekāro pēc svešas zemes, mantas un darba augļiem. Latvju kaŗavīrs nekad nevienam neies palīgā apspiest citas tautas. Bet latvju kaŗavīrs labāk mīrs, nekā atdos savu un savas zemes brīvību. Ar lepnu drosmi mūsu senči to teica savās dainās: «Labāk mani kaŗā kāva nekā ceļa maliņā. Brīvu vīru kaŗā kāva, suni ceļa maliņā.» Ar tādu pat lepnu drosmi mēs to apliecinām tagad: «No zemes šīs mēs izauguši esam, par zemi šo mums galva jānoliek.»

Mūsu tautā nav agresīvu tieksmju. Mēs esam mierīga zemkopju tauta un gribam mierīgi art un kopt savus tīrumus. Tādēļ mēs neŗvadzinām savus ieročus un velti negrasāties. Bet bez cīņas tautas uzticētos ieročus, mūsu tautas un tēvzemes brīvību mēs neatdosim nekad un nevienam. To mēs teicām pirmajās mūsu armijas sākuma dienās, to mēs teicām kaŗā un pēc tam miera laikā, vakar, šodien un teiksim rīt, vienmēr un visur, kur spīd latvju zemes gaišā brīvības saule. To mēs esam teikuši, sakām un, ja vajadzēs, izpildīsim.

Ģenerālis Kr. Berķis

Kaŗa ministrs un Armijas komandieris

NO REDAKCIJAS

Savu divdesmito gada svētku dienu, 1939. g. 11. novembri, Latvijas armija atzīmēja arī kā 20 gadu pastāvēšanas atceres dienu. Īstenībā gan minētajā dienā mūsu armijas pastāvēšanas gadu skaits jau pārsniedza divdesmit. Latvijas armijas pirmai lielākai kaujas formācijai, Kalpaka bataljonam un vēlākai Dienvidlatvijas brigādei, pamati likti 1918. g. 3. decembrī, kad galvas pilsētā Rīgā sākās Virsnieku rezerves, turpmākās Neatkarības rotas formēšana. 1919. g. 18. februārī, mūsu kaimiņu un vēlāko sabiedroto zemē — Igaunijā, ar Valmieras kājnieku pulka dibināšanu tika ievadīta mūsu otrās lielākās kaŗaspēka grupas — Ziemeļlatvijas brigādes formēšana. Savrup no abām šīm lielākām vienībām 1919. g. 24. aprīlī Bauskā nodibinājās Bauskas bataljons, bet vairākos lielinieku okupētos Latvijas novados jau kopš 1918. g. decembra mēneša nelielās partizānu vienībās, paši pēc savas ierosmes, sāka pulcēties aktīvākie latvju pilsoņi, gan bijušie kaŗavīri, gan civīliedzīvotāji. Ar ienaidnieku spēku satriekšanu Kurzemē un Vidzemē un Rīgas atbrīvošanu no svešām varām bija radīta iespēja visas līdz tam pastāvējušās mūsu nacionālā kaŗaspēka formācijas apvienot kopīgā Latvijas armijā, kas arī piepildījās 1919. g. 10. jūlijā ar apvienotās Latvijas armijas virspavēlnieka iecelšanu. Par mūsu armijas, reizē arī Lāčplēša kaŗa ordeņa un invalidu gada svētku dienu tomēr izraudzīts 11. novembris — diena, kuŗā priekš apm. 20 gadiem apvienotā Latvijas armija izcīnīja pie Rīgas pirmo lielāko un līdz ar to arī vienu no lielākām uzvarām visā Latvijas neatkarības kaŗā, ar šo uzvaru pār skaitliski un apbruņojuma ziņā daudz pārāko ienaidnieku apliecinādama, ka vārdi «Latvijas armija» vairs neapzīmē vienīgi iecerētu un topošu veidojumu, bet gan savam nosaukumam un uzdevumam pilnībā atbilstošu reālu spēku.

Pirmajos 20 pastāvēšanas gados armijas paveiktais darbs dod tai tiesību ar lielu gandarījumu atskatīties uz šo sava darba cēlienu. Līdz šim vairākos šaurāka vai plašāka apjoma līdzīgos izdevumos pietiekami pilnīgi gan jau attēlotas mūsu armijas cīņu gaitas un operatīvās vadības aparāta tapšana un veidošanās, bet samērā maz vēl apskatītas armijas paveiktā darba pārējās nozares, piem., apgādes aparāta noorganizēšana un tā darbības kārtošana. No šā aparāta darbības sekmēm tomēr lielā mērā atkarīgi panākumi kauju laukos. Tādēļ būtu nepareizi un netaisni šo nozari armijas paveiktajā darbā pamest ēnā, vēl jo vairāk tāpēc, ka arī šinī nozarē, pārvarot lielas grūtības, gūti ievēribas cienīgi panākumi un bagātīga pieredze, kas mums, tāpat kā cīņu gaitās smeltās atziņas un pamācības, var dot daudz vērtīgu ierosinājumu nākotnei. Ļoti maz vēl arī apcerētas armijas darba gaitas un sasniegumi miera laikā. Lai dotu iespēju pietiekami vispusīgi pārredzēt armijas līdzšinējo darba cēlienu tiklab pašiem darba darītājiem, kā arī vispārībai, bet jo sevišķi mūsu jaunākām un nākamām kaŗavīru paaudzēm, kam viņu priekšteču gaitas un uzkrātā pieredze varēs noderēt priekšzīmei un pamācību smelšanai, armijas vadība atzina par vēlamu sagatavot īpašu izdevumu atskatam Latvijas armijas gaitās aiztecējušos 20 gados.

Dibinoties mūsu nacionālai armijai, latvietis netvēra šķēpu rokā pirmo reizi, bet varēja jau atskatīties gadu simteņiem ilgās kaņavīra gaitās. Šim apstāklim bija nenoliedzama nozīme mūsu armijas tapšanā un cīņās. Lai tuvāk noskaidrotu un raksturotu latvju kaņavīra agrāko gaitu ietekmi un nozīmi mūsu armijas vēsturē, esam centušies šīs gaitas apskatīt no sirmās senatnes līdz Latvijas armijas tapšanai, cik to pieļāva šā izdevuma apjoms, kā arī līdz šim savāktie materiāli un paveiktie pētījumi. Šāda veida daudz maz plašāks kopējs pārskats par latvju kaņavīru agrākajām gaitām atklātībā īstenībā parādās pirmo reizi. Ar to patiesībā esam nākuši klajā ar pirmuzmetu tai latvju kaņavīra vēstures daļai, kas aptver laikmetu līdz Latvijas armijas sākumam, un kas gaida vēl sīkākus un plašākus pētījumus.

Ar armijas gaitām cieši saistītas arī mūsu bruņoto spēku pārējo sastāvdaļu — robežsargu un aizsargu gaitas. Tāpēc arī tām šai izdevumā esam veltījuši īpašas nodaļas.

Armijas kadra apmācības un audzināšanas darba lauks neierobežojas vienīgi ar kaņavīru saimi, bet skar arī skolas un dažādas jaunatnes un pilsoņu organizācijas. Bez tam armija piedalās visu valsts pilsoņu, visas tautas sagatavošanā kaņavīru grūtību panešanai un paš aizsardzībai pret ienaidnieka uzbrukumiem no gaisa. Savukārt tauta arvienu izrādījusi lielu atsaucību savai armijai un centusies to atbalstīt tiklab materiālā, kā morālā ziņā, ar to ievērojami stiprinādama tās spēkus. Arī šai armijas un tautas savstarpējai sadarbībai esam centušies mūsu izdevumā ierādīt pienācīgu vietu.

Šā izdevuma ilustrāciju materiāla izvēlē un sagatavošanā esam galvenā kārtā vadījušies no nolūka dot iespējami pārskatāmāku ainu par mūsu armijas veidošanās gājumu no tās pirmo vienību formēšanas dienām līdz divdesmit pastāvēšanas gadu noslēgumam. Mūsu ieskats bija, ka šim nolūkam vislabāk kalpos uzņēmumi, kas attēlo armijas ikdienas dzīves, cīņu un darba gaitas tiešamībai vistuvākā skatījumā. Tādēļ ar nodomu esam izvairījušies no kaņavīru grupu, kā arī dažādiem īpaši inscenētiem uzņēmumiem un fotomontāžām. Jāatzīstas gan, ka zīmējoties uz armijas pastāvēšanas pirmo laikmetu, to pilnībā neizdevās realizēt, jo nācās samierināties ar arhīvos atrodamiem materiāliem.

Beidzot jāpiezīmē, ka sākumā mūsu nodoms bija izdot šo grāmatu armijas divdesmitajā gada svētku dienā. Normālos apstākļos savu nodomu mums izdotos arī realizēt. Bet bruņotais konflikts, kas izcēlās Eiropā pag. gada rudenī un ienesa lūzumu arī daudzu neitrālo valstu dzīvē, nepalika bez ietekmes arī mūsu darbā. Mūsu grāmatas rakstītāji un kārtotāji visi bija kaņavīri un veica šo darbu kā papildu uzdevumu, blakus saviem tiešajiem pienākumiem. Kaut gan kaņavīra briesmas mums tieši nedraudēja, tomēr Baltijas valstu tuvumā uzliemojusē kaņavīra darbība prasīja arī no mums pastiprinātu modrību. Šā apstākļa dēļ arī šīs grāmatas sagatavotājus tiešie pienākumi saistīja tādā mērā, ka kļuva neiespējami atlicināt pietiekami daudz laika mūsu agrākā nodoma realizēšanai, kādēļ grāmatas izdošanu nācās atlikt uz vēlāku laiku. Daļu grāmatas tomēr jau bijām iespieduši. Sakarā ar to grāmatas tekstā dažas vietas, kur domāts fiksēt stāvokli grāmatas izdošanas brīdī, īstenībā jau zīmēsies uz neseno pagātņi. Ceram tomēr, ka šīs apstākļos pārpratumus neradīs un netraucēs grāmatai kalpot tās uzdevumam, kādu pieminējām jau agrāk, proti — sniegt pietiekami vispusīgu un pārskatāmu ainu par armijas darba gaitām un sasniegumiem aiztecējušos 20 gados.

LATVIETIS KAĶAVĪRA GAITĀS

LĪDZ

NACIONĀLĀS ARMIJAS

TAPŠANAI

Arturs Baumanis. *Senlatviešu karavīrs.*

LATVIETIS KAĶAVĪRA GAITĀS LĪDZ NACIONĀLĀS ARMIJAS TAPŠANAI

Latvijas armija ir dzimusi un augusi kauju laukos. Bez pienācīgas sagatavošanās, bez pietiekamas savu vienību noorganizēšanas tai nācās uzņemties cīņu ar skaitā un apbruņojumā pārākiem ienaidnieku spēkiem. Bet jau kopš pirmajām cīņu dienām, kad ienaidniekam pretim stāties varēja tikai dažas nelielas mūsu topošās armijas vienības, latvju cīnītāju — tiklab vadītāju, kā viņu sekotāju — darbībā izpaudās liela kaujas gatavība, kādu nav parasts vērot jaunās kaŗaspēka formācijās, kas tikko uzsāk kaŗa gaitas. Ja arī mūsu armijas vienības bija vēl jaunas, kaŗavīru un kaŗa gaitas latvju tautai bija pazīstamas un pierastas jau kopš sirmās senatnes. Tādēļ arī mūsu jaunās vienības cīņu laukos nejutās kā iesācējas, bet kopš pirmajiem soļiem ar drošu un vingru roku krustoja ieročus ar ienaidnieku.

Tā kā latvju kaŗavīra gaitām līdz Latvijas valsts proklamēšanai ir bijusi nenoliedzama nozīme mūsu nacionālās armijas tapšanā un tālākā izveidošanā, tad mēs darītu nepareizi, ja pirms pievēršanās mūsu armijas tapšanai iepriekš neapskatītu latvju kaŗavīra vēstures gājieni cauri gadu simteņiem.

1. Latvju kaŗavīrs neatkarīgajā Senlatvijā.

Ir divi elementi, kam kaŗā piekrīt izcila nozīme. Tie ir cilvēki, kas izcīna kaujas, un ieroči, ar kuŗiem šie cīnītāji apbruņoti. Kaŗa tehnikas evolūcijā ieroči uzrāda nepārtrauktu un samērā strauju attīstības gājieni un ir tāpēc pieskaitāmi mainīgam kaŗa vešanas elementam. Pilnīgs pretstats tam ir nemainīgais elements — cilvēks, kas šos ieročus rada. Kaŗavīri ir pirmā kārtā savas tautas locekļi, un viņu darbību cauri gadu simteņiem noteic un vada tautas iedzimtās īpašības. Šīs īpašības ir pakļautas ļoti lēnai evolūcijai, un mēs varam teikt, ka 20. g. s. latvju kaŗavīru stāja loŗmetēju un artilerijas ugunīs ir labākais raksturojums seno latvju kaŗavīru izturībai akmeņu un bultu krusā. Šis secinājums ir svarīgs tai ziņā, ka līdz pat Baltijas vēlam dzelzs laikmetam nav sastopamas gandrīz nekādas rakstiskas ziņas, kas tuvāk apgaismotu mūsu aizvēstures kaŗavīru.

Lai gan pirmās vēsturiskās ziņas par seniem prūšiem un kuršiem sniedz jau Romas vēsturnieks Tacits 98. gadā pēc Kr., tomēr lielākā skaitā rakstīti avoti par mūsu senčiem parādās tikai 9. g. s.

Meklējot avotus, kas varētu raksturot latvju aizvēstures kaŗavīru, jāpievēršas archeoloģiskiem un folkloras pētījumiem. Vistrūcīgākās ziņas šie pētījumi sniedz par bronzas laikmetu. Daŗādu iemeslu dēļ bronzas senlietu depoziti nespēj kaut cik tuvāk raksturot seno latvju kaŗavīru šai laikmetā. Arī tautas gara mantās atrodamās ziņas ir nepilnīgas un apstrīdamas. Mūsu daiņas bieŗi min zaļos zobentiņus, par kuŗiem zinātnieki

ir vienās domās, ka tie bijuši bronzas zobeni. Daiņas piemin arī zirgu peldināšanu zaļā vara pavadā, kas, acīm redzot, ir bijusi bronzas pavada. Šie norādījumi, kopā ar archeoloģiskiem pētījumiem, atļauj secināt, ka vismaz bronzas laikmeta beigās mūsu senči kara gaitās ir devušies arī jāšus.

Dzelzs laikmeta (1. — 12. g. s. pēc Kr.) izrakumi jau sniedz pilnīgāku pārskatu par latvju karaavīra apbruņojumu un pa daļai arī par ietērpju. Jau agrā dzelzs laikmeta (1. — 4. g. s.) kapi uzrāda ievērojamu ieroču skaitu, kas raksturo mūsu senču kareivisko noskaņojumu un apstākļus, kādos tiem bija jādzīvo. Agrā dzelzs laikmeta izrakumos visbiežāk atrodami ieroči ir šķēpi ar uzmavas smaiļiem, šaurasmens cirvi, dunči un naži. Bez ieročiem agrā dzelzs laikmeta latviešu kara tehniku raksturo jau šai laikmetā plaši izbūvētais pilskalnu tīkls. Nocietinājumi visbiežāk ir tikuši ierīkoti augstākos kalnos, kuŗu nogāzes vajadzīgā stāvuma radīšanai noraka vai arī uzbēra un nostiprināja māliem. Kalnu virsotnes nolīdzināja, lai iegūtu vietu celtnēm un pils žogam. Žogi tika celti no guļus saliktiem baļķiem, kuŗiem tikai nedaudz apcirta zarus.

Vidējā dzelzs laikmeta (5. — 8. g. s.) izrakumi, uzrādīdami sevišķi šā laikmeta otrajā pusē lielus sudraba rotas lietu un arī monētu depozītus, norāda uz latviešu sakariem ar kaimiņu tautām. Pārsteidzoši lielais ieroču skaits, ko atrod visos vidējā dzelzs laikmeta vīriešu kapos, liecina, ka šie sakari nav bijuši vienīgi miermīlīgas dabas. Gluži otrādi — šo laikmetu raksturo latvju cilšu sistēmatiskie iekarojumi austrumu un ziemeļaustrumu virzienā un aktīva aizstāvēšanās rietumos pret uzbrukumiem no jūras. Pētījumi norāda, ka

vidējā dzelzs laikmetā latvju ciltis ir jau iekarojušas visu Zemgales līdzenumu, bet Vidzemē un Latgalē atspiedušas somu ciltis apmēram līdz Raunas, Litenes un Bērzpils līnijai. Rietumos latvju cilšu galvenais ienaidnieks bija skandinavi, par kuŗu iebrukumiem, bez archeoloģiskiem pētījumiem, liecina arī skandinavu teikas. Gutasaga piemin gotzemiešu neveiksmīgo uzbrukumu Zemgalei, kas varēja ap 500. gadu. Ap 650. g. Kursā bija iebrucis zviedru karalis Ivars. Ir saprotams, ka šie puslīdz vēsturiskie kaŗa gājieni nav vienīgie, kas sabruka latvju kaŗavīru priekšā. Līdzīgas cīņas, sakarā ar slavu ekspansijas izpausmi ap 600. g., latvju ciltīm bija jāizkaŗo arī austrumos. Viss teiktais, kopā ar gadījuma sirojumiem kaimiņu novados, ļoti labi raksturo vidējā dzelzs laikmeta latvju kaŗavīru cīņas sparū un izturību.

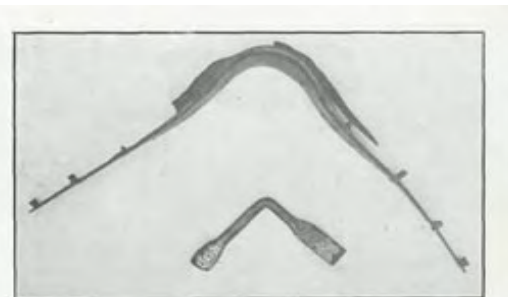
Bronzas laikmeta uznavas cirvis, atrasts Ventspils apriņķī, Zūru pag.

Bez agrā dzelzs laikmetā minētiem, kā jauns ierocis vidējā dzelzs laikmetā parādās vienasmens dzelzs zobens ar paplašinātu galu. Kaujas cirvis visumā nemainās, bet šķēpu smaiļi ir jau izveidoti daudz lietderīgāki. Smaiļa asmens, salīdzinot ar uznavu, pieaug un kļūst platāks. Ir sastopami arī iedzītņu smaiļi. Kokmuižas ieroču noguldījums, kur bez 472 šķēpu smaiļiem, 171 cirvja un 9 zobenu fragmentiem atrasta arī lakta, pierāda ieroču izgatavošanu pašā Latvijā. Kaŗa tehnikas attīstību labi raksturo arī vidējā dzelzs laikmeta pilskalni. Labākai aizstāvēšanai kalnu nogāzēs ierīko terases, bet virsotnēs, bez žogiem, uzbeŗ arī vaļņus.

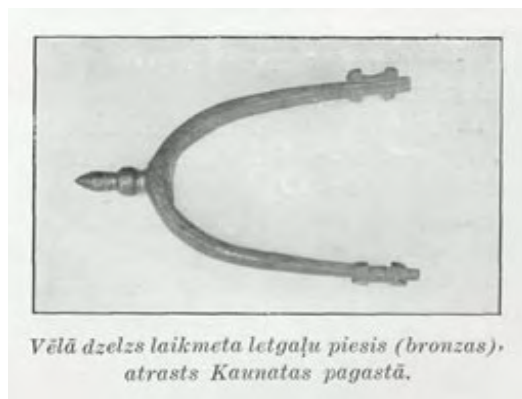
Agrā dzelzs laikmeta letgaļu uznavas šķēps.

Izrakumi ļauj secināt, ka vidējā dzelzs laikmetā latvju kaŗavīri nēsāja vilnas tērpus ar ādas jostām, kuŗas nostiprināja bronzas sprādzēm.

Zemgaļu segļu apkalumi, atrasti Bauskas apkārtnē.

Par vēlā dzelzs laikmeta (9. — 12. g. s.) latvju kaņavīru gaitām vēsturiskās ziņas ir uzglabājušās lielākā skaitā. Skandinavu teikas un rūnu akmeņi liecina, ka kaņi latvju zemes rietumos pieaug un visbiežāk atkārtojas vikingu laikmetā — no apm. 800. g. līdz apm. 1100. gadam. Lai gan uz Kursu un Daugavas lejteku dodas gandrīz katrs valdīt sākušais skandinavu ķēniņš, tomēr ikviens viņu labi uzsāktais un pārdomātais kaņa gājiens sabrūk latvju kaņavīru pretestības priekšā. Ja arī atsevišķos gadījumos ienaidniekam izdodas nostiprināties ieņemtajos novados, tomēr jau pēc neilga laika latvju ciltis, galvenā kārtā kurši, saceļas un padzen iebrucējus. Kuršu militāro spēku labi raksturo chronista Rimberta norādījums, ka slavenā zviedru karaļa Olava iebrukuma laikā ap 855. g. kurši bija sapulcinājuši Jūrpils (Saeborg) aizstāvēšanai 7.000, bet Apūles aizstāvēšanai pat 15.000 kaņavīru. Atriebdamies par nodarītiem zaudējumiem, kurši paši siro pāri Baltijas jūrai, iebrūkdami zviedru, dāņu un, domājams, arī toreizējā sakšu zemē.

Vēlā dzelzs laikmeta letgaļu piesis (bronzas), atrasts Kaunatas pagastā.

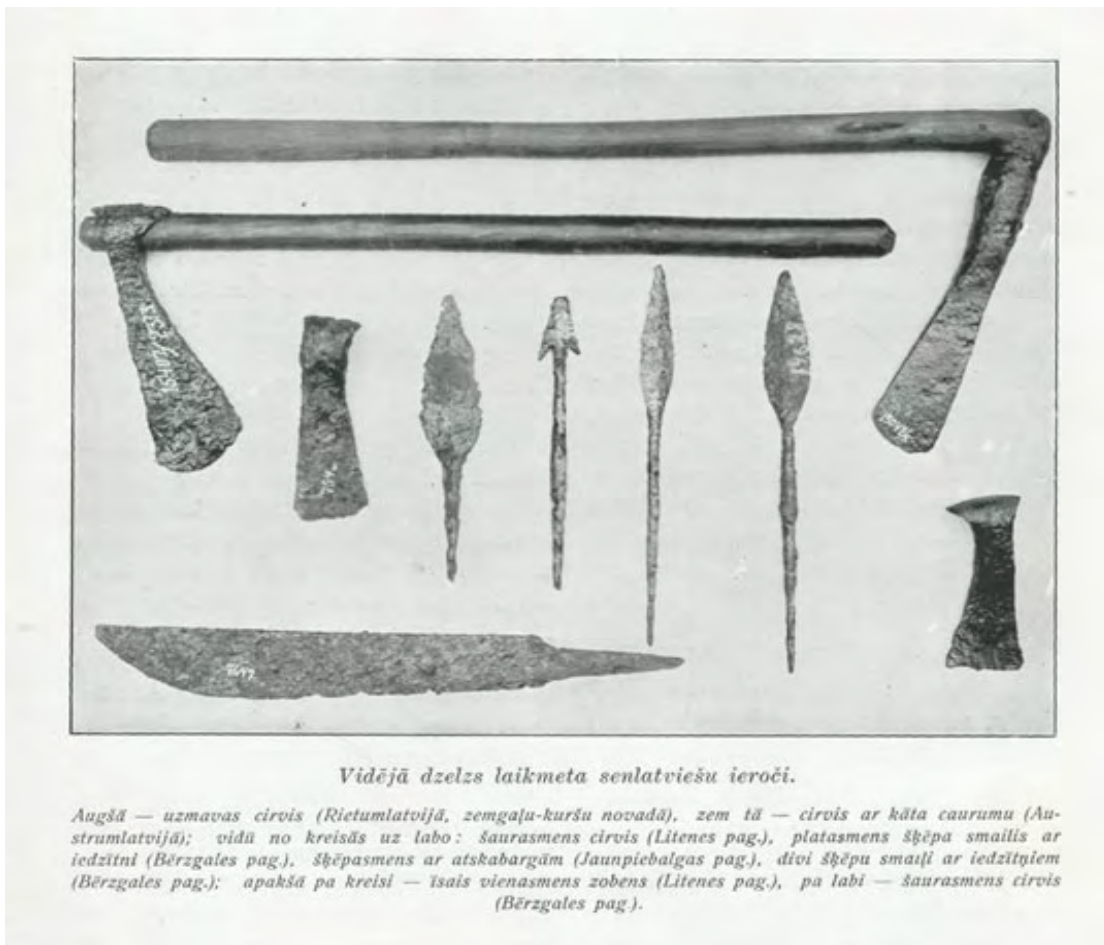
Bez kaņiem rietumos sīvas cīņas, kā to liecina krievu chronikas, bija jāizcīna arī austrumos. Borisa Vseslaviča ieraksti Daugavas akmeņos vēsta par krievu sirojumiem Latvijā, bet novgorodietis Mstislavs ap 1111. gadu ir kaņojis Ziemeļletgalē.

Latvju kaņavīrs vēlā dzelzs laikmeta beigās bija tālu pazīstams kā bīstams pretinieks. Brēmenes Ādams labi attēlo vācu ziņas par kuršiem, rakstīdams ap 1070. gadu apmēram šādi: «Kuršu tauta ir lielākā kaņotāju tauta, no kuņas baidās visi. Viņiem ir ļoti daudz zelta, un viņu zirgi ir vislabākie.» Liekas, ka latvju kaņavīru uzvaras bijušas viens no iemesliem, kas rietumu un austrumu kaimiņu ekspansiju novirzīja vairāk uz ziemeļiem, kā tas vērojams 10. gadu simtenī. Jādomā, ka negribēdami velti riskēt ar dzīvību un mantu, rietumu un austrumu kaimiņi centās izvairīties no liekām sadursmēm ar latvju ciltīm, un vēlāk baznīca bija spiesta solīt grēku piedošanu katram, kas devās latvju zemē, kaut arī tikai uz vienu vasaru.

Vēlā dzelzs laikmeta izrakumi uzrāda iedzītņu un uzmavas šķēpu smaiļus, nažus izrotātās makstīs un šaurasmens cirvjus. Kā jauns ierocis šai laikmetā parādās platasmens kaujas cirvis, bet pie kuršiem arī atdarinātais vai importētais divasmeņu zobens. Bez apkaltām ādas jostām ir sastopami arī pieši un kaņavīru aproces (rokām). Visu zemi pārklāja pilskalnu tīkls. Pilskalni bija nodrošināti gulkoku un stāvokoku žogiem, virs kuņiem pacēlās torņi. Fils iekšienē atradās gulkoku celtnes ar pagrabiem un bieži arī virsstāviem.

13. g. simtenis, ieņemdams izcilu stāvokli mūsu tautas vēsturē, sniedz visvairāk vēsturisku ziņu par seno latvju kaņavīru. Chronistu liecības bagātīgi papildina archeoloģiskie izrakumi, un tāpēc mums ir iespējams diezgan pilnīgi attēlot kā pašu šā

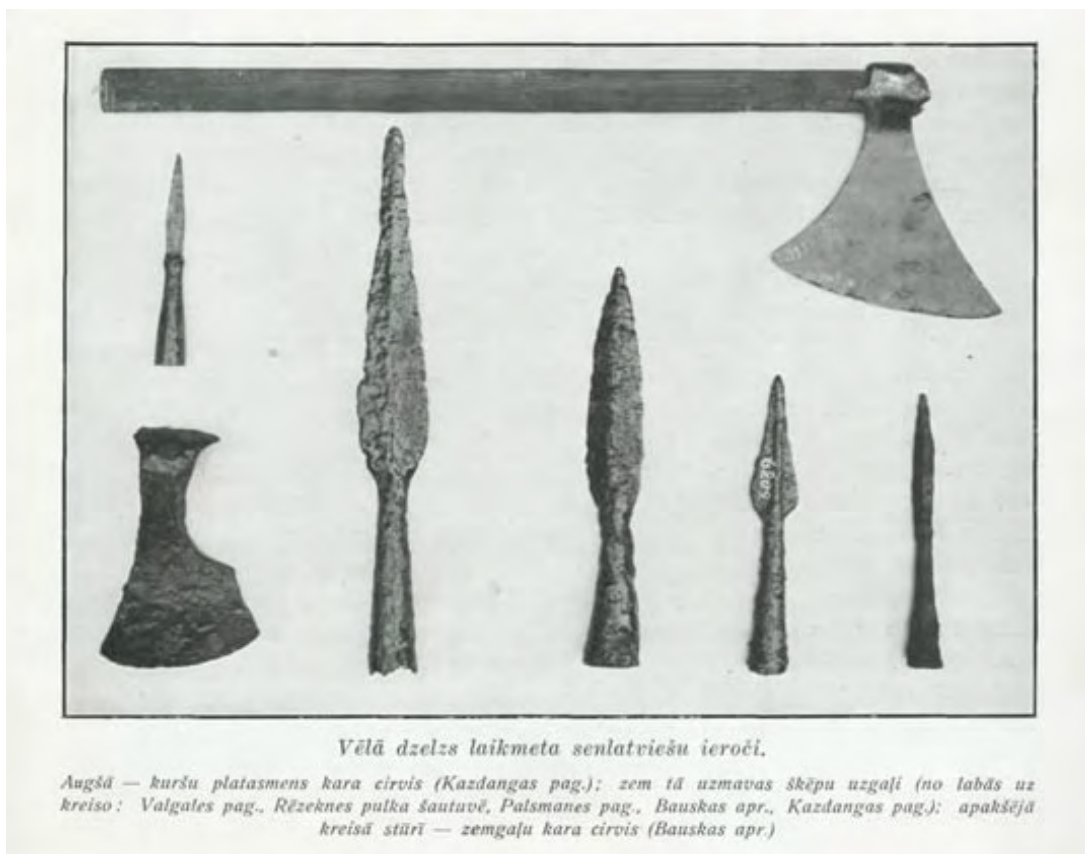

Vidējā dzelzs laikmeta senlatviešu ieroči.

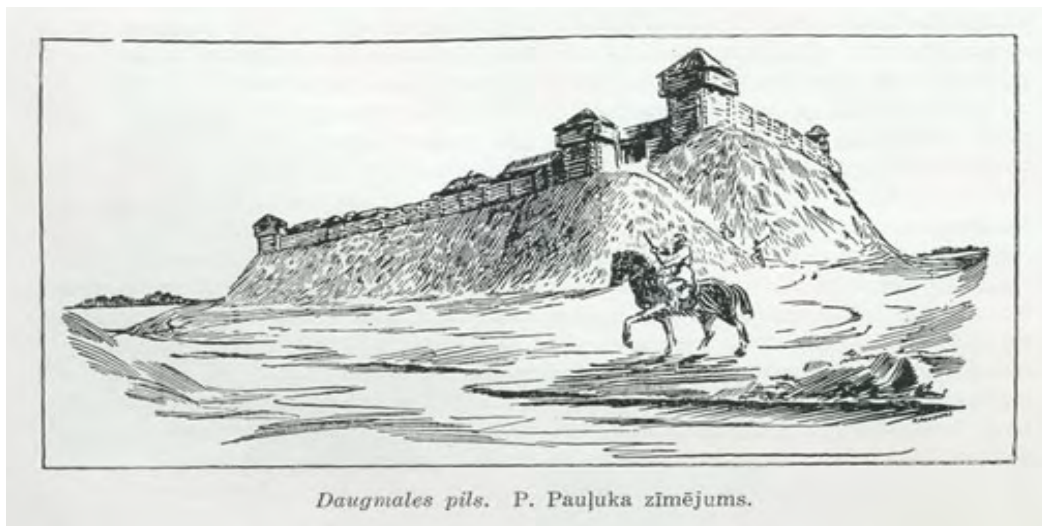
Augšā — uzmaņas cirvis (Rietumlatvijā, zemgaļu-kuršu novadā), zem tā — cirvis ar kāta caurumu (Austrumlatvijā); vidū no kreisās uz labo: šaurasmens cirvis (Lītenes pag.), platasmens šķēpa smaļis ar iedzītni (Bērzgales pag.), šķēpasmens ar atskabargām (Jaunpiebalgas pag.), divi šķēpu smaļi ar iedzītnēm (Bērzgales pag.); apakšā pa kreisi — isais vienasmens zobens (Lītenes pag.), pa labi — šaurasmens cirvis (Bērzgales pag.).

laikmeta latvju kaņavīru, tā arī viņa apbruņojumu un kaujas paņēmienus. 13. g. simtenis, iezīmēdams latvju kaņa mākslas attīstībā noteiktu lūzuma periodu, liek jo spilgti uzliesmot visām seno latvju cilšu militārām vērtībām tiklab materiālā, kā garīgā laukā. Pie tam šīs vērtības ir tīri nacionāla rakstura, par cik nacionālas un kaimiņu tautu neietekmētas tās vispār Eiropas apstākļos varēja būt. Neviens nākošais gadu simtenis nespēj vairs tik vispusīgi un izsmeļoši raksturot latvju kaņa mākslu un kaņavīru, un tikai Pasaules kaņā mēs saskatām pirmās pazīmes, kas vēsta īpatnēji latviskās kaņa mākslas atdzimšanu. Respektējot augšā minētās atziņas un izmantojot samērā plašos 13. g. s. sniegtos materiālus, mēģināsim īsumā raksturot seno latvju cilšu sasniegumus militārā laukā.

Jau 12. g. s. beigās atsevišķas latvju ciltis bija izveidojušas lielākā vai mazākā mērā patstāvīgas valstis, kuŗu politiskā iekārta bija labi piemērota kaņam. Katra novada militārā centrā — pilī — dzīvoja novada priekšnieks vai kungs. Pils kungs bija sava novada kaņaspēka vadonis. Parasti tas bija pakļauts plašāka novada lielkungam vai ķēniņam. Katrā pilī atradās kunga kaņa draudze vai draugu pulks, kas sastādīja pils pastāvīgo garnizonu. Kaņa draudzes lielums svārstījās no vairāk desmitiem līdz dažiem simtiem kaņavīru. Ir norādījumi, ka kaņa draudzes kaņavīri ir tikuši iedalīti «labākos» vai kunga vīros un puīšos. Kaņa draudzē varēja iestāties visi brīvie un arī pusbrīvie vīri. Tika uzņemti arī sveštautieši. Nav drošu norādījumu, ka kaņa draudzes locekļi būtu nodarbojušies ar zemkopību. Visticamāk, tie ir dzīvojuši kunga pajumtē un maizē vai arī

tikuši atalgoti ar zemi. Kaŗa draudzes bija seno latvju kaŗaspēka pamats un zieds. Tās atsita pirmos un negaidītos uzbrukumus pilīm un patstāvīgi veica mazākus kaŗa gājienu.

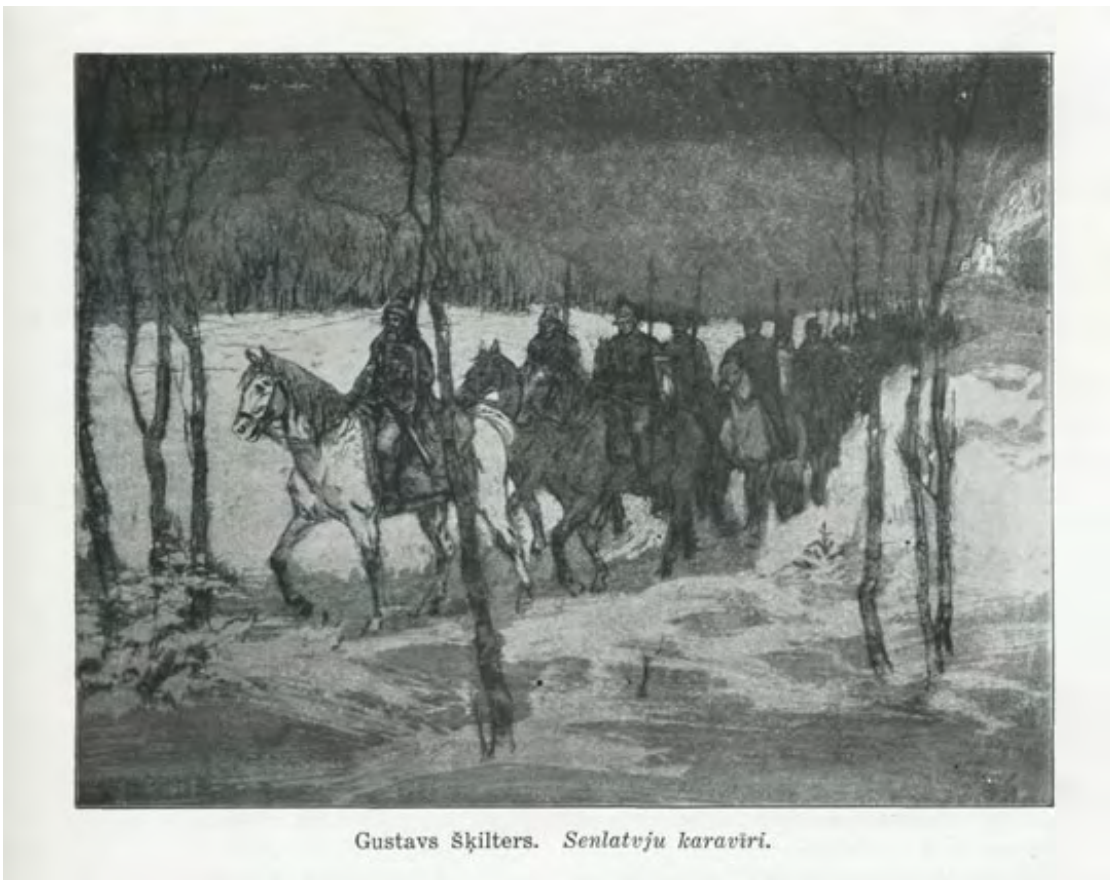

Katras pils tiešā tuvumā dabiski radās zināma lieluma amatnieku, zemkopju un tirgotāju apmetne. Ienaidnieka aizturēšanai šādu apmetni parasti apjoza ar stāvkoku sētu. Ieročus nest spējīgie apmetnes vai pilsētas vīrieši bija pirmais pastiprinājums, ko vajadzības gadījumā saņēma kaŗa draudze.

Lielāku militāru uzdevumu veikšanai kara draudze tika papildināta ar novada ļaudīm. Kara klaušām bija pakļauti visipils novada brīvie, kara dienestam piemērotie vīrieši. Katrā ciemā karavīrus norīkoja ciema vecākais. Jādomā, ka tas ir pārzinājis karām derīgos vīriešus un gādājis, lai karavīri izietu kara gājienā pienācīgi apbruņoti. Sava karaspēka pastiprināšanai kumgi ir līguši arī svešzemju algotņus.

Pirms kara darbības uzsākšanas mēdza sasaukt sapulces, kurās piedalījās vai nu visi ciema vai pils iedzīvotāji, vai arī tikai karavīri vai novada vecākie. Nereti sapulces vai labiešu apspriedes noturēja arī kara gājiena laikā, pirms lielākām kaujām. Pirms došanās kara gājienā vai kaujā tika upurēti dieviem un zīlēta viņu griba. Arī katru sekmīgi veiktu militāru pasākumu atzīmēja, upurējot dieviem zināmu kara laupījuma daļu.

Kad kara darbība bija izlemta, karaspēka vadonis noteica sapulcēšanās vietu un deva pavēles karaspēka savākšanai. Sapulcēšanās vietas parasti atradās piļu tuvumā. Lai ieturētu slepenību, pavēles nosūtīja ar ziņnešiem. Nav noliedzams, ka zināmos gadījumos karaspēka sapulcēšanai ir tikuši lietoti arī uguns kuri, bet liekas, ka šis sazināšanās veids ir ticis pielietots tikai izņēmuma veidā, piem. — ienaidnieka iebrukuma gadījumā.

Gustavs Šķilters. *Senlatvju karavīri.*

Ņemot vērā apvidus īpašības, kara gājieni tika rīkoti pa lielākai daļai ziemā vai sausā laikā, kad purvi un ūdens šķēršļi vieglāk pārvarami.

Karaspēks sastāvēja no kājniekiem un jātniekiem. Kājnieki bija karaspēka pamats un īstie karotāji. Jātniekus pielietoja izlūkošanā, saskaņu uzņemšanai (piem., ar pēkšņi iebrukušu un ātri atejošu ienaidnieku) un vajāšanā. Nonākot ienaidnieka tuvumā un paredzot kaujas darbību, jātnieki gandrīz vienmēr kājniekojās un devās kaujā līdzīgi

pārējiem kājniekiem, šāds darbības veids stāv ciešā sakarā ar apvidus īpašībām, un mēs redzam, ka vēlāk arī bruņinieki atzīst tā priekšrocības un bieži cīnās nokāpuši no zirgiem.

Uzbrukuma gājiena pamatā bija pārsteigums, ko centās sasniegt ar slepenību, ātrumu un ienaidnieka maldināšanu, izvēloties aplinkus ceļus vai uzdodot izdomātus gājiena iemeslus. Bieži gājieni uzsāka naktī, lai ar rīta ausmu pārsteigtu ienaidnieku.

Apvidus īpašības un ceļu stāvoklis noteica arī gājiena iekārtu. Kaņaspēks virzījās šaurā un dziļā kolonnā, izsūtot gājiena virzienā un vajadzības gadījumā arī uz aizmuguri zināmas apsardzības vienības un izlūkošanu. Atpūtnes un naktsmītnes izvēlējās ūdens tuvumā, nodrošinoties ar apsardzību un izlūkošanu.

Sastopoties ar ienaidnieku, kaņaspēks pārkārtojās kaujas iekārtā. Katrs kaņaspēks, pēc viņā ietilpstošo novadu un cilšu skaita, bija iedalīts zināmos grupējumos — pulkos vai karogos. Raksturīgi, ka dainās abi šie vārdi bieži lietoti kā sinonimi. Chronikās vairākkārt ir minēts, ka atsevišķi latvju novadi ir ieradušies kaņa klaušās ar saviem īpatnējiem karogiem. Kaujas iekārtā karogi (pulki) tika novietoti cieši viens otram blakus, zināma dziļuma līnijā. Šāda pārkārtošanās no gājiena iekārtas kaujas iekārtā, pēc Atskaņu chronikas ziņām, ir notikusi ļoti ātri. Katra karoga kaņavīri stingri uzraudzīja sava novada vai cilts nozīmi un turējās pie tās. Runājot Atskaņu chronikas vārdiem:

4201. Bij arī karogu tur daudz,
Tik gudri tomēr zemes ļaud's,
Ka nešķīrās no savējā,
Un pienākuma apziņā

Tie savus kungus uzmanīja.¹⁾

Atsevišķi karogi, bieži arī jātnieki, tika atstāti rezervē vai arī sūtīti ienaidnieka aplenkšanai. Chronisti piemin, ka praktizēts arī paņēmiens raidīt kaujā sākumā zināmu priekšpulku, ienaidnieka spēku izlūkošanai ar kauju. Pēc tam tikai uzbrukumā gājuši galvenie spēki.

Uzsākot kauju, kaņavīri tuvojušies ienaidniekam, saucot kaujas saucienus un sitot vairokus. Kauju ievadīja šaujamiem un sviežamiem ieročiem. Raksturīgs ir kāds Atskaņu chronikas pants, kas attēlo kaujas sākumu:

1106. No abām pusēm blāva, kļiedza,
Gan bultām šauj, gan šķēpiem met...

Pēc tam sākās tuvcīņa vīram pret vīru.

Sakautais ienaidnieks tika nesaudzīgi vajāts, pie kam vajāšanā piedalījās arī kājnieki, nometot visas liekās nastas. Par pēdējām runājot, jāpiemina chronistu norādījumi, ka saskaņā ar zemes ierašām katrs kaņavīrs nesis nastā uz muguras līdz pārtikas tiesu.

Uzbrūkot nocietinātai vietai, aizstāvjus mēģināja izsist no ierindas ar metamiem šķēpiem un bultām. Pielietoja arī aplenkšanas ierīces un mašīnas. Visizplatītākais paņēmiens bija pils žogu dedzināšana. Šim nolūkam pilskalna grāvī un žoga ārpusē salika

¹⁾ Šis, tāpat arī turpmākie Atskaņu chronikas citāti — Jēkaba Saivas atdzejojumā (Valtera un Rapas A./S. 1936. g. izdevums.)

kokus. Bieži koki vai akmeņi tika samesti līdz pat žoga augšmalai, radot iespēju kājniekiem pāriet tuvciņā.

Atgriežoties no iebrukuma, kaŗaspēks sakārtojās gājiena kārtībā, novietojot kaŗa laupījumu kolonnas vidū. Novedis kaŗaspēku sapulcēšanās vietā, kaŗaspēka vadonis sadalīja laupījumu, upurēja dieviem un atlaida novada kaŗavīrus mājās.

Organizēta aizstāvēšanās valsts vai novada mērogā bija grūti realizējama. Pretdarbība iebrucējam parasti izpaudās atsevišķu piļu vai nocietinātu vietu aizstāvēšanā. Kad ienaidnieks uzsāka atpakaļgājieni, novada kungs centās pēc iespējas ātri savākt kaŗaspēku un, pārsteidzoši uzbrūkot atejošiem, atgūt salaupīto un atbrīvot gūstekņus. Galvenais līdzeklis uzbrucēja iespaidošanai tomēr bija atmaksas sirojums, kas gandrīz vienmēr sekoja ienaidnieka iebrukumam.

Kaŗa darbības sekmju pamatā ir lietderīga vadība. Vadības uzdevums ir rūpēties par to, lai kaujas paņēmieni nesastingtu reiz izstrādāto šablonu rāmjos, bet lai kaŗaspēks katrā atsevišķā gadījumā tiktu pielietots apstākļiem piemēroti un ar vismazākiem zaudējumiem virzīts pretim uzvarai. Šā nolūka sasniegšanai vadībai vienmēr jācenšas atrast jaunus paņēmienus un darbības veidus, tiecoties visiem līdzekļiem sasniegt pirmo un galveno starpmērķi līdz uzvarai — ienaidnieka pārsteigšanu.

Novērtējot 13. g. s. cīņas, jāsaprot, ka kaujas laukā latvju kaŗaspēka vadība vienmēr ir stāvējusi savu uzdevumu augstumos. Ir pamācoši konstatēt, ka gandrīz katrā kaŗa gājienā vai lielākā kaujā lietots kāds taktisks vai tehnisks jauninājums, kas ienes sajukumu ienaidnieka rindās. Tā kādā kaujā zemgaļi iebrūk starp krustnešiem, kas sagatavojušies kājniekotai kaujai, un viņu zirgiem un gūst uzvaru. Pēc Indriķa Livonijas chronikas ziņām, letgaļi atkārtoti iebrukumu ienaidnieka zemē 5 reizes pēc kārtas, pie kam iebrukumi esot bijuši noorganizēti tā, ka atceļā kaŗaspēks jau sastapis nākošo savējo uzbrucēju kolonnu. Ienaidnieks ticis atkārtoti pārsteigts un smagi sakauts. Uzbrūkot Rīgai pēc Tērvetes atstāšanas, zemgaļi izmanto nakti un, bruņinieku sargu nemanīti, nokļūst līdz pilsētai. Izmantodams gadījumu, kad vairāki bruņinieki, neuzmanīgi sekodami

zemgaļiem, ir pārāk tālu atrāvušies no savējiem, Namejs uzbrūk tiem, vairākus nogalina un pārējos saņem gūstā. Lai samazinātu bruņinieku kaujas spējas, vairākos gadījumos ierīkoti aizcirtumi. Bieži ienaidnieku pārsteidz un piespiež pieņemt kauju neizdevīgā apvidū, citos gadījumos ienaidnieka nometni traucē visu nakti, lai neļautu tam atpūsties. Līdzīgus piemērus, kas liecina par latvju vadības atjautību, varētu uzskaitīt vairākus.

*Pāvilciemā atrastās kuršu
bruņu cepures paliekas.*

Arī cilvēku materiāls, kas bija latvju vadības rīcībā, vērtējams ļoti augsti. Chronikās ir sastopami daudzi norādījumi par latvju kaŗavīru izciliem varoņdarbiem. Visus tos atstāstīt

*Akmeņu krāvums (130 akmeņu), atrakts
Krūtes pilskalnā.*

šai vietā nav iespējams, bet piemēra pēc varētu minēt kādu Atskaņu chronikas pantu. Jāpiezīmē, ka šai ziņā sevišķi svarīgi ir Atskaņu chronikas sniegtie dati, jo minēto chroniku, pēc visām pazīmēm spriežot, ir sarakstījis kaŗavīrs bruņinieks, kuŗu par visu vairāk interesē kaujas, un kuŗš prot cienīt, kā tas tekstā bieži redzams, arī ienaidnieka kaŗavīru varoņdarbus. Chronists Indriķis šai ziņā nav lietpratējs, un viņa uzskati kaŗa lietās ir bieži diezgan vientiesīgi. Aprakstot kuršu pils Dzinteres ieņemšanu, Atskaņu chronika vēsta, ka vēl pēc tam, kad aplenktā pils jau degusi:

5950. Un liesmas tālāk, tālāk brāzās,
Tomēr gainājās ar sparū
Pils sargi vēl pret brāļu baru.
Jo, stāvot pašā liesmu kvēlē,
Tiem naidis vēl prātā, sirdī, mēlē,
Kaut gan jau uguns liesmās iekšā

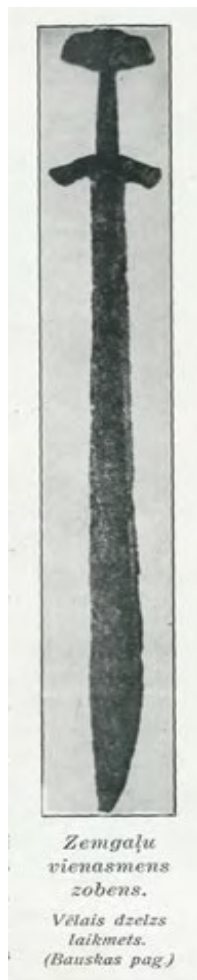
Un nāvi skata acu priekšā,
Jo tai vairs izbēgt nevarēja.
Tur dzīvību tie pazaudēja,
Un liesmas viņus nokāva.

Pārejot pie 13. g. s. latvju karavīru apbruņojuma, jāmin lielāks skaits ieroču un kaujtērpa piederumu. Chronikās visbiežāk pieminētais ierocis ir šķēps. Šķēpus lietoja gan tālcīņā kā metamos ieročus, gan tuvcīņā. Ir konstatēti vairāki šķēpu paraugi, kas atšķīrās ar smailes izveidojumu un kāta gaļumu. Kaŗa cirvis ir raksturīgs senlatvju ierocis. 13. g.

s. sastopami nelieli, labi veidoti šaurasmens cirvji un āvveidīgi plasmens cirvji garākos kātos. Nav noliedzams, ka izveicīga kaŗavīra rokās pirmā parauga cirvis varēja noderēt arī kā bīstams metamais ierocis. Raksturīgi ir tas, ka chronikās kaujas cirvji nav gandrīz nemaz pieminēti, bet archeoloģiskos pētījumos tie ieņem visai redzamu vietu, un šo ieroču pielietošana nav apstrīdama. Teiktais jāatceras, pievēršoties citiem chronikās neminētiem vai pavirši minētiem ieročiem un kaujtērpā piederumiem. Liekas, ka šķēps un cirvis ir lietots tikai kaŗa gaitās, turpretim zobens nēsāts pastāvīgi. Tas sevišķi sakāms par īso vienasmens zobenu. Gaŗie vienasmens zobeni ir jaunākā laika ieguvums, bet visjaunākais liekas būt gaŗais divasmeņu zobens. Kaujas vāles ir pieminētas Atskaņu

chronikā, arī archeoloģiskie izrakumi mūsu zemē uzrāda dažus šo vāļu metāla apkalumu fragmentus. Jādōmā, ka tās lietotas kā sitamie un arī kā metamie ieroči. Nešķirams kaŗavīra piederums bija duncis vai nazis. Latvju vairogs ir chronikās bieži pieminēts. Jāatceras, ka vairoga vecais latviskais nosaukums ir šķida (leišu — skydas), bet tagadējais ir atvasināts jaunākos laikos. Grūtības rada latvju vairoga formas noteikšana, jo līdz mūsu dienām ir uzglabājušiesniecīgi vairoga dzelzs apkalumi. Jādōmā, ka tas ir bijis vai nu apaļš, uz āru izliekts, vai arī ķīļveidīgs ar noapaļotu augšgalu. Visiespējamāk, ka lietoti abi šie paraugi. Vairogi gatavoti no koka vai pinuma un parasti bija apvilkti ar ādu. Indriķa Livonijas chronikā XIV nod. pieminētos kuršu vairogos, kas bijuši

pagatavoti no dēļiem, un kuŗus kaŗavīri atbalstījuši pret zemi ar ganu nūjai līdzīgu koku palīdzību, lai pēc tam aiz tiem cīnītos, varētu uzskatīt par īpašiem aplenkšanas vairogiem (vācu Sturmwand). Kurši šos vairogus atveduši jūras ceļā un pielietojuši uzbrukumam Rīgas nocietinājumiem. Jādomā, ka parastos apstākļos šādu vairogu lietošana nevarēja

*Senlatviešu vairogs, kcks ar ādas apvalku.
Vidējā dzelzs laikmeta otrais posms (600 — 800 g. s.
p. Kr.). Vairogs atrasts Rucavas pag. Tiras purvos.*

būt visai ērta. Lokus un bultas chronisti piemin samērā maz. Runājot par zemgaļiem, Atskaņu chronika vēsta, ka tie šāvuši ar bultām, kuŗām asmens un kāts veidoti no viena gabala. Archeoloģiskie izrakumi uzrāda lielu skaitu bultu smaiļu, galvenā kārtā gan tikai pilskalnu vietās. Ir zināms pamats uzskatam, ka loks un bulta bija galvenā kārtā senlatviešu medību ierocis, kuŗu kaŗa gaitās nemēdza lietot. Uzskatu, ka senie latvju kaŗavīri nav pazinuši bruņas, mēdz pamatot uz Indriķa Livonijas chronikas norādījumiem, ka igauņi un lībieši devušies kaujā nebruņoti. Liekas, ka pareizāk būtu vēltīt lielāku vērību citam minētās chronikas izteicienam (XV nod.), kas saka, ka vietējiem nebija paradums lietot bruņas tādā daudzumā kā citām tautām. Atskaņu chronikā latviešu bruņas, sevišķi zīmējoties uz zemgaļiem un kuršiem, ir pieminētas vairākās vietās. Par kaŗavīru bruņu krekliem vēsta arī mūsu dainas. Kuršu bruņu paliekas un bruņu cepures ir atrastas Ventspils un Kuldīgas apkārtnē. Runājot par bruņu cepurēm, varētu pieminēt kādu Indriķa Livonijas chronikas liecību, kas ir raksturīga arī citādā ziņā: «Rūsins pa tam sarunājās no pils ar mestru no Cēsīm Bertoldu, savu draugu ... pie kam viņš noņēma no galvas bruņu cepuri ... un piepeši viņš dabūja savā galvā balistrārija bultu ...» (XVI nod.).

Pētījumi pierāda, ka gandrīz visus ieročus izgatavoja vietējie amatnieki. Tomēr, saprotams, ka pastāvot dzīviem sakariem ar apkārtējām tautām, ieroči un kaujtērpa piederumi tika iegūti arī tirdzniecības ceļā. Noteikti to var apgalvot par ķēžu bruņu krekliem un bruņu cepurēm. Bieži ir importēti arī pusfabrikāti, piem., zobenu asmeņi. Lielu vairumu ieroču ieguva arī kā kaŗa laupījumu. Raksturīgs ir chronista Dusburga norādījums, ka pēc Durbes kaujas «... ienaidnieki ir stipri palikuši ar daudzajām bruņām un ieročiem, ko tie nolauptījuši...» Apsveŗot jautājumu par latvju kaŗavīru apbruņojumu 13. g. s., jāpatur vērā, ka kaŗaspēka mērogā ieroču stāvoklis uzrādīja vidus laikos visām

tautām raksturīgo ainu — apbruņojums bija katra personīgs īpašums. Blakus bagātam labietim, kas devās kaujā Gotlandes bruņās tērpiēs, jānostāda vienkāršāks kaŗa draudzes loceklis, kuŗa bruņojums nebija tik pilnīgs, bet kas varbūt lepojās ar kaujā iegūtu greznu un labi rūdītu skandinavu zobenu. Un ir iespējams, ka jauns un trūcīgs novada vīrs ieradās kaŗa klaušās apbruņojies vienīgi ar šķēpu.

Nenoliedzami, Rietumeiropas kaŗa tehnikas jauninājumi ātrāk sasniedza sakšu zemi nekā Baltijas jūras piekrasti, bet nevar piekrist uzskatam, ka vietējās tautas nepazīna smagos šaujamos un sviežamos ieročus un aplenkšanas ierīces. Chronists Indriķis, aprakstīdams uzbrukumu Cēsīm 1210. gadā, stāsta, ka īgauņi uzcēluši torņveidīgu celtņi no lieliem kokiem un «cīnījās no apakšas un stipri apdraudēja no augšas ar uguni un dūmiem tos, kas bija pilī». Atskaņu chronika vēsta, ka, uzbrūkot Svētkalnes pilij, zemgaļi uzbūvējuši varenas ribaldes un pēc tam

10047. Tie uzbruka it neganti
Un dažu labu ribaldi
Uz grāvi virzīja ar sparū.

Ribaldes nozīme nav visai skaidra, bet pēc chronikas apraksta saprotams, ka uzbrucēji ar viņu palīdzību svieduši pilī kokus. Jādomā, ka ribalde bijusi katapultai līdzīga pārvietojama šaujamā ierīce. Uz akmeņu metamo mašīnu pielietošanu norāda arī vienāda lieluma izlasītu akmeņu krāvumi, kuŗus bieži atrod latvju pilskalnos un kas nevar tikt saistīti ar celtņu daļām.

Nav noliedzams, ka latvju kaŗavīri ātri vien iemācījās izgatavot un pielietot uzlabotās kaŗa mašīnas un vieglos ieročus. Šāda apbruņojuma un kaujas paņēmienu uzlabošanai nebija gadījuma raksturs, bet tā notika organizēti un lieku reizi liecina par latvju vadības krietnumu. Chronisti norāda, ka ķēniņš Viesturs centies tikt pie jaunām aplenkšanas mašīnām un ievēdis lietošanā, par lietderīgiem atzīstot ienaidnieka kaujas paņēmienu. Namejs rūpējies par to, lai zemgaļi iegūtu uzlabotos stopus (Armbrust).

Raksturīgs ir gadījums, kad ienaidniekam atņēmtos stopus zemgaļi laiž darbā nekavējoties, mācīdamies viņu pielietošanu turpat kaujas laukā. Latvju kaŗavīriem norādījumus devis ordeņa stopnieks Bertolds, kas pārnācis zemgaļu pusē. Atskaņu chronikas vārdiem runājot,

8643. Un kuŗiem bija maza māka,
Tiem tūdaļ pamācīt viņš sāka,
Kā uzvilks tiek un kā tiek šauts.

Jāievēro, ka tika apmācīti tikai tie, «kuŗiem bija maza māka».

Apskatot 13. g. s. latvju kaŗa tehnikas sasniegumus, jāraksturo arī seno latvju nocietinājumi. Atkarībā no vietas svarīguma, jāizšķir vairāki nocietinājumu veidi. Kā vienkāršākais minams stāvākā kalnā vai arī purviem un ūdeņiem aizsargātā vietā ierīkots nocietinājums, ko apjoza vienkāršs valnis vai stāvokoku žogs. Šādi nocietinājumi tika lietoti kā patvērums kaŗa laikā un parasti stāvēja tukši. Novadu pilis bija varenas celtnes. Uz dabiska uzkalna, ar mākslīgi uzbūrtu vai noraktu stāvumu pacēlās augstas gulkoku sienas. Gulkoku sienu bieži papildināja stāvokoku žogs, lai gan pēdējo parasti lietoja

Senlatvijas pilskalna nocietinājumi. (Skolu muzeja rekonstrukcija).

Senlatvijas pilskalna nocietinājumi. (Skolu muzeja rekonstrukcija).

mazāku piļu nocietināšanai. Līdztekus ārējai sienai stiepās otra — iekšējā siena. Abas sienas bija savienotas starpsienām, veidojot akmeņiem un zemēm pildītas kameras. Sienu ārpusi apmeta māliem, bet pats pilskalns nereti bija noklāts akmeņiem. Virs sienām vietām pacēlās kaujas torņi ar balkonveidīgām izbūvēm ērtākai pils aizstāvēšanai. Tornis pacēlās arī virs pils vārtiem. Vārti bija masīvi un aizšaujami sevišķām bultām. Vienīgais ceļš, kas veda uz vārtiem, vijās zināmu gabalu līdztekus pils sienām. Ceļu šķērsoja dziļi grāvji, pār kuriem bija ierīkoti izjaukami tilti. Lai gan pils bija koka konstrukcijas, tomēr savā izveidojumā tās bija ļoti nopietni cietokšņi. Chronikas liecina, ka parasti ienaidnieks nav mēģinājis pilīm uzbrukt ar spēku, bet gan centies ieņemt tās ar pārsteigumu vai viltību. Ja arī kādreiz kāda pils tika ieņemta atklātā kaujā, tad pret to ir ticis sakopots ievērojams kaŗaspēks un lietotas visas toreiz pazīstamās aplenkšanas ierīces. Arī tādā gadījumā pils ieņemšana bija saistīta ar lielu laika un enerģijas patēriņu. Atliek tikai konstatēt, ka līdzīgos apstākļos arī katra mūra pils būtu novesta līdz krišanai.

Viss iepriekš teiktais dod pietiekošu pamatojumu uzskatam, ka latvju kaŗavīru un viņu pretinieku kaujas spējas 13. g. s. bija visumā vienādas. Nenoliedzamais pārākums tehniskā ziņā, ar ko iebrucēji izcēlās gadu simteņa sākumā, ar laiku sāka zust, un šai virzienā lēni, bet nenovēršami draudēja iestāties līdzsvars. Bez visa augšā minētā par to liecina arī lielie zaudējumi, ko cieta labi bruņotais un apbruņotais ordeņa kaŗaspēks. Pēc ordeņa mestra Kniprodes aprēķina, Zemgales un Kursas iekāŗošanā ir krituši 2 bīskapi, 6 ordeņa mestri, 28 firsti un grafi, 49 augsti muižnieki, 11.100 bruņinieku un 4.000 pilsoņu, bet kopā ar vienkāršiem kaŗa kalpiem apm. 117.000 kaŗavīru. Nav domājams, ka šis, paša ienaidnieka uzdotais zaudējumu skaits būtu pārspīlēts, drīzāk gan otrādi.

Atsevišķa kaŗavīra kaujas spēju ziņā, sevišķi 13. g. s. otrajā pusē, latvju ciltīm bija nenoliedzams pārsvars. Arī vadības mākslas ziņā un taktisko paņēmienu pielietošanā ordenis nebija pārāks un bieži pat bija spiests mācīties šai ziņā no saviem pretiniekiem. Apstāklim, ka iebrucēju rīcībā bija praksē neizsmeļamas dzīvā spēka rezerves, mēs nevaram pierakstīt izšķirīgu nezīmi, jo faktiskais stāvoklis bija tāds, ka visi šie spēki nevarēja vienlaicīgi ierasties kaŗa laukā. Tas deva iespēju tos sakaut pa daļām.

Tuvāk neiztirzājot 13. g. s. neveiksmju cēloņus, norādīsim, ka tīri militārā laukā ienaidnieks bija par mūsu senčiem noteiktā pārsvarā tikai vienā ziņā — proti, disciplīnas ziņā. Šai vietā nav domāts parastais krusta kaŗotāju pulks, bet tieši pats ordenis, kas savas darbības sākumā tiešām varēja lepoties ar dzelzs disciplīnu. Disciplīnas nozīme katrā sabiedriskā organismā, bet jo sevišķi kaŗaspēkā nebūtu šeit lieku reizi jāpierāda. Visi citi pārmetumi 13. g. s. latvju kaŗavīriem un kaŗa mākslai noteikti jānoraida, un neveiksmju cēloņi jāmeklē citā virzienā. Šo virzienu var viegli nospraust, liekot pamatā atziņu, ka patiesībā Baltijas tautas pašas palīdzēja viena otru iekāŗot.

2. Latvju kaŗavīrs ordeņa laikos.

Nav jādomā, ka Ordeņa valstij izveidojoties, latvju cilšu stāvoklis jūtami pasliktinājās. Sākumā pārmaiņa, ar maz izņēmumiem, nebija nemaz sajūtama. Jaunie valdnieki, uzsākdami cīņu ar kaimiņu tautām, patiesībā uzņēmas seno latvju ķēniņu un kungu politikas turpinājumu. Klaušām sākumā bija vienīgi militārs raksturs — novadu ļaudīm bija jāpiedalās kaŗa gājienos un nocietinājumu celšanā. Kā jau minēts, šāds klaušu veids latviešiem nebija nekas neparasts, vēl jo vairāk tāpēc, ka gandrīz visos gadījumos novadu

kungi, saņemdami savas zemes kā lēni atpakaļ, bija palikuši tie paši vecie. Tieši šai neuzkrītošā pārejā ir saskatāms galvenais 13. g. s. neveiksmju cēlonis.

Rasturojot vispārīgos vilcienos Ordeņa valsts militāro spēku uzbūvi, jāsaprot, ka spēku pamats vai kadrs bija ordeņa bruņinieki un algotie kaŗa kalpi, kas sastādīja piļu garnizonus. Viņus varam pielīdzināt seno latviešu kaŗaspēka kadram — kungu kaŗa draudzēm. Vajadzības gadījumā novadu kungi vai vasaļi iesauca tā saucamo zemju kaŗaspēku — latviešus un igauņus. Zemju kaŗaspēka lielumu noteica katrā atsevišķā gadījumā, un dažreiz tika iesaukti vairāki desmiti tūkstošu kaŗotāju. Vietējās tautas, to starpā arī latvieši, sevišķi bieži piedalījās kaŗos pret krieviem.

Kaŗaspēka virsvadība atradās ordeņa bīskapa rokās, bet vidējos un zemākos amatus visai bieži ieņēma arī latviešu kaŗavīri, jo katrs vasalis, arī latviešu tautības, rīkoja un vadīja kaujā sava novada ļaudis. Raksturojuma pēc varam pieminēt, ka pēc sekmīga kaŗa ar krieviem ap 1503. g. ar lēņiem apbalvoti Hermanis Dumpītis (Dumpjānis), Dragūnis un Andrejs Gailis, pēdējais ar noteikumu, ka tam jāiet kaŗā jāšus. Par kaujas nopelniem apbalvojumus saņēma arī kuršu ķoniņi. Ne par velti ķoniņš Andrejs Peniķis, piedalīdamies mestra Pletenberga rīkotajā kaŗa gājienā pret krieviem, izcēlās ar savu kurzemnieku jātnieku rotu kaujā pie Izborskas. Kā ievērojami Kursas vasaļi jāmin arī Tontegodi, Kalēji, Sprosti, Butkūņi un Buguļi.

Vasaļu varai pamazām pieaugot, varam saskatīt muižnieku kārtas izveidošanās sākumu un ar to saistīto zemnieku stāvokļa pasliktināšanos. 15. g. s. beigās un 16. g. s. sākumā latviešu zemnieks ir jau zaudējis daudz no savām tiesībām, un arvienu noteiktāk tuvojas nebrīva cilvēka stāvoklim. Šī pārmaiņa nepalika bez sekmēm arī militārā laukā, un mēs redzam, ka ordeņa kaŗaspēka skaitliskais sastāvs un kaujas vērtība lēni, bet neapturami samazinās. Tikai brīvs cilvēks var būt labs kaŗavīrs, un kamēr latvieši varēja justies neapspiesti, tie sastādīja svarīgo ordeņa kaŗaspēka daļu. Bet nonākot nebrīvā stāvoklī, tie dabiski zaudēja interesi cīnīties sava kunga labā. No otras puses, arī vasalim sāka zust uzticība pret sava novada ļaudīm, un Ordeņa valsts pastāvēšanas beigu cēlienā mēs redzam noteiktu vēlēšanos nedot latviešu rokās ieročus.

Stāvokli pasliktināja tas, ka sakarā ar šaujamo ieroču attīstību, bet sevišķi ar artilērijas spēju pieaugumu, piļu un jātniekoto bruņinieku kaujas spējas bija stipri samazinājušās un kaujas laukā aizvien lielāku nozīmi guva kājnieki. Bet taisni kājnieki Ordeņa valstī sāka aprūkt. Mēģinājumi izlīdzēties ar algotiem Rietumeiropas kājniekiem cieta neveiksmi paša ordeņa vainas dēļ. Ja mums iepriekš, ordeņa darbības sākumā, bija nenoliedzams pamats atzīmēt viņa stingro disciplīnu un augstās kaujas spējas, tad jau sākot ar 15. g. s. beigām par to nevar būt vairs runas. Kā ordeņa bruņinieki, tā vasaļi, dzīves apstākļiem uzlabojoties, bija zaudējuši pakāpeniski katru cīņas gribu, un visas organizācijas kadru kaujas spējas Ordeņa valsts beigu cēlienā tuvojās nullei. Raksturīgas liecības šai ziņā dod Baltasaru Rusova Livonijas chronika. Tā kā valsts kasē parasti nebija naudas, tad arī algotie kājnieki, nesaņemdami apsolīto atlīdzību, atsacījās piedalīties kaujās un bija zemei vairāk par slogu nekā palīgu. Stāvokļa raksturošanai varētu minēt izvilkumu no zviedra Benta Stanbija ziņojuma ķēniņam Gustavam I, Livonijas kaŗa sākumā: «... Daži no ordeņa kungiem ir apmetušies 4 jūdzes, citi 14 jūdzes no krieviem. Kad pēdējie nāk virsū, viņi uz saviem zirgiem bēg ... viņiem nav ne mazākās izturības ... Viņi negrib zemniekiem ļaut pretoties, jo baidās, ka zemnieki, pārvarējuši krievus, varēt padzīt arī muižniekus un šo vācu ordeni, kur nav ne mazākās kārtības ... Taču runā, ka mestrs gribot sacelt zemniekus sev palīgā, un kas no tā iznāks, to mēs vēl dzirdēsim.»

Kārlis Krauze. *Tērvetes pils atstāšana.*

Maskavas cara Jāņa Bargā pulku pirmais iebrukums Ordeņa valstī 1558. g. ziemā ievadīja Livonijas kara sākumu, kuŗa turpinājumā Baltijas jūras piekrastē iestājās gandrīz nepārtrauktu karu laikmets, kas ilga līdz 1660. gadam, tas ir apm. 100 gadu. Pirmais krievu iebrukums, domāts vairāk izlūkošanai un zemes postīšanai, bija vērst pret igauņu novadiem. Nākošā gadā, iebrukdams Latgales un Vidzemes novados, cars pavēlēja saudzēt vietējos iedzīvotājus un uzaicināt pāriet krievu pusē. Ordeņa piekritēju muižnieku zemniekus izsludināja par brīviem un no tiem uz vietām formēja kara nodaļas maskaviešu virsnieku vadībā. Visu latviešu kaŗotāju skaitu cara armijā varam vērtēt uz 3000 vīriem. Kad 1578. g. krievi bija spiesti atstāt iekaŗotos apgabalus, šīs latviešu vienības, par cik tās nebija iznīcinātas vai izklīdinātas, pārvietoja uz Maskavas valsts pierobežu, vietējo garnizonu papildināšanai. Pamazām latviešu elements šais garnizonos izkusa, un līdz pat 18. g. s. sākumam nav vairs pamata runāt par latviešu kaŗavīriem krievu dienestā.

Vāji disciplinētais krievu kaŗaspēks, sevišķi viņa tatāru un kalmiku pulki, cara tālredzīgo norādījumu par vietējo tautu saudzēšanu ievēroja tikai kara gājiena sākumā. Otrajam iebrukumam attīstoties, un arī nākošos iebrukumos krievu kaŗaspēka nežēlībai nav robežu, un latviešu zemnieki ir spiesti pretoties visiem iespējamiem līdzekļiem. Vairāk gadījumos tie ir griezušies pie ordeņa varas vīriem ar lūgumu pēc ieročiem. Šos lūgumus ordenis, kaut arī gribēja, nespēja vairs izpildīt. Centrālās varas nespēks tomēr neietekmēja latviešu apņēmsanos sargāt dzimto zemi, un tie mēģināja patstāvīgi pretoties iebrucējiem. Kā atsevišķu piemēru varētu minēt Nītaures pils aizstāvēšanu, ko veica latviešu zemnieki pils īpašnieka vadībā. Krievu pārspēks guva uzvaru, un pils varonīgie aizstāvji tika nogalināti. Zviedru-poļu kaŗā, kas uzliesmoja 1601. gadā kā Livonijas kara turpinājums, no lietuviešu un poļu iebrukumiem lielā mērā dabūja ciest arī Zemgale. Lai pretotos iebrucējiem latviešu zemnieki uz savu ierosmi pulcējās kara nodaļās, pie kam

chronikas vēsta, ka reiz salasījušies kopā ap 4.000 vīru, kas apmetušies lielceļa tuvumā. Tur viņi uzglūnēja ienaidnieka kaŗavīriem un tos nonāvēja, pie kam desmit vai divdesmit latviešu uzdrošinājušies stāties pretim 100 poļiem. Kā izcils varoņdarbs jāmin Turaidas pārvaldnieka un rakstveža Jāņa Bīriņa sekmīgais uzbrukums krievu ieņemtai Cēsu pilsētai, par ko vēsta Rusova Livonijas chronika. Runājot chronista vārdiem: «... viņš lika klusu un slepus uztaisīt divas gaŗas trepes, kad tās bija gatavas, viņš devās nakts laikā uz Cēsīm ar 100 vāciešiem un 80 poļiem zirgos un 200 zemniekiem — tie nokāpa no zirgiem un pienesa abas trepes ... un sāka pa tām kāpt uz augšu ... Tad nu drīz Cēsīs sacēlās liels troksnis, un krievi traucās no miega augšā ... un sāka slēpties ... tad vāciešiem bija labi atvērt pilsētas vārtus, pie kam kāds latviešu kalējs, kuŗš bija palicis pie krieviem, nāca viņiem palīgā.» Vēlāk Bīriņam ar latviešu palīdzību izdevās iegūt arī Burtnieku, Limbažu un Nītaures pilis. Šie Bīriņa varoņdarbi ir izpelnījušies ļoti plašu ievērību, un pat poļu pusē pārgājušais kņazs Kurbskis, gribēdams iedzelt savam bijušam pavēlniekam, kādā savā vēstulē caram Jānim Bargajam raksta: «... un ja nu tu lielies un dižojies pa visām malām, ka tu būtu pārvarējis nolādētos livoņus ... tad jau šos tavus krustus nolauza kāds nieka vīrs un galvas pilsētā Cēsīs (v Kesi stoļnom gradje) — latvieši ...»

Līdzīgas, bet neapstrīdami labāk organizētas un apgādātas latviešu vienības bija arī Rīgas pilsētai. Kāds Andrejs Benicks savā vēstulē, ko tas 1559. g. ziemā sūta no aplenkātās Rīgas, uzskaitot pilsētas garnizona vienības, starp citu, raksta: «... Rīgas pilsoņiem ir 4 kaŗaspēka nodaļas, kas sastādītas no pilsoņiem un amatnieku mācekļiem ... bez tam nevācu strādniekiem arī šeit ir savs kaŗogs ...»

Dancigas rātes sūtnis Daniels Hermans, attēlojot Polijas ķēniņa Stefana Batorija ienākšanu Rīgā 1582. g., bez pārējām pilsētas garnizona vienībām piemin, ka «... arī trīs karogi nevācu zemnieku, apbruņoti āvām un pīķiem, stāvēja visapkārt biezās rindās uz mūrēm un bastioniem.»

3. Latvju kaŗavīrs poļu valdīšanas laikos.

Latviešu attiecības pret kaŗa dienestu lietuviešu-poļu varas laikā raksturo Sigismunda III izdotā pirmā Livonijas ordinācija. Šais likumos, kas kārtu Livonijas pārvaldi un

polītisko dzīvi, starp citu, bija noteikts, ka zemes aizsardzībai nepieciešamais kaŗaspēks iesaucams uz vietas, netraucējot citas valsts provinces (Lietuvu un Poliju). Kaŗa laikā katra tauta klausā saviem priekšniekiem — lietuvieši — lietuviešiem, bet poļi — poļiem, sadalot šejienes kareivjus vienlīdzīgās daļās starp abu valdošo tautu vienībām. Tomēr visumā poļu vadošās aprindas, uzskatos par nebrīvo ļaužu pievilksanu kaŗa dienestam, bija ļoti konservatīvas, un tas varbūt bija viens no iemesliem, kādēļ, saduroties ar liberālāki, jaunāko laiku prasībām atbilstoši komplektētu un organizētu kaŗaspēku, poļu pulkiem bija jācieš neveiksmes. Poļu aprindās valdošo uzskatu labi raksturo kāda lielkanclera Zamoiska 1602. g. rakstītā vēstule Nasavas grafam, kuŗā, aprakstīdams zviedru karaļa Kārļa XI kaŗaspēku, viņš saka: «... tos pašus zemniekus, no kuŗiem viņš (Kārlis) prasa lauku darbus, no kuŗiem ņem nodokļus ... viņš izmanto arī kaŗa darbiem, cik tas ir vāji un nevarīgi, to var skaidri izprast katrs, kam saprašana kaŗa lietās.»

4. Latvju kaŗavīrs zviedru laikos.

Dzīves īstenība tomēr pierādīja, ka zviedru valdnieki, pretēji minētiem aristokratiski-humāniskiem uzskatiem, ir gājuši ne tikai saimnieciskā, bet arī militārā laukā pareizus ceļus. Tūliņ gan jāpiezīmē, ka šī zviedru valsts iekšējās politikas pamatlīnija sāka Vidzemē saskatāmāk izpausties tikai Kārļa XI valdīšanas laikā. Dažādu iemeslu dēļ iepriekšējie zviedru valdnieki, Gustavu Ādolfu ieskaitot, neveltīja vajadzīgo uzmanību

Baltijas provinču zemnieku stāvokļa uzlabošanai. Dabiski, ka nebrīvie ļaudis netika uzskatīti par augstvērtīgiem kaŗotājiem, un tamdēļ arī zviedru armijas kodols — kājnieki tika komplektēti gandrīz vienīgi no brīviem zviedru un somu zemniekiem. Ja jau Kārļa IX laikā būtu ievadīts sistēmatisks latviešu zemnieku atbrīvošanas darbs, tad jauniegūtā province būtu spējusi dot visiem nākošiem valdniekiem augstvērtīgus brīvo latviešu zemnieku kaŗa pulkus, kas cīnītos par savu dzimteni un savu tiesību aizstāvēšanu tikpat pašaiizliedzīgi kā brīvie zviedri un somi. Kārļa XI labi uzsākto un tāli ievirzīto zemnieku atbrīvošanas darbu pārtrauca šā karaļa nāve un Ziemeļu kaŗš, kas sākās 1700. g. Brīvo latviešu zemnieku vienību organizēšana vēl nebija uzsākta, un viņu trūkumu grūtā un

ilgstošā Ziemeļu karā sevišķi sāpīgi sajuta karalis Kārlis XII. Karaļa vadītai armijai cīnoties Polijā, Vidzemes aizstāvēšana bija jāuztic steidzīgi iesauktiem un vāji apmācītiem kaŗavīriem, kas gan ļoti sekmīgi piekopa partizānu kaŗu, bet nespēja aizturēt Šeremetjeva rēgulārās armijas pulkus.

Lai gan latvieši tika iesaukti kaŗa dienestā visos zviedru kaŗos, tomēr parasti tos līdz ar citiem sveštautiešiem iedalīja algotās kaŗaspēka daļās, un arī tūri latviskās vienības pielīdzināja salīgtam kaŗaspēkam. Minētās vienībās, sevišķi karaļa Gustava Ādolfa, karalienes Kristīnes un Kārla X valdīšanas laikā netika pilnībā ievēroti stingrie zviedru disciplīnas un dievvārdu noteikumi, un tikai Kārlim XI nākot pie varas, ir saskatāmi zināmi uzlabojumi šai virzienā.

Lai raksturotu latvju kaŗavīru līdzdalību zviedru armijas kaŗa gājienos, minēsim chronoloģiskā kārtībā dažus zviedru valdības rīkojumus. 1601. g. zviedru-poļu kaŗa laikā Sedermanlandes hercogs — vēlākais karali Kārlis X — pavēlēja iesaukt katru piekto zemnieku. 1657. g. zviedru-poļu karā no katriem diviem arkliem tika iesaukts viens zemnieks. 1700. g., sakšiem pēkšņi uzbrūkot Rīgai, ģenerālgubernātors Dālbergs uzaicina visus, sevišķi zemniekus, turēties pretim iebrucējiem. Zemniekiem bija atļauts izvēlēties kaŗaspēka nodaļu priekšniekus, kuŗus valdība solījās vēlāk apstiprināt amatos. Tai pašā gadā Vidzemē no katra arkla, kuŗā vairāk divi saimnieki, tiek iesaukta puse no pieaugušiem vīriešiem. Runājot par latvju kaŗavīriem zviedru armijā, jāmin arī vidzemnieku un kurzemnieku piedalīšanās karaļa Gustava Ādolfa lielajos kaŗa gājienos. Jau tūliņ pēc Rīgas iekaŗošanas 1621. g., Gustavs Ādolfs, iesaukdams vietējos iedzīvotājus, saformēja 2 dragūnu rotas, katru apm. 120 cilvēku sastāvā. Rotu kadri komplektējās no franču virsniekiem un instruktoriem, bet kareivju vairums bija latvieši.

Šīs abas — Antonija de Morisa un Skarona rotas ietilpa de la Barra pulkā. Pulks sevišķi izcēlās 1625. g., kad kaujā ar poļiem ieņēma Raunas pili. Rotas tika izformētas 1628. — 1629. g. No Kurzemes un Vidzemes rekrūšiem 1624. — 1625. g. tika saformēti desmit jātnieku korneti, kuŗu rindās apm. 80% kaŗavīru bija latvieši. Daļa šo jātnieku piedalījās uzbrukumam Dancigai 1624. g. Pēc vairākiem pārveidojumiem, visus jātnieku kornetus 1630. g. pārformēja divos pulkos — vidzemniekos (Liffländingare) un kurzemniekos (Curländingare). Kopā abos pulkos bija apm. 1.200 kaŗavīru. Tai pašā gadā Gustava Ādolfa armija izsēdās Vācijas piekrastē un uzsāka kaŗa gājienu Pomerānijā un Meklenburgā. Bez minētiem diviem jātnieku pulkiem, latvju kaŗavīri šai kaŗa gājienu piedalījās arī citu vienību sastāvā, un viņu kopskaitu mēs varētu rēķināt uz apm. 2000 vīriem. Izcīnot vairākas kaujas, kuŗās daļību ņēma arī latvju kaŗavīri, zviedru armija nonāca Saksijā, un pie Breitenfeldas sadūrās ar Tilli galveniem spēkiem, kuŗus izšķirīgi sakāva. Kurzemniekus un vidzemniekus šai kaujā, pēc Tilli armijas sekmēm, pretuzbrukumā veda pats karalis. Pārlecot 30 gadu kaŗa notikumiem, varam teikt, ka bez daudzām lielākām un mazākām kaujām, latvju kaŗavīri piedalījās arī Licenas kaujā, kuŗā cīnījās Gustava Ādolfa un Vallenšteina galvenie spēki. Šīs kaujas sākumā visi zviedru uzbrukumi bija veltīgi, un tikai Gustava Ādolfa nāve deva tiem sparū uzvarēt. Abi latvju jātnieku pulki cieta lielus zaudējumus un bija gandrīz pilnīgi jāatjauno. Zaudējumus papildinot, latviešu elementa svars minētajās kaŗaspēka daļās bija pakāpeniski samazinājies, un pēc Licenas kaujas tie mūs nevar vairs sevišķi interesēt. Pēdējie vidzemnieku un kurzemnieku jātnieku korneti tika izformēti 1650. g.

Nevar nepieminēt arī tos 6 latvju zemessargu bataljonus, kas Ziemeļu kaŗa sākumā tika saformēti Vidzemē un novietoti garnizonos ģenerālmajora Šlipenbacha vadībā. Beidzot godam jāatceras arī tie latvju kaŗavīri, kas, ienaidnieka pārspēka nomākti, gāja bojā kopā ar varonīgo karaļa Kārļa XII armiju kaujā pie Poltavas.

Latvju kaŗavīru svars un nozīme zviedra armijā nav bijusi mazā un, kā mēs redzējam, lietu pareizi nostādot, varēja būt nesalīdzināmi lielāka. Par latvju kaŗavīru krietnumu liecina ne tikai izcīnītās kaujas, bet arī atsevišķu kaŗavīru sasniegumi militārā karjērā. Raksturīgu liecību par to dod kaŗa sodu likumu teksts, kas uzglabājies no zviedru laikiem

Izvilums no zviedru kara sodu likumiem latviešu valodā, iespiests Rīgā 1696. g.

un, blakus minot, ir pirmais likumu teksts, kas parādījies iespiedumā latviešu valodā. Likums iespiests Rīgā, 1696. g., un tā pilna virsraksts skan: «Savvadi Karra-Teesas Likkumi, no muhso Augsta un Warrena Œehniņa no Sweedro-Semmes Karra-Teesas-Lohzekļeem ismeklehti, par tahm Leetahm, ko teem slikteem Saldahiteem jadarr, un paklausigi japanahk, ik Deenās pe Wakte-noleeesechanu no teem Under-Offizeerereem eeksch teem Cortegardeem teem Karra-Kalpeem preekschlassami, ka ne weens var aibildinatees to ne sinnajs, jeb ne dsirdejis.»

Liekas, ka likums latviešu valodā tulkojis Rīgas superintendents Liborijš Depkins pēc vācu valodā pārtulkota zviedru oriģināla. Tāpēc ir saprotams, ka latviešu tulkojums uzrāda zināmas nesaskaņas ar oriģinālrakstu; piemēram, 67. panta sākumu, kuŗš zviedru valodā skan: «kas kaujā ar ienaidnieku pirmais metas bēgt...», Depkins tulko: «Kas ar Eenaidneekem kaudams lihds ar to behgoscha Eenaidneeka behg», tādējādi pilnīgi pārveidodams noziedzīgā nodarījuma sastāvu. Arī virsrakstā sastopamais izteiciens «slikteem Saldahiteem» ir jāsaprot kā vienkārši kareivji, jo tulkojums vedams sakarā ar

vācu «gemeine Soldaten». Mūs vairāk interesē norādījums, ka šie likumi katru dienu lasāmi priekšā «no teem Under-Offizeerereem ... teem Karra Kalpeem». Jāsecina, ka instruktori ir mācējuši latvju valodu un tā tad ir bijuši latvieši. Vēl skaidrāku liecību par latvju kaŗavīru ieņemtiem amatiem zviedru armijā dod 17. g. s. beigās iespiestais latvju artileristu zvēresta teksts. Jau tas vien, ka latvju kaŗavīri ir tikuši nozīmēti dienestam artilerijā, t. i. tehniskās daļās, jo 17. g. s. artilerijā ietilpa arī sapieŗi un spridzinātāji, norāda, ka latvju kaŗavīru apķēŗība un vispārējā inteliģence ir tikusi pareizi novērtēta. Saskaņā ar zvēresta tekstu, jāzvēr ir sekojošām amatpersonām un lietpratējiem: «Under-Oppezeres, Cunstapeles, Lehr-Cunstapeles, Under-Fürwārkeres, Lehr-Fürwārkeres, Awer-Mineerers, Mineerers-Selli, Ammatneeki, Andlangers». Tā tad arī artilerijā instruktori bijuši latvieši.

Nevar būt šaubu, ka latvieši zviedru armijā ir ieguvuši arī virsnieku dienesta pakāpes. Gadījumi, kad piedzīvojuši instruktori tikuši paaugstināti par kaujas nopelniem karodznieku pakāpē, nav nekāds retums. Ņemot vērā zviedru armijā valdošo garu, arī tālākā avansēšana bija pilnīgi iespējama. Jau 1634. g. rigsdags bija nolēmis, ka ieņemot valsts amatus, arī armijā, jāpierāda tikai vajadzīgās spējas un izglītība, un pilnīgi nav ņemams vērā tas, vai kandidāts cēlies no zemniekiem vai muižniekiem. Vienkāršu ļaužu dēli, pateicoties vienīgi savām spējām, varēja zviedru armijā tikt tālu uz priekšu. Šo latvju virsnieku gaitām ir grūti izsekot, jo līdz ar uzvārdu pieņemšanu viņi vairs neizceļas kadru sarakstos. Arī zvērestu teksti tos nepiemin, jo virsnieki zvērēja uzticību karalim zviedru valodā.

5. Latvju kaŗavīrs Kurzemes hercogīstē.

Zviedru valsts stiprums 17. g. s. dibinājās galvenā kārtā uz brīvo, muižnieku neapspiesto zemnieku kārtu, un viņas tā laika armiju mēs pamatoti varam nosaukt par visas tautas armiju. Gluži pretējs stāvoklis bija Zviedrijas kaimiņvalstīs, starp tām, kā jau minēts, arī Polijā, kas uzskatama kā tipiska muižniecības valsts. Dabiski, ka arī Kurzemes hercogīstē, kas līdz pat Ketleru dinastijas beigām bija Polijas vasaļvalsts, muižnieku vara bija ļoti liela. Jau 1570. g. ar pirmā Kurzemes hercoga muižniekiem doto Gotarda privilēģiju zemnieki tika izslēgti no vispārējās jurisdikcijas, un dzimtbūšana kļuva par valsts atzītu iekārtu. Lai gan nav noliedzams, ka gandrīz visi Kurzemes hercogi ir lielākā vai mazākā mērā pūlējušies atvieglot zemnieku stāvokli, tomēr visi labi domātie mēģinājumi parasti sabruka muižniecības pretestības priekšā. Pārdomājot Kurzemes hercogīstes vēstures gājienu, neviļus rodas jautājums, vai tās valdnieki nav pielaiduši nelabojamu kļūdu, nedibinoties savā cīņā ar muižniecību uz zemniekiem un namniekiem. Tuvāk neiztirzājot uzstādīto jautājumu, varam teikt, ka saimnieciski un skaitliski stiprās zemnieku un namnieku kārtas būtu varens atbalsts hercogu un līdz ar to visas valsts iekš- un ārpolitiskās cīņās.

Kurzemes hercogīste radās 1562. g., kad, Ordeņa valstij sabrūkot, Livonijas mestrs Gotards Ketlers Rīgas pilī, visu vasaļu un pilsētu pārstāvju klātbūtnē, svinīgi nodeva savas varas simbolus Polijas karaļa Sigismunda II Augusta pilnvarniekam. Jau nākošā dienā Gotards sevi izsludināja par Livonijas hercogu Kurzemē un Zemgalē. Jaunā valsts uzsāka patstāvīgu dzīvi, pārņemdamā visās nozarēs Ordeņa valsts pārvaldes sistēmu. Tāpēc arī saprotams, ka Kurzemes hercogīstes bruņoto spēku organizācija,

komplektēšana un sastāvs hercoga Gotarda valdīšanas sākumā sevišķi neatšķīrās no Ordeņa valsts bruņotiem spēkiem šīs valsts beigu cēlienā. Tāpat kā Ordeņa valstī, arī Kurzemes hercogīstē, muižnieku kārtai izveidojoties, latvju vasaļi tika pamazām pārvācoti vai nospiesti zemākā stāvoklī. Daži no viņiem — piem., Peniķi, tomēr noturējās brīvzemniekos. Arī Kurzemes hercogi bija spiesti izlietot algotu kaŗaspēku, jo vietējos zemniekus, saprotamu iemeslu dēļ, muižnieki nevēlējās apbruņot. Hercogs Gotards, sadalot Kurzemes hercogīsti starp abiem saviem dēļiem, vēl vairāk veicināja muižnieku varas pieaugumu. Gotarda dēls hercogs Vilhelms, izmantojot savas daļas — Kurzemes izdevīgo stāvokli, stipri pacēla tās labklājību un sāka organizēt arī pastāvīgu kaŗaspēku. Viņš iesauca savu muižu zemniekus, uzdodot tos apmācīt franču virsniekiem un instruktoriem. Pēc konflikta ar muižnieku opozīciju, ko vadīja brāļi Noldes, hercogs, redzēdams draudošo stāvokli, atteicās no Liepājas un Ventpils ostu brīvtiesībām par labu Rīgai un par to panāca tiesības 3 zemnieku rotu un Jelgavas namnieku rotas formēšanai. Pēc brāļu Noldes nogalināšanas, kad konfliktā iesaucās arī Polijas karalis, hercogs Vilhelms mobilizēja savu kaŗaspēku un, iecēlis par virspavēlnieku Fārensbachu, aizbrauca uz Zviedriju un Vāciju iegūt sabiedrotos. Nevarēdams sagaidīt Gustava Ādolda palīdzību, Fārensbachs ar hercoga kaŗaspēku, kuŗā apm. 75% bija latviešu, padevās poļiem, bet hercogu Vilhelmu Polijas karalis izsludināja par atceltu no troņa.

Kurzemes hercogīste savus ziedu laikus sasniedza hercoga Vilhelma dēla — Jēkaba valdīšanas laikā. Ja arī politiskā laukā Jēkabs nevarēja sacensties ar savu vectēvu

Hercoga Jēkaba karakuģis.

Gotardu, tad tomēr viņa saimniecisko spēju novērtēšanā nevar būt divu domu. Aina mainās, ja mēs sākam novērtēt hercoga Jēkaba darbību militārā resp. valsts aizsardzības laukā. Valsts saimniecisko uzplaukumu hercogs Jēkabs panāca, sekodams merkantilisma mācībai, bet valsts patstāvības nodrošināšanā mēģināja iet līgumu un garantiju ceļus. Jēkaba pārspīlētais miermīlīgums un pārāk lielā ticība neitrālītes līgumiem bija tas iemesls, kāpēc liktenīgā 1658. g. konfliktā tam bija jāzaudē visi saimnieciskie ieguvumi un gandrīz arī pati valsts. Sava loma te piekrita arī uzskatam, ka bruņoto spēku uzturēšana miera laikā ir neproduktīvs izdevums. Kaŗaspēka uzturēšana izmaksā dārgi un nedod peļņu. Tādēļ ir izdevīgāk paļauties lielo kaimiņu garantijām un bruņošanās vajadzībām nepieciešamo naudu ieguldīt saimnieciskos uzņēmumos, kas nes peļņu, jo to prasa merkantilisma mācība.

Savā ziņā šādu hercoga Jēkaba izturēšanos var arī attaisnot, jo muižniecības nevalstiskās rīcības dēļ viņš nevarēja ārpolitisko jautājumu kārtošanā balstīties uz brīvu tautu, kas vajadzības gadījumā cīnītos ar visu krūti par savas valsts neitrālītes līgumiem. Hercogs to jūta un tāpēc centās ieinteresēt pēc iespējas plašākas aprindas valsts saimnieciskā politikā. Viņa laikā daudzi latvieši kļuva brīvi kolonisti, ierēdņi, amatnieki un kaŗavīri sauszemes kaŗaspēkā un flotē.

Redzot 17. g. s. vidū bīriestam poļu-zviedru konfliktu, hercogs Jēkabs pie laika iegādājās rakstus, kas apliecināja Kurzemes neitrālītāti varbūtējo bruņoto konfliktu gadījumā. Šādus rakstus izdeva Zviedrijas karaliene Kristīne, Polijas karalis Jānis Kazimirs un Maskavas cars Aleksejs Michailovičs. Tomēr bruņotām sadursmēm sākoties, Zviedrijas karalis Kārlis X uzstādīja Kurzemes hercogīstei katēgorisku prasību pāriēt zviedru pusē. Tā kā hercogs Jēkabs, ieguldīdams visus līdzekļus saimnieciskos pasākumos, nevarēja ar reālu spēku piespiest respektēt noslēgtos neitrālītes līgumus, tad drīz vien viņa valstī iebruka ienaidnieks. Pats hercogs un viņa ģimene tika sagūstīti Jelgavas pilī, un visi saimnieciskie pasākumi un panākumi aizgāja bojā. Jāpiezīmē, ka Jēkabam bija visas iespējas noorganizēt ievērojami lielu un labi apbruņotu kaŗaspēku. Par to liecina viņa sarunas ar pāvestu Inocentu X par kopēju koloniju uzmeklēšanu un

iegūšanu. Šim nolūkam hercogs Jēkabs apņēmās uzstādīt un pilnīgi apbruņot 40 kaņakuģu un 24.000 kaņavīru. Apgādes un apbruņojuma ziņā hercoga Jēkaba iespējas bija ļoti lielas. Bez vairākām labi nostādītām austuvēm un seglinieku darbnīcām viņa rīcībā bija arī 10 lielgabalu lietuves, 4 šauteņu darbnīcas un 5 pulveņa dzirnavas. Zemnieku materiālais stāvoklis, pateicoties augstās konjunktūras gadiem, bija ļoti uzlabojies, un vispārējais tautas noskaņojums bija valdniekam labvēlīgs. To pierāda neskaitāmās partizānu nodaļas, kuņas 1658. g., zviedru iebrukuma laikā, pēc pašu ierosmes noorganizēja Kurzemes iedzīvotāji, lai uzsāktu niknu cīņu ar Duglasa pulkiem. Tomēr ne materiālie, ne morālie spēki nespēj valsti glābt, ja bruņoto spēku organizēšana nav uzsākta laikus.

Kā raksturīgs pretstats hercogam Jēkabam minams viņa svainis un otrs lielākais Polijas vasalis — Prūsijas hercogs, saukts Lielais Kūrfirsts. Manīdams draudošu mākoņu savilkšanos, Prūsijas hercogs paļāvās vienīgi uz bruņoto spēku un ar visumā tikpat lieliem spēkiem, kādus varēja dot Kurzeme un Zemgale, ne vien aizsargāja savu zemi, bet panāca arī tās neatkarības atzīšanu. Vēlāk ap Prūsiju, kā patstāvīgu un stipru valsti, apvienojās visas vācu provinces. Nevar pilnībā apstrīdēt to, ka, zviedru un poļu varai izirstot, stipra Kurzemes hercogīste būtu varējusi jau 17. g. s. apvienot visas latvju provinces vienā valstī.

Nav jādombā, ka hercogam Jēkabam nebija nekāda kaņaspēka. Pēc likuma, sākot ar 1639. g. Kurzemei bija 500 vīru liels kaņaspēks — 300 jātnieku un 200 kāņnieku. Tas bija lēņu kaņaspēks, kas kaņa gadījumā bija jānosūta poļu armijas rīcībā. No visa skaita 200 jātnieku vajadzēja dot muižniekiem, bet pārējos — hercogam. Vajadzības gadījumā lēņu kaņaspēka lielumu varēja dubultot. Hercoga nodaļas parasti bija labā stāvoklī, bet muižnieku jātnieku dienests atradās ļoti zemā līmenī. To vislabāk raksturo Kurzemē lietotais izteiciens: «Tīrais jātnieku dienests», ar kuņu mēdza apzīmēt nolaidīgu un lēnu darbību. Tikai pēc tam, kad zemē bija notikuši vairāki ienaidnieku iebrukumi, muižniecības nopietnākā daļa sāka veltīt vajadzīgo uzmanību valsts aizsardzības darbam. Lielāko sastāvu lēņu kaņaspēks sasniedza 1658. — 1660. g. kaņā, kad tika uzstādītas 56 rotas, 7.200 kaņavīru kopstiprumā, ar apm. 80 — 90% latviešu.

Bez lēņu rotām, Kurzemes hercogīstes kaŗaspēkā 17. g. s. vidū ietilpa arī salīgtais kaŗaspēks un klaušu rotas. Salīgtā kaŗaspēka vienību skaits hercoga Jēkaba valdīšanas laikā ir bijis visai dažāds. Tā kopējais stiprums svārstās starp 400 un 5000 kaŗavīriem. Bez mazākām vienībām, kuŗas izlietoja garnizona dienestam pilīs un pilsētās, ir formētas arī lielākas kaŗaspēka daļas — pulki, kuŗus hercogs parasti nosūtīja ārvalstu armiju pastiprināšanai. Vairāk gadījumos kaŗa kalpu līgšana Kurzemes hercogīstē bija atļauta arī citu valstu valdniekiem. Parasti algotņus atļāva līgt tikai no apkārtklejojošo kaŗa kalpu, pilsoņu un brīvzemnieku vidus. Kad 1658. g. zviedri ieņēma Jelgavas pili, daudzas algotā kaŗaspēka nodaļas izklīda. Pāri palikušās daļās ieplūda partizāni, kas algoto virsnieku vadībā uzsāka cīņu ar zviedriem. Sevišķi jāatzīmē leitnanta Lībeka nodaļa. Lībeks bija pareizi sapratis, ka latvju zemnieki ar prieku ies kaujā, ja tos uzskatīs par līdzīgiem pārējiem kaŗotājiem. Izcīnīdams vairākas uzvaras, Lībeks drīz komandē pulku, kuŗā starp 1.000 jātniekiem apm. 750 ir latviešu. Starp pulka virsniekiem 1659. g. minēts kāds latvietis, bijušais Dobeles valsts muižas zemnieks Šmerliņš.

Lielā kūrfirsta ietekmē hercogs Jēkabs atļāva savam vecākam dēlam salīgt Kurzemē holandiešu dienestam 2 jātnieku un 1 kājnietu pulku. 1670./72. gadā bija salīgti pavisam apm. 3.300 kaŗavīru, lielā vairumā Kurzemes latvieši. Kāda jātnieku pulka sastāvā ir minēti kaprālis Jānis Vilks un kareivis Balsietis. Kurzemes pulki piedalījās visās 1672. — 1679. g. holandiešu-franču kaujās un tika vairākkārt papildināti ar latvju rezervistiem. Tomēr pamazām latvju procents pulkos noslīdēja visai zemu, un jau sākot ar 1673. g. tie

mūs nevar vairs sevišķi interesēt. Pēdējās kurzemnieku vienības tika izformētas 1679. g. Aprēķinot visus kurzemnieku pulku zaudējumus, varam pieņemt, ka par latvju tautai svešu lietu ir krituši apmēram 5.000 viņas kaŗavīru. Vienīgi apziņa, ka latvju tautas dēli ir palīdzējuši mazai Holandes tautai viņas neatkarības cīņās, var dot mums zināmu gandarījumu par nesto upuri.

Vairākkārt līgtas kaŗaspēka vienības Polijas vajadzībām. Tā 1672. gadā hercogīste Polijas dienestam salīga 1 kājnieku un 1 jātnieku pulku, pa 1000 kaŗavīriem katrā, bet 1673. gadā — 1 jātnieku pulku. 1674. gadā hercogs Jēkabs saformēja savām vajadzībām 1 dragūnu pulku, kuŗu vēlāk aizsūtīja kopā ar lielgabalnieku komandu poļu armijai palīgā cīņās pret turkiem. 1680-tajos gados šis kurzemnieku pulks piedalījās karaļa Sobieska kaŗa gājienos pret turkiem un Vīnes atbrīvošanā.

Klaušu rotas pastāvēja tikai domeņu iecirkņos. Jau 1648. g. hercogs lika apmācīt visus domeņu zemniekus. Apmācības notika svētdienās un svētku dienās pēc dievvārdiem, un tām bija pakļauti visi 18 — 60 g. veci vīrieši. Apmācības bija jāslēpj no muižniekiem, un tikai kaŗa draudiem pieaugot, tās notika atklāti. Arī muižnieki solīja apmācīt savus zemniekus, bet saprotamu iemeslu dēļ to nedarīja. Domeņu rotu skaits nav noteikti zināms, bet tas jāvērtē uz 50 rotām, t. i. 5 — 6.000 vīriem. Rotas nebija labi organizētas, un tāpēc zviedru iebrukuma laikā, kā arī nākoša kaŗā tās nedarbojās vienību sastāvā, bet izklīda lielākos vai mazākos zemnieku pulciņos, kas cīnījās uz savu roku.

Hercoga kolōniju kaŗaspēka vairumu parasti salīga Holandē vai Anglijā. Vispār kolōniju kaŗaspēkā, Sv. Andreja un Tobago salās, atradās tikai dažas rotas, kuŗu sastāvā ne vairāk par 25% varēja būt latvieši.

Hercoga Jēkaba kaŗaspēka vājākā puse bija pilnīgs organizācijas trūkums. Kaŗaspēks bija tikai rotu gadījuma sakopojums, tāpat kā viņa flote bija kuģu gadījuma sakopojums.

Latvju kaŗavīri hercoga Jēkaba kaŗaspēkā ir spēlējuši ievērojamu lomu, pie kam šī loma varēja kļūt izšķirīga, ja vien armijas pamatā būtu likti brīvo zemnieku pulki. Lai gan latvju kaŗavīri Kurzemes hercogīstes pulkos hercoga Jēkaba laikā ir ieguvuši arī instruktoru pakāpes, tomēr stipri jāšaubās, vai kāds no viņiem ir ticis paaugstināts arī virsnieku dienesta pakāpē. Neraugoties uz plašo izglītību, hercogs Jēkabs tomēr bija sava laika cilvēks un ļoti stingri ievēroja kārtu izšķirību. Virsniekam vajadzēja būt muižniekam, un šo prasību varēja neievērot tikai sevišķos apstākļos, kā tas, piem., bija Lībeka partizānu pulkā.

Hercoga Jēkaba pēcnācēja — Fridriha Kazimira laikā, greznās galma dzīves dēļ, jau tā nelielo kaŗaspēku reducēja līdz minimumam. Šā hercoga valdīšanas laiks iezīmē Kurzemes hercogīstes pagrimšanas sākumu. Muižnieku varai pieaugot, hercogi pakāpeniski tika atņemtas tiesības turēt jebkādu kaŗaspēku. Vienīgi hercoga Fridriha Vilhelma laikā, kad viņa aizbildnis Ferdinands bija ierāvis Kurzemes hercogīsti Lielajā ziemeļu kaŗā un pie tam vēl uzbrucēju pusē, lielākas kurzemnieku vienības, to sastāvā arī latvju kaŗavīri, piedalījās Patkula vadītā sakšu uzbrukumā Rīgai 1700. g. Pēc uzvaras Spilves pļavās, Kārlis XII ieņēma gandrīz visu Kurzemi un nolēma to pievienot savai valstij. Tomēr Poltavas kauja izšķīra kaŗa iznākumu, un Kurzemes liktenis nonāca cara Pēterā I rokās. Lai gan cars nōmināli atzina Kurzemes hercogīstes patstāvību, tomēr ar 18. g. s. sākumu faktiskā noteikšana Kurzemes lietās bija Krievijai. Krievu ietekmes pieaugšana sakrīt ar Ketleru nama izmiršanu, un Bīronu laikā nevar būt runas par neatkarīgu Kurzemes hercogīsti, vēl jo vairāk tamdēļ, ka pēc Ziemeļu kaŗa hercogīstei

nebija gandrīz nekāda kaŗaspēka un garnizona dienestam Jelgavā un citās pilsētās tika novietoti krievu pulki. Oficiāli Kurzemes hercogīste tika pievienota Krievijai 1795. g. Tā kā līdz ar Polijas sadalīšanu 1772. g. krievu rokās bija nokļuvusi arī Latgale, bet Vidzeme bija faktiski iekāŗota jau 1710. gadā, tad varam teikt, ka visas latvju zemes 18. g. s. beigās bija atkal politiski apvienotas. Latvju zemē sākās krievu varas laiki, kas bija pēdējais, bet arī smagākais sveŗas varas laikmets latvju tautas vēsturē.

6. Latvju kaŗavīrs krievu laikos līdz Pasaules kaŗam.

Bez citām privilēģijām, kuŗas, padodoties Krievijai, bija sev nodrošinājuŗi Vidzemes un Kurzemes muiŗnieki, viņi bija panākuŗi arī atbrīvoŗanu no kaŗa dienesta. Vēl 1783. g. ķeizariene Katrīna II kādā savā rakstā Rīgas un Rēveles ģenerālgubernātoram uzsvēra, ka viņam pakļautās provinces «kopŗ seniem laikiem» ir brīvas no rekrūŗu doŗanas. Stāvoklis mainījās ķeizara Pāvila I valdīŗanas laikā. Ar 1796. g. likumiem Pāvils I gan nostiprināja muiŗniecības stāvokli, bet reizē ar to Vidzemei, Kurzemei un Zemgalei tika uzlikti pienākumi dot armijai rekrūŗus, līdzīgi pārējiem Krievijas apgabaliem.

Parasti krievu armijā no katriem 500 zemniekiem vai, kā toreiz teica, dvēselēm ņēma vienu rekrūŗi, bet kaŗa gados — 2 vai 3. Rekrūŗu izraudzīŗana bija uzticēta muiŗniekiem, prasot, lai rekrūŗis būtu vesels, noteikta vecuma un auguma. Līdz pat 1874. g. obligātoriskā kaŗa dienesta ilgums krievu armijā bija 25 gadi. Aizejot kaŗa dienestā, rekrūŗis tika faktiski uz visiem laikiem atrauts savai ģimenei un pierastai apkārtnei, un visai reti bija tie gadījumi, kad tas pēc nokalpotā dienesta vesels atgriezās mājās. Pats kaŗa dienests, ņemot vērā krievu virsnieku un instruktoru patvaļu un necilvēcīgos sodus, bija ļoti grūts. Tāpēc nav jābrīnās, ka no kaŗa dienesta visi baidījās kā no vislielākās nelaimes, un rekrūŗi izlietoja visus līdzekļus, lai no tā izvairītos. Sprototams, ka tādos apstākļos, līdz ar tiesību izraudzīties rekrūŗus, muiŗnieku rokās bija nodots jauns līdzeklis zemnieku iespaidoŗanai. Muiŗnieki ņo tiesību izlietoja, lai atbrīvotos no sev nepatīkamiem elementiem, kas varbūt tikai ar grūtībām pacieta nodarītās pārestības. Ļoti bieŗi, ja vien gadi to atļāva, muiŗa nodeva kaŗa dienestā arī precētus cilvēkus.

Lasot tā laika kaŗa dienesta aprakstus, kļūst sprototams, kāpēc daudzi latvju jaunekļi visiem spēkiem centās no kaŗa dienesta izvairīties, gan bēgot un slēpjoties, gan apzinīgi nodarot sev miesas bojājumus. Lai savāktu un nodotu vajadzīgo rekrūŗu skaitu, administrātīvās iestādes bieŗi bija spiestas norīkot seviŗķus rekrūŗu ķērājus. Zīmīgu ainu no rekrūŗu ķerŗanas laikiem dod vācu laikraksta «Rigasche Stadt-Blätter» 1810. g. gājumā iespīestā ziņa: «1806. g. no Rīgas patrimōniālapgabala Salas muiŗas par rekrūŗi bija izraudzīts kāds saimnieka dēls — Jānis Zaļacis. Lai nākoŗais kareivis neizvairītos no iesauķšanas, to jau priekŗlaicīgi apcietināja un ievietoja aresta telpās, kuŗu logs bija aizrestots ar sienā iemūrētiem dzelŗiem. Ilgi nedomādams, Jānis Zaļacis ar visu spēku lēca logā, to izārdīja un asinīm notaŗķīts metās bēgt uz tuvējo meŗu. Tikai pēc tam, kad rekrūŗu ņemŗanas laiks bija pagājis, bēglis ieradās tēva mājās...»

Labu liecību sava laika uzskatiem par kaŗa dienestu un kareivju dzīvi dod 1807. g. latvju valodā izdotā broŗūra «No zaldātu amata». ņai broŗūrā, kuŗas autors prāvests Foigts mēģina latvieŗus pārliecināt, lai tie nebaidītos kaŗa dienesta, starp citu, atrodam ņādu raksturīgu vietu: «Nabaga zaldāts iraid kā pakļīdis cilvēks, nekad tas droŗi zin, kāds ceļŗ būs jāstaigā, kāds pajumts ņo sagaida. Ar sveŗniekiem vien tam jādzīvo, atŗķirts no

radiem un draugiem, viņš kā noskumis vientulis svešas zemes pārstaigā, un vēl citā vietā ne tik daudz mīlīgas saņemšanas atron, kā pie mums katrs ubags.»

Lai atvieglotu zemnieku stāvokli, krievu valdība 1804. g. publicēja «Likumus Vidzemes zemniekiem», ar kuriem tika nodibinātas pagastu tiesas. Starp citu, likuma 50. pants rekrūšu izraudzīšanu nodeva vienīgi pagasta tiesas pārzināšanā. Bet tā kā visi pagasta tiesas lēmumi bija jāapstiprina muižā, tad arī rekrūšu izraudzīšanā minētais likums jūtamas pārmaiņas neienesā. Pagastu pašvaldību tiesības tika ievērojami paplašinātas ar 1817. un 1819. g. zemnieku brīvīšanas likumiem. Starp citu, šajos likumos rekrūtīm ir dota tiesība «lūgt citu, lai tas viņa vietā iet, vai pats pavisam no rekrūšiem izpirkties par to naudu, ko gubernementē par to maksā». Tā kā izpirkšanas naudas lielums bija noteikts 300 rubļu, tad atsevišķam cilvēkam reti bija pa spēkam to samaksāt. Sakarā ar to vairākos pagastos nodibinājās speciāli fondi, tā saucamās rekrūšu lādes, ar kuŗu palīdzību viena pagasta ļaudis kopīgiem spēkiem izpirka sava pagasta rekrūšus. Šādu izpirkšanas gadījumu 19. g. s. vidū bija ļoti daudz.

Tā kā katrā pagastā no iesaucamos gados esošiem vīriešiem kara dienestā bija jānodod tikai divi vai trīs, tad lielas grūtības pašvaldībai sagādāja viņu izraudzīšana. Lai izvairītos no pārmetumiem un netaisnībām, pagasta tiesas pamazām pārgāja uz iesaucamo izraudzīšanu izlozes kārtībā. Noteiktā dienā «ložu puīši» sapulcējās pagasta namā, un «balto biļeti», t. i. tukšu zīmīti izvilkušie bija brīvi līdz nākošai iesaukšanai. Vairākos gadījumos ložu puīši ir gājuši pie lozēm 4 vai 5 reizes.

Aleksandra I un Nikolaja I valdīšanas laikā latvju kaŗavīri ir piedalījušies visos krievu armijas kaŗa gājienos, starp kuriem kā lielākie minami atkārtotie kaŗa gājieni pāri Krievijas robežai pret Napoleona armiju, kas beidzās ar Napoleona iebrukumu Krievijā 1812. gadā, krievu-turku kaŗi trīsdesmitos gados, ungāru un poļu sacelšanās apspiešana gadu simteņa vidū un Krimas kaŗš.

Neraugoties uz noliedzošo izturēšanos pret kaŗa dienestu tā laika krievu armijā, latvieši, pateicoties iedzimtām kareiviskām īpašībām, ir izcēlušies visos kaŗa gājienos un kaujās. Raksturojuma pēc atzīmēsim, ka 114. Novotoržskas (bijušā Starosokoļskas) pulka vēsturē starp apbalvotiem kaŗavīriem minēts arī kareivis Andrejs Lapiņš, kas par kaujas nopelniem izpelnījies goda zīmi. Apbalvojuma motīvējumā ir teikts, ka kareivis Lapiņš «kaujās 1807. g. 24. un 25. maijā, uzbrukumā un ienaidnieka vajāšanā no Freimarkas pilsētas līdz Fasargenas upei, 28. V pie Gutšates, 29. V pie Heilsbergas, 2. jūnijā pie Frīdlandes ir drošsirdīgi un vīrišķīgi cīnījies un, bezbailīgi pamudinādams savus biedrus, rādījis pārējiem priekšzīmi.» Par nopelniem kaŗa gājienā pret Franciju goda zīmi ir saņēmis Ansis Kristafors, par ko liecina «Latviešu avīžu» 1828. g. 9. num. ievietotā «Tiesas sludināšana» :

«Kad priekš to no Rigskas Dragoneru pulka izlaistu zaldatu Ansi Kristaperi tā goda zīme par Parīzes pilsētas uzvarēšanu šeit iesūtīta tappusi, bet kur šis uzturrās, līdz šim ne varēja izprassīt...»

Latvietis pēc dabas ir labs kaŗavīrs, un tāpēc pat grūtajos Aleksandra I un Nikolaja I armiju dienesta apstākļos latvju kaŗavīri ieguva instruktoru un virsnieku dienesta pakāpes. Jau pieminētais Jānis Zaļacis, kas nokļuva kaŗa dienestā 1808. g., ir ticis iedalīts sapieŗu pulkā un kādā vēstulē raksta, ka 1810. g. esot paaugstināts par 3. šķiras «feierverkeri» (spridzinātāju). «Latviešu avīzes» 1840. g. raksta, ka Ilūkstes apriņķa Medu muiža 1807. g. nodevusi rekrūšos puisī Vistiņu. Priekš pāris nedēļām Vistiņš

atgriezies dzimtenē majora dienesta pakāpē. Viens no viņa brāļiem esot dienestā poručika pakāpē.

Pēc Nikolaja I valdīšanas laika 25 g. ilgā kara dienesta, Aleksandra II ievestais 7-gadīgais un vēlāk 5 gadus gaŗais kaŗaklausības laiks jūtami atviegloja latvju kaŗavīru gaitas krievu armijā. Arī apiešanās ar kareivi kļuva cilvēcīgāka, un sākot ar tautas atmodas laikmetu, mēs arvienu lielākā skaitā sastopam latvju kaŗavīrus krievu armijas vadošos amatos. Reti kāds latvietis izvēlējās ārrindas amatus, un gandrīz katrs no viņiem atgriezās mājās instruktora vai vismaz jefreitora (dižkareivja) dienesta pakāpē. Latvji beidza mācības komandas un kaŗaskolas un pamazām guva krievu valdības acīs ievērību un cieņu. Panākumiem bagāti, latvju kaŗavīri piedalījās Kaukaza un Turkestanas iekaŗošanā, Balkānu un krievu-japāņu kaŗā. Lai gan jau krievu-japāņu kaŗa laikā mēs sastopam vairākus latvju kaŗavīrus pulkveŗa dienesta pakāpē, tomēr vainagojumu latvju kaŗavīru panākumiem svešu armiju sastāvā uzlika Pasaules kaŗš.

7. Latvju kaŗavīrs Pasaules kaŗā.

Pasaules kaŗam izceļoties, latvju apziņā nobrieda doma, ka šis kaŗš nesīs atbrīvošanu latviešu tautai. Kaŗa sākumā latvju kaŗavīri ņēma dalību kaujās krievu vienību sastāvā. Ievērojams latvju kaŗavīru procents izgāja kaŗa gājienu kā instruktori un virsnieki, pie kam vairāki latvju virsnieki, kas bija beiguši kaŗa akadēmijas, ieņēma vadošos amatus divīziju un korpusu stābos. Starp krievu armijas vienībām sevišķi jāmin XX korpuss, kas komplektējās galvenā kārtā no Vidzemes un Kurzemes iedzīvotājiem. Kaŗa sākumā XX korpuss varonīgi iebruka Rītprūsijā un tikai krievu neveiksmīgās vadības dēļ neguva plašākas sekmes.

Latvju strēlnieku — Jura krusta (kaujas ordenis) kavaleru grupa. Vidū pulkvedis Briedis.

Latvju nacionālo kaujas vienību formēšanas sākumu varam attiecināt uz 1915. g. pavasari, kad vācu kaŗaspēks tuvojās Kurzemes robežām. Kurzemes aizsardzībai

nolemtie krievu spēki bija pārsviesti citos frontes iecirkņos, un vācu kaŗaspēka aizturēšanai bija jāizlieto I un II Daugavgrīvas darba rotu bataljoni, kas sastāvēja gandrīz vienīgi no vecāku gadu gājumu latvju kaŗavīriem. Šo vienību sekmīgā kaujas darbība Lietuvā un Kurzemē bija labākais pierādījums tam, ko spēj veikt latvju kaŗavīri savas zemes aizsardzībai. Izstrādātais latvju strēlnieku bataljonu organizācijas projekts guva krievu vadības piekrišanu, un atkal pēc vairāk gadu simteņiem latvju kaŗavīri varēja sākt pulcēties pasi savās vienībās. Tautas atsaucība bataljonu formēšanas darbam bija liela un nedalīta, un jau 1915. gada novembrī visu 8 statos paredzēto bataljonu formēšana bija pabeigta.

Kā pirmais kaujā gāja I Daugavgrīvas bataljons, kas jau 1915. gada oktobrī devās pretim Kurzemē dziļi iebrukušiem vācu spēkiem un 2. oktobra kaujā atsvieda iebrucēju atpakaļ. Daugavgrīviešu panākumi guva vispārēju ievērību ne tikai frontes kaŗaspekā, bet arī dziļākā aizmugurē. 4. oktobrī tā paša bataljona virsleitnants (poručiks) Fr. Briedis, ieņemdam rūpīgi sagatavotā uzbrukumā ar savu 1. rotu vācu nocietinājumus pie Plakaniešiem Misas upes krastos, sagādāja ienaidniekam un krievu vadībai jaunu pārsteigumu. Pakāpeniski frontē ieradās arī pārējie latvju bataljoni, un viņu aktīvā rīcība padarīja vācu stāvokli Rīgas frontē visai nedrošu. 1916. g. 21. martā I un II bataljons pārrāva vācu fronti Ķekavas — Bauskas virzienā, un tikai krievu vienību neveiksmju dēļ uzbrukums nespēja tālāk attīstīties. Tas pats atkārtojās 16. — 23. jūlija kaujās, frontē no Lielā Smērduķļa purva līdz Daugavai, kad pieci latvju strēlnieku bataljoni, neraugoties uz lieliem zaudējumiem, ieņēma stipri nocietinātās vācu pozīcijas. Neizdzēšama latvju strēlnieku vēsturē paliks Nāves salas aizstāvēšana, kur II Rīgas un III Kurzemes bataljons, par spīti vācu ugunij un kaujas gāzēm, noturējās vairākus mēnešus. Nāves salu vāci ieguva tikai pēc tam, kad latvju garnizons bija nomainīts ar krievu vienībām. Vislielāko slavu latvju strēlnieki izpelnījās 1916. g. Ziemassvētku kaujās. Jau 1916. g. oktobrī latvju strēlnieku bataljoni bija pārformēti pulkos, kuŗus apvienoja 2 brigādēs. Katrā brigādē ietilpa 4 pulki. Arī rezerves bataljonu pārformēja par pulku. Ziemassvētku kauju nolūks bija pārraut vācu fronti Tīreļa purva rajonā un ieņemt Jelgavu, lai pēc tam uzsāktu Kurzemes atbrīvošanu. Uzbrukuma idejā bija likts pārsteigums, izdarot pirmo iebrukumu naktī, bez artileriskās sagatavošanas. Uzbrukumā piedalījās abas latvju brigādes, kas bija apvienotas divīzijā. Pa labi un pa kreisi no tās vajadzēja darboties krievu vienībām. 23. decembra rītā latvju divīzija pārrāva vācu nocietinājumu līniju un, attīstot sekmes, paguva iedziļināties vairākus kilometrus ienaidnieka aizmugurē. Tā kā krievu vienību uzbrukums nesekmējās un dažādu iemeslu dēļ krievu augstākās vadības rīcībā nebija vajadzīgo rezervju, tad jau ap pulkst. 12 tā sāka likvidēt ievadīto uzbrukumu. Tomēr, negribēdama zaudēt iegūtās sekmes, otrā latvju brigāde, darbojoties salā un sniegā, varonīgi noturējās ienaidnieka aizmugurē vēl veselu nakti un dienu. Līdz ar rezervju pienākšanu brigāde atkārtoti devās uzbrukumā, ieņemot stipri nocietināto Ložmetēju kalnu un saņemot, bez citām trofejām, arī 33 vācu lielgabalus. Latvju strēlnieku divīzijai aizejot īsā atpūtā, krievi pakāpeniski pazaudēja iekaŗoto apvidu, un 17. janvārī krievu fronte Tīreļpurva rajonā faktiski bija pārrauta. Steigā no atpūtas izsauktie latvju strēlnieku pulki vācu uzbrukumam atsita.

Ziemassvētku un janvāra kaujās latvju divīzija bija cietusi lielus zaudējumus. No ierindas bija izgājuši apm. 10.000 kaŗavīru vai, procentuāli rēķinot, 75 — 80% no visa kaujas sastāva. Krievu vadības neveiksmīgās rīcības dēļ, šie un arī iepriekšējās kaujās kritušie un sakropļotie latvju strēlnieki bija veltīgi upurēti. Latvju strēlniekos radās

Latvju strēlnieki ierindā.

saprotams rūgtums par loloto cerību sabrukumu un naidis pret visu krievisko. Tāpēc arī daļa strēlnieku, neizturēdama 1917. g. krievu armijas sabrukuma pārbaudījumu, aklā naidā vērsās pret līdzšinējās cariskās Krievijas režīmu. Tomēr liela strēlnieku daļa nepadevās revolūcijas vilinājumiem un pēc Rīgas krišanas 1917. g. demobilizējās, lai atgrieztos dzimtajās sētās. Liela daļa virsnieku apvienojās «Latvju kaņavīru nacionālā savienībā», kuņas nodaļas bija izplatītas visā Krievijā. Enerģiski rīkojoties, savienība izrāva no revolūcijas chaosa apm. 2000 latvju kaņavīru, kas Troickas un Imantas pulku sastāvā caur Sibīriju atgriezās Latvijā. Vidzemē palikušās Latvju kaņavīru nacionālās savienības nodaļas, vācu okupācijas varai sabrūkot, atjaunoja darbību un līdz ar Latvijas valsts prok-amēšanu stājās Pagaidu valdības rīcībā.

Latvju strēlnieku pulku nozīme mūsu tautas vēstures gaitās nav apstrīdama. Strēlnieku sekmīgās cīņas paglāba latvju tautu no izklīšanas un lielo pārbaudījumu laikā deva tai ticību labākai nākotnei.

Vērtējot strēlnieku cīņas Pasaules kaņa mērogā, jāsaprot, ka tās stāv ciešā sakarā ar operācijām pārējās frontēs, un tādā kārtā latvju tautai, samērā ar tās spēkiem, ir piekritusi Pasaules kaņa izcīnīšanā tāda pat nozīme, kā citām Sabiedroto tautām un valstīm. Tāpēc arī Parīzes miera konferencē, prasot Latvijas valsts atzīšanu, latvju tautas pārstāvji varēja dibināti aizrādīt uz latvju kaņavīru nopelniem Sabiedroto lietas labā.

Vēstures liecības nemaldīgi raksturo katras tautas locekļu spējas un īpašības. Latvju kaņavīru veiktie darbi kaujas laukos un viņu ieturētā stāja politisko sarežģītumu brīžos, cauri gadu simteņiem spilgti izceļ mūsu tautas kaņavīru raksturīgākās īpašības. Minēsim īsumā vēstures skatījumā gūtās atziņas.

Vispirms jāatzīmē, ka latvietis ir visos laikos bijis izcils kaņavīrs, un nav tādas nozares militārā laukā, kas tam nebūtu bijušas pa spējām. Šai ziņā latvju kaņavīrs ir pielīdzināms labākiem citu tautu kaņavīriem.

Latvju strēlnieki Nāves salā.

Vēsture māca, ka latvju kaŗavīri ir gan cīnījušies gandrīz visās pasaules daļās, bet nekad tie nav labprātīgi gājuši pāri savas zemes robežām. Pat tanīs gadījumos, kad iebrukumus kaimiņu zemēs ir organizējuši un vadījuši latvju kaŗaspēka vadoņi, šiem iebrukumiem ir bijis vienīgi aktīvas aizstāvēšanās raksturs. Aizstāvēšanās raksturs bija arī tās latvju strēlnieku daļas kaŗa gaitām, kas pēc 1917. g. notikumiem aizklīda Krievijā. Vēstures atziņas nepārprotami liecina, ka latvju kaŗavīram ir svešas iekaŗošanas tieksmes un citu tautu apspiešana nav viņa dabā. Teiktais attiecināms uz materiālas dabas iekaŗojumiem, bet pievēŗšoties idejiskam laukam, vēstures liecības dod pavisam citu ainu. Latvju kaŗavīrs vienmēr ir centies izcīnīt labāku stāvokli savai tautai un sev. Šī tieksme cauri gadu simteņiem ir izpaudusies gan sīvās cīņās ar latvju tautas tiesību noliedzējiem, gan atsevišķu kaŗavīru nelokāmā gribā iegūt augstāku dienesta stāvokli un pakāpi. Tā tad latvju kaŗavīra raksturīgākā īpašība ir tieksme aktīvi aizstāvēt savas tautas lietu un savas intereses.

Aktīvi aizstāvoties, latvju kaŗavīrs arvienu ir bijis nepārspējams. Par to liecina cīņas ar skandinaviem un slaviem dzelzs laikmetā, latvju izcīnītās kaujas vidus- un jaunākos laikos un Pasaules kaŗa piedzīvojumi. Vainagojumu šīm spējām deva Latvijas atbrīvošanas kaŗš. Aktīvā aizstāvēšanās izpaužas uzbrukumos ienaidniekam, un kā uzbrucējs latvju kaŗavīrs ir augsti vērtējams. Bet arī grūtākā aizstāvēšanās kaujas veidā — aizstāvoties izšķirīgi uz vietas, kad aktīva darbība ir gandrīz neiespējama, latvju kaŗavīru spējas un izturība nav noliedzama. To spilgti raksturo Nāves salas aizstāvēšana.

Latvju zemes ģeogrāfiskais stāvoklis ir par iemeslu tai parādībai, ka gandrīz visos laikos mūsu kaŗavīriem ir bijis jācīnās ar ienaidnieku tehnisko pārspēku. Tomēr vēsture māca, ka tehniskam un skaitliskam pārspēkam kaujās pret latvju kaŗavīriem nekad nav bijusi izšķirīga nozīme. Ienaidnieka materiālo pārsvaru latvju kaŗavīri vienmēr ir atsvēruši ar savām kaujas spējām un inteliģenci.

Latvju strēlnieku cīņu vieta Ložmetēju kalnā.

Vēstures liecības ir pamācošas, bet ne ikkatru reizi tās ir patīkamas. Arī latvju kaŗavīra raksturojumā vēstures nesaudzīgā roka ir ievilkusi līniju, kas nākotnē jāizdzēš. Savā tieksmē aizstāvēt taisno lietu, latvju kaŗavīrs bieži nav uzrādījis vajadzīgās kritikas spējas un visiem spēkiem cīnījies par to, kas nav bijis viņa asiņu cienīgs. Svešu un latvju tautai naidīgu interešu aizstāvēšanu mēs sevišķi spilgti saskatām 13. gadu simtenī un notikumos, kas sekoja Rīgas krišanai 1917. g. Arī 15. — 17. g. s. kaŗos, kad latvju zemē bieži cīnījās vairākas varas, latvju kaŗavīru uzskati par tautai izdevīgāko atrisinājumu ir bijuši ļoti dažādi.

Apveltītu izcilām cīnītāja īpašībām, kas visspilgtāk izpaužas savas dzimtās zemes aizstāvēšanā, tādu visumā vēstures skatījumā mēs redzam latvju kaŗavīru tiklab neatkarīgajā Senlatvijā — cīņās par atsevišķo latvju cilšu interesēm, kā arī gaŗajos atkarības gadu simteņos — svešu kungu kaŗa gaitās staigājot.

1918. gada 18. novembrī visai pasaulei tika pasludināta latvju tautas griba turpmāk pašai veidot savus likteņus neatkarīgā, nacionālā Latvijas valstī. Šīs gribas piepildījumam nepietika vienīgi ar tās pasludināšanu. Iecerēto mērķi tautai nācās izcīnīt ar ieročiem, smagās cīņās pret naidīgu varu pārspēku. Latvju tauta, savu spējīgo un drosmīgo vadoņu vadīta, varēja bez šaubīšanās uzņemties šīs cīņas, jo tā apzinājās savu nobriedumu patstāvīgai dzīvei ne vien kultūrāli, saimnieciski un politiski, bet arī militāri. Militārā brieduma apziņu tai deva pārliecība par savu kareivisko garu un savu kaŗavīru izcilām īpašībām, kam neskaitāmas liecības atrodamas vēsturē un kam pēdējais spilgtākais apliecinājums bija latvju kaŗavīru gaitas Pasaules kaŗā. Šī apziņa, bet jo sevišķi latvju kaŗavīram raksturīgā īpašība — nebīties pārspēka — deva drosmi cīņas sākt nelielam tautas labāko dēlu pulcīnam, kuŗa priekšzīmei pakāpeniski radās aizvien vairāk sekotāju. Ar šo cīnītāju pirmajiem soļiem iezīmējās arī Latvijas armijas vēstures sākums.

LATVIJAS
NEATKARĪBAS
KARŠ

1. ARMIJAS SĀKUMS UN CĪŅAS LĪDZ 1919. G. RUDENIM

Pulkvēdis Kalpaks.
Pēc Jāņa Zemgala gleznas.

KALPAKIEŠI

1. Latvijas armijas sākumi.

Reizē ar neatkarīgas Latvijas valsts proklamēšanu, dabiski bija jāpaceļas arī jautājumam par spēku tās suverēnitātes sargāšanai. Jau Tautas padomes politiskajā platformā, kas pieņemta padomes dibināšanas sēdē 1918. g. 17. novembrī, bija ietverts nodalījums (VI), kas runāja par jaunās valsts aizsardzību:

«Latvijas tautas milicija (tautas aizsardzības spēks) dibināma uz iesaukšanas pamatiem, neizslēdzot brīvprātīgo pieteikšanos. Milicija stāv Pagaidu valdības tiešā pārziņā, kuŗa organizē tautas apsardzību.»

Šī formula gan vēl visai skaidri nenoteica valsts aizsardzības organizācijas pamatus, bet laiks necieta vilcināšanos ar iespējami pilnīgāku un patiesām vajadzībām piemērotāku darbības pamatvirzienu noskaidrošanu atsevišķos jaunās valsts uzbūves jautājumos. Apstākļi prasīja iespējami drīzāku valsts varas organu stāšanās savā darbā. Tāpēc Tautas padomes konstruēšanās sēdē pēc iespējas ātrāk bija jāpanāk vienošanās, kas tomēr ne visos jautājumos bija tik viegli iespējama, jo padomē iegājušo dažādo toreizējo politisko nogrupējumu pārstāvju uzskati bieži vien, starp citu arī valsts aizsardzības izveidošanas jautājumā, bija stipri pretrunīgi. Vienošanās labad nācās domstarpību gadījumā meklēt visiem kaut cik pieņemamas kompromisa formulas, dažkārt samierinoties ar atsevišķu novirzienu ideoloģijas ietekmes krasāku, kaut arī faktiskai nepieciešamībai mazāk atbilstošu izpausmi. Tā tas bija arī valsts aizsardzības jautājumā. Ar to tad arī galvenā kārtā var izskaidrot dibināmo valsts aizsardzības spēku apzīmēšanu ar vārdu «milicija», jo dažu Tautas padomē pārstāvēto kreisāko novirzienu dogmas negribēja atzīt bruņotos spēkus rēgulāras armijas veidā.

Tautas padomes politiskajā platformā gan bija minēts, ka «milicija stāv Pagaidu valdības pārziņā», tomēr vēl nebija izkristalizējusies noteikta doma par šīs pārziņāšanas veidu — vai šim nolūkam paredzēt īpašu ministra posteni, vai arī valsts aizsardzības spēkus pakļaut Iekšlietu ministrijai.

Šāda ne visai noteikta pirmā pieeja valsts aizsardzības jautājumam zināmā mērā izskaidrojama arī ar apstākli, ka pārdzīvojamais laikmets varēja likties neiedvešam pārāk lielas bažas par topošās valsts ārējo drošību. Kaŗš lielvalstu starpā bija beidzies. Par vienu no pamatiem tautu savstarpējo attiecību kārtošana turpmākai mierīgai sadzīvei Sabiedrotie bija svinīgi deklarējuši tautu pašnoteikšanās tiesības. Vācijā bija nodibinājusies demokratiska iekārta, kuŗas garam likās svešas esam pretenzijas pret citu tautu neatkarību. Miera sarunās ar Vāciju arī mūsu austrumu kaimiņš, Pad. Savienība, bija atzinis tautu pašnoteikšanās tiesības, bez tam padomju iekārtas nodibinātāji atklāti un skaļi nosodīja jebkādas iekārtas tieksmes. Turklāt mūsu zemē pagaidām vēl atradās vācu okupācijas kuŗaspēks, kuŗam pēc Sabiedroto un Vācijas starpā noslēgtā pamiera noteikumiem pienācās noturēt ieņemto austrumu robežu pret varbūtējiem lielnieku iebrukumiem līdz tam laikam, kamēr mūsu pašu spēki uzņemsies zemes aizsardzību.

Šādos apstākļos diezgan pamatoti varēja rasties cerība, ka kara darbība nekļūs par grūtāko pārbaudījumu neatkarīgas Latvijas celšanas pašā sākumā, un tāpēc arī valsts aizsardzības jautājums varēja likties sava atrisinājuma steidzamības ziņā mazāk asi izjūtams, — vēl jo vairāk tādēļ, ka valsts celšanas darbā stāvēja priekšā daudz neatliekamam un svarīgu uzdevumu. Zeme ilgajos kara gados bija daudz postīta, saimnieciskā dzīve sabrukusi, daļa tautas gan bēgļu, gan kara gaitās aizklīdusi svešumā, šeit palikušie nonākuši trūcumā un beztiesību stāvoklī. Šādos apstākļos tad nu bija jāsāk Latvijas valsts celšanas darbs. Nevarēja arī Tautas padomes aprindas neapzināties visu to daudzo darbu grūtību un smaguma nastu, ko nāksies uzņemties jaunās valsts cēlējiem, īstenībā — cēlējam, jo tikai viena, noteikta, mērķapzinātāja griba — kādu liktenis laimīgā kārtā mums bija dāvājis mūsu pirmā ministru prezidenta Kārļa Ulmaņa personā, — bet ne daudzgalvains, savos lēmumos šaudīgs, iestādījums toreizējos apstākļos spēja dibināt un izvadīt valsti līdz tās patiesai neatkarībai. Daudzo svarīgo un steidzamo uzdevumu starpā viens no neatliekamākiem bija pārtikas apgāde Rīgas iedzīvotājiem, bet visasāk lika sevi sajūst nepieciešamo līdzekļu sagādes jautājums. Visu šo vērā ņemot, nebūsim sevišķi pārsteigti, ja valsts aizsardzības jautājums, kuŗa kārtošana lielā mērā bija atkarīga no tai ziedot iespējamajiem līdzekļiem, sākumā it kā atvirzījās mazliet attālākā plānā.

Valsts bruņoto spēku veidošanas jautājuma atrisinājums bija atkarīgs ne vien no mūsu tādas vai citādas uztveres, bet šai jautājumā bija jāvienojas arī ar vācu okupācijas vadošajām iestādēm, kuŗu rokās Latvijas valsts proklamēšanas brīdī atradās faktiskā vara mūsu zemē, un no kuŗām šī vara mūsu topošās valsts vadības orgāniem vēl bija jāpārņem. Latvija gan bija proklamēta kā suverēna valsts, tāvad nesaistīta savas iekārtas veidošanā, tomēr, kamēr Latvijā atradās vācu okupācijas spēki, ar tiem, gribot negribot, bija jārēķinās mūsu valsts aizsardzības jautājuma kārtošanā, jo it dabiski neviena militāra vara necieš sev blakus citu militāro spēku rašanos, kuŗi nebūtu pakļauti tās kontrolei, vai ar kuŗiem tai nebūtu stingri nospraustas sadarbības līnijas.

Ņemot vērā dažādos gan iekšējos, gan ārējos dabas traucējumus, kas kavēja valsts aizsardzības jautājuma pilnīgāku atrisināšanu, ir pilnīgi saprotams, ka ministru prezidents Kārlis Ulmanis, nolasot ministru kabineta pirmo locekļu sarakstu, valsts aizsardzības resora vadītāju vēl neminēja.

Ja arī sākumā dažu citu ar valsts uzbūvi saistītu jautājumu kārtošana likās prasām lielāku steidzamību, bruņoto spēku radīšanas jautājumu tomēr nevarēja atlikt uz ilgāku laiku. Gan vācu okupācijas spēkiem bija uzlikts pienākums sargāt mūsu zemi austrumos, tomēr sveša kuŗaspēka ilgstošāku uzturēšanos jaunās valsts teritorijā nevarēja uzskatīt par pozitīvu faktoru tās patstāvīgas dzīves veidošanā. Tāpēc valdība, stājoties valsts uzbūves darbā, nevilcinājās ar bruņoto spēku organizēšanas jautājuma tālākrisināšanu. Te, tāpat kā citos sava darba novados, valdībai nācās atdurties uz lielām grūtībām, it sevišķi nepieciešamo līdzekļu sagādes ziņā.

Valsts aizsardzības spēku organizēšanā visu vajadzēja sākt no gala. Pirmajā brīdī mūsu jaunās valsts rīcībā nebija ne kuŗaspēka vienību, ne ieroču; grūti atrisināms bija arī apgērba, apavu, pārtikas un citu kuŗaspēka formēšanai nepieciešamo līdzekļu sagādes jautājums. Pasaules kara laikā gan jau bija nodibināti latvju strēlnieku pulki, bet vāciešiem ieņemot mūsu zemi, tie pa daļai izklīda, pa daļai aizplūda līdz krievu kuŗaspēkam. Tagad, citu zemē cīnīdamies par svešām interesēm, tie ne tikai nekalpoja Latvijas lietai, bet pat tai kaitēja, modinādami neuzticību pret visu latvju tautu un tās centieniem, un ar to dodami rokās lieku ieroci tiem, kam patstāvīga Latvijas valsts nebija

patīkama, tā mūsu valdībai sagādājot liekas rūpes šīs neuzticības izklaidēšanā ne vien pie svešniekiem, bet pat pie draugiem un kaimiņiem.

Valsts proklamēšanas dienā valdības rīcībā gan stājās Latvju kaŗavīru nacionālā savienība, kuŗa, vācu okupācijas iestāžu stingrībai atslābstot, bija atjaunojusi savu darbību, uzsākot mūsu zemē palikušo un atgriezušos latvju kaŗavīru reģistrēšanu Rīgā un provincē, un cenšoties šos kaŗavīrus pulcināt ap sevi. Šī savienība tomēr būtībā bija militāri-idejiska organizācija, bet ne bruņota vienība, tādēļ tās palīdzība valdībai, ko tā ar visiem spēkiem centās sniegt, izpaudās galvenā kārtā morāla atbalsta veidā; bez tam savienība varēja dot pirmos darbiniekus militārā novadā, kā arī pakalpot ar kaŗavīru reģistrācijas materiāliem.

Visumā valsts aizsardzības organizēšana bija jā sāk no pašiem pamatiem. Pie šā darba valdība ķērās ar lielu enerģiju un neatlaidību. Jau dažas dienas pēc valsts proklamēšanas, 22. novembrī, ministru prezidents izšķīrās par īpaša apsardzības resora nodibināšanu. Tautas padomes aprindās grūti vēl bija vienoties par apsardzības ministra personu. Tāpēc resora vadība pagaidām tika uzticēta iekšlietu ministram, ieceļot par ministra tehniskiem biedriem divus dienesta pakāpēs vecākus Latvju kaŗavīru nacionālās savienības locekļus; vecākiem no viņiem, pulvedim-leitnantam Dambītim tika uzdots ministrijas pagaidu pārvaldīšana. Tai pašā dienā, t. i. 22. novembrī, Apsardzības ministrijas pārvaldītājs izdeva pirmo pavēli, kuŗā darīja zināmu ministrijas nodibināšanu. 1918. g. 22. novembrī tad arī var uzskatīt par Apsardzības, vēlākās Kaŗa ministrijas dibināšanas dienu.

Ministrijas pirmās rūpes bija izlemt, ko darīt ar tiem virsniekiem un instruktoriem, kas bija reģistrēti Rīgā un provincē. Vajadzēja stāties pie viņu organizēšanas kādā noteiktā vienībā, uzņemt viņus valsts dienestā kā kadru turpmākajām formācijām. Šim darbam bija jāizvēlas atbilstoša persona, piedzīvojis virsnieks. Izvēle krita uz mūsu nākamo armijas virspavēlnieku un tagadējo kaŗa ministru ģenerāli, toreiz kapteini, Jāni Balodi.

Pirmais jautājums sakarā ar reģistrēto kaŗavīru organizēšanu bija telpu jautājums. Kaut cik piemērotas telpas atrada Annas ielā Nr. 1, kur tad arī, sākot ar 1. decembri, tika pulcināti reģistrētie labākie virsnieki un instruktori, apvienojot tos vienībā, kuŗai deva nosaukumu «Instruktoru rezerve». (Vārdu «instruktors» toreiz lietoja kā kopēju apzīmējumu virsniekiem un instruktoriem, pēdējos tad sauca par apakšvirsniekiem.) Oficiālu pavēli par ģenerāļa Baloža iecelšanu Instruktoru rezerves komandieŗa amatā izdeva vēlāk, skaitot šo iecelšanu ar 3. decembri. T ā d ē ļ 3. d e c e m b r i v a r a m u z s k a t ī t p a r d i e n u, k u ŗ ā d i b i n ā t a L a t v i j a s p i r m ā k a ŗ a s p ē k a f o r m ā c i j a u n r e i z ē a r t o l i k t i p i r m i e p a m a t i L a t v i j a s a r m i j a i, j o n o š ī s f o r m ā c i j a s u n a p t o k ā k o d o l u a r l a i k u i z v e i d o j ā s v i s a m ū s u a r m i j a.

Uzsāktu valsts aizsardzības spēku veidošanu neizdevās virzīt uz priekšu vēlāmā tempā.

Ar vācu okupācijas varu ievadītās sarunas risinājās gausi, jo šīs varas pārstāvji mūsu zemes likteņu turpmāko nokārtojumu bija iedomājušies citādu, ne nacionālas neatkarīgas Latvijas valsts veidā, tādēļ arī tie neizturējās pret mūsu valsts vadības iestādēm ar vēlamo atsaucību. Sarunas noslēdzās ar līgumu tikai 7. decembrī. Dienu iepriekš amatā bija stājies mūsu pirmais apsardzības ministrs advokāts J. Zālītis.

7. decembrī noslēgtajā līgumā bija paredzēts dibināt ap 6.000 vīru lielu brīvprātīgo zemessargu armiju uz nacionalitātu pamatiem, kuŗā ietilptu 26 rotas un 5 baterijas. Pēc tautībām vienībām vajadzēja sadalīties šādi: latviešu — 18 rotas un 3 baterijas, vācu — 7 rotas un 2 baterijas, krievu — 1 rota. Komandas valoda — pēc tautībām. Visu

spēku komandieris bija uzaicināms no kādas neitrālas valsts, bet līdz tāda izraudzīšanai virsvadībai bija jāatrodas vācu rokās. Tā kā līdz neitrāla komandiera uzaicināšanai lieta nemaz nenonāca, tad arī turpmāk virsvadība palika vācu rokās. Visa Latvija tika sadalīta 4 apsardzības apgabalos: Rīgas, Vidzemes, Kurzemes un Latgales. Rīgas apgabala priekšnieks bija paredzēts vācietis, bet viņa palīgs — latvietis; Vidzemes un Kurzemes apgabalu priekšnieki — latvieši, bet palīgi vācieši; Latgales apgabalā priekšnieks un palīgs — latvieši. Apbruņojumu un ietērpu apņēmās dot vācu okupācijas vara pret vēlāku samaksu. Tādi bija īsumā līguma svarīgākie punkti.

Pēc apsardzības apgabalu priekšnieku iecelšanas, sākās latviešu rotu formēšana Rīgā un dažās provinces pilsētās, galvenām kārtām brīvprātīgo pieteikšanās ceļā, kā tas bija noteikts līgumā ar vācu okupācijas varu; izņēmums bija Rīga un Rīgas apriņķis, kur no 17. līdz 20. decembrim izsludināja virsnienu un instruktoru mobilizāciju. Tā deva ap 300 vīru lielu iesaukumu. Arī mobilizācijas ceļā tai laikā iesauktie kaņavīri īstenībā uzskatāmi par brīvprātīgiem, jo valdībai vēl nebija pietiekošas varas, lai pilsoņus piespiestu paklausīt mobilizācijas pavēlei. Otrā, vispārējā, mobilizācija Rīgā un Rīgas apriņķī bija paredzēta janvāra sākumā, bet sakarā ar lielinieku iebrukumu tā nevarēja notikt. Vissekmīgāk ar latviešu rotu formēšanu veicās Rīgā. Šeit decembra mēnesī nodibināja: Virsnienu rezerves rotu, Studentu rotu, Latgales virsnienu rotu, Latgales instruktoru rotu, Skolnieku rotu un 3 Rīgas apsardzības rotas, kopā pavisam 8 rotas. Vidzemē rotu formēšana bija iesākta Cēsīs, Valkā, Valmierā un Limbažos, bet Kurzemē — Jelgavā, Liepājā un Tukumā. Kā redzam, īsā laikā bija ievadīts diezgan plašs mūsu bruņoto spēku izveidošanas darbs, un bija cerams, ka drīzumā valdības rīcībā būs pietiekoši stipra armija. Šajās cerībās tomēr drīz vien nācās rūgti vilties.

Tai laikā, kad mūsu bruņoto spēku organizēšana likās ievirzāmiem sekmīgā gultnē, bija jau sācies lielinieku iebrukums mūsu zemē. Tā lielinieku viļņa, kas plūda no austrumiem, lielākā daļa bija kādreizējo latvju strēlnieku pulku atlikums un nesa arī «latvju strēlnieku pulku» nosaukumu, kaut gan to rindās jau bija prāvs procents krievu. Nesastopot nekādu vērā ņemamu pretestību, lielinieku iebrukums virzījās strauji uz priekšu. Vācu kaņaspēks nepretojās tikpat kā nemaz. Lai aizturētu lielinieku iebrukumu, vācieši saformēja īpašu vienību — tā saukto «Dzelzsbrigādi», kurā iedalīja tikai brīvprātīgos. Tomēr arī Dzelzsbrigāde neizrādījās cīņas spējīgāka un neattaisnoja savu skanīgo nosaukumu.

Lielinieku iebrukums Latvijā notika trijos galvenos virzienos: 1) no Pliskavas rajona uz Valku un Rīgu; 2) caur Latgali ar galveno virzienu uz Abreni, Gulbeni, Pļaviņām, Ogrī un Rīgu; 3) no Daugavpils caur Krustpili, Jaunjelgavu uz Jelgavu un Bausku. Pirmajā virzienā, iesākot 2. decembrī savu uzbrukumu no Pliskavas, lielinieku daļas 18. decembrī jau bija sasniegušas Valku, 21. decembrī tās ieņēma Valmieru, bet 23. decembrī ienāca Cēsīs. Vēl straujāk uz priekšu virzījās lielinieku spēki gar Daugavu, jau 18. decembrī sasniedzot Ogrī, jo te viņiem bija iespējams izmantot dzelzceļa ritošo materiālu, ko vācieši bija pametuši uz Daugavpils-Rīgas līnijas. Tā tieši tai laikā, kad mēs tikko bijām sākuši formēt savas pirmās kaņaspēka vienības, ienaidnieks jau stāvēja uz robežas un vietām pat bija sācis iemaršēt Latvijā.

Bet nepietika ar to vien, ka pret mūsu neatkarību tika ievadīts uzbrukums ar fizisku spēku: vēl pirms šā uzbrukuma bija sākusies kāda cita agresija, ar citiem, toreiz pat bīstamākiem līdzekļiem — tā bija aģitācija, vērsta pret Latvijas valsti, pret latvju nacionālo domu. Šo aģitāciju internacionālais lieliniecisms, kam mūsu nacionālā valsts likās viens no šķēršļiem ceļā uz «pasauls revolūciju», bija sācis jau pirms Latvijas

neatkarības proklamēšanas un nemitīgi turpināja, plezdams to arvienu plašumā. Līdztekus šai aģitācijai darbojās arī vēl citi spēki, kas centās sēt neuzticību pret Latvijas valsti. Mūsu tautas garīgie spēki bija nostādīti smagu pārbaudījumu priekšā. Bet tikko pārdzīvotais kaŗš un tam sekojušie revolūciju mutūļi, nodarīdami daudz materiāla posta mūsu zemei, nebija atstājuši neskārtus arī mūsu tautas garīgos spēkus. Ilgajos kaŗa gados tauta bija stipri pagurusi. Mūsu zemi pāršalkušo revolūciju vēju nestie visdažādākie lozungi un ideju jūklis bija ievirzījuši daudzu domas maldu ceļos. Bet tie, kas nebija ļāvuši svešo vēju pūsmām nomākt sevī latvisko asiņu balsi, — piedzīvotāmi daudz vilšanās un redzēdami, ka latvju senloloto ilgu piepildījuma ceļā arvienu stājas jauni, pat, likās, nepārvarami šķēršļi, — bija savā lielākā daļā vai nu iestiguši pesimismā, vai zaudējuši drosmi naidīgo spēku priekšā, vai arī nonākuši tuvu izmisuma vienaldzībai; nacionālo tieksmju dzirksts vairs tikai vāji spēja plēnēt viņu sirdīs. Skaldīšanās, denacionalizējošā svešo ideju ietekme, pesimisms, šaubīšanās un baiļošāšanās tautas vidū bija dzinusi jau kuplu zēlumu, kas gan, paldies Dievam, nespēja pilnīgi nomākt latvju nacionālās tieksmes, tomēr kavēja to spējāku uzplaukumu. Un tikai tad, kad tie, kuŗu sirdīs latviskā degsme nekad nemitējās spītēt visiem pretspēkiem, kad šie nedaudzie ar savu nelokāmo apņēmību, neatkāpdamies no spraustā mērķa pat šķietamos bezcerību brīžos un cīņā par to gūdami jau nenoliedzamus panākumus, bija sējuši jaunu ticību latviskai lietai, — tikai tad pārējās latviešu sirdīs gruzdošā nacionālā dzirksts, kaut palēnām, tomēr neatlaidīgi sāka pieņemties mirdzumā, līdz beidzot uzliesmoja pilnā spožumā.

Par sevišķu ievērības priekšmetu lielnieciskā aģitācija bija izraudzījusi jaunus valsts aizsardzības spēkus, kuŗus tā centās dragāt gan ar nekautrīgu demagoģiju, gan ar izrēķināšanās draudiem. Diemžēl, ne visur lielinieku aģitācija palika bez panākumiem. Dažs zaudēja ticību, dažs — cīņas gribu; bet kādā no Rīgas apsardzības rotām, kuŗā bija ieplūdis vājāks elements, aģitācijas ietekme izpaudās jau tādā mērā, ka šo vienību vajadzēja izformēt.

Liels traucējums kaŗaspēka vienību formēšanas sekmīgai norisei bija arī ieroču trūkums. Pēc noslēgtā līguma vācu okupācijas iestādes bija apņēmušas dot ieročus vajadzīgā daudzumā, bet šo savu solījumu tās ne labprāt pildīja un ieročus izsniedza tikai nelielā skaitā. Tāpēc dažas vienības centās iegūt ieročus pašu spēkiem. Cēsīs formējamās rotas kaŗavīri pirka tos pat par saviem personīgiem līdzekļiem.

Šādos visai grūtos apstākļos nācās veikt pirmo valsts aizsardzības spēku organizēšanas darbu. Darbs, kaut arī ceļā sastapa daudz šķēršļu, nepalika bez panākumiem. Līdz ienaidnieka nonākšanai Rīgas vārtu priekšā lielāko vienību skaitu bija izdevies saformēt Rīgā; provincē redzamāki panākumi bija gūti vienīgi Cēsīs un Jelgavā. Pakavēsimies mazliet tuvāk pie šīm vienībām, iesākot ar Rīgā saformētajām.

Pirmā, kā jau redzējām, tika nodibināta Instruktoru rezerve jeb Virsnieku rezerves rota, no kuŗas bija paredzēts ņemt kadrus turpmākām formācijām. Jau decembra vidū šajā vienībā skaitījās ap 260 virsnieku un instruktoru, kas komplektējās galvenā kārtā no brīvprātīgajiem. Vienības kaŗavīru lielākā daļa bija virsnieki. Ieročus instruktoru rezerve ieguva kā spēdama, gan daļu saņemot no Apsardzības ministrijas, gan iegādājoties pati. Apģērbti toreiz Instruktoru rezerves kaŗavīri bija paši savās drēbēs un tikai vēlāk saņēma dažus ietērpa priekšmetus. Tāpēc tās kaŗavīri bija tērpti gan krievu virsnieku mēteļos, gan puskaŗociņos, gan vācu mēteļos; netrūka arī tādu, kam mugurā bija civilmētelis. Rezervei

savas saimniecības nebija, un ēdienu izsniedza pilsētas virtuve. Šī vienība nebija pakļauta zemessargu komandierim, bet tieši apsardzības ministram.

Lai izklīdinātu baumas par visu latvju kaŗavīru it kā lieliniecisko noskaņojumu, kādas toreiz mūsu centieniem naidīgas aprindas cītīgi pienesa Rīgā iebraukušās angļu eskadras komandierim, Apsardzības ministrija 27. decembrī sarīkoja angļu virsnieku klātbūtnē Instruktoru rezerves, Studentu rotas un Skolnieku rotas skati resp. parādi, ko komandēja ģenerālis (toreiz kapteinis) Balodis. Šī parāde notika Stabu un Brīvības (toreiz Aleksandra) ielas stūrī. Vienības, neraugoties uz savu nevienādo ietērpu, kas pie tam daudziem bija diezgan vājš, parādīja savu disciplinēto stāju un īsti kareivisku brašumu. Te pirmoreiz arī Rīgas iedzīvotāji dzirdēja latviešu komandas.

Pēc šīs parādes Sabiedroto flotes komandieris atļāva Instruktoru rezervei uz angļu kaŗakuģiem izdarīt apmācību ložmetēju un šauteņu lietošanā, lai iepazītos ar angļu sistēmas ieročiem, jo tos jau nelielā daudzumā izsniedza Apsardzības ministrijai.

Par kaujas nopelniem Kurzemē šai vienībai piešķīra lepno un cieņas pilno nosaukumu — **N e a t k a r ī b a s r o t a**.

Decembrā sākumā Rīgā iesāka formēties arī **S t u d e n t u r o t a**. Rotas stats un noteikumi par tās dibināšanu gan izdoti vēlāk, 20. decembrī. Kaujas vienības formēšanu no studentu jaunatnes vidus ierosināja toreizējās Rīgas latviešu korporācijas «Selonija» un «Tālavija». Pēc valsts proklamēšanas sasauktajā abu korporāciju konventa sēdē tās nolēma pilnā sastāvā stāties apsardzības ministra rīcībā. Šim lēmumam pievienojās arī citu augstskolu (Tērbatas un Maskavas) latviešu korporāciju locekļi, kas atradās Rīgā, kā arī daudzi ārpus korporācijām esošie studenti un vecāko klašu skolnieki. Gribētāju iestāties Studentu rotā bija daudz, un decembrā beigās tanī jau skaitījās 216 kaŗavīru. Par rotas komandieri iecēla kapteini Grundmani. Pateicoties rotas saimniecības vadītāja enerģijai un plašajiem sakariem latviešu inteligēnces aprindās, Studentu rotu izdevās ietērt puslīdz vienādi — gaišos puskažociņos un franču bruņu cepurēs. Ar šādu zināmu vienādību ietērpā, ņemot vērā turklāt vēl tās inteligēnto, disciplinēto sastāvu, rotas ārējā izskatā bija panākts patīkams kareivisks brašums. Šī rota, tāpat kā Instruktoru rezerve, bija pakļauta tieši aipsardzības ministram.

No decembrā otrā pusē Rīgā un Rīgas apriņķī mobilizācijas ceļā iesaukto virsnieku un instruktoru lielākās daļas saformēja **L a t g a l e s v i r s n i e k u r o t u** un **L a t g a l e s a p a k š v i r s n i e k u (i n s t r u k t o r u) r o t u**, kas bija domātas kā kadrs Latgales apsardzības apgabala nākamajām vienībām. Šīs rotas bija pakļautas Latgales apsardzības apgabala priekšniekam, kam līdz Latgales atbrīvošanai bija uzdots palikt Rīgā. Tālāk šīs rotas bija pakļautas zemessargu komandierim.

20. decembrī apstiprināja trīs **R ī g a s a p s a r d z ī b a s r o t u** status. Faktiski šo rotu formēšana bija iesākta jau agrāk. Tās saformēja no brīvprātīgiem, pa lielākai daļai kareivjiem, kas tikko bija atgriezušies no vācu gūsta. Rotas bija pakļautas Rīgas apsardzības apgabala priekšnieka palīgam un tālāk — zemessargu komandierim. Šajās rotās bija iekļuvis caurmērā vājākais elements. Ilgā gūstā novārdzis, sarūgtināts pret citu tautību vienībām, kuŗas atradās labākā stāvoklī, jau gūstā atradies komunistu aģitācijas ietekmē un vāji informēts par īsteniem apstākļiem, šo rotu sastāvs bija daudz vieglāk pieejams lielinieku aģitācijai.

Runājot par Rīgā dibinātām vienībām, vēl jāatzīmē **S k o l n i e k u r o t a**, kas sāka formēties decembrā beigās. Lielinieku daļām pienākot pie Rīgas, apsardzības ministrs atļāva šai rotai izklīst.

Studentu rotas karavīri.

Cēsīs formējās Cēsu rota, kuŗai arī, tāpat kā Neatkarības un Studentu rotai, bija lemts kļūt par vienu no mūsu armijas izcilākām pamatvienībām. Karavīru pulcēšanās notika brīvprātīgi, ierosmei nākot no vietējo virsnieku vidus. Reģistrējās ap 400 pilsoņu, bet tā kā nebija tik daudz ieroču, tad apbruņot izdevās tikai ap 50 vīru; no tiem tad arī saformējās Cēsu rota, bet pārējie izklīda. Rotu sākumā komandēja virsleitnants Jansons, bet vēlāk — pulkvedis (toreiz virsleitnants) Puriņš. Arī šī rota, līdzīgi Virsnieku rezerves rotai, sastāvēja pa lielākai daļai no virsniekiem, tikai apm. trešā daļa bija instruktoru. Kad 11. decembrī Cēsīs ieradās Vidzemes apsardzības apgabala priekšnieks pulkvedis Apinis, viņš te atrada jau priekšā labi noorganizētu kaujas vienību. Cēsu rotu plaši atbalstīja pilsētas un apkārtnes iedzīvotāji, tai sagādājot nepieciešamos līdzekļus naudā, produktos u. t. t. Dažu labu par to vēlāk nošāva lielinieki. 20. decembrī Cēsu rotai pievienojās Madonas brīvprātīgo pulciņš, 7 — 8 vīri ģenerāļa (toreiz virsleitnanta) Ezeriņa vadībā.

Cēsu rotai, kā visvairāk izvirzītai austrumos, nācās pašai pirmajai sastapties ar ienaidnieku un uzsākt kaujas darbību. Tolaik Cēsīs pulkveža Apiņa rīcībā skaitījās arī pulkvedis-leitnants Kalpaks. Pēdējam uzticēja svarīgu uzdevumu — izdarīt ar dažu vīru patruļu plašāku izlūkošanas braucienu pa Vidzemi. Pulkvedis-leitnants Kalpaks šo uzdevumu sekmīgi izpildīja, iegūdam daudz vērtīgu ziņu par ienaidnieku. Tad arī noskaidrojās, ka lielinieku iebrukums Latvijā notiek ar tik prāviem spēkiem, ka pagaidām ir pilnīgi neiespējams tiem pretoties un apturēt viņu virzīšanos uz Rīgu. Tomēr pulkvedis Apinis enerģiski gatavojās Cēsu aizstāvēšanai, prasīdams palīdzību arī no Rīgas, un kad

uz Cēsīm bija atkāpusies vācu Dzelzsbrigāde, pamudināja arī to kopīgi aizstāvēt Cēsis. 21. decembrī lielinieku spēki bija jau ienākuši Valmierā. Nākošā dienā izsūtīja izlūkus, lai laikus iegūtu ziņas par ienaidnieku un varētu sagatavoties kaujai. Izlūki devās ceļā braukšus. Noslēpuši ieročus ragavās un uzdodamies par Cēsu tirgotājiem, kas brauc uz Valmieras tirgu, tie izkļuva cauri lielinieku priekšējām apsardzības vienībām un noskaidroja, ka Valmierā ienācis vesels lielinieku pulks.

Izlūkošanā iegūtās ziņas nostādīja Cēsu rotu izšķirīga jautājuma priekšā — pieņemt kauju vai atiet? Cēsu rota viena pati, tikai 50 kaņavīru liela, nevarēja stāties pretim veselam ienaidnieka pulkam. Nepienāca arī gaidītie palīgspēki no Rīgas. Beidzot, kad arī vācu Dzelzsbrigāde atsacījās piedalīties Cēsu aizstāvēšanā un pilsētu 22. decembrī atstāja, Cēsu rotai atlikās tikai atiet. Tāpēc 23. decembra naktī Cēsu rota ar pulkvedi Apini priekšgalā atgāja uz Ieriķiem.

24. decembrī rota no Ieriķiem izsūtīja 2 izlūku patruļas: vienu Cēsu, otru — Gulbenes dzelzceļa virzienā. Pirmā patruļa pie Drabešiem sadūrās ar ienaidnieku. Patruļa atklāja pārsteidzošu uguni, saceļot ienaidnieka rindās apjukumu un nodarot tam arī zaudējumus. Šī bija mūsu topošās armijas pirmā uguns kauja ar ienaidnieku.

Palikdama saskaros ar ienaidnieku, Cēsu rota 24. decembrī atgāja uz Līgatni, 25. decembrī — uz Griķu krogu, bet 27. decembrī, paklausot zemessargu virsstāba pavēlei, devās uz Rīgu.

Neliela skaitā, šī rota ienaidnieka pārspēka priekšā nebija zaudējusi drosmi, un kaut arī tai neizdevās piepildīt savu nodomu — aizturēt iebrucēju, rota tomēr bija ieguvusi pareizas un svarīgas ziņas par ienaidnieku. Gan stipri noguruši, tomēr pilni ticības Latvijas valstij un pilni vēlēšanās tai kalpot, ienāca Rīgā šie Cēsu rotas kaņavīri.

Jelgavā latviešu rotas formēšana bija uzdots kapteinim Artum-Hartmanim. Pieteicās pavisam ap 150 brīvprātīgo, galvenā kārtā virsnieki un kareivji, kas bija atgriezušies no vācu gūsta. Vēlāk tomēr, kad lielinieku daļas pēc Rīgas ieņemšanas pievirzījās tuvāk Jelgavai un rotai nācās pilsētu atstāt, mazāk apņēmīgos un nenosvērtākos savā pārliecībā atlaida, un rotā palika ap 80 kaņavīru. Līdz atiešanai no Jelgavas rota bija saņēmusi no vāciešiem vairāk desmit zirgu, no kuņiem daļa bija kavalerijas tipa. Nonākot Liepājā, no rotas izveidojās *A t s e v i š ķ ā j ā t n i e k u n o d a ļ a*.

Tādi bija latviešu aizsardzības spēki, kad lielinieku daļas jau atradās Rīgas pievārtē.

Krievi Rīgā bija paguvuši saformēt tikai vienu nelielu rotu.

Vissekmīgāk ar spēku formēšanu bija veicies vietējiem vāciešiem, jo pret tiem okupācijas vara izturējās vislabvēlīgāk ieroču un pārējās apgādes ziņā. Vācu zemessargu (tā dēvētā «landesvēra») rotu formēšana bija iesākta arī agrāk nekā latviešu vienību — jau novembra mēnesī. Tāpēc arī decembra beigās dažas vācu rotas Rīgā varēja uzskatīt jau par kaujas spējīgām, starp kuņām sevišķi jāmin tā sauktā Triecienu nodaļa (rota). Lai atturētu lieliniekus no drīzas ienākšanas Rīgā, vācu zemessargu rotas izgāja pretim ienaidniekam. Notika vairākas sadursmes: pie Ogres, Līgatnes, neliela kauja pie Siguldas, beidzot lielāka kauja pie Inčukalna stacijas (1. janv.), kur vācu zemessargi zaudēja 35 kritušos. Lielinieku spēkus aizturēt tomēr neizdevās. Ar šo beidzamo kauju bija izšķirts arī Rīgas liktenis.

Radās arī doma apturēt ienaidnieku ar mūsu rotu palīdzību, bet tā kā Rīgu atstāja angļu flote, uz kuņas pabalstu sākumā cerēja, kā arī vācu okupācijas kaņaspēks, tad pēc rūpīgas visu apstākļu apsvēršanas šī doma bija jāatmet. Šāds mēģinājums būtu nozīmējis pavisam zaudēt, pie tam vēl nesekmīgās kaujās, mūsu tikko topošās armijas nelielos, vāji

apbruņotos un apmācītos spēkus.

1. janvāra vakarā valdība noturēja Rīgā savu pēdējo kabineta sēdi, kuŗā nolēma pārcelties uz Jelgavu, atvelkot turp arī saformētās rotas un ieceļot par Rīgā esošo latviešu spēku pavēlnieku pulkvedi-leitnantu Kalpaku. Valdība atstāja Rīgu 2. janvārī. Valdības apsardzībai tai līdzī devās Studentu rota. Pārējām rotām pulkvedis-leitnants Kalpaks pavēlēja 3. janvārī plkst. 7 rītā pāriet Daugavas tiltus, lai atietu uz Jelgavu. Sekojot šai pavēlei, Rīgu atstāja Virsnieku rezerves un Cēsu rota; no pārējām rotām tām līdzī devās tikai nelieli Latgales virsnieku, Latgales apakšvirsnieku un 2. un 3. Rīgas apsardzības rotu pulciņi.

Nebija daudz palicis to, kas cīņā par paceltu Latvijas neatkarības karogu bija apņēmušies nenolikt ieročus, kamēr vien rokas tos spēj saturēt. Smagām sirdīm, bet nesalaužami savā apņēmībā, tie uzsāka gājienu pāri tiltiem. Bija skaudri salts ziemas rīts. Nakts tumša vēl klāja Rīgas namu masīvus, tikai blāva švīka austrumu pamalē vēstīja ausmas tuvumu. Vēl tumšāka šķīta tā nakts, kas tagad nolaidās pār Latvijas valsts un latvju tautas likteņiem; likās, nebija jaužamas pat nekādas ausmas zīmes. Un tomēr arī šai tumsā jau atplaisnījās pirmie ausmas stari. Tuvā Latvijas rīta vēstneši bija tie nedaudzie vīri, kas ar sauli pierē, drūmā lepnumā droši paceltu galvu, cieši slēgušies ap saviem vadoņiem pulkvedi Kalpaku, kapteini Balodi, ievirzīja savu gājienu Kurzemes ceļos. Kaut daudziem likās zudušas visas cerības, viņi bija palikuši nesatricināmi savā ticībā Latvijai, ticībā Latvijas saules lēktam, un šī ticība bija tik stipra, ka tā lika saulei pār Latviju uzlēkt.

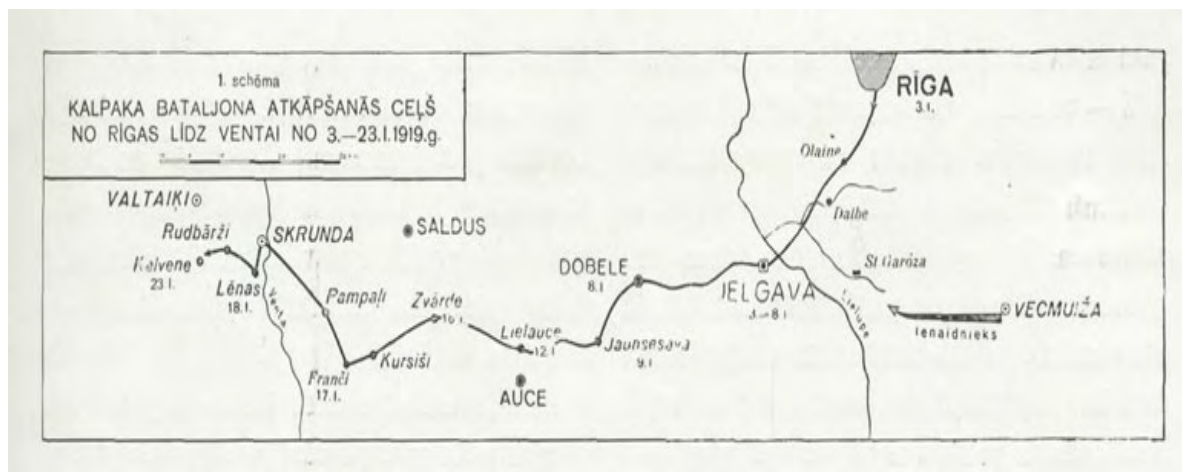
Jelgavā pulkvedis-leitnants Kalpaks izdarīja no Rīgas izgājušo spēku pārorganizēšanu, iedalot citu rotu atliekas Virsnieku rezerves un Cēsu rotā. Par Virsnieku rezerves rotas komandieri palika līdzšinējais — ģenerālis (toreiz kapteinis) Balodis, bet par Cēsu rotas komandieri iecēla kapteini Skujiņu. Tā radās Kalpaka bataljons — mūsu armijas pirmā kaŗaspēka daļa. Sākumā bataljonā bija tikai divas rotas, kopskaitā ap 250 vīru. Bataljona sastāvs gan bija samērā mazs; toties tie, kas bataljonā bija palikuši, bija gatavi uz visu, uz katru no tiem varēja paļauties, ka tas stāvēs par Latviju līdz pēdējai asins lāsei.

2. Atiešana uz Ventu un pirmie panākumi.

Pēc Rīgas atstāšanas mūsu valdība sākumā apmetās Jelgavā. Atiešanu no Rīgas okupācijas vadošās iestādes pa daļai motīvēja ar grūtībām, ko rada tik lielas pilsētas apgādāšana un aizstāvēšana. Tās izteica cerību lielinieku spēkus aizturēt Olaines pozīcijās, kuŗas vācieši bija stipri nocietinājuši Pasaules kaŗa laikā. Tomēr, nonākot Jelgavā, stāvoklis izrādījās ļaunāks, nekā varēja domāt. Okupācijas kaŗaspēka demoralizācijas pazīmes izpaudās aizvien jo spilgtāk. Par Olaines pozīciju ieņemšanu ar šo kaŗaspēku nevarēja būt vairs runas. Latviešu un vācu zemessargu vienībām vienām pašām arī nebija izredzes ilgāku laiku aizturēt daudzskaitlīgo uzbrucēja pārspēku. Nebija vairs šaubu, ka Jelgavai draud tāds pats liktenis kā Rīgai. Tāpēc valdība savā 4. janvāra apspriedē izšķīrās par pārvietošanos uz Liepāju, lai varētu tur mierīgākos apstākļos turpināt Rīgā uzsākto darbību. Savai apsardzībai valdība nolēma ņemt līdzī Studentu rotu. Kalpaka bataljonam deva pavēli atkāpties cauri Kurzemei uz Liepāju, ar kaujas darbību kavējot ienaidnieka virzīšanos uz priekšu. 5. janvāra vakarā valdība atstāja Jelgavu. Viņai līdzī aizbrauca Studentu rota. Arī Jelgavas latviešu zemessargu rota, kuŗas formēšana vēl nebija pabeigta, saņēma pavēli naktī no 5. uz 6. janvāri iziet pa zemes ceļu uz Liepāju. Bez divām latviešu rotām Jelgavā bija palikušas arī divas vācu zemessargu (landesvēra) vienības — Trieciena nodaļa un Rādena rota, ap 450 vīru stiprumā, lai kopīgi ar latviešiem plecu pie pleca cīnītos pret lieliniekiem. Palikusi vēl bija arī valsts vācu Dzelzsbrigāde, apm. 1 rotas lielumā, bet tā lielinieku aizturēšanā maz piedalījās un pēc pirmām sadursmēm sāka atiet uz Mažeīķu rajonu. Tātad spēkos, kam vajadzēja aizkavēt lielinieku pulku tālāko virzīšanos Kurzemē, palika tikai 4 vienības: divas latviešu un divas vācu rotas, kopskaitā ap 700 kaŗavīru. Šo spēku virsvadību bija uzņēmis vācu zemessargu virsstābs (oberstābs), kuŗa priekšgalā atradās Vācijas armijas ģenerālstāba kapteinis fon Bekmans. Šis virsnieks bija īsts kaŗavīrs, kuŗš tālu stāvēja no vietējo vācu muižnieku piekoptās politikas, un viņam atrodoties zemessargu virsstāba priekšnieka postenī, starp latviešu un vācu zemessargu spēkiem valdīja labākā saskaņa. Šāda kapteiņa fon Bekmaņa nostāja vācu muižniecībai nepatika, tāpēc viņš drīz vien no virsstāba priekšnieka pienākumiem tika atbrīvots.

5. janvāra vakarā Kalpaka bataljons izvirzījās vecajās Pasaules kaŗa pozīcijās pie Olaines, lai te bijušos vācu ierakumos dotu uzbrucējiem pirmo pretsparu. 6. un 7. janvāris latviešu vienību frontē visumā pagāja mierīgi. Mūsu izlūki nobrauca pat līdz Torņkalnam, nesastapdami ienaidnieka, jo lielinieku daļas Jelgavas virzienā vēl nebija uzsākušas kustību uz priekšu. Turpretī vācu zemessargiem, kas atradās pie Vecmuižas, jau 6. janvārī uzbruka lielāki pretinieka spēki, ieņemot Vecmuižu un izvirzoties nākošā dienā līdz Garozas stacijai. Šī ienaidnieka spēku kustība Jelgavas virzienā apdraudēja Kalpaka bataljona satiksmes ceļus ar aizmuguri, kādēļ bataljona turpmākā palikšana Olaines pozīcijās un vispār Jelgavas rajonā kļuva bīstama. Tāpēc bataljons 7. janvāra vakarā atvilkās tuvāk Jelgavai, līdz Iecavas upei, bet 8. janvāra rītā atstāja arī Jelgavu, atiedams Dobeles virzienā. Kopā ar Kalpaka bataljonu atgāja arī Jelgavā saformētā vācu zemessargu (Rādena) rota un viena vācu baterija, kuŗas pagaidām bija pakļautas pulkvedim-leitnantam Kalpakam.

Pēc Jelgavas atstāšanas Kalpaka bataljons uz laiku pazaudēja sakarus ar valdību un Apsardzības ministriju. Arī valdībai Liepājā ilgāku laiku nebija nekādu ziņu par Kalpaka bataljonu. Pulkvedis-leitnants Kalpaks tālākā atkāpšanās gaitā visus rīkojumus saņēma vienīgi no vācu zemessargu virsstāba. Te jāpiezīmē, ka virsstābs pulkvedim-leitnantam

Kalpaka arvienu atstāja zināmu rīcības brīvību un bez tam, pieņemot svarīgus lēmumus, viņu bieži arī aicināja uz apspriedēm.

8. janvāra vakarā, pēc apm. 30 km gaŗa, nogurdinoŗa gājiena pa sliktiem ziemas ceļiem, Kalpaka bataljons nonāca Dobelē. Te Cēsu rotas komandēŗanu atkal uzņēmas tās bijuŗais komandieris virsleitnants Puriņŗ. Nākoŗā dienā bataljons pārgāja uz Jaunesavu. Tā kā pēc vairāku dienu nepārtrauktām kustībām vienības jutās noguruŗas un lielinieki sekoja stipri piesardzīgi, tad bataljons ŗeit divas dienas atpūtās. 12. janvārī bataljons no Jaunesavas devās uz Lielauci. Vācu zemessargu Rādena rota tai paŗā laikā atkāpās uz Auci, bet Trieciena nodaļa — uz Saldu. Uz līnijas Saldus, Lielaucē, Auce, līdz kuŗai latvieŗu un vācu spēki bija nonākuŗi 12. janvārī, atkāpŗanos pagaidām pārtrauca, lai turpmākās darbības izlemŗšanai ievāktu tuvākas ziņas par ienaidnieku. Tāpēc pēc nonākŗanas Lielaucē sākās rosīga izlūku darbība. Iegūtās ziņas liecināja, ka lielinieku virzīŗšanās uz priekŗu norit samērā gausi un viņu pulkos disciplīna noslīdēja zemā līmenī, jo daudzi latvieŗu tautības kaŗavīri, seviŗķi pēc Rīgas ieņemŗanas, pameta ŗo pulku rindas, lai dotos uz savām mājām. Bija saņemtās arī ziņas par igauņu sekmīgu pretdarbību lieliniekiem; tas deva pamatu domām, ka daļa no pretinieka spēkiem, kas iebruka Latvijā, ir novirzīta uz ziemeļiem pret igauņiem.

14. janvārī virsstāba priekŗnieks kapteinis fon Bekmans ieradās Lielaucē, kur kopā ar pulkvedi-leitnantu Kalpaku un viņa stābu noturēja apspriedi par turpmākās darbības veidu. Apspriedē nāca pie slēdziena, ka ŗemot vērā lielinieku pasīvitāti, viņu vājo disciplīnu un spēku samazināŗanos Kurzemē, mums pašiem jāklūŗ aktīvākiem: ar ātrām kustībām, sakoncentrējot te vienā, te otrā vietā lielāko daļu spēku, jāizdara pēkŗņi uzbrukumi, lai tādā ceļā pilnīgi apturētu ienaidnieka virzīŗanos uz priekŗu un reizē vēl vairāk satricinātu lielinieku pulku jau tā saŗķobījuŗos disciplīnu. Tad pat arī nolēma sūtīt uz Liepāju pie apsardzības ministra J. Zālīŗa kopēju delegāciju, lai savstarpēji informētos tiklab par Kalpaka bataljona un vācu zemessargu līdŗŗinējo darbību un turpmākiem plāniem, kā arī par valdības izredzēm un tās rīcību. No Kalpaka bataljona ŗai nolūkā 14. janvāra vakarā uz Liepāju devās Virsnieku rezerves rotas komandieris ģenerālis (toreiz kapteinis) Balodis, kopā ar kādu citu virsnieku.

Pēc datiem, kas vēlāk kļuvuŗi pieejami, redzams, ka toreizējie minējumi par lielinieku spēku samazināŗanos Kurzemē tieŗām bijuŗi pareizi, jo apmēram divas treŗdaļas to spēku, kas iebruka Latvijā, ap to laiku bija nosūtīti pret igauņiem. Kurzemē palikuŗajām daļām,

kuŗu skaitu ienaidnieks centās palielināt ar vēlāk pievilktām vienībām, bija dots uzdevums uzbrukt Jelgavas-Skrundas-Liepājas virzienā.

Bataljonam atrodoties Lielaucē, pulkvedis-leitnants Kalpaks pārdēvēja Virsnieku rezerves rotu par Virsnieku rotu, jo līdzšinējais nosaukums vairs neatbilda īstenībai.

Pēc apmešanās Lielauces pilī, bataljons tai apkārt dažos kilometros uz svarīgākiem ceļiem izlika apsardzību — 3 priekšgrupas, ap 10 kaŗavīru stiprumā katru. Katru dienu kalpakieši bez tam izdarīja gaŗākus izlūkošanas braucienus. Vēl 15. janvārī izsūtītā izlūkošana ienaidnieku nekur tuvumā nesastapa, jo no Dobeles tas vēl nebija sācis virzīties uz priekšu, tāpēc arī 15. janvāŗa vakarā bataljona kaŗavīri mierīgi devās atpūtā, pārliecināti, ka vismaz naktī nekas sevišķs nevar notikt. Tomēr kalpakiešu priekšgrupas bija modrības pilnas, labi apzinādamās, ka viņu nolaidība vai paviršība var būt liktenīga bataljonam.

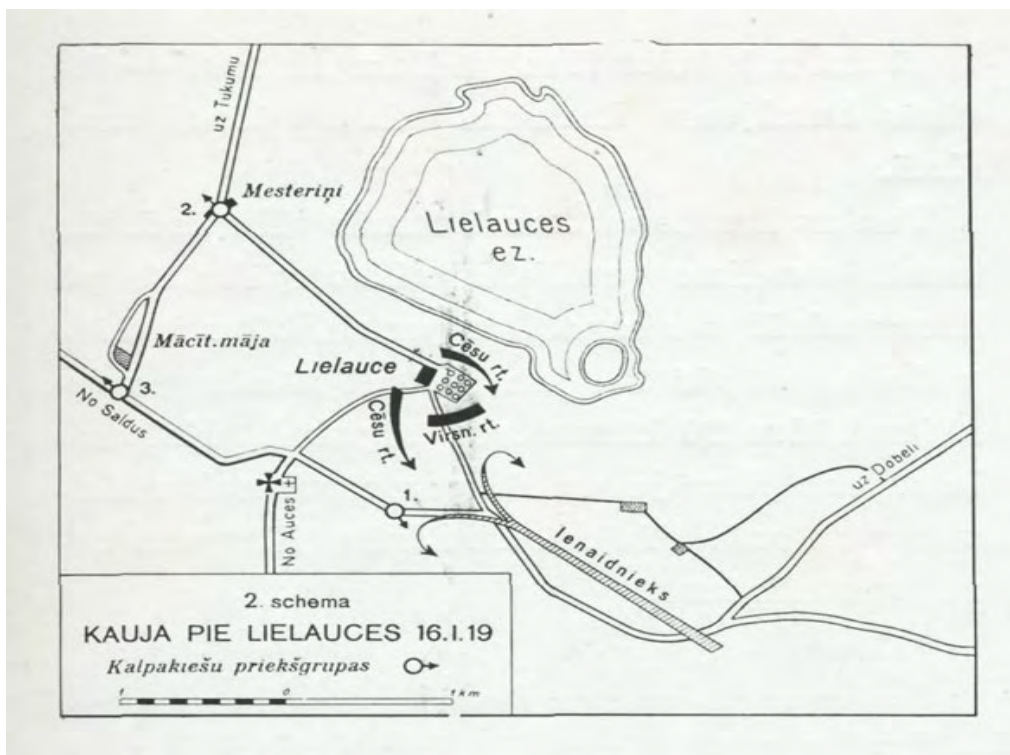
Nakts bija ļoti tumša. Pēc pusnakts sacēlās sniegunis. Ap pulksten diviem naktī sargpostenis (2 kaŗavīri), kuŗam bija jānovēro Dobeles lielceļš, pamanīja no austrumiem tuvojamies dažus ienaidnieka jātniekus, kuŗiem sekoja kājnieki. Pēc iepriekšējas norunas savējo brīdināšanai vajadzēja izšaut raķeti, bet šāviens negāja vaļā. Neatlika nekas cits, kā skriet uz vairāk kā kilometru attālo pili. Viens no sargiem devās uz pili, otrs — pie savas priekšgrupas. Dziļais sniegs stipri traucēja skriešanu, un ienaidnieks sekoja uz pēdām. Pili tomēr vēl laikā izdevās sasniegt un sacelt trauksni. Pirmā paspēja sagatavoties kaujai Virsnieku rota. Tikko tā bija izvērsusies turpat pils parkā, kad ienaidnieks arī bija klāt.

Sākās uguns kauja tuvā atstatumā. Virsnieku rotai steidzās palīgā Cēsu rota. Sadalīta divās daļās, tā izvērās pa labi un pa kreisi no Virsnieku rotas, cenzdamās uzbrukt ienaidniekam no sāniem. Kauju personīgi vadīja pulkvedis-leitnants Kalpaks. Sākumā viss kaujas smagums uzgūlās Virsnieku rotai, kuŗai bija jāiztur lielāku pretinieka spēku spiediens, līdz kamēr kļuva sajūtama Cēsu rotas darbība. Par spīti savam grūtajam stāvoklim un zaudējumiem, Virsnieku rota varonīgi turējās. Kad cēsinieki sāka darboties pret ienaidnieka sāniem, tas neizturēja un metās bēgt atpakaļ uz dažu kilometru attālo mežu. Nakts tumsas un dziļā sniega dēļ bija jāatsakās no vajāšanas. Bataljons vienīgi izvīzījās mazliet uz priekšu, izdevīgākās pozīcijās tuvākos uzkalniņos. Šī piesardzība nebija velta, jo pēc apmēram pusstundas ienaidnieks no jauna mēģināja uzbrukt. To tūlīn saņēma ar spēcīgu uguni, kas viņu piespieda steidzīgi atiet.

Tā mūsu armijas vēsturē bija ierakstīta pirmā kauja par Latvijas neatkarību, reizē arī pirmā uzvara.

Tā bija prasījusi arī pirmos upuŗus. Pirmais, kas nolika savu galvu par tēvzemes brīvību bija Virsnieku rotas leitnants Kārlis Dambītis. Viņš bija priekšgrupā, uz kuŗas pirmās uzdūrās ienaidnieks. Bez viņa kaujā pie Lielauces pils vēl krita leitnants Fridrihs Liepa, kaŗa ierēdnis Vilis Cīrulis un instruktors Jānis Būvmeisters, visi Virsnieku rotas. Ievainoti bija 6. Arī ienaidnieka zaudējumi nebija mazi, un pēc ziņām, kuŗas sniedza lielinieku šķūtnieki, vērtējami apm. uz 10 kritušiem un 20 ievainotiem; bez tam bija saņemti 2 gūstekņi.

Nopratinot saņemtos gūstekņus, noskaidrojās, ka ienaidniekam bijušas diezgan noteiktas ziņas par Kalpaka bataljona spēku daudzumu un novietošanos Lielauces pilī. Lielinieki nolēmuši kalpakiešus Lielaucē pārsteigt un nakts kaujā iznīcināt. Šim nolūkam no Dobeles izsūtīts viens bataljons ar vienu eskadronu jātnieku. Kājnieku bataljona

ātrākai pārvietošanai izmantoti šķūtnieki. Šāda uzņēmība norādīja, ka līdzšinējās pasīvītašes vietā no ienaidnieka puses iespējama arī lielāka rošība.

Ja arī Lielauces kauja neienesa lūzumu vispārējā militārā stāvoklī mūsu zemē, tomēr tai bija ļoti liela nozīme Latvijas armijas pirmo kaujas spēku veidošanās gaitā. Šī kauja jo spilgti pierādīja sen seno latvisko kareivisko tikumu atplaukumu jaunā spožumā mūsu pirmajās kaujas vienībās. Šī kauja bija labākā liecība tam, ka mūsu pirmajos neatkarības cīnītajos piemājo vispīlnīgākā pakāpē tie kareiviskie tikumi, kas latvju kaŗavīra vārdu cēluši godā kopš senseniem laikiem. Kaujā gūtās sekmes stiprināja paļāvību saviem spēkiem un drosmi stāties lielajam ienaidnieka pārspēkam pretim, nešauboties par uzvaru. Reizē auga arī bataljona kaŗavīru ticība, paļāvība un pieķersšanās saviem kauju vadoņiem.

Šīs kaujas atbalss iezīmēja arī zināmu psiholoģisku lūzumu mūsu frontes aizmugurē. Līdz Lielauces kaujai Lejaskurzemē un Liepājā maz vēl bija to, kas zināja, ka Latvijai ir savs kaŗaspēks, un ka tas nevienādā cīņa drosmīgi šķērsu ceļu iebrucējiem. Bet — tad Liepājā iedunējās pirmā sēru gājiena smago soļu drūmais ritms, izvadot uz brāļu kapiem Lielauces kaujā kritušos kaŗavīrus, šie karavīri savā pēdējā gaitā, kaut bez vārdiem, runāja visizteiksmīgāko valodu par pirmajiem Latvijas cīnītājiem un viņu sirdsdedzi. Modās un pieņēmās tagad arī aizmugurē paļāvība pulkvedim-leitnantam Kalpakam, tam kļūstot par tautas varonības simbolu, ap kuŗu saistījās visas cerības.

Tai pašā naktī, kad lielnieki uzbruka Kalpaka bataljonam Lielaucē, tie mēģināja pārsteigt arī Aucē novietoto Rādena rotu, un kaut arī viņiem neizdevās šo rotu satriekt, tomēr tā pēc 2 stundu ilgas kaujas bija spiesta Aucī atstāt. Šī apstākļa dēļ arī kalpakiestu palikšana Lielaucē kļuva neiespējama. Lai ar nelielajiem pretlielinieciskajiem spēkiem sekmīgāk varētu aizstāvēties pret ienaidnieka pārspēku, nolēma atiet līdz Ventai. Pēc triju dienu pārgājiena, caur Zvārdi un Pampāļiem, Kalpaka bataljons 18. janvāra vakarā

*Kalpaka bataljona karavīri Rudbārzu muižā 1919. g.
Vidū pulkvedis Kalpaks un ģenerālis (toreiz kapteinis) Balodis.*

nonāca Lēnas pilī Ventas krastos. Skrundā apmetās vācu Rādena rota. Vācu Trieciena nodaļa bija no Saldus atgājusi uz Kuldīgu. Ienaidnieks pēc neveikmes pie Lielauces sekoja atturīgi un atiešanu netraucēja. Tāpēc pēc nonākšanas Ventas krastos dažas dienas pagāja mierīgi. 20. janvārī no Liepājas atgriezās kapteinis Balodis. Viņa atgriešanos bataljona karavīri gaidīja ar nepacietību. Atvestās ziņas bija diezgan bēdīgas. Kapteinis Balodis atklāti pateica, ka valdībai Liepājā iet grūti, ka nekāda militāra palīdzība no ārpuses nav gaidāma; viņš aicināja bataljonu paļauties tikai saviem spēkiem un vēl jo ciešāk turēties visiem kopā.

Šīs ziņas tomēr nevienu nebaidīja: katrs tagad apzinājās, ka viņa uzdevums kļuvis vēl nozīmīgāks, un ikvienā nobrieda vēl ciešāka apņēmība cīnīties līdz pēdējai iespējai. Kapteiņa Baloža zīmīgos vārdus — turēties kopā un paļauties tikai pašiem uz sevi — ikviens bataljona karavīrs dziļi slēdza savā sirdī.

Ventas krastos sākumā tomēr vēl neizdevās izkaisīto nelielo pretlieliniecisko spēku starpā noorganizēt saskaņotāku pretdarbību ienaidniekam, tāpēc 22. janvārī vēl nācās pavisināties kādus 20 kilometrus atpakaļ. Kalpaka bataljons pārgāja uz Aizpores pusmuižu Kalvenes rajonā. Te arī izbeidzās Kalpaka bataljona atiešana.

3. Zemes atbrīvošanas sākums.

Pretlielinieciskie spēki, kas darbojās mūsu zemē, visumā bija atgājuši uz Vaiņodes, Kalvenes, Valtaiņu līnijas. Šeit frontes stāvoklis bija viskritiskākais. Līdz Liepājai palika vairs tikai ap 50 kilometru. Latviešu un vācu zemessargu vienību sāni bija atklāti: apmēram 20 km pa labi no Kalpaka bataljona Vaiņodes rajonā atradās tikai vājas Dzelzsbrigādes vienības, bet pa kreisi no vācu zemessargu vienībām (Valtaiņu rajonā)

apmēram 70 km platā spraugā nebija nekā, tikai pašā Ventspilī atradās nelieli vācu spēki. Neraugoties uz šo visai kļūmīgo frontes stāvokli, kalpakiešu gars palika nesatricināts un apņēmības pilns.

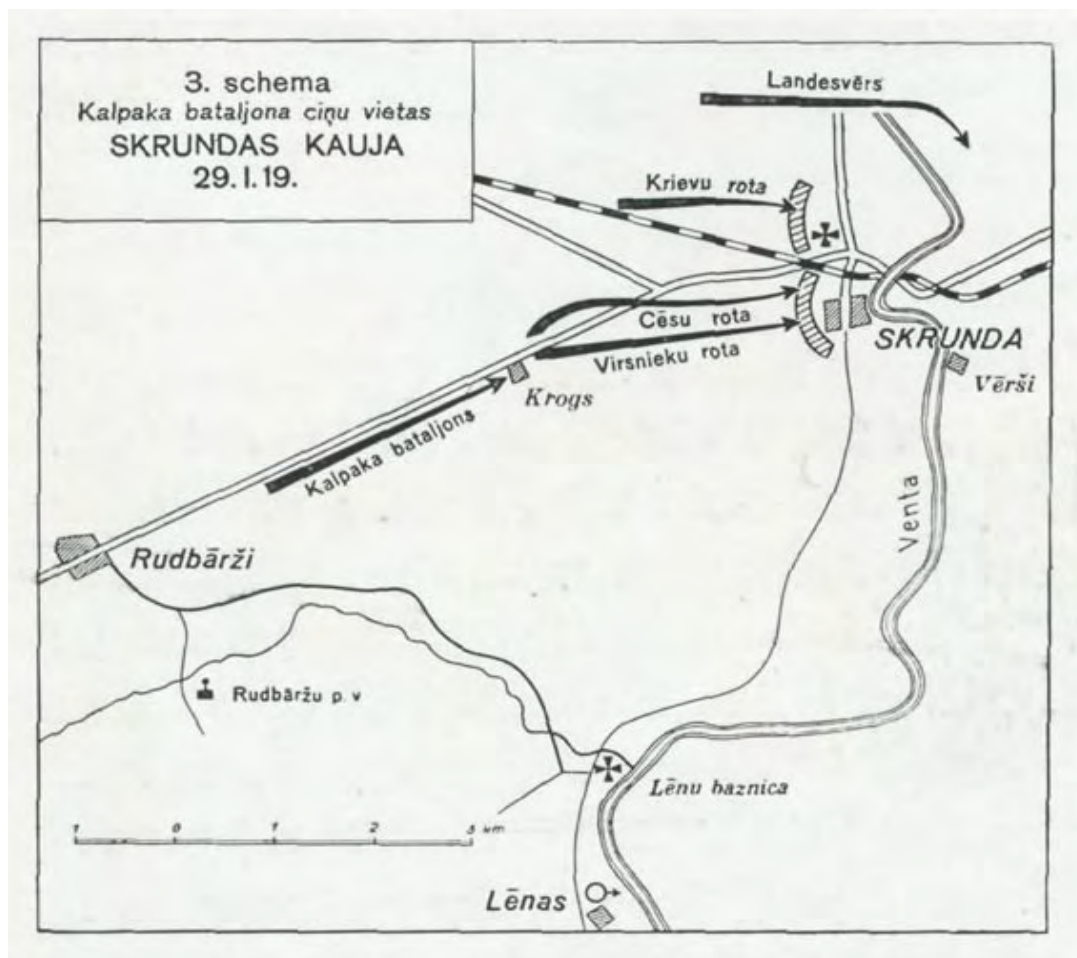
Sajā viskritiskākajā mūsu brīvības cīņu momentā iestājās apstākļi, kas stāvokli mazliet uzlaboja, jo frontē pienāca pirmie palīgspēki. Vācu zemessargus pastiprināja ar apmēram 70 vīru lielu valsts vācu eskadronu un ap 60 cilv. lielu krievu rotu; arī Kalpaka bataljons saņēma 35 vīru lielu papildinājumu. Visi šie spēki gan bija samērāniecīgi, un viņu pienākšanai bija vairāk morāla nozīme, tomēr ar to jau pietika, lai lemtu par došanos uz priekšu un Ventas krastu atgūšanu. Bija uzlabotas arī valsts vācu brīvprātīgo vienības — Dzelzsbrigādes kaujas spējas, kuŗu janvāra otrā pusē atbrīvoja no nevēlamiem kaŗavīriem, reorganizēja un pārdēvēja par Dzelzsdivīziju. Sākumā gan šī vienība nebija lielāka par pastiprinātu bataljonu, bet tā pakāpeniski palielinājās, pienākot aizvien jaunām brīvprātīgo vienībām no Vācijas.

Izdevīgs bija arī tas apstākļis, ka ienaidnieks, sasniedzis Skrundu, izturējās pasīvi un tālāk uz priekšu nevirzījās. Tas deva iespēju savilkt spēkus un sagatavoties uzbrukumam. Jau 24. janvārī Kalpaka bataljons devās uz priekšu un bez kaujām iegāja Rudbāržos. Vācu zemessargu vienības tai pašā dienā iegāja Kalnamuižā. Izsūtot izlūkus Ventas virzienā, noskaidrojās, ka ienaidnieks nocietinājies Skrundā un te atrodas Ventas kreisajā krastā, bet Lēnās ienaidnieka nav. Ņemot vērā šīs ziņas, pulkvedis-leitnants Kalpaks nolēma ieņemt Lēnas, nosūtot turp 1 vadu.

Lai atgūtu Ventas līniju, ienaidnieks no Skrundas bija jāpadzen. Uzbrukumam nolēma izdarīt 29. janvārī. Kalpaka bataljona gara stāvoklis pirms uzbrukuma bija sevišķi mozs: iepriecināja jaunu spēku pienākšana, lielu prieku sagādāja arī igauņu kaŗavīru apmeklējums Rudbāržos, jo šie viesi varēja pastāstīt par viņu kaŗaspēka spožiem panākumiem. Valdīja lielākā pārliecība, ka arī Latvija drīz kļūs brīva, un par Skrundas kaujas labvēlīgu iznākumu neviens nešaubījās.

Uzbrukuma plānu izstrādāja tā, lai ienaidnieku ne tikai padzītu no Skrundas, bet viņu tur pilnīgi iznīcinātu. Ar šādu rīcību cerēja piespiest ienaidnieku ilgāku laiku izturēties pasīvi. Lai šis plāns izdotos, uzbrukumam Skrundai sakopoja iespējami lielākus spēkus: a) Kalpaka bataljonu (2 rotas), b) vācu Rādena rotu un lielāko daļu Trieciena nodaļas (apmēram viens bataljons) un c) krievu rotu. Pēc uzbrukuma plāna kaujas smagums gūlās uz Kalpaka bataljonu: tam vajadzēja, uzbrūkot gar Rudbāržu-Skrundas lielceļu un pa labi no tā, izsist ienaidnieku no Skrundas, lai pēc tam vācu zemessargu vienības varētu sakautos un atejošos lielinieku spēkus sist flankā un tā tos galīgi iznīcināt (sk. 3. schēmu). Šim nolūkam vācu vienības nogrupēja pa kreisi no kalpakiešiem, lai tās varētu apņemt ienaidnieka spēkus pie Skrundas baznīcas un apdraudēt to atiešanas ceļus. Krievu rotai bija jādarbojas starp Kalpaka bataljonu un vāciešiem ar uzdevumu uzbrukt Skrundas baznīcas virzienā. Uzbrukumam bija paredzēts pabalstīt ar vienu vācu bateriju.

29. janvārī agri no rīta Kalpaka bataljons no Rudbāržu pils devās Skrundas virzienā. Apvidus bija atklāts, tādēļ uzbrukumam neizdevīgs. Ienaidniekam labu patvērumu deva muižas daudzās mūŗa ēkas. Pulkvedis-leitnants Kalpaks pavēlēja Virsnieku rotai uzbrukt pa labi no lielceļa, taisnākā virzienā uz Skrundu, bet Cēsu rotai — gar lielceļu un pa kreisi no tā. Uzbrukumam ievadīja vācu artilērijas uguns. Izmantojot tās pabalstu, viss bataljons devās uz priekšu. Ienaidnieks pielaida uzbrucējus apmēram 300 metru attālumā, pēc kam atklāja uguni. Iesākās abpusēja apšaudīšanās. Ar stipru loŗmetēju un šauteņu

uguni ienaidnieks mēģināja uzbrukumu apturēt, arī atklātais apvidus traucēja virzīšanos uz priekšu. Tomēr, tiklīdz bataljons pēc saņemtās pavēles pacēlās triecienam un ar spēcīgiem urrā saucieniem strauji devās uz priekšu, ienaidnieks pārtrauca uguni un, nepieņēmis triecienu, steidzīgi meklēja glābiņu aiz Ventas mežos. Tos pretiniekam izdevās samērā laimīgi sasniegt, jo vācu vienības nokavējās. Pēc apmēram 3 stundu ilgas kaujas Skrunda bija ieņemta. Pie tam uzvara bija iegūta ar niecīgiem zaudējumiem — kalpakiešiem bija tikai 2 ievainoti. Ienaidnieks pameta kaujas laukā vairākus kritušos un 3 ložmetējus.

Tiklīdz pie Skrundas kaujas troksnis bija aprimis, kļuva dzirdama artilērijas dunoņa Lēnu virzienā. Ienaidnieks bija pārgājis uzbrukumā pret Lēnām, kuŗas aizstāvēja tikai nepilns Kalpaka bataljona vads. Pulkvedis-leitnants Kalpaks nekavējoties steigās ar visu bataljonu uz Lēnām palīgā, atstājot Skrundas noturēšanu krievu rotai. Bataljonam nonākot pusceļā starp Skrundu un Lēnām, pienāca ziņojums, ka vads viens pats saviem spēkiem atsitis ienaidnieka uzbrukumu Lēnām. Kalpaka bataljons savu uzdevumu bija izpildījis un saņēma pavēli atgriezties Rudbāržos.

Skrundas kaujā kalpakieši, sadarbībā ar saviem līdzcīnītājiem, bija guvuši jaunu uzvaru, šoreiz ar uzvaru bija vainagojies uzbrukumā, — pirmais uzbrukums, pirmais solis uz priekšu pēc dažu simtu kilometru gaŗas atkāpšanās. Tas vēl jo vairāk nostiprināja ticību saviem spēkiem, ticību galīgai uzvarai. Sākot ar Skrundas kauju, Kalpaka bataljons vairs arī nepazīst neveiksmju, un šai uzvarai seko drīzumā vesela virkne citu.

4. V e n t a s s a r d z ē.

Pēc Skrundas kaujas pretlielinieciskie spēki no jauna nostājās Ventas krastos. Ierosme tagad bija pārgājusi šīs puses rokās. Ar kaujā gūtiem panākumiem un saņemtiem pastiprinājumiem frontē bija noticis labvēlīgs lūzums un lielinieku spēku virzīšanās apturēta. Kalpaka bataljons kopā ar vācu un krievu vienībām beidzot bija panācis to, kas arī tieši ietilpa viņa uzdevumā — aizturēt ienaidnieka uzplūdus un iegūt mūsu valdības darbībai tik nepieciešamo laiku, lai tā spētu vairot mūsu spēkus Latvijas atbrīvošanai. Ventas krastos izdevās ne vien aizturēt ienaidnieku, bet novilkt arī robežu, pār kuŗu tas tālāk vairs netika. Vienīgi janvāra beigās lielinieku spēkiem vēl izdevās ieņemt Ventspili, kur tie ar viltu pieveica kādu nelielu valsts vācu vienību un tās kaŗavīrus nogalināja. Frontes līnija tagad izveidojās gar Ventu no Griezes līdz Skrundai. Kalpaka bataljons un vietējo vācu zemessargu galvenie spēki ieņēma Lēnu un Skrundas rajonu. Kreisos sānus Kuldīgas un Ventspils virzienā nodrošināja ar kustīgām un nelielām kājnieku vienībām.

Kalpaka bataljonam bija jāapsargā Venta no Ruzaiķu mājām (3 km dienvidos no Lēnām) līdz Skrundai. Sava uzdevuma veikšanai bataljons stiprāk ieņēma Lēnas un Mācītāja māju apmēram 2 km ziemeļos no tām, bet pārējo bataljona iecirkņa daļu vienīgi novēroja. Bataljona labais kaimiņš bija vācu Dzelzsdivīzijas daļas Tukummuižā (apm. 5 km dienvidos no Lēnām), bet kreisais — vācu zemessargu vienības Skrundā. Lēnās un Mācītāja mājā izvirzīja vienu līdz pusotram vadam ar 1 — 2 patšautenēm. Bataljona galvenie spēki novietojās Rudbāržos, galvenam kārtām plašajā muižas divstāvu pilī. Ja Ventas krastos novietotai apsardzībai uzbruka ienaidnieks, tad pulkvedis-leitnants Kalpaks no Rudbāržiem ar galveniem spēkiem steidzās palīgā, kustības paātrināšanai izmantojot pajūgus; tā palīdzība varēja pienākt pat nepilnas stundas laikā. Arī ienaidnieka galvenie spēki iepretim Kalpaka bataljonam bija novietoti attālāk no Ventas un atradās, cik zināms, Jaunā muižā (apm. 7 km austrumos no Lēnām), tuvāk upei izvirzot tikai novērošanu.

Apsardzības dienests Ventas krastos ritēja samērā mierīgi. Ienaidnieks traucēja maz, daudz mazāk nekā kalpakiešu izlūki viņu. Vienīgi 7. februārī notika nopietnāka sadursme, un Cēsu rotas vads bija spiests uz laiku atstāt Lēnas. Kad no Rudbāržiem pienāca palīdzība, pievakarē ienaidnieku no Lēnām atkal padzina.

Ventas sargu gaitās kalpakieši ne vien paši sakausējās aizvien ciešākā nedalāmā brālībā, bet pamazām sev un līdz ar to visai latviskai idejai piesaistīja arī apkārtējo novadu latviešu sirdis. Kā bataljona komandieris un viņa tuvākais līdzdarbinieks un vietnieks — Neatkarības rotas komandieris, tā viņu kaŗavīri bez saviem tiešajiem frontes cīnītāju uzdevumiem veica arī lielu idejisku darbu. Apbraukādami plašākus Kurzemes novadus, kalpakiešu pārstāvji informēja turienes iedzīvotājus par mūsu valsts centieniem un latvju kaŗavīru uzdevumiem, sēdami tādā kārtā ticību un paļāvību Latvijas valstij.

Lai stiprinātu uzticību latviešu kaŗaspēkam, pulkvedis-leitnants Kalpaks un viņa kaŗavīri izturējās pret iedzīvotājiem augstākā mērā korrekti un draudzīgi. No visa, kas varētu modināt pat mazāko rūgtumu, kā rekvizīcijas, dažādas nodevas vai citāda piespiedu rakstura rīcība — no visa tā kalpakieši izvairījās. Iedzīvotāji drīz vien sāka sajūst lielo starpību, kāda valdīja starp abiem Ventas krastiem, jo nemitīgi ienāca ziņas par ienaidnieka varas darbiem viņā pusē. Tomēr labākā propaganda, noderīgākais līdzeklis tautas patriotisma celšanai — bija Kalpaka bataljona kaujas darbība, viņa cīņas un gūtās uzvaras.

Skrundas tilts pār Ventu.

Sargājot Ventas krastus, Kalpaka bataljons deva iespēju valdībai nodoties rosīgam darbam. Viens no svarīgākiem uzdevumiem, pie kuŗa valdība tūliņ pēc nonākšanas Liepājā ķērās ar sevišķu enerģiju, bija vairojot Latvijas militāros spēkus. Nebija mazums tādu, kas paklausīdami savām patriotiskām jūtām brīvprātīgi devās pildīt savu svētāko pienākumu pret tēviju. Tomēr ar brīvprātīgajiem vien, ņemot vērā vēl mazo mūsu zemes stūrīti, kas bija palicis valdības rīcībā, nevarēja cerēt uz lieliem panākumiem. Tāpēc valdība ķērās pie mobilizācijām. Notika vairākas mobilizācijas, kuŗas visas deva labus panākumus. Janvāra pēdējās dienās, februārī un martā Kurzemē vairākos paņēmienu iesauca 1.370 personu. Tas jau bija ievērojams spēks. Frontei pastiprinājumus nosūtīja gan veselām vienībām, gan nelielās partijās iedalīšanai jau pastāvošās vienībās. Tā februāra sākumā Kalpaka bataljons no Liepājas saņēma vienu sakaru vadu un nelielu kājnieku izlūku nodaļu; mēneša vidū pulkveža Kalpaka rīcībā ieradās Studentu rota, bet mēneša beigās — Jātnieku nodaļa. Bez tam bataljons saņēma vairākas papildinājumu partijas, kuŗas sadalīja starp jau esošām vienībām. Tādā ceļā februāra mēneša beigās Kalpaka bataljona spēki jau bija trīskārtojušies. Bataljonā tagad ietilpa 4 kaujas vienības: Neatkarības rota, Cēsu rota, Studentu rota un Jātnieku nodaļa; rotu stiprums 160 — 200 vīru. Kopskaitā Kalpaka bataljons tagad jau bija ap 650 vīru stiprs, pie tam samērā bagātīgi apbruņots ar automatiskiem ieročiem. Pakāpeniskā papildinājuma pienākšana deva iespēju īsā laikā arī jaunajos bataljona kaŗavīros iedvest veco kalpakiešu garu. Tā februāra beigās Kalpaka bataljons stiprs un spēcīgs stāvēja Ventas krastos. Bez tam Liepājā formēja 4 jaunas rotas un Tāšu-Padurē 1 rotu; ar tām bija cerams marta otrā pusē pastiprināt fronti.

Lai tuvāk iepazītos ar frontes vienību stāvokli un sniegtu tām iespējamo atbalstu, Rudbāržus apmeklēja apsardzības ministrs J. Zālītis. Viņš pateicās valdības vārdā Kalpaka bataljonam par varonību un kaujās gūtiem panākumiem. Ar 3. februāra pavēli apsardzības ministrs Virsnieku rotu par izciliem kauju nopelniem pārdēvēja par «Pirmo Latvijas neatkarības rotu». Drīz sekoja pirmie paaugstinājumi mūsu armijā: bataljona komandieri pulkvedi-leitnantu Kalpaku paaugstināja par pulkvedi, Neatkarības rotas komandieri kapteini Balodi — par pulkvedi-leitnantu (kopvedi — pēc tā laika apzīmējuma).

Tāpat kā Rīgā, arī Liepājā nacionālā karaspēka palielināšanā un veidošanā valdība atdūrās uz lielām grūtībām. Vispirms jau kaŗa dienestam derīgo pilsoņu skaits Latvijas novados, kas bija pasargāti no ienaidnieka iebrukuma, nebija visai liels, bet pret šo pašu pilsoņu iesaukšanu okupācijas iestādes izturējās nelabvēlīgi. Trūka arī ieroču un citu karaspēka veidošanai nepieciešamo līdzekļu. Sakarā ar to ministru prezidents Kārlis Ulmanis ar vairākiem valdības locekļiem devās uz ārzemēm, lai tur rastu iesāktam darbam atbalstu: bija vajadzīga nauda, ieroči, pārtika, neizslēdzot arī karaspēku. Sarunās ar Sabiedroto pārstāvjiem ministru prezidents panāca vienošanos par ieroču un pārtikas piegādi. Lietuvieši aizdeva dažus milj. vācu marku (daļu no aizņēmuma, kuŗu bija saņēmuši no Vācijas). Tallinā ministru prezidents vienojās ar igauņiem par latviešu vienību formēšanu Igaunijas teritorijā un eventuāli viņu atbrīvotos Ziemeļlatvijas novados. Palīdzību militāru spēku veidā ārvalstīs tomēr neizdevās panākt.

Solītos apbruņojuma piederumus jau 9. februārī atveda Liepājā iebrukušie angļu karakuģi, kas mums izsniedza 50 patšauteņu un 5.000 šauteņu, ar pietiekošu daudzumu patron. Šī palīdzība uz ilgāku laiku novērsa rūpes par apbruņojumu. Ar igauņiem panāktās vienošanās realizēšanai uz Igauniju komandēja grupu piedzīvojušu kalpakiešu virsnieku, kā kadru tur formējamām latviešu daļām.

Tā pagāja februāŗa mēnesis neatlaidīgā darbā, vainagotā lieliem sasniegumiem, gan pateicoties valdības enerģiskai rīcībai, gan Kalpaka bataljona panākumiem frontē.

Gandrīz katra diena bija devusi jaunus ieguvumus, ar katru dienu kļuvusi stiprāka mūsu jaunā valsts.

Blakus latviešu spēkiem auga arī vietējo vāciešu un krievu spēki. Vācu zemessargu kaŗaspēks, ar majora Fletchera nākšanu (februāŗa sākumā) tā priekšgalā, tika stipri pārveidots. Nodibināja 3 bataljonus, kuŗus nosauca par nodaļām: «I Trieciēna», «II Eilenburga», «III Malmēdes» nodaļa. Katrā nodaļā bija 2 — 3 strēlnieku rotas, 1 baterija, loŗmetēju un jātņieku vienības. Bez nodaļās ietilpinātām bija vēl daŗas atsevišķas vienības. Kopējais vācu zemessargu kaŗaspēka stiprums februāŗa beigās bija ap 1.800 vīru. Bez vietējiem vāciešiem tajā ieplūda arī daudz valsts vāciešu. Krievi februāŗa mēnesī nodibināja Līvena nodaļu. Šīs nodaļas stiprums mēneša beigās bija ap 200 kaŗotāju. Tajā iegāja arī jau agrāk pieminētā krievu rota.

Bez šīm kaŗaspēka daļām, kuŗas bija nodibinājušās Latvijas teritorijā, un kuŗās pa lielākai daļai iegāja Latvijas pilsoņi, februāŗa mēnesī Kurzemē sāka pastiprinātā kārtā pienākt kaŗaspēka daļas no Vācijas. Tās ietilpināja Dzelzsdivīzijā, par kuŗas komandieri iecēla Vācijas armijas majoru Bišofu. Februāŗa beigās šī divīzija bija jau izveidojusies par ievērojamu spēku, un tajā skaitījās 6 bataljoni, kopsumā ap 4.000 vīru. Šī divīzija februārī ieņēma fronti Ventas krastos pa labi no Kalpaka bataljona, sākot ar Tukummuižu un līdz Maŗeŗiku rajonam. Vēl jāpiemin valsts vācu 1. Gardes rezerves divīzija, 2 pulku stiprumā, kuŗa sāka pienākt Latvijā pēc 10. februāŗa, apmezdamās Priekules-Skodas rajonā. Divīzijas stiprums bija ap 5.000 vīru. Abas šīs divīzijas apvienoja vācu VI rezerves korpusā.

Pieaugot pretlieliniecisko spēku skaitam, tika nostiprināta vāji ieņemtā frontes daļa ziemeļrietumos no Skrundas. Šīm nolūkam vācu zemessargi, pastiprināti ar valsts vācu kaŗaspēka vienībām, februāŗa vidū ieņēma Kuldīgu, bet mēneša beigās — Ventspili. Februāŗa beigās fronte no Ventspils līdz Lietuvas robeŗai viscaur bija izveidojusies gar Ventas upi.

Sakarā ar vācu spēku ievērojamo pastiprināšanos Kurzemē un Ziemeļlietuvā, 1. februārī Liepājā ieradās vācu armijas ģenerālmajors grafs fon der Golcs, kā VI rezerves korpusa komandieris un Liepājas militārgubernātors. Tūliņ pēc savas ierašanās ģen. Golcs izdeva pavēli, ka viņš uzņemas virsvadību arī pār visiem citiem pretlielinieciskiem spēkiem Kurzemē. Oficiālais ģen. Golca uzdevums bija pasargāt Vācijas austrumu robeŗas no lielinieku iebrukuma. Īstenībā viņš loloja daudz plašāka vēriēna plānus, kuŗos neatkarīga Latvijas valsts nebija paredzēta, tāpēc arī mūsu jaunās valsts stiprināšana un atbalstīšana neietilpa viņa aprēķinos. Sakarā ar to, pēc ģen. Golca ierašanās, vācu varas iestāžu izturēšanās nenosvērās par labu mūsu valdībai, kuŗas stāvoklis Liepājā jau tā bija grūts no pašām pirmām dienām, jo valdības un vācu varas iestāžu darbības laukā izpaudās jūtamas interešu pretešķības. Pats par sevi saprotams, ka neuzlabojās arī mūsu bruņoto spēku tālākizveidošanās apstākļi. Tā, piem., Liepājā, kur sagatavoja papildinājumus frontes vienībām un bija nodibinātas daŗas formācijas garnizona dienesta vajadzībām, latviešu kaŗaspēka daudzumu ierobeŗoja uz 300 vīriem. Aprīļa sākumā, lai izsargātos no attiecību pārākas saasināšanās, nācās pārtraukt mobilizācijas. Notika pat mēģinājums atņemt mums ieročus, kas bija saņēmti no angļiem, bet to aizkavēja Studentu rota. Līdzīgu varbūtību paredzot arī turpmāk, ieročus vairs neglabāja pilsētā kādā noliktavā, bet nogādāja uz valdības rīcībā pārņēmtā kuŗa «Saratov» Liepājas ostā, no

Venta pie Lēnām.

kuŗa netālu bija noenkurojuŗies angļu kaŗakuŗi. Tomēr, neraugoties uz visu, valdība turpināja savu darbu, turpināja cīņu par Latvijas neatkarības patieso piepildījumu — jo toreizējos apstākļos valdības darbs patiesībā arī bija cīņa.

5. Uzbrukums pāri Ventai. Pulkveŗa Kalpaka nāve.

Februāŗa beigās Ventas krastos pret lieliniekiem jau bija sapulcēti prāvi spēki, kopskaitā ap 11.500 kaŗavīru. Ja arī ņo spēku daŗādo sastāvdaļu politiskie centieni nebija vienādi, tomēr bija arī mērķis, kas vienoja. Tāds kopīgs mērķis bija cīņa ar lieliniekiem, lai tos padzītu pirmā kārtā no Kurzemes. Tas bija panākams vienīgi ar uzbrukumu.

Uzbrukumu nolēma sākt 3. martā. Uzbrukuma mērķis bija sasniegt Lielupes līniju. Uzbrukuma plāns bija šāds: a) no Maŗeiķiem gar Maŗeiķu-Jelgavas dzelzceļu uzbruks vācu spēki; b) centrā — Skrundas, Saldus virzienā — uzbruks Kalpaka bataljons; c) kreisā spārnā, no Kuldīgas rajona Tukuma virzienā uzbruks vācu zemessargu un krievu daļas.

Ienaidniekam Kurzemes frontē bija ap 12.000 vīru lieli spēki. Kā redzams, spēku samērs abās pusēs visumā bija apmēram vienāds. Tomēr Kalpaka bataljons pret savu pretinieku — 2. Padomju strēln. pulku — bija skaitliskā ziņā divreiz vājāks, bet toties morāli augstvērtīgs un kaujas piedzīvojumiem bagāts.

1. martā pulkvedis Kalpaks saņēma kaujas pavēli. Pēc tās bataljonam bija jāatbrīvo no lieliniekiem Ventas labais krasts no Lēnām līdz Skrundai. 3. marta uzdevums bija ieņemt Jauno muižu. Daŗas dienas pirms uzbrukuma notika spēku pārgrupēšana, un Kalpaka bataljons nomainīja Skrundā vācu zemessargu vienības. Uzbrukumam Jaunai muiŗai vajadzēja savilkt iespējami lielākus spēkus, bet bija jāatstāj arī kāda daļa spēku, kas turētu Skrundu.

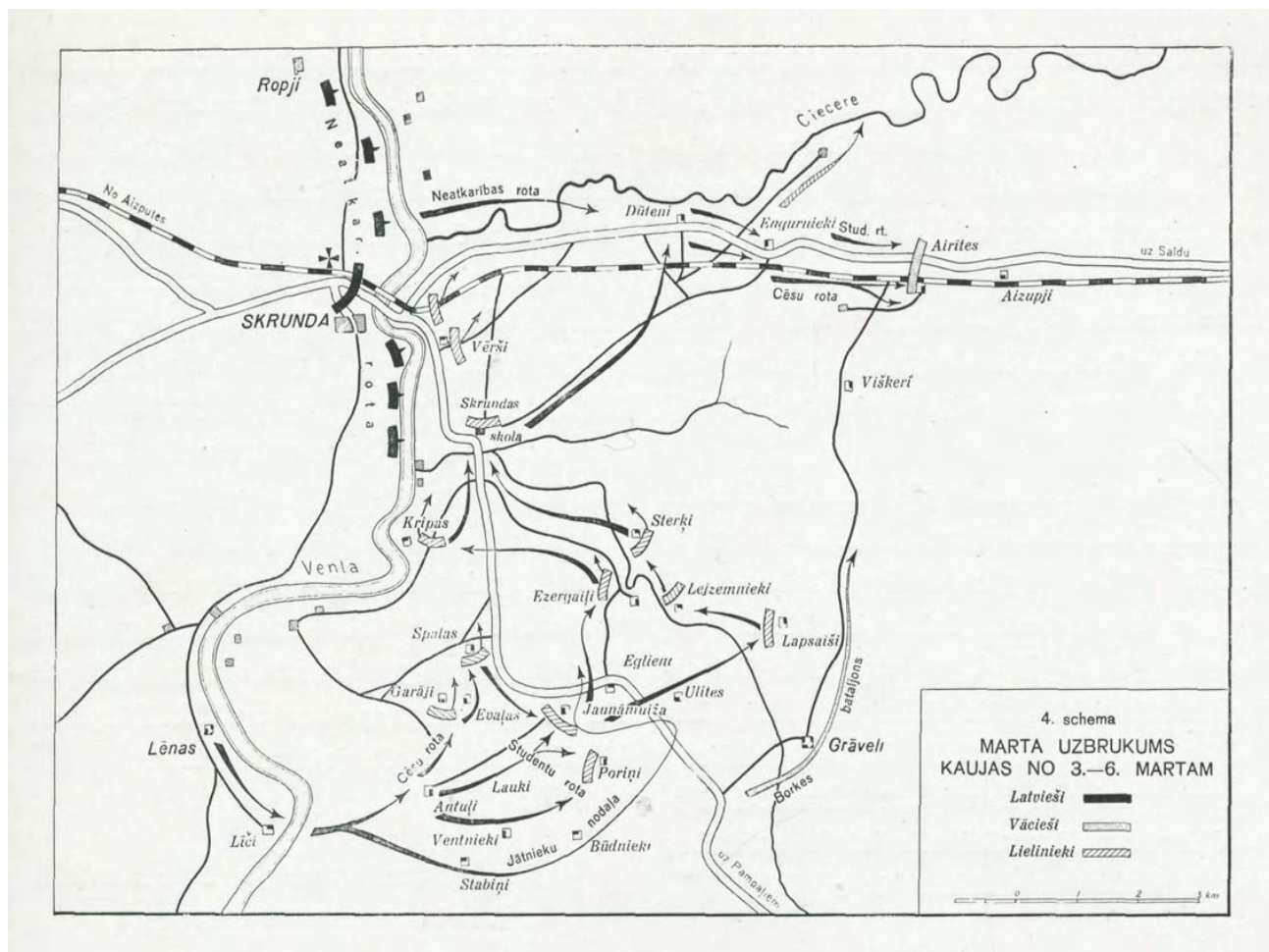

Marta sākumā Ventas krastos nestāvēja viss Kalpaka bataljons, jo apmēram puse Neatkarības rotas atradās Liepājā. Saņēmis uzbrukuma pavēli, pulkvedis Kalpaks šo pusrotu steidzīgi izsauca uz fronti, tomēr pirms uzbrukuma sākuma tā nepaspēja pienākt un ieradās jau uzbrukuma laikā — 5. martā. Tāpēc Neatkarības rota, kā mazākā vienība, saņēma pasīvu uzdevumu — noturēt Skrundas rajonu (sk. 4. schēmu). Uzbrukumam Jaunai muižai palika pāri — Cēsu un Studentu rota, Jātnieku nodaļa un izlūku komanda. Tā kā mums pašiem savas artilērijas nebija, Kalpaka bataljonam piedalīja kādu Landesvēra bateriju, kuņai bija 2 lielgabali.

3. martā, agrā rītā, Kalpaka bataljona vienības, sapulcējušās pie Lēnām, pie Līčiem pārgāja pār Ventu. Pāri Ventai pirmā devās Jātnieku nodaļa. Tās uzdevums bija apsargāt bataljona labo flanku uzbrukuma laikā, jānot Stabiņu, Būdnieku virzienā, un pārķert Jaunās muižas-Pampaļu lielceļu, lai šeit aizsprostotu ienaidniekam atiešanas ceļu. Vācu baterija ieņēma pozīcijas Ventas kreisā krastā. Studentu un Cēsu rota, pārgājušas Ventu, virzījās uz Antuļu mājām, kur ienaidnieku nesastapa. Jaunās muižas ieņemšanai Studentu rota saņēma uzdevumu uzbrukt pa labi no Antuļu-Jaunās muižas ceļa, bet Cēsu rota — pa kreisi no tā. Gabaliņu aiz Antuļiem Cēsu rota nokļuva automatisko ieroču flankējošā ugunī, kuņa nāca no Garāju mājām. Šī uguns nepieļāva Cēsu rotai turpināt uzbrukumu Jaunās muižas virzienā, iekams ienaidnieks nav padzīts no Garājiem. Tāpēc pulkvedis Kalpaks pavēlēja Cēsu rotai ieņemt vispirms Garāju mājas. Šo uzdevumu rota viegli veica. Ienaidnieks steidzās atstāt Garājus, kur, acīm redzot, bija novietota kāda neliela apsardzības vienība. Tai pašā laikā, kad Cēsu rota ieņēma Garāju mājas, Studentu rota iegāja Lauku mājās. Uzbrukums Jaunai muižai varēja turpināties. Dažos simtos metros no muižas, abas rotas nokļuva stiprā ienaidnieka šauteņu un ložmetēju ugunī gan no Jaunās muižas puses, gan no Poriņu mājām — Studentu rotas sānos; beidzot sākās uguns arī no Spaļu mājām, vērsta pret Cēsu rotas sāniem.

Bataljons bija nonācis diezgan bīstamā koncentrētā ugunī un netika uz priekšu. Stāvoklis kļuva vēl ļaunāks, kad ienaidnieks no Poriņu mājām uzsāka uzbrukumu pret Studentu rotas labajiem sāniem. Rotai jau bija nodarīti pirmie zaudējumi — daži ievainoti.

Tikai ātra un veikla rīcība varēja izvest no šā bīstamā stāvokļa. Studentu rotas komandieris, ievadot uzbrukumu no Antuļiem pret Jauno muižu, bija pavēlējis vienam savam vadam virzīties caur Ventniekiem uz Poriņiem, lai vajadzības gadījumā varētu vērsties pret ienaidnieka sāniem. Šis vads īstā laikā pamanīja ienaidnieka manevru no Poriņu māju puses, nekavējoties pārgāja uzbrukumā, pārsteigdams pretinieku un to savukārt sizdams sānos, draudus ātri likvidēja un ieņēma Poriņu mājas. Ienaidnieka padzīšanu no Spaļām uzticēja Cēsu rotai. Rotas komandieris pavēlēja turp doties vienam rotas vadam un vērsta pret Spaļām arī savus ložmetējus. Pietika ar dažām labi tēmētām uguns kārtām, lai apklustu arī šī pretinieka uguns. Kad tādā kārtā bija novērsti draudi no Poriņu un Spaļu māju puses, sākās ienaidnieka spēcīga apkaņošana Jaunā muižā ar šauteņu, patšauteņu un ložmetēju uguni. Ienaidnieks šo uguns kauju ilgi neizturēja, un drīz vien viņa uguns sāka apklust. Mūsu ķēdes nekavējoties devās uz priekšu un atrada Jauno muižu jau pretinieka atstātu. Vēl kādu laiku apšaudīja atējošās ienaidnieka ķēdes, tad kauja te drīz aprima. Bataljons savu uzdevumu bija izpildījis, sīvā un grūtā cīņā iekaņodams Jauno muižu. Ap to laiku arī Jātnieku nodaļa bija sasniegusi Ulītes māju rajonu, pārķērot Skrundas-Pampaļu lielceļu. Pretinieku tā nesastapa. Jaunā muižā

Kalpaka bataljona rokās kā trofējas krita kāda lielinieku bataljona kanceleja un noliktavas ar patronām. Arī šī uzvara bija iegūta ar maziem zaudējumiem — bija tikai 2 ievainoti.

Pēc kaujas bataljons ieņēma ar Studentu rotu Poriņus, Eglienus un Jauno muižu, bet ar Cēsu rotu — Dzirnietu un Garāju mājas, Neatkarības rota turpināja turēt Skrundas rajonu. Tai pašā laikā, kad Kalpaka bataljons ieņēma Jaunās muižas rajonu, pa labi no tā Dzelzsdivīzijas Borkes bataljons ieņēma Pampaļus.

Kaut cik atjēgušies pēc saņemtā sitiena, lielinieki sāka palikt aktīvāki, tiekdami atgūt Jauno muižu. Vēl 3. marta pēcpusdienā sākās viņu izlūku darbība, kas rosīgi turpinājās nākošā dienā. Tas liecināja, ka gatavojas plašāks pretuzbrukums. Tāds 5. martā plkst. 12 arī notika. Ienaidnieks uzbruka Kalpaka bataljona pozīcijām tiklab no dienvidiem pret Poriņu mājām, kā no ziemeļiem pret Dzirnietiem un Eoļām. Galvenais sitiens ar apmēram 1 bataljonu bija vērst pret Poriņiem, kušus aizstāvēja Studentu rotas vads. Lielinieki savus uzbrukumus te atkārtoja vairākas reizes. Kauja ilga vairāk kā 5 stundas. Tomēr nekā nepanācis un cietis prāvus zaudējumus, ienaidnieks beidzot bija spiests atiet. Šīs dienas uzbrukuma atsišanā bataljonam vērtīgus pakalpojumus sniedza vācu baterija. Arī 5. martā zaudējumi bija 2 ievainotie Studentu rotā.

6. martā uzbrukumu turpināja. Kalpaka bataljonam šai dienā bija jānobeidz Ventas labā krasta iztīrīšana no lieliniekiem, ieņemot rajonu iepretim Skrundai. Nācās mainīt līdzšinējā uzbrukuma virzienu un pagriezties uz ziemeļiem, lai sistu flankā ienaidnieka

spēkus, kuŗi aizstāvēja Skrundas skolas un Skrundas-Saldus lielceļa rajonu. Tā kā apvidus šeit nebija izdevīgs frontālam uzbrukumam no Skrundas puses, tad arī bija radies darbības plāns, pēc kuŗa vispirms bija paredzēts ieņemt Jaunās muižas rajonu, lai no šejienes varētu sist flankā pretinieka spēkus, kas turēja Skrundas skolas un Skrundas-Saldus lielceļa rajonu. 6. martā Kalpaka bataljonam vajadzēja izpildīt šā plāna otro pusi un līdz vakaram sasniegt Airīšu-Aizupju rajonu. Sagaidot spēcīgu pretestību no ienaidnieka puses, kuŗa spēkus šeit vērtēja krietni prāvus, bija izlemts, ka Kalpaka bataljonam piepalīdzēs vācu Borkes bataljons, kuŗam bija jāuzbrūk no Pampaļu rajona caur Grāveļiem uz Airītēm un te jāsavienojas ar kalpakiešiem. Pēc uzbrukuma virziena Borkes bataljona darbībai varēja gan būt nozīme vienīgi jau Kalpaka bataljona sakautā pretinieka vajāšanā, bet kaujas smagums gūlās uz mūsu bataljonu.

5. marta vakarā no Liepājas ieradās Skrundā arī Neatkarības rota, tā viss Kalpaka bataljons bija sapulcēts frontē 6. marta uzbrukumam. Saņemtā uzdevuma izpildīšanai pulkvedis Kalpaks bija nolēmis vispirms padzīt ienaidnieku no Ulītēm, Lejzemnieku, Stērķu un Ezergaiļu mājām un tādā kārtā nodrošināt savu flanku un aizmuguri, lai pēc tam uzbruktu Skrundas skolai. Pēc Skrundas skolas ieņemšanas vajadzēja sākt uzbrukumu no Skrundas arī Neatkarības rotai gar Skrundas-Saldus lielceļu.

Atstājot Garāju, Dzirnietu un Evaļas rajonā izlūkus, ar rīta gaismu sākās Cēsu un Studentu rotas uzbrukums. Pēc nelielām sadursmēm Cēsu rota viegli atsvieda ienaidnieku no Ulītēm un, virzoties tālāk caur Lapsaišiem, tāpat viegli ieņēma arī Lejzemnieku un Stērķu mājas, bet Studentu rota — Eglienus, Ezergaiļus un Kripas, pēc kam abas rotas savienojās mežā uz lielceļa apmēram pusotra km dienvidos no Skrundas skolas, lai kopīgi tai uzbruktu. Uzbrukuma pabalstīšanai piebrauca arī vācu baterija. Skrundas skolu ienaidnieks aizstāvēja jau daudz sīvāk. Tomēr Kalpaka bataljona straujais uzbrukums ienaidnieka flankā tā pretošanos drīz vien salauza. Uguns kauja šoreiz bija īsa, un abas rotas, ilgi nekavējoties, ar spēcīgu urrā devās uz priekšu. Sekmīgi darbojās arī vācu baterija, kuŗa tieši tēmējot apšaudīja skolu. Pametot 2 ložmetējus, ienaidnieks steidzīgi atkāpās Dutēnu virzienā.

Pēc sakārtošanās un īsas atpūtas, Cēsu un Studentu rota sāka virzīties gājiena kolonnā no Skrundas skolas pa meža ceļu uz Dutēniem. Kolonnas priekšā jāja Jātnieku nodaļa. Nelielā atstatumā aiz tām gāja Cēsu rota, baterija un Studentu rota. Mežā jātniekiem brīžiem nācās apšaudīties ar ienaidnieka pēdējām patruļām.

Pie Dutēnu mājām kolonna novirzījās uz Skrundas-Saldus lielceļu. Te klajumā kļuva redzami savējie kājnieku izlūki un aiz tiem, tālāk — atejoši ienaidnieka kājnieki un jātnieki. «Jātnieki — uz priekšu!» pavēlēja pulkvedis Kalpaks. Lauka lēkšos Jātnieku nodaļas I vads virsleitnanta Krievu vadībā devās lielceļa virzienā vajāt ienaidnieku. Nelielā atstatumā tam sekoja pārējie 2 jātnieku vadi. Ienaidnieks, pamezdams ieročus, uzkabes piederumus un citus priekšmetus, kas apgrūtināja bēgšanu, steidzīgi pazuda apmēram kilometru attāļajā mežā. Sasnieguši mežu, jātnieki turpināja virzīties uz priekšu. Pie Engurniekiem notika neliela apšaudīšanās, pretinieku te tomēr ātri padzina. Tālāk bataljons virzījās ar Studentu rotu gar lielceļu, bet ar Cēsu rotu — pa labi no tās, gar bijušo šaursliežu dzelzceļu. Abpus lielceļam un dzelzceļam te izplešas mežs, kas beidzas apmēram kilometru rietumos no Skudru mājām, kur bija paredzēts savienoties ar Borkes bataljonu.

Kad jātnieki, kas virzījās bataljona priekšā, tuvojās meža austrumu malai, tos sāka apšaudīt no uzkalniņiem pie Airītēm. Jātnieki kājniekojās un turpināja virzīšanos uz

priekšu. Pretinieka uguns kļuva aizvien spēcīgāka. Arī jātnieki sāka atbildēt ar uguni. Iedegās kauja, kas pakāpeniski pieņēma niknumā.

Priekšējam vadam drīz pienāk klāt pārējie jātnieku vadi. Uzbrukums turpinās, bet jo tuvāk mežmalai jātnieki pievirzās, jo vairāk viņus aiztur pretinieka uguns. Lai pabalstītu uzbrukumu, virsleitnants Krievs no lielceļa grāvja atklāj uguni ar patšauteni. Mežmalā jātnieku ķēde tomēr spiesta apstāties; tās priekšā pretinieka ložmetēju lodes kuļ sniegu.

Arī Studentu un Cēsu rotai pulkvedis Kalpaks pavēl doties uzbrukumā un pats steidzas pa lielceļu uz priekšu. Nonācis pie jātnieku ķēdes, pulkvedis sauc: «Jātnieki — uz priekšu!» Jātnieki pieceļas un no jauna metas uzbrukumā. Virsleitnants Krievs dodas uz priekšu ar patšauteni rokās un tāpat stāvus šauj ar to. Turpat tuvumā pa lielceļa grāvi traucas vācu baterijas leitnants Šrinders un šauj ar karabīnu. Pa lielceļu iet pulkvedis Kalpaks. Ap uzbrucēju ķēdēm pretinieka ložmetēju ložu kārtas sit gaisā sniega šaltis. Jātnieku nodaļas priekšnieks lūdz pulkvedi Kalpaku saudzēt sevi un noiet no lielceļa. Pulkvedis gan paklausa un speļ jau dažus soļus uz meža pusi, bet ir jau par vēlu... Ar patšauteni rokās saņem virsleitnants Krievs, bet viņa ierocis nemitas šaut, līdz magazinā izsīkst patronas. Lielceļa malā krīt vācu baterijas leitnants Šrinders. Pēc dažiem soļiem sabrūk pulkveža Kalpaka staltais stāvs. To lode smagi ievainojusi viduklī. Jātnieki steidz paklāt savam, asu sāpju mocītam pavēlniekam segas un ar kaņavīra ūdenspudeli veldzēt viņa kalstošās lūpas. Turpat tuvumā, lecot pār lielceļa grāvi, saņem arī Studentu rotas komandieris kapteinis Grundmanis. Jau kaujas laukam steigā tuvojas Neatkarības rota, tās komandieris ģenerālis Balodis dodas pie mirstošā pulkveža. «Balodi, palieciet manā vietā!» — nojauzdams nenovēršamo, novēl pulkvedis pasāktā darba un cīņu turpinājumu savam tuvākam līdzdarbiniekam. Drīz pēc tam stāj pukstēt pulkveža Kalpaka degsmes pilnā sirds. Tai laikā, neraugoties uz ienaidnieka spēcīgo uguni, uzbrukums neatlaidīgi turpinās. Abās pusēs dun arī artilērijas grāviņi. Jau Cēsu rota sāk apņemt pretinieka kreiso spārnu un Studentu rota gatavojas triecienam, bet tad atskan saucieni: «Nešaut, nešaut — priekšā savējie!» Attālumam starp pretiniekiem samazinoties, abas puses saskatījušas, ka tiklab vieniem, kā otriem ir tās pašas vācu tipa bruņu cepures. Uguni pārtrauc. Kauja apstājas.

Bija noticis nelaimīgs pārpratums. Pretim atradās Borkes bataljons. Sasniedzis Skrundas-Saldus lielceļu pie Airītēm, Borkes bataljons te bija saņēmis dažus ienaidnieka kareivjus gūstā. Tie bija izteikušies, ka aiz viņiem nākot atejošie lielinieku spēki. Tas tad arī bija pamudinājis Borkes bataljonu ieņemt pozīciju ar fronti pret rietumiem. Noturējis mežmalā parādījušās latviešu vienības par lieliniekiem, bataljons tās bija sagaidījis ar uguni.

Kā noskaidrojās vēlāk, lielinieku spēki, vai nu zinādami, ka pie Airītēm ceļš tiem jau aizsprostots, vai arī cenzdamies ātrāk izvairīties no vajāšanas, pie Engurniekiem bija nogriezušies no Saldus lielceļa un pa mežu devušies uz ziemeļiem.

Kauja bija prasījusi sāpīgus upurus. Latvju bataljons bija zaudējis savu pirmo kauju vadoni, pulkvedi Kalpaku, un 2 izcilus virsniekus — kapteini Grundmani un virsleitnantu Krievu; bija kritis arī viņu drosmīgais līdzcīnītājs vācu baterijas leitnants Šrinders. Bez šiem kritušajiem bija vēl daži ievainoti. Arī Borkes bataljons bija zaudējis 9 kritušos un vairākus ievainotos.

Vēsts par pulkveža Kalpaka nāvi satrieca ne vien Kalpaka bataljona kaņavīrus, bet rādīja arī dziļu saviļņojumu Liepājā un it visur, kur vien bija uzdīdzis latviskās cerības dīglis.

Lielceļš pie Airītēm, kur ievainoja pulkvedi Kalpaku.

11. martā pulkvedi Kalpaku un viņa kritušos cīņu biedrus ar militāru godu, piedaloties ministru prezidentam ar valdību, kalpakiešu pārstāvjiem, Liepājas latviešu sabiedrībai un plašām tautas masām, apbedīja Liepājas Lielos kapos. Kapu kopiņām aizdaroties, kritušiem tika izteikts daudz siltu pateicības vārdu. Kareivisku solījumu pauda kalpakiešu pārstāvju atvadvārdi: «Mēs atvadāmies, lai dotos atpakaļ izpildīt tavu pavēli.» Vēlāk, kad ģenerālis Balodis bija izvadījis līdz galam sava priekšgājēja uzsāktās Latvijas atbrīvošanas cīņas, pulkveža Kalpaka mirstīgās atliekas pārveda uz viņa dzimteni un guldīja Meirānu Visagala kapos. Kapa vietu tagad rotā skaists piemineklis. Arī 6. marta kauju vietā, kur ievainoja pulkvedi Kalpaku, tagad paceļas izteiksmīgs piemineklis. Tā kļuvusi par vienu no visbiežāk apmeklētajām latvju svētceļojumu vietām.

6. Uzbrukuma turpinājums līdz Lielupes novadiem.

Pēc 4 dienu intensīvām kaujām (no 3. līdz 6. martam) tuvākās dienas pagāja izlūkošanā un turpmākā uzbrukuma sagatavošanā. Ienaidnieks pēc šīm kaujām bija atgājis tuvu Saldus pilsētai. 10. martā Kalpaka bataljons, sava jaunā komandiera ģenerāļa (toreiz pulkveža-leitnanta) Baloža vadībā, uzbrukumu turpināja. Bataljonam bija pavēlēts sasniegt līniju Sesile-Butnāri, apmēram 6 km rietumos no Saldus, lai nākošā dienā, kopā ar 2 vācu bataljoniem, uzbruktu Saldus pilsētai, kur sagaidīja nopietnu pretestību. Šai dienā bataljonam pievienojās jauna vienība — ritmeistera (kapteiņa) Zeltiņa-Goldfelda

jātnieku eskadrons, ap 60 jātnieku. Līdz tam eskadrons skaitījās vācu zemessargu kaŗaspēkā.

Bataljons, salauzis ienaidnieka pretestību Cūkvrīru-Būriņu māju līnijā, kā arī pie Lašupes un Butnāriem, ne tik vien sasniedza norādīto mērķi, bet 10. marta vakarā jau iegāja Saldū. 10. marta dienā bataljons bija nogājis ar kaujām ap 25 km, izvirzīdamies ar savu straujo uzbrukumu pārējai fronteī priekšā.

Saldū bataljons palika 4 dienas, līdz 15. martam. Te 14. martā bataljonu apmeklēja apsardzības ministrs J. Zālītis kopā ar angļu militāro pārstāvi majoru Kinanu. Saldus tīrgus laukumā notika bataljona parāde. Ministrs bija iepriecināts par bataljona moŗo gara stāvokli un sirsnīgi pateicās kaŗavīriem par sekmīgām cīņām. Tad pat bataljona komandieri paaugstināja pulkveŗa dienesta pakāpē.

Tai laikā, kamēr Kalpaka bataljons uzbruka Saldum un uzturējās šīs pilsētas rajonā, pa labi no tā Dzelzsdivīzijas daļas bija ieņēmušas Bēnes un Zvārdes rajonu. Pa kreisi vācu zemessargu vienības savu uzbrukumu no Kuldīgas rajona iesāka tikai 13. martā un, strauji virzoties uz priekšu, 15. marta rītā ieņēma Tukumu.

Kurzemes tālākā atbrīvošana gāja neatlaidīgi un samērā strauji uz priekšu. 15. martā, ienaidnieka nekur nesastopot, Kalpaka bataljons pievakarē iegāja Remtē un Pilsblīdienē. Turpinot gājīenu arī nākošā dienā, bataljons atdūrās uz ienaidnieku pie Jaunpils un Bikstiem. No Jaunpils ienaidnieku ātri padzina Neatkarības un Studentu rota. Bikstus, kur atradās prāvs ienaidnieka pārspēks, Cēsu rotai ar Zeltīņa jātniekiem līdz 15. marta vakaram vēl neizdevās ieņemt. Naktī ienaidnieks no šejienes atgāja, nenogaidījis uzbrukuma atjaunošanos. 18. marta dienā bataljons bez kaujām nonāca Lustes un Bērmuiŗas rajonā.

Tās pašas dienas vakarā vācu zemessargu kaŗaspēks ieņēma Jelgavu. Atstājis Tukumā nelielus spēkus, tas pretēji augstākās vadības plāniem un dotām pavēlēm, bija devies uz Jelgavu, lai tur glābtu no nogalināšanas lielāku skaitu apcietināto vācu pilsoņu. Ar savu rīcību vācu zemessargi bija sagādājuši ienaidniekam lielu pārsteigumu un sacēluši tā aizmugurē pāniku, bet arī paši bija nokļuvuši ļoti nedrošā, stipri uz priekšu izvirzītā stāvoklī, jo pat Dobeles vēl nebija ieņemta.

Tā kā ar vācu zemessargu aizīešanu uz Jelgavu Tukuma rajons palika gandrīz bez kādiem spēkiem, tad pacēlās jautājums par Jelgavas nodrošināšanu no ziemeļiem; tāpēc Kalpaka bataljonam 19. un 20. martā nācās pārgrupēties ziemeļu virzienā, apmetoties Ērzeļu krogā, Meŗmuiŗā un Apšupes stacijas rajonā.

Ar to noslēdzās mūsu armijas tapšanas pirmais posms, kad viss tās kaujas spēks bija vēl tikai viens bataljons. Nosaukta par bataljonu pēc savu kaŗavīru skaita, šī mūsu armijas pirmā kaŗaspēka daļa bija guvusi panākumus, kas darītu godu daudz lielākai vienībai. Šie panākumi izskaidrojami ne ar bataljona skaitlisko vai materiālo cīņas līdzekļu pārākumu — tāda bataljonam nebija, bet gan ar tā spēcīgo latviski-kareivisko garu, ar Lācplēŗa garu, ko bataljona kaŗavīru rindās bija nesuši tā vadoņi — pulkvedis Kalpaks un pulkvedis Balodis, un kas bija veidojies un rūdījies tais sevišķi grūtajos apstākļos, kādos bataljonam nācās izcīnīt nevienādo cīņu ar ienaidnieka pārspēku. Šo garu kā dārgu mantojumu pārņēma tās mūsu armijas vienības, kas viena pēc otras sekoja pirmajām cīņu laukos. Šo garu joprojām saglabāt tikpat spēcīgu mūsu kaŗavīru tagadējās paaudzes uzskata par savu svētāko pienākumu.

7. Pulkveža Baloža brigāde. Bateru kauja.

Tai laikā, kad Kalpaka bataljons cīnījās frontē, gūstot uzvaru pēc uzvaras, un atbrīvoja no lieliniekiem vienu Latvijas novadu pēc otra, bataljona aizmugurē nepārtraukti ritēja jaunu vienību organizēšanas un sagatavošanas darbs. 20. martā bataljonā no Liepājas ieradās divas jaunas rotas, nosauktas savu komandieņu kapteiņa Graudiņa un virsleitnanta Grāvelsiņa vārdā. Ar abu rotu pienākšanu, kuŗās kopskaitā bija ap 300 kuŗavīru, pulkveža Baloža rīcībā frontē jau skaitījās 5 strēlnieku rotas un 2 eskadroni. Tuvākā nākotnē bija gaidāmi vēl jauni papildinājumi. Sakarā ar šādu bataljona kaujas spēku pieaugumu, to 21. martā pārformēja brigādē, kuŗu oficiāli apzīmēja par I Latviešu atsevišķo brigādi, tomēr vēsturē un veterānu atmiņās to vairāk pazīstam sauktu tās komandieņa vārdā — par pulkveža Baloža brigādi.

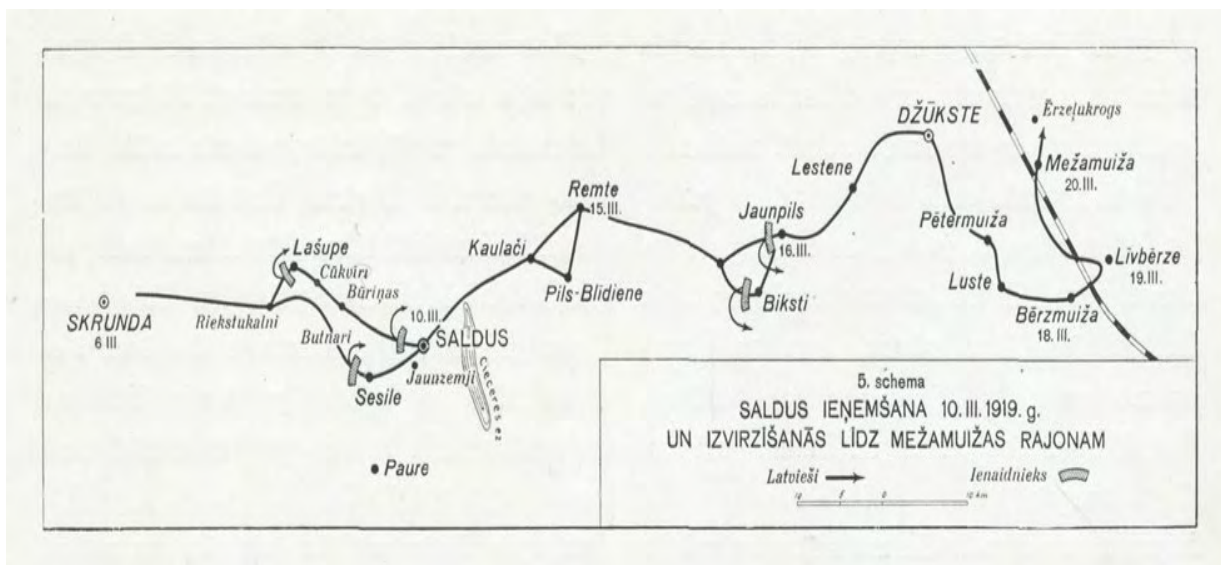
Brigāde sadalījās 3 bataljonos, kuŗiem deva Kalpaka bataljona rotu nosaukumus, proti: I Neatkarības, II Cēsu un III Atsevišķais (Studentu) bataljons. Neatkarības bataljonā iegāja Neatkarības un kapteiņa Graudiņa rota, bet Cēsu bataljonā — Cēsu un virsleitnanta Grāvelsiņa rota. Studentu bataljons palika pagaidām vienas rotas stiprumā. Bez šiem trim bataljoniem brigādē ietilpa 2 eskadroni, kājnieku izlūku komanda un sakaru vads. Frontes tuvākā aizmugurē — Džūkstē vēl bija ieradusies Tāšu-Padurē saformētā virsleitnanta Apsīša rota, kuŗa te turpināja apmācības līdz 28. aprīlim.

Jau nākamā dienā pēc savas nodibināšanās brigāde ierakstīja jaunu uzvaru Latvijas armijas vēsturē.

Ar Jelgavas zaudēšanu ienaidnieks negribēja samierināties un centās to atgūt. 20. un 21. martā tas izdarīja Jelgavai vairākus uzbrukumus gar Rīgas-Jelgavas šoseju un dzelzceļu. Kaut gan vācu zemessargi brīžiem nonāca diezgan kļūmīgā stāvoklī, tomēr tiem izdevās uzbrukumus atsist. 21. martā līdz Jelgavai un Lielupei austrumos no tās izvīzījās arī vācu VI rezerves korpusa daļas, tādēļ Jelgavas drošība pret uzbrukumiem no ziemeļaustrumiem (no Rīgas puses) un no austrumiem jau jūtami uzlabojās; vēl tā palika pietiekoši nenodrošināta no ziemeļiem.

22. martā ienaidnieks ar prāviem spēkiem pārgāja uzbrukumā arī ziemeļos no Jelgavas. Ar vienu spēku grupējumu tas no Slokas virzījās pret Tukumu, ar otru — no Kalnciema dienvidrietumu virzienā. Ar šo otro grupējumu tad arī nācās sastapties pulkveža Baloža brigādei.

22. martā brigādei bija uzdots virzīties uz Kalncienu. Iepriekšējās dienas izlūku ziņas vēstīja, ka ienaidnieks tuvāk par Lielupes krastiem nav sastopams. Saņemtā uzdevuma izpildīšanai brigāde 22. marta rītā sapulcējās pie Ērzeļu kroga, no kurienes kopējā kolonnā sāka gājienu. Kolonnas priekšgalā virzījās 2. eskadrons, kuŗam sekoja kājnieki — Neatkarības un Studentu bataljons, tālāk artilērija — piedalītā vācu baterija, aiz tās — Cēsu bataljons, bet kolonnas noslēgumā — 1. eskadrons. Ņemot vērā ziņas par ienaidnieku, to necerēja sastapt tuvāk par Lielupes līniju. Brigādei gājiens bija jāizdara pa lielceļu — Ērzeļu krogs, Sarmas, Bateri, Sumragi, Kalnciems. Šis lielceļš iet gandrīz viscaur pa nepārtrauktu mežu, tikai vietām redzami nelieli klajumi. Ceļu no abām pusēm ieslēdz dziļi grāvji. Kad brigādes kolonna bija ievirzījies mežā un jātnieki tuvojās Sarmu mājām, pret tiem no Sarmu māju apkārtnes atklāja šauteņu uguni, kuŗai pievienojās ložmetēji. Jātnieki, tik negaidot pārsteigti ar stipru uguni un zaudējuši 2

ievainotus, atvirzījās atpakaļ. Apturējis kolonnu, pulkvedis Balodis deva pavēli uzbrukumam. Neatkarības bataljonam bija jāuzbrūk pa kreisi no lielceļa, bet Studentu rotai — pa labi no tā. Cēsu bataljons pagaidām palika brigādes komandiera rīcībā, rezervē. Baterija, nevarēdama mežā atrast piemērotu pozīciju, aizbrauca uz Ērzeļu kroga rajonu, kur sagatavojās kaujai. Jātnieki izjāja izlūkošanā Līvberzes un Tukuma virzienā, lai nodrošinātu brigādes sānus.

Vēl vienības nebija stājušās pie saņemto uzdevumu izpildīšanas un atradās uz lielceļa, kad arī ap kolonnu sāka svīlpt lodes. Tas tomēr nepārsteidza kaujās norūdīto Neatkarības rotu, kuŗa ātri izvērsās gar abām ceļa pusēm un sāka doties uz priekšu uzbrukumā. Toties sākumā apjukums izcēlās kapteiņa Graudiņa rotā, kuŗa atradās kolonnā aiz Neatkarības rotas un pirmoreiz bija nokļuvusi kaujā. Graudiņa rotai sekojošā Studentu rota piepalīdzēja apjukumu pārvarēt, pēc kam pati steidzīgi izvērsās pa labi no ceļa. Tā kā Cēsu bataljons bija palicis rezervē, bet Graudiņa rotas sakārtošanās prasīja zināmu laiku, tad sākumā uzbruka tikai divas rotas — Neatkarības un Studentu rota. Neraugoties uz ienaidnieka uguni, abas tās pa mežu ķēdē strauji virzījās uz priekšu, lai ātrāk nokļūtu līdz mežmalai un varētu ienaidniekam atbildēt ar uguni. Izmantojot ceļa grāvjus, izdevās izvīrīt līdz mežmalai arī dažus ložmetējus. Iesākās nikna uguns kauja nelielā attālumā. Ne visur meža malā bija izdevīgas pozīcijas šaušanai guļus, jo augstie celmi, pa starpām ar vecu zāli, vietām aizsedza skatu; tāpēc drošsirdīgākie šāva stāvus. Apvidus, kuŗu ieņēma pretinieks, bija šāds: meža vidū neliels klajums, ar Sarmu un Bateru mājām. Klajumam pāri pa vidu tecēja Džūkstes upīte, šaipus upītes atradās Sarmu mājas ar padziļu grāvi priekšā, aiz upītes — Bateru mājas. Ienaidnieks bija ieņēmis labas pozīcijas gar upīti un minēto grāvi, tāpat arī ēkas, kuŗas deva iespēju labi apšaudīt mūsu kaŗavīru ieņemto mežmalu. Uguns stiprums liecināja par ienaidnieka prāviem spēkiem. Sākumā tas aprobežojās vienīgi ar uguni, bet drīz daļu savējo spēku izsūtīja brigādes kreisā spārna apņemšanai pa mežu. Tā kā ap to laiku Graudiņa rota jau bija sakārtojusies un kopā ar vienu Studentu rotas vadu, kuŗš bija mežā atrāvies no savas rotas, sāka izvīrsties pa kreisi no neatkarībniekiem, tad šiem mūsu spēkiem meža biezoknī iznāca nejauša sastapšanās ar uzbrūkošām ienaidnieka vienībām. Ieraudzījušas savā priekšā dažu desmit soļu attālumā ienaidnieku, mūsu ķēdes nekavējoties devās triecienā un vietām nonāca līdz

durkļu cīņai. Šai acumirkli atklāja uguni arī vācu baterija. Pirmie šāviņi gan krita tuvu pašu ķēdēm, bet nākošie jau ķēra pretinieka ieņemtās Sarmu un Bateru mājas. Artilērijas uguns sākums bija signāls pāriešanai vispārējā triecienā. Pirmās tika sakautas un nekārtībā metās bēgt uzbrūkošās ienaidnieka vienības, tās tūliņ steidza vajāt mūsu karavīri. Kad pacēlās triecienam arī Studentu un Neatkarības rota un ar skaļiem urrā saucieniem devās uz priekšu, sākās vispārēja ienaidnieka bēgšana. Tam tieši uz pēdām brigādes kaŗavīru ķēdes ielauzās Sarmu un Bateru mājas. Vairāk kā divu stundu kaujā bija gūta uzvara.

Šī uzvara bija prasījusi diezgan daudz upuŗu: bija krituŗi 9 un ievainoti 24 kaŗavīri. Ienaidnieka zaudējumi bija daudz lielāki: krituŗo vien bija 40 vīru. Pret kaujas beigām no izlūkoŗanā izsūtītiem jātņiekjiem ienāca ziņas, ka pa labi novērota prāva ienaidnieka kolonna gājiemā no Kalnciema uz Līvbērzi. Nedroŗš stāvoklis bija arī pa kreisi, Tukuma rajonā, kur bija palikuŗi pavisam niecīgi vācu zemessargu spēki. Turklāt pilnīgi negaidītā kauja pie Bateriem lika secināt, ka notiek plaŗāks ienaidnieka uzbrukums. Tāpēc, ņemot vērā visus ņos apstākļus, brigāde sakautam ienaidņiekam nesekoja, jo lielajos meŗos, tālu izvirzīta uz priekŗu, tā viegli varēja nokļūt ielenktā stāvoklī. Pēc kaujas brigāde novietojās Ērzelu muižas rajonā, no kurienes Studentu rotu izsūtīja uz Līvbērzi, bet Neatkarības bataljonu kopā ar 1. (kapteiņa Artum-Hartmaņa) eskadronu — uz Slampi, lai nodroŗinātu savus sānus; pārējie brigādes spēki palika Ērzelu rajonā.

Notikumi pārējā frontē ņādas rīcības pareizību pilnā mērā apstiprināja. Pēc kaujas ar ienaidņieka spēkiem, kas nāca no Slokas, vācu zemessargu nelielās vienības Tukumu atstāja. Arī pie Jelgavas bija notikuŗas lielākas kaujas, pie kam kāda ienaidņieka kolonna bija pie Ozolmuižas pārnākusi Lielupes kreisā krastā. Kauju rezultātā gan ienaidņieku Jelgavas priekŗā atsvieda aiz Iecavas upes. Par pulkveŗa Baloŗa brigādes pretinieku vēlāk noskaidrojās, ka tas bijis pastiprināta pulka lielumā. Tā uzdevums bijis ieņemt Ērzelu rajonu.

Pulkveŗa Baloŗa brigāde kaujā pie Bateriem bija likvidējusi lielņieku plaŗāku uzbrukumu, kuŗa mērķis bija — izvirzīties uz rajonu ziemeļos no Jelgavas, lai mēģinātu tai uzbrukt no ziemeļiem.

23. martā stāvoklis frontē pamazām sāka noskaidroties. Plaŗais lielņieku uzbrukums nolūkā ieņemt Jelgavu bija atsists, ienaidņiekam cieŗot lielas neveiksmes. Kaujas iznākumā pie Jelgavas tas bija atsviests aiz Iecavas krastiem. Bateru kaujā bija satriekti un piespiesti atiet aiz Lielupes lielāki ienaidņieka spēki. 23. martā vācu Gardes rezerves divīzijas daļas ieņēma Bausku. Lai likvidētu ienaidņieka panākumus Tukuma rajonā, turp 23. marta pievakarē no Jelgavas devās daļa vācu zemessargu un 24. marta rītā ieņēma bez kaujas Tukumu. Ar visiem ņiem panākumiem radās stāvoklis, kas atļāva pretlielņiecisko spēku kreisam spārnam no jauna doties uz priekŗu, lai sasniegtu Lielupi.

Pēc saņemtā uzdevuma, brigādei vajadzēja, uzbrūkot no Līvbērzes un Ērzelu rajona Kalnciema virzienā, sasniegt Lielupi, pārcelties tai pāri un nocietināties upes pretējā krastā; ja ņo uzdevumu izdotos viegli veikt, tad ar daļu spēku turpināt uzbrukumu gar Lielupi ziemeļu virzienā un ieņemt Sloku.

Uzdevuma veikŗanai brigādes komandieris deva ņādus uzdevumus: a) Studentu rotai no Līvbērzes uzbrukt gar Bērziņas upes krastiem un ieņemt Klīves pusmuiŗu; b) Cēsu bataljonam no Ērzelu rajona uzbrukt gar Sarmām un Bateriem, ieņemt Kalnciemu un nocietināties Lielupes labā krastā; c) Neatkarības rotai no Slampes rajona uzbrukt Ķemeru virzienā un pēc to ieņemŗanas doties tālāk uz Sloku. Brigādes rezervē palika

Graudiņa rota un jātnieki. Tā kā svarīgākais uzdevums piekrita Cēsu bataljonam, tad aiz tā virzīja brigādes rezervi.

Pulkveža Baloža brigādes uzbrukums atjaunojās 24. martā. Šinī dienā grūtākais un svarīgākais uzdevums piekrita Cēsu bataljonam — ieņemt Kalnciemu. Līdz mežmalai, iepretim Kalnciemam, bataljona gājiens noritēja bez kādiem traucējumiem. Mežam izbeidzoties, līdz upei atklājās plašs, klajš līdzenums. Klajuma vidū uzceltās Roņu, Lāču un Runču mājas sagādāja daudz maz patvērumu no uguns un novērošanas, bet tālāk aiz tām līdz Lielupei bija pilnīgi atklāts lauks. Stipri augstais upes pretējais krasts deva ienaidniekam labas šaušanas un novērošanas iespējas. Cēsu bataljona komandierim tuvāk aplūkojot apvidu, noskaidrojās, ka drusku vairāk uz ziemeļiem mežs pieiet tuvāk upei un klajums ir mazāks. Tāpēc bataljona 1. rota (Cēsu rota) saņēma uzdevumu pavirzīties gar mežmalu vairāk uz ziemeļiem, kur izmeklēt izdevīgas pieejas upei un doties uzbrukumā pāri Lielupei, lai pēc tam lauztos uz Kalnciemu no ziemeļiem. Virsleitnanta Grāvelsiņa rotai pa to laiku bija jāsaista ienaidnieks, uzbrūkot Kalnciemam frontāli no Lāču mājām.

Cēsu bataljona 1. rota nemanot izvirzījās pa mežu iepretim tagadējam Lielciemam, lai te dotos pāri upei. Sākumā gan šīs rotas kustību uz priekšu apturēja ienaidnieka uguns, bet drīz uznāca sniegpuenis. Šo apstākli izmantojot, rota vispirms sasniedza Lielupes salu iepretim Lielciemam. Tad arī putenis izbeidzās un pretinieka uguns no jauna piespieda rotas ķēdes apstāties. Tomēr bija jau daudz iegūts: rota atradās jau tikpat kā otrā krastā un stipri apdraudēja Kalnciemu no ziemeļiem. Stāvokļa glābšanai ienaidnieks izmantoja savu bruņoto automobili, kuņš apšaudīja rotas ķēdes, braukādams otrpus upes pa lielceļu. Apšaudot bruņoto automobili ar bruņītējām lodēm, rotai izdevās automobili sabojāt, un tas palika uz lielceļa stāvēt. Rotas stāvoklis uz salas ar to stipri atvieglojās.

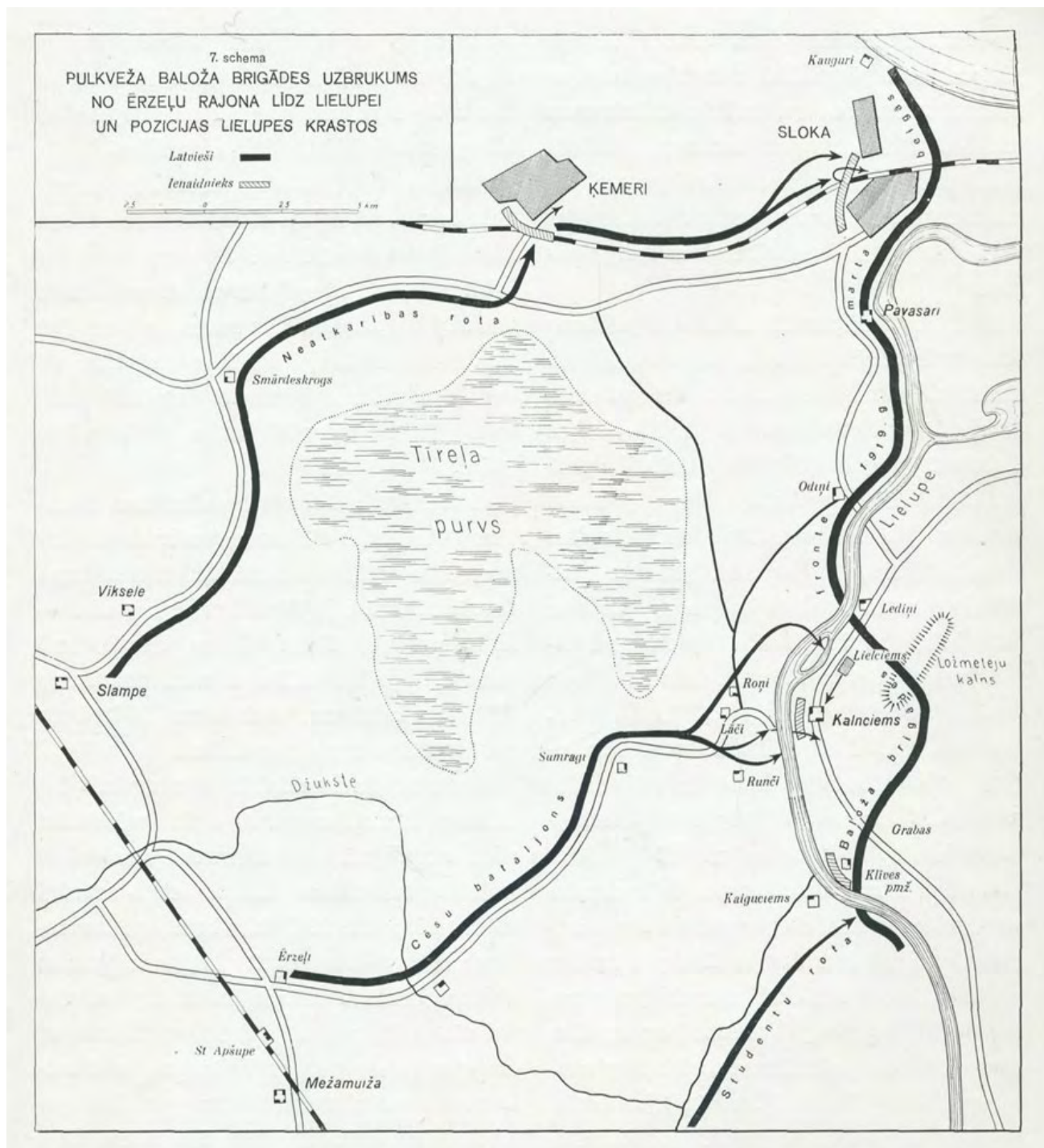
Tai laikā virsleitnanta Grāvelsiņa rota bija sasniegusi Lāču mājas, bet stiprā ugunī nevarēja pavirzīties tālāk uz priekšu.

Ap pulkst. 16 ieradās brigādes komandieris un personīgi uzņēmās kaujas vadību. Bija novērots, ka dienvidos no Kalnciema ienaidnieka fronte ir šķidrāka, tāpēc nolēma to izmantot, virzot daļu no kapteiņa Graudiņa rotas, kuŗa atradās rezervē, caur Runču mājām, lai apņemtu Kalnciemu arī no dienvidiem. Lai zaudējumi būtu mazāki, vispārēju uzbrukumu atjaunoja vakara krēslā. Visas trīs rotas sāka no jauna lauzties uz priekšu. Jau tumsā, kā pirmā Kalnciemā iebruka Cēsu rota. Drīz pēc tam pa Lielupes tiltu Kalnciemā iegāja arī pārējās rotas. Ienaidnieks ar galveniem spēkiem atgāja Bļodnieku virzienā. Lai pietiekoši nodrošinātu tiltu pār Lielupi, rotas izvirzījās puslokā ap Kalnciemu un ieņēma pozīcijas uz Grabu, Ložmetēju kalna un Lediņu līnijas. Cēsu bataljons šinī kaujā zaudēja 11 kritušus un ievainotus.

Studentu rota 24. martā atspieda ienaidnieku no Lielupes kreisā krasta iepretim Klīves pusmuižai, bet upi vēl nepārgāja. Pēc Kalnciema krišanas ienaidnieks no Klīves pusmuižas atgāja, tāpēc Studentu rota to 25. martā ieņēma bez kaujas.

Neatkarības rota, uzbrūkot Ķemeru-Slokas virzienā, darbojās kopīgi ar vācu zemessargu Malmēdes bataljonu, ieņemot 24. martā Ķemerus, bet 26. martā Sloku. Pēc Slokas ieņemšanas neatkarībnieki tur arī palika pozīcijās, kopā ar vācu Malmēdes bataljonu.

Ar 26. martu noslēdzās lielais uzbrukums, kuŗš 3. martā bija ievadīts no Ventas krastiem. Fronte tagad no Bauskas līdz Slokai viscaur bija izveidojusies gar Lielupi, pie kam pie Bauskas, Mežotnes, Staļģenes, Jelgavas un Kalnciema bija ieņemti nelieli placdarmi arī upes labajā krastā.

8. Kalnciema-Slokas fronte.

Pēc Lielupes līnijas sasniegšanas pretlielinieku frontes spēki bija nogrupējušies šādi: Bauskas rajonu ieņēma vācu 1. Gardes rezerves divīzija, Jelgavas rajonu — Dzelzsdivīzija, Valgundes rajonu — krievu Līvena nodaļa, Kalnciema un Slokas rajonu

— pulkveža Baloža brigāde. Vācu zemessargi bija sagrupēti Tukumā rezervē, izņemot Malmēdes bataljonu, kuŗš atradās pie Slokas.

Ģen. Golca rīcībā bija pietiekoši spēku, lai pēc Lielupes līnijas sasniegšanas turpinātu uzbrukumu Rīgai un to ieņemtu. Ienaidnieks bija stipri cietis un demoralizēts, kāpēc nespētu nopietni pretoties. Mūsu kaŗavīri bija pilnā pārliecībā, ka drīzumā sāksies uzbrukums Rīgai, bet šāds tūlītējs uzbrukums nesakrita ar ģen. Golca politiskiem nolūkiem. Pirms atbrīvot Rīgu, viņš bija nolēmis vērsties pret mūsu valdības darbību, kuŗas centieni nesaskanēja ar viņa nodomiem. Sakarā ar to pēc Lielupes sasniegšanas pretlielinieciskie spēki apm. 2 mēnešus palika uz vietas.

Šai laikā pakāpeniski turpinājās mūsu militāro spēku izveidošanās. Marta pēdējās dienās pulkveža Baloža brigādes rīcībā no Liepājas ieradās inženieru-sapieŗu rota, kuŗā bez sapieŗiem ietilpa arī 3 kaujas vadi. Šos kaujas vadus no sapieŗu rotas atdalīja, un no tiem izveidoja jaunu kaujas rotu kapteiņa Zolta vadībā. Tā kā Studentu bataljons pagaidām sastāvēja tikai no vienas rotas, tad jauno Zolta rotu iedalīja Studentu bataljonā kā 2. rotu. Tagad visos 3 pulkveža Baloža brigādes bataljonos bija pa 2 rotām.

Latviešu spēkiem aizplūstot no Liepājas un tās apkārtnes uz fronti, viņu vietā formējās jaunas rotas, tiklab no brīvprātīgiem, kā arī no mobilizētiem. Tā aprīļa vidū Liepājā atradās 3 latviešu rotas, bet maija vidū — jau veselas 6. Jaunas rotas šai laikā radās arī Liepājas apkārtnē: pa vienai Rudbārŗos, Durbē, Tāŗu-Padurē un Priekulē. Pēc Jelgavas atbrīvošanas arī tur sāka formēties viena rota un viens eskadrons. Rudbārŗos, Durbē un Tāŗu-Padurē novietotās rotas apvienoja vienā bataljonā, kuŗu nosauca par IV atseviŗķo bataljonu. Tas atradās pulkveža Apiņa vadībā. Šīs vienības, izņemot Jelgavā saformēto eskadronu, gan nepaspēja pievienoties pulkveža Baloža brigādei vēl Lielupes krastos, jo tikai pēc Rīgas atgūšanas tās pārnāca uz mūsu galvas pilsētu.

Līdz ar Kurzemes atbrīvošanu no lieliniekiem, tās lielākos centros tūliņ tika nodibinātas mūsu komandantūras, kā vietējie latvieŗu militārās pārvaldes organi. Ja Liepājā, kur atradās prāvi vācu spēki, mūsu valdības vara bija stipri ierobeŗota, tad jau citāds stāvoklis bija Kurzemes novados, kuŗu lielākā daļa ar ŗo komandantūru palīdzību atradās Latvijas valdības iespaidā. Pie katras komandantūras pamazām saformējās nelielas kaŗavīru komandas, apm. 25 —100 vīru lielas. Šīs militārās iestādes deva valdībai iespēju pārņemt savā pārvaldībā atkaŗotos Latvijas novadus vienu pēc otra, darīt ļaudīm zināmus valdības rīkojumus un nodomus, modināt tautā pašapziņu un nacionālo lepnumu, un smelt no atbrīvotiem pagastiem pēc iespējas vairāk un vairāk kaŗa dienestam derīgu pilsoņu.

Ar Jelgavā saformētā eskadrona pievienoŗanos pulkveža Baloža brigādei, tās rīcībā jau skaitījās 3 jātnieku eskadroni. Tos apvienoja divīzionā, kuŗu nosauca par 1. Kavalerijas divīzionu. Tagad pulkveža Baloža brigādē jau bija 3 kājnieku bataljoni un 1 jātnieku divīzions. Izdalot no rotām loŗmetējniekus un sakarniekus, bataljonos noorganizēja 1 loŗmetēju rotu un 1 sakaru komandu, pēc kam katrā bataljonā skaitījās 2 strēlnieku un 1 loŗmetēju rota, izņemot Neatkarības bataljonu, kuŗā aprīļa beigās jau bija 3 strēlnieku rotas. Bez tam brigādē vēl ietilpa 200 vīru liela sapieŗu rota, sakaru komanda un neliela kājnieku izlūku komanda. Brigādes spēku kopskaits bija ap 1.800 kaŗavīru. Tā brigādes komandieris, izmantojot kauju pārtraukumus un klusuma brīŗus, cītīgi strādāja savas brigādes organizēšanas darbu. Lielupes krastos pulkveža Baloža brigāde bija izveidojusies pat organiski ļoti pilnīgu vienību, ar augstām kaujas spējām: brigādes sastāvā ietilpa visas nepiecieŗamās ieroču ŗķiras (nebija vienīgi savas artilerijas, bet brigādei bija piekomandētas vācu baterijas).

Pārskatāmības pēc atzīmējams, ka šai pašā laikā, kamēr dienvidos fronte pret lielinieku spēkiem atradās Lielupes līnijā, Igaunijā un Latvijas ziemeļos pulkveža Zemitāna vadībā bija noorganizējusies vēl otra mūsu nacionālās armijas brigāde — Ziemeļlatvijas brigāde, kuŗā ietilpa Valmieras un Cēsu kājnieku pulki, neliels kapteiņa Aparnieka partizānu pulks un 1. Valmieras baterija, kopsummā — ap 2.200 vīru. Šīs brigādes Valmieras pulks aptuveni ap to laiku, kad pulkveža Baloža brigāde nonāca Lielupes krastos, izbrauca uz fronti Apes rajonā, kur uzsāka kaujas darbību pret lieliniekiem Alūksnes virzienā.

Pilnīgi savrup, Bauskas rajonā, aprīļa mēneša beigās, ar vietējo virsnieku ierosmi bija radies Bauskas bataljons.

Tā mūsu kaujas spēku izveidošanas darban nemitīgi turpinoties, līdz maija vidum jau bija noorganizētas 2 brigādes un viens atsevišķs bataljons, kopskaitā ap 4.200 kaŗavīru. Toreizējos apstākļos tas jau bija liels spēks.

Kaut arī pēc Lielupes sasniešanas uzbrukumu kādu laiku pārtrauca, tomēr kaujas šeit neaprima. Pulkveža Baloža brigādei Lielupe frontē sākumā bija jātur 2 svarīgi punkti — Kalnciems un Sloka. Slokas aizstāvēšanā kādu laiku gan piedalījās arī vācu zemessargu Malmēdes bataljons. Abi šie punkti izvērta par turpmāko cīņu degpunktēm.

Marta beigās ienaidnieks bija saņēmis lielākus pastiprinājumus un tāpēc vairākkārt nāca uzbrukumā. Jau 27. martā ienaidnieks izdarīja uzbrukumu Slokai, bet to sekmīgi atsita.

30. martā Malmēdes bataljona komandieris bija nolēmis izdarīt plašāku izlūkošanu Valteru virzienā. Pēc izlūkošanas plāna vienai vācu rotai vajadzēja doties no Slokas gar Lielupes krastu tieši uz Valteriem, bet Neatkarības rotas pirmam vadam gar Lielupe labo krastu izvirzīties līdz Spuņciema rajonam, lai pabalstītu ar savu uguni vācu rotas uzbrukumu Valteriem (sk. 8. schēmu). Pulkst. 4 no rīta pārgājis pār Lielupi iepretim Salām, vads drīz vien mežā sadūrās ar nelieliem ienaidnieka spēkiem, kuņus tūliņ padzina. Tuvojoties Ežu mājām, vads no jauna ceļā sastapa vairākus lielnieku kaņavīrus, kuņi metās bēgt. Vads tuvāk uzkalniņā ieņēma pozīciju, lai ar uguni vajātu bēdzējus. Te drīz no Spuņciema puse sāka šaut ienaidnieka artilerija, drīz pēc tam parādījās gaŗa strēlnieku ķēde, kuŗa nāca uzbrukumā. To nespēja apturēt vada uguns, kaut arī tā ienaidniekam nodarīja prāvus zaudējumus. Ienaidnieks paguva pievirzīties tik tuvu, ka pacēlās jau triecienam. Tomēr ar vada patšauteņu un šauteņu sekmīgu uguni triecienu atsita. Kamēr tieši pretim vadam ienaidnieks nelielā attālumā bija apturēts, viņa ķēdes pa labi un pa kreisi turpināja virzīties uz priekšu, draudot vadu ielenkt. Šāds stāvoklis padarīja nevienādās cīņas turpināšanu neiespējamu; bija pēdējais laiks doties atpakaļ, lai izvairītos no pilnīgas ielenkšanas. Pavēlējis vadam atiet, tā komandieris virsleitnants

Preiss ar četriem virsniekiem palika, lai segtu vada grūto atiešanu. Pēkšņi kādos 50 metros no tiem pozīcijā izvirzījās ienaidnieka ložmetējs, lai ar savu uguni iznīcinātu šo mazo pulciņu. Tomēr ienaidnieka ierocis pats drīz apklusā, saņēmis tūliņ labi mērķētu uguni. Tikai tad, kad bija izšauta beidzamā patrona, varonīgie pieci virsnieki sāka doties atpakaļ. Kā tagad zināms, Neatkarības rotas pirmais vads te bija cīnījies ar veselu ienaidnieka 16. Padomju strēlnieku pulku, kuŗš nāca uz Sloku uzbrukumā. Mūsu vads šinī kaujā zaudēja 2 kritušus un 3 ievainotus no kopējā 27 vīru lielā vada sastāva. Ienaidniekam turpretim bija nodarīti daudz lielāki zaudējumi, ap 50 kritušu un ievainotu. Ar 30. marta kauju pie Spuņciema mūsu armijas vēsturē bija ierakstīta skaista lappuse, kā pierādījums tam, ko var veikt dažu vīru varonība.

Ienaidnieka pulks, atspiedis atpakaļ Neatkarības rotas pirmo vadu, pēc tam ieņēma Salas un nonāca līdz Lielupei, mēģinādams uzbrukt Slokai no dienvidiem. Klajais lauks un mūsu ložmetēju uguns tomēr te padarīja pretinieka uzbrukumu neiespējamu.

Tanī pašā laikā, kad ienaidnieka 16. pulks uzbruka Slokai no Salas puses, kāda cita viņa pulka bataljons tuvojās no Valteru puses. Vācu zemessargu rota, kuŗa virzījās uz Valteriem, ieraudzījusi lielāku ienaidnieku kolonnu gājienā uz Sloku, tūliņ devās atpakaļ, lai ieņemtu savas atstātās pozīcijas Slokas kāpās. Ienaidnieka uzbrukuma smagpunkts vērsās pret Malmēdes bataljona rotu Slokas kāpās. Lai atvieglotu šīs rotas stāvokli, tai palīgā nosūtīja Neatkarības rotas 2 vadus. Kauja vilkās līdz vēlam vakaram, kad pretinieks, nekā nepanācis, sāka atiet.

Šai dienā notika ienaidnieka uzbrukums arī Kalnciema rajonā, mūsu pozīcijām pie Lediņiem. Te pozīcijās atradās brigādes jaunās vienības — virsleitnanta Grāvelsiņa un kapteiņa Zolta rotas. Kaujas laikā tas pastiprināja ar Cēsu rotas divi vadiem. Šeit atradās vecās Pasaules kaŗa pozīcijas ar daudziem ierakumiem un satiksmes ejām. Kopš Pasaules kaŗa cīņām te bija gan jau aizgājuši divi gadi, tomēr nocietinājumi vēl atradās lietojamā stāvoklī. Šai nocietinātai pozīcijai uzbruka krievu 8. pulks, kuŗš, izmantodams plašo ierakumu tīklu, pamazām nāca arvien tuvāk, līdz beidzot nokļuva pie dzeloņžogiem, 40 — 50 metru no mūsu rotu pozīcijām. Neraugoties uz draudošo ienaidnieka tuvumu un tā lielo pārspēku, mūsu jaunās rotas cīnījās varonīgi, atsitot ienaidnieku gan ar šauteņu un automatisko ieroču uguni, gan ar rokas granātām. Ienaidnieks bija neatlaidīgs un turpināja cīņu no agra rīta līdz pat vakaram. Abās pusēs kaujā piedalījās arī artilērija. Pievakarē uzbrucēja cīņas spars atslāba, un tas sāka atiet, pamezdam kaujas laukā 20 kritušus. Tā mūsu jauno rotu priekšā, kuŗas pierādīja ne mazāku izturību un varonību kā vecās, jau kaujās norūdītās vienības, sabruka arī šis ienaidnieka uzbrukums. Mūsu zaudējumi te bija 1 kritis un 7 ievainoti.

Tā pret pulkveža Baloža brigādes vienību izturību sabruka ar prāviem spēkiem ievadītais lielinieku 30. marta uzbrukums bez jebkādiem panākumiem viņu pusē. Brigādes zaudējumi visā kaujas laikā nebija lieli — 3 krituši un 10 ievainoti. Nebija lieliniekiem panākumu šai dienā arī citos frontes iecirkņos.

Pēc 30. marta spraigām cīņām uz dažām dienām iestājās klusums. Notika vienīgi izlūku darbība. Starp citu 31. marta nakts izlūku gājienā uz Asariem Neatkarības rotas kaŗavīri saņēma gūstā 28 lielinieku kaŗavīrus ar visiem ieročiem.

Ienaidnieks tomēr negribēja apmierināties ar 30. marta kauju iznākumiem, neraugoties uz tajās ciestiem zaudējumiem un neveiksmēm. Viņš centās Rīgas stāvokli padarīt drošāku, mēģinot atspiest pretlielinieciskos spēkus kaut nedaudz atpakaļ. Tāpēc tika gatavots jauns uzbrukums. Ar tā iesākšanu nedrīkstēja daudz vilcināties, jo dienu no

dienas bija jāgaida pavasara atkusnis un Lielupes atbrīvošanās no ledus; tad lielnieku izredzes uz panākumiem kļuva vēl mazākas. Tāpēc tikai dažas dienas vēlāk, 5. aprīlī, tie pārgāja no jauna vispārējā uzbrukumā no Ciemaldes (pusceļā starp Jelgavu un Bausku) līdz jūrai. Pulkeža Baloža brigādes kaujas iecirknī ienaidnieka uzbrukumi šīnī dienā vērsās tikai pret Sloku. Acīm redzot, pēc 30. marta rūgtajiem piedzīvojumiem lielnieki bija nākuši pie slēdziena, ka mūsu Kalnciema pozīcijas nav ieņemamas un tāpēc nav vērts tām uzbrukt. Šoreiz pret Sloku ienaidnieks bija savilcis stipri lielākus spēkus nekā 30. martā. Uzbrukums notika trīs virzienos: no Asariem uz Kauguriem, starp dzelzceļu un Lielupi uz Sloku un no Spuņciema caur Salām pret Slokas dienvidu nomali. Bez tam nelieli ienaidnieka spēki mēģināja pārkļūt pār Lielupi Pavasaru māju rajonā, dažus kilometrus dienvidos no Slokas. Uzbrukuma sākumā Neatkarības (2 rotas) un Malmēdes bataljona (2 rotas) spēki bija sadalīti šādi: Pavasaros — Neatkarības rotas 2 vadi, Slokas priekšā kāpās — Malmēdes bataljona 2. rota, no Slokas ziemeļu nomales līdz Kaugurciemam — kapteiņa Graudiņa rota, Kaugurciemā — Malmēdes bataljona 3. rota, Slokā rezervē — Neatkarības rotas 2 vadi; bez tam Slokā pozīcijās atradās vācu baterija.

Ienaidnieka galvenais spiediens bija vērst pret vācu zemessargu rotas pozīcijām Slokas kāpās. Pēc ilgākas kaujas lielnieki atspieda vāciešus no kāpām un sāka lauzties tālāk uz pilsētu. Ienaidnieka atsišanai kaujā ievirzīja Neatkarības rotas 2 vadus, kas atradās rezervē Slokā. Tiem pavēlēja uzbrukt gar dzelzceļu, lai apdraudētu kāpās nokļuvušo pretinieku no sāniem. Pāriedami straujā triecienā, neatkarībnieki ātri sakāva ienaidnieku savā priekšā un sāka doties gar dzelzceļu uz priekšu. Vajājot sakauto ienaidnieku, saņēma dažus gūstekņus un ieguva 1 ložmetēju. Pēc šī prettrieciena kļuva ļoti bīstams ienaidnieka stāvoklis kāpās: neatkarībniekiem tagad radās laba izdevība apkarot to ar flankuguni. Pretinieks atzina kauju par zaudētu un sāka atiet. Neatkarībnieki kopā ar vācu rotu devās to vajāt, saņemot vēl dažus gūstekņus un 2 ložmetējus. Arī pie Kaugurciema un dienvidos

no Slokas pretinieks, neguvis nekādus panākumus, sāka atiet. Kaujā mūsu spēki bija zaudējuši 3 kritušus un 12 ievainotus, Malmēdes rotu zaudējumi bija mazliet lielāki.

5. aprīlī lielinieki enerģiski uzbruka arī pārējā frontē. Vietām gan iezīmējās daži panākumi, bet rezultātā arī šeit viņu uzbrukums bija atsists.

Piedzīvojis neveiksmes dienas kaujās, ienaidnieks mēģināja gūt panākumus nakts uzbrukumos. Šādi uzbrukumi Slokai notika 10. aprīļa naktī un 15. aprīļa ausmā. Bet arī tie beidzās nesekmīgi.

11. aprīlī iestājās stiprs atkusnis; laiks palika ļoti silts, sniegs sāka strauji nokust un upes atbrīvojies no ledus. Sakarā ar to kaujas darbība Lielupes frontē aprima.

Lielupe, pēc ledus iziešanas kļūdamā grūti pārvarams šķērslis, ievērojami atvieglāja sasniegtās frontes līnijas noturēšanu. Ienaidnieka spēki pēc daudzajām neveiksmēm bija stipri paguruši un jūtami demoralizēti, kas runāja par labu drīzākai uzbrukuma atjaunošanai Rīgas virzienā. Tuvākā laikā varēja arī sagaidīt mūsu kaujas spēku jaunu papildināšanu ar aizmugurē saformētām vienībām. Visumā, likās, nākotnē varēja raudzīties ar diezgan labām cerībām. Bet tad pār Latviju nāca jauni satraukuma brīži.

Latviešu bruņotiem spēkiem pieaugot, aizvien drošāks kļuva arī mūsu jaunās valsts stāvoklis. Bet patstāvīgas Latvijas valsts nostiprināšanās nevarēja sekmēt ģenerāļa fon der Golca nodomu piepildīšanos, kas tiecās pēc citiem mērķiem — ne tiem, kas bija rakstīti mūsu neatkarības karogā. Tāpēc jau februāra mēneša vidū ģenerālis Golcs nostājās noliedzoši pret mūsu valdības ievadītām mobilizācijām, kuŗas gan tomēr turpinājās līdz aprīļa sākumam, kad nācās piekāpties pret atkārtotiem ģenerāļa Golca ultimātvīviem pieprasījumiem. Ar mūsu bruņoto spēku pieauguma ierobežošanu tomēr vēl nebija viss vēlāmais panākts; tas bija tikai ievadījums nākamam vēl krasākam solim. Lai iegūtu brīvas rokas ģenerāļa Golca un zināmu vietējo vāciešu aprindu plānu realizēšanai, kas mūsu valdībai bija nepieņemami, visdrošākais bija nodabūt šo valdību no ceļa.

Valdības gāšanai tika izraudzīts 16. aprīlis, un uz šo laiku Liepājā tika savilkti prāvi nelatviešu spēki. Mūsu spēki Liepājā šai laikā bija pavisam niecīgi — tikai 3 jaunformējamās rotas. Rudbāržu rajonā gan formējās IV atsevišķais bataljons un Priekulē bez tam vēl atradās kāda jaunmobilizēto rota, bet bataljona vienības bija izkaisītas plašā apgabalā, tālu viena no otras. Visi šie spēki bija turklāt vāji apbruņoti un apmācīti. Lai pulkveža Baloža brigāde nesaņemtu ziņas par Liepājas notikumiem, 15. aprīlī tika pārtraukti telefona sakari starp brigādes stābu un Liepāju. 16. aprīlī sazvērnieki stājās pie savu nodomu realizēšanas, uzbrūkot mūsu ministrijām, kā arī citām valsts civīlām un militārām iestādēm, izdemolējot šo iestāžu telpas, dažus latviešu kaŗavīrus nogalinot un vairākus arestējot. Liepājā dažas mūsu jaunformētās vienības, kuŗas apvērsuma rīkotājiem izdevās pārsteigt, atbruņoja. Pārējās, kas šādai varbūtībai bija paspējušas sagatavoties, kā arī Liepājas apkārtnē novietotās vienības sākumā vēl neaizkāra. Pats galvenais apvērsuma rīkotāju nodoms — apcietināt mūsu valdību — tomēr nepiepildījās. Tiem izdevās arestēt tikai divus ministrus. Ministru prezidents Kārlis Ulmanis ar pārējiem kabineta locekļiem paguva nokļūt drošībā, angļu pārstāvniecībā vai uz angļu kaŗakuģiem. Vēlāk mūsu valdība pārgāja uz kuģi «Saratov», kas atradās Liepājas reidā angļu kaŗakuģu aizsardzībā.

Tādā kārtā mūsu valdība gan bija spiesta atstāt Liepāju un kļuva ierobežota savās rīcības iespējās, tomēr tā nebija ne likvidēta, nedz arī atstājusi Latvijas teritoriju, bet joprojām uzturējās un darbojās valsts robežās, kaut arī ne uz cietzemes. Arī latvju kaŗaspēks un tauta joprojām atzina un veltīja uzticību vienīgi Kārļa Ulmaņa valdībai, ar

Vēsturiskais kuģis «Saratov».

dziļu sašutumumu novērsdamās no apvērsuma rīkotājiem. Tāpat Sabiedrotie šo valdību turpināja uzskatīt par vienīgo likumīgo Latvijas izpildu varu. Rodot izdevīgu brīdi, likumīgā valdība varēja cerēt atkal atjaunot savu varu pilnos apjomos.

16. aprīļa notikumi bija nostādījuši ļoti grūtā stāvoklī pulkveža Baloža brigādi, bet tās pavēlnieku turklāt vēl jaunas, smagas atbildības priekšā. Latvijas likteņi gan bija samezglojušies, bet ne izšķirti. To turpmākais šķetinājums tagad lielā mērā bija atkarīgs no pulkveža Baloža izturēšanās un rīcības. Uz viņu šai laikā vērsās ne vien visas latvju tautas, bet arī mūsu draugu un nedraugu skati: kādu nostāju ieņems viņš un viņa cīnītāji-kalpakiēši frontē? Bija nepieciešama ne vien dedzīga patriota sirds, bet arī izcila kaŗavadoņa un valstsvīra rakstura stingrība, aukstasinība un tālredzība, lai izšķirtos par to ceļu, kuŗu sev izvēlējās pulkvedis Balodis un kuŗš tagad vēstures perspektīvā skaidri iezīmējies kā vienīgais pareizais un vienīgais latvisko centienu tālāko piepildījumu sekmētājs. Bija nepieciešama dedzīga patriota sirds un riska drosme, lai paturētu augsti paceltu latvisko karogu apstākļos, kad bez ienaidnieka frontē arī agrākie cīņu biedri — kaimiņi pa labi un kreisi bija nostājušies pret mūsu neatkarības karogu un tagad ar lielu neuzticību vēroja katru brigādes soli, lai pirmo aizdomu gadījumā vērstu pret to savus ieročus. Bija nepieciešama rakstura stingrība, aukstasinība un tālredzība, lai izsargātos no katras pārsteidzības, kas varētu izvērsties liktenīgā kļūdā. Šāda pārsteidzība būtu mešanās bruņotā cīņā pret sazvērniekiem, kas toreizējos apstākļos nozīmētu no visām pusēm ielenktos latviešu spēkus vest pretim iznīcībai. Mūsu spēki vēl nebija tik stipri, lai vienā laikā uzņemtos cīņu ar divām mums naidīgām varām — ar varu viņpus frontes un ar varu šaipus frontes. Mums nepietika vēl arī spēku, lai mēs vieni paši spētu stāties pretim kādai no šīm varām atsevišķi. Tā gan nebija mūsu vaina vai mūsu valsts un tautas būtiskas nespēcības pazīme, bet šāds stāvoklis bija radies tādēļ, ka mums, kā to jau redzējām, tika likti šķēršļi ceļā bruņoto spēku veidošanai tādos apmēros, kā tas īstenībā mums būtu bijis iespējams. Tiklīdz mēs vieni spētu uzņemties darbību frontē pret austrumiem, tie svešie spēki, kas cīnījās mums blakus, kļūtu šeit lieki un reizē ar to kļūtu arī lieka tā vara, kas atradās mums aizmugurē. Reizē ar to arī rastos iespēja mūsu likumīgai valdībai atkal

uzņemt valsts vadību visā pilnībā. Tāpēc pēc 16. aprīļa notikumiem nedrīkstēja ļaut aiziet bojā mūsu spēkiem; tie bija ne tikai jāsaudzē, bet pēc iespējas vēl jāvairo, lai jo drīzāk iestātos tie apstākļi, kādi lielvalstu starpā noslēgtajā pamiera līgumā bija paredzēti sveša kaŗaspēka izvākšanai no mūsu zemes. Rīkojoties citādi, būtu panākta vienīgi šāda brīža attālināšanās. Tāpēc tad arī redzam, ka pēc 16. aprīļa notikumiem, atklāti apliecinādam savu negrozāmo uzticību likumīgai Kārļa Ulmaņa valdībai un nosodīdam notikušo sazvērestību, pulkvedis Balodis ar savu brigādi palika frontē, lai turpinātu pirmā kārtā zemes atbrīvošanu no lieliniekiem un līdz ar to vēl straujāku, nekā līdz šim, savu spēku pavairošanu. Likumīgā valdība uzaicināja arī tos mūsu jaunformējamos spēkus, kas apvērsuma sākumā palika neatbruņoti Liepājā un tās apkārtnē, izsargāties no sadursmēm ar sazvērnieku spēkiem. Tai pašā laikā valdības galva ar Sabiedroto pārstāvju starpniecību rūpējās par šo spēku pasargāšanu no vardarbībām. Paklausot valdības aicinājumam, Liepājas apkārtnē izkaisītās IV bataljona vienības un Priekulē novietotā jaunmobilizēto rota, kuŗas vietām jau bija nonākušas līdz bruņotām sadursmēm ar sazvērnieku spēkiem, no cīņas atteicās, izklīda un pakāpeniski, nelieliem pulciņiem devās uz Liepājas Kaŗa ostu, kur atkal sapulcējās un turpināja apmācību. Te Sabiedroto kaŗakuģu tuvums atturēja no šo vienību aizkaršanas; Maija beigās no šejienes uz fronti pulkveža Baloža brigādes papildināšanai jau devās īsti prāvi spēki.

Pēc apvērsuma tā rīkotāji centās nodibināt jaunu valdību, kas būtu pakļāvīga viņu gribai, bet kuŗā tomēr it kā ieietu visas mūsu zemes pārstāvji, jo sazvērnieki vēlējās apvērsumam piešķirt tīri iekšpolitiskas dabas notikuma nokrāsu, kas norisinājies visu zemes iedzīvotāju interesēs un apveltīts to simpatijām. Šādā ceļā tie cerēja notikušām pārvērtībām iegūt arī Sabiedroto atzīšanu. Ievadītās sarunas par jaunas valdības sastādīšanu tomēr nesekmējās, jo no sazvērniekiem norobežojās visas latviešu aprindas. Tādēļ tie nolēma dibināt militāru direktoriju, kuŗai formāli piekristu augstākā vara Latvijā. Direktoriijā uzaicināja piedalīties arī pulkvedi Balodi un krievu firstu Līvenu. Pulkvedis Balodis piedalīšanos direktoriijā katēgoriski noraidīja, atbildēdam uzaicinājumam ar šādu rakstu:

«Latviešu kaŗaspēka komandieris pulkvedis Balodis katēgoriski atsakās no piedalīšanās minētā direktoriijā un līdz ar to aizliedz viņam padotiem kaŗavīriem kaut kādā ziņā ņemt dalību direktoriijā. Latviešu armija atrod kaŗaspēka iejaukšanos politiskos jautājumos par disciplīnas trūkumu un uzskata par savu vienīgo un vispārīgo uzdevumu cīņu pret lieliniekiem. Armija balstās vienīgi uz Tautas Padomes platformas un uz Tautas Padomes iecelto pagaidu valdību. Pret kaŗaspēka disciplīnas pārkāpumiem Liepājas notikumus 16. aprīlī aktīvā armija izsaka savu visstiprāko sašutumu.»

Sakarā ar pulkveža Baloža noraidīto atbildi, no līdzdalības direktoriijā atteicās arī firsts Līvens. Arī Ziemeļlatvijā nodibinātais latviešu kaŗaspēks apliecināja savu uzticību vienīgi likumīgai Kārļa Ulmaņa valdībai.

Pēc ilgāka laika sazvērniekiem gan beidzot izdevās nodibināt tā dēvēto A. Niedras valdību, kuŗa tomēr neguva ne mazāko atsaucību ne tautā, ne latviešu kaŗavīros. To neatzina arī Sabiedrotie.

Tai laikā, kad Latviju satrauca vēstis par notikumiem Liepājā, Lielupes frontē stāvoklis bija samērā mierīgs; lielākas kaujas nenotika, norisinājās tikai parastā izlūku darbība. Tā tas turpinājās līdz aprīļa beigām, bet frontes kreisajā spārnā pulkveža Baloža brigādes iecirknī — arī maija pirmā pusē. Izskaidrojams tas pa daļai ar nelabvēlīgajiem laika apstākļiem, bet pa daļai arī ar politiskajiem apstākļiem. Kaut arī frontes kaŗaspēks ar

Neatkarības bataljona karavīri pie Slokas.

nepacietību gaidīja uzbrukuma atjaunošanu Rīgai, tomēr to arvienu atlika. 16. aprīļa notikumi bija novirzījuši ģenerāļa Golca aktivitāti citā virzienā. Vācijas valdība bija norādījusi valsts vācu spēkiem tālāk par Jelgavas-Slokas līniju neiet. Pēc 16. aprīļa notikumiem Liepājā Sabiedroto uzraudzība pār vācu spēku darbību bija kļuvusi stingrāka. Tāpēc vācu spēku līdzdalības ziņā Rīgas atgūšanas operācija bija kļuvusi daudz sarežģītāka.

Aprīļa otrā pusē notika pulkveža Baloža brigādes pārgrupēšana. Sākot ar 21. aprīli brigādei bija jāaizstāv iecirknis no Odiņiem pie Lielupes (iepretim Babītes ezera dienvidu stūrim) līdz jūrai. Sakarā ar to nomainīja brigādes vienības Kalnciema priekštilta pozīcijās; tikai viena mūsu rota te palika vēl kādu laiku. Līdz ar to Slokas un Kaugurciema aizstāvēšanu uzņēmās vienīgi brigādes vienības, jo Malmēdes bataljona rotas no šī rajona aizgāja. 28. aprīlī Slokā ieradās no Džūkstes virsleitnanta Apsīša rota. To ieskaitīja Neatkarības bataljonā par tā trešo rotu. Savu kaujas iecirkni brigāde ieņēma ar 5 rotām, tā kā kādas 2 rotas pēc kārtas vienmēr atradās brigādes rezervē Slokā un Ķemerose. Ķemerose apmetās arī brigādes stābs. Jātņiekus novietoja iecirkņa spārnos: vienu eskadronu — Odiņu rajonā, bet otru — jūrmalā, jūras krastu apsargāšanai no Kauguriem līdz Ragaciemam. Brigādes rīcībā atradās arī 2 vācu baterijas.

Brigādes iecirkņa lielāko daļu sedza Lielupe. Svarīgākais punkts brigādes iecirknī bija Sloka. Diezgan bieži tās priekšā notika izlūku sadursmes. Sloku bieži apšaudīja arī ienaidnieka artilērija, tiklab vieglā, kā smagā.

Aprīļa pēdējās dienās arī ienaidnieka pusē notika lielāka spēku pārgrupēšana, pēc kam tas mēģināja gūt panākumus Jelgavas un Bauskas rajonā. Te lielinieku spēki diezgan bieži izdarīja gan šaurāka, gan plašāka apjoma uzbrukumus, sevišķi Bauskas rajonā. Dažreiz tiem gan izdevās gūt nelielus panākumus, bet visus tos drīzumā atkal likvidēja.

Neatkarības bataljona karavīri pie Slokas.

Ieņemt Bausku lieliniekiem tomēr neizdevās, kaut gan šim nolūkam tie netaupīja pūles.

9. 18. maija kauja pie Kaugurciema. Kapteiņa Zolta varoņdarbs.

Kopš frontes izvirzīšanās līdz Lielupes līnijai bija palielinājušies tiklab latviešu, kā vācu spēki. To it labi zināja arī ienaidnieka vadība. Tā kā pret maija vidu arī ceļi jau bija labā stāvoklī un purvi pa daļai izžuvuši, tad drīzumā varēja sagaidīt pretlielniecisko spēku uzbrukuma atjaunošanos Rīgas virzienā. Šādai varbūtībai lielinieki gribēja aizsteigties priekšā, pārejot paši uzbrukumā, lai ar to vismaz attālinātu savu pretinieku uzbrukuma sākumu. Lielinieki bija nolēmuši uzbrukt vairākās vietās, bet galveno sitienu dot frontes abos spārnos — pie Slokas un pie Bauskas. Šim nolūkam pārgrupējuši spēkus, viņi bija nolēmuši uzbrukumu sākt 18. maijā.

Pirms tam pulkveža Baloža brigādes spēki bija nostājušies frontē šādi (sk. 8. schēmu): Kaugurciema kāpas ieņēma Studentu bataljona 2. (kapteiņa Zolta) rota; tālāk līdz Slokai pozīcijās atradās Neatkarības rota, kāpās Slokas priekšā — Cēsu bataljona 2. (virsleitnanta Grāvelsiņa) rota, Pavasaļu māju rajonā — Neatkarības bataljona 3. (virsleitnanta Apsīša) rota; Slokā rezervē — Cēsu rota, Ķemeru rezerve — Studentu rota. Neatkarības bataljona kapteiņa Graudiņa rota atradās Kalnciema rajonā pozīcijās pie Lediņiem.

Ienaidnieks savus spēkus (1. Padomju latv. strēlnieku pulku) uzbrukumam starp jūru un Babītes ezeru bija sadalījis šādi: pulka pirmam bataljonam bija jāuzbrūk gar jūras krasta kāpām no Asariem uz Kaugurciemu, trešam bataljonam — starp Lielupi un dzelzceļu; otrais bataljons bija atstāts pulka rezervē, izņemot vienu rotu, kuļai bija jādemonstrē pret Sloku no Salu puses.

Visasāko cīņu vieta 18. maijā bija Kaugurciems, kuŗu aizstāvēja kapteiņa Zolta rota. Tai nācās cīnīties ar visu ienaidnieka pulka pirmo bataljonu. Rota bija daudz strādājusi pie savu pozīciju nocietināšanas. Bija ierīkoti arī dzeloņžogi. Apšaude pozīcijas priekšā bija laba, izņemot jūras krasta kāpu rindu, kur tālāk par 10 — 20 metriem uguns nebija iespējama. Toties šī vietā viena vada pozīcijas atradās tik augstā kāpā, ka tās stāvā nogāze neļāva iebrukt ierakumā.

Ienaidnieka uzbrukums kapteiņa Zolta rotai sākās ar ausmu. Rīta krēslā ienaidniekam izdevās nepamanītam pievirzīties līdz mūsu dzeloņžogiem un divās vietās tajos izgriezta ejas. Tiklīdz ienaidnieku pamanīja, sacēla trauksni. Acumirkļi visi bija savās vietās un sāka apšaudīt uzbrucēju. Iepriekšējā naktī jūrā bija plosījusies stipra vētra, pieputinot ar smiltīm rotas ložmetējus. Smiltīm pieputinātie ložmetēji darbojās pavisam vāji. Šai nelaimei pievienojās vēl otra: rota bija apbruņota ar krievu šautenēm, bet atdarot piesūtītās un ierakumos novietotās patronu kastes, tanīs atrada vācu patronas, kas krievu šautenēm nederēja. Vājā uguns nedeva iespēju ienaidnieku apturēt, un tas nāca aizvien tuvāk, līdz beidzot pacēlās durkļu triecienam. Drīz ievainoja otrā vada komandieri virsleitnantu Grīntālu. Zaudējuši virsnieku, vada kaŗavīri apjuka un sāka atiet, pametot ierakumos 2 ložmetējus. No ierakumiem atspiestie rotas kaŗavīri kāpās atpakaļ uz Kauguriem. Turējās vēl vienīgi pirmais vads, kas atradās pozīcijās augstajā kāpā. Ienaidnieks, virzīdamies ar savu labo spārnu tālāk, varēja apdraudēt visu mūsu Slokas pozīciju.

Kapteiņa Zolta rota vēl bija jauna, kaujās nenorūdīta. Tā bija saformēta no Liepājā mobilizētiem pilsētniekiem, pa lielākai daļai vēl nenobriedušiem jauniešiem. Tikai marta pēdējās dienās tā bija ieradusies frontē. Nav brīnums, ja ienaidnieka pārspēka pārsteigti un palikuši tikpat kā bez uguns ieročiem, šīs rotas kaŗavīri neizturēja un sāka atkāpties. Bet apbrīnojams ir tas spilgtais varonības uzliesmojums, ko šajos kaŗavīros vērojam tikai dažus mirkļus vēlāk, kad šķietami jau zaudētā kauja pārvēršas visspožākā uzvarā.

Savā komandpunktā rotas komandieris kapteinis Zolts redz plūstam atpakaļ rotas kaŗavīrus. Viņš labi apzinās kritisko stāvokli. Bet viņa rīcībā, atskaitot pāris sajukušos atpakaļ plūstošos vadus, nav nekādu citu spēku, ar ko apturēt ienaidnieku. Liekas, ka atlicis vienīgi mēģināt ienaidnieku aizturēt kaut kur tālāk atpakaļ. Bet tā nedomā kapteinis Zolts. Viņš steidz pie saviem kareivjiem, sapulcina tos ap sevi un pāris vārdos aprāda briesmas, kādas draud visai brigādei un ka sakarā ar patronu trūkumu atliek vienīgi vai nu pamest briesmās savus līdzcīnītājus, vai arī tuvcīņā mirt kā varoņiem cerībā uz uzvaru. «Vēl mums ir naži!» — atskan kareivju atbilde. Ar rotas komandieri priekšgalā tie dodas pretim ienaidniekam, cieši saņņaugtām durkļotām šautenēm rokās. Liels šis cīnītāju pulciņš nav, toties katrs apņņemies mirt vai uzvarēt. Pretim spindz lodes, tarkšķ ložmetēji, kuŗus ienaidnieks jau paspējis novietot ieņņemtos ierakumos. Viens no pirmajiem šīnī nevienādajā cīņā krīt kapteinis Zolts. Saļimst arī daži kareivji. Smagi ievainots tiek vada komandieris virsleitnants Kincis — viņam izšauj abas acis. Šie zaudējumi, bet jo sevišķi iemīlotā rotas komandiera nāve vēl vairāk sanikno gandrīz bez vadības palikušos Zolta rotas kareivjus. Tie vairs nav apturami. Ne par ko nebēdādami, tie metas virsū ienaidniekam. Zaudētie ierakumi drīz atkal atgūti. Tur saņņem ne tikai agrāk atstātos rotas ložmetējus, bet vēl 2 ienaidnieka ložmetējus, 1 bumbmetēju un 35 šautenes. Tur atrod arī sakropļotu virsleitnanta Grīntāla līķi. Tas vēl vairāk sakāpina zoltiešu niknumu. Ne mirkli nezaudēdami, tie steidz vajāt sakauto ienaidnieku gan ar durkļiem, gan viņa paša pamestiem ieročiem. Neapskaužamā stāvoklī tagad nokļūst

ienaidnieks. Mūsu dzeloņžogos izgrieztas tikai dažas šauras ejas, ap kuŗām nu bariem drūzmējas pānikā bēgošie lielinieki. Tur krīt kādi 30 ienaidnieka kaŗavīri, daudzus ievaino, 4 sagūsta. Kad piesteidzas no Slokas rezerves un dodas pārmeklēt neitrālo joslu, tur atrod vēl vienu loŗmetēju un saņem divus gūstekņus.

Šī uzvara nebija lēti gūta: rotā ierindā vairs nebija palicis neviena virsnieka, 3 kareivji bija krituši un 2 ievainoti.

Visu šo notikumu laikā kapteiņa Zolta rotas pirmais vads, kas atradās augstajā kāpā, joprojām turējās savā ierakumā, neatejot pat tad, kad kaimiņu vads jau bija atspiests. Šis apstākļis stipri atviegloja rotas komandieŗa vadīto prettriecienu. Kāpas gan te deva iespēju segti pienākt pie ierakuma pat dažos desmit soļos, tomēr ielauzties ierakumā ienaidniekam šeit nebija neizdevies.

Kauguru kauja ir notikums, kuŗam līdzīgu būs grūti atrast. Šis notikums liecina par apbrīnojamu varonību, ko parādījis kapteinis Zolts. Viņa rota ir uzvarēta, bet ienaidniekam tā vēl nav uzvara, jo rotas komandieŗa griba vēl nav lauŗta, nav satricināta viņa pienākuma apziņa, ka uzticētais iecirknis jānotur par katru cenu, netaupot savu dzīvību. Apbrīnojama ir arī tā paļāvība savam komandierim, kādu viņš pratis iedvest pakļautos kaŗavīros: tie gatavi bez šaubīšanās sekot savam rotas komandierim kaut vai drošā nāvē, nevienādā cīņā ar ienaidnieka pārspēku. Kauguru kauja un kapteiņa Zolta varoņdarbs pieder pie mūsu armijas vēstures krāšņākām lappusēm.

Brigādes pārējā frontē šai dienā ienaidnieka uzbrukumi sabruka mūsu pretestības priekšā. Arī tālāk pa labi no mūsu brigādes ienaidniekam nebija nekādu panākumu. Sevišķi niknas cīņas norisinājās Bauskas rajonā. Kaujas tur turpinājās līdz 21. maijam ar nelieliem panākumiem pretinieka pusē; turpretim pulkveŗa Baloŗa brigādes frontē pēc 18. maija sekmīgās kaujas iestājās klusums.

10. Bauskas bataljona nodibināšanās un pirmās cīņas.

Kad marta otrā pusē valsts vācu daļas atspieda lielinieku spēkus no Bauskas un tās apkaimes, visu varu šeit pārņēma vācu militārās iestādes. Par mūsu valdību un tās darbību te pienāca tikai retas ziņas. Tomēr arī līdz šejieni atnāca vēsts, ka mūsu valdība izsludinājusi mobilizāciju. Uzņēmīga grupa vietējo latviešu virsnieku uzskatīja par savu pienākumu sekot valdības aicinājumam un sākt pašiem uz savu roku dibināt Bauskā latviešu kaŗaspēka vienības, izsludinot mobilizāciju. Bauskā novietoto vācu spēku komandieris tam nepretojās. Nodibināja vietējo mobilizācijas komisiju, kuŗā iegāja 8 latviešu un 2 vācu virsnieki. Mobilizācija notika no 22. līdz 24. aprīlim. Tās rezultātā tika iesaukti ap 300 pilsoņu. Šādos apstākļos mobilizētie pilsoņi, protams, īstenībā uzskatāmi par brīvprātīgajiem. Vietējo latviešu patriotisms un atsauŗība bija liela. Daudzi pieteicās ar saviem zirgiem un pajūgiem. No tādā kārtā iesauktiem 24. aprīlī nodibināja Bauskas bataljonu, pavisam 3 rotas, kopā ap 300 vīru. Visi bataljona rotu un vadu komandieŗi bija latviešu virsnieki. Vienīgi par bataljona komandieri iecēla vācu leitnantu Beticheru. Maija beigās bataljona komandieŗa amatā nāca galvenais šīs vienības dibināšanas ierosinātājs — latvietis, kapteinis Kevei-Gudŗe. Bataljons vēl nebija apgādāts ar ieroŗiem, nemaz jau nerunājot par tā apmācību kad šai jaunai latviešu vienībai nācās doties kaujā.

Bauskas bataljona karavīru grupa.

Bauskas rajonā bataljona nodibināšanās laikā fronte vijās gar Mūsas un Lielupes kreiso krastu. Vienīgi pie pašas Bauskas bija izveidots neliels placdarms Mūsas un Lielupes labajā krastā, kuŗš apņēma Bausku puslokā no austrumiem, ziemeļiem un rietumiem, pāris kilometros no pilsētas. Vāciešu spēki Bauskas rajonā bija mazi: te atradās vienīgi kapteiņa Brandisa nodaļa, apmēram viena bataljona stiprumā. Dažus kilometrus aiz tagadējās Latvijas-Lietuvas robežas, Saločiai (Salati) rajonā, darbojās nelielas mūsu kaimiņu lietuviešu partizānu nodaļas. Pretinieka pusē pie Bauskas bija daudz prāvāki spēki — vairāk kā pulks.

28. aprīlī notika lielinieku uzbrukums nolūkā ieņemt Bausku. Viņi guva sekmes, sevišķi Bauskas-Codes lielceļa virzienā, kur ieņēmuši Derpeli tie jau gatavojās pa Mēmeles tiltu iebrukt Bauskā. Stāvoklis kļuva kritisks. Ieroči Bauskas bataljonam vēl nebija izdoti. Vācieši ne labprāt gribēja to darīt, visu laiku vilcinādamies; apbruņota bija tikai 50 vīru liela komanda. Šī nelielā latviešu komanda saņēma uzdevumu nosargāt Mēmeles tiltu, pārejot uzbrukumā Derpeles virzienā. Bauskas bataljona nelielā kaujas vienība steidzīgi pārgāja uzbrukumā un pēc apmēram divu stundu ilgas kaujas, vācu artilērijas un ložmetēju pabalstīta, straujā durkļu triecienā ielauzās Derpelē, padzina no turienes ienaidnieku un tā palīdzēja novērst kritisko stāvokli pie Bauskas.

Šī pirmā tik sekmīgā latviešu darbība kaujas laukā tūlī noskaņoja vāciešus mums par labu. Jau tanī pašā dienā viss Bauskas latviešu bataljons saņēma šautenes. Ložmetējus tomēr tam nedeļa, bet pagaidām piedalīja dažus vāciešu apkalpotus ložmetējus. Savus ložmetējus bataljons vēlāk ieguva kaujas laukā.

Pagāja tikai dažas dienas pēc šīs pirmās kaujas, kad atkal bataljonam vajadzēja doties cīņā. Lielinieki Lietuvas robežās pie Saločiai bija pārgājuši Mūsu un gar šo upi uzbruka ziemeļu virzienā uz Bausku. 30. aprīlī lielinieku daļas bija vairs tikai kādus 10 km no pilsētas, ieņemdamas Kamardi, Birzgali un Krievgali. Šāds stāvoklis stipri apdraudēja Bausku, kāpēc pretinieku vajadzēja atsviest atpakaļ aiz Mūsas. Tūlī nākošā dienā, 1. maijā, sākās uzbrukums, kuŗā bez vācu spēkiem piedalījās arī Bauskas bataljona 2. un 3.

rota. Vāciešu spēki uzbruka tuvāk Mūsai, mūsu rotas — gar Bauskas-Krievgales lielceļu ar uzdevumu ieņemt Birzgali un Krievgali. Birzgali izdevās ieņemt viegli, toties grūtāk gāja 3. rotai pie Krievgales, kur atradās prāvi ienaidnieka spēki. Neraugoties uz visām grūtībām, beidzot arī 3. rota, izveicīgi manevrējot, guva uzvaru pār ienaidnieku, pilnīgi sakaudama tā spēkus Krievgalē, atņemdama tam 2 ložmetējus un sagūstīdama 35 ienaidnieka kaņavīrus, ar rotas komandieri priekšgalā. Tie bija panākumi, ar kuriem jaunais bataljons jau varēja lepoties. Turpinot uzbrukumu arī nākošā dienā, lielinieki tika atsviesti aiz Mūsas atpakaļ. Bataljona rotas varēja atgriezties Bauskā. Tagad jau bija pašiem savi ložmetēji, iegūti kaujā.

Pēc dažām nedēļām lielinieki atkal pārnāca pār Mūsu un ieņēma Ķemeņu (Kiemenai) sādžu. Bauskas bataljonam bija jādodas no jauna cīņā. Šoreiz kaujas noritēja pie Ķemeņiem Lietuvas teritorijā un atkal beidzās ar uzvaru: ienaidnieks tika padzīts aiz Mūsas, pēc kam bataljons ieņēma pozīcijas šīs upes krastos. Pēc iepriekšējo dienu neveiksmēm ienaidnieks upes tuvumā kādu laiku nerādījās. Tā mierīgi pagāja turpat nedēļa. Par ienaidnieku ziņas bija trūcīgas. Tāpēc no visām bataljona rotām saformēja izlūku rotu, kas naktī uz 11. maiju, nemanot pārcēlusies pār Mūsu pie Šakarņiem, devās noskaidrot ienaidnieka spēkus pretējā krastā. Iebrūkot Pērkonīšku sādžā, rota saņēma jaunu kara guvumu: 27 gūstekņus, 2 ložmetējus, 12 zirgu un 2 lauka virtuves. Nākošās dienās bataljona vienības vēl sekmīgi veica dažus kaujas uzdevumus.

Sākoties plašajam lielinieku 18. maija uzbrukumam, Bauskas bataljons atradās pozīcijās Mūsas krastos, iepretim Ceraukstei. Šeit bataljons sekmīgi atsita visus

ienaidnieka mēģinājumus pārklūt pār Mūsu. 22. maijā Rīgai krītot, lielinieku spēki atkāpās arī no Bauskas rajona, un līdz ar to Bauskas bataljona cīņu periods šeit izbeidzās.

Bauskas bataljons, tikko saformēts, vēl neapmācīts, bija pavadījis cīņu laukos nepārtrauktā kaujas darbībā gandrīz veselu mēnesi. Mēs redzam to parādāmieš gan vienā, gan otrā vietā, lai likvidētu lielinieku gūtos panākumus, un tādu uzdevumu nebija, ko bataljons nebūtu sekmīgi veicis. Bagātīgas bija arī trofējas, ko bataljons bija saņēmis. Viss tas liecina, ka Bauskas apkārtnē bija izaugusi vērtīga latviešu kaŗaspēka daļa, stipra garā un ar augstām kaujas spējām.

11. R ī g a s a t g ū š a n a.

Neguvuši panākumus 18. maijā ievadītajā uzbrukumā, lielinieki tomēr neatmeta savu nodomu atspiest pretlielinieciskos spēkus no Lielupes. 22. maijā viņi bija paredzējuši no jauna pāriet enerģiskā uzbrukumā. Šo nodomu viņiem tomēr neizdevās realizēt, jo sākās pretlieliniecisko spēku uzbrukums Rīgai.

Maija mēnesī ģen. Golcs bija griezies pie Vācijas valdības pēc atļaujas ieņemt Rīgu, tomēr oficiālu atļauju viņš nebija saņēmis. Viņam bija likuši saprast, ka to viņš var mēģināt uz savu risku, un ja to darīs vācu zemessargi kopīgi ar latviešu spēkiem — tad tā būs Latvijas iekšējā lieta. Tāpēc ģen. Golcs norādīja vācu zemessargu komandierim majoram Fletcheram, ka gadījumā, ja vācu zemessargi un latviešu spēki uzbruktu Rīgai, tad arī Dzelzsdivīzija dosies uz priekšu, lai nezaudētu kaujas sakarus. Tā tad bija paredzams, ka gandrīz visi tie spēki, kas atradās Lielupes frontē, piedalīsies Rīgas atgūšanas operācijā. Šis apstākļis pilnīgi garantēja uzbrukuma izdošanos. Uzbrukumā Rīgai tad nu vajadzēja piedalīties pulkveža Baloža brigādei — ap 1.800 kaŗavīru, vācu zemessargiem (Triecienu, Malmēdes un Eilenburga bataljoni) — ap 4.000 kaŗavīru, firsta Līvena krievu nodaļai (apmēram 1 bataljons) — ap 400 kaŗavīru. Visu šo spēku kopsuma bija ap 6.200 kaŗavīru, neskaitot Vācijas spēkus, kuŗi, kā jau redzējām, arī solīja doties uz priekšu.

Uzbrukuma sākumu paredzēja 22. maijā. Uzbrukumam spēkus iedalīja atsevišķos grupējumos, dodot katram grupējumam savu uzbrukuma virzienu. Grupējumi bija trīs:

1) Centra grupējumā, pulkveža Baloža vadībā, bija apvienoti: Neatkarības bataljons (3 rotas), zemessargu Eilenburga bataljons (2 rotas), firsta Līvena krievu nodaļa (3 rotas), 2 vācu baterijas un viena vācu jātnieku nodaļa. Grupējumam bija jāuzbrūk no Ogles mājām (tagadējā Lielciema) uz Bļodniekiem un tālāk gar Babītes ezera dienvidu krastu, pa ceļu uz Dzilnām.

2) Kreisajā grupējumā, Cēsu bataljona komandiera kapteiņa Puriņa vadībā, ietilpa: Cēsu bataljons, mūsu 2. eskadrons, brigādes sapieŗu rota un viena vācu baterija. Grupējumam bija pavēlēts uzbrukt gar jūrmalu uz Priedaini. Šī grupējuma uzbrukumu vajadzēja pabalstīt Lielupes flotilijai — 4 kuģīšiem un 2 prāmjiem.

3) Labajā grupējumā, zemessargu komandiera majora Fletchera vadībā, ietilpa: vācu zemessargu Triecienu un Malmēdes bataljoni, mūsu brigādes Studentu bataljons ar 1. latviešu eskadronu, bez tam vēl dažas zemessargu atsevišķas vienības. Grupējuma uzbrukuma virziens — no Grabām gar Skangāļiem uz Dzilnām.

Bez tam Dzelzsdivīzijas kreisajam spārnam bija paredzēts uzbrukt gar Jelgavas-Rīgas šoseju.

No nupat minētā spēku sadalījuma redzam, ka mūsu brigādes un vācu zemessargu vienības bija savstarpēji sajauktas. Nebija gan nekādas militāras vajadzības to darīt, un šādu rīcību, acīm redzot, var izskaidrot vienīgi ar vēlēšanos, lai jebkuŗā grupējumā, kas pirmais ieietu Rīgā, būtu tiklab vienas, kā otras tautības vienības.

Pēc uzbrukuma plāna, pirmām vajadzēja uzbrukumu sākt majora Fletchera grupējumam — tūliņ pēc pusnakts, pulkst. 1,30, lai caur Maztīreļa purvu sasniegtu Dzilnas un tādā kārtā pārķertu lielinieku atkāpšanās ceļus pulkveža Baloža grupējuma priekšā. Pulkveža Baloža grupējumam vajadzēja pāriet uzbrukumā 3 stundas vēlāk — pulkst. 4,30. Visvēlāk, tikai pulkst. 9, bija jāsāk uzbrukums kapteinim Puriņam, lai pārējiem grupējumiem būtu iespējams sasniegt Bulduru tiltu vēl pirms ienaidnieka jūrmalas spēku pienākšanas pie šī tilta, jo tā cerēja šos spēkus sagūstīt. Dzelzsdivīzija bija nolēmusi iesākt uzbrukumu pulkst. 4,30.

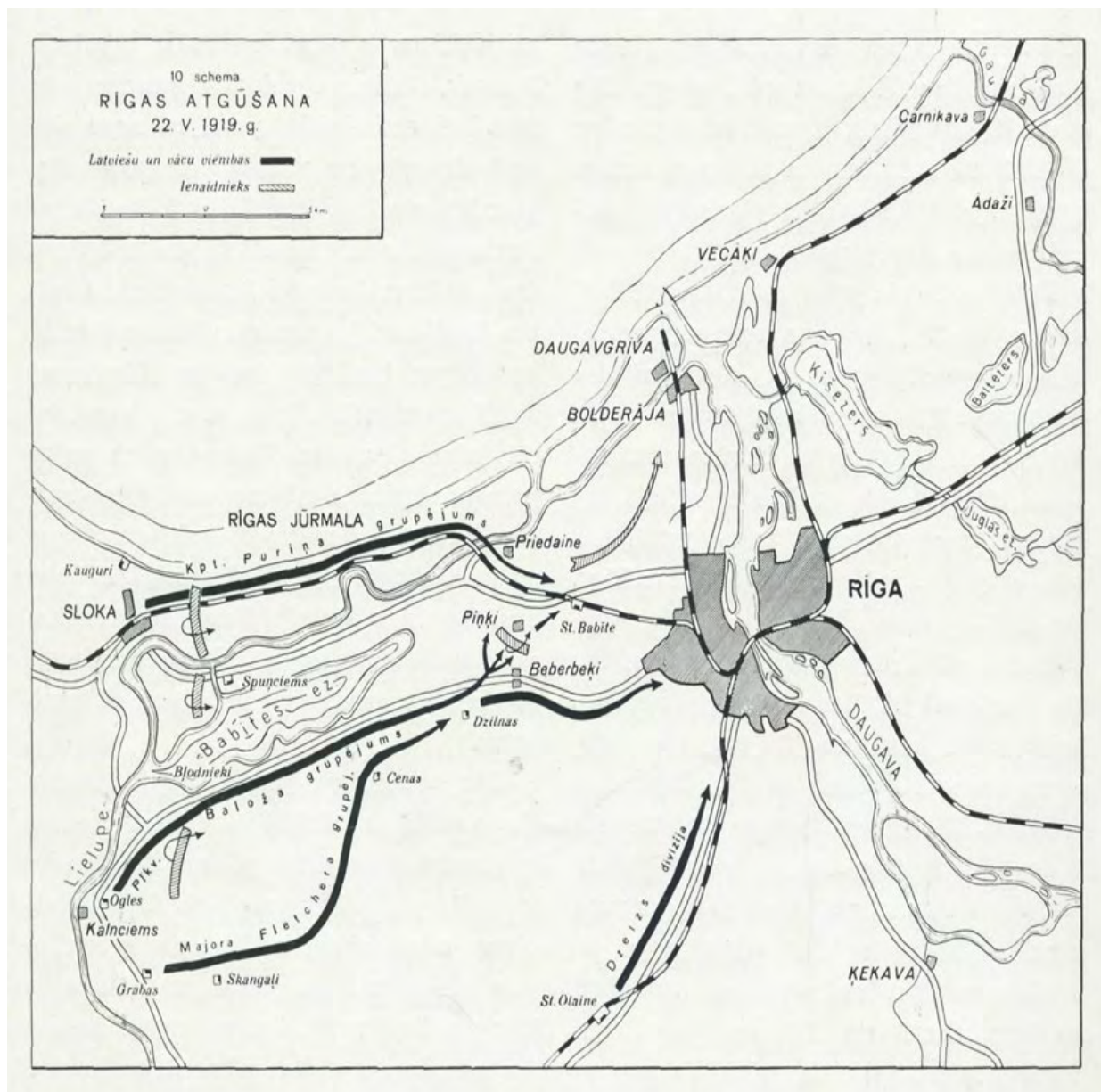
Līdz uzbrukuma sākumam bija jāizdara plašāka spēku pārgrupēšana, ko veica pa daļai 21. maija dienā, pa daļai naktī uz 22. maiju.

Saskaņā ar izstrādāto plānu, uzbrukumu ievadīja majora Fletchera grupējums pulkst. 1,30 naktī. Pārvarot vairākas reizes ienaidnieka pretestību, Trieciena bataljona 1. švadrons (tā šis bataljons sauca savas rotas) pulkst. 7 sasniedza Dzilnu ceļu mezglu, dziļi pretinieka frontes aizmugurē. Tā kā pārējie grupējuma spēki vēl nebija pienākuši, bet švadrons bija tikai 130 vīru liels, tad Dzilnās nogaidīja to pievienošanos, lai pēc tam turpinātu uzbrukumu. Gaidot šos spēkus, vācu rota ieņēma pozīcijas ar fronti uz visām pusēm, lai sevi nodrošinātu pret visādām varbūtībām un tai pašā laikā aizsprostotu ceļu tam pretiniekam, kas atkāpās no Bļodnieku rajona pulkveža Baloža vadīto spēku priekšā. Pulkveža Baloža grupējums noteiktā laikā uzsāka uzbrukumu. Lai gan ienaidnieks ieņēma izdevīgas pozīcijas Ložmetēju kalna rajonā, tomēr, acīm redzot, viņa dziļā aizmugurē dzirdamais kaujas troksnis bija jau to tik stipri ietekmējis, ka tas tikai vāji pretojās un pēc neilgas apšaudīšanās sāka atiet, līdz pat Dzilnām nemēģinot vairs pretoties. Pulkveža Baloža grupējuma spēki sekoja ienaidniekam. Atejošo ienaidnieka kolonnu pie Dzilnām sagaidīja vācu švadrons, pārsteigdam pretinieku nelielā attālumā ar spēcīgu uguni. Lielinieki pānikā sāka bēgt. Daļu kolonnas te sagūstīja, pārējie izglābās pa purviem un mežiem Ķekavas virzienā.

Drīz pēc šī notikuma ap pulkst. 9,30 vācu zemessargu 1. švadrons vēl ar dažām nelielām vienībām, nenogaidot visu pārējo spēku pienākšanu, devās tālāk caur Beberbeķiem Rīgas virzienā. Uz šādu soli vāciešus bija pamudinājis Dzilnās nomestais lidotāju ziņojums, ka visi ceļi uz Rīgu esot brīvi. Kustības paātrināšanai švadrons izmantoja šķūtniekus. Kad kādu laiku pēc tam Dzilnās sāka pienākt pārējie majora Fletchera spēki, arī tie tūliņ devās Rīgas virzienā, izņemot mūsu vienības — Studentu bataljonu un jātniekus, kuŗiem pavēlēja palikt Dzilnās, lai pievienotos pulkveža Baloža grupējumam.

Pulkveža Baloža grupējums sasniedza Dzilnas ap pulkst. 11. Šeit tika saņemta jauna pavēle nekavējoties virzīt uz Rīgu tikai vācu zemessargu Eilenburga bataljonu un firsta Līvena nodaļu, bet latviešu brigādes vienībām doties caur Piņķiem uz Babītes staciju, tur savienoties ar kapteiņa Puriņa grupējumu, pēc kam visai brigādei kopīgi maršēt uz Rīgu. Ar šiem rīkojumiem līdzšinējie jauktie grupējumi tika atkal pārgrupēti pēc tautībām. Pēc šīs jaunās pārgrupēšanas latviešu vienībām vairs nebija iespējams būt starp tiem spēkiem, kas varētu pirmie sasniegt Rīgu.

Pulkst. 13 brigādes daļas no Dzīlnām sāka doties tālāk Babītes stacijas virzienā. Likās, ka ienaidnieks nevar būt tuvu, jo vācu zemessargu daļām ap šo laiku vajadzēja jau atrasties pie Rīgas, tomēr drīz vien, pēc dažiem noietiem kilometriem sākās sadursmes. Pirmie sastaptie ienaidnieka spēki bija mazi un tos viegli atspieda; toties ar stipru pretestību nācās sadurties, pienākot pie Piņķu baznīcas. Ienaidnieks te bija ieņēmis izdevīgas pozīcijas, un lai gan tūlīņ kaujas sākumā uzbrukumā tika raidītas 3 rotas, tomēr uz priekšu tikt neizdevās. Nebija cerams frontālā uzbrukumā pārvarēt ienaidnieku, tāpēc divas pusrotas izsūtīja gar mežmalu pa labi ar uzdevumu apņemt ienaidnieka kreiso spārnu. Kad apņemošās vienības bija guvušas panākumus un arī frontāli uzbrukums turpināja virzīties uz priekšu, ienaidnieks sāka atkāpties. Mūsu vienībām uzsākot vajāšanu, šī atkāpšanās drīz vien pārvērtās nekārtīgā bēgšanā. Tā tikai pēc brigādes abu bataljonu — Neatkarības un Studentu — ievadīšanas kaujā izdevās salauzt šo negaidīti

sīvo pretošanos. Ienaidniekam te stipri izpalīdzēja izdevīgais līdzenais, atklātais apvidus un Pasaules kara laikā labi nocietinātās pozīcijas, ar vairākrindu dzeloņžogiem priekšā. Kauja pie Piņķiem bija prasījusi daudz laika, jo metās jau krēsli, kad beidzot izdevās šo punktu ieņemt. Jau krēslā, vajājot atejošos ienaidnieka spēkus, brigādes daļas sasniedza Babītes staciju, kur ieguva bagātīgas trofējas: 10 vagonu, ap 1.000 artilērijas šāviņu u. c. Pavirzoties vēl dažus kilometrus Rīgas virzienā, mūsu patruļas atrada uz ceļa pamestas divas smagās haubices. Ņemot vērā nakts tuvošanos un ka līdz Rīgai bija vēl tālu, brigādes daļas apmetās uz naktsguļu Priedaines, Babītes stacijas un Piņķu rajonā. Brigāde cīņās pie Piņķiem bija zaudējusi 1 kritušu un 11 ievainotus.

Uzbrukumam gar jūrmalu vajadzēja sākties visvēlāk, lai pārējie grupējumi paspētu aizsprostot ienaidnieka spēkiem, kas atradās jūrmalā, pārklūšanu pār Lielupi. Šeit vēl pirms mūsu uzbrukuma, īsi pēc pusnakts, ienaidnieks izdara uzbrukumu Slokas un Kauguru kāpās. Pēc ilgākas uguns kaujas šos uzbrukumus atsita. Visu 22. maija rītu kreisā grupējuma priekšnieks bija diezgan labi informēts, kas notiek aiz Babītes ezera, jo par to ziņas piegādāja lidotāji. Tā pulkst. 7,30 Slokā nosviestais lidotāju ziņojums vēstīja, ka pulkveža Baloža grupējums jau sasniedzis Bļodniekus, pulkst. 10 — ka tas jau tuvojas Dzilnām. To nepārprotami liecināja arī dzirdamais kaujas troksnis, kuŗš uz šo laiku bija stipri pa virzījies uz austrumiem. Kad beidzot pulkst. 10 Slokā piebrauca kuģtū flotilija, varēja sākties arī mūsu kreisā grupējuma uzbrukums. Kaut gan dienvidos no Babītes ezera uzbrukums jau bija pavirzījies tālu uz priekšu, ienaidnieks jūrmalā vēl nopietni pretojās. Straujā uzbrukumā no Kaugurciema Asaru virzienā, pārvarot vairākkārtīgus dzeloņžogus, zaudējot 2 kritušus un 2 ievainotus, Cēsu rota ātri ielauzās ienaidnieka ierakumos un piespieda to aizstāvjus bēgt. Ar to tika atvieglota darbība sapieŗu un virsleitnanta Grāvelsiņa rotām, kuŗas uzbruka tālāk pa labi, jo arī te, pēc Cēsu rotas panākumiem, ienaidnieks atgāja. Tālāk vairs nesastopot pretestību, Cēsu bataljons pulkst. 18 sasniedza Bulduru tiltu. Ienaidnieks to bija aizdedzinājis, bet vēl īstā laikā piesteidzās mūsu sapieŗi un uguni nodzēsa, tā dodot iespēju mūsu jūrmalas grupējumam tikt pāri Lielupei. Tā kā ap šo laiku Priedainei tuvojās arī pulkveža Baloža vadītie spēki un pēc saņemtās pavēles jūrmalas grupējumam šodien vairs tālāk nebija jāiet, tad šis grupējums palika uz naktsguļu Priedaines rajonā. 22. maija pievakarē visa pulkveža Baloža brigāde bija sasniegusi Priedaines, Babītes stacijas un Piņķu rajonu.

Vācu un fīrsta Līvena spēki, kas no Dzilnu ceļu mezgla devās Rīgas virzienā, vēl šai pašā dienā iebruka Rīgā, padzenot no tās pretinieku. Tik pēkšņa Rīgas ieņemšana deva iespēju ne tikai saglābt Rīgas tiltus, kas bija sevišķi svarīgi no militārā viedokļa, bet arī iegūt Rīgā bagātīgu kara laupījumu; tā, piemēram, Rīgas stacijā tika saņemts lielākā skaitā dzelzceļa ritošais materiāls, pilsētā — vairākas ieroču un citu kara piederumu noliktavas. Arī tā dēvētās Padomju Latvijas valsts kase krita uzvarētāju rokās. Tika paglābti arī daudzi pilsoņi no lielinieku izrēķināšanās.

Pavadījusi nakti Babītes stacijas, Priedaines un Piņķu rajonā, pulkveža Baloža brigāde 23. maija agrā rītā devās ceļā uz Rīgu, kuŗu sasniedza jau priekšpusdienā. Rīdzinieki jūsmīgi sagaidīja brigādes ienākšanu. Nebija liels tas latviešu kaŗavīru pulciņš, kas priekš apmēram 5 mēnešiem atstāja Rīgu, lai dotos cīņā par tēvijū. Tagad Rīgā atgriezās vesela latviešu brigāde, izveidojusies no šā pulciņa kā kodola, labi noorganizēta, kaujās rūdīta un garā stipra. Pulkveža Baloža brigāde gan neienāca Rīgā kā pirmā, bet tas nebūt nemazina tās lomu Rīgas atgūšanā. Operācijas izpildīšanā pulkveža Baloža brigādes nozīme nekādā ziņā nav mazāka, kā tās cīņas biedru — vācu un krievu daļu loma, un

Rīgas atgūšanas nopelnos dalās vienlīdz visi, kas šajā operācijā līdzdarbojās, jo ikviens no tiem un katrs savā vietā veica vienlīdz svarīgu uzdevumu. Jāņem vērā, ka pulkveža Baloža brigādes virziens nebija taisnākais: tai piekrita svarīgais uzdevums salauzt ienaidnieku frontes kreisajā spārnā un iztīrīt no tā jūrmalas rajonu. Šis uzdevums ietilpa kā neatdalāma sastāvdaļa kopējā Rīgas atgūšanas operācijā.

Rīgas krišana bija ļoti smags trieciens ienaidniekam, jo sabruka visa tā sauktā Padomju Latvijas armija. Šīs armijas kaņavīru lielākais vairums bija piespiedu kārtā mobilizētie Latvijas iedzīvotāji, kuŗi paši necieta lielinieku varu un pirmā izdevīgā gadījumā centās atstāt viņu kaņaspēka rindas. Pēc Rīgas krišanas tad arī sāka izklīst viena lielinieku kaņaspēka daļa pēc otras, to kaņavīriem atgriežoties savās mājās. Vienīgi nelieli komunistu pulciņi atkāpās uz austrumiem.

Pēc Rīgas atgūšanas pulkveža Baloža brigāde ilgi neuzkavējās Rīgā. Jaunā pozīcija Rīgas segšanai bija izraudzīta uz Salaspils, Ropažu un Gaujas lejasgala līnijas. Pulkveža Baloža brigādei bija jāieņem šīs pozīcijas kreisais spārns, no Gaujas kanāla līdz jūrai, gar Gauju. Brigādes jātniekiem jau dažas stundas pēc ienākšanas Rīgā bija jādodas tālāk, lai sasniegtu Juglas upes līniju. Kājnieki atstāja Rīgu 24. maijā, izņemot 2 rotas, kas palika šeit garnizona dienestam un kā kadrs jaunu daļu formēšanai. Rīgā palika arī brigādes komandieris pulkvedis Balodis ar savu stābu. Tas bija nepieciešams tiklab no militārā, kā politiskā viedokļa. Mūsu valdība vēl joprojām atradās Liepājā, tādēļ pēc Rīgas atgūšanas un latviešu kaņaspēka ienākšanas Rīgā, pulkvedis Balodis te bija vienīgais mūsu valdības pārstāvis, kas satiksmē ar Sabiedroto pārstāvjiem varēja runāt valdības vārdā. Vācieši pēc ienākšanas Rīgā bija nesaudzīgi ķērušies pie pilsētas iztīrīšanas no ienaidnieka paliekām, apzīmējot visus šeit sastaptos pretinieka kaņavīrus par komunistiem un nemaz nepapūloties noskaidrot patiesos apstākļus. Īstenībā lielākā daļa no tiem bija lielinieku piespiedu kārtā mobilizētie latviešu pilsoņi, kam nekā kopēja ar komunistu nebija. Pret šādu rīcību pulkvedis Balodis vērsās ar enerģiskiem protestiem un ar Sabiedroto pārstāvniecību atbalstu panāca šādas tīrīšanas akcijas izbeigšanu. Tā daudzi simti latviešu var pulkvedim Balodim pateikties par savas dzīvības izglābšanu. Latviešos tagad vēl jo vairāk nostiprinājās paļāvība saviem kaņavīriem kā saviem aizstāvjiem.

Uz ziemeļiem no Rīgas izvirzītie brigādes spēki Ropažu — Carnikavas līnijā sedza mūsu galvas pilsētu līdz jūnijā sākumam. No savas augstākās vadības ģen. Golcs bija saņēmis norādījumu, ka valsts vācu daļas nedrīkst virzīt tālāk par Rīgu, bet vācu zemessargus — tālāk par Juglu. Ģenerālim Golcam tomēr bija savi plāni, kuŗus gan viņš pagaidām slēpa no atklātības, bet kuŗu saturs bija jau pa daļai atšifrējams ar 16. aprīļa notikumiem Liepājā. Rīkodamies šo plānu garā, viņš pastāvēja uz to, ka Rīgas nodrošināšanai fronti nepieciešams izvirzīt vismaz līdz Jēkabpils, Aiviekstes, Cēsu līnijai. Arī Niedras valdība savas populāritātes pacelšanai vēlējās, lai no Rīgas rajona kaņaspēks virzītos tālāk uz ziemeļiem līdz Latvijas etnografiskai robežai. Patiesībā Ziemeļvidzemē lielinieku vairs nebija un arī pārējā Vidzemes daļā šīnī laikā nekādu lielāku ienaidnieka spēku vairs neatradās, jo pēc saņemtā sitiena pie Rīgas un zem mūsu Ziemeļlatvijas brigādes un igauņu spēku spiediena lielinieki bija lielā steigā no Vidzemes jau atkāpušies. Valmieras pulks kopā ar igauņu spēkiem jau 29. maijā bija atbrīvojis Alūksni un 31. maijā — Vecgulbeni. Cēsīs jau 30. maijā bija ienākušas Cēsu pulka priekšējās vienības.

Neraugoties uz to, vācu virsvadība saformēja 3 kustīgas kolonnas, kuŗu uzdevums bija doties cauri Vidzemei ziemeļaustrumu un austrumu virzienā. No šīm kolonnām

dienvīdu kolonna bija saformēta no pulkveža Baloža brigādes daļām (kolonnā, kapteiņa Skujiņa vadībā, ietilpa 1 kājnieku rota un 1 eskadrons). Vajāšanas virziens tai bija noteikts caur Nītauri, Vecpiebalgu uz Lubānu. Pārējās divas kolonnas (vidējā un ziemeļu) sastāvēja no vācu zemessargiem, un tām bija jādodas sākumā pa Vidzemes šoseju Cēsu virzienā, lai vēlāk ietu uz Balviem un Liepnu. Visām kolonnām kustība bija jāuzsāk 1. jūnijā. Dzelzsdivīzijas vienības, virzoties gar abiem Daugavas krastiem, jau 1. jūnijā bija sasniegušas Jaunjelgavas rajonu.

Kapteiņa Skujiņa kolonna izvirzījās līdz Vecpiebalgai. Tai ienaidnieku sastapt neizdevās, jo dažus pārgājienus tālāk austrumos tai priekšā bija aizsteigušās Ziemeļlatvijas brigādes un igauņu daļas.

Dažas dienas vēlāk, pēc kustīgo kolonnu izsūtīšanas, pulkveža Baloža brigādes daļām tika uzdots pārvietoties uz Vecpiebalgas, Ērgļu, Vējavas rajonu. Rīgā palika tikai brigādes 2 rotas.

Tiklab Rīgā, kā atbrīvotajos Vidzemes apgabalos pieteicās daudz brīvprātīgo latviešu kaŗaspēkā. Tas deva jaunas iespējas mūsu spēku pavairošanai. Izdalot vajadzīgos kadrus no Rīgā atstātām brigādes rotām, īsā laikā saformēja 2 jaunus bataljonus (V un VII atsevišķo bataljonu). Lai varētu papildināt zaudējumus līdzšinējās daļās, nodibināja rezerves bataljonu ar nosaukumu «Jaunformējamie spēki». Vairoto savus spēkus un formēt jaunas rotas pašreiz bija iespējams arī atbrīvotajā Dienvidvidzemē. To darīt uzdeva

Vecpiebalgas, Ērgļu, Vējavas rajonā izvirzītām brigādes daļām. Arī tur lika pamatus diviem jauniem bataljoniem (IV un VIII atsevišķam bataljonam).

Jūnija sākumā mūsu spēki no Liepājas bija spiesti pārcelties uz Rīgu: ģen. Golcs vēlējās, lai mēs no Liepājas izvāktu visas savas daļas. Tāpēc 28. maijā Liepāju un tās apkārtni atstāja IV atsevišķais bataljons, Priekules rota un visi Liepājā esošie jaunformējamie spēki, pārvietojoties uz Jelgavu. No Jelgavas daļa jauno rotu devās uz Rīgu, kur tās ietilpināja pa daļai pulkveža Baloža brigādes vecajos bataljonos, pa daļai jaunajos bataljonos; bet daļa šo spēku saņēma pavēli pāriet uz Sloku, no kurienes pēc pārformēšanās par bataljonu (VI atsevišķais bataljons) 3. jūnijā pārvietojās uz Daugavgrīvu. Pēc šīs pārgrupēšanās Liepāja un tās apkārtnē palika pilnīgi bez mūsu kaŗaspēka. Kurzemē nodibinātās mūsu komandantūras joprojām visas palika savās vietās, turpinot uzsāktu darbību. Tas bija straujš mūsu spēku pieaugums, jo pulkveža Baloža brigādē tagad jau skaitījās 8 bataljoni. Kā redzam, pēc Rīgas atgūšanas jau vistuvākā laikā bija izredzes mūsu nacionālā kaŗaspēka daļas, kas bija nākušas no Latvijas dienvidiem, ievērojami pavairot un pastiprināt. Tālākais uzdevums nu būtu bijis apvienot mūsu abas kaŗaspēka grupas — dienvidniekus un ziemeļniekus, bet šādā mūsu spēku pieaugumā ģenerālis Golcs saskatīja viņa politisko nodomu apdraudējumu. Turpmākie notikumi — Cēsu kaujas — tomēr pārvilka svītru ģenerāļa Golca mēģinājumam aizkavēt mūsu spēku pieaugšanu un līdz ar to — arī viņa plāniem, kuŗos neatkarīga Latvijas valsts nebija paredzēta.

Fulkvedis Zemītāns.

ZIEMEĻNIEKI

1. Pirmo kaŗaspēka vienību veidošana Ziemeļlatvijā.

Mūsu zemei līdzīgs liktenis 1918. g. beigās piemeklēja arī jauno Igaunijas valsti. Tās, tāpat kā Latvijas, austrumu robeža pagaidām bija jānodrošina vācu okupācijas kaŗaspēkam. Ar vācu kaŗavīru patvaļīgu aizbraukšanu uz Vāciju, Narvas fronte dienu no dienas kļuva šķidrāka. Šo apstākli izmantoja lielinieki un 1918. g. 28. novembrī iesāka uzbrukumu Narvai, bet pēc dažām dienām arī Tērbatai, Vilandai un Pērnavai. Igaunijas bruņoto spēku organizēšana bija norisinājusies mazliet labvēlīgākos apstākļos nekā mūsu zemē. Tāpēc tie ātrāk par mūsu spēkiem paguva aizturēt iebrucēja pulkus.

Sīvās cīņās par savas zemes neatkarību, 1919. g. janvāra beigās igauņi, somu brīvprātīgo atbalstīti, sāka ņemt virsroku pār lieliniekiem un, paši pārejot uzbrukumā, 1. februārī atbrīvoja Valku un Veravu un 4. februārī — Petserus. Nākošās dienās igauņi turpināja uzbrukumu, nolūkā sasniegt Ainažu, Sedas upes, Strenču stacijas, Apes, Irboskas (Izborskas) līniju, bet tas viņiem izdevās tikai pa daļai, jo ienaidnieks, saņēmis pastiprinājumus, vairākās vietās ar panākumiem pārgāja pretuzbrukumos. Tā kā igauņu samērā maziem spēkiem nebija iespējams ieņemt nepārtrauktu fronti, tad visu februāra mēnesi Dienvidigaunijā norisinājās manevrēšanas kaŗš ar mainīgām sekmēm. Somu brīvprātīgie 2. februārī gan ieņēma Alūksni, bet bija spiesti to atkal atstāt. Arī igauņu mēģinājums februārī ieņemt Valmieru neizdevās.

Latvijas Pagaidu valdība 1919. g. 10. janvārī par militāro pārstāvi Igaunijā iecēla kapteini Jorģi Zemitānu. Noskaidrojās, ka Igaunijā uzturas diezgan prāvs skaits latviešu, kas te bija nokļuvuši kā bēgļi gan Pasaules kaŗa, gan lielinieku iebrukuma laikā, kapteinis Zemitāns nolēma ķerties pie šo latviešu militārās apmācības, lai ar tiem varētu piedalīties cīņās par Latvijas atbrīvošanu. 20. janvārī viņš panāca vienošanos ar Igaunijas armijas virspavēlnieku par latviešu paŗaizsardzības rotu organizēšanu. Bija atļauts formēt 3 pirmās šķiras un 3 otrās šķiras rotas, pa vienai no katras šķiras Tallinā, Tērbatā un Pērnavā. Pirmās šķiras paŗaizsardzības rotās iedalīja pilsoņus 19 — 35 gadu vecumā, bet otrās šķiras rotās ieskaitīja 35 — 60 gadu vecus pilsoņus. Pirmās šķiras rotas sanāca kopā uz apmācībām pa 2 stundām dienā, bet otrās šķiras rotas faktiski netika saformētas. Sadarbības iespēju noskaidrošanai janvāra beigās Tallinā ieradās mūsu pirmais ministru prezidents Kārlis Ulmanis un šeit panāca ar Igaunijas valdību principiālu vienošanos par latvju kaŗaspēka organizēšanu Igaunijā, lai arī no ziemeļiem varētu uzsākt mūsu zemes atbrīvošanu. Šīs vienošanās reālizēšanu ministru prezidents uzdeva mūsu pārstāvim Igaunijā J. Ramanim un kapteinim Zemitānam. Šim nolūkam kapteiņa Zemitāna rīcībā valdība no Liepājas nosūtīja vēl vairākus citus virsniekus.

Tā kā kaŗaspēka formēšanai kapteinim Zemitānam nekādu līdzekļu nebija, viņš griezās pēc atbalsta pie Igaunijas valdības, ar kuŗu 18. februārī noslēdza līgumu.

Uz noslēgtā līguma pamata Igaunijas armijas virspavēlnieks atļāva organizēt 1 latviešu kājnieku bataljonu un 1 artilērijas vadu un deva vajadzīgos materiālos līdzekļus. Par abu vienību formēšanas vietu noteica Tērbatu.

Paredzēto vienību formēšanai atbrīvotos apgabalos izsludināja mobilizāciju. Valkas pilsētā mobilizācija notika 25. un 27. februārī, bet Valkas apriņķī — 27. un 29. februārī.

Lai izjauktu šo mobilizāciju, lielieki Igaunijas dienvidfrontē 2 dienas pirms mobilizācijas uzsāka niknu uzbrukumu, ieņemdami apmēram trešdaļu teritorijas, kuŗā bija izsludināta mobilizācija. Neraugoties uz to, mobilizācija deva labus panākumus. Valka, Rūjiena, Mazsalaca, Limbaži un plaši lauku novadi ap šiem ziemeļu centriem sūtīja savus dēlus stāties pretim tiem, kas bija ielauzušies mūsu zemē un negribēja ļaut piepildīties mūsu neatkarības tieksmēm. Trūcīgi apauti un apgērbti, vāji apbruņoti un maz apmācīti, tie pulcējās vienkopus, ar ciešu apņemšanos atbrīvot dzimto zemi no iebrucējiem, lai atgūtu savas tiesības, lai nodibinātu mieru un kārtību un nodrošinātu katram viņa dzīves tiesu.

Kopskaitā šais dienās tika mobilizēti 60 virsnieki un 1.471 instruktors un kareivis. Daudzi ne tikai paši iestājās armijā, bet deva arī savus zirgus, pajūgus un citu vajadzīgo. Starp brīvprātīgajiem bija vairāki 15 — 17 gadus veci zēni un netrūka arī sirmgalvju. Visus mobilizētos un brīvprātīgos nosūtīja uz Tērbatu iedalīšanai tur formējamā bataljonā.

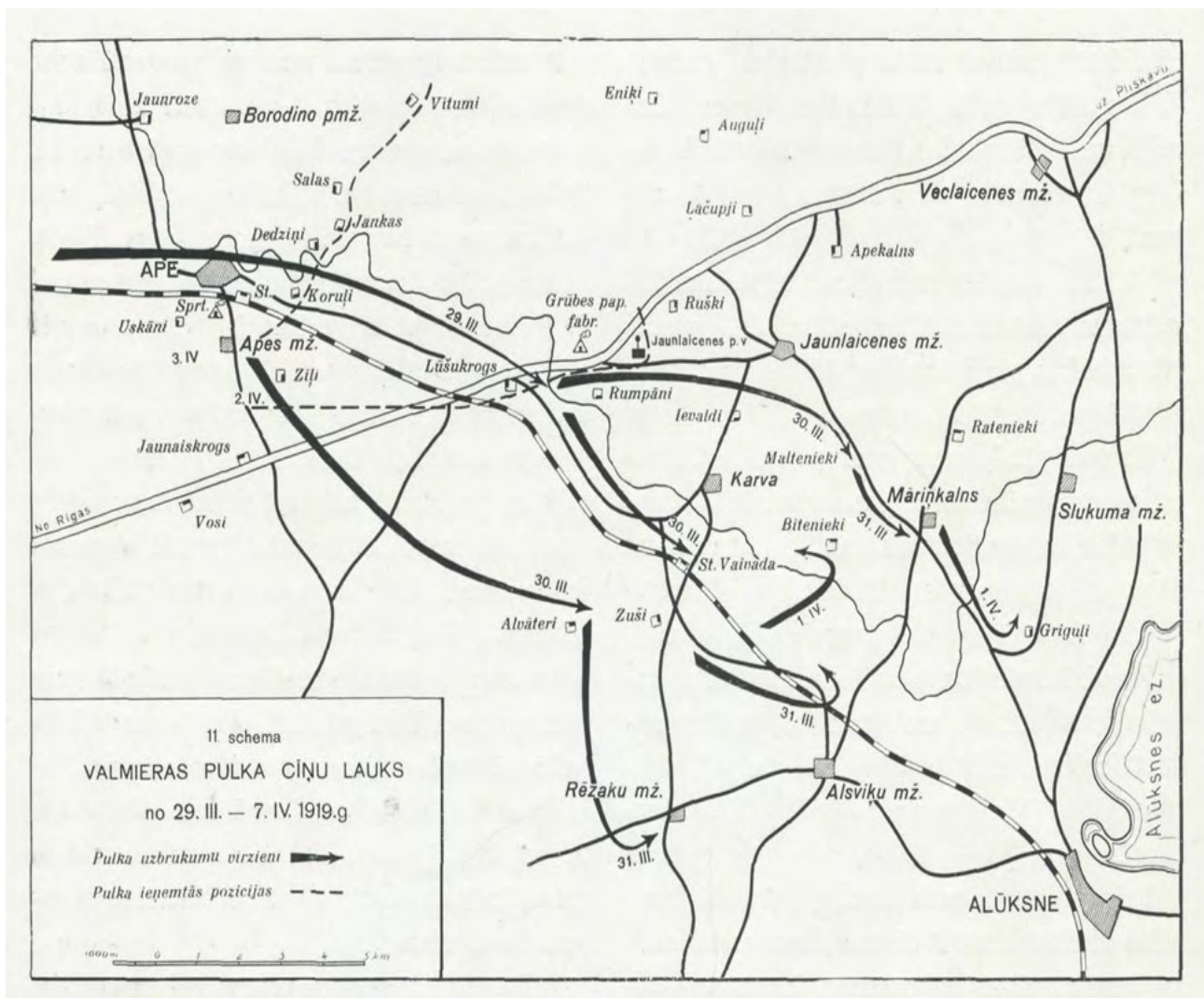
9. martā Igaunijas armijas virspavēlnieks deva atļauju bataljona vietā formēt 1 kājnieku pulku, rezerves bataljonu un 1 bateriju. Pulku nosauca par 1. Valmieras kājnieku pulku, un par tā komandieri iecēla pulkvedi-leitnantu Jūliju Jansonu. Bateriju nosauca par 1. Valmieras bateriju. Tās formēšanu un vēlāk kaujas darbību vadīja mūsu tagadējais artilērijas inspektors ģenerālis (toreiz virsleitnants) Arturs Dannebergs. Rezerves bataljona, paredzētā nākamā pulka, komandiera amatā 22. martā stājās mūsu tagadējais armijas komandieris ģenerālis (toreiz pulkvedis-leitnants) Krišjānis Berķis.

Valmieras pulka formēšana Tērbatā gāja diezgan strauji uz priekšu. Jau 1. martā bija saformēts I bataljons, bet 4. martā bija pabeigta arī II bataljona formēšana. Katrā bataljonā bija 4 rotas. Nākošās dienās izveidoja arī pulka saimniecības rotu, ložmetēju un sakaru komandas.

Pulka cilvēku sastāvs bija stipri dažāds pēc sava dienesta stāža: apmēram puse bija dienējuši bijušā Krievijas armijā, kāda ceturtdaļa — latvju strēlnieku pulkos, bet pārējie nemaz nebija dienējuši. Virsnieki bija samērā jauni, bet ar Pasaules karā gūtiem kauju piedzīvojumiem. Šo sastāvu vajadzēja sakausēt izveicīgās, disciplinētās rindās, lai vienas gribas vadītas tās labi prastu darboties ar ieročiem un manevrēt, un būtu gatavas ar prieku ziedot sevi dārgās dzimtenes brīvības labā. Tas prasīja gan zināmu laiku, bet apstākļi diktēja ātru rīcību, ātru darbību, neskatoties pat uz to, ka arī pulka apbruņojuma ziņā varēja daudz ko vairāk vēlēt: ložmetēju pulkam nebija nemaz un patšauteņu sākumā — tikai 15. Bet arī par to pašu, ko mums varēja dot igauņi, mēs arvienu būsim pateicīgi mūsu ziemeļu kaimiņam.

Arī baterijas apbruņošanai igauņi varēja dot tikai 3 šaušanai derīgus krievu 1895. g. modeļa 3,4 col. vieglos lauka lielgabalus ar visnepieciešamākiem piederumiem. Visā baterijā bija tikai 3 segli. Tos pašus bija paņēmuši līdzī no mājām kareivji, kas bija brīvprātīgi iestājušies baterijā. Izlūki, lielgabalu braucēji un pat vadu komandieri-virsnieki sēdēja uz kailām zirgu mugurām.

Šie trūkumi pirmos ziemeļniekus neatbaidīja. Viņi zināja, ka no Ventas ir uzsākuši savu

uzvaras gājieni un zem sarkanbaltsarkanā karoga jau cīnās viņu brāļi — kalpakieši, gaidīdami arī ziemeļniekus cīnītāju rindās, lai kopīgiem spēkiem salautu naidīgās svešās varas. Vajadzēja ātrāk traukties cīņās. Vajadzīgo sakausējumu Valmieras pulka un Valmieras baterijas kaņavāri dabūja frontē, kauju ugunīs.

2. Pirmās cīņas.

Saņēmis Tērbatā dzīvojošo latviešu dāvāto karogu un devis pie tā svinīgo solījumu, Valmieras pulks 27. martā izbrauca uz fronti. 61 virsnieks, 14 kaņa ierēdņi, 4 ārsti un 1.177 instruktori un kareivji izgāja pretim ienaidniekam, lai dotos cīņā par tēvuzemi.

Operatīvā ziņā pulks tika pakļauts igauņu 2. divīzijas vadībai.

28. marta vakarā pulks izsēdās no vilciena pie Mēlnupes dzelzceļa tilta un 29. martā uzsāka virzīšanos uz Alūksni. Pulka darbības mērķis bija ieņemt Alūksni. Šā mērķa sasniegšanā to vajadzēja pabalstīt 3 igauņu bruņotiem vilcieniem.

Par igauņu karaspēku vispārīgos vilcienos bija zināms, ka tā vienības atrodas austrumos no Valkas-Alūksnes dzelzceļa, jau sasniegušas Rīgas-Pliskavas šoseju un virzās tālāk uz dienvidiem, bet igauņu 1. jātnieku pulks ieņēmis Lāzberģa un Vīsikuma muižas austrumos no Alūksnes ezera un virzās tālāk uz Alūksni.

31. martā Valmieras pulks sasniedza Rēzaku un Māriņkalna muižu līniju.

1. aprīlī no rīta pulkam vajadzēja turpināt uzbrukumu, bet ienaidnieks, saņēmis lielus pastiprinājumus, pats pārgāja uzbrukumā. Jau plkst. 8 viņa vienības tuvojās Rēzaku muižai, bet 1½ stundas ilgstošā sīvā cīņā valmierieši uzbrukumu atsita. Izcilu varonību šais cīņās pierādīja ložmetēju komandas leitnants Grundmanis un kaprālis Atis Grindulis. Apsvērdami stāvokli, ka vienīgi ar izveicīgu manevru, nostādot patšauteni pret ienaidnieka flanku atklātā vietā, ir iespējams apturēt lielā pārspēkā uzbrūkošā lielinieku ķēdes un tā nodrošināt savējo stāvokli, viņi ne mirkli nevilcinājās sākt pildīt nāves briesmām pilno uzdevumu. Ar tādu rīcību patiesi uzbrukums tika atsists, bet lodes ķerts pie patšautenes saļima leitnants Grundmanis, lai vairs nekad neceltos, un patšautenes laidī ilgi no rokām neizlaida asinīm pārplūdušais smagi ievainotais kaprālis Grindulis...

Leitnanta Grundmaņa liktenis ķēra arī 4. rotas komandieri leitnantu Veisu. Pie Ratenieku mājām, smagi ievainots, viņš krita lielinieku gūstā, kur ar to uz vietas nežēlīgā kārtā izrēķinājās kāds lielinieku komandieris. Tai pašā rītā pie Aneraudu mājām krita I bataljona komandieris kapteinis Skreja ar virsseržantu Aneraudu un Vīksnu, kuŗi bija iekļuvuši lielinieku sarīkotos slazdos. Pār dzimtās zemes laukiem un sētām bagātīgi lija varoņu asinis.

Vienam pašam Valmieras pulkam uzbruka 5 lielinieku pulki. Spēku samērs bija pārāk nevienāds. Valmierieši ar kaujām atgāja un 2. aprīļa vakarā ieņēma Zīļu māju, Grūbes papes fabrikas un Jaunlaicenes skolas līniju. Labā spārnā II igauņu Tallinas bataljons ieņēma Vosus, kreisā spārnā igauņu daļas atradās Lāčupju, Auguļu rajonā.

2. aprīļa vakarā Apē iebrauca steigā saformētā 1. Valmieras baterija — mūsu pirmā nacionālā karaspēka artilērijas vienība — un jau tai pašā vakarā tā ar savu uguni palīdzēja atsist lielinieku uzbrukumu Vosiem.

Naktī Valmieras pulka komandieris saņēma 2. igauņu divīzijas stāba informāciju, ka igauņi sekmīgi uzbrūkot Irboskas un Petseru virzienos, un uzdevumu pulkam jau 3. aprīlī agri no rīta atjaunot uzbrukumu plašā frontē Alūksnes virzienā.

Šis uzdevums bija dots Veravā, tuvāk nezinot radušos jaunus apstākļus Valmieras pulka frontē un pulka lielo nogurumu iepriekšējo dienu cīņās.

Izpildot pavēli, par 3. aprīļa uzbrukuma dienas mērķi pulka komandieris sprauda Karvas ieņemšanu. II bataljonam ar 2 igauņu bruņ. vilcienu pabalstu vajadzēja uzbrukt Karvai caur Lūšu krogu, I bataljona vienai kolonnai — Jaunlaicenes pagasta valdes — Ievaldu virzienā, otrai — gar Vaidavas labo krastu.

3. aprīļa rītā, vēl pirms mūsu uzbrukuma sākuma, 2 lielinieku pulki uzbruka igauņu Tallinas bataljonam Vosos un Valmieras pulka II bataljonam. Uzbrukumu drošsirdīgie tallinieši un valmierieši atsita, pēc kam Valmieras pulka II bataljons, pāriedams pretuzbrukumā, ieņēma Lūšu krogu.

Daudz sīvākas cīņas nācās izcīnīt Valmieras pulka I bataljonam Jaunlaicenes skolas rajonā. Plkst. 6 te novietotām 1. un 2. rotai uzbruka lielinieku 1. Pliskavas un 49. kājn. pulks no Rumpānu puses. Pēc niknas un ilgstošas kaujas, ar Valmieras baterijas uguns atbalstu, abas rotas šo 2 lielinieku pulku uzbrukumu atsita un, pašas pārejot uzbrukumā, atspieda ienaidnieku vairāk kā kilometru atpakaļ. Bet ienaidniekam sāka pienākt jauni

pastiprinājumi, un izmantodams uznākušo sniegputeni, viņš nemanot iesūcās I bataljona labā flankā un pat aizmugurē. 8., 3. un daļa 4. rotas bija spiestas atiet.

Vakarā pulks ieņēma pozīcijas Apes rajonā uz līnijas: Apes muiža, Koruļi, Dedziņi, Jankas, Salas, Vītumi. Pa labi — Jaunā krogā un Vosos — atradās Tallinas bataljons, pa kreisi — Eniņos un Auguļos — Tērbatas bataljons, bruņotie vilcieni — Apes stacijā, Valmieras baterija — pie Apes dzelzceļa pārbrauktuves.

4. aprīlī no paša rīta ienaidnieka artilērija stipri apšaudīja Lūšu kroga-Apes lielceļu, Koruļu rajonu un Apes miestu. Plkst. 17 prāvi ienaidnieka spēki uzbruka Valmieras pulka 2 rotām Koruļu rajonā, bet bez panākumiem.

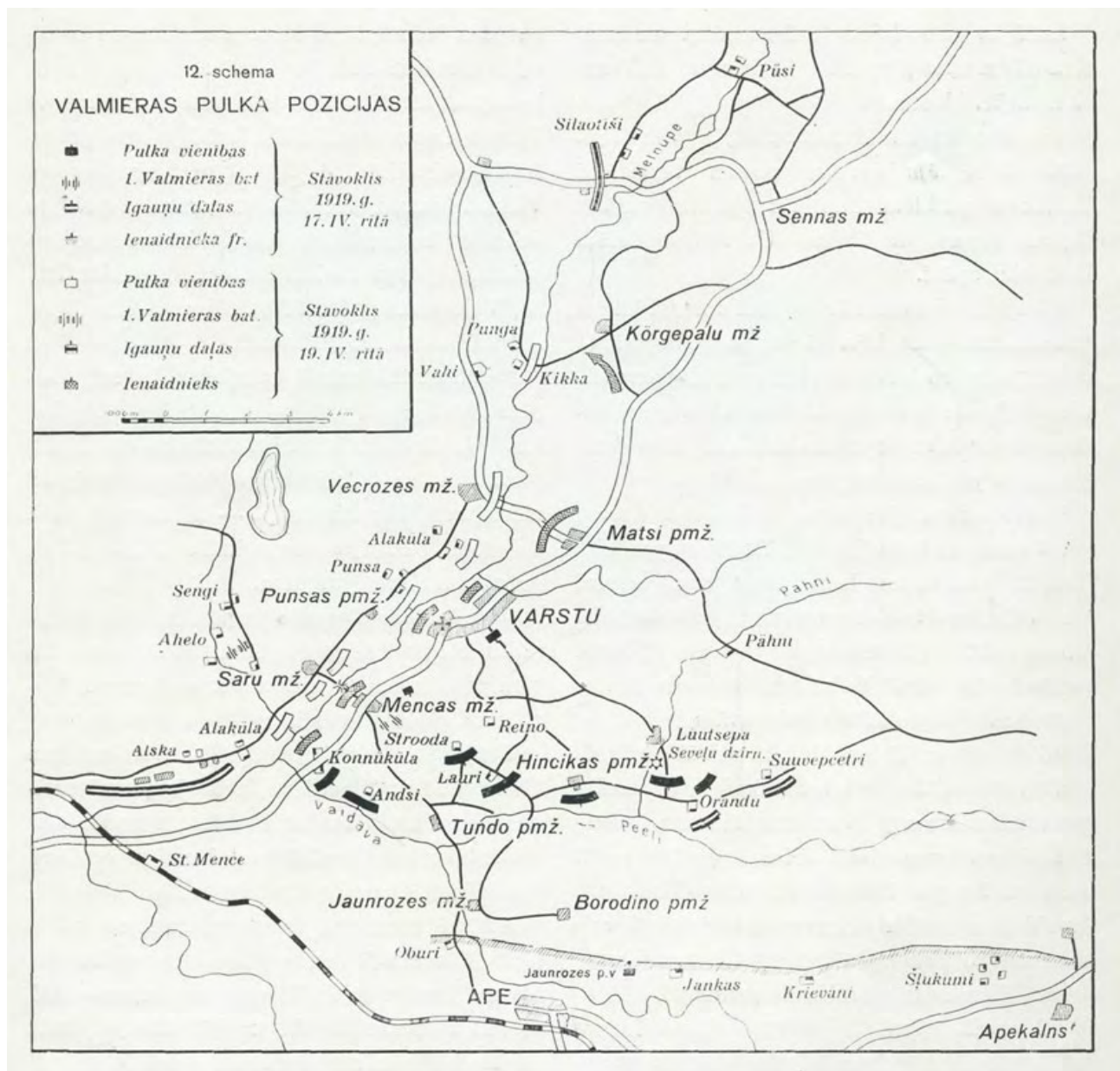
Plkst. 19 ienaidnieks uzbruka Tallinas bataljonam Vosos un Jaunā krogā. Šie punkti krita ienaidnieka rokās, bet tā kā tie bija svarīgi pulka labā flanka nodrošināšanai, Valmieras pulka komandieris uzdeva igauņu rotām 5. aprīlī tos atkal atgūt.

Ņemot vērā, ka igauņu rotu uzbrukums novilcinājās, pulka komandieris 5. aprīlī Vosu un Jaunā kroga ieņemšanu uzdeva izdarīt pulka jātnieku un kājnieku izlūku komandām, kuŗas pievakarē, Valmieras baterijas uguns pabalstītas, uzdevumu arī spīdoši izpildīja.

7. aprīlī no paša rīta Valmieras pulkam, kopā ar igauņu 1. Jātnieku pulku un Tallinas bataljonu, bija jāuzsāk vispārējs uzbrukums Alūksnes virzienā. Visi rīkojumi bija doti, uzbrukums sākās, bet lielā pārspēkā esošais ienaidnieks ne tikai apturēja sekmīgi ievadīto uzbrukumu, bet pēc pusdienas jau sāka spiest mūsu spēkus atpakaļ.

Sīvu cīņu ar uzbrūkošo ienaidnieku pie Apes miesta nācās izturēt mūsu Valmieras baterijai. Kad baterija ap plkst. 15 ieņēma pozīciju Apes priekšā, ienaidnieka vienības bija jau ieņēmušas Apes muižas ziemeļu malu un tuvākās mājas uzkalnā, rietumos no tās, kā arī mežmalu austrumos no Apes muižas spirta dedzinātavas, no kurienes tas atklāja uz bateriju stipru ložmetēju un šauteņu uguni. Drīz vien bateriju sāka apšaudīt arī no spirta dedzinātavas. Baterijas šrapneļi gan apturēja ienaidnieka ķēdes mežmalā un rietumos no Apes muižas, bet arī ienaidnieka uguns uz bateriju kļuva arvienu niknāka. Lodes aizvien biežāk sāka svilpot pār baterijas apkalpes galvām. Baterijai reizēm nācās lietot karteču un, neraugoties uz ienaidnieka stipro uguni, tā vēl apmēram stundu aukstasinīgi šaudama, aizturēja ienaidnieka uzmākšanos. Ložmetēja lode trāpīja kāda lielgabala ceļamā ierīcē un to sabojāja. Pēc kāda laiciņa tika sabojāts vēl otrs lielgabals. Šaušanu kādu laiku varēja turpināt tikai viens atlikušais kaujas spējīgais, nesabojātais lielgabals. Sabojāto lielgabalu apkalpe nogūlās grāvī baterijas tuvumā un šaušanu turpināja ar šautenēm. Kad ienaidnieka uguns palika sevišķi intensīva un mūsu kājnieki jau bija atgājuši aiz baterijas, baterijas komandieris virsleitnants Dannebergs šaušanu pārtrauca un uzdeva virsleitnantam Šēnfeldam noņemt bateriju no pozīcijas un novest Apes miestā. Noņemšanos no pozīcijām nācās izdarīt ložmetēju un šauteņu ugunī. Tas bija ārkārtīgi grūts uzdevums, bet tā kā noņemšanos baterija izdarīja ļoti ātri un ienaidnieks tēmēja nervozi un pārāk augstu, baterijai izdevās atstāt uguns pozīciju bez lielākiem zaudējumiem.

Apē vienīgo kaujas spējīgo lielgabalu nostādīja uz ielas starp diviem namiem un šaušanu turpināja. Ienaidnieks koncentrēja uz šo lielgabalu vairāku ložmetēju uguni, kādēļ šaušanu vajadzēja pārtraukt, jo pēc kārtas, vienu pakal otram, ievainoja 3 tēmētājus. Lielgabalu izdevās dabūt drošībā vienīgi ar šādu paņēmienu: baterijas kalējs kareivis Krieviņš uz vēdera pielīda pie lielgabala, piesēja tam virvi, atlīda atpakaļ aiz nama stūra un tad ar pārējo kareivju palīdzību ar šo virvi lielgabalu aizvilka aiz tuvējā nama. Pēc tam baterija atstāja Api un vēlā vakarā ieradās Mencēs muižā.

Uzbrukumu tai dienā Apei gan atsita, bet lielinieku apiešanas manevrs tapa arvienu bīstamāks: pēc Jaunās un Apes muižas ieņemšanas ienaidnieks sāka apiet Api no rietumiem. Mūsu rezerves bija izsīkušas. Lai pasargātu pulku no pilnīgas ielenkšanas, Valmieras pulka komandieris pavēlēja rotām atiet uz Jaunrozi.

2. rota atiešanas pavēli nebija saņēmusi. Tikai vakarā enerģiskais rotas komandieris leitnants Zīle nāca pie slēdziena, ka citas pulka rotas aizgājušas ziemeļu virzienā. Viņš nezaudēja aukstasinību un ar veiklu manevru, izmantodams iestājušos tumsu, izveda rotu cauri ienaidnieka vienībām un vēlu naktī pievienojās savam pulkam.

Pēc nelielas atpūtas pie Jaunrozes, pulks turpināja atiešanu līdz Melnupei.

Ienaidnieks šīs dienas kaujās bija cietis ievērojamus zaudējumus, bija stipri noguris, kādēļ arī mūsu vienībām nesekoja.

9. aprīlī Valmieras kājnieku pulks ieņēma pozīcijas Vaidavas upes labajā krastā no tās ietekas Melnupē līdz Peeli upītes ietekai un tālāk gar šo upīti līdz Seveļu dzirnavām. Pa kreisi no pulka atradās Tallinas un Tērbatas bataljoni, bet pa labi — Melnupes labajā krastā — igauņu Kaleva-Maleva bataljons un bruņotie vilcieni. Valmieras baterija palika pozīcijās pie Mencēs muižas.

Iestājās silts laiks, sniegs ātri nokusa, strauti un upes pārplūda. Līdz ar to arī frontē iestājās klusums.

Šis klusums tomēr neturpinājās visai ilgi. Kāds pārbēdzējs igauņiem atnesa vēstis, ka lielinieku pulkiem līdz 17. aprīlim uzdots ieņemt Veravu un Valku. Uzbrukot lielāki lielinieku spēki.

17. aprīlī patiesi sākās jauns ienaidnieka uzbrukums, kuņš bija vērsts galvenā kārtā pret igauņu un latviešu vienību kreisajiem sāniem. Laužoties šo vienību aizmugurē un draudot ar ielenkšanu, ienaidnieks tās vienu pēc otras pakāpeniski piespieda atiet.

Vakarā visas Valmieras pulka vienības un arī Valmieras baterija atradās Melnupes labā krastā. Valmieras baterija ar savu uguni aizturēja ienaidnieku un atvieglāja Valmieras pulka vienību pāriešanu pār tiltu pie Mencēs muižas. 18. aprīlī Valmieras baterija novietojās pozīcijā pie Ahelo dzirnavām.

18. un 19. aprīlī ienaidnieks vairākkārt mēģināja pāriet Melnupi, bet valmierieši, nodarot ienaidniekam prāvus zaudējumus, visus šos mēģinājumus atsita. Sīvas cīņas 19. aprīlī norisinājās pie Mencēs muižas tilta, kur ienaidnieka artilērijas uguns ievainoja 2 valmieriešu rotu un vairākus vadu komandierus, kā arī Valmieras baterijas komandieri.

22. aprīlī plkst. 3 igauņu daļām bija pavēlēts pāriet uzbrukumā divās kolonnās, ar nolūku padzīt ienaidnieku no Melnupes kreisā krasta. Pirmai kolonnai (Kaleva-Maleva bataljons un somu rota) vajadzēja uzbrukt pa labi no Valmieras pulka, pāri Melnupes dzelzceļa tiltam uz Mencēs muižu un Vārstu ciemu, bet otrai kolonnai — pa kreisi no valmieriešiem, dienvidu virzienā. Valmieras pulkam, ja igauņu uzbrukums izdotos, vajadzēja ieņemt Vaidavas, Peeli un Pāhni upju līnijas. Igauņu labās kolonnas uzbrukums sekmējās, un tā ar sava kreisā spārna vienībām ieņēma Mencēs muižu, pēc kam Valmieras pulka I bataljons pārgāja Melnupi pie Mencēs muižas un izvirzījās apmēram līdz Peeli upītei. Savu 3. rotu bataljons izsūtīja Vārstu ciema virzienā. Pie Vārstu ciema ienaidnieks izrādīja sīvu pretošanos, vairākkārtīgi pārejot pretuzbrukumos. Vakarā igauņu, latviešu un somu brīvprātīgo daļas ieņēma pozīcijas puslokā Mencēs muižas priekšā. Igauņu kreisai kolonnai neveicās, kādēļ Valmieras pulka II bataljonam bija jāpaliek Melnupes labajā krastā.

Naktī uz 23. aprīli Valmieras baterija saņēma no igauņiem 2 angļu 18 mārč. lielgabalus. No šā laika baterija darbojas sadalīta 2 pusbaterijās: I pusbaterijā ietilpa 2 angļu 18 mārč., bet II pusbaterijā — 2 krievu 3,4 col. lielgabali. Pārējos divus krievu 3,4 col. lielgabalus nodeva igauņiem.

Visniknākās cīņas Melnupes krastos norisinājās 24. un 25. aprīlī, kad tiklab viena, kā otra puse izdarīja vairākus uzbrukumus. Tomēr šīs cīņas stāvokli sevišķi negrozīja.

Turpmākā laika posmā līdz 26. maijam Melnupes frontē nekādas ievērojamas pārmaiņas nenotika. Kaujas darbība izpaudās abu pretinieku savstarpējā traucēšanā ar artilērijas, ložmetēju un šauteņu uguni.

Atzīmējamas gan dažas pārmaiņas artilērijā: 6. maijā Valmieras baterija saņēma vēl divus 18 mārč. angļu lielgabalus, kuņš ieskaitīja II pusbaterijā. 23. maijā tika saņemta pavēle 1. Valmieras bateriju nosūtīt uz Rūjienu pie 2. Cēsu kājn. pulka, baterijas

Ziemeļlatvijas 1. eskadrona karavīri.

pārveidošanai divās baterijās. Savus lielgabalus baterija nodeva igauņu 5. baterijai, kuŗu tagad piedalīja Valmieras pulkam.

26. maijā noslēdzās Valmieras pulka kauju posms Melnupes krastos. Šais kaujās pulks bija zaudējis kritušus 5 instruktorus un kareivjus, ievainotus — 4 virsniekus un 17 instruktorus un kareivjus, bet kopā ar sabiedrotiem igauņiem un somu brīvprātīgiem pulks bija salauzis ienaidnieka nodomu — ieņemt Valku.

Valmieras pulka cīņām Melnupes krastos bija liela morāla nozīme. Šis ziemeļnieku avangards neapšaubāmi pierādīja latvju dēlu krietnumu, drošsirdību un dziļu tēvzemes mīlestību. Tāpat kā kalpakieši Kurzemē, pirmie ziemeļnieki Ziemeļvidzemē cīnījās un krita par kopīgo ideālu — brīvu, neatkarīgu Latviju. Kad ziemeļnieki saņēma ziņas par 16. aprīļa sazvērestību Liepājā un Niedras valdības nodibināšanos, tie ne mirkli nešaubījās, ka jādara viss iespējamais nacionālās Kārļa Ulmaņa valdības stiprināšanai. Un savu nelokāmo uzticību viņi arī pierādīja darbos.

3. Ziemeļlatvijas brigādes un I Ziemeļlatvijas artilērijas divīziona izveidošana.

Rezerves bataljonā Tērbatā cilvēku sastāvs tiktāl palielinājās, ka varēja sākt domāt par jaunu vienību formēšanu. 31. martā igauņu armijas virspavēlnieks atļāva formēt Ziemeļlatvijas brigādi un par brigādes komandieri iecēla pulkvedi Zemitānu.

12. maijā Rezerves bataljonu pārdēvēja par 2. Cēsu kājnieku pulku un par pulka komandieri iecēla pulkvedi-leitnantu Krišjāni Berķi.

28. maijā sāka formēt jaunu Rezerves bataljonu, kas uzņemtu un sagatavotu brigādei jaunpienākušos karavīrus.

Ziemeļlatvijas armijai bija ļoti vajadzīgas jātnieku vienības, kādēļ 25. aprīlī Valkā sāka formēt 1. jātnieku eskadronu, bet maija otrā pusē — 2. eskadronu.

Lai radītu kustīgu kaņaspēka vienību, kas nebūtu apgrūtināta ar transportu, Ziemeļlatvijas brigādes komandieris uzdeva kapteinim Aparņiekam formēt kājnieku un jātnieku partizānu nodaļu, ko vēlāk pārdēvēja par Ziemeļlatvijas partizānu pulku.

Lai sekmētu mobilizāciju un veicinātu stingru kārtību un miera uzturēšanu atbrīvotajos apgabalos, nodibināja Ziemeļlatvijas armijas aizmugures priekšnieka posteni. Aizmugures priekšniekam pakļāva visas komandantūras.

Sākās arī artilērijas izveidošanas darbs.

26. maijā Naukšēnu muižā virsleitnants T. Skujenieks stājās pie 2. Cēsu baterijas formēšanas. Sākumā tā bija apbruņota ar 1 angļu 6" haubici, bet 15. jūnijā tā saņēma no lieliniekiem pie mums pārnākušās baterijas vienu 42" krievu lielgabalu, bet šo apbruņojumu 18. jūnijā vajadzēja nodot igauņiem, saņemot tā vietā 2 angļu 47" lielgabalus. 20. jūnijā virsleitnants V. Šēnfelds Skangaļmuižā stājās pie 3. Rūjienas baterijas formēšanas. Sākumā baterija bija apbruņota ar vecajiem krievu 3,425" 1895. g. parauga lielgabaliem.

Rezerves bataljona sastāvs Rūjienā ātri pieauga. No izlasītiem bataljona kaņavīriem pulkvedis-leitnants O. Dankers saformēja 3. Jelgavas kājn. pulku, kuņu 30. jūnijā angļu kaņā kuņos pārveda uz Liepāju. Pulkā skaitījās 22 virsnieki, 1.580 instruktoru un kaņeivju.

Tā Ziemeļlatvijas brigāde strauji izveidojās, un 28. jūnijā tajā jau skaitījās 223 virsnieki, 26 kaņā ierēdņi un 9.554 instruktori un kaņeivji.

4. Uzbrukums no Melnupes līdz Daugavai.

22. maijā pulkveža Baloža brigāde kopīgi ar vācu zemessargiem un Dzelzsdivīzijas vienībām atbrīvoja Rīgu no lieliniekiem. Igauni nekavējoties izmantoja iestājušos apjukumu lielinieku pusē un iesāka enerģisku uzbrukumu Pliskavas virzienā, kā arī gar Rīgas jūras līci un jau 25. maijā ieņēma Ainažus, bet 26. maijā — Salacgrīvu. Tai pašā dienā krita arī Pliskava.

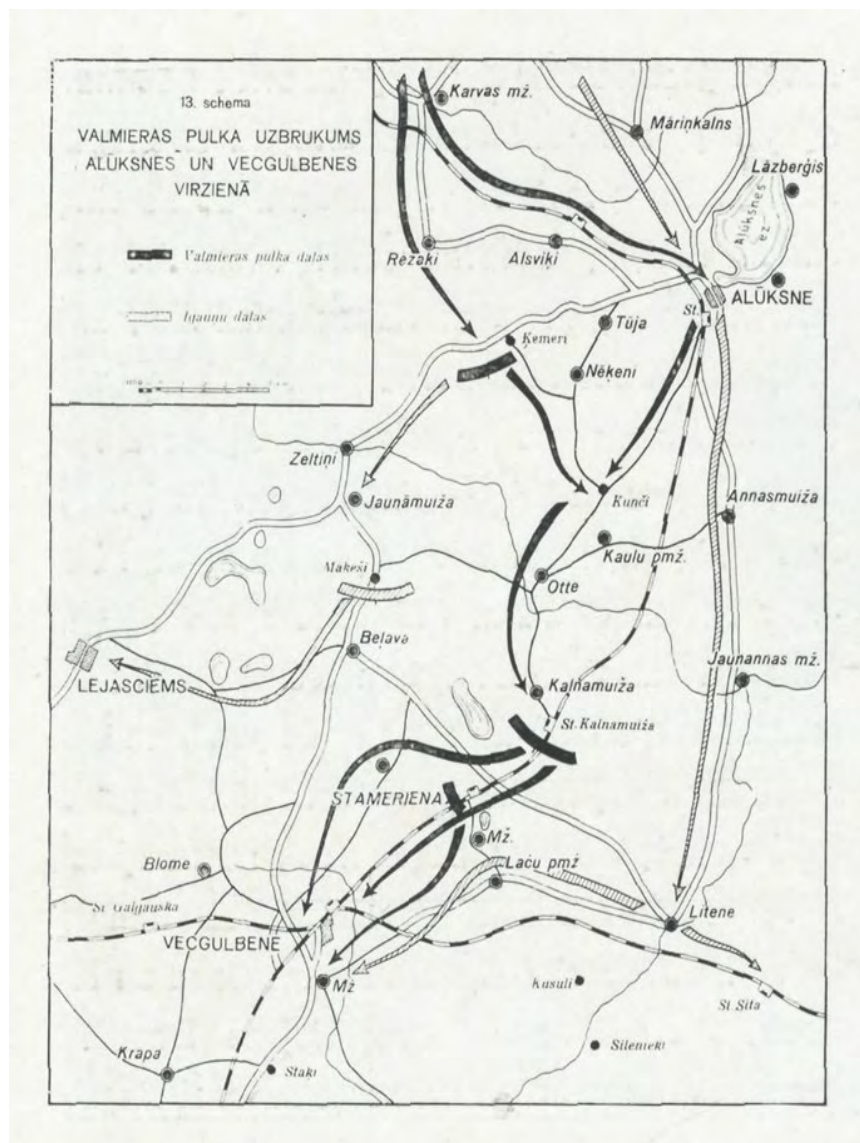
Sakarā ar Rīgas un Pliskavas ieņemšanu, mūsu stratēģiskais stāvoklis stipri uzlabojās. Ienaidnieka abi flanki bija apdraudēti. Igaunijas teritorijā noorganizētā krievu ģenerāļa Judeniča Ziemeļkorpusa un igauņu-somu vienību uzbrukums ziemeļos no Peipus ezera sāka apdraudēt Pēterpili. Lielinieku armijas vadībai tagad galvenā vērība bija jāpievērš Pēterpils aizstāvēšanai.

Igaņu 2. divīzija jau 26. maijā uzsāka uzbrukumu Alūksnes virzienā, un 27. maijā šai virzienā uzbrukumu sāka arī Valmieras pulks. Tai pašā dienā I bataljons bez cīņas ieņēma Jaunrozi, bet 28. maijā agri no rīta 2. rota ar strauju triecienu izsita lieliniekus no Apes miesta. Pulka II bataljons ar kaujām pavirzījās līdz Rīgas — Pliskavas šosejai.

29. maijā Valmieras pulks turpināja ienaidnieka vajāšanu gar Valkas — Gulbenes dzelzceļa līnijas abām pusēm un līdz tās pašas dienas vakaram sasniedza Alūksni.

29. maija vakarā latviešu un igauņu daļu priekšnieki izstrādāja kopīgu plānu Vecgulbenes ieņemšanai. Kopējā uzbrukumā Valmieras pulks sastādīja centra grupu, ar uzdevumu — uzbrukt gar dzelzceļa labo pusi, 30. maijā sasniegt Kalnamuižu, bet 31. maijā — Vecgulbeni. Pulkam bija piedalīta igauņu 5. baterija un viena sešcollīga haubice.

30. maijā Valmieras pulks devās Kalnamuižas virzienā. Kaulu pusmuižā jātnieku izlūki uzdūrās uz ienaidnieku. I bataljons, artilērijas pabalstīts, ātri ieņēma pusmuižu un pēc tam padzina ienaidnieku arī no Otes muižas.

2. rotas komandieris leitnants Zīle dabūja atļauju izdarīt izlūku gājieni ienaidnieka aizmugurē. Šai gājienā labprātīgi gribēja piedalīties visi rotas kaņavīri, bet tā kā pieciem bija noberttas kājas, tad tos līdzī nevarēja ņemt. Pārējie 33 ar 2 patšautenēm uzņēmīgā un drošsirdīgā leitnanta Zīles vadībā devās ceļā. No vietējiem iedzīvotājiem dabūja zināt, ka Silenieku (pie Pededzes upes, apm. 13 km dienvidaustrumos no Stāmerienes stacijas) virzienā atkāpjas lielnieku baterija un ap 200 kājnieku. 31. maijā gaismai austot leitnants Zīle ar saviem ļaudīm panāca ienaidnieku pie Riemeiem (apm. 2 km ziemeļrietumos no Vēžu kroga). Neraugoties uz lielo ienaidnieka pārspēku, rota veikli izvērās un uzbruka. Rezultātā — 2. rotas 34 kaņavīri saņēma 40 gūstekņus, 3 lielgabalus, 50 zirgus, 2 lauka virtuves, 14 telefona aparātus un daudz citu kaņa mantu. Kad rota taisījās ar visām trofējām atgriezties atpakaļ, to plašā frontē sāka apšaudīt ar šauteņu uguni. Leitnants Zīle 15 kareivjiem pavēlēja ar trofējām atgriezties uz Kalnamuižu, bet ar atlikušajiem 18

Valmieras pulka rota Gulbenē, mācītāja muižā, 1919. g. jūlijā.

uzsāka cīņu. Ienaidnieka uguns drīz vien apklusā, un varonīgais leitnants ar saviem ļaudīm varēja pievienoties pārējiem savas rotas kaŗavīriem. Vēlāk noskaidrojās, ka pa ceļu uz Vēžu krogu tai laikā virzījies 5. Igaunņu komūnistu pulks un dažas krievu vienības. Pulkam un šīm vienībām vajadzējis iet pretuzbrukumā uz Gulbeni. Tā kā uzbrūkot baterijai leitnanta Zīles ļaudis šāvuši uz ceļa pusi, tad pulkam un krievu vienībām radies iespaids, ka tām uzbrūk. Izcēlusies pānika un šaudīšanās uz visām pusēm. Bēgošā lielnieku baterijas apkalpe nokļuvusi starp savējo un mūsu ugunīm un domājusi, ka tā ielenkta, bet izlūku gājiena iniciātors un izpildītājs, varonīgais leitnants Zīle, vēl neapzinādamies sava pārdrošā uzbrukuma lielo nozīmi, jau pulkst. 10 mierīgā garā atgriezās Sileniekos, no kurienes paziņoja pulkam uz Gulbeni par saviem panākumiem. Šis leitnanta Zīles uzvaras gājiens mums rāda, cik lielus panākumus var gūt pat neliela saujiņa drošsirdīgu vīru labā vadībā.

31. maija rītā pienāca ziņas, ka lielnieki atstājuši Vecgulbeni. Valmieras pulks, kā arī igauņu un dāņu vienības tai pašā rītā iegāja Vecgulbenē, kur mūsu rokās krita lielāks daudzums dzelzceļa ritošā materiāla: 15 lokomotīves, 80 vagonu un daudz citu mantu. Vecgulbenē krustojas dzelzceļu līnijas no Ieriķiem uz Jaunlatgali un no Apes uz Pļaviņām, šeit satek arī labākie zemesceļi, kas iet uz austrumiem caur Balviem. Tādēļ Vecgulbenei ir ļoti svarīga militāra nozīme. Tagad ienaidniekam atkāpšanās no Vidzemes pa šiem ceļiem bija atgriezta.

Pēc Vecgulbenes ieņemšanas Valmieras pulks un igauņu daļas deva kaŗavīriem pāris dienu atpūtu, lai sakārtotos tālākai darbībai, bet valmierieši, leitnanta Zīles panākumu pamudināti, sarīkoja vairākus atsevišķus uzbrukumus ienaidnieka aizmugurē.

Naktī uz 1. jūniju 34 instruktori un kareivji, dažu virsnieku vadībā, pa meža ceļiem sasniedza Lubānas muižu un uzbruka kāda lielnieku pulka saimniecības daļai, saņemot gūstā 300 lielnieku kaŗavīrus un iegūstot pulka vezumus ar vairāk kā 100 zirgiem, pulka kanceleju, naudas lādi ar 537.000 rubļiem, pulka karogu un daudz citu mantu.

1. jūnija naktī 1. rota ieņēma Krapes muižu, kur sagūstīja 650 lieliniekus, kā arī ieguva 7 ložmetējus, daudz vezumu un zirgu.

Tai pašā laikā 5. rota uzbruka Stāķiem un saņēma gūstā 750 kareivju, iegūstot arī 8 ložmetējus, zirgus un vezumus. Abos uzbrukumos bija iegūts ap 2.000 šauteņu un desmitiem tūkstošu patronu.

3. jūnijā Valmieras pulks un igauņu jātnieku daļas atstāja Vecgulbeni un uzsāka gājienu Krustpils virzienā. Nekur vairs nesastapdams ienaidnieka pretošanos, pulks 3. jūnijā sasniedza Cesvaini, 4. jūnijā — Madonu, 5. jūnijā — Ļaudonu un tās pašas dienas vakarā — Krustpili. 6. jūnijā pulka 6. rota pārcēlās pār Daugavu un ieņēma Jēkabpili.

2. jūnijā ceļā uz Vidzemes dienvidaustrumu rajonu devās arī Cēsu pulka 2. rota no Raunas un Ziemeļlatvijas partizānu pulks no Cēsīm.

Taktiskie apstākļi diktēja nepārtrauktu atejošā ienaidnieka vajāšanu, bet jauni sarežģījumi piespieda darbību uzsākt citā virzienā.

2. jūnijā Ziemeļlatvijas brigādes stābā Cēsīs ienāca ziņas, ka vācu zemessargi, nākdami no Rīgas, vairākās kolonnās virzas uz ziemeļiem un ziemeļaustrumiem. Šie virzieni gāja pret lieliniekiem operējošā latviešu un igauņu kaŗaspēka aizmugurē. Te vācu zemessargiem, ja tie gribēja cīnīties pret lieliniekiem, nebija ko darīt, jo Vidzeme jau bija atbrīvota.

Lielinieku pulki, pēc pārciestām neveiksmēm, bija stipri dezorganizējušies, to sastāvs bija mazs un kaujas nespējīgs. Bet vācu zemessargu virzīšanās pret Ziemeļlatvijas un igauņu kaŗaspēku un sekojošās cīņas ar to saskaldīja mūsu spēkus divās frontēs, un deva iespēju lieliniekiem noorganizēties par jaunu un turpināt apdraudēt nacionālo Latviju vēl ilgāk par veselu gadu.

5. Pirmās kaujas pie Cēsīm.

2. jūnija vakarā ar Ziemeļlatvijas brigādes vadības atļauju Cēsu stacijā no Ieriķiem iebrauca lokomotīve ar 1 vagonu, kuŗā atradās vairāki vācu zemessargu virsnieki un apm. 30 kareivju ar 2 ložmetējiem. 2. Cēsu kājn. pulka 3. rota, saskaņā ar rīkojumu, atbraukušos kareivjus no vagona ārā nelaida, bet 3 virsniekus ar ritmeisteru fon Jēnu priekšgalā aizveda uz brigādes stābu.

Ritmeisters Jēna paskaidroja, ka viņš ieradies nedibināt tuvākus sakarus ar pretlielinieciskiem spēkiem Cēsīs un ka pēc vācu zemessargu virsstāba pavēles no Rīgas izgājušas 4 kolonnas, kuŗām jāsasniedz Krustpils, Lubānas ezers, Balvi un Liepna. Brigādes stāba priekšnieks viņam paskaidroja, ka lielinieki ir atkāpušies Rēzeknes un Daugavpils virzienos, kur ar viņiem pašreiz cīnās dažas latviešu un igauņu vienības, un ka tādēļ arī vācu zemessargiem būtu jād darbojas šai virzienā, bet nevis jānāk uz Cēsīm. Ritmeisters Jēna apsollīja par to ziņot vācu zemessargu virsstābam un aizbrauca atpakaļ uz Ieriķiem.

3. jūnijā ap pulkst. 12 Cēsīs ieradās kāda vācu zemessargu nodaļa ar 2 lielgabaliem kapteiņa Manteifeļa vadībā. Šīs nodaļas daži kaŗavīri sāka izdalīt iedzīvotājiem un izlīpināt uz māju sienām Niedras valdības uzsaukumus. Ziemeļlatvijas brigādes stābam kapteinis Manteifels paskaidroja, ka viņš ieradies Cēsīs uz vācu zemessargu virsstāba pavēli un lūdza atļauju uzstādīt radiostaciju un ierīkot komandantūru. Brigādes stāba priekšnieks paskaidroja, ka Cēsīs jau nodibināta latviešu komandantūra, kādēļ vācu

zemessargu komandantūras nodibināšana ir lieka, un lika priekšā kapteinim Manteifelam ar saviem ļaudīm pāriet uz Kārļa muižu, 8 km dienvidrietumos no Cēsīm. Kapteinis Manteifels šo norādījumu ņemās izpildīt tikai pēc tam, kad sarunu laikā pie viņa iesteidzās kāds viņa nodaļas virsnieks un ziņoja, ka tirgus laukumam apkārtējos namos parādījušies mūsu kaŗavīri ar patšautenēm. Šos kareivjus bija norīkojis 2. Cēsu kājn. pulka komandieris pulkvedis-leitnants Berķis, lai vajadzības gadījumā varētu apšaudīt tirgus laukumu, kur atradās vācu zemessargu nodaļa.

4. jūnijā 2. Cēsu kājn. pulka papildināšanai pilsētā izsludināja mobilizāciju. Bez mobilizējamiem pieteicās arī daudz brīvprātīgo, sevišķi vidusskolu skolnieki. No Valmieras un Cēsu vidusskolu skolniekiem saformēja Cēsu pulka 8. rotu. Šim patriotiskam jaunatnes solim bija ļoti liela morāla nozīme — tas pacēla iedzīvotājos nacionālās kopības sajūtu un noderēja kā spilgts pašuzpurēšanās piemērs topošās brīvas Latvijas labā. Šī skolu jaunatne izgāja cīņā ne par savu personīgu laimi un labklājību, bet par savas tautas tiesībām un savas tautas laimi, par savu valsti kā tautas lielāko sasniegumu, ko vien kāda tauta zem saules var iegūt ar savu cīņu drosmi, ar savu dedzīgo nākotnes ieceri.

Mobilizētie un brīvprātīgie bija jāapmāca, bet jau 6. jūnijā sākās vācu zemessargu uzbrukums Cēsīm. Techniskā un skaitliskā ziņā pārsvarā esošie vācu zemessargi šai kaujā guva panākumus, un 6. jūnija vakarā 2. Cēsu kājn. pulks atgāja un ieņēma aizstāvēšanās pozīciju Raunas labajā krastā no Gaujas līdz Zilkalniešu mājām. 7. jūnijā Cēsu pulku nomainīja igauņu 6. kājnieku pulka II bataljons, un pulks aizgāja rezervē uz Liepas muižas rajonu, kur atradās līdz 16. jūnijam, pēc kam no jauna izgāja frontē.

Iesākās sarunas starp vācu zemessargiem un latviešu-igauņu pārstrāvjiem nolūkā panākt vienošanos par kopīgu darbību pret lieliniekiem, bet jau šo sarunu laikā noskaidrojās, ka vācu zemessargi sakopo savus spēkus jaunam uzbrukumam.

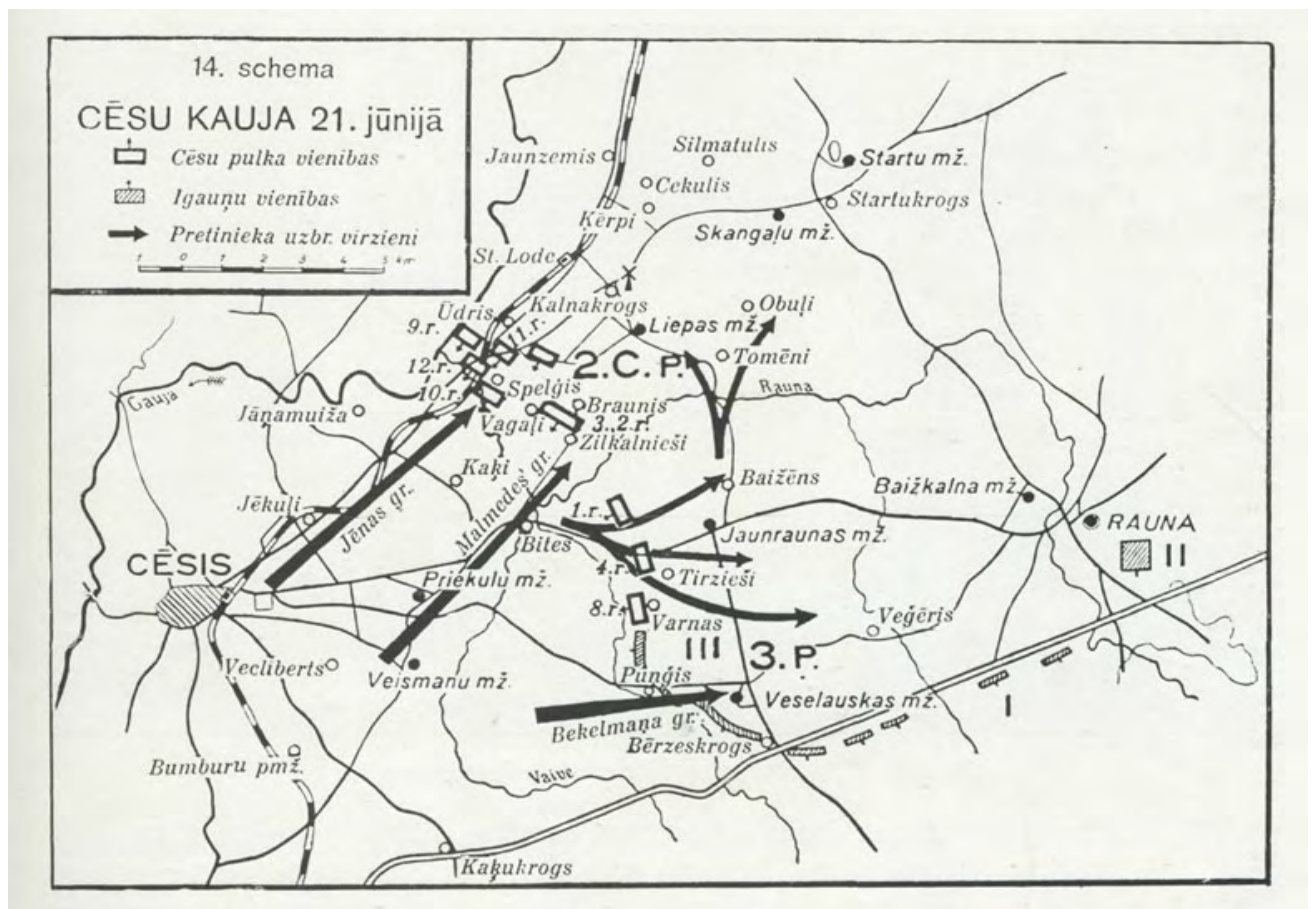
Pēc faktiskās varas sagrābšanas savās rokās Kurzemē, vācu tālākie nodomi bija pakļaut sev Vidzemi, lai pēc tam iebruktu Igaunijā un arī tur nodibinātu savu varu. Šādā ceļā vietējie vācieši cerēja nodrošināt sev dominējošo lomu un līdz ar to arī agrāko privilēģēto stāvokli Baltijā. Šādi vācu centieni it labi saderējās ar ģenerāļa Golca plāniem, kuŗi bija vēl plašāki, un kuŗiem piepildoties Baltijai būtu bijis jākļūst par Vācijas provinci. Necerēdami sarunu ceļā panākt savu tieksmju piepildījumu, vācieši ķērās pie citiem līdzekļiem.

6. Kaujas pie Cēsīm no 21. līdz 23. jūnijam.

Naktī uz 20. jūniju pretinieks uzbruka Vidrižu muižai un ar artilērijas pabalstu to ieņēma. Ienāca ziņas, ka pretinieks pulcē spēkus Lielstraupes virzienā un Veismaņu muižas rajonā.

20. jūnija agrā rītā no Raganas kroga rajona uz Lielstraupi izgāja Dzelzsdivīzijas mjora Kleista kolonna (4 bataljoni, 4 baterijas, 2 eskadroni un dažas palīgkaŗaspēka vienības). Šīs kolonnas avangards pēc īsas kaujas ieņēma Lielstraupi. Pret vakaru tās pašas kolonnas flankgards, kas bija devies pa Limbažu ceļu uz ziemeļiem, ieņēma Lādes muižu.

Vācu zemessargu uzdevumi 21. jūnijā bija šādi: a) ritmeistara Jēnas grupai (1 pulks, 3 — 4 baterijas, 1 eskadrons, 1 bruņotais vilciens un dažas palīgkaņaspēka vienības) saistīt mūsu spēkus frontālā uzbrukumā un lauzties caur Lodes staciju uz Valmieru; b) hauptmaņa Malmēdes grupai (1 pulks, 4 baterijas, 1 eskadrons un dažas palīgkaņaspēka vienības) pārraut mūsu fronti pie Veselauskas un Jaunraunas, pēc tam turpināt uzbrukumu caur Jaunraunu uz Startu muižu pa Jaunvāles ceļu, lai apietu Valmieru no austrumiem; c) majora Bekelmaņa grupai (2 bataljoni un 2 baterijas) izlauzties līdz Raunas muižai un pēc tam caur Startu muižu virzīties uz Jaunvāli, lai nodrošinātu Malmēdes grupas labo flanku un aizmuguri.

Mūsu pusē, Raunas upes un Raunis upītes labajā krastā no Gaujas līdz apmēram Cēsu-Veselauskas muižas lielceļam pozīcijas ieņēma 2. Cēsu kājnieku pulks. Abās pusēs tam atradās igauņu 3. divīzijas daļas: pa labi — 6. pulks un tālāk 9. pulks, pa kreisi — 3. pulks.

21. jūnijā, īsi pēc pusnakts, 2. Cēsu kājnieku pulka izlūki ziņoja par ienaidnieka tuvošanos. Drīz arī sākās tā uzbrukums. Vācu zemessargu vienības, atspiedušas mūsu priekšgrupas, iesāka kauju ar Cēsu pulka vienībām pie Lielrubeņu un Grauzu mājām. Kauja ar mainīgām sekmēm turpinājās līdz pulkst. 6,30, kad mūsu rotas, atsviežot pretinieku, ieņēma Varnas un Dankas un nodibināja pārtrūkušos sakarus pa kreisi ar igauņu 3. kājn. pulka vienībām. Pretinieks uz šo rajonu atklāja stipru artilērijas uguni.

Tanī laikā, kad Cēsu pulka kreisajā iecirknī norisinājās sīvas cīņas, labajā iecirknī notika vēl tikai pastiprināta izlūku darbība, bet ap pulkst. 5,30 arī te sāka darboties

pretinieka smagā artilērija, apšaudot Ūdra, Spelģa un Vagaļu māju rajonu. Pēc artilērijas sagatavošanas uguns visā šai iecirknī pretinieks pārgāja uzbrukumā, galveno spiedienu izdarot gar dzelzceļu. Pirmos pretinieka uzbrukumus visur atsita. Pēc tam tas no jauna sāka apšaudīt ar artilēriju visu Cēsu pulka fronti.

Arī mūsu artilērija, kuŗas bija daudz mazāk nekā pretiniekam, pašai izlēdzīgi piedalījās kaujā. Valmieras baterijas I vads galvenā kārtā apkuŗoja uzbrukumā nākošās pretinieka kājnieku ķēdes Cēsu pulka labajā, bet baterijas II vads — kreisajā kaujas iecirknī. 2. Cēsu baterija, kā apbruņota ar tālšāvējiem lielgabaliem, galvenā kārtā apkuŗoja pretinieka baterijas.

Pretinieks apšaudīja mūsu artilēriju arī ar gāzu šāviņiem. Artilēristiem gāzmasku nebija, un kā aizsarglēdzekli pret gāzēm tie izmantoja ūdenī samērcētus kabatas lakatiņus. Protams, šādas improvizētas «gāzmaskas» daudz nekuŗā lēdzēt, un starp baterijas kuŗavīriem vairāki saindējās, bet laimīgā kārtā vieglā veidā.

Ap pulkst. 8 pretinieka artilērija pārnēsa uguni uz Liepas muižas un Jaunraunas muižas rajonu, un viņa kājnieki no jauna devās uzbrukumā. Arī šoreiz uzbrukumu sākumā atsita. Tomēr tagad jau bija izliētotas visas rezerves. Vairākas rotas bija zaudējušas savus komandieŗus, dažas — pat visus virsniekus. Dažas pagaidām vēl mazāk apmācītas un norūdiētas vienības bija satricinājušas pretinieka smagās artilērijas uguns. Turklāt vēl artilērijas uguns bija pārrāvusi telefōna vadus starp pulka kreisajā spārnā novietoto I bataljonu un pulka komandpunktu, kāpēc te nepienāca vairs informācija par kaujas gaitu cēsnieku pārrējā frontē. Visu šo apstākļu dēļ dažas kaujai nepilnīgāk sagatavotas vienības pretinieka spiedienu vairs ilgi neizturēja un sāka virzīties atpakaļ. Pulka kreisajā spārnā I bataljons ar kaujām pakāpeniski atgāja līdz Valmieras — Raunas lielceļam pie Baižkalna muižas, kur ienaidnieka turpmākos uzbrukumus atsita. Arī igauņu vienības pa kreisi no I bataljona pakāpeniski atgāja līdz Raunai.

Cēsu pulka I bataljonam atējot, frontē radās plaisa, kuŗā iesūcās pretinieks un sāka apdraudēt mūsu centra vienību sānus. Tāpēc arī šeit nācās mazliet pavirzīties atpakaļ. Pulka centra un labā spārna vienības ar kaujām atgāja līdz Lodes māju un Kalna kroga līnijai pie Lodes stacijas, kur turpināja aizstāvēties. Tagad pulka frontē bija radusies ap 10 km plata sprauga, pa kuŗu pretinieks spiedās uz ziemeļiem, Startu muižas — Valmieras virzienā. Kaut arī atdalīti viens no otra, Cēsu pulka spārne tomēr nebija sakauti un jaunajās pozicijās turpināja atsist pretinieku. Sevišķi grūtā stāvoklī nonāca pulka labā spārna vienības, kuŗas pretinieks bija jau apgājis tālu ziemeļos. Tomēr sava pulka komandieŗa ietekmētas, kuŗa komandpunkts atradās tepat tuvumā, šīs vienības turpināja noturēt Lodes stacijas rajonu, kamēr pienāca palēgspēki.

Ap pulkst. 11, kad ritmeisters Jēnas grupas vienības bija ieņēmušas Liepas muižu, Lodes stacijā ieradās igauņu Kuperjanova bataljons, kas skaitījās labākā vienība igauņu armijā. Šis bataljons kopā ar Cēsu pulka III bataljonu pārgāja pretuzbrukumā Liepas muižas virzienā. Tomēr dienā neizdevās pāriet plašo klajumu, kas no tās šķīra mūsu un igauņu spēkus.

Šai dienā, laužoties uz priekšu pa plaisu, kas bija radusies pulka frontē, pretiniekam izdevās izvīrīties līdz Skangaļu muižai un Startu muižai. No šējienes tas jau nopietni apdraudēja Valmieru, jo šai virzienā pie Mūrmuižas atradās tikai kāda sīka latviešu vienība. Mūsu spēki spraugas abās pusēs ne tikai palika uz vietas Lodes stacijas un Baižkalna-Raunas rajonā, bet, kā jau redzējām, no Liepas stacijas rajona Kuperjanova

Raunas tilts ar igauņu bruņoto vilcienu uz tā.

bataljons kopā ar Cēsu pulka vienībām bija pārgājis pretuzbrukumā. Pievakarē te pretinieku izsita no Liepas muižas un kalna apm. 1½ km dienvidos no tās.

22. jūnijā agri no rīta pienāca jauni papildspēki: igauņu Kaleva-Maleva bataljons ar 1 bruņoto vilcienu un 1. pulka II bataljons ar 1 bateriju. Tūlīņ pēc šo vienību pienākšanas sākās kopējs latviešu un igauņu uzbrukums to pretinieka spēku sānos, kas bija ielauzušies mūsu frontes spraugā. Šai dienā niknās kaujās satrieca pretinieku pie Skangaļu muižas un Startu muižas un atsvieda viņu no tām uz dienvidaustrumiem. Labā spārnā, gar Valmieras - Cēsu dzelzceļu, latviešu un igauņu vienības atspieda pretinieku aiz Raunas upes. Gar Rīgas-Apes šoseju cēsinieki kopā ar igauņiem nonāca apm. līdz pusceļam starp Raunu un Veselauskas muižu.

Arī Gaujas labajā krastā igauņu daļas bija guvušas sekmes. Pretinieks sāka atiet visā frontē, tikai vietām vēl izrādot sīvāku pretošanos. Varonīgo igauņu un mūsu spēku kopīgais spēcīgais trieciens pavēra mums brīvu ceļu uz Cēsīm.

23. jūnijā igauņu 3. bruņotā vilciena desants tuvojās Cēsīm abpus dzelzceļa līnijai, bet 2. Cēsu kājnieku pulka 9. rota — gar Gaujas krastu un ap pulkst. 8 iegāja Cēsīs. Pretinieka spēki pilsētu jau bija atstājuši. Bruņotais vilciens, kas sedza vācu zemessargu atkāpšanos, bija atstājis Cēsis pulkst. 3. Atkāpjoties pretinieks nodedzināja Cēsu latviešu biedrības namu un saspridzināja dzelzceļa tiltu pār Amatu.

Pēc pusdienas uz Cēsīm devās viss 2. Cēsu kājnieku pulks un abas mūsu baterijas.

Pretinieks 23. jūnijā vēl cerēja, pastiprinot majora Kleista grupu, sevišķi tās kreiso spārnā, salauzt igauņu spēku labo spārnā, kas uzbruka Gaujas labajā krastā un tādā kārtā palīdzēt atjaunot agrāko stāvokli, bet tā kā naktī uz 24. jūniju notika igauņu iebrukums pretinieka novietojumā, tad vācu zemessargi dabūja rīkojumu atiet uz Inčukalna pozīcijām.

Ar šo beidzās vēsturiskās Cēsu kaujas, kas latvju-igauņu vienībām deva lielu uzvaru pār pretinieka spēkiem. Skaitliskā ziņā pastiprinātās 3. igauņu divīzijas un 2. Cēsu kājnieku pulka kopējie spēki aptuveni bija līdzīgi pretinieka spēkiem, bet apbruņojuma ziņā pretinieks bija daudz pārāks par latvju-igauņu daļām. Pretiniekam bija daudz vairāk

artilērijas, ložmetēju, radiostaciju, automobiļu un citu transporta līdzekļu. Tam bija arī lidmašīnas, kuŗu ne mums, ne igauņiem nemaz nebija. Pretinieka vienības pa lielākai daļai bija jau kaujās norūdītas un labi apmācītas, kurpretim Cēsu pulkā vairākas rotas bija tikai nesen saformētas. Pretinieks cīnījās par savām vienas iedzīvotāju šķiras privilēģijām un uzvarā redzēja savas agrākās varas ziedulaiku atgriešanos. Bet mēs un igauņi — mēs cīnījāmies par savu brīvību un patstāvību; tā bija cīņa uz dzīvību un nāvi. Pretinieka kaŗaspēka vadība uzbrukumu bija organizējusi ļoti plašā frontē — no Limbažiem līdz Raunai, ignorējot vienu no uzvaras pamatprincipiem — spēku koncentrāciju izšķirīgā vietā un laikā. Igauņu-latvju kaŗaspēka vadība izmantoja šo apstākli un rezerves raidīja cīņā pret pretinieku taisni tur, kur tas bija pārrāvis mūsu fronti, bet nebija pietiekoši stiprs, lai uzbrukumu attīstītu tālāk. Še mēs izšķirīgā brīdī bijām stiprāki par pretinieku un to sakāvām. Kā kaujas piedzīvojumiem bagātais 2. Cēsu kājnieku pulka komandieris pulkvedis-leitnants Berķis un igauņu kaŗaspēka vadība, tā arī mūsu un igauņu zemākie komandieri šīs kaujas viskritiskākajos brīžos nekad nezaudēja aukstasinību, bet droši un izveicīgi vadīja savas vienības.

7. J u g l a s k a u j a s.

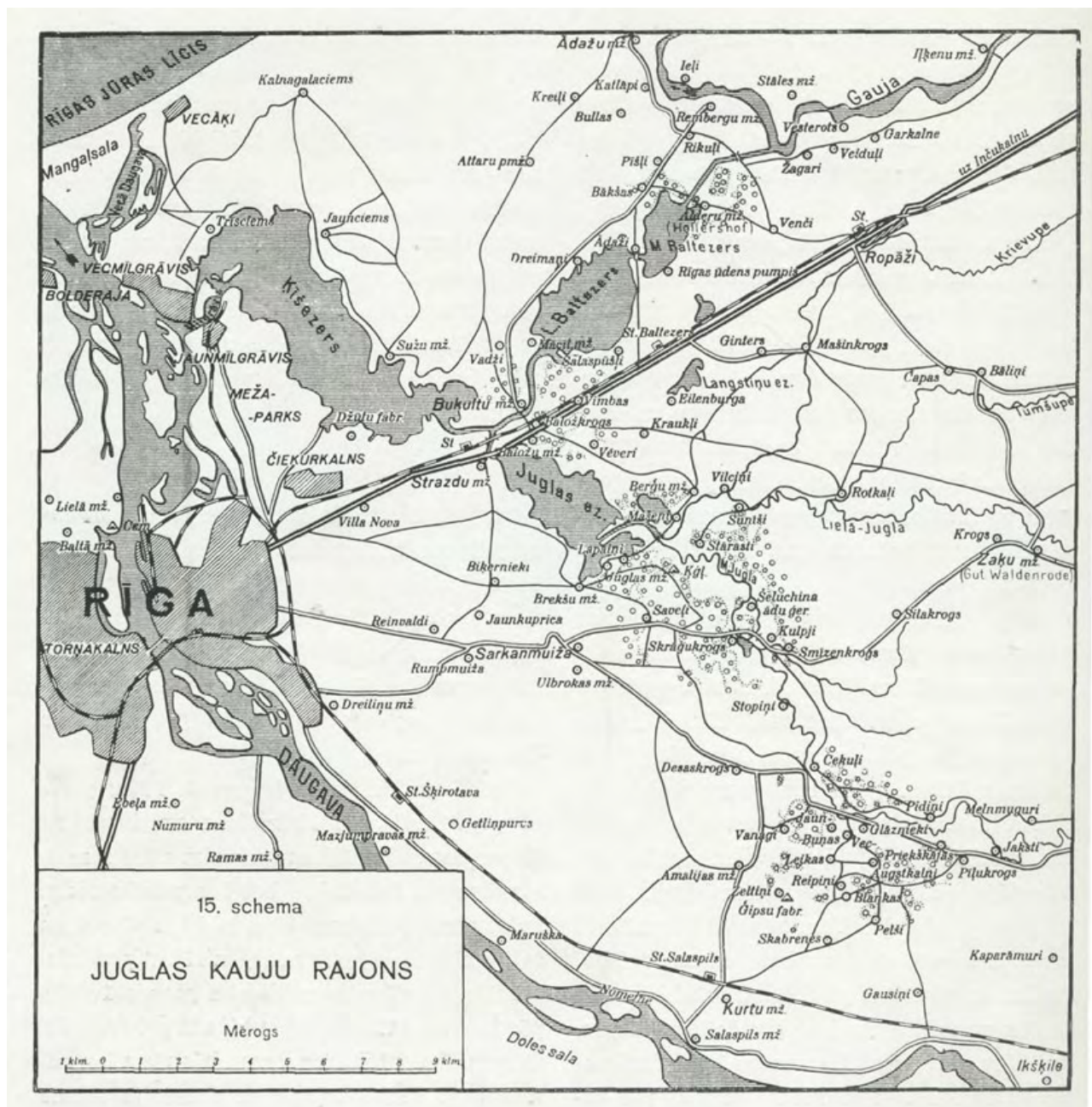
24. jūnijā ienaidnieks, izdarījis dažas pārgrupēšanas, bija nodomājis aizstāvēties vecās Inčukalna nocietinātās pozīcijās. Vācu zemessargi ieņēma pozīciju centru dienvidos no Inčukalna. No tiem pa labi — rajonu no Krievupes līdz Daugavai apsargāja Dzelzsdivīzijas daļas; majora Kleista grupa ieņēma Ropažu apkārtni.

Naktī uz 25. jūniju igauņu 6. kājn. pulks pārgāja Gauju pie Krimuldas un kopā ar Kuperjānova bataljonu uzbruka vācu zemessargiem pie Inčukalna, bet bez panākumiem. Inčukalna pozīcijas bija labi izbūvētas, un tajās bija iespējams noorganizēt stipru aizstāvēšanos. Tomēr pretinieka gara stāvoklis pēc zaudētās Cēsu kaujas bija stipri sašļucis. Cēsu pulka I bataljona parādīšanās vācu zemessargu flankā un igauņu frontālie nīknie uzbrukumi piespieda zemessargu vadību domāt par Inčukalna pozīciju atstāšanu un atiešanu uz Juglas pozīcijām ar lielākiem dabiskiem šķēršļiem un īsāku fronti.

Tādēļ arī 26. jūnijā, zem igauņu 6. kājn. pulka, Kuperjānova un pienākušā Kaleva-Maleva bataljona spiediena, pretinieks atgāja no Inčukalna pozīcijām un ieņēma jaunas pozīcijas pie Juglas ezera un Lielā Baltezera.

28. jūnijā igauņu 3. divīzijas stāba priekšnieks pulkvedis-leitnants Rēks personīgi ieradās pie 2. Cēsu kājn. pulka komandiera pulkveža-leitnanta Berķa un informēja viņu par paredzamo kaujas darbību. Igauņi bija paredzējuši 30. jūnijā ap pusdienas laiku pāriet vispārējā uzbrukumā ar smagpunktu pie Smīzeņkroga un Cekuļiem. Cēsu pulka I bataljonam vajadzēja ieņemt izejas stāvokli uzbrukumam dienvidos no Juglas ezera, III bataljonam pāriet M. Juglas upi Melkmuguru rajonā, bet II bataljonam palikt rezervē Silakrogā. Uzbrukumam attīstoties, III bataljonam vajadzēja pāriet uzbrukumā pa M. Juglas kreiso krastu caur Glāzniekiem uz Desas krogu.

Spēku pārgrupēšana sākās tai pašā dienā. Igauņu 6. kājn. pulka II bataljons mēģināja pāriet Gaujas-Baltezera kanāli pie Alderu muižas, bet tika atsists. Arī šā pulka pārējo bataljonu mēģinājumi pāriet M. Juglu pie Skrāģu kroga panākumus neguva.

29. jūnijā Cēsu pulka frontē visu dienu notika kaujas darbība. Pretinieks pārgāja nīknā uzbrukumā pret pulka III bataljonu, nodarot tam prāvākus zaudējumus: 15 kaŗavīru te krita un septiņus ievainoja, galvenā kārtā no 12. rotas.

30. jūnijā paredzētais uzbrukums tika atlikts uz 1. jūliju. 1. jūlijā no pulkst. 7 līdz 9 igauņu kaŗa flotes vienības apšaudīja Carnīkavu un Ādažu muižu, pēc kam igauņu 9. kājn. pulks forsēja Gauju un ātri devās uz priekšu. Pa kreisi no igauņu 9. kājn. pulka uzbruka igauņu 6. kājn. pulka II bataljons un Kuperjānova bataljons, kā arī bruņoto vilcienu desanta nodaļa. Vakarā igauņu 9. kājn. pulks sasniedza Kalnagala ciemu un

Jaunciemu, bet 6. pulka II bataljons ar Kuperjānova bataljonu apstājās pie Sužu muižas un Vadžiem.

Vidzemes šosejas rajonā starp Bukultu muižu un Vēveriem uzbruka igauņu 1. kājn. pulka II bataljons, mūsu 2. Cēsu kājn. pulka 2. un 4. rota, kā arī igauņu bruņoto vilcienu desanti, bruņoto vilcienu un mūsu 2. Cēsu baterijas pabalstīti.

Pretinieka vienības atkāpās un novietojās ezeru šaurumā aiz Juglas tiltiem, uzspridzinot dzelzceļa tiltu.

2. Cēsu kājn. pulka 1. un 3. rotu mēģinājums forsēt Juglas upi pie Mašēniem neizdevās. Arī igauņu 6. kājn. pulka I bataljona un mūsu 2. Cēsu kājn. pulka 7. rotas mēģinājumi forsēt Juglas tiltu pie Skrāģu kroga nesekmējās. Pulkst. 19 Cēsu pulka III bataljons ar Valmieras baterijas uguns pabalstu ieņēma V. Buņas.

2. jūlijā mūsu uzbrukums turpinājās. Igauņu 9. kājn. pulks ar flotes artilērijas uguns palīdzību ieņēma Mangaļsalu un Vecmīlgrāvi. Vidzemes šosejas rajonā pretinieks laida darbā gāzu šāviņus. 2. Cēsu kājn. pulka III bataljons pēc sīvas cīņas padzina pretinieku no J. Buņām un Leikām, bet igauņu 3. kājn. pulks bija spiests atstāt naktī ieņemtās Kurtu mājas un Salaspils muižu. Kopš šīs dienas kopā ar cēsiniekiem jau darbojās vairākas mūsu Dienvidlatvijas brigādes vienības, kuņas bija paguvušas pienākt palīgā.

3. jūlija rītā 2. Cēsu kājn. pulka III bataljona frontē bija manāma rosīga kustība ienaidnieka tuvākā aizmugurē. Ar rīta ausmu Cēsu pulka II un III bataljoni, nesastapuši ienaidnieku, nonāca līdz Sarkanmuižai. Pulka stābs un I bataljons pārgāja uz Cekuļiem.

8. Strazdumuižas līgums.

Mūsu uzvarai pie Cēsīm bija ne vien militāra, bet arī svarīga politiska nozīme. Tagad Sabiedroto misijas redzēja, ka latvju-igauņu karaspēks ir pietiekoši stiprs, lai sekmīgi cīnītos ne tikai ar lieliniekiem, bet arī ar savu otru pretinieku.

Jau 30. jūnijā Liepājā sapulcējās Sabiedroto misiju pārstāvji angļu ģenerāļa Berta vadībā, lai apspriestu, kādi soļi būtu spejami kaŗa darbības izbeigšanai pie Rīgas. Apspriedē vienojās nākt ar priekšlikumu noslēgt pamieru ar noteikumu, ka igauņi paliek ieņemtajās pozīcijās pie Juglas, vācu kaŗaspēks atiet uz Olaines pozīcijām, bet Rīgu ieņem pulkveŗa Baloŗa un firsta Līvena daļas. Sarunu veŗanu starp pretējām pusēm uzņēmās franču misijas priekšnieks pulkvedis-leitnants Diparkē. Angļu un amerikāņu misiju pārstāvji pilnvaroja viņu runāt arī savā vārdā.

1. jūlijā pulkvedis-leitnants Diparkē iebrauca Rīgā un ievadīja sarunas. 2. jūlijā Strazdumuiŗā pie Juglas ezera ieradās pilnvarotie no abām pretējām pusēm, lai uzsāktu sarunas Sabiedroto misiju pārstāvju vadībā.

Sarunas sākās tās pašas dienas vakarā pulkst. 21. Vienoŗanās nebija viegla: kādas divas reizes sarunas tika pārtrauktas. Beidzot 3. jūlijā pulkst. 3,30 parakstīja šādu līgumu:

- 1) 3. jūlijā pulkst. 12 jāpārtrauc kaujas darbība uz sauszemes, jūras un gaisā.
- 2) Vācu kaŗaspēkam jāatstāj Latvija visdrīzākā laikā, saskaņā ar līguma noteikumiem. Vācu kaŗaspēks pārtrauc kaŗa darbību Latvijas robeŗās, izņemot, protams, kaujas darbību pret lielinieku spēkiem.
- 3) Visi vācu virsnieki un kaŗaspēka daļas atstāj Rīgu un tās apkārtni, pie kam izvāŗšanās jānobeidz 5. jūlijā līdz pulkst. 18, izņemot atseviŗkus stāba virsniekus, kuŗi varēs uzraudzīt kaŗa piederumu izvāŗšanu.
- 4) Viens no Sabiedroto virsniekiem Rīgā uzraudzīs ņo vācu krājumumu izveŗšanu.
- 5) Vācu zemessargiem tūliņ jāatstāj Rīga, kā arī tās apkārtnē un jāaiziet aiz Daugavas, ņī izvāŗšanās jāizdara līdz 5. jūlijam pulkst. 18. Vācu zemessargu turpmāko likteni noteiks saskaņā ar ņī līguma 9. p.
- 6) Igauņu kaŗaspēks paliek vietās, kuŗas tas ieņēmis 3. jūlijā pulkst. 3.
- 7) Vāci nedrīkst traucēt brīvu satiksmi pa zemes ceļiem, dzelzceļu un telegrafu starp Rīgu un Liepāju.

2. Cēsu baterija ienāk Rīgā.

8) Sabiedroto misijas pagaidām uzņemas Rīgas pārvaldību un darbojas kopīgi ar latviešu valdību.

9) Sīkākus noteikumus izstrādās Sabiedroto misiju pārstāvja vadībā.

Ar šo izbeidzās pie Cēsīm uzliesmojušās cīņas.

No šīm cīņām, ciešā sadarbībā ar varonīgo igauņu armiju, mēs izgājām kā uzvarētāji, ar nelokāmu gribu — vēl ciešāk saslēgt rindas un apvienot visus mūsu tautas spēkus savas neatkarības nodrošināšanai.

6. jūlija pēcpusdienā Ziemeļlatvijas brigādes vienības, kopā ar Dienvidlatvijas brigādes VI atsevišķo bataljonu, kuŗš bija pienācis cēsiniem palīgā Juglas kauju laikā, ienāca Rīgā. Mūsu galvas pilsētas iedzīvotāji tās jūsmīgi apsveica, apbeŗot ziediem. Pilsētas centrā, kur tagad atrodas Brīvības piemineklis, vienības sagaidīja pulkvedis Balodis, pulkvedis Zemītāns un valdības pārstāvji.

Ziemeļnieku vienības tiem braši pagāja gaŗām un tad devās uz norādītām mītnēm. Bija pienācis latvju kaŗavīru sengaidītais brīdis, kad mūsu kaŗaspēka dienvīdu un ziemeļu grupas sadevās rokās un saplūda vienotā Latvijas armijā, lai kopīgiem spēkiem turpinātu cīņas līdz mūsu zemes galīgai atbrīvošanai.

Ziemeļlatvija savu pienākumu tautas un vēstures priekšā bija izpratusi un to godam pildījusi. Ziemeļnieku tāpat kā dienvidnieku cīņas mums sniedz bezgala daudz pamācoša. Tās rāda, ka cilvēku gaŗīgo spēku, stipras gribas priekšā atkāpjas fizisko pretspēku pārsvars. Tās liecina, ka šķietami spēcīgiem ārējiem apstākļiem nav nozīmes, ja tie sastopas ar ideju, kurai kalpo ne pret samaksu, bet paklausot sirdsbalsij. Mūsu abu pirmo kaŗaspēka grupu cīņas ir paraugs, kā turoties cieši kopā un nedomājot par šodienu vien, var gūt izšķirīgus panākumus.

PARTIZĀNI

Bez tām mūsu kaŗaspēka daļu grupām, kas tika formētas dienvidos un ziemeļos šaipus frontes, cīņās pret lieliniekiem piedalījās un vēlāk mūsu armijā ielējās vēl kāda trešā latviešu bruņoto vienību grupa, kas radās viņpus frontes. Šīs vienības, bez pamudinājuma no ārienes, bez mūsu valsts iestāžu aicinājuma, pulcējās pašas pēc savas ierosmes, pašas sagādāja sev ieročus, municiju un citus cīņai nepieciešamos līdzekļus. Tās bija partizānu vienības. Jo stiprāk kādā tautā ir attīstītas tēvijas mīlestības un nacionālās pašapziņas jūtas un jo vairāk tā cieš materiāli un morāli no citu varu spaidiem, jo lielāks ir tās naidis pret svešām varām un jo spējīgāka tā kļūst aktīvai pretdarbībai. Šī pretdarbība ienaidnieka ieņemtā teritorijā izpaužas viņa militāro iestāžu un kaŗaspēka daļu darbības traucēšanā ar bruņotu varu, kādam nolūkam vietējie iedzīvotāji, parasti pēc pašu ierosmes, apvienojas nelielās vienībās — partizānu pulciņos. Partizānu darbību ienaidnieka aizmugurē var noorganizēt arī savas valsts kaŗaspēka vadība, izlietojot šim nolūkam, bez vietējiem iedzīvotājiem, arī regulārā kaŗaspēka vienības. Tomēr ilgstoša un sekmīga partizānu darbība ienaidnieka aizmugurē iespējama vienīgi tad, ja vietējie iedzīvotāji ir partizāniem labvēlīgi noskaņoti un tiem palīdz. Vietējo iedzīvotāju palīdzība partizāniem, pienesot ziņas par ienaidnieku, brīdinot par draudošām briesmām, uzturot sakarus atsevišķo partizānu pulciņu starpā, slēpjot tos un apgādājot ar pārtiku un ietērpu, ir neatsverama. Partizāniem naidīgs vai vienaldzīgs vietējo iedzīvotāju noskaņojums izslēdz ilgstošu partizānu darbību, bet vislielākās briesmas tiem sagādā savu tautas brāļu nodevība.

Mūsu partizānu darbība Atbrīvošanas kaŗā ir labākais pierādījums tām tēvijas mīlestības jūtām un tam naidam pret katru iebrucēju, kas dziļi piemājo mūsu tautas visplašākos slāņos. Partizānu cīņas, pateicoties savām īpatnībām, deva iespēju ikvienam, neraugoties uz vecumu un kārtu, ņemt aktīvu dalību ienaidnieka apkaŗošanā, vai nu tieši piedaloties bruņotās sadursmēs vai arī sekmējot to izdošanos citādā ceļā. Atbrīvošanas kaŗa vēsture liecina, ka visplašākās latvju aprindas ir visos gadījumos, neievērojot draudošās briesmas, sniegušas saviem partizāniem vislielāko iespējamo atbalstu gan materiālā ziņā, gan darbos. Tāpēc arī latvju partizāni spēja uzturēt ilgstošu cīņu ienaidnieka aizmugurē un gūt sekmes daudzos drošos un pat pārdrošos pasākumos.

Partizānu uzdevums nav tieša cīņa ar ienaidnieka galveniem spēkiem, bet to darbības aplokā ietilpst galvenā kārtā ienaidnieka aizmugure. Tādēļ arī partizāni nevar panākt izšķirību plašāka mēroga kaŗa darbībā, bet tie var gan ievērojami ietekmēt stāvokli ienaidniekam par ļaunu. Radot pastāvīgu aizmugures apdraudējumu, partizāni piespiež daļu ienaidnieka kaŗaspēka, ko varētu izlietot kaujas laukā, turēt aizmugures nodrošināšanai. Tādējādi partizānu darbība spēj jūtami atvieglot sava kaŗaspēka stāvokli frontē, un tai ir ciešs sakars ar vispārējo kaŗa norisi. Līdzīgus uzdevumus ar labām sekmēm veica arī mūsu partizāni, kāpēc viņu loma Atbrīvošanas kaŗā nav mazā.

Pēc darbības rajoniem visas mūsu partizānu vienības Atbrīvošanas karā varam sadalīt četros grupējumos — Cesvaines-Druvienas, Malienas, Augškurzemes un Latgales partizānos. Cesvaines-Druvienas rajona grupējumu parastāk mēdz saukt par Veckalniņa partizāniem. Jāpiezīmē, ka tautā un arī ienaidnieka karaspēkā partizānus apzīmē ar vārdu «zaļie». Šis nosaukums vedams sakarā ar partizānu galvenām uzturēšanās vietām — mežiem.

1. Veckalniņa partizāni.

Veckalniņa partizānu sākums saskatāms jau pirmajās lielinieku spēku iebrukuma dienās, kad šie spēki, nesastapdami kaut cik nopietnāku pretestību, 1918. gada decembrī vairāk virzinos strauji tuvojās Rīgai. Lielinieku ātrā virzīšanās pārsteidza Vidzemē ļoti daudzus nacionāli domājošus un mūsu valdībai uzticīgus pilsoņus, kas, neslēpdami savu pārliecību, bija ņēmuši uz vietām aktīvu dalību mūsu jaunās valsts organizēšanas darbā. Katrā pagastā un apdzīvotā vietā, ko ieņēma lielinieki, nekavējoties tika uzsākta šī mūsu tautas aktīvākā nacionālā elementa vajāšana, pie kam arestētie tika bieži nošauti uz vietas, nevedot tos pat lielinieku tribūnālu priekšā. Jāpiezīmē, ka šo lielinieku tribūnālu vienīgais spriedums gandrīz visos gadījumos bija nāves sods. Lai izvairītos no draudošām briesmām, tālredzīgākie pilsoņi jau laikus pameta savas dzīves vietas, meklējot patvērumu mežos, purvos un citās grūti pieejamās vietās. Šiem bēgļiem pievienojās arī tie pilsoņi, kas varbūt nebija savu pārliecību atklāti izrādījuši, bet kuŗu sociālais stāvoklis deva iemeslu lieliniekiem uzskatīt tos par padomju varas ienaidniekiem.

Vienādie dzīves apstākļi spieda atsevišķos bēgļus apvienoties nelielās 3 — 5 cilvēku grupās Sevišķi daudz šādu grupu radās Vidzemes vidienā — Cesvaines, Dzelzavas, Jaungulbenes, Bučauskas, Druvienas, Liezeres, Mēdzulas, Lubejas, Kārdzabas, Kraukļu un Sarkaņu pagastos. Tā kā šais grupās ietilpa nacionālākais un aktīvākais elements, tad jau visā drīzumā tās sāka piekopt partizānu darbību, vēršoties pret lieliniekiem ar bruņotu spēku.

Ievērojamas grūtības partizāniem sagādāja ieroču trūkums, jo ne katram, atstājot pastāvīgo dzīves vietu, bija iespējams ņemt līdzī šauteni. Lai gan ieročus mēģināja apgādāt ar mājās palikušo piederīgo palīdzību, tomēr šiem mēģinājumiem lielu sekmju nebija. Lielākā skaitā ieročus partizāni ieguva pēc sekmīgām sadursmēm ar lieliniekiem.

Kad 1919. gada sākumā lielinieki sāka izdarīt bruņotas rekvizīcijas un februāra mēnesī padomju valdība izsludināja mobilizāciju, vietējo iedzīvotāju pieplūdums partizānu pulciņos strauji pieauga. Marta mēneša sākumā to kopskaits Vidzemes vidienā jau sasniedza apmēram 370 vīru.

Sākumā, kamēr partizāniem nebija kopēja priekšnieka, atsevišķie pulciņi darbojās katrs uz savu roku. Spējīgu un drošsirdīgu vadoni Vidzemes vidienas partizāni ieguva leitnanta Artura Veckalniņa personā, kas uz savu ierosmi uzņēmās un sekmīgi realizēja atsevišķo pulciņu darbības saskaņošanu un visas partizānu kustības noorganizēšanu.

Leitnants Veckalniņš bija izstrādājis savai partizānu nodaļai sevišķus noteikumus, kas bija obligātoriski arī pārējiem pulciņiem. Šie noteikumi, īsumā ņemot, paredzēja sekojošo:

- a) katrā partizānu pulciņā jāievēl priekšnieks, kuŗa pavēles izpildāmas bez ierunām;
- b) katrs pulciņš savā rajonā darbojas pilnīgi patstāvīgi. Lielākos pasākumos apvienoto partizānu vadība piekrīt leitnantam Veckalniņam vai, pēdējam iztrūkstot, vienam no apvienoto pulciņu priekšniekiem, pēc savstarpīgās vienošanās;
- c) partizāni drīkst uzsākt darbību pret lieliniekiem tikai ar pulciņa priekšnieka atļauju; šī atļauja nav vajadzīga, ja ienaidnieks uzbrūk pārsteidzoši;
- d) partizāni drīkst aiziet no pulciņa vai satīkties ar piederīgiem vienīgi ar pulciņa priekšnieka atļauju;
- e) partizāni nedrīkst nēsāt klāt personas apliecības, vēstules, uzņēmumus vai arī citus dokumentus, kā arī rakstāmos piederumus; pēdējie glabājas vienīgi pie pulciņa priekšnieka;

f) katram partizānam jācīnās līdz pēdējai iespējai, ja partizānam draud gūsts, tam jānoindējas, izlietojot šim nolūkam izdoto strichnīnu;

g) sargu pienākumus visi pulciņa dalībnieki izpilda pārmaiņus;

h) katram partizānam ir sava palama, pie kam īsto vārdu un uzvārdu lietošana aizliegta.

Tā kā visu partizānu novietošana vienkopus dotu iespēju lielinieku pārspēkam tos izšķirīgi sakaut un radītu ievērojamas grūtības apgādes ziņā, tad leitnants Veckalniņš partizānus sadalīja pulciņos pa 15 — 20 cilvēku katrā, dodams rīkojumu novietoties apkārtējos pagastos. Rūpīgi noorganizētie sakari deva iespēju savākt visus Veckalniņa partizānus apm. 24 stundu laikā.

Sakaru uzturēšanā starp atsevišķiem pulciņiem lielu palīdzību sniedza vietējie iedzīvotāji, pie kam ziņu nogādāšanā neatsveramas bija vecākās sievietes. Briesmu brīžos tās veikli prata izlikties slimas vai arī izrādīt pilnīgu apstākļu nepārzināšanu un pat stulbumu, tā kā lieliniekiem bija neiespējami kaut ko noskaidrot.

Pārtiku partizāniem piegādāja piederīgi vai labvēlīgi noskaņotie vietējie iedzīvotāji. Tā kā lielinieki ar laiku noorganizēja nepārtrauktu partizānu piederīgo novērošanu, tad tiešie sakari ar tiem bija jāpārtrauc. Pārtikas un ziņu piegādei bija jāizlieto trešās personas, kas nogādāja sūtījumus norunātās vietās.

Noorganizējis savu partizānu nodaļu, leitnants Veckalniņš nolēma realizēt pārdrošu plānu, saistot to ar lielinieku kaŗaspēka neveiksmēm frontē. Viņa plāns paredzēja visu partizānu pulciņu vienlaicīgu uzbrukumu apkārtējo pagastu izpildu komitejām. Pēc izpildu komiteju padzīšanas, visiem partizānu pulciņiem bija jāapvienojas mežainā rajonā Kraukļu pagastā un gar Gulbenes-Rīgas dzelzceļu jāvirzās uz Rīgu, pretim uzbrūkošai nacionālai armijai.

Tā kā leitnantam Veckalniņam nebija nekādu sakaru ar mūsu rēgulārā kaŗaspēka vadību, tad paredzētās darbības sākums tam bija jānosaka, dibinoties vienīgi uz baumām.

Sakarā ar Kalpaka bataljona sekmīgo uzbrukumu no Ventas krastiem, marta mēneša vidū Vidzemes vidienā sāka kļīst baumas par lielinieku frontes sabrukumu Kurzemē un Rīgas krišanu. Pamatojoties uz rīcībā esošām ziņām, leitnants Veckalniņš sacelšanās sākumu noteica 22. martā. Noteiktā laikā vietējās izpildu komitejas tika padzītas un visa Veckalniņa nodaļa sapulcējās gājienam uz Rīgu. Paredzēto gājieni negaidīti izjauca kāda komunistu nodaļa apm. 200 vīru stiprumā, kas 23. marta rītā, caurbraucot uz Piebalgu, ieradās Kraukļu muižā. Tā kā bez minētās vienības tuvākā apkārtnē bija manītas arī vairākas citas samērā stipras lielinieku nodaļas, tad varēja secināt, ka Vidzemes vidienā ir ieradusies lielinieku armijas pastiprinājumi, kas sūtīti palīgā vietējām izpildu komitejām. Minētā laikā bija arī noskaidrojies, ka ziņām par Rīgas krišanu nav pamata. Visu to vērā ņemot, leitnants Veckalniņš pieņēma jaunu lēmumu. Sapulcētie partizāni tika sadalīti vairāk nodaļās, ar uzdevumu uzbrukt lielinieku palīgspēkiem. Izpildot saņemtos uzdevumus, partizāni uzglūnēja ienaidnieka vienībām, pie kam notika vairākas sadursmes un nelielas kaujas, kas prasīja upuru abās pusēs.

Paša Veckalniņa vadītais partizānu pulciņš uz Cesvaines-Jaunpiebalgas lielceļa pie Silozolu mājām nejauši sadūrās ar prāvāku lielinieku nodaļu. Veikli rīkojoties, partizāni paspēja atklāt uguni pirmie, un jau kaujas sākumā lielinieki zaudēja 9 kritušos. Pārsteigtais ienaidnieks mēģināja sakārtoties un atklāja uguni ar 2 pašautenēm, bet partizānu šāvieni tās drīz apklusināja. Kad uzvara sāka svērties partizānu pusē, pēdējo aizmugurē atskanēja vairāki šāvieni. Radās iespaids, ka tuvojas jaunas lielinieku vienības. Lai izvairītos no ielenkšanas, leitnants Veckalniņš pavēlēja savai nodaļai atiet. Vēlāk

Partizāni 1919. g. jūnijā Ērgļos.

noskaidrojās, ka kaujas laukam tuvojies kāds partizānu pulciņš, kas steidzies savējiem palīgā, ziņojot par to ar šāvieniem.

24. marta rītā kāds partizānu pulciņš tika ielenkts Lēģeru mājās. Izmantojot mūra ēkas, partizāni uzsāka niknu uguns kauju. Zaudējis apm. 10 kritušu, ienaidnieks neuzdrošinājās turpināt uzbrukumu un bija spiests atiet.

Ar to visumā izbeidzās leitnanta Veckalniņa organizētais gājiens uz Rīgu. Pārdomājot leitnanta Veckalniņa izstrādātā plāna izpildīšanu, jāapbrīno tā drosme un uzņēmība, ar kādu tas tika veikts. Tomēr nevar noliegt, ka šis plāns bija nepareizs savā būtībā, jo tā izpildīšanai prasītā darbība stāv dziļā pretrunā ar partizānu darbības pamatprincipiem. Vāji apbruņotie un nepietiekoši apmācītie partizāni nedrīkst darboties kā regulārā karaspēka vienība, izdarot ilgstošu uzbrukumu kādā noteiktā virzienā. Nevar apstrīdēt to, ka apvienotai Veckalniņa partizānu nodaļai nebija gandrīz nekādas izredzes sasniegt fronti un izlauzties tai cauri. Visiespējamāk tā būtu jau ceļā gājusi bojā ienaidnieka pārspēka priekšā.

Pēc šiem notikumiem lielinieki sāka pastiprinātā kārtā sūtīt uz Vidzemes vidieni soda ekspedīcijas no Gulbenes, Madonas un Pļaviņām. Šo soda ekspedīciju apkaņošanā partizāni atkārtoti pierādīja savu drosmi un augstās kaujas spējas.

Maija mēneša sākumā Mēdzūlas muižā ieradās prāvāka soda ekspedīcija, 200 vīru sastāvā ar 2 ložmetējiem. Mēdzūlas muižā bija ieslodzīti apm. 70 apcietinātie, no kuņiem lielākai daļai draudēja nāves sods. Lai atbrīvotu apcietinātos, partizāni paredzēja sakopot uzbrukumam Mēdzūlas muižai 5 pulciņus. Tā kā visas nodaļas nebija laikus saņēmušas paziņojumus, tad uzbrukumā varēja piedalīties vienīgi 2 pulciņi, kopskaitā 18 partizānu. Ienaidnieka maldināšanai 2 partizāniem tika uzdots apšaudīt Mēdzūlas muižu uzbrukumam pretējā virzienā, nolūkā izvilināt daļu no lielinieku spēkiem ārpus muižas. Tas pilnā mērā arī izdevās. Lielinieki izvērās plašā ķēdē un devās gūstīt šāvējus, atstājot muižā vienīgi apcietināto sargus. Nogaidījuši, kamēr ķēde attālinās apm. ½ km no muižas, pārējie partizāni iebruka tanī un atbrīvoja arestētos. Tā kā pieviltie lielinieki drīz

sāka atgriezties muižā, tad partizāni bija spiesti steigšus atiet. Mazā atstatuma dēļ atiešana bez kaujas nebija vairs iespējama. Lai gan lielinieki atklāja uguni ar 2 ložmetējiem, partizāni sekmīgi izturēja uguns kauju, apklusinot abus ložmetējus un apturot vajātājus. Izmantojot sajukumu ienaidnieka rindās, partizāni bez zaudējumiem atgāja, paņemot līdzī Mēdzūlas muižā iegūto kaŗa laupījumu — 1 ložmetēju, drēbes un pārtiku.

Kā izcilākais Veckalniņa partizānu varoņdarbs jāmin pārdrošais uzbrukums Cēsīm 14. maijā, nolūkā atbrīvot politiskos ieslodzītos un likvidēt daudzos komisārus. Tā kā partizāniem bija izdevies iegūt Cēsīs apm. 30 aktīvu piekritēju, tad no Vidzemes vidienas šķūtniekos uz Cēsīm devās vienīgi leitnants Veckalniņš ar 10 partizāniem. Sekmju nodrošināšanai partizāni bija iegādājušies sarkanarmiešu nozīmes. Lai lielinieku komisāri nebūtu jāmeklē visā pilsētā, partizānu aģenti bija speciāli viņiem noorganizējuši Cēsīs kādu sarīkojumu.

Uzbrukuma sekmes ievērojami ietekmēja neparedzētā nokavēšanās ceļā, kuŗas dēļ partizāni sasniedza Cēsu nomali jau lielā gaismā. Netālu no Pubuliņa kazarmām tos sagaidīja daļa Cēsīs esošo piekritēju. Uzbrukums Cēsu cietumam izdevās pilnīgi, atbrīvojot 212 arestētos. Lielinieku komisāriem atgriežoties no sarīkojuma, notika niknas ielu cīņas, kuŗās lietoja arī rokas granātas. Kāda aģenta ziņojums, ka no Rīgas uz Cēsīm izsūtīts lielinieku bruņotais vilciens ar palīgspēkiem, pamudināja partizānus atstāt Cēsīs.

Pēc uzbrukuma Cēsīm 16. maijā Liezeres muižas rajonā ieradās divi nelieli lielinieku pulki, kopskaitā apm. 500 kājnieku un 100 jātnieku. Lai gan šos pulkus drīzumā atkal atsaucā, tomēr bez arestēto atbrīvošanas un ienaidnieka aizmugures dezorganizēšanas, Veckalniņa partizānu lielais nopelns ir arī tas, ka sakarā ar uzbrukumu Cēsīm, šie lielinieku spēki nevarēja ņemt dalību cīņās Rīgas frontē padomju varai liktenīgajās maija dienās.

Ļoti enerģisku darbību Veckalniņa partizāni attīstīja tūliņ pēc Rīgas atgūšanas, kad atejošais ienaidnieka kaŗaspēks pārpludināja Vidzemes vidienas ceļus. Pateicoties viņa darbībai, plašā rajonā no Madonas līdz Druvienai, sveikā neizgāja gandrīz neviena lielinieku kolonna. Ar to partizāni paātrināja ienaidnieka atiešanu, pasargājot zemi no galīgas izlaupīšanas.

Pēc Vidzemes atbrīvošanas leitnantu Veckalniņu iecēla par Cesvaines komandantu, bet zināms skaits viņa partizānu sastādīja šīs komandantūras komandu. Savā jaunajā amatā leitnants Veckalniņš uzsāka enerģisku cīņu ar lielinieku bandām, kas bija noklīdušas no sava kaŗaspēka un palikušas mūsu frontes aizmugurē. Sākoties Bermonta uzbrukumam, leitnants Veckalniņš saņēma uzdevumu ar saviem partizāniem doties uz Jaunjelgavu. Pēc vairākām sekmīgām sadursmēm ar Bermonta spēkiem, leitnanta Veckalniņa partizānus oktōbŗa beigās iedalīja leitnanta Brodera bataljonā. Līdz ar to leģendārā Veckalniņa partizānu nodaļa beidza pastāvēt.

2. Malienas partizāni.

Meirānu un Lubānas rajona mežos un klānos jau no 1919. gada sākuma slēpās daudzi lielinieku vajātie, nacionāli domājošie pilsoņi un aktīvākie lielniecisma apkaŗotāji. Ar laiku no tiem izveidojās partizānu pulciņi, kas pazīstami Malienas partizānu vārdā.

Malienas partizānu sākums meklējams jau tai laikā, kad pulkvedis Kalpaks pēc atgriešanās no Krievijas uzturējās savā dzimtajā pagastā Meirānos. Lai noorganizētu

vietējos iedzīvotājus cīņai pret lieliniekiem, pulkvedis Kalpaks sasauca Meirānu pagastnamā plašāku sapulci. Šai sapulcē piedalījās vairāki pagastā dzīvojošie virsnieki un lielāks skaits citu pagastu piederīgo. Neraugoties uz klātesošo labo gribu nodibināt paš aizsardzības pulciņus, sapulcei bija jākonstatē, ka ieroču trūkuma dēļ tas nav iespējams. Lieliniekiem tuvojoties, pulkvedis Kalpaks ar vairākiem virsniekiem devās uz Rīgu, bet atlikušie virsnieki meklēja patvērumu mežos un purvos.

Piemērotas organizācijas un labas vadības trūkums bija tie iemesli, kāpēc Malienas partizānu darbība nekad nerasniedza tādu pakāpi kā Vidzemes vidienā. Tūliņ gan jāpiezīmē, ka arī pulciņu skaita un sastāva ziņā Malienas partizāni bija ievērojami vājāki par Veckalniņa partizāniem. Šo iemeslu dēļ Malienas partizāni līdz Rīgas atbrīvošanai 1919. gada 22. maijā neuzdrošinājās aktīvi uzstāties.

Tikai pēc lielinieku frontes sabrukuma Malienas partizāni kļuva rosīgāki un sāka pulcēties lielākās vienībās. Īsā laikā nodibinājās divas lielākas partizānu nodaļas, katra apm. 40 vīru stiprumā. Meirānu nodaļas darbības rajons bija Meirānu pagasts un tā apkārtnē, bet otra, tā saucamā Lubānas nodaļa darbojās Zvidzijas rajonā. Partizānu darbība izpaudās uzbrukumos lielinieku rekvizīcijas nodaļām un transportiem. Sevišķi aktīvi partizāni kļuva pēc tam, kad viņu darbības rajonos uz ceļiem sāka parādīties atejošo lielinieku spēku kolonnas. Pateicoties partizāniem, vietējiem iedzīvotājiem tika aiztaupītas daudzas pārestības un rekvizīcijas, jo lielinieku vienības neuzdrošinājās atstāt galvenos ceļus.

Lielākais Malienas partizānu pasākums bija uzbrukums 4. Padomju latviešu strēlnieku pulka vezumiem. Uzbrukums, kas bija dibināts uz pārsteigumu, izdevās pilnīgi. Vezumu apsardzība tika izklīdināta, un partizāni ieguva prāvu kaŗa laupījumu — ūautenes, municiju un pārtiku.

Jūnija sākumā Malienas partizānu darbības rajonam sāka tuvojoties latviešu un igauņu nacionālā kaŗaspēka rēgulārās vienības. Tā kā minētā laikā lielinieku atiešana no Vidzemes bija jau beigusies, tad Malienas partizāni izvirzījās līdz Lubānas ezeram un Zvidzes upītei. Nodrošinot ūo līniju pret varbūtējiem sarkanarmijas spēku uzbrukumiem, partizāni palīdzēja izveidot mūsu Austrumfronti.

Pēc tam, kad Ērgļos bija ieradies pulkveŗa Baloŗa brigādes Neatkarības bataljons, turp nosūtīja Malienas partizānu delegāciju, lai sniegtu ziņas par stāvokli Malienā un lūgtu sekmīgi partizānu darbībai nepieciešamos virsniekus un ieročus. Izpildot partizānu lūgumu, uz Malienas devās kapteinis Ērglis ar vairākiem virsniekiem, lai stātos pie Malienas bataljona formēšanas. Visus Malienas partizānus iedalīja jaunformējamā bataljonā, kuŗa papildināšanai bez tam izsludināja arī mobilizāciju. Malienas partizāni beidza pastāvēt 1919. g. 1. jūlijā, kad abas — Meirānu un Lubānas nodaļas ieskaitīja rēgulārā armijā.

3. Augškurzemes partizāni.

Ļoti sekmīgi lielinieku atkāpšanās laikā darbojās arī mūsu partizāni Zemgalē, Ilūkstes apriņķa ziemeļu daļā. (Agrāk mūsu zemes novadus Daugavas augšgala kreisajā krastā apzīmēja ar vārdu «Augškurzeme». Ar to tad arī izskaidrojama Augškurzemes partizānu nosaukuma izcelšanās.) Arī ūeit, tāpat kā Vidzemes vidienā un Malienā, purvos un meŗos slapstījās visi tie, kas bija izvairījuŗies no lielinieku izsludinātās mobilizācijas. ūiem

partizāniem visā drīzumā pievienojās arī tie pilsoņi, kas apstākļu spiesti sākumā bija iestājušies lielinieku pulku rindās, bet pirmā izdevīgā gadījumā tās atstāja.

Līdzīgi Malienas partizāniem, arī Augškurzemes partizānu skaits sākumā nebija necik liels. Kamēr fronte atradās pietiekoši tālu un lielinieku stāvoklis likās drošs, neorganizētie partizāni savās slēptuvēs jutās pastāvīgi apdraudēti un neuzdrošinājās atklāti uzstāties ar ieročiem rokās. 1919. gada jūnija mēneša sākumā, kad lielinieki tika izsisti no Panevėžas - Skaistkalnes pozīcijām un sāka atkāpties Aknīstes un Subatas virzienos, stāvoklis krasi mainījās. Reizē ar lielinieku atkāpšanos cauri Augškurzemei pieauga viņu izdarīto patvarību skaits. Tāpēc Augškurzemes partizānu pulciņi nolēma atstāt savas slēptuves, lai pasargātu vietējos iedzīvotājus no lielinieku vardarbības un paātrinātu ienaidnieka kaņaspēka atiešanu.

Trieciens, ko lielinieku spēki bija saņēmusi frontē, atsoguļojās arī dziļākā aizmugurē. Sakarā ar to jau jūnija sākumā Augškurzemes partizāniem radās iespēja veikt nepieciešamos organizēšanas darbus. Īsā laikā tika nodibināti 4 partizānu pulciņi. Lielākais no tiem, apm. 30 vīru, darbojās Rubenes, Dunavas, Cukurienes rajonā; apm. 20 partizānu — Kaldabruņas, Bebrenes, Dvietes rajonā, 22 partizāni — Aknīstes, Gārsenes rajonā un vismazākais pulciņš, apm. 10 vīru, — Ilzes, Eglaines stacijas rajonā. Jāpiezīmē, ka šiem pulciņiem nebija kopējas vadības un katrs no tiem darbojās pilnīgi patstāvīgi.

Gārsenes pagasta izpildu komiteja bija pavēlējusi visiem pagasta iedzīvotājiem 8. jūnijā sapulcēties pie Gārsenes pagasta nama, braucienam uz Līvāniem. Sapulcētiem iedzīvotājiem bija uzdots ņemt līdzi visus zirgus, lopus un labību. Varēja saprast, ka lielinieku nolūks ir aizvest iedzīvotāju mantību no mūsu zemes pirms ienaidnieka spēku atiešanas. Lai aizkavētu šo nodomu, Gārsenes pulciņa partizāni nolēma uzsākt aktīvu darbību. 8. jūnija rītā neliels partizānu pulciņš, kuŗā ietilpa 9 vīri, uzbruka Gārsenes pagasta namā novietotai izildu komitejai un īsā kaujā to padzina. Šis pirmais panākums pamudināja arī pārējos Augškurzemes partizānu pulciņus uzsākt aktīvu darbību. Sakarā ar gūtām sekmēm pieauga arī brīvprātīgo pieplūdums partizānu rindās. Tā Aknīstes - Gārsenes rajona pulciņā jau otrā dienā pēc izpildu komitejas padzīšanas pieteicās 5 jauni cīnītāji un pulciņš pieauga līdz 16 partizāniem, bet dažas dienas vēlāk to skaits vēl palielinājās līdz 22 vīriem.

Lai atriebtos pagasta iedzīvotājiem par iepriekšējās dienas notikumiem, 9. jūnijā pie Gārsenes pagasta nama ieradās lielinieku soda ekspedīcija, 50 vīru stiprumā ar 1 ložmetēju. Lai aizkavētu soda ekspedīcijas darbību, daži Gārsenes pulciņa partizāni no tuvējā meža atklāja pret to pārsteidzošu uguni. Lielinieki izvērās kaujai un ilgāku laiku apšaudīja meža malu ar ložmetēja un šauteņu uguni, tomēr doties mežā iekšā tie neuzdrošinājās. Pēc ilgākas apšaudīšanās soda ekspedīcija bija spiesta atiet, neapcietinot nevienu pagasta iedzīvotāju.

Naktī no 10. uz 11. jūniju Bebrenes rajona partizāni virsleitnanta Ivana vadībā uzbruka Bebrenes muižai. Uzbrukumā piedalījās 14 partizāni. Bebrenes muižā atradās Ilūkstes apriņķa un vairāku apkārtnējo pagastu izpildu komitejas, kā arī 1 lielinieku rota ar ložmetējiem. Sakarā ar paredzamo atkāpšanos, muižā lielā skaitā bija sadzīti apriņķī rekvizētie zirgi un citi mājlopi. Partizānu labi pārdomātā uzbrukuma pārsteigti, lielinieku spēki pānīkā bēga, pametot partizānu rokās bagātīgu kaŗa laupījumu un visu rekvizēto dzīvnieku baru. Sevišķi nepieciešamas partizāniem bija šai uzbrukumā iegūtās šautenes un patronas. Jau nākošā dienā likumīgie īpašnieki varēja saņemt atpakaļ viņiem atņemtus mājlopus.

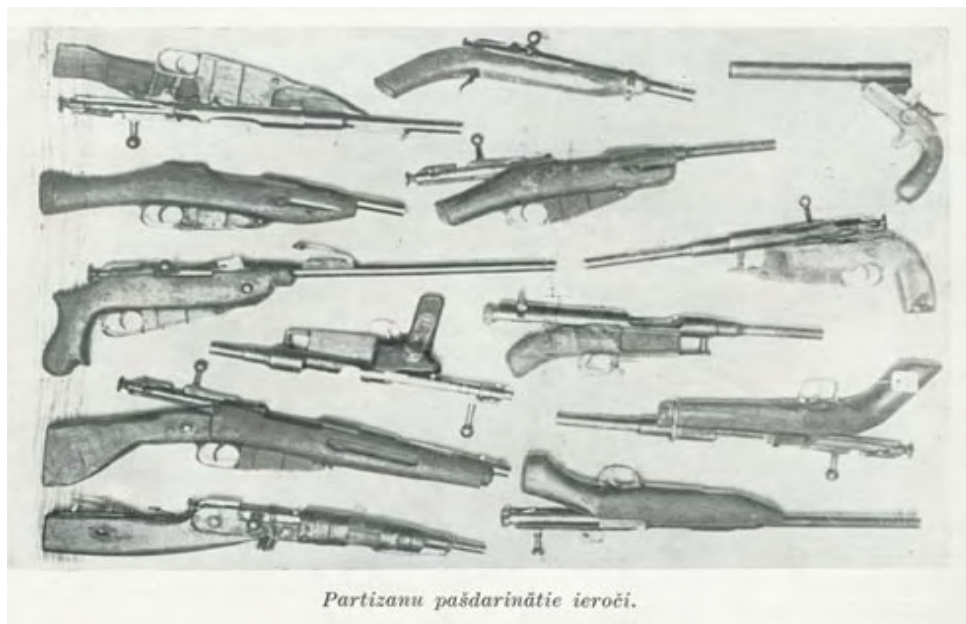
Augškurzemes partizanu virsnieki.

Aknīstes rajonā lielinieku atejošās kolonnas parādījās ap 10. jūniju. Kādā no nākošām dienām Aknīstes partizānu pulciņš uzbruka ienaidnieka kaņavīru apsardzībā atejošam transportam, kam sekoja prāvs lopu bars. Partizāni bija izlūkojuši un ieņēmuši izdevīgas pozīcijas mežā, Rakišķu - Aknīstes ceļa malā, apm. 3 km dienvidrietumos no Aknīstes. Pēkšņi atklātā spēcīgā uguns, nodarīdama transporta apsardzības rindās prāvus zaudējumus, sacēla ienaidnieka kaņavīros lielu apjukumu. Tie meklēja patvērumu tuvējā purvā un mežā. Bez vadības palikušie ienaidnieka pulciņi nespēja orientēties stāvoklī un uzsāka savstarpēji apšaudīties, bet steigā no ceļa novestais transports iestīga purvā. Pēc šī uzbrukuma atejošie lielinieku spēki netika vairs virzīti cauri Aknīstei, bet tie atkāpās caur Subatu uz Ilūksti.

Mūsu valdībai nebija iespējams tūlīn pēc lielinieku atiešanas norīkot Augškurzemē pietiekoši lielas rēgulārā kaņaspēka vienības, tāpēc šī novada aizstāvēšanai vajadzīgais kaņaspēks bija jārada uz vietas. Tā kā līdzšinējie nelielie un savstarpēji neapvienotie partizānu pulciņi nebija spējīgi uzņemties kaut cik plašāka mēroga kaujas darbību, tad bija nepieciešams uzsākt viņu apvienošanas darbu. Augškurzemes partizānu apvienošanu veica virsleitnants Indans. Pēc lielinieku atiešanas 13. jūnijā uz virsleitnanta Indana ierosinājumu Rubenes muižā sapulcējās apm. 60 partizānu. Bija ieradušies visi Augškurzemes partizāni, izņemot Aknīstes - Gārsenes rajona pulciņu. Partizānu apspriedē nolēma dibināt Augškurzemes partizānu pulku, izvirzot virsleitnantu Indanu par pulka komandieri. Par pulka novietojumu izraudzīja Asares muižu. 22. jūnijā jaundibinātam pulkam pievienojās arī Aknīstes - Gārsenes rajona partizānu pulciņš.

Jau tūlīn pēc Augškurzemes partizānu pulka saformēšanas pulka vadība paziņoja vietējiem iedzīvotājiem, ka partizāni apņēmušies cīnīties par neatkarīgo Latvijas valsti, atzīst vienīgi ministru prezidenta Kārļa Ulmaņa valdību un ir tās vienīgie pārstāvji Augškurzemē. Nenoskaidrotā politiskā stāvoklī, kas iestājās tūlīt pēc lielinieku atiešanas, šādam paziņojumam bija ievērojama nozīme. Reizē ar to pulka vadība stājās pie pašvaldības iestāžu noorganizēšanas atbrīvotos pagastos.

atkāpās. Vēlāk noskaidrojās, ka Rugāju izpildu komitejai, vienā laikā ar Rugāju pulciņu partizāniem, bet pretējā virzienā, bija uzbrukuši Teteru-Dūrupes partizāni. Arī tie, saņemdami ilgāku laiku iedarbīgu uguni, bija pārtraukuši uzbrukumu. Lai gan Rugāju pagasta izpildu komiteja partizānu savstarpējā sadursmē tieši nebija cietusi, tomēr tā jau otrā dienā aizbēga uz Balviem. Trīs dienas vēlāk tai sekoja arī Purvmales pagasta izpildu komiteja, kuŗai bija uzbrucis Orlavas pulciņš. Rezultātā Balvos bija sapulcējušies prāvāki lielinieku spēki, kāpēc arī nodomātais partizānu uzbrukums nesolīja panākumus un bija jāatliek.

Sevišķi rosīga Latgales partizānu darbība kļuva pēc Rīgas un Pliskavas krišanas, kad ienaidnieka fronteī sabrūkot sākās tā spēku atiešana caur Balviem Viļakas un Rugāju virzienos. Partizānu darbību sekmēja arī tas apstāklis, ka šai laikā jau bija nodibināti sakari un noorganizēta zināma kopdarbība Balvu, Orlavas un Teteru-Dūrupes pulciņu starpā.

Pirmie atejošiem lieliniekiem uzbruka Silakroga pulciņa partizāni. 29. maijā uz Balvu - Viļakas lielceļa starp Silakrogu un Stampakiem tie ar sekmīgu uguni izklīdināja kādu lielinieku vienību, nodarot pēdējai prāvus zaudējumus un iegūstot vairākas šautenes un municiju.

Lielāks uzbrukums bija paredzēts 30. maijā uz ceļa, kas ved no Balviem caur Rugājiem uz Rēzekni. Uzbrukumā vajadzēja piedalīties Balvu, Rugāju un Teteru-Dūrupes pulciņiem. Tomēr nepietiekošo sakaru dēļ noteiktā laikā Lukstiņu māju apkārtnē paspēja ierasties vienīgi 9 partizāni. Lielinieku kolonna, kuŗā ietilpa vairāku apkārtējo pagastu izpildu komitejas kaŗavīru pavadībā, tuvojās partizāniem no Balvu puses. Atklājot pēkšņu uguni, partizāni sacēla kolonnā sajukumu. Kad pārspēkā esošais ienaidnieks sakārtojās kaujai un sāka apņemt partizānu pozīciju, pēdējie pēc īsas apšaudīšanās sāka atiet. Apmierināti ar uzbrukuma atsišanu, lielinieki lielā steigā turpināja pārtraukto atkāpšanos, aizejot Rugāju virzienā. Atgriežoties sadursmes vietā, partizāni atrada uz ceļa vairākus kritušos, 5 zirgus un 3 ratus ar ieročiem un municiju. Sava niecīgā skaita dēļ partizāni nesekoja atejošiem lieliniekiem, bet kad pēc apm. 1 stundas notikuma vietā ieradās arī 15 vīru lielais Teteru-Dūrupes pulciņš, lielinieku kolonnu vairs nebija iespējams panākt.

31. maijā caur Balviem atgāja pēdējās lielinieku vienības. Tā kā atejošam ienaidniekam mūsu rēgulārā kaŗaspēka vienības tieši nesevoja, tad lielinieki savu atiešanu drīz pārtrauca un nocietinājās uz vispārējās līnijas — Lubānas ez. ziemeļu gals, Pakrata, Krutava, Egļeva, Žīguru stacija. Lai gan lielinieki bija Balvu rajonu atstājuši, stāvokli tomēr nevarēja uzskatīt par drošu, jo, kā jau minēts, mūsu kaŗaspēka vienības minētā laikā Balvu rajonā vēl nebija paspējušas ierasties. Arī igauņu vienības pagaidām bija apstājušās uz Pededzes līnijas. Drīz vien sāka ienākt ziņas, ka lielinieki, nejutot savā priekšā nekādu pretestību, sākot no jauna tuvoties Balviem. Visu to vērā ņemot, Latgales partizānu pulciņi nolēma aizstāvēt Balvu rajonu saviem spēkiem.

Šim nolūkam bija jārada lielāka kaujas vienība, ko varēja saformēt, apvienojot atsevišķos partizānu pulciņus. Latgales partizānu apvienošanas darbu veica virsleitnants Vīndedzis, noorganizējot jūnija sākumā Balvu partizānu nodaļu un uzņemoties tās vadību. Dibināšanas dienā Balvu partizānu nodaļā ietilpa apm. 100 vīru. Šos spēkus virsleitnants Vīndedzis izlietoja svarīgāko ceļu apsargāšanai, kas veda uz austrumiem. Novietojušies pie Bērzpils, Rugājiem, Sudrabes, Orlavas, Silakroga un Kupravas stacijas, partizānu pulciņi, apm. 10 — 30 vīru stiprumā katrs, sekmīgi nodrošināja visus svarīgākos virzienus un šaurumus starp Balvu rajona purviem. Jāsaka, ka tieši šie purvi, no kuŗiem galvenā loma piekrita Orlavas, Lielam un Stampaku purvam, ievērojami atviegloja Latgales partizānu darbību frontē. Aizņemot platības ziņā gandrīz pusi no Balvu partizānu nodaļai piekritīgās frontes kopējā platuma, tie deva iespēju virsleitnantam Vīndedzim ar apm. 100 kaŗotājiem sekmīgi darboties apm. 50 km platā iecirknī. Sprotams, ka tādos apstākļos par fronti šī vārda parastā nozīmē nebija iespējams runāt, un virsleitnanta Vīndedža nodaļa darbojās pilnīgi pieskaņojoties partizānu kaŗa vešanas paņēmiem. Sakaru uzturēšanai starp atsevišķiem partizānu pulciņiem nodibināja jātnieku nodaļu, dažu desmitu jātnieku lielumā. Jātnieki komplektējās no brīvprātīgajiem, kas iestājās partizānos paši ar saviem zirgiem. Virsleitnants Vīndedzis ar nelielu partizānu rezervi atradās Balvos.

Tā kā Balvu partizānu nodaļa tika ieskaitīta nacionālā armijā tikai apmēram mēnesi pēc tās saformēšanas, tad šai vietā jāatzīmē arī partizānu darbība frontē pēc atsevišķo pulciņu apvienošanas. Nodaļas palielināšanai Balvu apkārtnē drīzumā izsludināja vairākas mobilizācijas, kas ievērojami palielināja partizānu skaitu. Zināmu drošību radīja tas apstāklis, ka Balvos 6. jūnijā ienāca kāda igauņu rota, kas tur palika ilgāku laiku, soloties vajadzības gadījumā pabalstīt partizānu darbību.

Būtu lieki atgādināt, ka apbruņojuma un pārējās apgādes ziņā jaunformētai Balvu partizānu nodaļai bija jācīnās ar gandrīz nepārvaramām grūtībām. Tomēr, pateicoties virsleitnanta Vīndedža uzņēmībai, minētos jautājumus ar laiku izdevās puslīdz apmierinoši nokārtot.

Sākumā, nebūdami pietiekoši stipri, partizāni neizrādīja sevišķu aktīvitāti. Tāpēc arī lielinieki, nejudzami pretinieka spiedienu, pēc jauno pozīciju ieņemšanas pārņēma kaujas ierosmi savās rokās.

Pirmā lielākā sadursme pēc lielinieku atiešanas notika 9. jūnijā pie Silakroga. Minētā dienā Silakrogam uzbruka apmēram 40 ienaidnieka kājnieki un jātnieki. Uzbrukuma brīdī Silakrogā atradās tikai 4 partizāni, kas tomēr varonīgi pieņēma kauju. Lielinieku uzbrukumu atsita bez zaudējumiem partizānu pusē. Stipru lielinieku izlūkošanas vienību iebrukumu mēģinājumi turpinājās visu jūnija mēnesi. Sevišķi bieži tie atkārtojās Orlavas, Silakroga un Kupravas stacijas rajonos. Visus šos iebrukumus partizāni atsita.

Pastiprināts lielinieku uzbrukums notika 15. jūnijā Kupravas stacijas rajonā. Uzbrukumā piedalījās arī lielinieku bruņotais vilciens, kas cīņu padarīja stipri nevienādu. Izmantodami bruņotā vilciena pabalstu un būdami ievērojamā skaitliskā pārsvarā, lielinieki piespieda partizānus nedaudz atkāpties. Savu panākumu iedrošināti un paļaudamies uz bruņotā vilciena spējām, lielinieki 21. jūnijā atkārtoti pārgāja uzbrukumā gar dzelzceļu, ar nolūku ieņemt Balvu staciju. Lai gan partizāni bija sabojājuši dzelzceļu starp Kupravu un Balviem, tomēr kaujai ieilgstot partizāni bija spiesti ziņot par uzbrukumu Balvos novietotai igauņu rotai. Pārejot kopējiem spēkiem pretuzbrukumā, partizāni ar igauņu palīdzību sāka apdraudēt dzelzceļa stigu lielinieku bruņotā vilciena aizmugurē. Bruņotais vilciens ātrā gaitā aizbrauca, un bez pabalsta palikušie lielinieku kājnieki pārtrauca kauju un sāka atiet. Pārejot vajāšanā, latviešu partizāni un igauņi ieņēma Kupravas staciju. Lai nodrošinātos pret lielinieku bruņotā vilciena darbību nākotnē, partizāni izvirzījās vēl labu gabalu austrumos no stacijas, kur gaŗākā posmā pilnīgi izpostīja dzelzceļa stigu.

Jūnija mēneša cīņās Balvu partizānu nodaļa viscaur noturēja ieņemto frontes līniju. Neraugoties uz partizānu maziem spēkiem, gandrīz visur sadursmēs un kaujās bija gūti viņiem labvēlīgi rezultāti. Partizānu varonība un vietējo iedzīvotāju atbalsts pilnīgi atsvēra viņiem pretim stāvošo ienaidnieka vienību pārspēku skaita un apbruņojuma ziņā.

Runājot par vietējo iedzīvotāju nozīmi partizānu darbībā, jau minējām, ka vislielākās briesmas partizāniem draud no savas tautas brāļu nodevības. Cīnoties pret partizāniem visiem līdzekļiem, lielinieki izlietoja arī šo paņēmienu, kas tiem deva iespēju 21. jūnija naktī ar 2 rotām no visām pusēm ielenkt apm. 30 vīru lielo Sudrabes partizānu pulciņu. Izmantojot pārsteigumu, lielinieki cerēja atbruņot un sagūstīt gulošos partizānus. Tomēr, pateicoties sargu modrībai, gulošie partizāni vēl pēdējā acumirkļī tika brīdināti par draudošām briesmām. Pēkšņā lielinieku ugunī un nepārzinādami stāvokli, partizāni tomēr nepadevās pānikai, bet varonīgi uzsāka nakts kauju, kuŗas rezultātā lielinieki bija spiesti atiet. Šī uzvara tomēr prasīja 5 partizānu dzīvības.

Lai oficiāli nokārtotu Balvu partizānu nodaļas stāvokli mūsu armijā, virsleitnants Vīndedzis jūlija sākumā devās uz Krustpili pie Austrumfrontes komandiera. Ar viņa pavēli Balvu partizānu nodaļu ieskaitīja mūsu regulārā armijā, izvēršot to par Latgales partizānu pulku. Par pulka komandieri iecēla virsleitnantu Vīndedzi. Atgriezies Balvos, virsleitnants Vīndedzis nekavējoties uzsāka jaundibinātā pulka organizēšanas darbus, ievedot līdzšinējā Balvu partizānu nodaļā mūsu armijā pieņemto organizāciju. Rugāju rajona partizānus apvienoja pirmā rotā, Sudrabes — Orlavas rajona — otrā rotā, Silakroga rajons izveidoja trešo, bet Kupravas rajona partizāni — ceturto rotu. Līdz ar pulka formēšanas sākumu partizānu spēki strauji pieauga, kas deva tiem iespēju sekmīgi turpināt uzsākto Latvijas atbrīvošanas darbu, šoreiz jau mūsu nacionālās armijas kaŗaspēka daļas, Latgales partizānu pulka, sastāvā.

Grūta un briesmu pilna ir bijusi mūsu partizānu darbību Atbrīvošanas kaŗā. Lielinieku daļu aizmugurē partizāniem nebija nekādu sakaru ar mūsu kaŗaspēku, un viņu darbība norisinājās pilnīgi patstāvīgi. Ienaidnieka fizisko un garīgo spēku vājināšana visos iespējamajos veidos un gadījumos bija tā vadošā doma, kas visu mūsu partizānu gūtās sekmes virzīja pretim kopējam mērķim — mūsu zemes atbrīvošanai. Neraugoties uz partizānu mazo skaitu, vājo apbruņojumu un sakaru trūkumu ar mūsu armiju, viņu darbība tomēr ir ievērojami paātrinājusi padomju varas sabrukumu Latvijā un līdz ar to atvieglājusi mūsu kaŗaspēka cīņas frontē. Bez bruņotiem uzbrukumiem, partizāni attīstīja

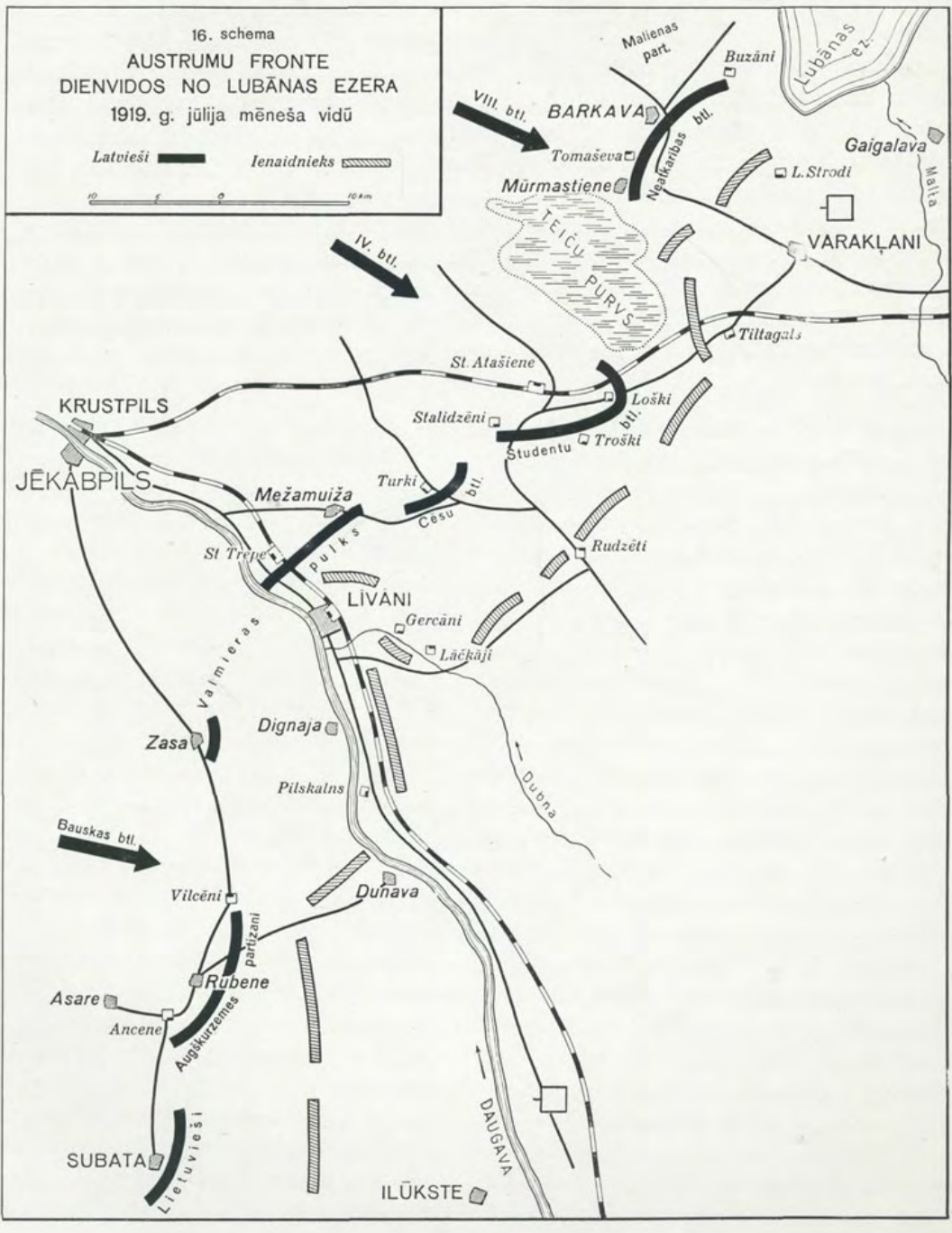

lielinieku aizmugurē nacionāli-valstisku propagandu un dažos gadījumos mēģināja izplatīt pat proklamācijas.

Vietējo iedzīvotāju nacionālais noskaņojums un nesalaužamā apņemšanās pretoties iebrucējiem bija tas neizsmeļamais avots, no kuŗa mūsu partizāni guva spēkus un izturību ilgstošai darbībai ienaidnieka aizmugurē. No vietējo iedzīvotāju vidus komplektējās partizānu pulciņi, no viņu rokām partizāni saņēma uzturu, ietērpu un pēc iespējas arī ieročus, un beidzot no iedzīvotāju izturēšanās bija atkarīgas partizānu drošība un cīņu sekmes.

Mūsu partizānu panākumi Atbrīvošanas kaŗā lieku reizi pierāda to lielo lomu, kāda valsts aizsardzības darbā piekrīt visplašākām tautas aprindām, bez kārtas un vecuma izšķirības. Apstākļi, ka frontes stāvoklim mainoties zināma tautas daļa ir palikusi ienaidnieka ieņemtā teritorijā, nedod tai iemeslu uzskatīt cīņu par izbeigtu vai pat zaudētu. Gluži otrādi — līdz ar ienaidnieka iebrukumu ikviena pienākums ir visiem spēkiem un līdzekļiem sekmēt sava kaŗaspēka atgriešanos, jo cīņa par tautas neatkarību un tēvzemes brīvību nebeidzas nekad, un kamēr kaut vienā tautas locekļī nav zudis cīņas spars, tā nav zaudēta. Dzīvē, bet sevišķi kaŗā panākumi mainas ar neveiksmēm un tāpat kā katrs ieguvums ir jāaizstāv, arī katrs zaudējums ir novēršams. Bet lai to sasniegtu, tautas locekļiem ir jācīnās visos apstākļos un visiem līdzekļiem, jo svētākais upuris, ko pazīst šī pasaule, ir tautas asinis, kas tiek ziedotas aizstāvēt zemi, ko šī tauta ir saviem spēkiem iekopusi un grib patstāvīgi apstrādāt.

Atbrīvošanas kaŗa piedzīvojumi ir pierādījuši, ka mūsu teritorijas raksturs ir ļoti piemērots sekmīgai partizānu darbībai. Tautas neatkarības griba un cīņas spars būs labākais nodrošinājums partizānu apgādei ar ietērpu un uzturu un viņu darbības sekmēšanai. Ieroču jautājumu atrisinās apstākļi, kuŗu izveidošanās norisē neizpaliks mūsu kaŗaspēka vadības ietekme. Pārējo nokārtos pašu partizānu uzņēmība, pie kam nav jāaizmirst, ka ienaidnieka rīcībā vienmēr būs partizānu vajadzībām praktiski neizsmeļami ieroču krājumi. Šis īsais apsvēruma pietiekoši raksturo to ceļu, kāds jāiet ikvienam iedzīvotājam ienaidnieka ieņemtajā teritorijā un katram kaŗavīram, kas mainīgos kaujas apstākļos ir palicis iebrucēja aizmugurē. Frontes stāvoklis ir mainīgs, bet tēvzemes sauciens atskan vienlīdzīgi abās pusēs fronteī. Sekojot šim saucienam, ienaidniekam kļūs bīstams katrs paugurs un krūms, kā to māca Atbrīvošanas kaŗa vēsture, kuŗā varonības un uzpurēšanās aprakstiem bagātīgu lapaspusi ir ierakstījušas mūsu partizānu cīņas.

DARBĪBA AUSTRUMFRONTĒ 1919. GADĀ UN ARMIJAS REORGANIZĀCIJA

1. Austrumfrontes izveidošanās.

Pēc lielajām neveiksmēm pie Rīgas un Ziemeļlatvijā, lielinieki steidzās radīt jaunu pretestību Latgalē. Izirušās padomju Latvijas armijas vietā šim nolūkam iesāka jaunas — 15. armijas formēšanu. Jaunajā armijā ietilpināja gan agrākās padomju Latvijas kara spēka daļas, gan sūtīja šurp jaunus pulkus un divīzijas no Krievijas. Par padomju Latvijas armijas daļām gan jāsaprot, ka pēc atiešanas no Vidzemes uz Latgali no tām daudz pāri nebija palicis. Tāpēc lielinieku spēku vadībai nācās ieliet no Vidzemes atgājušās kara spēka daļās daudz papildinājumu, kuŗu galveno masu veidoja krievu elements. Tāpēc lielinieciskos latviešu strēlnieku pulkus, lai gan tie joprojām paturēja savus agrākos nosaukumus, par latviešu pulkiem vairs nevarēja uzskatīt, jo krievu un citu tautību karavīri tur tagad bija pārsvarā. Jaunu fronti lielinieki centās izveidot līnijā: Līvāni, Rudzēti, Varakļāni, Tilza, Viļaka, Kacēni.

Jaunās ienaidnieka frontes priekšā mūsu un igauņu kara spēka daļām nācās apstāties, jo tie mūsu un igauņu spēki, kuŗi, vajādami sakautās lielinieku daļas nonāca līdz šai fronteī, bija par vājiem, lai turpinātu uzbrukumu. Tai laikā, kā jau zinām, brieda arī jauni notikumi pie Cēsīm, kas spieda atturēties no kaujas darbības austrumos. Vajāšanai izbeidzoties, pret lieliniekiem sāka veidoties jauna fronte, saukta par Austrumfronti. Sākumā šo fronti turēja mūsu un igauņu spēki. Mūsu kara spēks darbojās rajonā starp Daugavu un Lubānas ezeru, izveidojot fronti uz līnijas: Trepe, Turki, Atašienes stacija, Barkava; tālāk uz ziemeļiem gar Aiviekstes un Pededzes krastiem fronti ieņēma igauņi. Pirmie mūsu spēki ap 50 km platajā frontē bija pamazi, jo tajos ietilpa vienīgi Valmieras pulks, kapteiņa Aparnieka partizānu pulks un Cēsu pulka 2. rota, kopā ap 850 durkļu. Tāpēc bija ieņemti tikai svarīgākie punkti, lai pārķertu visus no austrumiem nākošos lielākos ceļus. Tā, piemēram, Valmieras pulks bija jūnija mēneša vidū ieņēmis ar 3 rotām Trepes stacijas un Mežamuižas rajonu, pārķērot visus ceļus, kas gar Daugavas labo krastu iet Krustpils virzienā; bet ar 3 rotām turēja Stalīdzēnu, Trošku un Lošku līniju, nodrošinot ceļu mezglu, kuŗā satek ceļi no Rudzētiem un Varakļāniem. Šī pulka 2 rotas atradās Jēkabpils — Krustpils rajonā. Svarīgo ceļu mezglu pie Turkiem turēja kapteiņa Aparnieka partizāni. Lubānas ezera rajonā ceļa mezglu pie Barkavas ieņēma Cēsu pulka 2. rota. Daudzie purvi ievērojami palīdzēja šiem mazajiem spēkiem tikt galā ar savu uzdevumu.

Latviešu kara spēka vadība Austrumfrontē bija uzticēta Valmieras pulka komandierim, tam pakļaujot arī kapteiņa Aparnieka partizānus un Cēsu kājnieku pulka 2. rotu.

Valmieras pulka ložmetējnieki Austrumfrontē 1919. g.

Lielinieki rajonā starp Lubānas ezeru un Daugavu bija nocietinājušies līnijā Lielstrodi, Tiltagals, Rudzēti, Līvāni. Starp mūsu un pretinieka pozīcijām palika diezgan plata, vietām līdz 10 km, neitrālā josla.

Dienvidos no Daugavas Austrumfronti pagaīnāja Augškurzemes partizāni, turot Ancenes un Rubenes ceļu mezglus. Šie partizāni tālāk dienvidos uzturēja sakarus ar lietuviešu armijas daļām, kuŗas bija izvirzījušās līdz Subatas rajonam.

Malienas partizāni uzņēmās Lubānas ezera apkārtnes apsardzību. Ziemeļos no Lubānas ezera, igauņu ieņemtai pozīcijai tālu priekšā, darbojās Latgales partizāni, kuŗi pārņēma plašu fronti, sākot no Lubānas ezera klāniem līdz Liepņas rajonam, šķērsojot visus svarīgākos ceļus Bērzpils, Sudrabes, Orlavas, Silakroga, Kupravas un Liepņas līnijā.

Nelielu frontes iecirkni ziemeļos no Liepņas turpināja aizstāvēt igauņu spēki.

Reizē ar Austrumfrontes izveidošanos, tika gādāts arī par kārtību tās aizmugurē. Šim nolūkam visos lielākos centros nodibināja komandantūras ar militārām komandām pie tām.

Tā kā sākumā Austrumfrontē izvirzījās tikai nelieli mūsu spēki, bija jā rūpējas par to pastiprināšanu, jo citādi, pieaugot pretinieka spēkiem, kļuva neiespējama šīs frontes noturēšana. Spēku pavairošanai Valmieras pulka komandieris vispirms ķērās pie mobilizācijām, kuŗas veica lielākos centros nodibinātās komandantūras. Ar iesauktiem papildināja gan pulka vecās rotas, gan dibināja jaunas. No jauna saformēja Ļaudonā pulka III bataljonu (līdz tam Valmieras pulkā bija tikai divi bataljoni), bet Gulbenē — rezerves bataljonu, sauktu par Austrumfrontes rezerves bataljonu. No Gulbenes rajonā saņemtiem 3 lielgabaliem noorganizēja 2. Valmieras bateriju. Izmantojot kādu lieliniekiem atņemto lokomotīvi ar dažiem preču vagoniem, iekārtoja bruņoto vilcienu, apliekot lokomotīvi un dažus preču vagonus ar bruņu platēm, bet pārējiem vagoniem ierīkojot smilšu starpsienas. Ar visiem šiem soļiem Valmieras pulks bija vairāk kā divkārtšojis savus spēkus.

Neatkarības bataljona 3. rota pie Barkavas 1919. gadā.

Studentu bataljona ložmetējnieki ierakumos Austrumfrontē.

Tai pašā laikā norisinājās intensīvs spēku papildināšanas darbs Dienvidlatvijas brigādes daļās. Pirmajā laikā pēc lielinieku spēku satriekšanas Zemgalē un Vidzemē, nebija jābīstas no šā ienaidnieka lielāka mēroga pretdarbības. Sakarā ar to Austrumfrontes noturēšanai pagaidām varēja aprobežoties ar tiem spēkiem, kas šai frontē bija nonākuši,

IV atsevišķā bataljona karavīri pie Lošku ciema.

vajājot ienaidnieku. Uzbrukuma turpināšanai austrumu virzienā nolūkā atbrīvot Latgali, kā arī pretdarbībai plašāka apjoma pasākumiem, kādus varēja sagaidīt pēc pastiprinājumu pievilkšanas ienaidnieka pusē, tomēr bija nepieciešami prāvāki spēki. Tāpēc tās Dienvidlatvijas brigādes daļas, kuŗas atradās ceļā uz Austrumfronti, nonākušas Vecpiebalgas - Ērgļu rajonā, steidzās izmantot izdevību, lai papildinātu savus spēkus, jo vēlāk frontē tas būtu grūti izdarāms. Spēku papildināšanai nācās daļu no vecajām vienībām izlietot jaunformējamo vienību kadriem. Jauno vienību apmācībai un pietiekošas kaujas gatavības sasniegšanai bija nepieciešams zināms laiks.

Šādā stāvoklī, kad vecās vienības pa daļai bija samazinājušās, bet jaunās vēl nebija sagatavotas, Vecpiebalgas - Ērgļu rajonā izvirzītās daļas pārsteidza notikumi pie Cēsīm. Pēc pirmajām kaujām drīz iestājās pamiers. Nogaidot sarežģījumu tālāko atrisinājumu, Vecpiebalgas - Ērgļu rajonā novietotās daļas rosīgi turpināja savu gatavošanās darbu. Kad tās jau ievadīja izešanu uz Austrumfronti, nāca jauns uzbrukums latviešu un igauņu kaŗaspēkam pie Cēsīm.

Arī Rīgā bija ievadīts rosīgs jaunu latviešu spēku formēšanas darbs. Kad sākās sadursmes pie Cēsīm, šo spēku gatavības pakāpe vēl nebija visai augsta. Sakarā ar Cēsu notikumiem radās zināms saspīlējums attiecībās starp latviešu vienībām un Rīgā novietoto vācu kaŗaspēku. Uz latviešiem tas tagad raudzījās ar neuzticību. Latviešu vienības Rīgā īstenībā bija nokļuvušas ielenktā stāvoklī, jo te bija paturēts pietiekams vācu kaŗaspēks, lai pirmās aizdomīgās rīcības gadījumā šīs vienības iznīcinātu. Šis apstāklis spieda mūsu vienības atrasties pastāvīgā traukšņa stāvoklī, gatavībā visām varbūtībām. Lai nepamestu mūsu jaunās vienības savam liktenim, Dienvidlatvijas brigādes komandieris pulkvedis Balodis Cēsu notikumu laikā bija spiests palikt Rīgā. Izvest šīs vienības no pilsētas nebija nekādas izredzes. Pulkveža Baloža klātbūtni Rīgā prasīja arī nepieciešamība aizstāvēt pilsētas latviešu iedzīvotājus pret iespējamo izrēķināšanos. Šai klātbūtnei turklāt bija vēl svarīga ārpolitiskas dabas nozīme. Pulkvedis

Balodis Rīgā bija nodibinājis sakarus ar Sabiedroto pārstāvjiem un pastāvīgi informēja tos par lietu patiesiem apstākļiem. Viņam pamatot Rīgu, šie mums svarīgie sakari pārtrūktu. Kad sākās sarežģījumi pie Cēsīm, Sabiedroto pārstāvji uzaicināja pulkvedi Balodi atturēties no iejaukšanās šai konfliktā ar ieročiem, norādīdami, ka Latvijas jautājums jau izšķirts likumīgai Kārļa Ulmaņa valdībai labvēlīgā garā un ka bruņota iejaukšanās var tikai kaitēt jautājuma atrisināšanai šādā garā. Līdzīgs norādījums nāca arī no mūsu likumīgās valdības. Paklausot šiem aicinājumiem un apzinādamies visu savas rīcības atbildības smagumu, pulkvedis Balodis ar viņam piemītošo tālredzību un aukstasinību izšķīrās no bruņotas iejaukšanās pagaidām atturēties, cenšoties iedegušās cīņas iznākumu ietekmēt mums labvēlīgā garā citiem līdzekļiem, proti — sekmējot Sabiedroto diplomātijas panākumus pretdarbībā tam pasākumam, kas apdraudēja ne vien mūs, bet arī pārējās Baltijas valstis. Pretēja nostāja nozīmētu liekus asins plūdus un jaunas ciešanas tā jau daudz piemēklētajiem Rīgas latviešu iedzīvotājiem. Tagad turpretim izdevās novērst ne vien jaunas represijas, bet arī to postu, kas draudēja Rīgai, kad pēc Strazdumuižas līguma mums naidīgie spēki bija spiesti atkāpties. Šai laikā pulkvedis Balodis, kā likumīgās valdības pārstāvis uz vietas, pārņēma Rīgā varu savās rokās un pilsētā nodrošināja mieru un kārtību viskritiskākajā brīdī, kāds iestājās naidīgam kaŗaspēkam atkāpjoties.

Notikumiem ievīrztoties šādā gultnē, pulkveža Baloža brigādes daļas no Vecpiebalgas - Ērgļu rajona turpināja iziešanu uz Austrumfronti, kur jūnija beigās pirmie ieradās brigādes vecie bataljoni. Šie bataljoni nomainīja iecirknī starp Turkiem un Lubānas ezeru kapteiņa Aparnieka partizānus, dažas Valmieras pulka rotas un Cēsu pulka rotu, uzņemoties šī iecirkņa aizstāvēšanu. Cēsu bataljons ieņēma pozīcijas Turku rajonā, Studentu bataljons — Krustpils-Rēzeknes dzelzceļa rajonā pie Stalidzēniem un Loškiem, bet Neatkarības bataljons — Lubānas ezera dienvidgalā, Mūrmastienas, Barkavas, Buzānu līnijā. Ziemeļlatvijas brigādes atbrīvojušās daļas varēja doties atpūtā, novietojoties rezervē frontes aizmugurē (izņemot Cēsu pulka rotu, kuŗa aizgāja pie sava pulka).

Jūlija mēneša beigās, kad bija pabeigta Vecpiebalgas un Vējavas rajonā nodibināto IV un VIII bataljonu formēšana un apmācība, arī šie jaunie pulkveža Baloža brigādes bataljoni sāka izvīrīties uz fronti.

Austrumfrontē nonāca arī Bauskas bataljons. Izbeidzoties cīņām ar lieliniekiem Bauskas rajonā, šis bataljons ilgāku laiku bija spiests palikt Bauskas tuvumā. Pēc kauju perioda noslēgšanās pagāja kādi pusotra mēneša, kamēr bataljons daudz maz uzlaboja savas kaujas spējas, izdarot apmācības un veicot dažādus organizācijas darbus. Kad tas bija paveikts, bataljons jūlija mēneša sākumā stājās pie sagatavošanās iziešanai uz Austrumfronti, lai tur turpinātu cīņas ar lieliniekiem. Te nu noskaidrojās, ka vācieši nemaz nevēlas bataljonu izlaist no sava vidus. Bataljonam uzstādīja prasību, vai nu iestāties vācu Brandisa nodaļā, vai arī atdot savus ieročus un bataljona kaŗavīriem doties katram savās mājās.

Bataljons atsacījās tiklab no viena, kā otra priekšlikuma. Tomēr doma par patvarīgu aiziešanu uz austrumiem bez vāciešu ziņas bija jāatmet, jo bez kaujām tas nebūtu iespējams: bataljona novietojumu visapkārt ieslēdza vācu kaŗaspēks. Uzsākt cīņu bija noliegts, lai respektētu 3. jūlijā noslēgto Strazdumuižas līgumu, tāpēc attiecības vajadzēja nokārtot miera ceļā. Pēc ilgām sarunām vācieši beidzot piekāpās, atļaujot Bauskas bataljonam doties uz austrumiem. 1. augustā bataljons uzsāka gājienu un, iedams caur

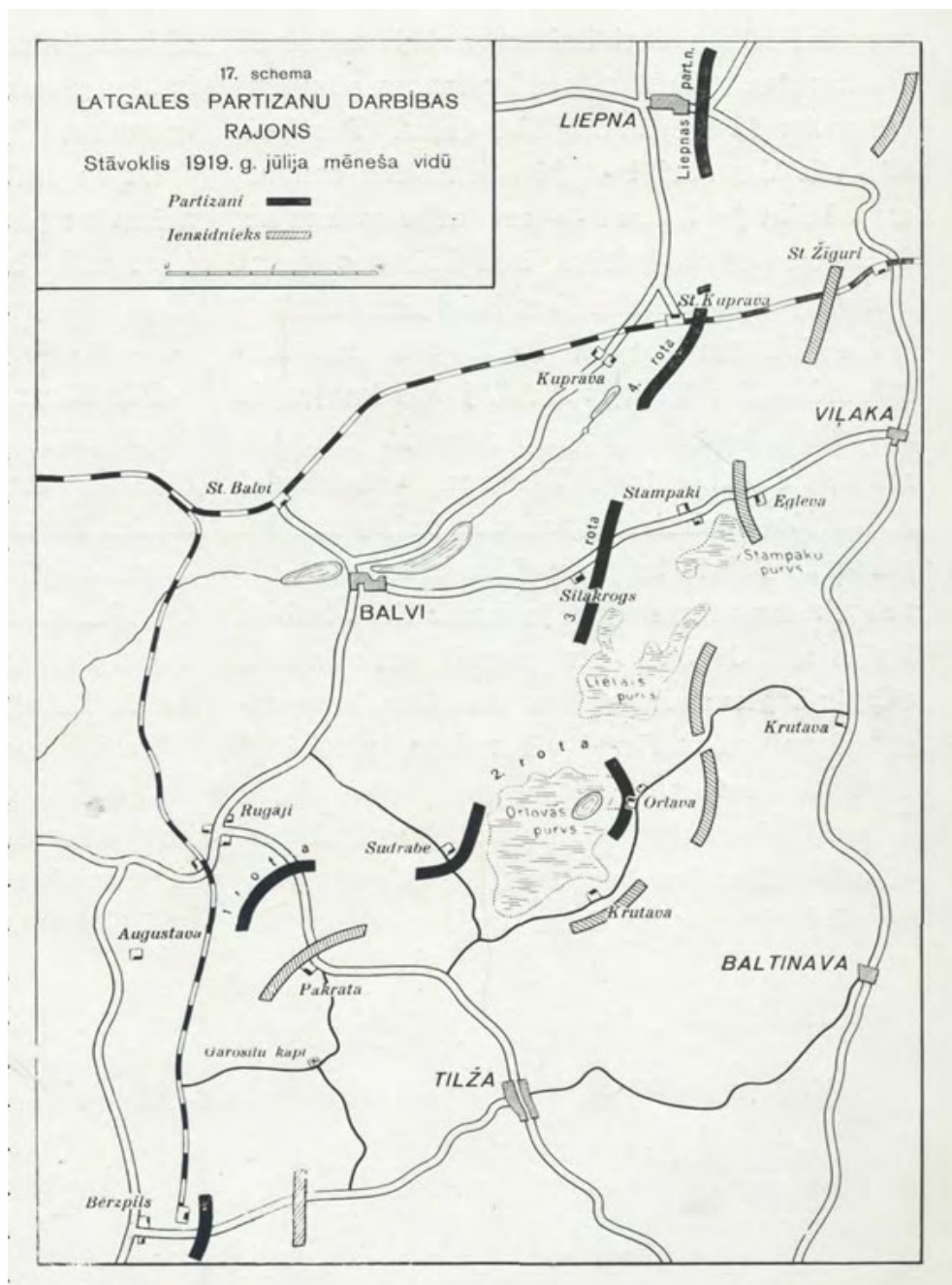
Skaistkalni, Valli, Jaunjelgavu un Eķengrāvi, pēc 5 dienām sasniedza Austrumfronti, ieņemdamas pozīcijas starp Augškurzemes partizāniem un Valmieras pulku, Rubenes — Vilcēnu līnijā. Tā beidzot piepildījās šī bataljona vēlēšanās — nokļūt pulkveža Baloža brigādes sastāvā, kas viņam tik ilgi bija liegts.

Augusta sākumā Austrumfrontē atradās: Austrumzemgales daļā — Augškurzemes partizāni un Bauskas bataljons, Krustpils rajonā — Valmieras pulks, rajonā starp Turkiem un Lubānas ezeru — pulkveža Baloža brigādes 5 bataljoni, Lubānas ezera apkārtnē — Malienas partizāni un ziemeļos no Lubānas ezera līdz Liepnas rajonam — Latgales partizāni.

Ar 14. jūliju frontes pavēlnieka amatu uzņēma Dienvidlatvijas brigādes komandieris pulkvedis Balodis.

2. Cīņas Austrumfrontē 1919. g. vasarā.

Pirmās cīņas austrumos, tai līnijā, kur sāka veidoties jaunā Austrumfronte, iedegās satriekto lielnieku daļu vajāšanas noslēgumā jūnija mēneša sākumā. Tās izcīnīja kapteiņa Aparnieka partizāni. Sasnieguši 5. jūnijā Atašienes staciju, viņi šeit sadūrās ar lielnieku bruņoto vilcienu, kurš sadarbojās ar izsēdināto vilciena desantu. Pēc niknas kaujas ienaidnieku no stacijas padzina, un partizāni uzbrukumu turpināja vēl tālāk austrumu virzienā, dodoties uz Rudzētiem. Te tie sastapa prāvus pretinieka spēkus. Enerģiski uzbrūkot, kapteinis Aparnieks sākumā guva spožus panākumus, saņemot lielveģus, ložmetējus un citas trofējas, tomēr viņa spēki bija par maziem šai nevienādajā cīņā ar pretinieka lielo pārspēku. Kad ienaidnieks parādījās partizānu aizmugurē un te uzsāka uzbrukumu, nācās visas iegūtās trofējas pamest. Sīvā cīņā partizāni atbrīvoja sev ceļu atpakaļ, zaudējot 20 vīrus. Jāpiezīmē, ka cīņu laikā pulks bija tikai 150 vīru liels, kādēļ pareizāk būtu šo formāciju nosaukt par rotu. Kauju rezultātā partizāni bija spiesti pāriet

uz aizstāvēšanos, lai noturētu Atašienes stacijas rajonu. Šie notikumi liecināja, ka ienaidnieks jau paspējis noorganizēt pretošanos noteiktā līnijā, kuŗai nebūs iespējams tikt pāri bez lielākām cīņām un prāvākiem spēkiem. Lielinieku spēki ne tikai bija sagatavojušies aizstāvēties, bet izrādīja pat zināmu aktivitāti. Tā 10. jūnijā tie bruņotā vilciena pabalstīti gar Daugavpils — Rīgas dzelzceļu uzbruka Valmieras pulka rotām.

Tādas bija pirmās cīņas līnijā, kuŗā sāka apzīmēties Austrumfronte. Pēc tam kāds laiks te pagāja samērā mierīgi, norisinoties parastai izlūku darbībai un vietēja rakstura sadursmēm. Lielāku rosību ienesa pienākušās pulkveža Baloža brigādes daļas. Pastiprinājās izlūku darbība, biežāk notika sadursmes, laiku pa laikam — arī nelielas

kaujas. Šī darbība sevišķi dzīva bija Lubānas ezera dienvidgalā — Neatkarības bataljona iecirknī.

No lielākām kaujām 1919. g. vasarā Austrumfrontē atzīmējama 14. jūlija kauja pie Līvāniem, kad mūsu spēki pārgāja uzbrukumā ar nolūku ieņemt Līvānus. Uzbrukumā piedalījās Valmieras pulka II bataljons un pulkveža Baloža brigādes Cēsu bataljons. Šis uzbrukums nesekmējās, jo ienaidnieks te bija ieņēmis izdevīgas un stipri nocietinātas, stieplu žogiem aizsargātas pozīcijas, kuŗu sagraušanai mūsu rīcībā vēl nebija pietiekoši daudz artilērijas.

Sevišķi enerģiski sāka rīkoties frontē pienākušais Bauskas bataljons. Sīkāk neapskatot tā darbību, atzīmēsim tikai, ka viena pati šī bataljona 3. rota pāris nedēļu laikā savos izlūku gājienos sagūstīja apm. 100 lielnieku kaŗavīru.

Dzīva darbība 1919. g. vasarā norisinājās arī mūsu partizānu vienību iecirkņos, bet tā jau apskatīta šīs grāmatas atsevišķā nodaļā.

3. Mūsu armijas reorganizācija.

Pēc Strazdumuižas līguma noslēgšanas 4. un 5. jūlija dienās Rīgu atstāja Niedras valdība un vācu kaŗaspēks. Tūliņ pēc tam Rīgā ienāca Ziemeļlatvijas brigādes daļas. Abas mūsu brigādes, kas līdz šim cīnījās šķirti, tagad apvienojās. Igaunņu armijas kaŗaspēka daļas pie Rīgas bija kļuvušas brīvas un sāka atstāt Latvijas zemi.

Tautas masu jūsmīgi apsveikta un sagaidīta 8. jūlijā no Liepājas Rīgā ar vēsturisko kuģi «Saratov» iebruca mūsu valdība ar ministru prezidentu Kārli Ulmani priekšgalā, lai uzņemtos mūsu valsts likteņu tālāko vadīšanu. Valdības darbībai tagad bija pavērtas plašas iespējas, jo bija atbrīvota Vidzeme, kuŗā vairs neatradās nekādas svešas varas.

Apvienojoties abām mūsu armijas brigādēm, pacēlās jautājums par kopēju vadību. 10. jūlijā par mūsu apvienotās armijas virspavēlnieku iecēla ģenerāli Simansonu.

Mūsu armijas brigādēs līdz šim pastāvēja dažāda organizācija. Kamēr pulkveža Baloža brigāde veidojās no atsevišķiem bataljoniem, Ziemeļlatvijas brigāde pieturējās pie pulku organizācijas. Mūsu karaspēka dienvidu un ziemeļu grupām apvienojoties kopējā armijā, vajadzēja pieņemt vienveidīgu organizāciju. Tika izlemts pieturēties pie pulku organizācijas, apvienojot tos divīzijās. Tāpēc jūlija un augusta mēnešos notika plašāka mūsu armijas pārveidošana, dibinot 3 divīzijas — Kurzemes, Vidzemes un Latgales. Katrā divīzijā paredzēja ietilpināt 3 kājnieku pulkus, 1 artilērijas pulku, 1 jātnieku eskadronu un 1 sapieņu rotu.

Līdz jūlija mēneša vidum mums jau bija noorganizēts lielāks skaits kājnieku karaspēka daļu. Vispirms atzīmējamas kaujās norūdītās, mums jau labi pazīstamās daļas:

- 1) dienvidnieku — Neatkarības, Cēsu un Studentu bataljoni;
- 2) ziemeļnieku — Valmieras un Cēsu kājnieku pulki un kapteiņa Aparņieka partizāni;
- 3) Bauskas bataljons.

No jauna bija saformētas šādas daļas:

- 1) Rīgā, pēc tās atgūšanas 22. maijā, bija iesākta 2 jaunu kājnieku bataljonu — V un VII — formēšana.
- 2) Daugavgrīvā turpināja formēšanos turp no Rudbāržu rajona pārvietotais IV atsevišķais bataljons, kuŗu pārdēvēja par VI atsevišķo bataljonu.
- 3) Bez kaujas bataljoniem Rīgā bija nodibināts papildu bataljons pulkveža Baloža brigādes zaudējumu papildināšanai, saukts jaunformējamie spēki.
- 4) Vecpiebalgas - Vējavas - Ērgļu rajonā nonākušās pulkveža Baloža brigādes daļas bija likušas pamatus IV un VIII bataljonam.
- 5) Rūjienā atradās Ziemeļlatvijas brigādes rezerves bataljons, bet Austrumfrontes aizmugurē, Gulbenē — Austrumfrontes rezerves bataljons.

Austrumfrontē bija saformējies Augškurzemes partizānu pulks, Malienas partizānu bataljons un Latgales partizānu pulks. Liepājā atradās 3. Jelgavas kājnieku pulks, kuŗu sakarā ar armijas reorganizāciju pārdēvēja par 7. Siguldas kājnieku pulku. Kā jau zināms, šo pulku saformēja jūnija mēnesī no Ziemeļlatvijas brigādes rezerves bataljona. Tas bija 2 bataljonu stiprumā. Kad uz Sabiedroto pārstāvju pieprasījumu vācieši 22. jūnijā atstāja Liepāju, šo pulku angļu karakuģos pārveda uz Liepāju garnizona dienestam.

Kurzemes divīziju saformēja no pulkveža Baloža brigādes daļām. Divīzijas 1. Liepājas kājnieku pulks kā kadrus saņēma Neatkarības un Malienas bataljonu un bija sākumā tikai 2 bataljonu liels; pulka trešo bataljonu saformēja oktobra mēnesī no Jaungulbenē novietotā Kurzemes divīzijas papildu bataljona. 2. Ventspils kājnieku pulku saformēja no Cēsu, IV un VIII bataljona, bet 3. Jelgavas kājnieku pulku — no Studentu bataljona, Bauskas bataljona un Augškurzemes partizānu pulka. Divīzijas komandiera amatā nāca pulkvedis Balodis.

Vidzemes divīziju saformēja no Ziemeļlatvijas brigādes daļām. Šīs divīzijas izveidošanai 2 pulki jau bija — Valmieras un Cēsu, kuŗus tagad, ievēdot armijā pulkiem kopēju numerāciju, pārdēvēja par 4. Valmieras un 5. Cēsu kājnieku pulku. Kapteiņa Aparņieka nelielo partizānu pulku iedalīja 5. Cēsu kājnieku pulkā, lai gan šis nelielais pulks vēl labu laiku turpināja darboties kā atsevišķa nodaļa. No jauna Valmierā saformēja 6. Rīgas kājnieku pulku, iedalot tajā kā kadrus Ziemeļlatvijas brigādes rezerves bataljonu un Austrumfrontes rezerves bataljona rotas. Par divīzijas komandieri iecēla pulkvedi Zemitānu.

Latgales divīzijā iedalīja 7. Siguldas kājnieku pulku, kuŗš atradās Liepājā. 8. Daugavpils kājnieku pulks kā kadrus saņēma V un VI atsevišķo bataljonu. 9. Rēzeknes kājnieku pulku saformēja no VII atsevišķā bataljona un dažām jaunformējamo spēku rotām. Siguldas un Rēzeknes pulks bija kādu laiku tikai 2 bataljonu stiprumā. Divīzijas komandiera amatā nāca pulkvedis Berķis.

2. Ventspils kājn. pulka patšautnieki Austrumfrontē 1919. gada septembrī.

Latgales partizānu pulks iegāja kā pulks bez kārtējās numerācijas sākumā Kurzemes, bet vēlāk Latgales divīzijā.

Bez kājnieku daļām, kuŗas ietilpa divīzijās, vēl jāmina Liepājas garnizona daļas. Jau tūliņ pēc vācu kuŗaspēka aiziešanas no Liepājas tur nodibinājās II šķiras zemessargu bataljons, vēlāk pārdēvēts par Grobiņas bataljonu. Augusta mēneša vidū tika likti pamati vēl vienam bataljonam — Latgales divīzijas papildu bataljonam. Šie abi bataljoni palika ārpus nodibinātām 3 divīzijām kā Liepājas garnizons.

Daudz grūtāk gāja ar artilērijas pulku formēšanu dižgabalu trūkuma dēļ. Ziemeļnieki bija artilērijas ziņā bagātāki, jo viņu rīcībā atradās 3 baterijas; turpretim dienvidniekiem bija pagaidām tikai 1 baterija. Tāpēc labu laiku divīzijās skaitījās atsevišķas baterijas un divīzioni, līdz kamēr rudenī iesāka artilērijas pulku formēšanu.

Jātniekus divīzijas saņēma pa vienam eskadronam no pulkveža Baloža brigādes jātnieku divīziona, bez tam Vidzemes divīzijā palika arī ziemeļnieku 1. eskadrons, kuŗu apvienoja ar dienvidnieku jātniekiem kopējā eskadronā.

Arī sapieŗus divīzijas saņēma no pulkveža Baloža brigādes, kas tūliņ pēc Rīgas atgūšanas bija stājušies pie inženieru-sapieŗu bataljona formēšanas. No šī bataljona pa rotai iedalīja jaunajās divīzijās.

No bruņotām vienībām šai laikā mums bija 2 bruņotie vilcieni un 3 bruņotie automobiļi. Visa mūsu aviācija bija 2 lidmašīnas.

Pēc Strazdumuižas līguma arī vācu zemessargu kuŗaspēks bija skaitāms par Latvijas armijas daļu. Kādu laiku turpinājās tā reorganizācija, atlaižot Vācijas pavalstniekus. Organizācijas ziņā vācu zemessargi tika iedalīti 3 nodaļās resp. bataljonos. Lai būtu garantija par vācu zemessargu uzticamību, par viņu komandieri nāca angļu pulkvedis Aleksanders. Vācu zemessargu reorganizācija bija pabeigta ap septembra vidu, kad šī daļa pārbrauca no Tukuma uz Austrumfronti.

*Ministru prezidents Kārlis Ulmanis pieņem 6. Rīgas kājn. pulka parādi
1919. g. Kokmuižā.*

Mūsu jauno divīziju formēšanas darbi pret augusta vidu bija pa lielākai daļai jau paveikti, izņemot vienīgi artilērijas daļas.

Pēc reorganizācijas (augusta mēneša beigās) jauno divīziju pulki bija nogrupēti šādi: Austrumfrontē atradās Kurzemes divīzija, Latgales partizānu pulks un Vidzemes divīzijas Valmieras pulks; Rīgas rajonā — Vidzemes divīzija (bez Valmieras pulka) un Latgales divīzija.

Mūsu smagā baterija pie Līvāniem.

1. Liepājas kājn. pulka 3. rota Austrumfrontē 1919. g. augustā.

pie Pilskalna Daugavas labā krastā un aizvīdamās no šī punkta tālāk taisnākā virzienā uz Turku mājām. Šis uzbrukums gan bija iesākts neizdevīgā laikā, jo sakarā ar spēku pārsviešanu uz Rīgas rajonu, kur jau bija nojaušama Bermonta armijas gatavošanās uzbrukumam, Austrumfrontē bija vēlams atturēties no plašāka mēroga pasākumiem, kas varētu saistīt lielākus spēkus; tomēr gūtie panākumi deva iespēju saīsināt fronti un atvieglāja tās noturēšanu ar mazākiem spēkiem, tādā kārtā, galu galā, sekmējot mūsu armijas cīņas pret Bermontu.

Sākoties cīņām ar Bermontu, Austrumfrontes spēki tika ievērojami samazināti. No Austrumfrontes uz Rīgu aizsūtīja Valmieras pulku, bez tam Jaunjelgavas, Sunākstes, Eķengrāves rajonā nodibināja Kurzemes divīzijas grupu, kuŗas stiprums pakāpeniski pieauga līdz 6 bataljoniem. Pēc šo spēku aiziešanas Austrumfrontes noturēšana bija uzticēta Kurzemes divīzijai, Latgales partizānu pulkam un vācu zemessargiem, pie kam no Kurzemes divīzijas vienīgi Ventspils pulks bija palicis gandrīz pilnā sastāvā, bet no Liepājas un Jelgavas pulkiem šeit bija atstāts tikai pa vienam bataljonam.

Arī 1919. gada rudenī turpinājās Austrumfrontes spēku pieaugums, formējot no mobilizāciju ceļā iesauktiem jaunas vienības. Tā Gulbenes rajonā augusta un septembra mēnešos saformējās Kurzemes divīzijas izlūku bataljons, saukts arī par leitnanta Brodera bataljonu, lai uzņemtos cīņu ar frontes aizmugurē klejojošām lielinieku bandām; Jelgavas pulks arī bija stājies oktobra mēnesī pie neliela, tikai 2 rotu liela, izlūku bataljona formēšanas Ilūkstes un Jaunjelgavas apriņķī. Oktobra mēneša sākumā Jaungulbenē tika likti pamati Kurzemes divīzijas papildu bataljonam. No šī bataljona saformēja Liepājas pulka iztrūkstošo III bataljonu, kuŗš decembra mēneša sākumā jau varēja doties uz fronti. Bataljons nenonāca tūliņ pie sava pulka, bet tika piedalīts Latgales partizānu pulkam. Ievērojami auga šai laikā arī Latgales partizānu pulka spēki. Decembra mēnesī šis pulks bija izveidojies par 4 bataljonu stipru kuŗaspēka daļu.

Pēc Līvānu ieņemšanas Austrumfrontē līdz gada beigām vairs norisinājās tikai izlūku darbība. Starp tiem spilgtāk izdalās Liepājas kājnieku pulka kapteiņa Helmaņa drosmīgā izlūku gājieni Lubānas ezera apkārtnē. Ņemot vērā Lubānas ezera rajona pasīvo raksturu,

6. Rīgas kājn. pulka karavīru šaušanas apmācība 1919. g.

ienaidnieks te turēja samērā vājus spēkus. Šis apstāklis atļāva nemanīti pārklūt pār fronti un iedziļināties ienaidnieka aizmugurē. Panākumu ietekmēts, kapteinis Helmanis savos izlūku gājienos kļuva aizvien pārdrošāks. Auga ar katru gājienu arī saņemto trofēju daudzums un svarīgums. Tā 12. oktobrī kapteinis Helmanis ar nelielu izlūku patruļu pārbrauca pār Lubānas ezera ziemeļu galu, iebruka Īdeņos un saņēma ienaidnieka bateriju. Aizvest to tomēr nebija iespējams, tāpēc, izšāvuši visus šāviņus uz ienaidnieka novietojumu, izlūki lielgabalus sabojāja. 3. decembrī kapteinis Helmanis no jauna devās pēc lielgabaliem, šoreiz uz Kristinku mājām. Gājiena rezultātā ienaidniekam tika no pozīcijām noņemta kāda baterija un pārvesta pār fronti, izcīnot atpakaļceļā nīknākas cīņas.

Ja 1919. gada rudenī mūsu spēki Austrumfrontē ievērojami samazinājās, tad pa daļai tas pats notika arī ar ienaidnieka spēkiem. Krievu pretlielinieciskā ģenerāļa Deņikina armija bija iekaņojusi Krievijas dienvidus un kļuvusi bīstams pretinieks padomju varai. Tāpēc no Latgales septembra mēnesī lielāku skaitu pulku pārsveda uz Krievijas dienvidiem. Pēc šīs pārgrupēšanās lielinieku spēku daudzums visumā mūsu spēkus daudz vairs nepārsniedza. Šis apstāklis stipri atviegloja mūsu stāvokli Austrumfrontē cīņu laikā ar Bermontu.

2. CĪŅAS PRET BERMONTU

CĪŅAS PRET BERMONTU

1. Bermonta armijas izveidošanās.

Pēc 3. jūlija Strazdumuižas līguma noteikumiem, ģenerāļa fon der Golca vadītiem spēkiem bija no Rīgas un Vidzemes jāaiziet uz Jelgavas - Tukuma rajonu, lai pēc tam visdrīzākā laikā uzsāktu šo spēku galīgu evakuāciju no Latvijas teritorijas. Vācu spēku pavēlnieks Latvijā ģenerālis Golcs ar kaŗaspēka evakuāciju tomēr nesteidzās, aizbildinādamies ar dzelzceļu slikto stāvokli un ar to, ka latviešu kaŗaspēks it kā ar pastāvīgiem uzbrukumiem traucējot viņa kaŗaspēka izvākšanu. Lai nedotu iemeslu sūdzībām par latviešu uzbrukumiem, Sabiedroto militāro misiju priekšnieks angļu ģenerālis Gofs 25. jūlijā starp vācu un latviešu spēkiem noteica neitrālu joslu, kuŗā nebija atļauts ieiet ne ģenerāļa Golca, nedz arī latviešu spēkiem. Šo joslu bija paredzēts pakāpeniski pārnest uz dienvidiem, lai tādā kārtā ģenerāļa Golca spēkus pamazām izspiestu no Latvijas.

Bet arī tas nelīdzēja. Sakarā ar ģenerāļa Golca vilcināšanos, Sabiedroto militāro misiju priekšnieks ģenerālis Gofs 2. augustā katēgoriski pieprasīja ģenerālim Golcam vācu kaŗaspēka evakuāciju veikt līdz 20. augustam. Ģenerālis Golcs atsaucās uz tehniskām grūtībām un prasīja atļauju viņa spēkiem doties uz Daugavgrīvu, lai no turienes aizbrauktu ar kuģiem. Protams, ka šādu Golca priekšlikumu vajadzēja noraidīt. Bez tam vēl ģenerālis Golcs paziņoja, ka viņš izpildīs tikai savas priekšniecības pavēles.

Vācu kaŗaspēka evakuācijas novilcināšanas un kavēšanas galvenie iemesli bija — ģenerāļa Golca cerība atgūt noteicošo politisko lomu Latvijā un viņa kaŗotāju vēlēšanās palikt par kolonistiem mūsu zemē. Cerība apmesties šeit par kolonistiem bija jo vilinošāka tāpēc, ka Vācijā tais laikos valdīja ļoti grūti apstākļi. Tādēļ arī vācu brīvprātīgo kaŗavīru lielai daļai nebija intereses braukt uz Vāciju.

Šo iemeslu dēļ augustā uz Vāciju aizbrauca tikai nedaudzas vienības: bijušā Liepājas militārā gubernātorā kaŗaspēks, grāfa Jorka nodaļa un 2. apvienotās brigādes stābs ar dažām vienībām Šīs 2. apvienotās brigādes daļas, kas negribēja aizbraukt, savienojās kopā ar tām vienībām, kas palika pāri pēc vācu zemessargu pārformēšanas, un šo apvienojumu nosauca sākumā par Baltenlandes grupu, bet vēlāk — par Vācu leģionu.

Neraugoties uz Vācijas valdības pavēli par kaŗaspēka evakuāciju, Jelgavā turpināja pienākt jauni brīvprātīgo pulciņi. Tikai vasaras beigās Vācijas valdībai izdevās noslēgt robežu, un sakarā ar to brīvprātīgo pienākšana apstājās tikai augusta beigās.

Blakus vācu spēkiem Kurzemē un Rietumzemgalē 1919. gadā pakāpeniski izveidojās arī krievu kaŗaspēks. Maija mēnesī firsts Līvens Vācijā dabūja atļauju vervēt brīvprātīgos starp bijušiem krievu kaŗa gūstekņiem. Drīz pēc tam brīvprātīgo vervēšanu Vācijā uzsāka vēl citi krievu virsnieki, starp tiem arī Bermonts un Virgoļičs. Maija beigās Bermonts ar 300 brīvprātīgiem ieradās Jelgavā, kur turpināja sava kaŗaspēka formēšanu. Arī pulkvedis Virgoļičs ar savu nodaļu atbrauca uz Jelgavu un vēlāk pārvietojās uz Šauļiem, lai šeit

Artillerijas parks mūsu karaspēka parādē 1919. g. septembrī Rīgā, Esplanādē (tag. Vienības laukumā).

turpinātu nodaļas formēšanu. Vācu iestādes atbalstīja krievu brīvprātīgo vienību formēšanu, jo cerēja, ka tās palīdzēs cīņā pret lieliniekiem.

3. jūlijā firsts Līvens uzņēma vadību pār Latvijas teritorijā novietotām krievu brīvprātīgo daļām. Firsta Līvena nodoms ietilpa liela krievu karaspēka radīšana cīņai pret lieliniekiem.

Ģenerālis Judeničs, kas tanī laikā ar savu armiju cīnījās pret lieliniekiem Narvas frontē, bija paredzējis uzsākt uzbrukumu Pēterpils virzienā un šim nolūkam aicināja pie sevis arī firsta Līvena un citas krievu brīvprātīgo daļas. Firsts Līvens ģenerāļa Judeniča aicinājumam paklausīja, lai gan tas izjauc viņa plašos nodomus par liela krievu karaspēka saformēšanu. Jūlija mēnesī firsts Līvens ar apmēram 3.500 vīriem izbrauca uz Narvas fronti. Bermonts ģenerāļa Judeniča aicinājumam nepaklausīja un palika Jelgavā. Pēc firsta Līvena aizbraukšanas Bermonts sāka rīkoties kā krievu karaspēka augstākais priekšnieks Latvijā. Viņš ietilpināja savās daļās arī tos brīvprātīgos, kas brauca uz Līvena nodaļu, bet to vairs Latvijā nesastapa. Bermonts sāka formēt armiju, kuru tas nosauca par krievu brīvprātīgo Rietumu armiju. Bermonts bija krievu bijušās armijas virsnieks, izpildījis zemākus amatus, kādu laiku cīnījies pret lieliniekiem Ukrainā. Pēc Ukrainas hetmaņa neveiksmes Bermonts jau pulkveža pakāpē ieradās Vācijā, kur sāka organizēt savu karaspēku. Uzņemoties krievu brīvprātīgo Rietumu armijas vadību, pulkvedis Bermonts, atsaucoties uz vecu radniecību, sevi dēvēja par firstu Avālovu. Pēc vācu raksturojuma Bermonts savas dienvidnieciskās fantazijas dēļ savus plānus nav pratis savienot ar dzīves īstenību, kādēļ viņam nav bijušas ne organizatora, ne karaspēka vadoņa dāvanas.

Bermonts uzsāka divu korpusu formēšanu. Bermonta plāns bija — ar vācu palīdzību saformēt spēcīgu brīvprātīgo armiju, lai ar to uzsāktu Krievijas atbrīvošanu no lieliniekiem.

Augusta beigās Vācijas valdība pārtrauca Bermonta armijas atbalstīšanu, bet to, lai gan pretēji Vācijas valdības ieskatiem, turpināja VI rezerves korpusa komandieris ģenerālis Golcs ar sava korpusa līdzekļiem.

*Jātnieki mūsu karaspēka parādē 1919. g. septembrī Rīgā, Esplanādē
(tag. Vienības laukumā).*

Daudzi vācu karotāji, kas negribēja atgriezties dzimtenē, no vācu karaspēka daļām izstājās un pārgāja Bermonta armijas dienestā. Vēlāk Bermonta armijas dienestā pārgāja veselas vācu karaspēka daļas.

Jau jūlija mēnesī Dzelzsdivīzijas vadībai ir bijis nodoms nodibināt draudzību ar pretlieliniecisko Krieviju un pāriet tās dienestā, kaut arī pretēji Vācijas valdības un karaspēka vadības pavēlēm. Divīzija tagad bija papildinājusi Cēsu un Juglas kauju zaudējumus un no sava sastāva izslēgusi nevēlamos elementus. Dzelzsdivīzijas kaŗavīri arī bija tie, kas visvairāk tiecās pēc kolonizācijas un zemes iegūšanas.

Kad 23. augustā vajadzēja uzsākt Dzelzsdivīzijas evakuāciju, nosūtot pa dzelzceļu pirmā ešelona kādu bataljonu, Dzelzsdivīzijas komandieris majors Bišofs nolēma nepaklausīt evakuācijas pavēlei un palikt Latvijā. Sakarā ar šo divīzijas komandieŗa lēmumu, Dzelzsdivīzijas kaŗavīri 24. augusta vakarā sarīkoja majoram Bišofam par godu manifestāciju ar lāpu gājienu. Manifestācijā piedalījās arī citas daļas. Majora Bišofs nepaklausīja arī vācu karaspēka vadības atkārtotai pavēlei par evakuāciju. Šai majora Bišofa rīcībai piekrita arī jūras kapteinis Zīverts, Vācu leģiona komandieris.

Iesākās sarunas par vācu spēku pāriešanu krievu dienestā. Sakarā ar Sabiedroto iejaukšanos, Vācijas valdība nolēma 26. septembrī ģenerāli Golcu atsaukt. Ap to laiku jau bija panākta vienošanās ar Bermontu par vācu karaspēka pāriešanu krievu dienestā, un kad Vācijas kaŗa ministrs 5. oktobrī aizliedza vācu kaŗavīriem šādu pāriešanu krievu dienestā, tas jau bija noticis fakts.

Tādā veidā Bermonta armija ievērojami pieauga. Pats Bermonts (savā grāmatā «Im Kampfe gegen den Bolschewismus») vērtē savus spēkus 51.000 — 52.000 vīru stiprumā. Kaujas sastāvs vērtēts uz 45.000 vīriem ar 100 lielgabaliem, 120 lidmašīnām un bagātīgiem citiem cīņas līdzekļiem.

Bermonta armijā ietilpa: 1) krievu grafa Kellera (I) korpuss — 10.000 vīru ar 16 dižgabaliem, 2) krievu Virgoļiča (II) korpuss — 5.000 vīru ar 6 dižgabaliem, 3) Dzelzsdivīzija — 18.000 vīru ar 32 dižgabaliem, 4) Vācu leģions — 12.000 vīru ar 47

Mūsu bruņotais vilciens 1919. g. rudenī pie Gaisa tilta Rīgā.

dižgabaliem, 5) Plēves un Dībiča grupas, katrā ap 3.000 vīru. Kopā 51.000 vīru ar 101 dižgabalu.

Vācu leģions bija novietots Bauskas-Iecavas rajonā. Leģionā ietilpa 2 brigādes, katra apm. 6 bataljonu stiprumā. Bez tam leģionam bija arī ļoti spēcīga artilerija.

Dzelzsdivīzija, kuņā ietilpa 3 kājnieku pulki, 1 jātnieku pulks, artilerija un citas speciālas vienības, uzskatāma par Bermonta armijas galveno kaujas spēku Šī divīzija atradās Jelgavas rajonā.

Krievu grāfa Kellera korpuss, kuņā bija pilnīgi saformēts tikai 1 kājnieku pulks, bet pārējās kaŗaspēka daļas vēl atradās formēšanas stadijā, bija novietots Jelgavas rajonā.

Virgoļiņa korpuss, kuņā formēšana bija vēl mazāk pāvirzīta uz priekšu, atradās Šauļu rajonā.

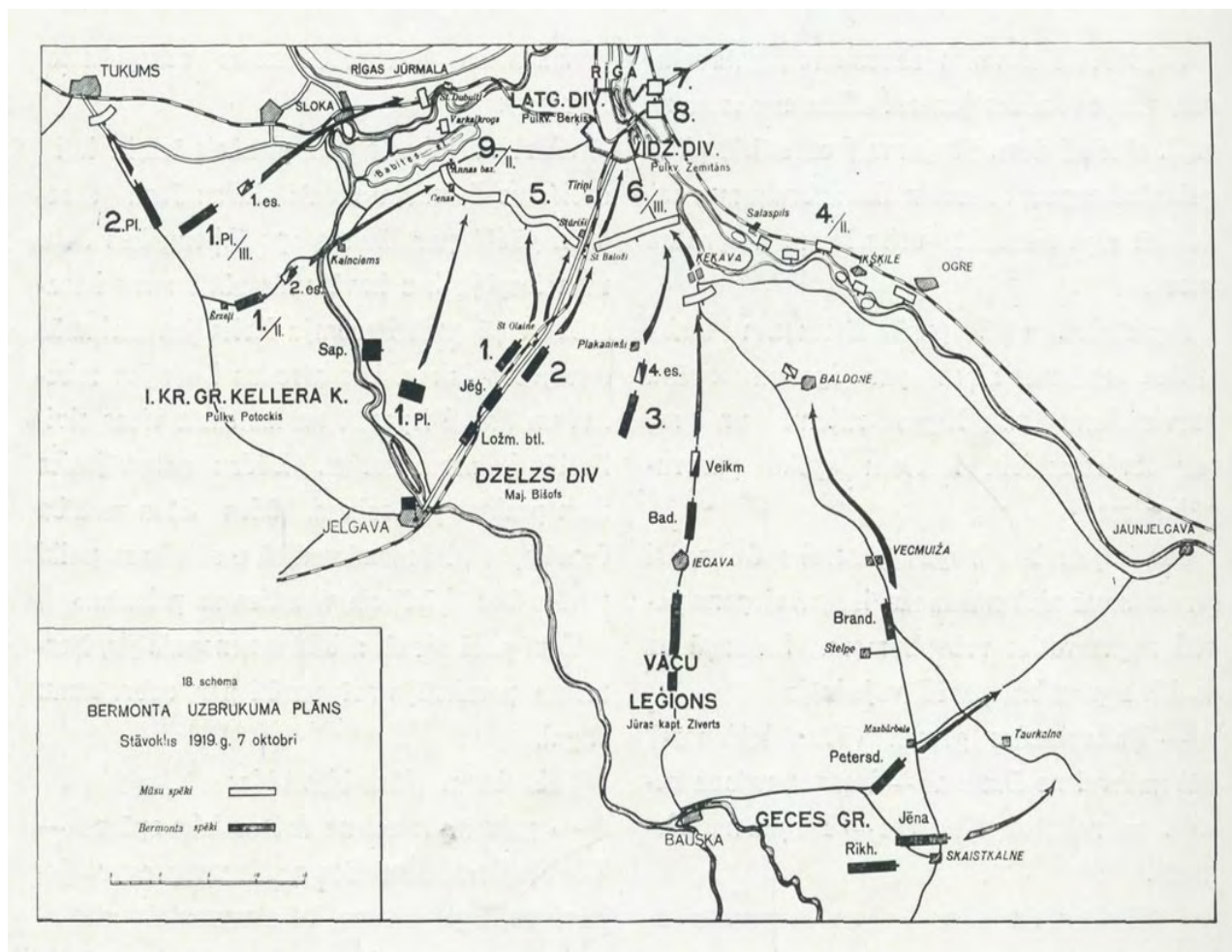
Plēves grupa atradās Priekules rajonā, bet Dībiča grupa — Lietuvā.

No Bermonta rīcības bija redzams, ka viņš gatavojas uzbrukumam. Jau septembrī sākās latviešu komandantūru atbruņošana Zemgalē un Kurzemē.

2. B e r m o n t a u z b r u k u m s R ī g a i.

Kad ģenerāļa Golca kaŗaspēks, pēc Strazdumuižas līguma noslēgšanas, atstāja Rīgu, mūsu daļas ieņēma apsardzības līniju no Rīgas Jūrmalas gar Tīreļu purva ziemeļmalu līdz Ķekavai.

Mūsu armijas vadībai ienāca pietiekami noteiktas ziņas par Bermonta gatavošanos kaŗa darbībai. Līdz 24. — 25. augustam, kad Dzelzsdivīzija atteicās braukt uz Vāciju, mūsu apsardzības līnijā atradās tikai nelieli spēki. Augusta beigās šo apsardzības līniju ievērojami pastiprināja. Tai pašā laikā Rīgā tika veikts liels kaŗaspēka pārorganizēšanas un apmācības darbs. Rīgā formējās Latgales divīzija un Vidzemes divīzijas 5. un 6. pulks turpināja savu apmācību. 22. septembrī Rīgas rajonā no Austrumfrontes ieradās 4. pulka II bataljons, kas ieņēma aizstāvēšanās pozīciju Daugavas labajā krastā no Salaspils līdz

Ogri.

1919. gada 8. oktobra rītā mūsu Dienvidfrontes stāvoklis bija šāds:

- no Vecdubultiem līdz Pelēm pozīcijas ieņēma 9. pulka II bataljons, pastiprināts ar 2 lielgabaliem un citām nelielām vienībām;
- tālāk līdz Jelgavas šosejai — 5. pulks, pastiprināts ar 2 lielgabaliem;
- no Jelgavas šosejas līdz Doles salai — 6. pulka III bataljons ar 2 lielgabaliem, pie kam šī bataljona priekšā pie Ķekavas atradās 5. pulka 6. rota;
- Daugavas labajā krastā no Salaspils līdz Ogrei — 4. pulka II bataljons.

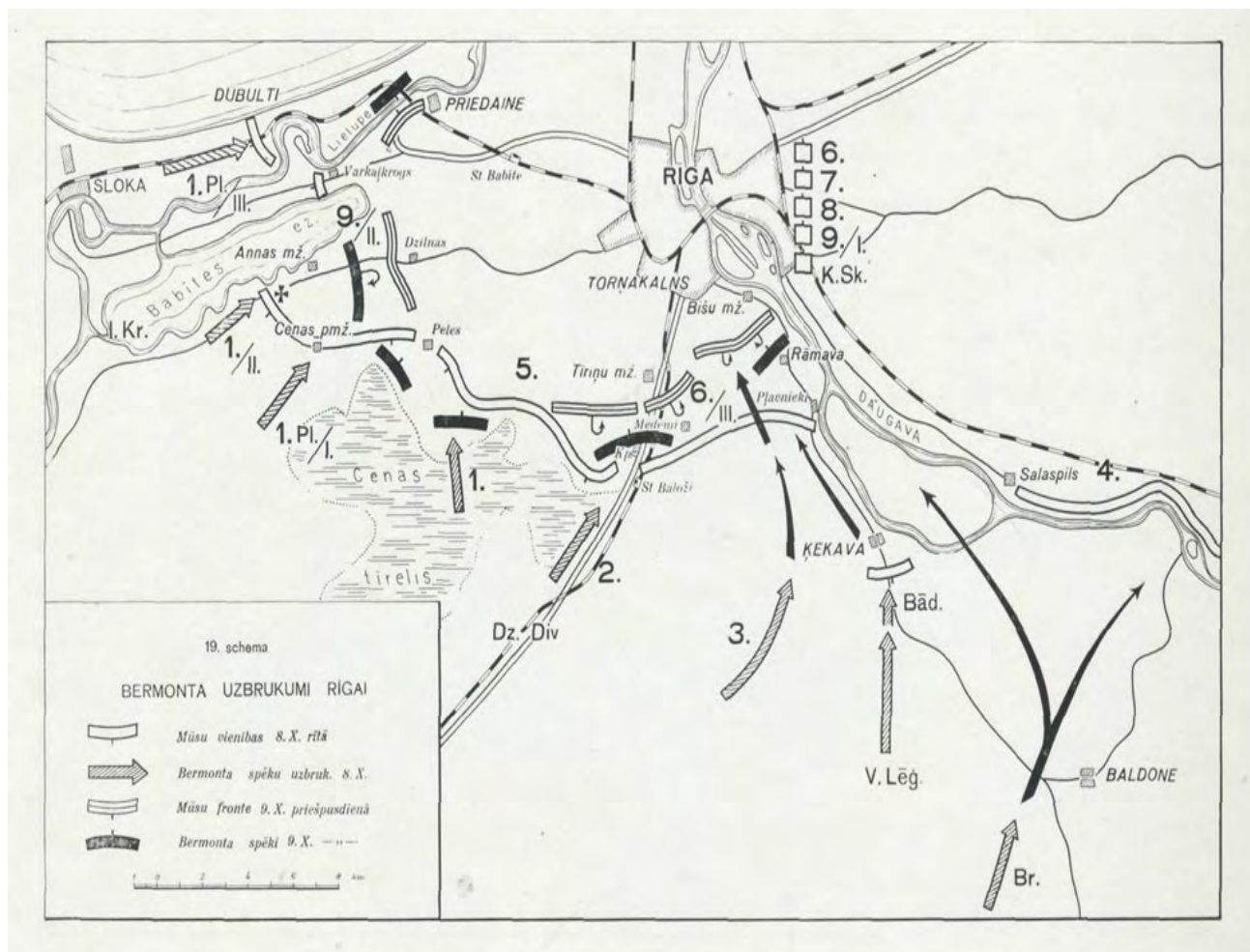
Pavisam Dienvidfrontē mūsu spēku bija ap 12.000 vīru, no kuriem apmēram tikai puse kaujas sastāva jeb durkļu, ar 16 lielgabaliem. Ap to laiku visas mūsu armijas skaitliskais sastāvs bija 39.000 vīru ar 33 lielgabaliem.

Mūsu samērā vājie spēki dienvidos no Daugavas bija izstiepti 32 km platā frontē, pie kam šī fronte bija ar pārtraukumiem.

Nojausot Bermonta uzbrukuma gatavošanos, virspavēlnieks ģenerālis Simansons nakī uz 8. oktobri deva rīkojumu fronteī būt pilnā gatavībā sagaidīt ienaidnieka uzbrukumu, bet nekādā ziņā neiesākt uzbrukumu no mūsu puses.

Septembra otrā pusē Bermonta stābā ienāca aplamas ziņas par igauņu spēku pārvietošanu uz Rīgas rajonu un arī par ievērojamiem latviešu spēku pārgrupējumiem.

Jau septembrā beigās ģenerālis Golcs, īsi pirms savas aizbraukšanas, izdeva slepenu pavēli sagatavoties uzbrukumam. Saskaņā ar šo 30. septembrā pavēli vajadzēja:

- Baltenlandes grupai (Vācu leģionam) būt gatavai no Bauskas - Iecavas rajona uzsākt uzbrukumu Ķekavas - Torņkalna virzienā,
- Dzelzsdivīzijai un Kellera korpusam savos novietojuma rajonos būt gataviem uzbrukumam.

Šī pavēle dota it kā ar nolūku būt gataviem pāriet uzbrukumā tai gadījumā, ja latviešu spēki būtu uzsākuši savu uzbrukumu.

Praktiski šī pavēle nozīmēja atteikšanos no cīņas ar lieliniekiem un uzbrukumu latviešu spēkiem Rīgas rajonā.

Par uzbrukumu Rīgas virzienā Bermonts izšķīrās neatkarīgi no ģenerāļa Golca spertiem soļiem. Uz to viņu pamudināja sekojošie apstākļi:

- viņš uzskatīja latviešus un Latvijas valsti par viņa iedomātās atjaunotās Krievijas monarchijas ienaidniekiem;
- bija vērojama mūsu Rīgas frontes spēku kaujas spēju pavairošana;
- Rīgā un Vidzemē 3. oktobrī izsludinātā rezervistu mobilizācija deva izredzes uz ievērojamu spēku pieaugumu latviešu pusē;
- vajadzība aizsteigties priekšā varbūtējam latviešu uzbrukumam.

6. oktobrī Bermonts nosūtīja mūsu ministru prezidentam Kārlim Ulmanim sekojošu telegrammu:

«Atzīdams, ka tagad pienācis īstais laiks doties uz lielinieku fronti, lūdzu Jūsu ekselenci gādāt par tādiem apstākļiem, kas dotu man iespēju bez kavēšanās sūtīt savu kaņaspēku cīņā pret Padomju Krievijas sarkanās armijas pulkiem, kas atrodas Latvijas robežās un draud izpostīt un iznīcināt visas civilizētās kaimiņu tautas. Lūdzu nekavējoties man paziņot par soļiem, kādus Jūsu valdība domā spert, lai manā vadībā esošie kara pulki varētu bez šķēršļiem virzīties uz priekšu.»

Tanī pašā dienā, atbildes nenogaidījis, Bermonts parakstīja arī pavēli par uzbrukumu Rīgai.

Uzbrukuma plāns bija šāds:

— galveno triecienu dot ar labo spārnu — Vācu leģionu, laužoties no Iecavas caur Ķekavu uz Rīgas tiltiem, lai aizsprostotu atiešanas ceļus mūsu spēkiem, kuņus tad sagūstīt vai iznīcināt;

— labā flanka nodrošināšanai majora Geces grupai (Petersdorfa, Rikhofa un Brandisa nodaļas, kā arī II krievu korpusa vienības) virzīties uz Skaistkalni un Vecmuižu;

— Dzelzsdivīzijai uzbrukt gar šoseju Rīgas virzienā;

— I krievu grafa Kellera korpusam uzbrukt Rīgas virzienā gar Babītes ezeru un caur Rīgas Jūrmalu.

1919. gada 8. oktobra rītā Bermonta armija uzsāka savu uzbrukumu pirmā kārtā ar abiem spārnem.

2. plastunu¹⁾ pulka I bataljons (no I gr. Kellera korpusa) no rīta ieņēma Tukumu.

1. plastunu pulka III bataljons pēc atkārtota uzbrukuma Dubultiem ieņēma Rīgas Jūrmalu, atspiežot mūsu Jūrmalas komandanta komandu uz Priedaini.

No rīta Bermonta aviācija nometa bumbas Torņkalna stacijā, kur atradās mūsu bruņotais vilciens.

Bermonta armijas labajā spārnā Vācu leģions agrā rītā uzsāka uzbrukumu caur Iecavu uz Ķekavu. Avangardā gāja Bādenes trieciena bataljons. Tanī pašā laikā Vācu leģiona flankgards, Brandisa bataljons, virzījās uz Baldoni, bet Geces grupas galvenie spēki — caur Skaistkalni uz austrumiem.

Vācu leģiona avangarda pirmā sadursme ar mūsu spēkiem notika pie Ķekavas, kur priekšpozīcijā bija izvirzīta 5. pulka 6. rota. Šī rota bija ieņēmusi izdevīgu pozīciju Ķekavas kalnā. Vācieši mūsu spēkus šeit novērtēja bataljona stiprumā. Vācu leģiona avangarda komandieris atzina, ka frontāls uzbrukums mūsu pozīcijai prasītu daudz upuru, tādēļ nolēma apņemt tās spārnus. 5. pulka rota sīksti pretojās ienaidnieka uzbrukumam un tikai tad, kad tai draudēja jau pilnīga ielenkšana, rota laivās pārcēlās uz Doles salu un tālāk — uz Daugavas labo krastu. Tā viena pati mūsu rota aizturēja Vācu leģionu apm. līdz pusdienas laikam. Ap pusdienas laiku Vācu leģions iegāja Ķekavā. Pēcpusdienā tas izvirzījās līdz mūsu 6. pulka pozīcijām Pļavnieku rajonā un uzsāka uzbrukumu. Šo uzbrukumu 6. pulks atsita. Tumsā Vācu leģiona vienības kopā ar pienākušo Dzelzsdivīzijas 3. pulku uzbrukumu atjaunoja, bet arī tas cieta neveiksmi. Tomēr naktī 6. pulks atgāja tuvāk Rīgas nomalei.

Frontes labā spārnā, 9. pulka iecirknī, jau no paša rīta pa Kalnciema ceļu mūsu

¹⁾ Tā bija nosaukti gr. Kellera korpusa kājnieku pulki pēc bij. krievu armijas kazaku kājnieku vienību parauga.

Pašreizliedzīgā cīņā pret bermontiešiem bojā gājušais bruņotais automobiļs «Lāčplēsis».

apsardzības līnijai pie Annas baznīcas tuvojās izlūki, kuriem sekoja Dzelzsdivīzijas 1. pulka II bataljons. Tai pašā laikā Cenai tuvojās 1. plastunu pulka I bataljons. Ienaidnieka pārspēka spiestas, mūsu rotas pakāpeniski atgāja uz Dzilnām. Bermonta pulkiem pēcpusdienā izdevās ieņemt arī Dzilnas.

Lai pastiprinātu mūsu spēkus frontē, jau kopš 8. oktobra priekšpusdienas armijas vadība savāca visus Rīgā novietotos spēkus: 6. pulka 2 bataljonus, 7. un 8. pulku, 9. pulka 1 bataljonu, Kaža skolu un citas vienības. Tai pašā laikā iesāka formēt jaunas vienības gan no brīvprātīgiem, kas kuplā skaitā sāka pieteikties, gan no dažādu aizmugures iestāžu karavīriem.

Pievakarē Babītes stacijā ieradās 9. pulka komandieris ar sava pulka 1 bataljonu. Jau vakara tumsā 9. pulks pārgāja pretuzbrukumā un atguva Dzilnu rajonu.

5. pulka iecirknim Cenas tīreļa rajonā uzbruka Dzelzsdivīzijas 1. pulks un atspieda dažas mūsu vienības. Vakarā 5. pulka labais spārns, pienākušo rezervju pastiprināts, visumā savas pozīcijas atguva un tās noturēja.

Sevišķi sīvas cīņas norisinājās Jelgavas šosejas rajonā. Pulkst. 9,30 mūsu pozīcijām pie Baložu kapsētas uzbruka aviācijas eskadriļa un bruņotie auto, apšaudīdami mūsu vienības ar ložmetējiem. Ap pusdienas laiku, stipras artilērijas pabalstīti, Dzelzsdivīzijas kājnieki uzsāka šeit uzbrukumu. Mūsu spēku stāvokli uz laiku atvieglāja mūsu bruņotais vilciens un bruņotais auto «Lāčplēsis». Kad, izsargādamies no ienaidnieka artilērijas uguns, tie bija spiesti pavisam atpakaļ, mūsu rotas spiedienu neizturēja un sāka atiet. Ap pulkst. 16 mūsu bruņotais vilciens un bruņotais auto «Lāčplēsis» atkal uzbruka, lai atvieglotu mūsu vienību stāvokli un apturētu ienaidnieku. Šai kaujā, pašreizliedzīgi darboties, gāja bojā «Lāčplēsis». Vakarā Dzelzsdivīzijas 2. pulks ar savu avangardu ieņēma Tīriņmuižu. Vēlu vakarā Jelgavas šosejas rajonā izdarītais mūsu pretuzbrukums guva sekmes, un no Tīriņmuižas izdevās ar kauju padzīt Dzelzsdivīzijas bataljonu, kas atkāpjoties cieta ievērojamus zaudējumus.

Mūsu armijas vadība darīja visu iespējamo Rīgas frontes pastiprināšanai, gan formējot jaunas vienības, gan pārvedot spēkus no Latgales frontes. Jauno, uz ātru roku saformēto, vienību kaujas spējas bija niecīgas. Naktī uz 9. oktōbri Rīgā no Latgales frontes pienāca 4. pulka III bataljons, bet Skrīveņos I bataljons.

9. oktōbrī kaujas darbība turpinājās visā frontē. Šinī dienā Bermonts cerēja gūt uzvaru un ieņemt Rīgu.

9. pulks no rīta Dzilnu rajonā atsita spēcīgus ienaidnieka uzbrukumus un nākošajā naktī gatavojās pat pāriet uzbrukumā.

5. pulks savas labā spārna pozīcijas noturēja, bet kreiso spārnu mazliet atvilka atpakaļ.

Šosejas rajonā 6. pulks no rīta ar īpašu salasītu vienību (6 — 7 rotas) uzsāka uzbrukumu ar nolūku sasniegt agrākās pozīcijas pie Baložu kapiem. Salasītā vienība gandrīz bez artilērijas pabalsta lēni virzījās uz priekšu un, neraugoties uz prāviem zaudējumiem, ap pulkst. 11 tuvojās Baložu kapiem, kur sastapa Dzelzsdivīzijas sīvu pretestību. Nevarēdama savu uzbrukuma mērķi sasniegt, mūsu salasītā uzbrukuma vienība sāka atiet. Vienīgi naktī pienākušais 8. pulka I bataljons sasniedza un ieņēma Medemu ciemu, kuŗu atstāja pēc tam, kad kaimiņu vienības bija jau atgājušas. Pēcpusdienā mūsu 2 bruņoto vilcienu uzbrukums neguva sekmes. Ienaidnieka spēki Jelgavas šosejas rajonā 9. oktōbrī neuzbruka.

6. pulka stābā, kas bija novietots Pārdaugavā Šmita eļļas fabrikā, naktī uz 9. oktōbri trūka ziņu par frontes stāvokli Bauskas ceļa rajonā; 9. oktōbŗa agrā rītā uz turieni aizsūtīja 6. pulka I bataljona pusi. Bišu muižas rajonā tas sastapa ienaidnieku un to padzina. Vēlāk 6. pulka komandieris izsūtīja daļu no viņa rīcībā esošā 4. pulka III bataljona, kas izvirzījās līdz Numuru muižai.

9. oktōbŗa darbībā mēs redzam, ka Vidzemes divīzijas komandieris pastiprina fronti ar jaunām, viņa rīcībā nodotām daļām. Tikai šīm jaunpienākušām daļām netiek doti patstāvīgi uzdevumi, bet tās tiek sadalītas pa dažādiem frontes iecirkņiem. Arī 6. pulka komandieris viņa rīcībā nodotās rezerves neizlieto vienkopus viņu organiskā veidā, bet tās sarausta un sadala, lai pastiprinātu dažus frontes iecirkņus. Šādas rīcības dēļ frontē radās dažādu vienību sajaukums, kas stiprā mērā apgrūtināja kaŗaspēka vadību un negātīvi ietekmēja šī kaŗaspēka kaujas darbību.

6. pulka komandieris pavēlēja savam I bataljonam un 4. pulka III bataljonam Bauskas ceļa rajonā pēcpusdienā pāriet uzbrukumā. Uzbrukums sākās ap pulkst. 15 diezgan platā frontē un sastapa lielus ienaidnieka spēkus — Vācu leģiona un Dzelzsdivīzijas 3. pulka vienības, kuŗas pašas bija sagatavojušās pāriet izšķirīgā uzbrukumā. Šī iemesla dēļ mūsu nepietiekoši noorganizētais uzbrukums jau pašā sākumā cieta neveiksmi. Uz šo frontes iecirkni tika nosūtīta Kaŗa skola, kuŗas priekšniekam vajadzēja uzņemt uzbrukuma vadības saskaņošanu, bet tas ieradās tad, kad mūsu uzbrukums bija jau sabrucis. Tādēļ šurp nosūtīja vēl 7. pulka komandieri ar nelieliem spēkiem frontes iecirkņa pastiprināšanai.

Lai gan mūsu uzsāktais uzbrukums Bauskas ceļa rajonā cieta neveiksmi, tas tomēr novilcināja ienaidnieka uzbrukumu un nedeļa tam iespēju līdz tumsai izmantot gūtās sekmes un iebrukt pilsētā.

Ir zināms, ka Bermonts bija pavēlējis 9. oktōbrī uzbrukt visā frontē, bet tas visur netika izpildīts. Vienīgi Vācu leģions kopā ar Dzelzsdivīzijas 3. pulku Rāmavas rajonā pēcpusdienā uzsāka uzbrukumu. Bet sakarā ar mūsu spēku darbību šai rajonā, bermontiešu uzbrukuma attīstīšanās novēlojās un ievilkās līdz tumsai, kad mūsu spēki

4. Valmieras kājn. pulka ložmetēju komanda 1919. g. rudenī.

bija atspiesti uz Torņkalna nomali. Vācu leģiona Bādenes pulka komandieris pulkst. 22 ziņoja, ka ir sasniedzis Rīgas pilsētas nomali, kur notiek nikna cīņa. Bermonts pavēlēja viņam uzbrukumu pārtraukt līdz 10. oktōbrņa rītam.

Pēc divu dienu kaujām mūsu frontes stāvoklis bija tāds, ka mūsu labais spārn savas pozīcijas bija noturējis un pat gatavojās pāriet pretuzbrukumā, bet kreisais spārn cietis neveiksmi un atspiests līdz Rīgas pilsētas nomalei.

9. oktōbrņa vakarā Pārdaugavā, Jelgavas šosejā (tag. Vienības gatvē), Šmita eļļas fabrikā, kur atradās 6. pulka stābs, ieradās Dienvidfrontes komandieris pulkvedis Zemitāns informēties par stāvokli frontē. 6. pulka komandieris paskaidroja, ka Jelgavas šosejas rajonā mūsu vienības tur savas pozīcijas pilsētas malā, bet par Bauskas ceļa rajonu pulkam ziņu nav; tā kā turp bija nosūtīti samērā lieli spēki, tad domājams, ka šie spēki ir ienaidnieka uzbrukumu sekmīgi apturējuši. Sakarā ar to pulkvedis Zemitāns pavēlēja šiem spēkiem Bauskas ceļa rajonā pulkst. 22 sākt uzbrukumu.

Drīz pēc pulkveža Zemitāna aizbraukšanas Pārdaugavā sāka klīst baumas par katastrofisku stāvokli mūsu frontes kreisajā spārnā. 6. pulka komandieris telefoniski ziņoja pulkvedim Zemitānam, ka mūsu frontes kreisais spārn nekārtībā atiet un ienaidnieka 3 bruņotie auto izlauzušies Rīgas tiltu virzienā. Uz šo ziņu pamata, nesazinājies ar virspavēlnieku, kas atradās Rīgā, pulkvedis Zemitāns deva pavēli atkāpties uz Juglas pozīcijām, pēc kam pats devās uz Juglas tiltu kārtot jaunās pozīcijas ieņemšanu.

6. pulka komandieris, pavēlējis uzsākt atkāpšanos, pats devās uz Bauskas ceļa rajonu ievākt tuvāku informāciju par frontes stāvokli. Dabūjis zināt, ka kreisais spārn vēl turas, viņš gribēja atsaukt atkāpšanās pavēli. Tā kā sakari jau bija pārtraukti, viņš steidzās uz Jelgavas šoseju, kur vienību priekšniekiem pavēlēja pārtraukt uzsākto atiešanu un palikt agrākās pozīcijās. Pēc tam viņš devās atkal uz Bauskas ceļu, lai apturētu arī šī frontes iecirkņa atkāpšanos. Sastapis Kaŗa skolas priekšnieku un savus bataljonu komandierus, 6. pulka komandieris ar tiem pārrunāja stāvokli un nāca pie slēdziena, ka atkāpšanās tomēr jāturpina, jo nākošajā dienā ienaidnieka spēcīga uzbrukuma gadījumā mūsu kaŗaspēkam

nav izredzes savas pozīcijas noturēt.

Lai gan 6. pulka komandiera rīcībā bija vēl dažas rotas, šo rezervi varēja izlietot vairs tikai atkāpšanās segšanai un pozīcijas ieņemšanai pie Rīgas tiltiem. 6. pulka komandiera rīcību apgrūtināja sakaru līdzekļu trūkums un jaunsaformēto salasīto vienību zemās kaujas spējas. Šīs vienības nespēja veikt kaujas uzdevumus un viegli izklīda.

Virspavēlnieks ģenerālis Simansons tikai nejauši dabūja zināt par Dienvidfrontes spēku atkāpšanos, kādēļ viņš personīgi ar dažiem sava stāba virsniekiem devās uz Daugavas malu. Šeit, neraugoties uz pretrunīgām ziņām, izdevās noskaidrot, ka stāvoklis nav kritisks un ka nebija iemesla dot pavēli atstāt Rīgu. Virspavēlnieks arī pārliecinājās, ka atejošās vienībās valda pilnīga kārtība; sajukums, ja tāds vietumis arī bija vērojams, bija radies galvenā kārtā jaunajās, steigā saformētajās un vāji saliedētajās vienībās. Tā kā atkāpšanos vairs apturēt nevarēja, virspavēlnieks pavēlēja ieņemt jaunu aizstāvēšanās pozīciju Daugavas labajā krastā.

Naktī mūsu pulki bez spiediena no ienaidnieka puses atgāja Daugavas labajā krastā. 9. pulka pēdējās vienības Bolderāju atstāja vēl tikai 10. oktobra priekšpusdienā.

Bermonta armija mūsu atkāpšanos netraucēja, un tās pirmās vienības pie Rīgas tiltiem pienāca 10. oktobra priekšpusdienā.

Ar dziļu gandarījumu jāatzīmē, ka šai grūtajā brīdī mūsu ieroču brāļi un sabiedrotie-igauņi mums atsūtīja palīgā 2 spēcīgus bruņotos vilcienus, kas kaujās pie Rīgas piedalījās līdz 22. oktobrim.

Tā divu dienu kaujās mūsu karaspēks bez atpūtas bija cīnījies ar lielu pretinieka pārspēku. Mūsu karaspēks, lai gan arī apbruņojuma ziņā daudz vājāks, bija pierādījis savas kaujas spējas, atturot ienaidnieka niknos uzbrukumus.

5. Cēsu kājn. pulka virsnieki pie Maruškas 1919. g. 11. oktobrī.

Bermonts savu nolūku — satriekt mūsu armiju, nebija sasniedzis. Mūsu kreisais spārns gan bija cietis neveiksmi, tomēr mūsu spēki nebija sakauti, un tiem bija vajadzīga tikai atpūta un sakārtošana, lai no jauna kļūtu kaujas spējīgi.

3. Rīgas operācijas ievadījums.

Jau 10. oktobrī Bermonts redzēja, ka viņam nav izdevies gūt uzvaru, kādēļ viņš nolēma savas darbības smagpunktu no Rīgas rajona pārnest vairāk uz austrumiem. Sakarā ar to Dzelzsdivīzijai pavēlēja nomainīt Vācu leģionu Daugavas frontē līdz Bērzmencei.

Daugavas labais krasts Rīgas rajonā ar mūsu spēkiem bija samērā stipri ieņemts, bet tālāk uz austrumiem spēku bija maz. Bija jābīstas, ka Bermonta spēki var pāriet pāri Daugavai augšpus Rīgas un piespiest mūs bez kaujas atstāt Rīgu.

Virspavēlnieka stābā ienāca ziņas par dažu Bermonta kaŗaspēka daļu kustību austrumu virzienā 12. oktobrī.

Lai pārņemtu kaujas ierosmi mūsu rokās un izmantotu ienaidnieka spēku samazināšanos Rīgas rajonā, virspavēlnieks nolēma 14. oktobrī uzsākt uzbrukumu: 1) pāri Rīgas tiltiem, 2) Katlakalna-Ikšķīles rajonā un 3) pie Daugavgrīvas.

Galveno uzbrukumu nolēma izdarīt pie Daugavgrīvas, lai iegūtu izdevīgu rajonu tālākā uzbrukuma turpināšanai un cerībā uz Sabiedroto flotes artilērijas pabalstu.

Uzbrukuma izpildīšanai 14. oktobrī pavēlēja:

- 6. un 5. pulka vienībām pārcelties pāri Daugavai un ieņemt Katlakalna rajonu;
- 7. pulkam uzbrukt pāri Rīgas tiltiem;
- 9. pulkam pie Daugavgrīvas izdarīt izlūkošanu.

Uzbrukums Katlakalnam izdevās. Mūsu vienības mazās laiviņās pārcēlās pāri Daugavai, atspieda ienaidnieku un ieņemtajā rajonā noturējās līdz 15. oktobra vakaram, kad tās atsauca atpakaļ. 7. pulka uzbrukums pāri Rīgas tiltiem novēlojās un tādēļ cieta

neveiksmi. Pie Daugavgrīvas 9. pulka izlūki sastapa stipru ienaidnieka uguni un atgriezās atpakaļ.

14. oktobrī Rīgā Daugavmalā, apstaigājot mūsu pozīcijas, tika ievainots ministru prezidents Kārlis Ulmanis. Viņš kā valdības galva rūpējās par mūsu valsts neatkarības sargiem, gādājot par kaņavīru labklājību un kaujas līdzekļu iegādi. Saprotams, ka ministru prezidenta parādīšanās pašā kaujas laukā pacēla kaņavīru gara stāvokli, jo tie jūta, ka ar viņiem stāv valdība, visa tauta un valsts.

Tanī laikā, kad Bermonts uzbruka Rīgai, Sabiedroto kaņa flote, kas līdz tam laikam atradās Daugavā, izbrauca jūrā. Sākumā Sabiedrotie izturējās nogaidoši un kaņa darbībā neiejaucās. Var pilnīgi droši teikt, ka Sabiedrotie uzmanīgi vēroja notikumu gaitu, apsverot jautājumu par varbūtējās palīdzības sniegšanu. Ja mēs būtu cietuši neveiksmi un Bermonts ar savu kaņaspēku ieņemtu Rīgu, ir pielaižams, ka Sabiedrotie samierinātos ar šo apstākli un pat dotu Bermontam savu atbalstu un palīdzību, lai tas varētu uzņemties cīņu ar lieliniekiem. Bet tā kā mēs pierādījām, ka paši saviem spēkiem spējam sevi aizstāvēt un ienaidnieka spēka uzbrukumu apturējām, tad arī Sabiedrotie redzēja, ka esam cienīgi saņemt viņu palīdzību.

Sarunās ar Sabiedrotiem noskaidrojās, ka tie sola 15. oktobrī atbalstīt ar flotes artilēriju mūsu uzbrukumu. Tiklīdz tas bija noskaidrots, virspavēlnieks ģenerālis Simansons pavēlēja 15. oktobrī:

- 1) mūsu vienībām Katlakalna rajonā saistīt ienaidnieka spēkus;
- 2) 8. pulkam rīta agrumā, vēl tumsā, uzbrukt pāri Rīgas tiltiem;
- 3) 9. pulkam uzbrukt Daugavgrīvai un Bolderājai.

Neraugoties uz 8. pulka kaņavīru izcilo varonību, uzbrukums pāri Rīgas tiltiem nesekmējās. Tomēr 8. pulka varonīgās vienības, kuņām bija izdevies nokļūt Pārdaugavā pāri jaunajam dzelzs tiltam, kaut arī ar lieliem zaudējumiem, sasniedza savas darbības

Latvju karavīru grupa Bermonta cīņu laikā.

nolūku — saistīt ienaidnieka rezerves.

9. pulks visus uzbrukumam vajadzīgos priekšdarbus veica naktī. Kad 15. oktobra priekšpusdienā saņēma Sabiedroto galīgo atbildi par mūsu uzbrukuma pabalstīšanu, 9. pulka uzbrukumam paredzētās vienības — 5 rotas, kopskaitā 300 vīru, Mīlgrāvī iekāpa desanta pārvešanai pielāgotos kuģīšos, kuŗu sienas bija apliktas ar tērauda platēm, lai

Kuģīšu pielāgošana desanta pārvešanai uz Bolderāju.

ļaudis daudz maz pasargātu no ienaidnieka uguns. Ap to laiku Sabiedroto flote (franču 2 vieglie kreiseři un angļu 2 kreiseři, 4 iznīcinātāji un 1 mīnu kuģis), franču jūras kapteiņa Brisona vadībā, iebruca Daugavā un nostājās iepretim Daugavgrīvas cietoksnim un Bolderājas piekrastei. Pulkst. 13,15 flotes artilerija sāka apšaudīt Daugavgrīvas cietoksni un Bolderājas piekrasti. Tai pašā laikā 9. pulka vienības, pulka komandiera pulkvežleitnanta Bolšteina vadībā, uzsāka braucienu pāri Daugavai. Braucot gaŗām Sabiedroto kara kuģiem, mūsu cīnītājus jūsmīgi sveica Sabiedroto flotes kaŗavīri. Protams, mūsējie viņiem atbildēja gan saucieniem, gan vicinot cepures.

9. pulka vienības izkāpa krastā pie Komēforta un pie Daugavgrīvas centrālā cietokšņa. Pēc īsas un straujas cīņas ātri izdevās ieņemt Daugavgrīvas cietoksni un tā apkārtni. Bermontiešu 1. plastunu pulkam, kas aizstāvēja Daugavgrīvu un Bolderāju, izdevās no jauna noorganizēt aizstāvēšanos Bolderājā, Lielupes labajā krastā. Tomēr arī šeit straujā triecienā mūsu cīnītāji tika pāri tiltiem un piespieda bermontiešus padoties vai bēgt. Pievakarē 9. pulka trieciena vienības ieņēma kāpas Bolderājas dienvidrietumos. Vakarā uz Bolderāju sāka pārceļt 9. pulka pārējās vienības un 7. pulku.

Sakarā ar gūto uzvaru pie Bolderājas, mūsu vienību atrašanās Daugavas kreisajā krastā pie Katlakalna bija lieka, kādēļ vadība tās atsauca atpakaļ.

9. pulks pie Daugavgrīvas un Bolderājas bija guvis spožu uzvaru pār trīskārtīgu ienaidnieka pārspēku, jo Daugavgrīvu un Bolderāju aizstāvēja 1. plastunu pulka 2 bataljoni, pastiprināti ar citām vienībām. Kopskaitā Bermonta spēki Bolderājas rajonā vērtējami 800 — 1.000 vīru stiprumā. Mūsu vienības saņēma pāri par 300 gūstekņu, 1 lielgabalu, 20 ložmetējus, 2 mīnmetējus un daudz patronu.

15. oktōbra uzvaras nozīme ir ļoti liela. Tā pierādīja mūsu jauno kaŗaspēka daļu augsto kaujas vērtību cīņā pret ienaidnieka pārspēku un ļoti riskantos apstākļos, kādos notika Daugavas pārvarēšana. Tā pierādīja arī mūsu kaŗaspēka morālo pārsvaru pār ienaidnieku. Šis mūsu pirmais sekmīgais uzbrukums pret bermontiešiem pacēla visas armijas un tautas gara stāvokli un stiprināja paļāvību saviem spēkiem. Taktiskā ziņā turklāt bija iegūts izdevīgs apvidus tālākajiem uzbrukumiem.

16. oktōbrī par armijas virspavēlnieku ģenerāļa Simansona vietā nāca pulkvedis Balodis. Brīdī, kad Latvijai bija jācīnās pret diviem ienaidniekiem, no kuŗiem viens jau atradās Rīgas priekšpilsētā, bija nepieciešams mobilizēt visus spēkus. Nepietika vienīgi ar iespējami lielāka cīnītāju skaita pulcināšanu un materiālo cīņas līdzekļu pavairošanu, bija vajadzīga arī kaŗaspēka un visas latvju tautas garīgo spēku un cīņas gribas kāpināšana līdz augstākai pakāpei. Tas bija iespējams, nostādot armijas priekšgalā kaŗavadoni, kam ne vien kaŗaspēks, bet arī visa tauta veltītu pilnīgu paļāvību, un kas spētu modināt nešaubīgu ticību uzvarai. Ne mazākā mērā nedomājot apšaubīt ģenerāļa Simansona kā kaŗavadoņa spējas, jākonstatē tomēr, ka īsajā laikā, kopš iecelšanas virspavēlnieka amatā, viņam nebija laimējies iemantot šādu paļāvību. Visā latvju tautā šais kritiskajās dienās daudz minēts tika kāda cita, līdzšinējās cīņu gaitās bagātīgiem panākumiem vainagota kaŗavīra vārds. Lieki būtu šeit vēlreiz atkārtot šo vārdu. Tādēļ valdība izšķīrās par armijas virspavēlnieka maiņu. Vēsti par jaunā virspavēlnieka stāšanos armijas priekšgalā kaŗaspēks un tauta uzņēma ar lielu sajūsmu. Kopš šā brīža norisinājās enerģiska sagatavošanās vispārējam izšķīrīgam uzbrukumam pret Bermontu. Frontē kaŗaspēks pakāpeniski, bet neatlaidīgi sāka gūt aizvien noteiktākus panākumus, un drīz vien tā cīņas izvērtās neapturamā uzvaras gājienā.

Sargpostenis uz koka («Lībekas») tilta Rīgā.

Aizžogojumi jaunā dzelzs tilta galā.

Rīgas Daugavmala Bermonta cīņu laikā.

4. Cīņas 1919. g. oktobra otrā pusē.

Bermonta stābā vēl uzbrukuma sākumā ienāca ziņas par it kā vienas igauņu divīzijas ierašanos Skrīveros un Jaunjelgavā. Patiesībā tur 9. oktobrī ieradās tikai mūsu 4. pulka I bataljons.

12. oktobrī Dzelzsdivīzija pie Rīgas nomainīja Vācu leģionu, kas tika sūtīts uz austrumiem ar uzdevumu uzbrukt Jaunjelgavas - Jēkabpils virzienā. Rīgas rajonā palika krievu Kellera korpuss un Dzelzsdivīzija, kuŗa savu labo spārnu izplēta līdz Ķekavai un Mercendarbei.

14. oktobrī mūsu spēki pie Jaunjelgavas pārgāja Daugavas kreisajā krastā un ieņēma aizstāvēšanās pozīciju dienvidos no Jaunjelgavas. Priekšējās vienības izvirzīja līdz Jumpravas - Taurkalnes līnijai.

15. oktobrī Vācu leģiona vienības uzsāka uzbrukumu Taurkalna stacijai. Mūsu priekšējās vienības atgāja uz Jaunjelgavu. Jau 17. oktobrī Vācu leģiona uzbrukuma grupa, 4½ bataljonu sastāvā ar artilēriju, pienāca pie mūsu Jaunjelgavas pozīcijām un sāka tās apšaudīt.

19. oktobra agrā rītā sākās Vācu leģiona uzbrukums Jaunjelgavas pozīcijām, kuŗās atradās Valmieras pulka 2 rotas. Neraugoties uz ienaidnieka lielo pārspēku, latvieši atsita divus spēcīgus uzbrukumus, pie kam pēdējā uzbrukumā krita viens no Vācu leģiona pulku komandieriem — ritmeisters Jēna. Pēc šādas neveiksmes Vācu leģiona vadība pavēlēja savam Jaunjelgavas grupējumam uzsākt atkāpšanos.

Reizē ar virzīšanos pret Jaunjelgavu, Vācu leģiona mazākas vienības tiecās arī tālāk uz austrumiem. Tā 11. oktobrī Vācu leģiona izlūki parādījās pie Viesītes, kur 14. oktobrī notika sadursme ar mūsu izlūkiem. 17. oktobrī notika izlūku sadursme pie Biržiem. Ar

Aviācijas parks pie Krusta baznīcas Rīgā Bermonta cīņu laikā.

Jaunjelgavas neveiksmi Vācu leģiona virzīšanās uz austrumiem izbeidzās, jo tas uzbrukumus vairs neatjaunoja.

Rīgas rajonā, pēc Daugavgrīvas un Bolderājas ieņemšanas, 7. pulks 16. oktobrī izdarīja uzbrukumu Cementfabrikai, bet panākumus neguva. Pēc tam Bolderājas kāpās iestājās pozīciju kaŗš ar vietēja rakstura uzbrukumiem un izlūku sadursmēm.

Oktobra beigās krievu grāfa Kellera korpusa komandieris pulkvedis Potockis organizēja uzbrukumu Talsu un Kuldīgas ieņemšanai. Šim nolūkam paredzēto spēku lielums bija 2 pastiprināti bataljoni. Ap to laiku Talsos atradās divas latviešu rotas, viena no tām ieradās 18. oktobrī no Liepājas caur Ventspili, otra bija Talsu komandantūras rota. Viena mūsu rota 27. oktobrī izdarīja pēkšņu uzbrukumu Tukumam, sadaloties 4 nodaļās. Vienai nodaļai (ap 60 vīru) izdevās ielauzties Tukumā un saņemt gūstekņus. Drīz gan Bermonta spēki attapās un draudēja mūsu uzbrucēju nodaļu ielenkt. Izmantojot tumsu un to apstākli, ka pretinieka vienības, tumsā noturēdamas viena otru par ienaidnieku, sāka savā starpā apšaudīties, mūsu uzbrucēju nodaļai, kaut arī ar zaudējumiem, izdevās no Tukuma izkļūt.

Jau nākošajā dienā pēc sadursmēm Tukumā ieradās jauni Bermonta spēki, kuriem kopā ar Tukumā novietoto bataljonu, vajadzēja 29. oktobrī uzsākt uzbrukumu Talsu un Kuldīgas virzienos. Šie spēki 30. oktobrī pēc kaujas ieņēma Talsus. Mūsu vienības atgāja no Talsiem uz Dundagu un no Stendes uz Ugāli. 2. novembrī Bermonta spēki ieņēma Dundagu, no kurienes mūsu vienības atgāja uz Ventspili. 3. novembrī Bermonta daļas Ventspils virzienā sasniedza Popi un Ugāli, bet tālāk vairs negāja.

Lai pastiprinātu Vācu leģionu, uz Daudzevas rajonu nosūtīja 1. plastunu pulka II bataljonu, kas 30. oktobrī ieradās Daudzevā.

Pie Daudzevas 3. novembrī notika kauja, kuŗā mūsu Kurzemes divīzijas spēki apmēram 2 rotu sastāvā iebruka Daudzevā, bet nespēdami to noturēt, pēc dažām stundām atgāja. Daudzevas rajonā atradās viens Vācu leģiona bataljons un nesen pienākušais krievu

bataljons. Pāniskā noskaņojuma dēļ krievu bataljons izklīda, un to varēja savākt tikai nākošajās dienās.

5. Polītiskais un militārais stāvoklis 1919. g. oktobra beigās un novembra sākumā.

Latvijas stāvoklis 1919. gada oktobrī bija grūts, jo bija jācīnās divās frontēs pret diviem spēcīgiem pretiniekiem — Bermonta armiju un lieliniekiem. Tanī laikā bīstamākais pretinieks bija Bermonta armija, jo lielinieki, būdami aizņemti izšķirīgās cīņās citās frontēs, pagaidām pret mums izturējās pasīvi.

Mūsu valdība cerēja, ka Sabiedrotie piespiedīs svešo karaspēku izvākties no Kurzemes un Zemgales. Tai pašā laikā arī Bermonts cerēja, ka Sabiedrotie tam palīdzēs saformēt un apgādāt armiju cīņai pret lieliniekiem. Ne Latvijas, ne Bermonta cerības nepiepildījās. Vienīgi izdevās panākt, ka Sabiedrotie nolēma sūtīt īpašu misiju, ģenerāļa Nieseļa vadībā, apstākļu noskaidrošanai uz vietas. Šī misija ieradās tad, kad cīņas ar Bermontu jau bija galā.

Pēc ģenerāļa Golca aizsaukšanas no Kurzemes, Vācijas karaspēka vadība par VI rezerves korpusa komandieri iecēla ģenerālleitnantu Eberhardu, kas ieradās Lietuvā 12. oktobrī.

Vācijas kara ministrija ģenerālim Eberhardam uzdeva starp citu pārvest atpakaļ uz Vāciju vācu un krievu karaspēka vienības. Viņš bija pārliecināts, ka politisku apstākļu dēļ vajadzētu izbeigt Bermonta pasākumu un karaspēku aizvest uz Vāciju. 13. oktobrī viņš uzsāka sarunas ar Bermontu, bet tas, savas armijas pirmo panākumu iespaidā, negribēja ne dzirdēt par atkāpšanos no iesāktā. Ģenerālis Eberhards uzaicināja arī majoru Bišofu paklausīt valdības pavēlei, bet tas atteicās, atsaukdamies uz noslēgto līgumu un pakļautību «Rietumkrievijas valdībai».

4. Valmieras kājn. pulka karavīri Nāves salas pozīcijās 1919. g. oktobrī.

Lai gan no vienas puses Sabiedrotie un Vācijas oficiālās iestādes centās panākt vācu vienību aiziešanu atpakaļ uz Vāciju, no otras puses vācu kaŗaspēka vienības, sevišķi Vācijas austrumu daļā, bija noskaņotas par labu Bermonta pasākumam; un kā Vācijas kaŗa ministrijas vēstures izdevums apgaismo toreizējo stāvokli, Vācijas kaŗaspēka priekšnieki ir rēķinājušies 1919. gada rudenī ar to, ka atsevišķas vienības var patvarīgi atstāt Vāciju. Tam par iemeslu bijusi paredzamā Vācijas kaŗaspēka stiprā statu samazināšana un sakarā ar to daudzu kaŗavīru atlaišana no dienesta, bez tam — arī bažas par pieaugošo bezdarbu un neapmierinātība ar miera līgumu, kuŗu noslēdza ar Sabiedrotiem.

Cik zināms, tad vēl 20. — 21. oktobrī no Tornas patvarīgi aizgājis viens kājnieku bataljons un no Kulmas — Rosbacha trieciena nodaļa. 31. oktobrī šie spēki, apvienoti Rosbacha trieciena nodaļā, 1.200 vīru stiprumā (jo arī pa ceļam vēl bija pievienojušies daudz kaŗotāju) pārgāja Vācijas-Lietuvas robežu pie Tauraģes un 11. novembra rītā ieradās Dzelzsdivīzijas rīcībā dienvidos no Rīgas.

Tāpat arī divu jātnieku pulku 2 eskadroni oktobrā sākumā bija devušies pāri Vācijas robežai uz Jelgavu, kur ieradušies 11. oktobrī.

Vēl 30. oktobrā Vācijas valdības lēmums, par Latvijā esošā kaŗaspēka aizvākšanu, līdz 11. novembrim sastapa Jelgavā Bermonta daļās noteiktu pretestību.

1919. gada oktobrī Latvijas armija palielinājās par 8.000 vīriem — mobilizētiem un brīvprātīgiem.

Mūsu spēku grupējums 1. novembrī bija šāds:

- a) Austrumfrontē pret lieliniekiem Kurzemes divīzijas komandiera vadībā atradās:
  - dienvidos no Daugavas 3. pulka 1 bataljons;
  - starp Daugavu un Lubānas ezeru vācu zemessargi un 2. pulks;
  - no Lubānas ezera līdz Liepnas rajonam 1. pulks un Latgales partizānu pulks.
- b) Dienvidfrontē pret Bermontu:

- Jēkabpils apriņķī darbojās 3. pulka 2 bataljoni;
- gar Daugavas krastu līdz Salaspilij — 4. pulks;
- no Salaspils līdz Kuzņecova fabrikai Rīgā — 5. pulks;
- Latgales priekšpilsētā Daugavas krastā — Studentu bataljons¹⁾;
- Rīgā, Daugavas krastā no dzelzs tiltiem līdz muitai — Kaŗa skola;
- tālāk līdz Mīlgrāvim — dažādas mazākas vienības;
- Bolderājas rajonā — visa Latgales divīzija ar tai piedalīto 6. pulku.

Pašā Rīgā atradās neliela rezerve — dažas sapieŗu rotas.

c) Mūsu spēki Kurzemē bija: Ventspils rajonā — apm. 1 bataljons, bet Liepājā — apm. 1 kājnieku pulka stiprumā.

27. oktobrī armijas virspavēlnieka stāba priekšnieka amatā pulkveŗa Kalniņa vietā iecēla pulkvedi Radziņu. Pulkvedi Kalniņu iecēla armijas artilērijas priekšnieka amatā.

Bermonta spēku grupējums novembrā sākumā bija šāds:

- Daudzevas rajonā — 1. plastunu pulka pulkveŗa Adamoviča bataljons;
- Vācu leģiona daļas izkaisītas samērā plašā rajonā — Birzgale, Taurkalne, Vecmuiŗa, pie kam dažas vienības atradās arī Skaistkalnē un Bauskā;
- Dzelzsdivīzijas jātnieku pulks — Baldones rajonā, 2. pulks — Daugavas krastā no Mercendarbes rajona līdz Lucavsalai, pie tiltiem — Luca loŗmetēju bataljons, un 1. pulks — no Cementfabrikas rajona līdz kāpām pie Vārnas kroga;
- Rīgas Jūrmalā, Talsos un Tukumā — krievu grāfa Kellera korpusa vienības;
- Priekules rajonā — Plēves grupa — pastiprinātais 2. Gardes rez. pulks;
- Lietuvas teritorijā — Virgoļiča korpus, Pētersdorfa nodaļa un Brandisa pulks;
- Jelgavā — Bermonta kaŗaspēka stābs un papildu bataljons.

6. Pārdaugavas atbrīvošana.

Nemot vērā Bermonta armijas artilērijas un tehnikas pārspēku, varēja sagaidīt visā drīzumā šīs armijas jaunu uzbrukumu. Tāpēc arī mēs nedrīkstējām vilcināties ar mūsu uzbrukuma sākšanu. Vajadzēja izvēlēties uzbrukumam izdevīgāku rajonu.

Lai gan Rīgas rajona apvidus no kaujas darbības viedokļa nebija izdevīgākais, tomēr šeit bija sapulcēti Bermonta galvenie spēki, kuŗiem mūsu kaŗaspēks varēja uzbrukt flankā un atgriezt atkāpšanās ceļus. Šī iemesla dēļ mūsu armijas vadība nolēma izšķirīgo uzbrukumu uzsākt Rīgas rajonā.

Uzbrukuma tuvākais mērķis bija sakaut Bermonta galvenos spēkus Rīgas rajonā. Šim nolūkam mūsu kaŗaspēka vadībai vajadzēja gādāt par nepieciešamo spēku un līdzekļu sakopšanu šinī frontē, palielinot šeit mūsu spēku daudzumu.

Lai būtu lielākas izredzes uz Bermonta galveno spēku sakaušanu, vajadzēja izmantot mūsu frontes izdevīgo stāvokli, kas deva iespēju:

- uzbrukt Bolderājas - Šampētra - Torņkalna virzienā, lai sistu Bermonta spēkus flankā;
- par operācijas tuvāko mērķi spraut Rīgas atbrīvošanu;
- izmantot Sabiedroto flotes artilērijas pabalstu.

Uzbrukuma plāns bija šāds:

¹⁾ Šis Studentu bataljons nebija agrākais pulkveŗa Baloŗa brigādes bataljons ar tādu pašu nosaukumu, bet gan oktobra sākumā no jauna saformēta vienība.

Mūsu karavīru vienība Bermonta cīņu laikā.

— Galveno sitienu izdarīt ar pastiprināto Latgales divīziju, kuŗa šim nolūkam sakopota Bolderājas rajonā. Latgales divīzijai uzbrukt vispārējā virzienā no Bolderājas uz dienvidiem, lai Bolderājas rajonā pārrautu Bermonta fronti un no aizmugures apdraudētu Bermonta spēkus Pārdaugavā. No Bolderājas uzbrukumu vispirms izdarīt Dames muižas un Šampētra virzienā, bet pēc to ieņemšanas uzbrukumu turpināt Torņkalnam no rietumiem un dienvidrietumiem. Divīzijas labā flanka nodrošināšanai ieņemt Rīgas Jūrmalu, bet ar kreiso spārnu — Cementfabriku. Latgales divīzijai jāsasniedz līnija — Dubulti, Piņķi, Torņkalns.

— Vidzemes divīzijai apsargāt Daugavas labo krastu un ar demonstratīviem uzbrukumiem saistīt frontē ienaidnieka spēkus.

— Kurzemes divīzijas Jaunjelgavas grupējumam uzbrukt ienaidnieka aizmugures virzienā.

— Uzbrukuma sākums 3. novembrī.

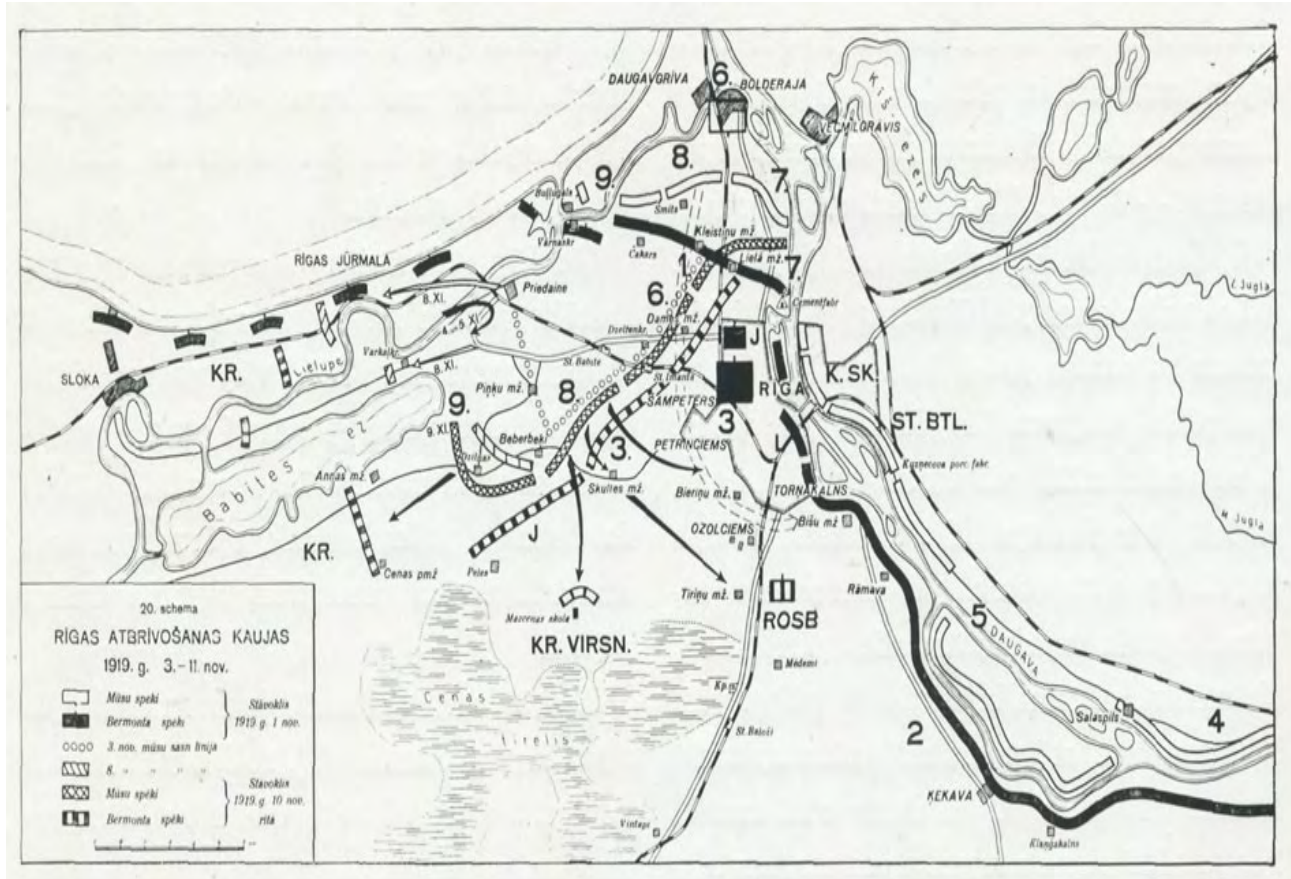
No šī uzbrukuma plāna izriet, ka galvenā loma uzbrukumā piekrita Latgales divīzijai.

Uzbrukuma izpildīšanai Latgales divīzijas komandieris pulkvedis Berķis deva šādus uzdevumus :

— 9. pulkam 3. novembrā rītā pulkst. 7, pēc pusstundas ilgas artileriskas sagatavošanas, pāriet uzbrukumā un ieņemt smilšu kāpas līdz Vārnas krogam. Pēc tam turpināt uzbrukumu, ar labo spārnu Priedaines, bet ar kreiso Babītes stacijas virzienā un līdz vakaram sasniegt līniju — Priedaine, Babītes ezera austrumu gals, Beberbeķi, kāpas 1 km austrumos no Babītes stacijas.

— 8. pulkam pulkst. 7,15 uzsākt uzbrukumu un ieņemt mežmalu aiz Cakaru mājām, Spilves līdzenuma ziemeļrietumu malā; pēc tam pulkst. 7,30 ar artilerijas pabalstu pāriet Hapaka grāvi un sasniegt ar pulka labo spārnu kāpu grēdu pie dzelzceļa, austrumos no Babītes stacijas, ar centru — Dames muižu un ar kreiso spārnu — Lielo muižu pie Rīgas-Bolderājas dzelzceļa.

— 7. pulkam ieņemt Cementfabrikas rajonu. Pulka 2 rotām izbraukt ar kuģiņiem jūrā un pulkst. 6 izcelt desantu pie Dzintariem ar uzdevumu ieņemt Rīgas Jūrmalu.

— Divīzijas rezervē Bolderājā palikt 6. pulkam un 3. atsevišķam eskadronam.

3. novembra agrā rītā no Daugavgrīvas izbrauca 7. pulka desanta rotas, kas jau gaismā mēģināja izkāpt malā krastā pie Dzintariem. Tā kā Bermonta 1. plastunu pulks desantu sagaidīja ar stipru uguni, tad nolēma desantu izcelt pie Słokas. Bet arī tur sastapa stipru ienaidnieka pretestību, kādēļ desanta izcelšana neizdevās. Desants atgriezās Daugavgrīvā.

Bolderājas kāpās mūsu uzbrucējas vienības nostājās uzbrukuma gatavībā vēl pirms rīta ausmas. Mūsu un Sabiedroto flotes artilērijas darbība sākās 3. novembrī pulkst. 6,30, un pēc pusstundas 9. pulks jau pārgāja uzbrukumā. Dzelzsdivīzijas 1. pulks savā kreisajā spārnā, augstākā kāpā ziemeļrietumos no Čakariem, bija ierīkojis stipru atbalsta punktu, kuŗu 9. pulkam vajadzēja ieņemt. Šī atbalsta punkta dēļ norisinājās ļoti sīva cīņa, un tikai tad, kad 9. pulks savas pirmā līnijā uzbrūkošās vienības pastiprināja un sāka apdraudēt šo atbalsta punktu no ziemeļiem, bet 8. pulka vienības — apiet to no dienvidu puses, 9. pulkam izdevās pulkst. 10 šo atbalsta punktu ieņemt. Lai gan Dzelzsdivīzijas 1. pulks ļoti sīvi pretojās, tomēr pēc sava stiprā atbalsta punkta zaudēšanas tas bija spiests atstāt savas pozīcijas kāpās un tādēļ atgāja Rīgas virzienā. Tanī pašā laikā arī krievu 1. plastunu pulks no Vārnas kroga tika spiests atpakaļ gar Lielupes krastu Priedaines virzienā. Tādā veidā starp Bermonta Dzelzsdivīziju un krievu grāfa Kellera korpusu radās frontes pārtraukums. 9. pulks, izmantodams sekmes un ienaidnieka frontes pārrāvumu, pēc Dzelzsdivīzijas 1. pulka pretestības salaušanas ar nelielām sadursmēm strauji virzījās uz

priekšu un pēcpusdienā sasniedza līniju — Priedaine, Piņķi, Beberbeķu dzirnavas, kāpas austrumos no Babītes stacijas. Pēc atiešanas Dzelzsdivīzijas kreisais spārns ieņēma jaunu aizstāvēšanās pozīciju kāpās Spilves dienvidu malā, bet krievu 1. plastunu pulks atgāja uz Rīgas Jūrmalu.

8. pulks ar savu labo spārnu, sekodams atejošam Dzelzsdivīzijas 1. pulka kreisajam spārnam, pēcpusdienā sasniedza Dzelteno krogu un Dames muižu. Tā kā pagaidām tālāk virzīties nevarēja, kamēr nav ticis uz priekšu arī pulka kreisais spārns, tad vajadzēja palikt līdz tam laikam uz vietas. Lai ieņemtu izdevīgāku pozīciju kāpu grēdā, Dames muižu pievakarē atstāja. 8. pulka kreisais spārns vēl pirms uzbrukuma sākuma bija nokļūvis ienaidnieka artilērijas ugunī. Arī pirmais uzbrukums pāri Hapaka grāvim cieta neveiksmi. Tomēr pēc atkārtota uzbrukuma, neraugoties uz smagiem zaudējumiem, 8. pulkam izdevās pāriet Hapaka grāvi un ieņemt Dzelzsdivīzijas 1. pulka pozīciju Spilves dienvidmalā. Pēcpusdienā 8. pulks jau bija ieņēmis kāpu rindu Spilves dienvidmalā no Babītes stacijas rajona līdz Bolderājas dzelzceļam. Tika ieņemta arī Lielā muiža, jau pārejot Bolderājas dzelzceļu. Dzelzsdivīzijas Jēģeru bataljons pretuzbrukumā Lielo muižu atguva, un vakarā 8. pulka vienības atradās līnijā no Dzeltenā kroga pie Rīgas — Jūrmalas šosejas līdz Kleistiņmuižai Spilves malā.

Vakarā 8. pulka fronti pastiprināja ar 6. pulka vienībām, kuņas vakarā pārgāja uzbrukumā un naktī ieņēma Dames muižu un Anniņmuižas rietumu daļu.

7. pulka uzbrukums Cementfabrikai neizdevās. Ienaidnieks te bija nocietinājies fabrikas mūra ēkās.

Latgales divīzijas komandieris pulkvedis Berķis uzbrukuma sākumā ieradās Spilves malā, kāpās pie Šmita mājām, no kurienes vadīja uzbrukumu un novēroja kaujas darbību Spilves rajonā.

Visumā 3. novembrī uzbrukums deva ļoti labas sekmes. Mūsu pulki bija guvuši uzvaru. Uzbrukumu atbalstīja Sabiedroto flotes artilērija, kuņas trāpīgums, novērošanas un sakaru grūtību dēļ, gan nebija visai apmierinošs, toties šim pabalstam bija ļoti liela morālā nozīme. Turpmākās kaujās, kad kaujas darbība norisinājās ārpus flotes artilērijas redzes aploka, šī pabalsta izmantošana kļuva grūtāka.

Turpmākā uzbrukuma gaitā mūsu virspavēlnieka pulkveža Baloža nolūks bija ar mūsu spēku labo spārnu ieņemt Rīgas Jūrmalu, lai ar to nodrošinātu pret varbūtējiem ienaidnieka pasākumiem mūsu uzbrukumu Rīgas virzienā.

4. novembrī frontes stāvoklis daudz negrozījās, jo notika tikai vietēja rakstura sadursmes. Imantas stacijas rajonā 4. novembrī rītā 6. pulks pavirzījās uz priekšu.

9. pulks atsita diezgan spēcīgu ienaidnieka spēku uzbrukumu Priedainei, bet ar kreiso spārnu arī pavirzījās uz priekšu Beberbeķu virzienā.

5. novembrī ap pusdienas laiku ienaidnieka vienības, artilērijas un bruņota kuģīša pabalstītas, no jauna uzbruka 9. pulka pozīcijām pie Priedaines, nākot gar Lielupes krastu un arī pāri Bulduru tiltam. 9. pulks šo uzbrukumu atsita.

Pēc izstrādātā darbības plāna, uzbrukuma nodrošināšanai mūsu labajam spārnam vajadzēja ieņemt Rīgas Jūrmalu. 9. pulks 4. un 5. novembrī Rīgas Jūrmalai uzbrukt nevarēja, jo abās šais dienās Bermonta spēki izdarīja spēcīgus uzbrukumus Priedainei. 6. novembrī 9. pulka uzbrukums ar ļoti maziem spēkiem un bez kāda uguns pabalsta pāri Bulduru tiltam nesekmējās.

Lai gan mūsu Latgales divīzija bija nokļuvusi diezgan tālu Bermonta spēku flankā, Bermonts vēl 7. novembrī savu spēku stāvokli neuzskatīja par apdraudētu, jo pavēlēja

formēt īpašu grupējumu ar uzdevumu 11. novembrī ieņemt Ventspili. Spēki šim grupējumam bija paredzēti no Rīgas rajona. Tomēr sakarā ar turpmākiem notikumiem Rīgas frontē, šis Bermonta nodoms netika izpildīts. Lai saīsinātu mūsu pārāk izstiepto fronti un nodrošinātos pret rietumiem, iekams uzsākt izšķirīgu uzbrukumu ienaidnieka spēkiem pie Rīgas, mūsu virspavēlnieks uzdeva Latgales divīzijai 8. novembrī vispirms ieņemt Rīgas Jūrmalu un Dzilnu rajonu un pēc tam tikai turpināt uzbrukumu, apejot Torņkalnu no dienvidiem. Lai atvieglotu Rīgas Jūrmalas ieņemšanu, reizē ar uzbrukumu pāri Bulduru tiltam paredzēja Bulduros jūras krastā izcelt desantu — 3 rotas. Tā kā naktī sacēlās stiprs vējš, desanta izcelšanas nodoms bija jāatmet. Lai uzbrukums pāri Bulduru tiltam labāk izdotos un nebūtu jācieš lieki zaudējumi, pārejot plašo klajumu līdz plosta tilta galam, 8. novembrī rītā, vēl tumsā, pie tilta gala nīdrās, kur jau upe bija aizsalusi, noslēpa 9. pulka pusrotu, kuņai pēc uzbrukuma sākuma signāla vajadzēja mesties pāri tiltam. Uzbrukuma sākums bija nolikts pulkst. 11. Īsi pirms tam mūsu artilērija sāka apšaudīt bermontiešu pozīcijas Lielupes otrā krastā. Pēc noteiktā signāla 9. pulka pusrota, kas bija novietota nīdrās, devās skriešus pāri tiltam un ātri ieņēma pretējo krastu tilta galā. Ienaidnieka ložmetējs, kam bija jāapšauda tilts, bija novietots uz tilta aiz barikādēm. Mums par laimi, tam bija gadījies kavēklis, kuņu nepaspēja novērst, kad mūsu uzbrucēji bija jau klāt un pieveica apkalpi. Māju tilta galā, kuņas pagraba logos arī bija ložmetēji, aizdedzināja mūsu artilērija. Pusrotai lielā steigā sekoja 9. pulka I bataljons, kuņa uzdevums bija ieņemt Rīgas Jūrmalu. Šī bataljona pārsūkrišana pāri tiltam notika ar samērā niecīgiem zaudējumiem, jo Bermonta artilērijas un mīnmetēju šāviņu vairums krita netālu no tilta ūdenī. Ienaidnieks vēl mēģināja aizstāvēties Bulduros, Majoros un Dubultos, bet tomēr visur viņa pretestību pārvarēja, un pēcpusdienā 9. pulks bija sasniedzis Vecdubultus, kur ieņēma aizstāvēšanās pozīciju.

Tai pašā laikā 9. pulka 10. rota uzbruka gar Lielupes labo krastu un ieņēma Varkaļkrogu upes krastā iepretim Majoriem.

Bermonta spēki, 1. plastunu pulks, kas bija pastiprināts ar dažām vācu brīvprātīgo vienībām, pēc Rīgas Jūrmalas zaudēšanas atgāja uz Sloku, kur ieņēma jaunu aizstāvēšanās pozīciju, novietojot apsardzību Mellužos. Lai izjauktu mūsu uzbrukumu, Bermonta spēki Piņķu rajonā uzsāka pretuzbrukumu, kuņu 9. pulka vienības atsita.

Pēc Rīgas Jūrmalas ieņemšanas bija paredzēts sākt izšķirīgu uzbrukumu dienvidaustrumu virzienā. Tā kā vispirms vajadzēja izdarīt dažus spēku pārgrupējumus, uzbrukuma sākumu noteica 10. novembrī. Vēl 9. novembrī 9. pulka kreisais spārnis, pārvarot ienaidnieka sīvu pretestību, ieņēma Dzilnu rajonu.

Pārējā frontē šai laikā, kamēr norisinājās cīņas Rīgas Jūrmalas dēļ, notika vietēja rakstura sadursmes, kas frontes stāvokli negrozīja.

9. novembrī Latgales divīzijas komandieris deva pavēli vispārējam uzbrukumam, kuņa mērķis bija Pārdaugavas atbrīvošana. Pavēlē bija noteikti šādi uzdevumi:

— 9. pulkam uzbrukt un ieņemt Dzilnu rajonu (pavēles došanas brīdī Dzilnas vēl nebija ieņemtas).

— 8. pulkam 10. novembrī pulkst. 6 uzsākt uzbrukumu Tīraines (agr. Tīriņmuiža) virzienā, nodrošinot savu labo flanku pret dienvidiem. 8. pulkam piedalīta Aparnieka partizānu nodaļa, kuņai izsūtīt spēcīgu patruļu dzelzceļa sabojāšanai Baložu stacijas rajonā.

— 6. pulkam uzbrukt Šampētra un Petriņciema virzienā, saskaņojot savu darbību ar 8. pulka uzbrukumu.

Mūsu baterija Bulduros.

— 7. pulkam ieņemt Cementfabriku un, uzbrukumam sekmējoties, ieņemt arī Pārdaugavu, pēc kam palikt rezervē Torņkalnā.

10. novembrā rītā mūsu spēku stāvoklis frontē bija šāds:

— 9. pulks atradās Dubultu, Varkaļkroga, Dzilnu un Beberbeķu līnijā.

— 8. pulks bija novietojies uzbrukuma izejas stāvoklī no Beberbeķiem līdz Babītes stacijas rajonam.

— 6. pulks arī atradās uzbrukuma izejas stāvoklī Rīgas pilsētas rietummalā — Šampētra, Anniņmuižas, Dames muižas līnijā.

— 7. pulks ar labo spārnu atradās Kleistiņmuižas rajonā un ar kreiso — Daugavas krastā Voleru rajonā.

— Tālāk Daugavas labo krastu ieņēma Vidzemes divīzija.

Bermonta spēki tai pašā laikā bija nogrupēti šādi:

— Rīgas jūras līča piekrasti līdz Asariem un tālāk līniju — Asari, Spuņciems, Annas muiža, Cenas tīreļa ziemeļmala — ieņēma krievu grāfa Kellera korpus;

— Cenas tīreļa ziemeļmalā līdz Kalnciema šosejai atradās Dzelzsdivīzijas jātnieku pulks;

— no Kalnciema šosejas pie Skultes līdz Rīgas - Jūrmalas dzelzceļam pie Imantas — Dzelzsdivīzijas 3. Kurzemes kājnieku pulks;

— gar Nordeķu rietumu malu — Jēģeru bataljons;

— no Lielās muižas pie Bolderājas dzelzceļa līdz Daugavai — 1. Kurzemes pulks;

— pie tiltiem — ložmetēju bataljons;

— tālāk gar Daugavas krastu — 2. Kurzemes pulks;

— rezervē Pārdaugavā atradās daļa no 1. pulka, pionieru bataljons, puse no ložmetēju bataljona un nesēn pienākušais Vācu leģiona Baltenlandes pulks; bez tam vēl ceļā uz Rīgu — Rosbacha triecienu nodaļa un saformētā krievu virsnieku nodaļa.

10. novembrā pievakarē Bermonta spēki pastiprināta bataljona sastāvā uzbruka 9. pulka pozīcijām Dubultos. Šo uzbrukumu atsita.

Aparnieka partizānu nodaļa 10. novembrā rītā uzbruka Peļu māju un Mazcenas virzienā un atspieda ienaidnieku uz Mazcenu (Švarcmuižu).

8. pulks uzsāka uzbrukumu pulkst. 6. Pulka labais spārns Skultes rajonā pārvarēja Dzelzsdivīzijas jātnieku pulka pretestību, kas atgāja uz Šampētri. Pēcpusdienā 8. pulka labā spārna bataljons izvirzījās līdz Mazcenai, bet to ieņemt nevarēja. Mazcenu aizstāvēja stipra krievu virsnieku nodaļa. Pulka kreisais spārns no Bukultiem uzbruka Šampētra virzienā un gar Kalnciema šoseju. Drīz pēc pusdienas izdevās ieņemt Šampētri. Vakarā 8. pulks bija sasniedzis Petriņciemus, Bieriņus, Rīgas pilsētas II slimnīcu un Zaslauka rajonu. Ap pusnakti viena rota sasniedza Jelgavas šoseju, kur apšaudījās ar atejošu ienaidnieka kolonu un pēc tam atgriezās Bieriņos.

6. pulks uzsāka uzbrukumu pulkst. 9. Pulka labais spārns uzbruka kopā ar 8. pulka kreiso spārnu Šampētrim un pēcpusdienā pulkst. 14,30 ieņēma Šampētra muižu. Ap pulkst. 16 pulks ieņēma Zaslauka un Dzegužkalna staciju. Pievakarē vienai rotai bija izdevies izvirzīties līdz Āgenskalnam, bet Baltenlandes pulka pretuzbrukums to piespieda atiet uz Dzegužkalnu. Baltenlandes pulks pat sasniedza Dzegužkalna staciju un pārgāja Bolderājas dzelzceļu, kādēļ uz laiku 6. pulka uzbrukums tika apturēts. Vakarā 6. pulka kreisais spārns ieņēma Nordeķu staciju. Naktī 6. pulka vienības ielu cīņās lēni virzījās uz priekšu un 11. novembrā rītā ap pulkst. 6 sasniedza Vienības gatvi (Jelgavas šoseju).

7. pulks uzbrukumu sāka vakarā, pulkst. 20 ieņēma Cementfabriku un pēc tam turpināja uzbrukumu Rīgas tiltu virzienā. Pēdējo pretestību pilsētā pulks pārvarēja Daugavgrīvas un Kalnciema ielu sazarojumā un pēc tam 11. novembrā rītā izcīnīja vēl pēdējo cīņu ar ienaidnieka ložmetēju bataljonu tagadējā Uzvaras laukumā. Jau gaismā pulks sasniedza Torņkalna staciju.

Kaŗa skolas mēģinājumi pāriet tiltus naktī neizdevās, jo līdz rīta ausmai savas pozīcijas vēl aizstāvēja Luca ložmetēju bataljons. Tikai ap pulkst. 7, kad ložmetēju bataljons bija atgājis, Kaŗa skola tika pāri Daugavai.

Studentu bataljons ar piedalīto Vidzemes divīzijas sapieŗu rotu naktī ieņēma Lucavas salu un rīta gaismā — arī Biŗu muižu. Pēc tam pāri Daugavai sāka celties arī 5. pulks. Iepriekŗējā vakarā 5. pulka pārcelŗanās mēģinājumi nesekmējās, tikai 1 rotai izdevās ieņemt Klanŗu kalnu Daugavas kreisajā krastā, dienvidos no Doles salas.

Bermonts 10. novembrī Jelgavā saformēja no brīviem virsniekiem un kareivjiem apvienotu nodaļu, kuŗu nosūtīja uz fronti uz Mazcenas rajonu. Vēl 10. novembrī Bermonts savas frontes stāvokli neuzskatīja par bīstamu un domāja par mūsu Latgales divīzijas sakauŗanu. Tāpat Dzelzsdivīzijas komandieris majors Biŗofs, kas starp citu uzņēmās arī visu Bermonta spēku operāciju vadību, acīm redzot, vēl 10. novembrā vakarā nepārzināja frontes īsto stāvokli, jo vēlu vakarā viņŗ deva pavēli tikko pienākuŗai Rosbacha nodaļai un Kellera korpusam 11. novembrā rītā pāriet uzbrukumā, lai atspiestu Latgales divīziju. Tomēr pulkst. 2 naktī majors Biŗofs jau parakstīja atkāpŗanās pavēli, pēc kuŗas 11. novembrī bija jāatiet no Rīgas uz Olaines pozīcijām. Pavēlē tālāk bija noteikts, ka grāfa Kellera korpusam jānotur Slokas - Tukuma rajons, Dzelzsdivīzijai jāsapulcējas Ozolpils rajonā pie Jelgavas, Vācu leģionam bez Brandisa nodaļas jānotur Vecmuiŗas - Iecavas - Bauskas līnija, Brandisa nodaļai jāturpina dzelzceļu apsargāŗana

Dzegūžkalnā bermontiešiem atņemtā smagā haubice.

Radziviļišķu rajonā, Virgoļiča korpusam jāsavācas Taurkalnes rajonā, bet Plēves grupai jānodrošina armijas aizmugure.

Reizē ar to bija jāatsakās no 11. novembrī paredzētā uzbrukuma, kādēļ Rosbaha nodaļai uzdeva ieņemt arjergarda pozīciju dienvidos no Tīraines (Tīriņmuižas), lai segtu Dzelzsdivīzijas atkāšanos.

Tai pašā laikā tika doti rīkojumi grāfa Kellera korpusa izkaisīto vienību savākšanai. Šī korpusa vācu brīvprātīgo Litgenhausa bataljonu no Ventspils rajona un krievu Adamoviča bataljonu no Jelgavas pievilka tuvāk frontei.

Rosbaha nodaļa savu pozīciju noturēja līdz 11. novembra pēcpusdienai, kad arī tā sāka atiet Jelgavas virzienā.

1919. gada 11. novembra rīts nesa lielu uzvaru un Rīgas pilnīgu atbrīvošanu. Par gūto uzvaru vēstīja Rīgas baznīcu zvani. Kaujā bija saņemtas bagātīgas trofējas, bet bija arī ievērojami zaudējumi.

Par gūto uzvaru ministru prezidents Kārlis Ulmanis izteica valdības pateicību armijas virspavēlniekam pulkvedim Balodim, divīziju komandieriem pulkvedim Berķim un pulkvedim Peniķim, kā arī visiem kaŗavīriem.

Kaujas laikā pie Rīgas spēku samērs bija šāds:

— mūsu pusē 18 bataljoni ar 32 dižgabaliem,

— Bermonta pusē 21 bataljons ar 49 dižgabaliem, pie kam Bermonta armija bija pārāka arī tehnisko līdzekļu un ložmetēju skaita ziņā.

Tātad mūsu uzvara nebija gūta ar spēku pārsvaru, bet mūsu uzvaras galvenie cēloņi bija: 1) mūsu armijas morālais pārsvars, jo mūsu armija cīnījās par savu dzimteni un valsts neatkarību, bet pretiniekam šādas idejas nebija; 2) mūsu kaŗaspēka vadības pārākums.

Izcīnītai uzvarai bija ļoti liela nozīme, jo bija sakauts ļoti spēcīgs un bīstams ienaidnieks, kas veselu mēnesi jau stāvēja pašā Rīgā un draudēja iznīcināt mūsu jauno valsti.

Polītiskā ziņā ar šo uzvaru ievērojami nostiprinājās mūsu valsts starptautiskais stāvoklis. Arī valsts iekšienē pieauga visas tautas cerības uz drīzu uzvaru.

Kaujās pie Rīgas mūsu armija grūtās cīņās bija izaugusi par ievērojamu militāru spēku. Uzvara prasīja gan lielus zaudējumus, bet tādi bija arī ienaidniekam.

7. Jelgavas operācija.

1919. gada 11. novembra vakarā mūsu karaspēka daļas, pēc Bermonta armijas sakaušanas, atradās Rīgas rajonā.

Ilgstošajās kaujās mūsu karaspēks bija cietis zaudējumus un arī noguris, kādēļ armijas vadībai vajadzēja izšķirties: vai nu sekot atejošam ienaidniekam, nedodot tam iespēju sakārtoties un nodibināt jaunu pretošanos, vai arī dot atpūtu nogurušajām karaspēka daļām un pēc tam uzsākt sistematisku uzbrukumu. Vadība izšķīrās par pēdējo. Lai vēl vairāk varētu apdraudēt ienaidnieka aizmuguri, Kurzemes divīzijas karaspēka grupējumu, līdzšinējo 3. pulku, pastiprināja vēl ar 1. pulka vienu bataljonu. Šim grupējumam uzdeva virzīties no Jaunjelgavas rajona uz Bausku un Meiteni.

Pretējā pusē, saskaņā ar Dzelzsdivīzijas komandiera pavēli, 11. novembrī Rosbacha nodaļai vajadzēja ieņemt arjergarda pozīcijas dienvidos no Tīraines un segt atkāpšanos, bet pēc visu spēku atiešanas doties uz Jelgavu rezervē. Dzelzsdivīzijas 2. Kurzemes pulkam, pastiprinātam ar krievu virsnieku nodaļu un artileriju, uzdeva ieņemt Mīsas upes pozīcijas no Plakaniešiem līdz Jelgavas šosejai ieskaitot. Baltenlandes bataljonam pavēlēja aizstāvēt Mīsas lejasgalu. Dzelzsdivīzijas 1. Kurzemes pulkam kopā ar I (Luca)

ložmetēju bataljonu bija jāieņem Iecavas pozīcijas no Jelgavas šosejas līdz Lielupei, bet 3. pulkam kopā ar pionieru bataljonu — pozīcijas no Iecavas upes pie šosejas līdz Ānei pie Lielupes. Dzelzsdivīzijas rezervē Jelgavā un tās apkaimē novietoja Jēģeru bataljonu un Jātnieku pulku.

Krievu Kellera korpusam Bermonta 11. novembrā pavēlēja bija norādīts ieņemt aizstāvēšanās pozīcijas gar Lielupi no Valgundes līdz Slokai un nodrošināt Slokas rajonu, bet Virgoļiča korpusa daļām vajadzēja iziet uz fronti Taurkalnes - Bārbeles - Skaistkalnes rajonā.

Vācu leģiona daļām 11. novembrī bija pavēlēts sapulcēties Iecavas rajonā, ko tomēr lielā attāluma dēļ laikā nepaspēja izpildīt.

12. novembrī Dzelzsdivīzijas 2. pulkam pavēlēja Misas upes krastos ieņemt tikai priekšpozīciju, bet galveno aizstāvēšanās pozīciju noorganizēt gar Iecavas upi, kur nomainīt 3. pulku. Šis pulks pēc nomaiņas aizgāja uz Jelgavu atpūtā.

Mūsu spēki 12. novembrī kaujas darbību vēl neuzsāka: frontē norisinājās izlūku darbība, bet galvenie spēki palika gandrīz visur vēl uz vietas. Tikai 4. pulks ieņēma Baldoni un Vidzemes divīzijas eskadrons — Vecmuižu. Arī 3. pulks uzsāka uzbrukuma gājieni.

13. novembrī Latgales un Vidzemes divīzijas frontē turpinājās izlūku darbība. Vidzemes divīzija uzsāka spēku pārgrupēšanu, lai būtu gatavībā pāriet uzbrukumā. Sadursmes notika galvenā kārtā Vidzemes divīzijas frontē. 6. pulka izlūki izsita ienaidnieku no Olaines stacijas, 4. pulks ieņēma Iecavas staciju un Birzgali, bet Vidzemes divīzijas eskadrons no Vecmuižas atgāja uz ziemeļiem. 3. pulks Jaunjelgavas rajonā atsita Vācu leģiona vienību uzbrukumu. Šeit Vācu leģions pirms savas atkāpšanās ar uzbrukumiem mēģināja apturēt mūsu daļu virzīšanos uz priekšu.

13. novembrī Vācu leģionam bija jānobeidz savākšanās, sargājot I brigādi Iecavas rajonā un II brigādi Bauskas rajonā. Vācu leģiona daļas bija izkaisītas pārāk plašā rajonā, kādēļ Bermonta armijas vadība gribēja šīs daļas pēc iespējas ātrākā laikā sakopot, lai tās varētu izlietot saskaņā ar vadības turpmākiem nolūkiem. Tomēr izklaidētās Vācu leģiona daļas savākt nebija viegli, jo to darbību traucēja mūsu vienību nemitīgie uzbrukumi. Kad 4. pulks ar kauju ieņēma Iecavas rajonu, leģiona savākšanās plāns pa daļai jau bija izjaukts.

Vācu leģiona Brandisa pulku pagaidām vēl atstāja Lietuvā.

13. novembrī mūsu virspavēlnieks nolēma uzbrukumu Jelgavai izdarīt koncentriski ar mūsu armijas abiem spārnēm, lai apņemtu Jelgavu no rietumiem un austrumiem un tādā kārtā piespiestu Bermontu no Jelgavas aiziet, vai arī viņa Jelgavas grupējumu sagūstītu. Sakarā ar to 13. novembrī tika dota pavēle abus mūsu armijas spārnus izvirzīt tālāk uz priekšu. Pēc šīs pavēles Latgales divīzijai vajadzēja ar labo spārnu uzbrukt rietumu (Tukumā) virzienā, bet ar pārējiem spēkiem turēt fronti pret Jelgavu; Vidzemes divīzijai bija norādīts turēt stiprus grupējumus pie Jelgavas šosejas un Baldones rajonā; Kurzemes divīzijas grupējumam bija jāuzsāk uzbrukums Taurkalnes virzienā.

Saņemtā uzdevuma izpildīšanai Latgales divīzijas komandieris pavēlēja 9. pulkam un divīzijas eskadronam 14. novembrī ieņemt Sloku un Kalncienu.

Kurzemes divīzijas vadība savam grupējumam (3. pulks bez viena bataljona, 1. pulka viens bataljons, Brodera izlūku bataljons ar Veckalniņa partizānu nodaļu, Kurzemes divīzijas eskadrons, 2. pulka viena rota) pavēlēja sasniegt Taurkalnes, Mūrmuižas, Neretas līniju.

14. novembrī 9. pulks kopā ar Latgales divīzijas eskadronu uzsāka uzbrukumu trīs kolonnās un pēc kaujas pievakarē ieņēma Sloku un Kalncienu, bet naktī Skangaļus un Klīvi. Krievu daļas atgāja uz Ķemeriem, bet Kalnciema — Klīves rajonā tās pārgāja Lielupes rietumu krastā, sabojājot Kalnciema tiltu.

7. un 8. pulks palika uz vietas, bet divīzijai piedalītais Studentu bataljons pārgāja uz Annas muižu (Babītes ezera dienvidu krastā).

Vidzemes divīzijas frontē 14. novembrī gandrīz visur notika kaujas darbība. Dzelzsdivīzijas 2. pulka vienību uzbrukums piespieda 6. pulku uz laiku atstāt Olaines staciju. 5. pulks šīs dienas vakarā ar kauju ieņēma Plakaniešus. 4. pulks pēcpusdienā, pēc kaujas ar Vācu leģiona Veikmaņa pulka II bataljonu, ieņēma Iecavu. Veikmaņa pulka vienības nekārtībā atkāpās Bauskas virzienā.

Šai dienā notika arī Vācu leģiona vienību atkāpšanās no Jaunjelgavas rajona. 3. pulks, sekojot atejošām leģiona daļām, vakarā ieņēma Taurkalna staciju. Vācu leģiona vadības nolūks bija tagad sapulcēt savas vienības Codes un Stelpes rajonos, lai varētu ieņemt jaunu aizstāvēšanās pozīciju. Baltenlandes bataljonu no Jelgavas nosūtīja Garozas virzienā, kur tas pie Garozas tilta ieņēma aizstāvēšanās pozīciju.

15. novembrī 9. pulks ieņēma Ķemerus un ar izlūkiem noskaidroja, ka ienaidnieks atrodas Smārdes vecās vācu pozīcijās. Pēcpusdienā viens 9. pulka bataljons sasniedza Ērzeļkrogu, pārtraukdams ienaidnieka tiešo satiksmi starp Tukumu un Jelgavu. Vidzemes divīzijas frontē 6. un 5. pulks mazliet pavirzījās uz priekšu. 4. pulks ieņēma Bārbeli, kur ieradās arī viens 3. pulka bataljons. Vācu leģiona vienības, izvairīdamās no ielenkšanas, atgāja no Bārbeles uz Vecsauli.

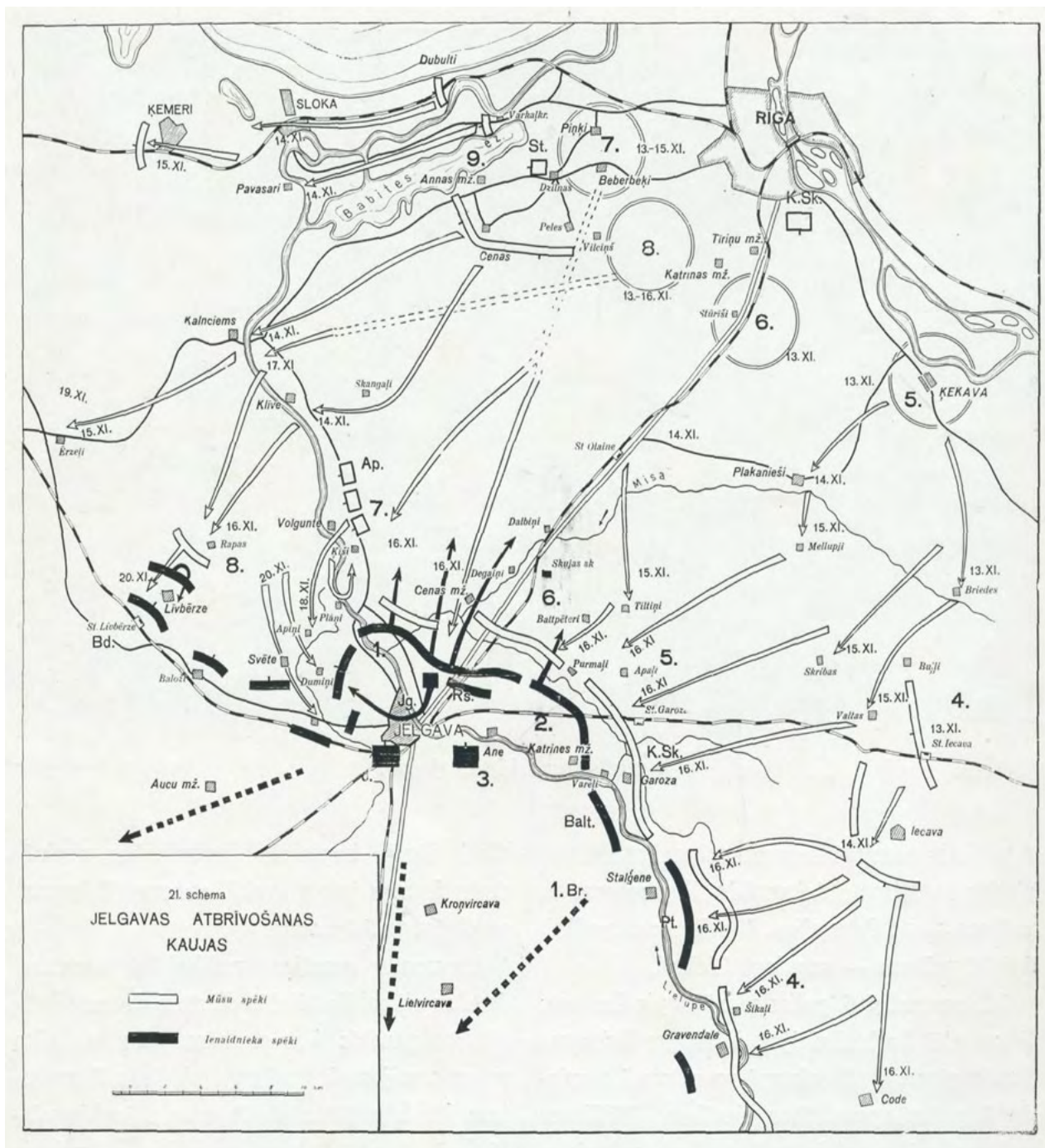
Tagad jau visā frontē mūsu spēki bija ievērojami pavirzījušies uz priekšu. Tas radīja pamatotas bažas Bermonta armijas vadībā. Tai pašā laikā Vācu leģiona sapulcēšana vēl arvienu nebija pabeigta.

Novembra vidū mūsu, tāpat arī Bermonta armijas vadībai ienāca ziņas par Sabiedroto ģenerāļa Nieseļa misijas braucienu uz Latviju. Šīs misijas uzdevums bija — nokārtot uz vietas Bermonta armijas evakuāciju. Mūsu kaŗaspēka vadībai bija jābīstas, ka sarunu ceļā Bermonta armijas evakuācija var ieilgt un mūsu zemei būs jācieš no evakuējamā kaŗaspēka rekvizīcijām un patvarībām. Tādēļ vajadzēja pasteigties ar Jelgavas ieņemšanu, lai reizē ar to Bermontam būtu atņemta iespēja vēl kaut kur Latvijā apmesties un tas būtu spiests no mūsu zemes aizvākties. Taisni pašreizējā stāvoklī būtu bijis neizdevīgi pārtraukt kaujas darbību, kad mūsu armijas abi spārnī bija paspējuši jau pavirzīties tālu uz priekšu un iegūt izdevīgu stāvokli izšķirīga uzbrukuma uzsākšanai.

16. novembrī Latgales divīzijas labais spārnis turpināja virzīties uz priekšu un divīzijas eskadrons sasniedza Džūksti, kur pilnīgi pārsteidza ienaidnieku. Tai pašā laikā 9. pulka un Studentu bataljona vienības Līvberzes virzienā sastapa 1. plastunu pulka II bataljonu, kas, nenogaidījis mūsu uzbrukuma sākumu, aizbēga uz Līvberzi. Šo plastunu bataljonu, kā kaujas nespējīgu, aizveda uz Jelgavu. Latgales divīzijas komandieris pavēlēja 7. pulkam izvirzīties līdz Iecavas upes lejas galam, lai nodrošinātu 9. pulka kreiso flanku un uzņemtu sakarus ar 6. pulku. Vidzemes divīzijas komandieris pavēlēja 6. pulkam sasniegt Iecavas upi un ieņemt pozīcijas no Misas ietekas līdz Purmaļiem, 5. pulkam — no Purmaļiem līdz Garozas muižai, bet 4. pulkam — sasniegt Lielupi.

16. novembrī 6. pulks pienāca pie Iecavas. Pievakarē Dzelzsdivīzijas daļas gar Jelgavas šoseju pārgāja uzbrukumā un sākumā atspieda 6. pulka apsardzības vienības. Vēlāk ar galveno spēku palīdzību 6. pulks ienaidnieku atspieda atpakaļ un Iecavas upes labo krastu

noturēja. 5. pulks ar nelielām sadursmēm virzījās uz priekšu, kamēr sasniedza noteikto līniju. Pie Garozas kroga iznāca nopietna sadursme ar Baltenlandes bataljonu, kas vakarā atgāja no Garozas tilta uz Katrīnes un Garozas muižu.

4. pulks uzbruka pārāk plašā frontē, kādēļ tam izdevās gūt sekmes tikai dažās vietās. 4. pulka kreisais spārns līdz vakaram bija jau pievirzījies Bauskai. Pie Šikaļiem no 4. pulka kaŗavīru lodēm krita Vācu leģiona komandieris jūras kapteinis Zīverts, kas, nezinādam frontes īsto stāvokli, automobilī brauca no Codes uz Jelgavu.

Iecavā saņemtās trofejas.

Bermonta armijas vadībai 16. novembrī frontes stāvoklis tēlojās diezgan drūmās krāsās un gandrīz bez cerībām. Ap to laiku mūsu armijas abu spārnu spiediens Bermontam jau bija jūtams. Frontes stāvokļa vērtējumā Bermonta armijas vadība nākusi pie slēdziena, ka latvieši ar maziem spēkiem apiet bermontiešu galvenos spēkus caur Sloku un Kalnciemu, bet ar lieliem spēkiem — caur Bausku uz Meiteni, nolūkā pilnīgi ielenkt bermontiešu armiju. Tai pašā laikā Bermontam ienāca nepatīkama informācija, ka kritis Vācu leģiona komandieris, tā vietā stājies leģiona štāba priekšnieks kapteinis Vageners un leģiona 2. brigāde naktī uz 17. novembri atstājusi Bausku. Arī no Lietuvas nāca nelabvēlīgas ziņas — pie Radzivilišķiem lietuvieši sapulcējuši lielākus spēkus, kas apdraud Bermonta armijas aizmuguri. Tai pašā laikā Bermonta Plēves grupas uzbrukums Liepājai bija cietis pilnīgu neveiksmi.

Bermonta štāba apsvērumi un vērojumi par mūsu armijas spārnu virzīšanos uz priekšu visumā bija pareizi. Nepareizs bija novērtējums, ka stiprākais ir mūsu dienvidu spārns. Bet to gan Bermonts varēja arī nezināt, jo mūsu labajā spārnā līdz 16. novembrim bija vērojams tikai 9. pulks un tikai 16. novembrī sāka pienākt arī 7. pulks; turpretim Bauskas virzienā uzbruka mūsu 4. un 3. pulks ar daudzām mazākām vienībām. Patiesībā mūsu spēku labajā spārnā bija visa Latgales divīzija, centrā Vidzemes divīzija bez 4. pulka un kreisajā spārnā 4. pulks un pastiprinātais 3. pulks.

16. novembrī vēlu vakarā Jelgavā notika Bermonta armijas augstāko virsnieku apspriede, kurā Bermonts, nevarēdams atrast citas izejas no grūtā stāvokļa, paziņoja savu atteikšanos no armijas vadības. Jau iepriekš bija nosūtīta telegramma vācu VI rezerves korpusa komandierim ģenerālim Eberhardam uzņemties Bermonta armijas vadību, lai to aizvestu no Latvijas.

Ģenerālis Eberhards 17. novembrī ap pusdienas laiku ieradās Jelgavā. Viņa pirmās rūpes bija uzlabot kaļaspēka apgādi, kas bija nonākusi ļoti grūtā stāvoklī. Bija kļuvis zināms, ka uz Jelgavu brauc ģenerāļa Nieseļa misija, lai panāktu Bermonta armijas

evakuāciju. Labvēlīgākus evakuācijas noteikumus varēja sagaidīt tikai tādā gadījumā, ja līdz misijas atbraukšanai izdotos noturēt Jelgavu, un ja Bermonta armija pierādītu vēl savas kaujas spējas. Tādēļ šīs armijas vadība deva pavēli par katru cenu noturēt Jelgavu un būt gatavībā pāriet uzbrukumā. Šādas rīcības nolūks bija visiem iespējamiem līdzekļiem no vilcināt un aizturēt latviešu uzbrukumu Jelgavai, tai pašā laikā dodot spēcīgus sitienus, lai piespiestu latviešu spēkus atiet. Pēc uzbrukuma, izmantojot gūto sekmju iespaidu, bija nodomāts piedāvāt mūsu armijas vadībai pamieru.

Tā nu iznāca, ka abas pretējās puses steidzās uzsākt uzbrukumu, lai vēl pirms Nieseļa misijas ierašanās gūtu sekmes.

16. novembra vakarā mūsu armijas vadība deva pavēli uzbrukumam:

a) Latgales divīzijai uzbrukt 3 kolonnās:

1) labajai — 9. pulks, Studentu bataljons un divīzijas eskadrons — Tukuma, Slampes un Mālumuižas virzienā;

2) vidējai — 8. pulks — Līvberzes, Baložu un Aucumuižas virzienā;

3) kreisajai — 7. pulks — virzoties gar Mīsas upi, pāriet Lielupi un tālāk uzbrukt Svētes muižas virzienā.

b) Vidzemes divīzijai uzbrukt 2 kolonnās:

1) ar labo kolonnu — 6. un 5. pulks — gar Jelgavas šoseju un tad, kad Latgales divīzijas kreisā kolonna pāriet Lielupi, ieņemt fronti gar Iecavas upi, pie kam ar kreiso spārnu pāriet upi Garozas rajonā;

2) ar kreiso kolonnu — 4. pulks — pāriet Lielupi Staļģenes rajonā un uzbrukt Kroņvircavas un Lielvircavas virzienos.

c) Kurzemes divīzijas grupējumam uzbrukt Skaistkalnes un Bauskas virzienā.

Tā kā pavēlē nebija noteikts uzbrukuma sākuma laiks, jo visur spēki vēl nebija sagrupēti uzbrukumam, divīziju komandieri savstarpēji vienojās uzbrukumu sākt 18. novembra rītā.

Arī Dzelzsdivīzijas uzbrukums bija paredzēts 18. novembra rītā. Dzelzsdivīzija noorganizēja īpašu trieciena grupu, kurai vajadzēja uzbrukt 4 kolonnās. Ar

Dzelzsdivīzijas pārējām daļām bija paredzēts izdarīt vietējus uzbrukumus, lai nodrošinātu triecienu grupas flankus.

Triecienu grupas uzdevums bija — uzbrukt un atspiest latviešu kaŗaspēku atpakaļ līdz Olaines līnijai, pēc tam ieņemtajā rajonā nodedzināt visas mājas un atiet atpakaļ uz Iecavas pozīcijām. Māju dedzināšana bija pavēlēta ar nolūku, lai latviešu spēkiem, ja tie virzītos uz priekšu, atņemtu iespēju novietoties, jo aukstā laika dēļ kaŗaspēka uzturēšanās ārpus mājām bija neiespējama.

Uzbrukuma uzdevums triecienu kolonnām bija šāds:

a) I kolonnai — Dzelzsdivīzijas 2. pulka III bataljonam ar 1 bateriju — uzbrukt Garozas stacijas, Apaļu un Tiltiņu virzienā;

b) II kolonnai — 2. pulka II bataljonam ar 1 bateriju — uzbrukt caur Baltpēteriem uz Tiltiņiem;

c) III kolonnai — Rosbacha triecienu nodaļai — uzbrukt Skuju kroga un Olaines virzienā ;

d) IV kolonnai — 1. pulka 2 bataljoniem ar baterijām — uzbrukt Cenas muižai un Dalbiņiem.

Rosbacha nodaļas uzbrukumu pabalstīšanai bija norīkots 5. bruņotais vilciens un aviācijas eskadriļa. Rosbacha nodaļas sastāvā ietilpa arī artilērijas vienības.

17. novembrī visā frontē notika pa lielākai daļai vietēja rakstura sadursmes. 8. pulks no Rīgas bija ieradies Kalnciema rajonā.

Kaŗa skola, pienākusi Garozas muižas rajonā, ar nelielu daļu izdarīja uzbrukumu, atspiežot Baltenlandes bataljona vienības uz Katrīnes muižu.

4. pulks no rīta iegāja Bauskā. Drīz pēc tam Bauskā ienāca arī mūsu 3. pulka vienības. Vācu leģions no Bauskas rajona atgāja Meitenes virzienā.

18. novembrī, mūsu valsts viena gada pastāvēšanas dienā, notika nikna kauja Jelgavas rajonā. Abas pretējās puses uzbruka, lai gūtu izšķirīgus panākumus.

9. pulka kreisais spārns atsita ienaidnieka uzbrukumu un pārvirzījās uz priekšu līdz Slampei.

8. pulks pa daļai nomainīja 9. pulka vienības frontē un atsita nelielus ienaidnieka uzbrukumus ziemeļaustrumos no Līvbērzes.

7. pulks agrā rītā uzsāka spēku pārgrupēšanu, atvelkot savus spēkus no Cenas muižas rajona uz Valgunti. Pulks devās uzbrukumā ar 2 bataljoniem gar Lielupes rietumu krastu uz dienvidiem, Jelgavas virzienā. Abi bataljoni Valgundes rajonā pārgāja Lielupi un uzsāka savu uzbrukumu. Viens bataljons, pārrāvis ienaidnieka fronti Svētes rietumu krastā, pievakarē sasniedza Apiņu — Dūmiņu rajonu, kur tā tālāko virzīšanos apturēja no Iecavas frontes rezerves atsūtītais Jēģeru bataljons. Otrs bataljons, virzīdamies gar Lielupes krastu, sastapa Dzelzsdivīzijas 1. pulka kreisā spārna sīvu pretestību pie Plāņiem un atgāja izejas stāvoklī. Tā kā 7. pulka viens bataljons bija diezgan tālu izvirzījies Jelgavas virzienā, Dzelzsdivīzijas komandieris bija spiests turp nosūtīt Jēģeru bataljonu, kas gan bija paredzēts uzbrukuma pastiprināšanai Olaines virzienā.

Sakarā ar to, ka 7. pulks savus spēkus no Iecavas frontes bija aizvācis, Dzelzsdivīzijas vienībām, sevišķi uzbrukuma IV kolonnai izdevās viegli tikt uz priekšu, apdraudot mūsu 6. pulka pozīcijas labo flanku. Dzelzsdivīzijas 1. pulka pārējām vienībām, kas pārgāja uzbrukumā Valgundes virzienā gar Lielupes krastu un arī cauri mežiem, izdevās izvirzīties līdz Valguntei, kur 7. pulks šo vienību uzbrukumu apturēja. Ieņemtajā rajonā

Bruņotais automobilis «Zemgalietis» Bermonta cīņu laikā.

tika nodedzināts Ķīšu klosteris un dažas mājas. Vakarā Dzelzsdivīzijas 1. pulks atgāja izejas stāvoklī un 7. pulks atjaunoja savu agrāko frontes stāvokli.

Šosejas rajonā Dzelzsdivīzija iesāka uzbrukumu tad, kad 6. pulks atradās vēl pārgrupēšanās stāvoklī. 6. pulks tika pārsteigts, jo tas nebija kaujai sagatavojies. Bez tam vēl 7. pulka vienību atvilkšana no Cenas muižas atklāja 6. pulka labo flanku, ko izmantoja Dzelzsdivīzijas 1. pulka uzbrūkošie bataljoni. Gar šoseju un gar dzelzceļu uzbruka stiprā Rosbacha nodaļa. Rosbacha nodaļas uzbrukumu pabalstīja bruņotais vilciens un lidotāju eskadriļa, kuŗa, zemu lidojot, ar saviem ložmetējiem apšaudīja 6. pulka pozīcijas. Ienaidnieka spiedienu 6. pulks neizturēja un atgāja, bet jau ap pusdienas laiku tam izdevās ienaidnieka uzbrukumu apturēt Degaiņu-Skuju kroga līnijā. Vienīgi pulka kreisais spārns savu stāvokli varēja nostabilizēt tikai pievakarē.

Arī 5. pulka frontē no rīta sākās Dzelzsdivīzijas 2. pulka uzbrukums. Pirmos uzbrukumus 5. pulks atsita. Tikai sakarā ar 6. pulka atiešanu 5. pulka labais spārns, vairīdamies no apiešanas draudiem, atvilkās atpakaļ un līdz vakaram savu jauno pozīciju noturēja. Tomēr vakarā pilnīgi bez spiediena no ienaidnieka puses 5. pulks sāka atiet visā frontē, aiziedams ap 15 km uz aizmuguri.

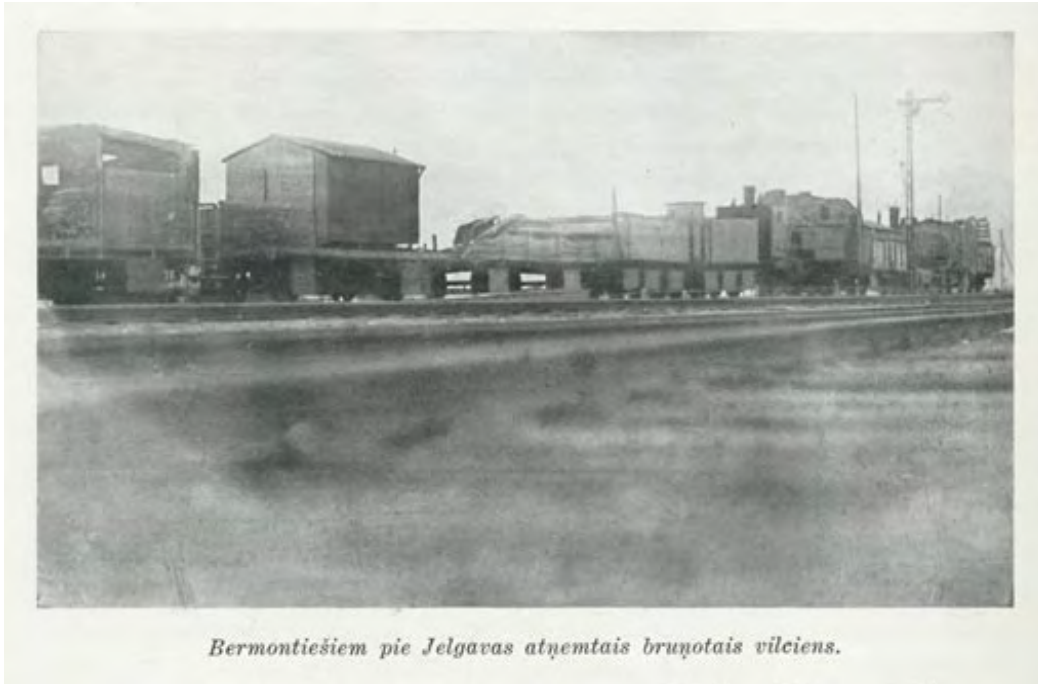
Garozas rajonā pie Vareļiem Kaŗa skolas uz priekšu izvirzītai nodaļai nācās izturēt Dzelzsdivīzijas 2. pulka IV bataljona un Baltenlandes bataljona uzbrukumu. Kaŗa skolas nodaļa ar lieliem zaudējumiem atgāja pie saviem galvenajiem spēkiem, kur palika līdz pusnaktij. Naktī, nevarēdama nodibināt sakarus ar 5. pulku, atgāja arī Kaŗa skola.

4. pulks Emburgas - Staļģenes rajonā cīnījās ar Petersdorfa nodaļu, kas nesen bija ieradusies frontē un uzsāka uzbrukumu 4. pulkam. Mūsu 4. pulks ar savu kreiso spārnu ieņēma Mežotni, bet citur tam neizdevās tikt uz priekšu; pārāk plaši izvērsto spēku dēļ šis pulks lielākas sekmes nevarēja gūt. Arī Petersdorfa nodaļas uzbrukums neguva sekmes.

3. pulka vienības ieņēma pozīcijas Bauskas rietumu malas tuvumā.

18. novembra kaujā pretinieka nodoms izdevās tikai pa daļai, jo dažas mūsu daļas bija atspiestas atpakaļ 8 — 10 km, tomēr Olaine nebija sasniegta.

Bermontiešiem pie Jelgavas atņemtais bruņotais vilciens.

18. novembrā vakarā bermontiešu vadība nosūtīja mūsu virspavēlniekam radiogrammu ar pamiera piedāvājumu, jo cerēja, ka Dzelzsdivīzijas šīs dienas panākumi būs atstājuši iespaidu uz mūsu kaŗaspēka vadību.

Mūsu vadība šo radiogrammu atstāja bez atbildes, jo bija ieskatos, ka Zemgales un Jelgavas atbrīvošanu izdosies drošāk panākt ar ieroču spēku nekā sarunu ceļā.

19. novembrī Latgales divīzijas komandieris izstrādāja uzbrukuma plānu Jelgavas atbrīvošanai.

Plānā bija paredzēts ar 9. pulku saistīt ienaidnieku Tukuma virzienā, bet ar divīzijas galveniem spēkiem uzbrukt dienvidu virzienā, apejot Jelgavu no rietumiem, lai atgrieztu ienaidnieka atkāpšanās ceļus uz dienvidrietumiem un piespiestu to atstāt Jelgavu; uzbrukumu sākt 20. novembra rītā.

Uzbrukuma izpildīšanas kārtību noteica šādu:

— 9. pulkam uzbrukt Tukuma virzienā;

— 8. pulkam ar piedalīto 7. pulka 1 bataljonu un Aparnieka partizānu pulciņu 20. novembrī pulkst. 6 uzsākt uzbrukumu 2 kolonnās: ar labo — uz Līvberzi un Baložiem, ar kreiso — gar Svētes upi uz dienvidiem;

— 7. pulkam aizstāvēt Lielupes un Iecavas pozīcijas.

19. novembra priekšpusdienā Slampes - Ērzeļkroga rajonā sākās 1. plastunu pulka un kāda atsevišķa bataljona uzbrukums 9. pulka vienībām. Ienaidnieka spēki, bruņotā vilciena pabalstīti, gribēja izlauzties Jelgavas virzienā. 9. pulka vienības pievakarē atgāja uz Bateriem.

Tai pašā laikā Valgundes rajonā frontē iesāka uzbrukumu jaunpienākušā Virgoļiča korpusa daļas, kuŗām kopā ar Jēģeru bataljonu izdevās mazliet atspiest 7. pulka II bataljona vienības.

19. novembrī Vidzemes divīzijas daļas izdarīja spēku pārgrupēšanu nākošajam uzbrukumam.

20. novembrī mūsu frontes labajā spārnā 9. pulka vienības uzsāka kustību Smārdes un

Ērzelkroga virzienos, bet ienaidnieka stiprās pretestības dēļ šos punktus neieņēma.

8. pulka labais spārns uzbruka Līvberzes stacijai, bet to nevarēja ieņemt. Šeit aizstāvējās Bodes papildu bataljons. 8. pulkam piedalītais 7. pulka bataljons un Aparnieka partizāni rīta gaismā ar kauju ieņēma Svētes muižas drupas. Turpinot savu uzbrukumu, šīs vienības ap pulkst. 13 ieņēma Grīvas krogu pie Svētes tilta, netālu no Dobeles un Tukuma ceļu sazarojuma. Vēlāk gan Dzelzsdīvīzijai uz vienu stundu izdevās Grīvas krogu atgūt. Vakarā šai rajonā 7. pulka bataljons nolaida no sliedēm Bermonta bruņoto vilcienu. 8. pulka kreisā spārna bataljons, pārgājis Svētes upi, uzbruka Jēģeru bataljona pozīcijām, bet cieta zaudējumus un sekmes guva tikai pašā vakarā, kad Jēģeru bataljons atgāja.

Vidzemes divīzijas frontē 6. pulks pāri Iecavai netika. 5. pulks ar kaujām sasniedza savas agrākās pozīcijas. Arī 4. pulks neguva sekmes.

20. novembrī Vācu leģions noturēja savas pozīcijas pret 4. un 3. pulka uzbrukumiem.

Kurzemes divīzijas grupējums saņēma uzdevumu nākošajā dienā uzsākt uzbrukumu Meitenes stacijas virzienā.

Vakarā Dzelzsdīvīzijas vadība nāca pie slēdziena, ka tai nav izredzes Jelgavu noturēt: visas rezerves bija izlietotas, un palikšanas gadījumā draudēja ielenkšana. Bermonta armijas vadība deva pavēli 21. novembrī uzsākt atkāpšanos visā frontē, nolūkā aiziet uz Lietuvas teritoriju, lai no turienes uzsāktu visu spēku evakuāciju.

21. novembra rītā 8. pulka vienības bez kaujas ieņēma Līvberzes staciju, bet pulka kreisais spārns no rīta uzsāka kustību Jelgavas virzienā, kur pilsētas nomalē sastapa Jēģeru bataljona pretestību. Ap pulkst.15 pulka kreisajam bataljonam izdevās iekļūt Jelgavas nomalē. Jēģeru bataljons šai laikā atstāja savas pozīcijas un uzsāka atiešanu. Ap to pašu laiku Jelgavā no rietumiem iegāja 7. pulka bataljons.

Vidzemes divīzijas frontē vēl norisinājās diezgan sīvas cīņas. 6. pulks, atspiežot Dzelzsdīvīzijas arjergardus, priekšpusdienā pienāca pie Jelgavas tiltiem, bet pāri tiem vēl netika. Tikai pievakarē 6. pulkam, pārejot Lielupi dienvidos no Jelgavas, izdevās ieņemt Jelgavas staciju, kur tas saņēma daudz ieroču un citas kaŗa mantas.

Atejošās Bermonta kaŗaspēka daļas aizdedzināja Jelgavas pili un vēl dažas ēkas.

5. pulks tikai vakarā guva sekmes un ieņēma Katrīnes muižu. 4. pulka uzbrukums Vācu leģiona vienībām nesekmējās.

Kurzemes divīzijas grupējums sasniedza Bērsteles — Lielsvitenes līniju.

Bermonta vienības atkāpšanos no Jelgavas rajona bija uzsākušas 21. novembra naktī. Atkāpšanās segšana bija uzdots Jēģeru bataljonam, kuŗam arjergarda pozīcijas pie Jelgavas vajadzēja noturēt līdz 21. novembra pulkst. 14. Pēc Jelgavas atstāšanas varēja uzsākt atkāpšanos arī Vācu leģions, kas 21. novembrī vēl turēja savas pozīcijas.

22. novembra agrā rītā 9. pulks uzsāka uzbrukumu Tukuma virzienā. Pēc īsas kaujas pie Smārdes pretinieks atkāpās, un pievakarē 9. pulks iegāja Tukumā.

22. novembrī vēl arī Jelgavas rajonā notika sadursmes ar atejošā Bermonta kaŗaspēka arjergardiem. Šai dienā ienāca ģenerāļa Nieseļa priekšlikums izbeigt kaujas darbību un ļaut krievu-vācu spēkiem aizvākties.

Turpmākās dienās mūsu spēku virzīšanās noritēja pilnīgi bez sadursmēm. Pēdējās sadursmes notika 30. novembrī jau Lietuvas teritorijā. Tālākā virzīšanās pēc robežas sasniegšanas tika apturēta.

Sašauts bermontiešu zenitlielgabals, saņemts Jelgavā.

Bermonta armija saņēma ļoti jūtamu sitienu 1919. g. novembrā pirmajās desmit dienās pie Rīgas, pēc tam tai bija jāatkāpjas uz Jelgavu, kur gan vēl cerēja noturēties.

Jau drīz pēc Bermonta smagās neveiksmes pie Rīgas, kad bija jūtama mūsu armijas virzīšanās uz priekšu, tātad jau novembra vidū, bermontiešu vadībai bija jāatzīst, ka viņu lieta zaudēta. Tādēļ arī citas izejas vairs nebija, kā visu pasākumu likvidēt un lūgt vācu VI rezerves korpusa vadību uzņemties Bermonta armijas aizvešanu.

Mūsu galīgā uzvara pār Bermonta spēkiem jau bija nodrošināta ar mūsu uzvaru pie Rīgas. Kaujās Jelgavas rajonā Bermonta kaŗaspēkam tika atņemta pēdējā cerība vēl kaut ko panākt savā labā.

Šais kaujās mūsu kaŗaspēks no jauna pierādīja savu varonību un mūsu vadība — labu manevrēšanas prasmi.

8. Liepājas operācija.

1919. g. 22. jūnijā, izpildot vācu kaŗaspēka vadības evakuācijas pavēli, vācu garnizons no Liepājas izvācās. Liela daļa no šiem spēkiem novietojās Priekules rajonā. Vasarā ģenerālim Golcam izdevās panākt, ka 2. Gardes rezerves pulks tiek atsūtīts no Vācijas atpakaļ un novietots Priekules rajonā.

Tādā veidā 1919. gada rudenī Priekules rajonā atradās 2. Gardes rezerves pulks kapteiņa Plēves vadībā. Pulkam bija arī savs artilērijas divīzijs. Šim grupējumam pievienojās vēl Kuldīgas brīvprātīgo jēģeru korpuss — neliela bataljona sastāvā.

Lai nebūtu jābrauc uz Vāciju, kapteinis Plēve 6. oktobrī pārgāja Bermonta dienestā.

Ap to pašu laiku, oktobrī, mūsu Liepājas garnizonā ietilpa: Grobiņas bataljons, Latgales divīzijas papildu bataljons, 7. pulka 2 rotas un 6. pulka 1 rota. Kopsummā mūsu Liepājas garnizona sastāvs, pulkveža-leitnanta Dankera vadībā, līdzinājās vienam pastiprinātam kājnieku pulkam. Šie spēki bija vāji apbruņoti un nepietiekoši apmācīti.

8. oktobrī Liepājā izplatījās ziņas par Bermonta uzbrukumu Rīgai.

Līdz novembra sākumam Plēves grupa Priekules rajonā nekā neuzsāka. Novembra sākumā Bermonts tai deva pavēli ieņemt Liepāju.

Plēves grupas Kuldīgas brīvprātīgo jēģeru bataljons 5. novembrī ieņēma Aizputi, lai nodrošinātu Plēves grupas flanku pret ziemeļiem.

Liepājas virzienā bermontieši jau 4. novembrī ieņēma Grobiņu un tās pašas dienas vakarā uzņēma kaujas saskarus ar Liepājas garnizonu nocietinājumu līnijā.

Izšķirīgo uzbrukumu Liepājai Plēves grupa uzsāka 14. novembra agrā rītā. Pēc divu stundu ilgas artilērijas uguns sagatavošanas pulkst. 6 ienaidnieka kājnieki iesāka uzbrukumu mūsu Liepājas pozīcijām. Galvenais ienaidnieka spiediens vērsās pret Liepājas un Tosmares ezeru spraugu un pāri aizsalušajam Tosmares ezeram. Uzbrucējiem izdevās pārraut mūsu fronti, ieņemt dažus nocietinājumus un nokļūt jau līdz Kaŗa ostai un priekšpilsētai.

Mūsu stāvoklis bija kritisks, kad rīta gaismā tika uzsākts mūsu pretuzbrukums. Sīvās cīņās Kaŗa ostā un pie Saules muižas izdevās sakaut pretinieku un piespiest to atkāpties. Jau ap pulkst. 13 visas mūsu agrākās pozīcijas bija atgūtas. Plēves kaŗaspēks, pārsteigts ar mūsu straujo pretuzbrukumu, cieta neveiksmi un bija spiests atiet uz Grobiņu. Nākošajās dienās tas turpināja atkāpšanos Lietuvas robežas virzienā. Jau 26. novembrī Liepājas garnizons, sekojot atejošam pretiniekam, sasniedza Lietuvas robežu.

9. A t s k a t s.

Cīņas ar Bermonta armiju ilga pusotru mēnesi, pie kam veselu mēnesi kaujas ritēja pie mūsu galvas pilsētas Rīgas un pa daļai arī pašā pilsētā.

Bermonta uzbrukums, iesākts ar lielu pārspēku skaitliskā, apbruņojuma un arī tehniskā ziņā, draudēja iznīcināt mūsu jauno armiju un līdz ar to arī Latvijas valsts neatkarību.

Cīņa ar Bermonta armiju bija grūts pārbaudījums mūsu jaunajai armijai. Visa mūsu tauta un valsts lika cerības uz saviem tēvijas sargiem, ka tie godam veiks savu uzdevumu un iebrucējus padzīs. Mūsu armija, drošsirdīgu vadoņu vadīta, savu uzdevumu veica. Niknās cīņās mūsu armija, turpinādama savu veidošanos, norūdījās un izauga par lielu spēku.

Ilgstošās un sīvās kaujās abās pusēs zaudējumi bija lieli. Zaudējumus, kādus mūsu armijai nācās ciest pie Rīgas, nebija jācieš ne pirms Bermonta uzbrukuma, ne arī pēc tā.

Upuri nebija veltīgi, jo bija gūta pilnīga uzvara un viens no mūsu bīstamākiem ienaidniekiem, kas tīkoja pēc latvju zemes, satriekts.

Kauju laikā mūsu armijas skaitliskais sastāvs no 25.000 vīriem 1919. gada vasarā bija pieaudzis līdz 50.000, lai gan šim spēkam bija jācīnās divās frontēs. Šis spēks turpināja pieaugt, un tam pēc Bermonta sakaušanas stāvēja priekšā jauns liels uzdevums — Latgales atbrīvošana.

3. LATGALES ATBRĪVOŠANA

LATGALES ATBRĪVOŠANA

1. Latgales atbrīvošanas operāciju sagatavošana.

Pēc Bermonta sakaušanas mūsu armijas nākošais uzdevums bija Latgales atbrīvošana.

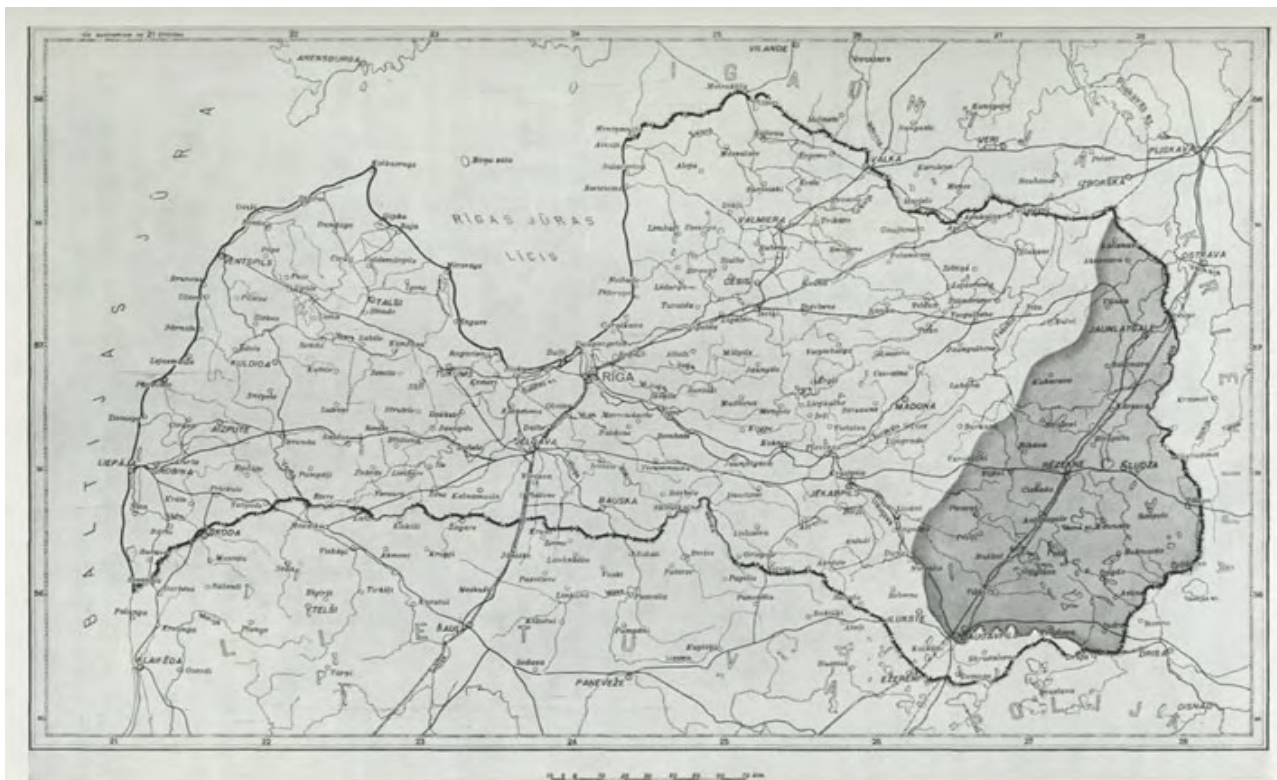
Decembrī, kad bija gūta uzvara pār Bermonta armiju, varēja paredzēt Latvijas armijas pārvešanu uz Latgales fronti, bet šim nolūkam bija vajadzīgs lielāks laiks, jo Latvijas dzelzceļi toreizējā stāvoklī nevarēja veikt īsā laikā tik lielu uzdevumu. Bez tam daļa spēku katrai varbūtībai pagaidām vēl bija jāatstāj Kurzemē. Decembrā beigās Igaunija pieņēma lielinieku priekšlikumu par pamiera sarunu uzsākšanu. Vēl pamiera sarunu laikā lielinieki ar nikniem uzbrukumiem mēģināja pārvarēt igauņu pretestību. Pamieru noslēdza 1920. gada 3. janvārī, taisni tai dienā, kad iesākās mūsu uzbrukums nolūkā atbrīvot Latgali. Šāds stāvoklis bija mums ļoti neizdevīgs, jo lieliniekiem atbrīvojās lieli spēki, kurus tie varēja izlietot mūsu frontē. Lai gan igauņi bija panākuši, ka pamiera noteikumos ietilpināja nolīgumu pārgrupēt lielinieku spēkus, kas bija savilkti pret tiem, tomēr spēku pārgrupēšana notika diezgan plašā mērā. Daļu no saviem spēkiem lielinieku armijas vadība bija jau uzsākusi pārvietot vēl īsi pirms pamiera parakstīšanas.

Latgales atbrīvošanai mūsu uzbrukumu būtu bijis izdevīgi uzsākt, kamēr vēl lielinieki aizņemti cīnās citās frontēs, lai gan, no otras puses, uzbrukums ziemas apstākļos nav viegls. Tā kā tai laikā pret lieliniekiem cīnījās arī citas nacionālās valstis, būtu bijis izdevīgi mūsu kara darbību saskaņot ar kādu no mūsu kaimiņiem. Saskaņā ar noslēgto pamieru Igaunija izstājās no kopīgo cīnītāju rindas, tādēļ tās līdzdalība izpalika.

Sevišķi labvēlīgi pret Latviju šai laikā izturējās Polija. Kad mūsu armija cīnījās ar Bermonta kaŗaspēku, Polijas maršals Pilsudskis atsūtīja mums 6.000 šauteņu un daudz municijas kā dāvanu Latvijas armijai. Vēl nebija beigušās mūsu cīņas ar Bermonta armiju, kad jau Polija piesolīja savu palīdzību Latgales atbrīvošanā. Polija deklarēja, ka viņai neesot vienaldzīgi, kam piederēs Latgale, bet tai nebūšot iebildumu, ja Latgale apvienosies ar pārējo Latviju. Maršals Pilsudskis bija izteicies, ka viņš grib palīdzēt Latvijai, lai iegūtu tās draudzību. Šis fakts uzskatams par īstas draudzības apliecinājumu bez kādiem slepeniem nolūkiem. Par palīdzības sniegšanu Polija neprasija kompensācijas. Jāatzīst, ka Latgales poļu muižnieki un daļa poļu sabiedrības būtu vēlējušies redzēt Latgali kā Polijas sastāvdaļu, bet Polijas valsts faktiskais vadītājs maršals Pilsudskis bija noteikti tam pretim, tādēļ ka tas vēlējās redzēt Latviju kā draudzīgu kaimiņu, bet ne kā ienaidnieku; un maršala Pilsudska ieskati bija noteicošie.

Protams, Latvijas un Polijas sadarbība par labu runāja arī interešu kopība, kas izrietēja no nepieciešamības cīnīties pret kopēju pretinieku. 1919. g. decembrī sarunas starp Latvijas armijas vadību un maršali Pilsudska pilnvaroto Polijas militāro pārstāvi noslēdzās ar vienošanos par latviešu un poļu kaŗaspēka sadarbību Dienvidlatgales atbrīvošanā. Uz šīs vienošanās pamata vēlāk tika izstrādāts kopīgs kaŗa operāciju plāns.

Visā visumā politiskais stāvoklis 1919. gada beigās bija mūsu valstij labvēlīgs.

Latvija 1920. g. 1. janvārī.

Tumšākā krāsā attēlotā valsts teritorijas daļa atradās lielinieku varā.

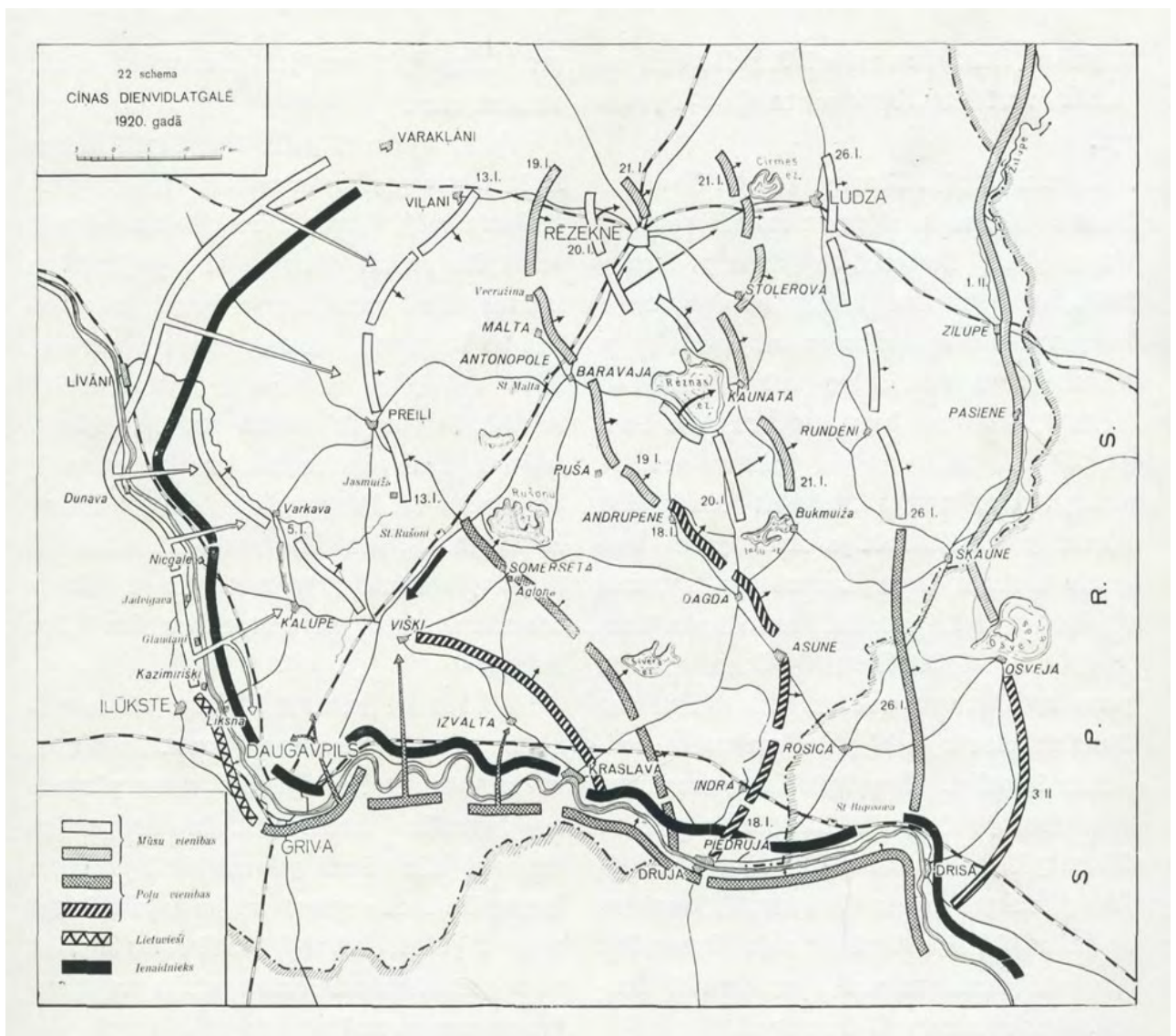
Laikā, kad mūsu armijas galvenie spēki cīnījās ar Bermonta armiju, Latgales frontē atradās tikai mūsu Kurzemes divīzija, Latgales partizānu pulks un vācu zemessargi. Pēc Bermonta padzišanas Liepājā sāka formēt mūsu 4. Zemgales divīziju, kuŗā kā kodols iegāja tie spēki, kas satrieca bermontiešus pie Liepājas. Gadu maiņā mūsu armijas skaitliskais sastāvs jau sniedzās pie 70.000. Mūsu spēku tālākā izveidošana joprojām turpinājās, lai gan trūka vēl artilērijas un tehnisko līdzekļu. Bija tikai 60 lielgabalu.

Lai varētu uzsākt uzbrukumu Latgales frontē, vispirms bija jānobeidz kara darbība pret Bermontu un tad visi brīvie spēki jāpārved uz jauno operāciju rajonu.

Vajadzēja rīkoties ātri, jo tikai tādā gadījumā sekmes varēja būt drošas. Katra nokavēta diena varēja mazināt mūsu izredzes, jo deva iespēju pretiniekam pievest jaunus spēkus no citām frontēm. Bija jāsapaida, ka lielinieku armijas vadība pirmā kārtā pārvedīs uz mūsu fronti tos spēkus, kas līdz šim darbojās pret Igauniju. Vajadzēja ņemt vērā arī to, ka kaŗošanas apstākļi Latgales frontē bija citādi nekā Bermonta frontē, jo lieliniekiem bija milzīga aizmugure ar neierobežotu līdzekļu un spēku pievešanas iespēju.

1919. gada decembrā beigās uz Latgales fronti iesāka pārvest Latgales divīziju. Mūsu pārējie spēki vēl atradās Bermonta frontē. Kamēr Bermonta spēku atliekas nebija no Lietuvas aizvāktas, tikmēr bija jātura daži spēki pie Lietuvas robežas. Mūsu spēku pārvešana uz Latgales fronti, dzelzceļu vājo pārvadāšanas spēju dēļ, gāja samērā gausi, tā ka uzbrukums bija jāsāk tikai ar daļu no mūsu spēkiem. Pēc Latgales divīzijas ierašanās mūsu spēki Latgales frontē pieauga līdz 15.000 vīriem ar 32 lielgabaliem.

Mūsu armija 1919./1920. gadu maiņā Latgalē ieņēma šādu fronti:

- 3. Jelgavas pulks — Daugavas kreisajā krastā no Kazimirišķiem līdz Dignājai;
- Latvijas vācu zemessargi — Līvānu rajonā no Daugavas, iepretim Dignājai, līdz rajonam dienvidos no Atašienes stacijas;
- 2. Ventspils pulks — no Atašienes stacijas rajona līdz Lubānas ezeram;
- 1. Liepājas pulks — gar Lubānas ezera rietumu un ziemeļu krastu un tālāk līdz Golvariem;
- Latgales partizānu pulks — no Golvariem līdz Liepnas rajonam.

Pa labi no mūsu armijas, Daugavas kreisajā krastā no Kazimirišķiem līdz Daugavpilij, apm. 20 km frontē atradās Lietuvas armijas daļas; tālāk gar Daugavu no Daugavpils līdz Drisai — Polijas armija. Pa kreisi no mūsu armijas ziemeļos no Liepnas vēl atradās dažas igauņu kara spēka vienības.

Pret mūsu armiju Latgalē atradās lielinieku 15. armija frontē no Pliskavas līdz Polockai. Pēc pamiera noslēgšanas ar igauņiem lielinieku 7. armija pārņēma visu Igaunijas fronti, ar ko 15. armijas fronte tika saīsināta.

Tieši pretim Latvijas armijai 1920. g. 1. janvārī bija novietoti šādi lielinieku spēki:

- pret mūsu Latgales partizānu pulku — 6 kājnieku pulki un 1 jātnieku eskadrons, kuŗu kaujas sastāvs kopskaitā bija 2.700 vīru;
- pret mūsu 1. un 2. pulku — 4 kājnieku pulki, 1 komunistu trieciena bataljons, to kaujas sastāvs kopskaitā bija 2.600 vīru;
- pret mūsu vācu zemessargiem un 3. pulku — 3 strēlnieku pulki, atsevišķa komunistu rota un 1 jātnieku divīzions, kuŗu kaujas sastāvs kopskaitā bija 1.800 vīru.

Pavisam pret mūsu fronti atradās spēki ar 7.000 vīru kaujas sastāvu un 60 dižgabaliem, bez tam vēl — 4 bruņotie vilcieni un dažas tehniskās daļas.

Pret poļiem Daugavas frontē atradās apmēram 2 lielinieku divīzijas.

Ar Latgales divīzijas pienākšanu mūsu spēkus Latgales frontē varēja vērtēt 14.500 vīru stiprumā ar 32 dižgabaliem. Tātad kauju sākumā mūsu spēki kājnieku ziņā bija divkārsā pārsvarā, bet ienaidnieka spēki — tādā pašā pārsvarā artilērijas ziņā. Pretiniekam bija ļoti viegla iespēja savus spēkus Latgales frontē palielināt, pārvedot tos no citām frontēm. Tā tas arī notika, tiklīdz mūsu uzbrukums bija uzsākts.

Latgales atbrīvošanai no mūsu puses paredzēja Kurzemes un Latgales divīziju, kā arī Latvijas vācu zemessargus un Latgales partizānu pulku. Poļi paredzēja darboties ar kaŗaspēka grupu 2 kājnieku un 1 jātnieku divīzijas stiprumā ģenerāļa Ridz-Smiglija vadībā. Saskaņā ar noslēgto vienošanos Latvija apņēmas apgādāt ar uzturu to poļu kaŗaspēku, kas darbosies Latgalē; kaŗa trofējas bija paredzēts sadalīt šādi: visi ieroči pienācās Latvijai, dzelzceļu materiāli dalāmi uz pusēm.

Mūsu uzbrukuma mērķis bija atbrīvot no ienaidnieka Latvijas teritorijas austrumu daļu un sasniegt mūsu zemes austrumu robežu, pēc kam atbrīvotos apgabalus noturēt, jo bija sagaidāmi lielinieku pretuzbrukumi. Šī iemesla dēļ mūsu valsts austrumu pierobežas rajonā bija jāieņem izdevīga aizstāvēšanās pozīcija un tā jānocietina un jānotur.

Uzbrukumu bija nolemts izdarīt ar mūsu armijas abiem spārnēm.

Pirmo triecienu kopā ar poļu kaŗaspēka grupu bija jāizdara mūsu armijas labajam spārnim, kuŗam vajadzēja pāriet Daugavu Nīcgales rajonā un turpināt uzbrukumu austrumu virzienā, lai savienotos ar poļu kaŗaspēku. Poļiem bija paredzēts pāriet Daugavu austrumos no Daugavpils, lai pēc tam uzbruktu austrumu un ziemeļaustrumu virzienā.

Pēc šī trieciena bija jāizdara otrs trieciens ar mūsu armijas kreiso spārnu nolūkā vispirms ieņemt Abrenes dzelzceļa mezglu un sasniegt mūsu valsts ziemeļaustrumu robežu, pēc tam turpināt uzbrukumu, lai atbrīvotu mūsu valsts atlikušo daļu.

Poļu kaŗaspēka vadība uzbrukumu gribēja izdarīt pēc iespējas ātrāk, bet tā kā mūsu kaŗaspēku tik drīz uz Latgales fronti pārsviet nevarēja, tad vienojās par kopīgā uzbrukuma sākšanu 1920. g. 3. janvārī. Mūsu armijas kreisā spārna uzbrukumam vajadzēja sākties 5. janvārī, bet tas tomēr bija jāatliek uz 9. janvāri.

Ar poļiem noslēgtā vienošanās bija domāta tikai pirmajam kaŗa darbības posmam.

No mūsu puses šai kaŗa darbības posmā bija jāpiedalās Kurzemes divīzijai šādā sastāvā: 3. pulks, 9. pulks, vācu zemessargi, Kurzemes divīzijas eskadrons, bruņotais vilciens un 5 baterijas. Kurzemes divīzijas vadība pagaidām bija uzticēta pulkvedim-leitnantam Puriņam. Kurzemes divīzija bija pakļauta poļu kaŗaspēka grupas priekšniekam.

2. Daugavpils atbrīvošana.

1920. gada 3. janvārī iesākās uzbrukums mūsu armijas labajā spārnā. Pēc uzbrukuma plāna pirmā kārtā vajadzēja sasniegt Krāslavas, Višķu, Dubnas upes līniju.

Jau 1. janvārī mūsu daļas bija ieņēmušas uzbrukuma izejas stāvokli, novietojoties šādi:

— 3. pulks, 1.800 vīru, — Daugavas kreisajā krastā, Kazimirišķu—Jadvigavas līnijā;

— 9. pulks, 1.800 vīru, pēc pienākšanas tikko nomainījis 3. pulka vienības, — Daugavas kreisajā krastā no Nīcgales līdz Dunavai;

— vācu zemessargi, 2.100 vīru, — Daugavas labajā krastā austrumos no Līvāniem.

Pavisam Kurzemes divīzijas kaujas spēks bija 5.600 vīru ar 17 dižgabaliem.

Lielinieku daļas pret mūsu Kurzemes divīziju bija ieņēmušas izdevīgas pozīcijas, galvenā kārtā Daugavas labajā krastā. Ienaidnieka pusē pret Kurzemes divīziju atradās 3 kājnieku pulki, bez tam vēl viena komunistu rota un 1 eskadrons. Šo daļu kaujas spēks tieši frontē, neskaitot rezerves, bija 2.000 vīru ar 24 lielgabaliem.

Uzbrukums sākās agrā rītā. Laiks bija auksts. Ļoti dziļais sniegs ievērojami apgrūtināja kaņaspēka kustības.

Mūsu uzbrukums ienaidnieku pilnīgi pārsteidza, jo šo uzbrukumu viņš nebija gaidījis, kaut gan tā 15. armijas vadībai bija dažas ziņas par poļu gatavošanos.

Vācu zemessargiem vajadzēja uzbrukt ar labo spārnu un sasniegt Dubnas upi. To viņi arī viegli izdarīja, uzbrukumu uzsākdami agrā rītā.

9. pulks uzsāka uzbrukumu pulkst. 6,30 un pārgāja Daugavu Dunavas-Nīcgales rajonā. Pēkšņā uzbrukumā izdevās ātri izsist ienaidnieku no viņa pozīcijām Daugavas labajā krastā. Viens pulka bataljons pie Nīcgales stacijas sastapa sīvu pretestību. Šeit darbojās arī ienaidnieka bruņotais vilciens. Bataljons straujā uzbrukumā ieņēma ienaidnieka pozīcijas un piespieda bēgt arī bruņoto vilcienu, kas vēlāk pie Līksnas krita mūsu 3. pulka rokās. Jau vakarā 9. pulks bija sasniedzis norādīto uzbrukuma mērķi — Dubnas upi.

3. pulks pārgāja Daugavu pa ledu Gludānu rajonā. Diviem bataljoniem izdevās nepamanītiem pāriet Daugavu un pārsteigt ienaidnieku, bet vienam bataljonam vajadzēja Daugavas labo krastu ieņemt ar kauju.

Pulks ar 2 bataljoniem uzbruka Kalupes virzienā, bet vienu bataljonu virzīja uz Daugavpili. Šis bataljons pie Līksnas stacijas sastapa sīvu pretestību. Šeit ienaidnieka spēkus pabalstīja spēcīga artilērija un bruņotais vilciens. Bataljons uzbruka, apņēmot staciju no divām pusēm. Ienaidnieks neizturēja un atkāpās. Bruņotā vilciena apkalpe pameta vilcienu un aizbēga. Šis vilciens jau dažas stundas iepriekš pie Nīcgales bija cīnījies ar 9. pulku. Tagad pie Līksnas apkalpe to pameta, jo zināja, ka atkāpšanās ceļš uz Daugavpili jau atgriezts. 3. pulka II bataljons pievakarē iegāja Daugavpilī, kurū jau ap pulkst. 14 bija ieņēmis poļu kaņaspēks. Šim bataljonam vajadzēja reprezentēt Latvijas armiju atbrīvotā Daugavpilī.

4. janvārī 3. pulks turpināja uzbrukumu un ar kauju sasniedza pievakarē Kalupes līniju. 5. janvāra vakarā 3. pulks sasniedza savu mērķi Dubnas upes līniju, nodibinot sakarus ar 9. pulku pa kreisi un ar poļu kaņaspēku pa labi.

4. un 5. janvārī 9. pulks un vācu zemessargi izdarīja vairākus sekmīgus izlūku gājienus, nodarot ienaidniekam zaudējumus.

Arī poļu kaņaspēks savu uzbrukumu uzsāka 3. janvārī agri no rīta. Uzbrukumā Daugavpilij piedalījās 1. leģionāru divīzija. Šīs divīzijas 1. pulks pārgāja Daugavu nedaudz augšpus Daugavpils un uzbruka pilsētai, apejot to no austrumiem un ziemeļiem. Tai pašā laikā 5. leģionāru pulks uzbruka Višķu virzienā. 2. leģionāru divīzija ar savu 7.

pulku uzbruka Izvaltas virzienā, lai nodrošinātu pret Daugavpili operējošā kaŗaspēka sānus un aizmuguri.

Poļu 1. leģionāru pulks Daugavpilī ielenca ievērojamus pretinieka spēkus. Šo spēku izlaušanās mēģinājumu ziemeļu virzienā poļu kaŗaspēks atsita. Tomēr vēlāk pretiniekam izdevās atrast spraugu poļu frontē un izlauzties no Daugavpils ziemeļaustrumu virzienā. 3. janvārī ap pusdienas laiku poļu kaŗaspēks ielauzās Daugavpils pilsētā un ielu cīņās to ieņēma. Drīz pēc tam bez sevišķas pretestības ieņēma arī Daugavpils cietoksni. Uzbrukuma pirmajā dienā bija iegūts daudz trofēju. Nākošajās dienās poļu kaŗaspēks turpināja uzbrukumu, un 5. janvārī tas sasniedza Višķu rajonu.

No 7. līdz 10. janvārim Višķu rajonā ienaidnieks izdarīja nemitīgus pretuzbrukumus, kuŗos piedalījās 6 svaigi pulki, nesen pārvesti no Igaunijas frontes. Lielinieku pretuzbrukumi bija vērsti galvenā kārtā pret poļu kaŗaspēka kreiso spārnu un pa daļai arī pret mūsu 3. pulku. Kā poļi, tā arī mūsu 3. pulks visus pretinieka uzbrukumus atsita un ieņemtus rajonus noturēja.

5. janvārī Daugavpils atbrīvošanas operācija jau bija noslēgusies. Mūsu un poļu uzbrukums visur bija labi sekmējies un ienaidnieks visur cietis neveiksmi. Pirmais kopīgais latviešu un poļu spēku uzbrukums bija labi izdevies un spraustie mērķi sasniegti noteiktā laikā. Mums mūsu uzbrukuma izdošanās bija sevišķi svarīga, lai poļiem varētu parādīt mūsu pulku augstās kaujas spējas un manevrēšanas prasmi. Neraugoties uz nelabvēlīgiem laika apstākļiem, stipro salu un dziļo sniegu, mūsu kaŗaspēks uzbrukuma izpildīšanā pierādīja lielu varonību un gribu atbrīvot dzimto zemi. Ienaidnieka daļas mūsu uzbrukuma laikā bija cietušas lielus zaudējumus.

Ieņemtajos apgabalos sāka rīkoties latviešu civīlās iestādes, un visur tika pasvītrots, ka ieņemtie apgabali pieder Latvijai.

3. M ū s u u z b r u k u m s Z i e m e ļ l a t g a l ē .

Sākumā bija paredzēts mūsu uzbrukumu Ziemeļlatgalē uzsākt vienā laikā ar uzbrukumu Daugavpils rajonā. Uzbrukuma vadību Ziemeļlatgalē bija jāuzņemas Latgales divīzijas komandierim pulkvedim Berķim. Viņa rīcībā atradās 7., 8. un Latgales partizānu pulks. Bez tam vēl Latgales divīzijas komandierim operatīvā ziņā tika pakļauti 1. un 2. pulks. Tātad pulkvedim Berķim bija pakļauti visi tie mūsu spēki Austrumfrontē, kas neietilpa kopdarbībai ar poļiem paredzētā grupā. Tā kā noteiktā laikā uzbrukumam nepieciešamos spēkus nevarēja šurp pārvest, tad uzbrukuma sākumu Ziemeļlatgalē atlika uz 9. janvāri. Uzbrukuma atlikšana bija ļoti neizdevīga, jo varēja gaidīt, ka katra nokavēta diena var sagādāt liekus zaudējumus tādēļ, ka ienaidnieka kaŗaspēka vadībai bija iespējams pievest svaigus spēkus frontes pastiprināšanai.

Uzbrukuma mērķis bija Abrenes dzelzceļa mezgls, kas bija svarīgs punkts ienaidnieka satiksmē starp Pliskavu un Daugavpils - Rēzeknes rajonu. Caur Abreni gāja visi spēku pārvadājumi no Igaunijas frontes.

Latgales divīzijai bija uzdots sagrupēt lielākus spēkus gar Gulbenes - Abrenes dzelzceļu un ar stipru grupējumu dot ienaidniekam sitienu Abrenes virzienā, ieņemt Abreni un izvirzīties līdz Ludzas upei. Uzbrukuma izpildīšanai varēja izlietot 8., 7. un Latgales partizānu pulku. Pārējām daļām — 1. un 2. pulkam — vajadzēja saistīt ienaidnieka spēkus frontē ar vietējiem uzbrukumiem.

Mūsu spēku grupējums bija šāds:

— 2. pulks, 1.800 vīru — frontē no Krustpils - Rēzeknes dzelzceļa līdz Lubānas ezeram;

— 1. pulks, 1.800 vīru — frontē no Lubānas ezera līdz Golvariem.

Tālāk uz ziemeļiem atradās uzbrukuma galvenie spēki:

— Latgales partizānu pulks, 2.500 vīru — frontē no Golvariem līdz Stampaku rajonam;

— 8. pulks, 1.300 vīru — no Stampaku rajona līdz Liepnai;

— 7. pulks, 950 vīru — divīzijas rezervē Balvos un Liepnā;

— Latgales divīzijas eskadrons — 150 vīru.

Kopskaitā pulkveža Berķa grupējuma spēku kaujas sastāvs bija 8.500 vīru un 14 dižgabalus.

Pretim Latgales divīzijas komandierim pakļautiem mūsu spēkiem atradās šādi lielinieku spēki:

a) pretim mūsu uzbrukuma grupējumam — 6 pulki, kopskaitā 2.500 vīru kaujas sastāvā;

b) pret Latgales divīzijas pārējo fronti — 4 pulki, kopskaitā 2.000 vīru, un komunistu trieciena bataljons — 600 vīru;

c) vēl 2 eskadroni — 250 vīru.

Pavisam kopā pretinieka kaujas spēks bija ap 5.000 vīru ar 39 dižgabaliem un 3 bruņotiem vilcieniem.

No šī spēku salīdzinājuma redzams, ka mums bija pietiekošs kājnieku pārsvars, bet pretiniekam — ļoti liels pārsvars artilerijā.

Kaujas darbība Ziemeļlatgalē bija grūtāka tādēļ, ka tur purvaino mežu rajons bija maz apdzīvots ar vāji attīstītu ceļu tīklu. Sakarā ar to bija apgrūtināta mūsu spēku novietošana mājās. Arī karšu trūkums apgrūtināja kaŗaspēka orientēšanos apvidū.

Kad nobeidzās Latgales divīzijas pārvešana, pulkvedis Berķis deva pulkiem šādus uzbrukuma uzdevumus:

a) 2. pulkam virzīties gar Rēzeknes dzelzceļu un sasniegt Osas upi;

b) 1. pulkam sasniegt Varakļānu-Strūžānu līniju;

c) Latgales partizānu pulkam (4 bataljoni) ar piedalīto 1. pulka bataljonu uzbrukt 2 grupējumos : ar vienu Kārsavas virzienā, ar otru Abrenes virzienā un sasniegt tagadējo Latvijas robežu;

d) 8. pulkam uzbrukt 2 kolonnās: ar vienu gar dzelzceļu uz Viļaku-Abreni, ar otru Katlešu virzienā;

e) 7. pulkam palikt divīzijas rezervē Balvu-Liepnas rajonā.

Spēku pievirzīšanu un pārgrupēšanu paredzēja uzsākt jau 5. janvārī. Pirms uzbrukuma sākuma, 6. un 7. janvārī 1. un 2. pulks izdarīja sekmīgus izlūku gājienus nolūkā saistīt ienaidnieka uzmanību šo pulku frontes iecirknī.

9. janvāra rītā iesākās uzbrukums visā Ziemeļlatgales frontē. 8. pulkam šajā uzbrukumā bija vissvarīgākais uzdevums. 8. pulks uzbruka Viļakas virzienā. Pēc pretinieka frontes pārraušanas austrumos no Stampaku purva 8. pulks jau priekšpusdienā ieņēma Viļaku, apejot to no ziemeļiem un dienvidiem. Šeit ļoti sekmīgi darbojās pulka riteņbraucēju rota, apiedama pretinieka pozīcijas un sekmīgi vajājot bēgošās lielinieku kaŗaspēka daļas. Pēcpusdienā, kad 8. pulks turpināja uzbrukumu Vecumu stacijas virzienā, tur ieradās pretinieka bruņotais vilciens ar palīgspēkiem. Šie spēki, bruņotā vilciena pabalstīti, pārgāja pretuzbrukumā Viļakas virzienā. 8. pulks šo pretinieka pretuzbrukumu sekmīgi

mazliet pavirzījās uz priekšu, atspiežot pretinieka priekšējās vienības. Lielinieku galveno spēku pretestību pārvarēt neizdevās, kādēļ partizānu pulka bataljoniem bija jāatiet uzbrukuma izejas stāvoklī. Dažās vietās pretinieks pat pārgāja niknos pretuzbrukumos, kuŗus tomēr mūsu vienības atsita.

Latgales partizāni guva labas sekmes tikai labajā spārnā ar savu I bataljonu, kas pārrāva pretinieka fronti Tilžas rajonā un ievērojami pavirzījās uz priekšu Kārsavas virzienā, ielauzdamies ienaidnieka novietojumā 15 km dziļumā.

1. un 2. pulks ar kaujām sekmīgi bija pavirzījušies uz priekšu visā savā frontē.

9. janvāra vakara tumsā mūsu kaŗaspēks uzbrukumu pārtrauca. Izņemot pašu fronts centru, uzbrukums bija devis labas sekmes. Saprotams, ka šoreiz pretinieku vairs pārsteigt nevarēja, kā tas bija 3. janvārī Dienvidlatgalē. Kaujas laikā tika saņemti daudzi gūstekņi no frontē jau agrāk konstatētām, kā arī jaunpienākušām kaŗaspēka daļām. Šīs ziņas bija nepatīkamas, jo norādīja, ka frontē sastaptas jaunas pretinieka kaŗaspēka daļas no Igaunijas frontes un ka arī turpmāk var sagaidīt jaunu pastiprinājumu pienākšanu.

10. janvāra naktī, kad 8. pulka vienības atradās atpūtā un nākošajā rītā gatavojās turpināt uzbrukumu, pretinieks no Vecumu stacijas iesāka pretuzbrukumu ar kādu pulku, kuŗu iepriekšējā vakarā pa dzelzceļu bija atvedis no Abrenes. Šo pretuzbrukumu 8. pulks atsita. No rīta ienaidnieks pretuzbrukumu atjaunoja un, tā kā šai vietā viņa spēki te sāka lauzties uz priekšu, 8. pulka vienības nonāca grūtā stāvoklī. Stāvokli uzlaboja pulka riteņbraucēju rotas sitiens pretinieka uzbrucējas vienības flankā un aizmugurē. Lielinieki, ar šādu pretdarbību pārsteigti, neizturēja un atkāpās. Riteņbraucēju rota ieņēma Vecumu staciju, kur ienaidnieka spēki vēl mēģināja pretoties. 8. pulka vienības pavirzījās uz priekšu, pie kam ap pusdienas laiku riteņbraucēju rota nokļuva pretinieka frontes aizmugurē līdz Gorku ciemam, kur saņēma gūstā Pēterpils brigādes komandieri ar stābu. Turpat šai rotai izdevās izklīdināt kādu lielinieku armijas 84. pulka kolonnu, kas devās uz fronti. Naktī riteņbraucēju rota atgāja pie pulka galveniem spēkiem.

8. pulka kreisais spārnš sekmīgi atsita pretinieka uzbrukumu Katlešiem.

Varēja nojaust, ka pretinieka kaŗaspēka vadība pieliek visas pūles, lai noturētu Abrenes dzelzceļu mezglu, jo tas bija nepieciešams lielinieku spēku sekmīgai darbībai. Caur Abreni notika gandrīz visas 15. armijas piegāde, bez tam caur Abreni varēja ērti pārsviest spēkus no Igaunijas frontes uz dienvidiem, kā arī no viena mūsu frontes iecirkņa uz otru. Ar to arī izskaidrojama lielinieku sīva pretestība un daudzi niknie pretuzbrukumi rietumos no Abrenes.

10. janvārī Latgales partizānu pulka kreisais bataljons vēl pavirzījās uz priekšu un sāka apdraudēt pretinieka Šķilbēnu pozīcijas no ziemeļiem. Tomēr arī šinī uzbrukuma dienā Latgales partizāniem neizdevās Šķilbēnu pozīciju pretestību pārvarēt. Partizānu pulka I bataljons turpināja savu uzbrukumu un guva ievērojamas sekmes. Tam izdevās ieņemt Kārsavas staciju, kur saņēma bagātīgas kaŗa trofējas. Latgales partizānu eskadrons pēc Kārsavas stacijas ieņemšanas devās Kārsavas pilsētas virzienā, bet to ieņemt nevarēja, kādēļ pa nakti atgāja uz stacijas rajonu. Ar Kārsavas stacijas ieņemšanu tika pārtraukta pretinieka dzelzceļu kustība uz Pliskavas - Rēzeknes līnijas. Šo dzelzceļu gan neizdevās pārraut Abrenē, tā kā tas bija domāts, bet Kārsavā. Tomēr nolūks — ienaidnieka kustības pārtraukšana — bija sasniegts.

1. un 2. pulks pavirzījās uz priekšu un ieņēma Dricēnus un Varakļānus.

Arī 10. janvārī mūsu frontē bija parādījušās jaunas pretinieka kaŗaspēka daļas, kas agrāk bija Igaunijas frontē.

3. Jelgavas kājn. pulka 1. rota Latgales frontē 1919. g. februara sākumā.

Lielinieku 15. armijas komandieris pēc mūsu sekmīgā uzbrukuma Dienvidlatgalē bija nolēmis sapulcēt Rēzeknes rajonā ievērojamus spēkus, lai ar tiem izdarītu plaša vēriena pretuzbrukumu Krustpils virzienā un atšķeltu mūsu operējošās grupas vienu no otras. Bez tam vēl pretinieka armijas augstākā vadība sāka koncentrēt spēkus Sebežas rajonā, lai ar tiem izdarītu pretuzbrukumu Daugavpils virzienā. Ar šo darbību bija domāts izdarīt divus spēcīgus sitienus mūsu un poļu spēkiem, lai atgūtu zaudēto teritoriju. Mūsu sekmes Abrenes rajonā un uzbrukuma tālākā attīstīšanās Dienvidlatgalē izjauca šos pretinieka karaspēka vadības nodomus. Domājams, ka šie lielinieku projektētie pretuzbrukumi nebūtu apturējuši mūsu uzbrukuma gaitu, bet tomēr to varētu palēnināt. No pretuzbrukuma Krustpils virzienā bija jāatsakās, jo šie spēki ļoti bija vajadzīgi sadragātās frontes nostiprināšanai. Pēc mūsu sekmēm Ziemeļlatgalē 15. armijas komandieris uzdeva savas 4. divīzijas komandierim likvidēt radušos frontes pārrāvumu. Sākumā tas bija domāts kā pretuzbrukums, bet tā kā jaunpienākušie pulki tika ievadīti frontē pa daļām, tad no aktīvas pretdarbības nekas neiznāca un bija jāaprobežojas tikai ar dažiem vietējiem pretuzbrukumiem. Tomēr Sebežas grupējuma izlietošana pasīvai pretdarbībai bija noliegta.

11. janvārī Latgales divīzijas daļas turpināja uzbrukumu, pie kam šinī dienā 8. pulks ar kaujām visā frontē pāvirzījās uz priekšu. Latgales partizāni ar savu kreiso spārnu apgāja Šķilbēnu pozīcijas no ziemeļiem, kas piespieda pretinieku šo izdevīgo pozīciju atstāt. Ar savu labo spārnu partizāni ieņēma Kārsavas pilsētu. Pretinieks no Šķilbēnu pozīcijas atgāja aiz Kuchvas upes.

1. pulks ar saviem abiem spārnieniem no rīta pāvirzījās uz priekšu, bet tad lielinieki ar prāviem svaigiem spēkiem pārgāja pretuzbrukumā un piespieda 1. pulku atstāt Dricēnu rajonu. Vakarā pretinieka atkārtotais uzbrukums 1. pulka frontē tika atsists.

2. pulka kreisā spārna uzbrukums apstājās pretinieka pieaugušās pretestības dēļ. Ap pusnakti pulks pāvirzījās uz priekšu un 12. janvārī agri no rīta ieņēma Viļānus.

12. janvārī Latgales divīzijas komandieris uzdeva partizāniem ieņemt Abreni.

Šai dienā dažās vietās mūsu kaŗaspēka daļas nedaudz pavirzījās uz priekšu, Abreni ieņemt tām tomēr neizdevās. Visā frontē atkārtojās nikni lielinieku pretuzbrukumi, kuŗi sekmes neguva. Šajos pretuzbrukumos piedalījās jaunas kaŗaspēka daļas, kas agrāk mūsu frontē nebija konstatētas.

Četru dienu kaujās mūsu spēki Ziemeļlatgalē bija ievērojami pavirzījušies uz priekšu, lai gan šī virzīšanās nebija visai strauja, kas izskaidrojams ar to, ka pretiniekam arvienu vēl turpināja pienākt frontē jauni pulki. Pavisam kopš uzbrukuma sākuma mūsu frontē no jauna bija pienākuši 9 — 10 pulki, kas ne tikvien izlīdzināja spēku samēru, bet dažās vietās pat radīja spēku pārsvaru pretinieka pusē. Pieauguši bija pretinieka spēki arī poļu frontē.

Tomēr Latgales divīzijas cīņas bija vaiņagojušās sekmēm, un Pliskavas — Daugavpils dzelzceļš pie Kārsavas jau bija pārrauts.

4. Vispārējais uzbrukums Latgalē no 13. līdz 20. janvārim.

Sakarā ar pastāvīgo pretinieka spēku pieaugumu radās bažas, ka, nodibinoties ienaidnieka pārspēkam, mūsu uzbrukums varētu apstāties. Tādēļ vajadzēja uzbrukumu turpināt pēc iespējas ātrāk un visā frontē. Apstākļi pat neļāva nogaidīt Vidzemes divīzijas pulku pārvešanu uz Latgales fronti. Latgales divīzijas turpmākās darbības nodrošināšanai vispirms vajadzēja ieņemt Abrenes dzelzceļu mezglu.

Lai uzbrukumu turpinātu visā frontē, vajadzēja sarunāties arī ar poļu kaŗaspēka vadību. Pirmā vienošanās ar poļiem zīmējās tikai uz Daugavpils ieņemšanas operāciju. Ar poļiem panāca ātru vienošanos par turpmāko sadarbību līdz Latgales pilnīgai atbrīvošanai. Sadarbības noteikumi palika līdzšinējie.

Jauna uzbrukuma sākumu nolika 13. janvārī. Saskaņā ar uzbrukuma plānu Kurzemes divīzijas rīcībā pārgāja 2. pulks, pie kam turpmāk darbības robeža starp mūsu Ziemeļlatgales un Dienvidlatgales grupējumu gāja gar Krustpils - Rēzeknes dzelzceļu, mazliet ziemeļos no tā.

Tālākā uzbrukumā poļi no Višķu - Aglonas rajona mainīja fronti pret austrumiem. Poļiem pāri Daugavai Krāslavas rajonā pārnāca visa viņu 3. leģionāru divīzija.

13. janvārī visa mūsu fronte pavirzījās uz priekšu, pie kam 8. pulks ieņēma Grēku kalnu starp Abreni un Rītupes staciju, bet Latgales partizānu pulks — Punduru stacijas rajonu. Lielinieku stiprās pretestības dēļ partizāniem neizdevās ieņemt ne Abrenes, ne Purvmalas staciju. 1. pulks, no rīta atsitis pretinieka uzbrukumu, pievakarē ieņēma Rogovkas - Dricēnu rajonu. 9. pulks ar kauju ieņēma Preiļus un Jasmuižas rajonu, bet 3. pulks — Vīgantū stacijas rajonu. Arī poļu kaŗaspēks bija sekmīgi pavirzījies uz priekšu.

14. janvārī vissīvākās kaujas norisinājās mūsu frontes kreisajā spārnā. 8. pulkam ar niknām kaujām izdevās uz laiku sasniegt Rītupes staciju un atsist pretinieka uzbrukumus visā pulka frontē. Latgales partizāni ieņēma Abreni, bet pie Purvmalas stacijas saņēma pretinieka bruņoto vilcienu. Arī visā pārējā frontē mūsu spēki pavirzījās uz priekšu.

Kā no lielinieku rietumu frontes komandieŗa rīkojumiem redzams, 15. armijai vajadzēja 14. — 15. janvārī uzsākt pretuzbrukumu Krustpils virzienā, lai tādā kārtā iedzītu ķīli starp

latviešu un poļu spēkiem, jo pretinieka vadība domāja, ka latviešu labais flanks atrodas pie Krustpils dzelzceļa un ka pret Abreni ir sakoncentrēti ievērojami mūsu spēki — frontē Latgales divīzija, bet rezervē visa Vidzemes divīzija. 14. janvārī 15. armiju atkal pastiprināja ar jaunu spēku pievešanu no 7. armijas.

Mūsu pusē 15. janvārī frontē sāka pienākt Valmieras pulks, kuŗu atdeva kā rezervi Latgales divīzijas komandiera rīcībā.

15. janvārī un nākošajās dienās gandrīz visa mūsu fronte turpināja virzīties uz priekšu, tikai Abrenes - Rītupes rajonā mūsu uzbrukums apstājās ļoti spēcīgo lielinieku pretuzbrukumu dēļ. Ar jaunpienākušo daļu palīdzību pretiniekam izdevās šeit apturēt mūsu uzbrukumu un 16. janvārī pat atgūt Grēku kalnu. Šī punkta dēļ gandrīz visu janvāra mēnesi norisinājās nepārtrauktas cīņas ar mainīgām sekmēm, un tikai februāra sākumā mums izdevās to no jauna ieņemt un noturēt.

19. janvārī poļi jau bija sasnieguši Indras - Dagdas līniju un mūsu armijas labais spārn — Pušas - Maltas - Vecružinas līniju. Mūsu centrs uz priekšu bija virzījies lēnāk. Tomēr mūsu spēki bija paguvuši izveidot ap Rēzekni loku, kas jau sāka savilkties. Pretiniekam frontē atkal bija pienākušas jaunas daļas.

Uzbrukuma laikā mūsu kaŗaspēkam bez lielinieku pretestības bija jāpārvar vēl citas grūtības. Aizputinātie ceļi bija grūti izbrienami un stipri nogurdināja mūsu kaŗavīrus. Aukstais laiks vairoja saslimšanas gadījumus. Tā kā tai laikā Latgales iedzīvotāju starpā plosījās tīfa epidēmija, bieži vajadzēja izvairīties no kaŗaspēka novietošanas apdzīvotās vietās. Tomēr pavisam izsargāties no saslimšanas ar tīfu nebija iespējams. Neraugoties uz visām šīm grūtībām, kaŗavīru gara stāvoklis bija moŗs. Katrs kaŗavīrs izjuta savu ievērojamo pārkumu pār pretinieku un darīja visu iespējamo, lai ātrāk varētu atbrīvot Latgali.

5. R ē z e k n e s i e ņ e m š a n a.

Lai atvieglotu Latgales divīzijas darbību Abrenes rajonā un lai mūsu armijas centru izvirzītu vienā līnijā ar poļu armiju, mūsu armijas virspavēlnieks ģenerālis Balodis nolēma dot spēcīgu sitienu Rēzeknes rajonā nolūkā ieņemt Rēzekni. Rēzeknes ieņemšanu uzdeva Kurzemes divīzijai, kuŗai šim nolūkam bija jāsapulcē stipri spēki Maltas - Antonopoles rajonā, lai no turienes uzbruktu ziemeļaustrumu virzienā.

Ap 20. janvāri mūsu spēku stāvoklis Latgales frontē bija šāds:

1) Ziemeļlatgales grupējums — Latgales divīzija, pulkveŗa Berķa vadībā:

— Abrenes rajonā — 7., 8. un Latgales partizānu pulks, kopā 3.900 vīru;

— Kārsavas rajonā — 4. un 1. pulks, kopā 3.500 vīru;

2) Dienvidlatgales grupējums, Kurzemes divīzijas komandiera vadībā: 2. pulks, vācu zemessargi, 9. un 3. pulks, kopā 5.800 vīru.

Tātad kopsummā mūsu spēku bija 13.200 vīru.

Pretiniekam šai laikā frontē atradās vēl visi tie pulki, kas uzbrukuma sākumā stāvēja pret mūsu daļām. Daŗi no šiem pulkiem gan bija cietuŗi ievērojamus zaudējumus, bet daŗi bija paspējuŗi saņemt arī papildinājumus. No jauna pret mūsu spēkiem bija parādījuŗies vairāk kā 10 pulki. Bez tam vēl frontē darbojās vietējās komunistu formācijas, dzelzceļu bataljoni un apsardzības vienības. Šo spēku kaujas sastāvā ietilpa vismaz 14.000 vīru. Arī lielinieku artilērijas pārsvars ievērojami bija pieaudzis.

19. janvārī mūsu spēki bija sasnieguši:

— 3. pulks — Pušas rajonu, ap 10 km dienvidrietumos no Rēznes ezera;

— 9. pulks — rajonu starp Pušu un Maltas staciju;

— vācu zemessargi — Maltas staciju un rajonu ziemeļos no tās;

— 2. pulks — gar Krustpils — Rēzeknes dzelzceļu rajonu apm. 12 — 15 km rietumos no Rēzeknes.

Kurzemes divīzijas komandieris pulkiem deva šādus uzdevumus:

a) 3. un 9. pulkam uzbrukt ziemeļaustrumu virzienā, turēt sakarus ar poļu kaŗaspēku un nodrošināt Rēzeknes ieņemšanai paredzētā grupējuma labo flanku;

b) vācu zemessargiem uzbrukt Ludzas ezeru virzienā, lai apietu Rēzeknes rajonu no dienvidaustrumiem un atgrieztu pretinieka spēkiem atkāpšanās ceļus austrumu virzienā;

c) 2. pulkam uzbrukt vispārējā virzienā gar dzelzceļu un ieņemt Rēzekni.

Uzbrukuma plāns paredzēja Rēzeknes ieņemšanu 2 dienās, lai gan bija zināms, ka frontē pretiniekam ir ievērojami spēki un liels pārsvars artilerijā.

Uzbrukumu sāka 20. janvārī. Šai dienā 3. pulks sasniedza Ješu un Rēznes ezeru spraugu. 9. pulks savā uzbrukuma gaitā sasniedza Rēznes ezeru, pie kam tam bija jāpārvar sīva pretestība Rēznes ezera ziemeļrietumu krastā.

Vācu zemessargi sekmīgi virzījās uz priekšu un līdz vakaram sasniedza rajonu abās pusēs Rēzeknes - Daugavpils dzelzceļam, apm. 6 km attālumā no Rēzeknes. Arī 2. pulks bija pienācis 12 kilometros rietumos no Rēzeknes. Vairākās vietās izdarītie lielinieku pretuzbrukumi neizdevās.

21. janvārī bija paredzēta Rēzeknes ieņemšana, šim nolūkam Kurzemes divīzija izstrādāja šādu uzbrukuma plānu:

a) vācu zemessargiem ar vienu grupu līdz rīta gaismai pārtraukt dzelzceļa satiksmi starp Rēzekni un Ludzu, sabojājot ceļu apm. 15 km austrumos no Rēzeknes; ar pārējiem spēkiem pulkst. 6,30 uzsākt uzbrukumu, apņēmot ienaidnieku dienvidaustrumos no Rēzeknes;

b) 2. pulkam pulkst. 6,30 sākt uzbrukumu frontāli un ieņemt Rēzekni;

c) 3. un 9. pulkam turpināt uzbrukumu austrumu virzienā.

21. janvārī 3. un 9. pulks pavirzījās uz austrumiem.

Vācu zemessargu vadība nolēma uzbrukumu 21. janvārī izdarīt sekojoši:

a) ar Trieciena nodaļu, Barta nodaļu un Engelharta jātnieku nodaļu apiet Rēzekni no dienvidaustrumiem, sasniegt Cirmes ezeru, pārtraukt satiksmi starp Rēzekni un Ludzu un nodrošināt Rēzeknes ieņemšanu no austrumiem;

b) Hāna grupai pulkst. 6,30 uzsākt uzbrukumu un ieņemt Rēzekni no dienvidiem.

Šādi uzdevumi gan nesaskanēja ar divīzijas vadības nolūkiem. Ja vācu zemessargi uzbruka Rēzeknei, tam pēc mūsu virspavēlnieka stāba priekšnieka ģenerāļa Radziņa izteiktām domām varēja būt divējādi motīvi, proti:

1) nav izdevīgi uzbrukt gaŗām lielai pilsētai, kuŗa sevī var slēpt nezināmus draudus un apejošos spēkus apdraudēt no sāniem un no aizmugures; tādēļ jāsedzas pret šo pilsētu un vislabāk iespējams nodrošināties, ja paši uzbrūk;

2) patīkami gūt Rēzeknes iekārotāja godu.

Ap pulkst. 10, pēc 8 stundu gājienu, vācu zemessargu Trieciena nodaļa sasniedza dzelzceļu dienvidos no Cirmes ezera un mēģināja to izpostīt, tomēr tas neizdevās, jo trūka nepieciešamo līdzekļu. Šai laikā no Rēzeknes puses tuvojās 3 pretinieka bruņotie un vairāki kaŗaspēka vilcieni. Trieciena nodaļa šos vilcienus apšaudīja loŗmetējiem un

Mūsu baterija Latgales frontē 1920. gadā.

nodarīja lieliniekiem jūtamus zaudējumus. Sadursmēs ar lielinieku spēkiem saņēma daudz gūstekņu un ieroču.

Hāna nodaļa uzsāka pulkst. 6,30 uzbrukumu Rēzeknei no dienvidiem, satrieca lielinieku pretestību un ap pulkst. 8 ielauzās pilsētā. Rēzeknes II stacijas rajonā vēl iznāca sadursme ar pretinieka bruņoto vilcienu un dažām lielinieku vienībām. Ap pulkst. 9 arī no šejienes ienaidnieks bija padzīts. Vācu zemessargi saņēma gūstekņus no 5 dažādiem lielinieku pulkiem ar daudz ieročiem.

Vācu zemessargus 20. un 21. janvāra kaujās atbalstīja arī mūsu 3. bruņotais vilciens, darbodamies uz Daugavpils - Rēzeknes dzelzceļa līnijas. Dienvidos no Rēzeknes mūsu bruņotais vilciens, pabalstot uzbrūkošos kājniekus, piebrauca apm. 1½ km attālumā no pretinieka bruņotā vilciena «Lēņin Nr. 6» un pēc vairākiem sekmīgiem trāpījumiem piespieda to bēgt. Mūsu 3. bruņotam vilcienam Austrumfrontē, kopš Latgales atbrīvošanas operāciju sākuma, bija jau izdevies sabojāt trīs ienaidnieka bruņotos vilcienus.

2. pulks uzbruka Rēzeknei no rietumiem un ar kaujām pulkst. 12 ienāca šai pilsētā.

Arī 1. pulks šai dienā pavirzījās uz priekšu.

21. janvāra uzbrukums bija beidzies ar ļoti spožām sekmēm. Šai dienā mūsu fronte bija pavirzīta apm. 22 km uz austrumiem. Pretiniekam bija nodarīti smagi zaudējumi, un daudzas viņa daļas cietušas tādā mērā, ka nebijušas vairs derīgas kaujas uzdevumiem.

Rēzeknes ieņemšana bija ievērojams militārs un politisks ieguvums. Svarīga militāra nozīme bija Rēzeknes dzelzceļu mezglam, kas atviegloja kaņaspēka tālāko apgādi. Arī politiskā ziņā tas bija ievērojams ieguvums, jo Rēzekne uzskatāma par Latgales kultūrālās dzīves centru. Ar Rēzeknes ieņemšanu mēs atkal atkārtoti pierādījām saviem sabiedrotiem, ka esam stipri un protam cīnīties par savas zemes atbrīvošanu un pratīsim arī to turpmāk aizstāvēt.

6. Valsts austrumu robežas sasniegšana.

Vidzemes divīzijas daļu izlūku gājiēnos lieliniekiem atņemtie lielgabali 1920. g. vasarā.

Pēc Rēzeknes ieņemšanas mūsu fronte bija iztaisnojusies. Tā kā arī mūsu spēki bija izstiepti gandrīz vienmērīgi visā frontē un šo spēku pārgrupēšana vairs nebija iespējama, tālākais uzbrukums varēja noritēt vienīgi frontāli. Ar uzbrukuma turpināšanu kavēties nedrīkstēja. Mūsu valsts austrumu robeža bija jāasniedz visā drīzumā. To prasīja apstākļi, jo pretinieks varēja ātrāk palielināt savus spēkus frontē, un, otrkārt, mūsu austrumu robežu vajadzēja sasniegt un nostiprināt vēl pirms pavasara atkušņiem. Bez tam drīzumā bija paredzēts noslēgt pamieru.

Pretinieka 15. armijas pulki Rēzeknes rajonā bija satriekti un cietuši lielus zaudējumus. Frontē izrautā roba aizlāpīšanai bija steidzīgi vajadzīgi jauni spēki. Tādēļ pretinieka frontes vadībai bija jāatsakās no Sebežas rajonā sapulcēto spēku pretuzbrukuma. Šos spēkus nācās izlietot frontes nostabilizēšanai un pastiprināšanai Ludzas rajonā.

Nākošās dienās pēc Rēzeknes ieņemšanas mūsu kaņaspēks turpināja virzīšanos tikai dažos frontes iecirkņos. Šo laiku izmantoja arī atpūtai un spēku sakārtošanai. 22. janvārī notika sadursmes 1. un 2. pulka frontē, kur ņēma dalību arī mūsu 2. un 3. bruņotais vilciens. Latgales divīzija sekmīgi turpināja cīņas Ziemeļlatgalē. Te Kārsavas rajonā frontē ievirzīja arī 4. Valmieras pulku.

24. janvārī 3. un 9. pulks turpināja izvēršanos uz austrumiem. Liepājas pulka eskadrons iebruka Ludzā, kuŗu pēc 3 stundām bez spiediena no ienaidnieka puses atkal atstāja.

Latgales divīzijas vadība nolēma 25. janvārī uzbrukumu turpināt, bet tā kā iestājās ļoti stiprs sals, līdz -30° , tad mūsu kaņaspēka uzbrukumu nācās pagaidām pārtraukt.

25. janvārī Daugavpilī sastapās latviešu armijas virspavēlnieks pulkvedis Balodis ar poļu armijas virspavēlnieku maršalu Pilsudski. Abi virspavēlnieki vienojās par tālāko sadarbību.

26. janvārī mūsu atjaunotais uzbrukums frontē Ludzas rajonā jau sastapa jaunus pretinieka spēkus — 11. divīzijas daļas no Sebežas grupējuma. Šai dienā Kurzemes

Mūsu pozīciju nocietināšana pēc Latgales atbrīvošanas.

divīzijas pulki ar kaujām turpināja virzīties uz priekšu. 2. pulks ar kauju ieņēma Ludzu. Arī 4. pulks ar kaujām virzījās uz priekšu.

Uzbrukuma turpinājumā 30. janvārī 9. pulks ieņēma Zilupes pilsētu un kopā ar vācu zemessargiem sasniedza mūsu tagadējo robežu. 31. janvārī arī 3. pulks ar savu kreiso spārnu sasniedza Zilupes (upes) līniju.

1. februārī 9. pulks ar strauju uzbrukumu ieņēma Pasienu. 3. pulkam bija jāiztur nikni ienaidnieka pretuzbrukumi. Šai dienā Zilupes (upes) līniju mūsu spēki bija sasnieguši starp Pasienu un Krasnoi ciemu.

Februāra pirmajās dienās Latgales divīzijas daļas vēl turpināja uzbrukumu, lai sasniegtu norādītos mērķus un ieņemtu izdevīgākas pozīcijas. 2. februārī Latgales partizāni ieņēma Augšpili, bet 8. pulks — Grēku kalnu. 3. februārī Latgales divīzijas frontē Abrenes rajonā pretinieka spēki izdarīja niknus pretuzbrukumus, sevišķi pret Augšpili un Grēku kalnu, tomēr panākumus neguva.

Mūsu uzbrukums izbeidzās 4. februārī. Nākošās dienās, kā arī vēlāk frontē kaujas darbība vēl turpinājās. Vietām pretinieks izdarīja niknus uzbrukumus, lai atgūtu zaudētās pozīcijas. Visus šos uzbrukumus izdevās sekmīgi atsist.

Latgales atbrīvošanas kauju laikā pretinieka 15. armijas daļām bija nodarīti lieli zaudējumi. Daudzos pulkos bija palicis pāri vienīgi pulka nosaukums ar kādiem 50—60 vīriem. Šādus cietušos pulkus no frontes nācās noņemt. Sakarā ar pretinieka lielajiem zaudējumiem, mūsu pusē februāra sākumā atkal bija radies gandrīz divkāršs spēku pārsvars.

7. Kaŗa darbības izbeigšana.

1920. gada janvāra beigās uz Maskavu izbrauca mūsu delegācija nolūkā slēgt pamieru. Pēc īsām sarunām pamieru arī noslēdza, un tas stājās spēkā 1. februārī.

Pamiera noteikumi bija šādi: 1) abas puses absolās neuzbrukt, 2) Latvijas armija paliek sasniegtajā līnijā, 3) Padomju Savienība atvelk savus spēkus visā frontē 5 km atpakaļ, 4) pamiers turams slepenībā.

Tātad pēc 1. februāra radās diezgan savāds stāvoklis, jo saskaņā ar pamiera noteikumiem kara darbība bija jāizbeidz, bet tā kā pamiers skaitījās slepens, tad karš vēl oficiāli turpinājās. Kara spēkam pamiera noslēgšana netika darīta zināma. Tādēļ īstenībā kara darbība pārtraukta netika. Tā kā mūsu kara spēks norādīto līniju vēl visur nebija sasniedzis un tā kā pretinieka vienības vietām labprātīgi neatgāja, tad dažos frontes iecirkņos vēl turpinājās mūsu uzbrukumi un dažās vietās — arī lielinieku pretuzbrukumi. Sakarā ar pamiera slepenību šaurāka apjoma kaujas darbība turpinājās vēl visu vasaru. Galvenā kārtā tā izpaudās izlūku gājienos, kas visi beidzās ar mūsu sekmēm.

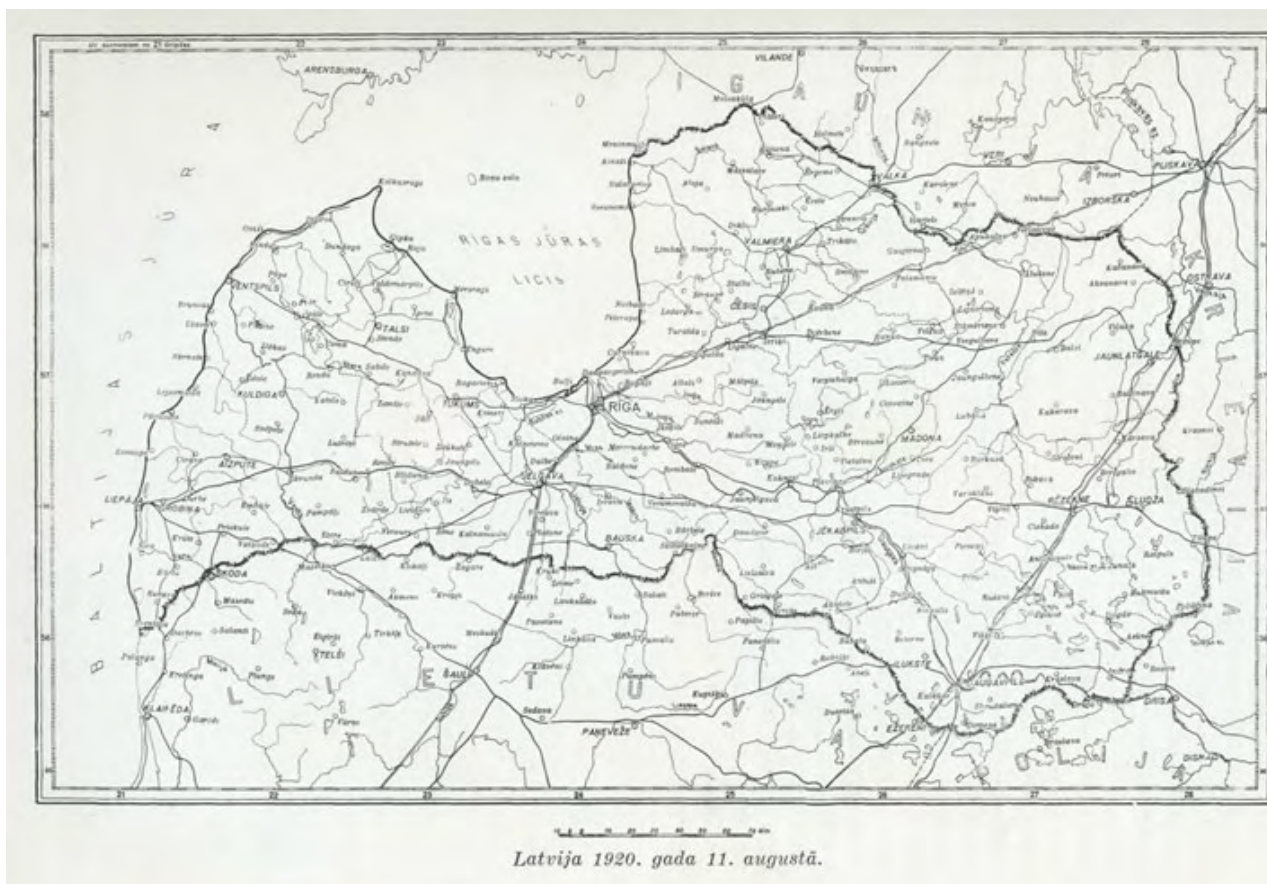
Pamiera slepenības galvenais nolūks bija nemazināt mūsu kara spēka kaujas spējas, lai tas būtu pilnā gatavībā, ja pretinieks uzteiktu pamieru vai uzsāktu uzbrukumu.

Armijas kaujas spējas un kaujas gatavību frontē vajadzēja uzturēt līdz miera noslēgšanai.

Latgales atbrīvošana ilga 1 mēnesi. Mēs bijām guvuši pilnīgu uzvaru un panākuši visas mūsu zemes un tautas atbrīvošanu un apvienošanu. Šis ieguvums ir ļoti liels. Mūsu kara spēks Latgales atbrīvošanas cīņās arī nepiedzīvoja nevienas neveiksmes, bet katrā kaujā un sadursmē pierādīja ievērojamu pārākumu pār pretinieku, to atzīst arī pretinieks savos aprakstos. Pretinieka zaudējumi bija ļoti lieli, gūstā vien bija saņemti ap 4.000 vīru.

Latgales atbrīvošanas kara darbības apstākļi bija grūti — dziļš sniegs, stiprs sals un slikti ceļi. Tomēr mūsu kara spēks pierādīja lielu izturību un īstu varonību.

Kaujas darbības laikā mūsu kara spēka skaitliskais sastāvs palika vienādā līmenī, jo kopš uzbrukuma sākuma radušos zaudējumus atvietoja 4. pulka ierašanās frontē. Pretinieka spēki kopš mūsu uzbrukuma sākuma pastāvīgi pieauga, lai gan tiem bija nodarīti prāvi zaudējumi. Tikai mēneša beigās lielo zaudējumu dēļ lielinieku spēki atkal

bija saplakuši. Mūsu uzbrukuma sākumā frontē pretinieka pusē bija konstatēti 19 pulki, bet uzbrukuma laikā no jauna sastapa vēl 28 pulkus, kas agrāk frontē nebija manīti.

Pamiera noslēgšanas brīdī mūsu armijas skaitliskais sastāvs sasniedza savu maksimumu — pāri par 76.000 vīru, pie kam frontē kaujas sastāvā tai laikā atradās 19.000. Tai pašā laikā lielinieku spēki, cietuši lielus zaudējumus, bija samazinājušies. Pēc pamiera noslēgšanas pretinieks pakāpeniski savas cietušās daļas nomainīja ar svaigām, kādēļ viņa spēku skaitliskais sastāvs mūsu frontē atkal pieauga līdz 15.000 vīriem.

Uzbrukuma laikā un arī vēlāk vēl slepenā pamiera laikā mums bija jācīnās arī ar lielinieku īpatnējo cīņas ieroci — propagandu, kuņas nolūks bija radīt neuzticību un nepaklausību mūsu kaņavīru vidū un sagraut mūsu armijas kaujas spējas. Tas tomēr lieliniekiem neizdevās, lai gan lielinieku aģenti bija pratuši iekļūt pat dažās politiskās partijās.

Miera sarunas, kas sākās 16. aprīlī, noslēdzās ar miera līguma parakstīšanu Rīgā 1920. g. 11. augustā.

Mūsu Neatkarības kaņš ilga 628 dienas vai apmēram 21 mēnesi un noslēdzās pēc tam, kad mūsu valsts brīvība un neatkarība bija izcīnīta. Ja vēl pieskaita Pasaules kaņu, tad pavisam 6 gadus Latvijas zemei un tautai vajadzēja izturēt kaņa vētras un grūtības.

Neatkarības kaņā savas dzīvības par Latviju atdevuši 154 virsnieki, 2.892 instruktori un kareivji; ievainoti 4.085 kaņavīri.

Mūsu pretinieki tai pašā laikā bija cietuši daudz lielākus zaudējumus, gūstā vien saņēmti 5.277 pretinieku kaņavīri. Saņemts arī to laiku apstākļos samērā prāvs trofēju daudzums, starp kurām kā ievērojamākās var atzīmēt šādas: 42 dižgabali, 199 ložmetēji,

10 lidmašīnu, 23 lokomotīves, 289 vagoni, 383 zirgi, 28 automobiļi, 3.325 šautenes un 78.000 artilērijas šāviņu.

Kaŗu mēs beidzām kā uzvarētāji. Mūsu tautas un kaŗaspēka vienprātība un varonība bija devusi mums uzvaru. Lai gūtu šo uzvaru un zemei mieru, bija padarīts liels darbs, kuŗu pāri visām grūtībām varēja veikt tikai visas tautas un armijas vienprātība un uzticība saviem vadoņiem. 1919. gada janvāŗa pirmajās dienās, uzsākot savas cīņu gaitas, Rīgu atstāja ap 400 latvju kaŗavīru liels pulciņš, no kuŗa pēc viena gada, 1920. gada janvāŗa pirmajās dienās, bija izaugusi 71.000 vīru stipra armija. Kaŗa sākumā mūsu valdības rīcībā nebija vajadzīgo līdzekļu, tādēļ cīņu laikā bija jāveic milzu darbs: jāgādā līdzekļi, jāorganizē, jāapbruņo un jāveido kaŗaspēks, jāgādā pārtika valsts iedzīvotājiem un jānokārto atbrīvoto apgabalu pārvaldīšana.

1921. gada 31. martā nolika savas augstās pilnvaras un šķīrās no armijas tās virspavēlnieks ģenerālis Balodis, savā atvadīšanās pavēlē starp citu teikdams:

«Kā varējām mēs — saujiņa latvju kaŗavīru — uzvarēt visus daudzkārtīgi stiprākos ienaidniekus? Kāds spēks palīdzēja? Kas saistīja mūs visus cieti kopā? Kas iedvesa uzvaras gribu, kad pretinieki uzskatīja mūsu vājos spēkus pat ar izsmieklu un nievāšanu?»

Tautu atbrīvošanas kaŗos, pie uzvaru sasniegšanas, vislielāko lomu spēlē apzinīga valsts ideja un morālisks spēks. Ar šo spēku bija un ir apdāvināti Latvijas kaŗavīri. Šis, garīgi saistošais mūsu spēks — ticība savai taisnai lietai, nacionālais gars, apziņa, vienprātība, viena kopīga nelokāma griba un viens mērķis — padarīja mūsu mazo armiju par neuzvaramu...»

Mūsu zeme un brīvība ir izcīnīta pašu spēkiem un pašu asinīm, tas dod mums neatņemamas tiesības uz šo zemi. Lai mūsu brīvību un neatkarību paturēt, mums jābūt stipriem un gataviem sevi aizstāvēt. Ja mēs paši varēsim pierādīt, ka spējam un gribam sevi sargāt, mēs būsim cienīgi dzīvot mūsu brīvā Latvijā.

Sargs pie atbrīvotās zemes robežām 1920. gadā.

Tēvzemes brīvība pirktā dārgiem upuriem.

Lāčplēša gars vaiņagoja uzvarām mūsu brīvības cīnītājus Neatkarības karā.

Lāčplēša gars vaiņagos pānākumiem mūsu karavīru jaunās audzes izcīnītās brīvības sargvietās.

Par kaujas nopelniem Neatkarības karā ar Lāčplēša kara ordeni apbalvoti 1619 Latvijas armijas karavīri.

ARMIJAS IZVEIDOŠANA UN
SASNIEGUMI MIERA LAIKĀ

ARMIJAS DEMOBILIZĀCIJA UN PĀREJA MIERA LAIKA STĀVOKLĪ

Pateicoties mūsu kaŗavīru nacionālam garam, vienprātībai un nelokāmai gribai, bija veikts armijas galvenais uzdevums — mūsu zeme atbrīvota no ienaidniekiem. Nekādi līgumi, nekādas garantijas vai deklarācijas nebūtu pasargājušas mūsu valsti tapšanas laikā, jo to spēj vienīgi pašas valsts reālais spēks — viņas armija. Stipra armija ir vislabākā garantija valsts pastāvēšanai un tās vadības netraucētai darbībai. Jau ar savu pastāvēšanu vien tā jūtami ietekmē valdības politisko darbību, jo ienaidnieks uzbrūk tikai tādai armijai, kuŗu tam ir izredzes sakaut. Tātad armijas lomu raksturo divi pamatuzdevumi — aizsargāt valsts intereses, ja apstākļi to prasa, ar aktīvu darbību un nodrošināt valsts pastāvēšanu ar savu klātbūtni. Kā loģisks papildinājums šiem uzdevumiem ir trešais — sagatavot ieročus nest spējīgos pilsoņus valsts aizsardzības darbam. Ja pirmā uzdevuma veikšanai parasti ir nepieciešams kāpināt armijas stiprumu maksimālos apmēros, tad abu pārējo izpildīšanai tas nav vajadzīgs. Tāpēc arī pēc kaŗa darbības izbeigšanas armijas tiek samazinātas līdz miera laika stadiem.

Mūsu armija palika kaŗa laika sastāvā līdz 1921. gada 1. aprīlim. Skaitliski lielāko sastāvu armija bija sasniegusi 1920. gada februārī, kad tanī ietilpa pāri par 75.000 kaŗavīru. Tā kā ap to laiku bija jau sasniegtas valsts etnografiskās robežas un sakarā ar to ofensīva rakstura darbība nebija vairs paredzama, armijas virspavēlnieks atrada par iespējamu atvaļināt zināmu katēgoriju kaŗavīrus. Atvaļināšana skāra vispirms gados vecākos un arī tos kaŗavīrus, kas bija vēl par jauniem, lai ilgstoši izturētu kaŗa gājieni grūtības.

Jāpiezīmē, ka jau tūliņ pēc Bermonta kaŗaspēka sakaušanas tika atvaļināti instruktori un kareivji, kas bija vecāki par 35 vai jaunāki par 18 gadiem. Kad noslēdzās Latgales atbrīvošana, virspavēlnieks atvaļināja arī 1884., 1885. un 1901. gadā dzimušos.

Armijas samazināšanas darbs ievērojami paātrinājās pēc miera noslēgšanas ar Padomju Savienību. Demobilizācija turpinājās nepārtraukti un pakāpeniski. 1921. gada 1. aprīlī virspavēlnieks nolika savas pilnvaras un armija pārgāja miera laika stāvoklī. Armijas samazināšana tika nobeigta 1923. gada sākumā.

1923. gada 17. jūlijā pieņēma kaŗaklausības likumu. Šis likums, kas rēgulē pilsoņu pienākumus un tiesības valsts aizsardzībā, ar zināmiem papildinājumiem palicis spēkā līdz šim laikam. Saskaņā ar kaŗaklausības likumu, valsts aizsardzībā jāņem dalība visiem vīriešu kārtas Latvijas pilsoņiem, vecumā no 17 līdz 50 gadiem, bet virsniekiem līdz 55. dzīvības gadam. Likumā paredzētas zināmas pilsoņu katēgorijas, kas viņu amata stāvokļa vai specialitātes dēļ no obligātoriskā aktīvā kaŗa dienesta ir atbrīvoti. Pilsoņiem, kas izdarījuši smagākus noziedzīgus nodarījumus, likums ņem tiesības kalpot Latvijas armijā. Obligātoriskā aktīvā kaŗa dienesta ilgums ir 12 — 15 mēneši, bet kaŗa ministram ir

tiesība pagarināt to vēl uz 6 mēnešiem. Pēc obligātoriskā aktīvā kara dienesta izpildīšanas pilsoņi vēl 3 gadus atrodas kara ministra rīcībā, sastādot līdz turpmākam rīkojumam atvaļināto karavīru katēgoriju. Līdz pilnam 40. dzīvības gadam atvaļinātie karavīri skaitās rezervē, bet līdz pilnam 50. gadam — zemessargos.

Armijas virspavēlnieka stābam izbeidzot darbību, tā funkcijas pārņēma jaundibinātais Galvenais stābs. Galvenā un ģenerālstāba institūti gan bija jau paredzēti pirmajā Apsardzības ministrijas iekārtā, ko izstrādāja pirms virspavēlnieka stāba nodibināšanas, tomēr kā patstāvīgas pārvaldes tie nebija izveidoti. Tā kā sākumā miera laika statos armijas komandieŗa postenis nebija paredzēts, tad karaspēks apmācības un disciplīnas uzturēšanas ziņā tika pakļauts karaspēka inspektoram. Šo amatu uzdeva izpildīt Galvenā stāba priekšniekam.

Iedziļinoties jaundibinātā Galvenā stāba priekšnieka pienākumos, jāatzīst, ka to apjoms bija ļoti plašs un vispusīgs. Lai gan, kara darbībai izbeidzoties, atkrita tīri operatīvie pienākumi, tomēr Galvenā stāba priekšnieka pārziņā kādu laiku atradās visi jautājumi par karaspēka organizāciju, mobilizāciju, komplektēšanu, personāla dienesta gaitām, apmācību, dislokāciju, apgādi un sagatavošanu karām. Tāpēc arī visā drīzumā nobrieda atziņa, ka karaspēka kaujas gatavības pacelšanai no Galvenā stāba priekšnieka pienākumiem jāizdala tās nozares, kas pārziņa karaspēka sagatavošanu karām. Apvienojot šos uzdevumus vienas personas vadībā, Valsts Prezidents 1924. gada 23. februārī nodibināja armijas komandieŗa posteni. Līdz ar to tika likvidēts karaspēka inspektora amats.

Kā armijas komandieŗa palīgorganu nodibināja Armijas komandieŗa stābu, kas pārņēma Galvenā stāba priekšnieka pirmā palīga pārziņā esošās karaspēka operatīvās un apmācības lietas. Minētie pārkārtojumi ievērojami veicināja armijas kaujas spēju izkopšanu. Armijas komandierim, kas bija atbrīvots no administratīvās dabas pienākumiem, bija dota iespēja veltīt visu uzmanību operatīvai un taktiskai nozarei.

1929. gadā Galveno stābu pievienoja Armijas komandieŗa stābam, nosaucot pēdējo par Armijas stābu. Armijas stāba institūts izrādījās visai piemērots mūsu apstākļiem un pastāv vēl tagad.

Raksturojot tagadējo mūsu armijas augstākās vadības organizācijas schēmu, vispirms jāmin valsts bruņoto spēku augstākais vadonis — mūsu Valsts Prezidents. Bruņoto spēku pārvaldīšanu, apgādi un sagatavošanu karām kārto kara ministrs ar Kara ministrijas palīdzību. Kara ministrija rūpējas par visas valsts sagatavošanu karām. Kara ministrija sadalās divos lielos nogrupējumos — kara ministram tieši pakļautās iestādēs un caur armijas komandieri pakļautās karaspēka daļās un iestādēs. Kara ministram tieši pakļautās iestādes kārto visdažādākos armijas apgādes jautājumus (finanču, bruņošanās, intendantūras, sanitāros, būvniecības, tiesas u. d. c). Armijas komandieris ir mūsu armijas tiešais priekšnieks, kas rūpējas par armijas apmācību, audzināšanu un gatavību karām. Armijas komandieris vada un pārrauga armijas darbību ar Armijas stāba palīdzību, kuŗa priekšgalā atrodas Armijas stāba priekšnieks. Mūsu armija ir iedalīta divīzijās. Tās komandē divīziju komandieri, kas pakļauti tieši armijas komandierim. Bez viņiem armijas komandierim tieši pakļauti arī artilērijas inspektors un flotes komandieris.

1. STĀVOKLIS PĒC MIERA NOSLĒGŠANAS

Tautiete rotā ziediem karavīrus atbrīvotājus no kara pārnākot.

APMĀCĪBA

1. Apmācība atbrīvošanas cīņu laikā.

Apstākļi, kādos radās mūsu pirmās kaŗaspēka vienības, nedeva tām pietiekošu laiku, lai plānveidīgi sagatavotos turpmāko uzdevumu veikšanai. Apmācība bija jāizdara īsajā formēšanās laikā, un to nācās papildināt jau frontē. Protams, ka vienībām atrodies frontē, cik necik sistematisku apmācību nebija iespējams izdarīt. Arī mūsu kaŗaspēka vadībai, aizņemtai operāciju sagatavošanā un vadīšanā, atlika visai maz laika apmācības jautājumu kārtošanai. Tas tomēr nenozīmē, ka netika nekas darīts. Tiklīdz stāvoklis frontē atļāva izdalīt kādu no vienībām rezervē, pēc nedaudz dienu atpūtas enerģiski tika uzsākta šādu vienību apmācība. Lai dotu iespēju lielākam skaitam vienību nodarboties ar mācībām, vienības izdalīja rezervē pārmaiņus.

Atrodies rezervē tikai neilgu laiku, nekādas sīkas apmācības programmas nevarēja izstrādāt, jo trūka tiklab laika, kā līdzekļu. Kaut cik sistematiska apmācība bija iespējama vienīgi ar jaunformējamām vienībām dziļākā aizmugurē. Ar apsardzības ministra 1919. gada 8. pavēli Latviešu atsevišķā (Kalpaka) bataljona komandieris pulkvedis-leitnants Kalpaks bija pilnvarots inspicēt visas jaunformējamās visu ieroču šķiru kaŗaspēka vienības. Pēc katras inspekcijas bija jāiesniedz pārskats par inspicētās vienības stāvokli, apmācību, vispārējo gatavību un vajadzīgām pārmaiņām.

Bet arī šo vienību apmācībā nācās atdurties uz daudziem, brīžiem pat, likās, nepārvaramiem šķēršļiem. Daudz kā trūka: trūka ieroču, reglamentu, karšu, trūka arī sagatavotu apmācītāju; vienīgais, kā netrūka, — bija laba griba šos šķēršļus pārvarēt.

Ka ar labo gribu daudz kas bija panākts, liecina apsardzības ministra 1919. gada 21. pavēle, kuŗā lasām šādu atzinumu:

«... Ļoti labi nostādīta jaunmobilizēto rotu apmācība Rudbāržos un Tāšu-Padurē, kas ir devusi krietnus panākumus. Tāšu-Padurē atrodošā rota ir labi apmācīta un gandrīz gatava, lai stātos cīņā kopā ar saviem jau daudz norūdītiem biedriem. Gara stāvoklis augstākā mērā teicams.»

Pamazām kaŗaspēkā izstrādāja komandas latviešu valodā, kuŗu līdz tam nebija, un dažus ierindas militāros terminus. Komandas un termini izstrādāti diezgan izdevīgi, tā ka daļa ir palikusi arī tagadējos reglamentos. Militāros terminus sākumā izstrādāja tikai ierindai, bet pārējās nozarēs laika trūkuma dēļ to neizdevās paveikt, kāpēc šē valdīja liels raibums.

1919. gada 30. jūnijā ar apsardzības ministra 29. pavēli par apmācības pārraugu visās kaŗaspēka daļās un jaunformējamās spēkos iecēla angļu armijas pulkvedi Grovi (Grove). Lai sagatavotu vajadzīgos kadrus jaunformējamām kaŗaspēka daļām, 1919. gada 11. jūlijā pēc pulkveža Groves pavēles noorganizēja tā saukto Liepājas kaŗaskolu.

Liepājas kaŗaskolā ietilpa virsnieku, apakšvirsnieku (instruktoru) un kareivju klases (nodaļas). Mācības kaŗaskolā izdarīja pa daļai pēc krievu, pa daļai pēc angļu reglamentiem, pievēršot galveno vērību praktiskai apmācībai.

1919. gada oktobra sākumā lielāko daļu no Liepājas kaņaskolas kadra pārvietoja ar vēsturisko kuģi «Saratov» uz Rīgu un 8. oktobrī ietilpināja Instruktoru bataljonā. Pārējo Liepājas kaņaskolas kadru un pārmaiņas sastāvu sadalīja starp Liepājas garnizona kaņaspēka daļām. Bermonta cīņu laikā Liepājas kaņaskola, rotas apmērā, ņēma dalību 6. Rīgas kājnieku pulka sastāvā. To galīgi likvidēja 1919. gada 9. decembrī.

Pēc mūsu nacionālās armijas apvienošanas 1919. gada jūlijā, kad tika nodibināts armijas virspavēlnieka postenis, bija atzīts par nepieciešamu nodibināt arī atsevišķu Armijas virspavēlnieka stābu. Stāba kompetencē ietilpa arī apmācības jautājumu kārtošana, kuņus līdz tam pārzināja tieši Apsardzības ministrija.

Armijas pārorganizēšana un jaunu kaņaspēka daļu formēšana izvirzīja prasību pēc labi apmācīta kadra — virsniekiem un instruktoriem. Lai iespējami īsākā laikā sagatavotu šos kadrus visai armijai, kā arī lai papildinātu un atsvaigotu zināšanas tiem virsniekiem un instruktoriem, kuņi jau atradās armijā, armijas virspavēlnieks ar savu 1919. gada 40. pavēli uzdeva noorganizēt sekojošas mācības iestādes: Virsnieku kursus, Kaņaskolu un Instruktoru bataljonu. Par šo mācības iestāžu kopējo priekšnieku iecēla «kaņaskolu priekšnieku»¹⁾, bet vispārējo pārraudzību vai — kā tas minēts pavēlē — «vadīšanu» uzticēja Latvijas armijas galvenam instruktoram, angļu armijas pulkvedim Grovem.

Armijas virspavēlnieka pavēlē bija noteikts, ka Virsnieku kursus jābeidz visiem tiem virsniekiem, kas absolvējuši bijušās Krievijas kaņaskolas pēc 1917. gada 15. marta, kā arī visiem tiem virsniekiem, kas kaņa laikā paaugstināti par virsniekiem bez kaņaskolas beigšanas. Kursu ilgums bijušās Krievijas kaņaskolu beigušiem bija paredzēts 4 nedēļas, bet paaugstinātiem par kaujas nopelniem — 6 nedēļas. Šī pavēle noteica arī, ka virsniekus, kas minētos kursus nebūs beiguši, nevar paaugstināt, izņemot par kaujas nopelniem, nākošajās dienesta pakāpēs. Kursos bija paredzēts uzņemt apmēram 100 virsnieku.

Kaņaskolu bija uzdots noorganizēt 2 rotu sastāvā ar apmēram 250 audzēkņiem. Kursu ilgums — 3 mēneši. Kaņaskolā bija atļauts uzņemt kaņavīrus un privātpersonas, ne jaunākas par 18 gadiem un ar ne mazāk kā 5 klašu vidusskolas izglītību vai izturējušus bijušās Krievijas II šķiras «savvaļnieka» (brīvprātīgā) pārbaudījumus. Kaņaskolas kursu beigušos bija paredzēts paaugstināt par «junkuriem-leitnantiem» un šai dienesta pakāpē iedalīt kaņaspēka daļās. Tālāk bija noteikts, ka beigušos ar I šķiru var paaugstināt par leitnantiem pēc 2 mēnešiem, beigušos ar II šķiru — pēc 4 mēnešiem.

Instruktoru bataljonā bija paredzēti divi kursi — vecākais un jaunākais, katrā kursā 2 rotas, kopā apmēram 400 kareivju un instruktoru. Spējīgākos no instruktoriem bija atļauts ieskaitīt tieši vecākā kursā.

1919. gada 3. oktobrī armijas virspavēlnieks pavēlēja mācības Kaņaskolā uzsākt 8. oktobrī, izdarot dažus grozījumus savā 40. pavēlē, piemēram, paredzot Kaņaskolu beigušos kadetus paaugstināt par «kadeti-leitnantiem», tomēr paaugstināšanai leitnanta

¹⁾ Nav jāsauc «kaņaskolu priekšnieks» ar «Kaņaskolas komandieri». Pirmais bija visu mācības iestāžu priekšnieks, otrais — tikai Kaņaskolas priekšnieks. Neizdevīgais apzīmējums pazuda, kad pārraudzību pār visām mācības iestādēm uzņēmās Kaņaskolu pārvalde, vēlāk — Kaņa mācības iestāžu pārvalde, bet no 1921. gada 1. aprīļa — Galvenā stāba priekšnieka 1. palīgs. 1919. gada septembrī Kaņaskolu pārvaldi izdalīja no Armijas virspavēlnieka stāba un pievienoja Apsardzības ministrijai.

Sardžu izvade Rīgā, Esplanadē (tag. Vienības laukumā), 1920. g. jūnijā.

dienesta pakāpē atstājot agrāko kārtību. Kaŗaskolā pēc paŗu vēlēŗanāŗ bija atļauts uzņemt kopskaitā 301 audzēkņi: kaŗa ierēdņus, bijuŗos junkurus (kadetus), instruktorus un kaŗeivjus, ar ne mazāk kā 6 klaŗu vidusskolas izglītību, ja viņu tieŗā priekŗniecība tos atzinusi piemērotus virŗnieku amatam. Gadījumā, ja kaŗaspēka daļāŗ nebūtu kandidātu ar 6 klaŗu izglītību, viņu vietā bija atļauts komandēt labākos ar 5 klaŗu vidusskolas izglītību. Kandidātu pārbaudi uzdeva izdarīt seviŗķai uzņemŗanas komisijai.

Laikā no 5. līdz 8. oktōbrim Kaŗaskolas telpāŗ sāka pulcēties latvju jaunatne, lai nopietnā darbā sagatavotos par Latvijas armijas virŗniekiem. Iestāŗanāŗ pārbaudījumus izturēja un par kadetiem skolā tika ieskaitīti 170 kaŗavīri.

Plānveidīgi ievadīto armijas kadru sagatavoŗanas darbu pārtrauca Bermonta uzbrukums. Armijas vadībai ŗai kritiskajā brīdī bija frontē dārgs katrs kaŗavīrs, tāpēc arī vēl galīgi nenoorganizētai Kaŗaskolai nācāŗ doties kauju laukos. Kaŗaskolas cīņu gaitas beidzāŗ, mūŗu kaŗaspēkam ieejot Jelgavā. Uzvarām vainagota, kauju ugunīs rūdīta, Kaŗaskola 29. novembrī atgriezāŗ savāŗ mītnēŗ, lai pēc sekmīgi veikta darba kaŗa laukā, uzsāktu kārtējāŗ mācības. Kauju laukos Kaŗaskola bija pavadījusi nepilnus 2 mēneŗus, ziedojojot tēvzemei un brīvībai 14 krituŗus kadetus.

Pēc Bermonta armijas sakauŗanas un Kurzemes un Zemgales atbrīvoŗanas varēja sākt domāt atkal par pārtrauktā apmācības darba atjaunoŗanu. Armijas apmācības un audzināŗanas darbam armijas virŗpavēlnieks veltīja lielu un neatslābŗstoŗu vērību. Cīņu laikā ar Bermonta armiju mūŗu bruņoto spēku skaitliskais daudzums un apbruņojums bija ievērojami pieaudzis. Tas seviŗķi zīmējas uz artilērijas vienībāŗ. Jau pirms Bermonta uzbrukuma artilērijas vadība bija nākusī pie slēdziena, ka nepietiks virŗnieku visu paredzēto artilērijas vienību formēŗšanai. Lai izklūtu no ŗā stāvwokļa, jau laikus bija jāuzsāk jaunu artilērijas virŗnieku sagatavoŗana, kam piekrita arī armijas virŗpavēlnieks un ar savu 1919. gada 77. pavēli nodibināja Artilērijas kadetu skolu. Uz skolu pavēlēja komandēt labi atestētus artilērijas vienību augst- un vidusskolu absolventus. Ja artilērijas vienības tāduŗ nevarētu dot pietiekoŗā skaitā, iztrūkumu atļāva papildināt no citām

kaņaspēka daļām. Kurša ilgumu pirmam izlaidumam noteica 4 mēnešus, bet vēlāk pagaiņāja līdz 6 mēnešiem.

Artilērijas kadetu skola sāka darboties 1919. gada 20. novembrī, un tajā ieskaitīja 77 kadetus.

Kājnietu kaņaskola pārtraukto virsnietu sagatavošanas darbu atjaunoja 1. decembrī. Tās audzēkņu skaitu papildināja vēl ar dažiem desmitiem kadetu no kaņaspēka daļām, kas savus kandidātus, sakarā ar Bermonta uzbrukumu, nepaguva agrāk komandēt uz Kaņaskolu. Tāpat atjaunoja pārtraukto instruktoru sagatavošanas darbu Instruktoru bataljons.

Līdztekus armijai nepieciešamo priekšnieku sagatavošanai, armijas virspavēlnieks pavēlēja organizēt īslaicīgus kursus dažādu nozaņu speciālistu sagatavošanai. Tā, piemēram, pie Bruņotā divīziona (vēlākā Auto-tanku pulka) sarīkoja pirmos tanku virsnietu kursus angļu speciālista vadībā, pie Armijas aviācijas parka (vēlākā Aviācijas pulka) noorganizēja aviācijas skolu, pie Armijas virspavēlnieka stāba Jūras daļas (vēlākā flotes stāba) — mašīnkomandas kursus u. t. t.

1920. gada 1. martā sākās pirmie Virsnietu kursi, uz kuņiem komandēja 61 kājnietu kaņaspēka daļu virsnietu. Apmācības laiku pirmiem kursiem noteica 3 mēnešus.

1920. gada 8. maijā armijas virspavēlnieks pavēlēja visām kājnietu kaņaspēka daļām turpmāk apmācībā un darbībā pieturēties pie Armijas virspavēlnieka stāba Organizācijas daļas izdotā «Kājnieku iekārtas reglamenta» (atbilst tagadējam «Kājnieku apmācības reglamentam»). Šis reglaments bija pirmais reglaments latviešu valodā. Kaut arī tas nebija nekas vairāk, kā bijušās krievu armijas ierindas reglamenta tulkojums un saturēja dažus norādījumus, kuņus Pasaules kaņš bija pierādījis par kļūdainiem, reglamentam piešķirama izcila nozīme, jo ar to pa daļai tika novērsta tā dažādība, kāda līdz tam valdīja kājnietu kaņaspēka daļu ierindas apmācībā.

Kamēr Latgalē norisinājās mūsu Neatkarības kaņā pēdējais posms, arī virsnietu sagatavošanas darbs Virsnietuursos, Kaņaskolā un Artilērijas kadetu skolā tuvojās savam noslēgumam. 1920. gada 20. maijā, pēc kaņā laika kursa beigšanas un pārbaudījumu izturēšanas, paaugstināja pirmā virsnietu dienesta pakāpē 233 Kaņaskolas (kājnietu) un 67 Artilērijas kadetu skolas kadetus, kuņi pēc neilga atvaļinājuma devās uz kaņaspēka daļām, lielākā daļa — uz fronti, kur kaujas darbība, kaut arī šaurākā mērogā, vēl arvienu turpinājās. Ar šo izlaidumu pirmoreiz Latvijas armijas rindās ieplūda mūsu pašu mācības iestādēs sagatavotie virsnietu.

1920. gada 28. jūlijā, pēc 5 mēnešu ilgas apmācības, noslēdzās arī pirmie Virsnietu kursi. Kursus beidza kājnietu kaņaspēka daļu 40 virsnietu, kuņi, tāpat kā jaunie leitnanti, atgriezās daļās, lai savā darbā pielietotu gūtās zināšanas.

1920. gada 14. jūlijā armijas virspavēlnieks publicēja šāda satura pavēli: «Tā kā tagad frontē, operācijas ziņā, samērā ir iestājies klusums, izņemot izlūku sadursmes — pavēlu divīziju komandieņiem piegriezt nopietnu vērību viņiem padoto kaņaspēka daļu apmācīšanai. It īpaši rēgulāra apmācīšana ir jāved tanīs kaņaspēka daļās, kuņas atrodas rezervē. Ievērojot apstākli, ka kaņaspēka daļās ne visi kareivji ir vienādi un pietiekoši apmācīti, pavēlu no tādiem kareivjiem katrā atsevišķā kaņaspēka daļā saformēt pa vienai īpašai komandai, bez statiem. Šādu kareivju apmācībai nozīmēt spējīgākos virsnietus un instruktorus. Apmācības laiks nosakāms pēc divīziju un pulku komandieņu ieskatiem.»

Pamatojoties uz šo pavēli, kaņaspēka daļās uzsāka intensīvāku apmācību, kādu līdz tam frontes apstākļu dēļ nevarēja izdarīt. Sacītais sevišķi zīmējas uz apmācību toreizējās

Ierindas apmācība Latgales frontē, kaujas darbības starpbrīžos, 1920. gada vasarā

«mācību komandās» (instruktoru rotās), kuņas saformēja 1920. gada martā, tūliņ pēc frontes nostabilizēšanās.

Nevar nepieminēt tās grūtības, kādas apmācības vadītājiem nācās pārvarēt apmācības darbā. Mācības līdzekļu, izņemot «Kājnieka iekārtas reglamentu», nebija, kādēļ nācās izpalīdzēties ar bijušās Krievijas armijas reglamentiem. Tā kā apmācība bija jāizdara latviešu valodā, tad šos reglamentus vajadzēja tulkot. Radās daudz terminu, kuŗi latviešu valodā nekad nebija dzirdēti; tāpat tas bija ar komandām. Tagad grūti iedomāties kuŗavīru apmācību bez mācību līdzekļiem, kādēļ ar atzinību jāpiemin tie pirmie apmācītāji, kas reizē darīja trīs darbus: tulkoja reglamentus un komandas, paši mācījās un mācīja citus.

2. Apmācība pirmajā laikmetā pēc miera noslēgšanas.

1920. gada 11. augustā izbeidzās mūsu armijas gandrīz 2 gadus ilgās cīņas par Latvijas neatkarību. Šīs cīņas bija noslēgušās ne ar kādu kompromisa mieru, bet gan ar pilnīgām un neapšaubāmām uzvarām kauju laukos.

Pēc miera noslēgšanas mūsu kuŗaspēka daļas no valsts robežām pakāpeniski pārvietojās uz savām miera laika novietojuma vietām. Laikmets no kuŗaspēka daļu ierašanās miera laika mītnēs līdz 1921. gada 1. aprīlim, kad tās pārformējās pēc miera laika stadiem, bija pārejas laikmets, kuŗā armija pārkārtojās no kuŗa gaitām miera laika darbam. Armija bija veikusi savu pirmo lielo uzdevumu — izcīnījusi 1918. gada 18. novembrī proklamēto Latvijas valsts neatkarību; tagad tai stāvēja priekšā jauns uzdevums — sagatavot jaunās kuŗavīru paaudzes, dārgiem upuŗiem pirktā ieguvuma nosargāšanai.

Mainoties uzdevumiem, pārveidojās arī armijas uzbūve kā kuŗaspēka, tā vadības organizācijas ziņā.

3. Jelgavas kājn. pulka gada svētku parāde Rīgā, Esplanadē (tag. Vienības laukumā),
1920. g. 16. augustā.

Ar Ministru kabineta 1921. gada 28. februāra lēmumu likvidēja armijas virspavēlnieka amatu. Sākot ar 1. aprīli, armija pārgāja miera laika stāvoklī un apsardzības ministra pārvaldībā. Apmācības darba vadību armijā, kas agrāk piekrita Armijas virspavēlnieka stāba kompetencei, pārņēma Galvenais stābs¹⁾, pie kuŗa apmācības jautājumu kārtošanai 1921. gada 1. aprīlī noorganizēja Apmācības daļu.

Pārraudzību pār kuŗa mācības iestādēm uzticēja Galvenā stāba priekšnieka I palīgam, likvidējot kuŗa mācības iestāžu priekšnieka posteni.

Stājoties pie armijas miera laika darba, vispirumā kārtā nācās noorganizēt plānveidīgu visu ieroču šķīru kuŗaspēka daļu apmācību, nosakot vienādus apmācības principus, un nokārtot apgādi ar mācības līdzekļiem. Tas bija grūts un sarežģīts uzdevums, kuŗa veikšana prasīja ilgāku laiku.

Līdz Apmācības daļas noorganizēšanai kuŗaspēka daļas bija apgādātas vienīgi ar Armijas virspavēlnieka stāba izdoto «Kājnieku iekārtas reglamentu». Lai ātrāk armiju apgādātu ar visnepieciešamākiem reglamentiem, Apmācības daļai tīri dabiski bija jāķeŗas pie tuvāko kaimiņu lielvalstu — bijušo vācu un krievu armiju reglamentu tulkošanas, pielāgojot tos, cik iespējams, mūsu apstākļiem. Par tīri latvisku reglamentu izstrādāšanu toreiz bija grūti domāt, jo vecāko virsnieku sastāvs bija aizņemts armijas pārorganizēšanas darbā, bet jaunākais nebija pietiekoši sagatavots patstāvīgam reglamentu izstrādāšanas darbam. Laikā no 1921. gada 1. aprīļa līdz 18. novembrim Apmācības daļa kuŗaspēka daļām piesūtīja garnizona, lauka, «iekārtas» (tagadējais iekšējā dienesta reglaments), šaušanas un ložmetēju šaušanas reglamentus, kā arī noteikumus par virsnieku mācībām, noteikumus apmācībai ar rokas granātām un pārlaboto «Ierindas reglamentu» (bijušo «Kājnieku iekārtas reglamentu»). Protams, šie reglamentu vēl nevarēja būt pilnīgi pielāgoti mūsu apstākļiem, bet tie bija jau liels

¹⁾ Līdz 1924. gadam, kad tika nodibināts armijas komandieŗa postenis un līdz ar to Armijas komandieŗa stābs.

*11. Dobeles kājn. pulka ložmetēju rotas karavīri 1920. gadā.
Zemgales divīzijas karaspēka daļas sākumā bija apbruģotas franču ieročiem.*

ieguvums, kas lielā mērā veicināja armijas apmācības darba sekmīgumu.

Turpmākos gados reglamentu izdošanu neatlaidīgi turpināja: ar katru gadu nāca klāt jauni, aizvien vairāk piemēroti mūsu armijas organizācijai un īpatnībām. Laikā no 1921. līdz 1926. gadam izdoti pavisam 78 dažādi reglamenti, noteikumi, instrukcijas u. tml.

Līdz 1920. gada 11. augustam karaspēka daļās nepārtraukta apmācība notika vienīgi mācības komandās (instruktoru vienībās), jo pārējās vienības bija aizņemtas frontē un cik necik sistematisku apmācību nevarēja izdarīt.

Pēc sekmīgi pabeigtām cīņām sākās armijas demobilizācija un pievēršanās miera laika darbam — jauno tēvijas sargu sagatavošanai. Šis darbs armijas miera laika gaitās visu laiku noritējis klusi un neatlaidīgi, no agra rīta līdz vēlam vakaram.

Sākot apmācības gaitas, bija jāstopas ar daudziem trūkumiem mācību organizēšanā: nebija reglamentu un citu apmācības palīglīdzekļu, trūka arī piedzīvojumu. Iesaukšana aktīvā obligātoriskā kara dienestā nebija vēl norēgulēta: jaunkareivji ieradās pulkos vairākas reizes gadā, kādēļ ar katru iedalījumu apmācība bija jāizdara atsevišķi. Nebija arī vēl izstrādāti noteikumi un apmācības programmas jaunkareivju sagatavošanai, kāpēc karaspēka daļu komandieņiem atlika apmācību kārtot vienīgi pēc saviem personīgiem ieskatiem un agrākās prakses. 1920. gada beigās karaspēka daļās pirmoreiz iedalīja pilsoņus, kuŗu lielākā daļa agrāk nebija dienējuši. Apmācībai viņus apvienoja vai nu īpašā komandā vai rotā.

Armijai pārkārtojoties miera laika gaitām, ievadīja arī jaunu kadru sagatavošanas un līdzšinējo kadru militārās izglītības papildināšanas darbu. Šā darba panākumi kļuva redzami jau tuvākos gados.

MILITĀRĀ AUDZINĀŠANA

Pilsonu militārā sagatavošana valsts aizsardzībai sadalās divās plašās darba nozarēs: militārā apmācībā un militārā audzināšanā. Militārā audzināšana aptver visu to darbu, kuŗš tiek veikts nolūkā izkopt, nostiprināt un uzturēt vajadzīgā augstumā kaŗavīru morālos un fiziskos spēkus. Šiem spēkiem liela nozīme valsts aizsardzības spēju stiprināšanā, jo kaŗā un kaujā uzvaras daudzos gadījumos izcīnītas tikai pateicoties morālo spēku pārsvaram un fiziskai izturībai.

Kaŗā uzvaru gūst tā puse, kuŗa pārāka par pretinieku. Šis pārākums var izpausties kaŗotāju skaitā, ieroču un citu cīņai nepieciešamo līdzekļu daudzumā un labumā, militārās zināšanās un prasmē tās pielietot, kā arī cīnītāju morālo un fizisko īpašību ziņā.

Mūsu atbrīvošanas cīņas ir spilgts piemērs, kas apstiprina patiesību, ka kaujā uzvara nav panākama vienīgi ar kaŗotāju un ieroču skaitlisko pārsvaru, un ka skaita ziņā mazāka armija, ja tās kaŗavīros mīt nesalaužama cīņas griba, var stāties pretim ienaidnieka pārspēkam un sekmīgi cīnīties, aizstāvot savas valsts intereses.

Atbrīvošanas cīņās ienaidnieku armijas skaitliski pārspēja mūsu armiju, sevišķi apbruņojuma ziņā. Daudzos gadījumos pret moderni apbruņotu un ar municiju bagātīgi apgādātu pretinieku bija jācīnās tikai ar šautenēm, jo citu iespaidīgāku ieroču trūka. Nācās arī rēķināties ar katru izšauto lodi, jo municijas nebija daudz un to vajadzēja taupīt, lai neaptrūktu pavisam.

Arī kaŗaspēka apmācības ziņā mūsu stāvoklis bija neizdevīgāks kā ienaidniekiem. Nepieciešamība spieda mest cīņā pret kaujas piedzīvojumu un militāro zināšanu bagātiem pasaules kaŗa veterāniem neapmācītas un nesakausētas, steigā saformētas brīvprātīgo vai mobilizēto vienības. Tā daudzi mūsu armijas kaŗavīri, piemēram, jaunākie gados un tie, kas okupācijas laiku bij pavadījuši Latvijā, savas cīņu gaitas uzsāka bez iepriekšējas sagatavošanas un savu militāro apmācību ieguva tieši kauju laukos, cīņā ar ienaidnieku. Tomēr, neraugoties uz nepilnīgo apbruņojumu un apmācību, neraugoties uz trūcīgo ietēru un uzturu, uzvarētāja palika mūsu armija.

Šais cīņās mūsu armija guva uzvaru, pateicoties morālo spēku un fiziskās izturības pārākumam.

1. Militārā morālā audzināšana.

Latviešu tautas augsti izkoptā nacionālā pašapziņa un tēvzemes mīlestība, kaŗavīru apzinīgā disciplīna, nesatricināmā paļāvība vadībai un nesalaužamais cīņas gars deva tos morālos spēkus, ar kuŗu palīdzību izdevās ne tikai izlīdzināt, bet arī pārsniegt ienaidnieka materiālo spēku pārākumu. Drošsirdība, pašizliedzība, neatlaidība, savstarpējā izpalīdzēšanās grūtos un briesmu brīžos, sava pienākuma apzināšanās un pildīšana līdz galam, neraugoties uz briesmām, nelabvēlīgiem dabas un apgādes apstākļiem, trūkumiem

un grūtībām, ir Latvijas kaŗavīru — atbrīvošanas cīņu dalībnieku augsti vērtējamo morālo spēku izpausmes veidi.

Tie latvju kaŗavīru morālie spēki, kas deva iespēju izkaŗot Latvijas valsti, bija mantojums no drošsirdīgajiem senčiem un priekštečiem, kā arī tās audzināšanas rezultāts, ko latvju dēli saņēma no saviem vecākiem un sabiedrības.

Šo mantojumu ieguva katra jaunā paaudze no iepriekšējās. Vecāki — māte un tēvs — to nodeva saviem bērniem. Kā katrs darbs, arī šis — kaŗavīra audzināšanas darbs tiek apdziedāts dainās, piem.:

«Māte savu vienu dēlu
Kaŗavīru audzināja.
Māte ada diegu zeķes,
Tēvs šūdina zābaciņus;
Māte auda zīda jostu,
Tēvs kaldina zobeniņu;
Māt' uzvilka brūnus svārkus,
Tēvs uzlika cepurīti;
Māt' apjoza zīda jostu,
Tēvs piesprauda zobeniņu;
Māte zirgu apsegloja,
Tēvs uzcēla mugurā.»

Jaunākos laikos — sākot ar pagājušā gadu simteņa otro pusi, kad uzņēmība un neatlaidība katram latvietim pavēra ceļus labākai nākotnei, latvju tautas spējīgākie dēli rūpējās ne tikai par izglītības un turības veicināšanu iespējami plašākās tautas masās, bet arī par senču cīņas gara uzturēšanu un stiprināšanu latvju tautā. Rakstnieki, skolotāji un sabiedriskie darbinieki, cildinot mūsu senču militāros tikumus, izcēla latvju kaŗavīru spēku, drosmi, uzņēmību, godīgumu un citas kareiviskās īpašības, kas iedvesmoja apņēmību sekot senču paraugiem un tikumiem. Tā latvju jauneklī no bērnu dienām tika audzinātas kaŗavīram nepieciešamās morālās un fiziskās īpašības. Pateicoties šīm īpašībām, latvju kaŗavīrs Pasaules kaŗā un Latvijas atbrīvošanas cīņās pierādīja savu nesalaužamo gribu cīnīties, aizstāvot savas tautas un savas valsts intereses.

Atbrīvošanas cīņās veidojās un nostiprinājās mūsu armijas kaujas tradīcijas. Atsevišķo kaŗaspēka vienību un visai armijai kopīgās tradīcijas, kas radās kaŗa laikā un kaujas laukā, ir armijas miera laika audzināšanas darba sekmētājas. Tās paliks par nesaraujamu atbrīvošanas cīņu dalībnieku un visu turpmāko latvju kaŗavīru paaudžu vienotāju.

Latvijas armijas kaŗa laika tradīcijām drošus pamatus lika mūsu pirmās vienības, kuŗas cīņā vadīja pulkvedis Kalpaks un ģenerālis Balodis, atstājot Latvijas kaŗavīru turpmākām paaudzēm bagātīgu kareivisko tikumu pūru, kuŗā visspožāk mirdz šo vienību ceļa rādītājas zvaigznes: «Visu par Latviju!» «Droši, bez šaubīšanās arī pret ienaidnieka pārspēku!» Šīs, Latvijas dibinātāja, pirmā mūsu valsts un ministru prezidenta un tagadējā Valsts Vadoņa Kārļa Ulmaņa un armijas vadoņu — pulkveža Kalpaka un ģenerāļa Baloža — armijas vecāko vienību kaŗavīros iedvesmotās pārliecības, šo vienību kaŗavīri nodeva tālāk vēlāk saformētām vienībām.

Rīgas sargāšana un atbrīvošana 1919. gada oktobra-novembra mēnešos, kad ienaidnieka satriekšanā galvenā loma piekrita Latgales divīzijai ar piedalītām daļām

10. Aizpules kājn. pulka 3. rotas karavīru vingrotāju grupa 1920. g. rudenī.

ģenerāļa Berča vadībā, deva un atstāja nākošām paaudzēm sekošanai cienīgu paraugu: pārvarēt katru šķērslī, ko radījusi daba vai pretinieks, un ar vislielāko neatlaidību uzspiest pretiniekam savu gribu.

No 1920. gada janvāra kaujām Latgalē kā mantojums palika apņemšanās — nepalikt pusceļā, bet katru pasākumu novest līdz spraustajam mērķim.

Šīs tradīcijas, kas bija veidojušās kauju laukos, latvju kaŗavīri atbrīvotāji turēja svētas arī paliekotizcīnītās valsts neatkarības sargvietās, līdz tos nomainīja valsts drošības sargu jaunākās paaudzes.

2. Militārā fiziskā audzināšana.

Tāpat kā morālie spēki, arī fizisko spēju pārākums labvēlīgi ietekmē kaujas iznākumu un ievērojami sekmē uzvaru. Mūsu kaŗavīru fiziskais spēks un fiziskā izturība atbrīvošanas cīņās arī uzskatāmi par mūsu armijas pārākuma veicinātājiem.

Šis mūsu tautas un līdz ar to armijas fiziskais spēks un izturība bij audzināti un attīstīti fiziskā darbā, kas jau mūsu senčiem skaitījās kā teicamākais fiziskās audzināšanas līdzeklis. Veselīgs fiziskais darbs arī turpmāk paliks par labāko cilvēka fizisko spēku izkopšanas un veselības uzturēšanas līdzekli.

Kaŗavīru fizisko spēku un kareiviskā vingruma uzturēšanai un izkopšanai mūsu armijā arvienu veltīta liela vērība. Vēl atbrīvošanas cīņu laikā, gadījumos, kad bija iespējams nodoties kaŗaspēka apmācībai, kā, piemēram, jaunu vienību formēšanas laikā, vai arī kaŗaspēkam atrodoties atpūtā vai rezervē, dažādo nodarbību skaitā tika ietilpināta arī vingrošana. Protams, arī šai novadā, tāpat kā dažādajās apmācības nozarēs, tai laikā nācās sadurties ar nepieciešamāko piederumu un līdzekļu trūkumu, kādēļ iespējamības te bija

visai šauras. Stāvoklis šai ziņā daudz neuzlabojās arī pirmajā laikmetā pēc miera noslēgšanas, kaņaspēka daļām ierodoties savās turpmākajās miera laika mītnēs, jo bijušās krievu kazarmās, kur kaņaspēks pa lielākai daļai novietojās, nebija ne fiziskai audzināšanai nepieciešamo ierīču, ne telpu, nedz arī laukumu.

Kur vien bija iespējams, vēl atbrīvošanas cīņu laikā kaņavīri labprāt nodevās sportiskām nodarbībām. Tas notika ne vien aizmugurē, bet klusākos laikmetos — arī frontē izvirzītās kaņaspēka daļās, sevišķi Latgales frontē pēc mūsu valsts austrumu robežas sasniegšanas. Te 1920. gadā frontes tuvākā aizmugurē tika sarīkotas pat vairākas plašāka mēroga sporta sacensības kaņavīru starpā. Sportisko nodarbību veicināšanai jau atbrīvošanas cīņu laikā sāka dibināties arī pirmie kaņavīru sporta pulciņi. No tiem sevišķi atzīmējams Vidzemes divīzijas sporta pulciņš, kas nodibinājās 1919. g. jūlija mēnesī. No šā pulciņa, kuŗu vēlāk pārdēvēja par Rīgas garnizona sporta klubu, ar laiku izveidojās Latvijas armijas sporta savienība — vēlākais Armijas sporta klubs (ASK), kam ne tik vien armijas, bet arī visas mūsu valsts sporta dzīvē ir piekritusi ievērojama loma. Iestājoties miera laikiem, ASK darbība attīstījās ar lielu rosmi. Kad 1920. gadā pirmoreiz sarīkoja Latvijas olimpiskās sporta spēles, tās rīkot un noorganizēt uzņēmās ASK. Valsts sporta dzīvē tam bija liela nozīme, jo ar pirmām olimpiskām sporta spēlēm īsteni arī sākās sporta dzīve valsts mērogā.

APGĀDE

Dibinot Latvijas armiju un iesākot kaŗaspēka vienību formēšanu, radās arī vajadzība tās apgādāt, pirmā kārtā ar pārtiku un apģērbu. Darbības sākumā Pagaidu valdībai trūka šim nolūkam nepieciešamo līdzekļu. Vienīgi pārtiku uz vienošanās pamata izsniedza Rīgas pilsētas pārtikas nodaļa.

1918. gada 7. decembrī mūsu valdība noslēdza līgumu ar vācu okupācijas varu par Latvijas armijas apgādi ar vajadzīgiem apgādes priekšmetiem, kuŗi bija jāsaņem no vācu 8. armijas krājumiem. Vācieši līgumu pildīja tikai pa daļai, izsniedzot apģērbus nelielos vairumos, bet veļu nemaz. Tādēļ sākumā katrai kaŗaspēka vienībai nācās iztikt ar savu kaŗavīru personīgiem līdzekļiem. Dažu vienību, kā piem. Studentu rotas, kaŗavīriem ar pārgalvīgu manevru, pateicoties vācu valodas prašanai, izdevās izvest no Eksportostas Rīgā dažus ložmetējus, šautenes un krievu kaŗociņus.

1. Intendantūras nozare.

Kad 1919. gada 2. janvārī zem lielinieku pārspēka spiediena bija jāatstāj Rīga, Studentu rota aizbrauca līdz mūsu valdībai uz Liepāju, bet pārējās latviešu rotas Jelgavā apvienoja Latviešu atsevišķā bataljonā, pulkveža Kalpaka vadībā.

Bataljona kaŗavīriem izsniedzamās pārtikas devas lielumu pulkvedis Kalpaks 1919. gada 6. janvārī Jelgavā ar pavēli Nr. 2 saimniecības nodaļai noteica šādu: maizes 1¼ mārc, gaļas ¾ mārc, putrainu ¼ mārc, kartupeļu vai kāpostu 1 mārc, sāls 2 lotes (apm. 25 g), sīpolu 2 zol. (apm. 8,5 g) un marmelādes 29 zol. (apm. 125 g) dienā. Konservus bija atļauts izsniegt pa vienai kārbai diviem cilvēkiem dienā, pie kam tikai tiem kaŗavīriem, kas tika sūtīti izlūkošanā vai attālākos posteņos.

Bataljona kaŗavīri bija trūcīgi apgādāti. Rīgu tiem nācās atstāt arī gandrīz bez jebkādiem transporta līdzekļiem, atskaitot vienīgi divus pajūgus. Tādēļ arī pēc nonākšanas Jelgavā bataljona saimniecības pārzinim tika uzdots steidzami formēt bataljona transportu, izmantojot šim nolūkam rekvizētos zirgus un pajūgus. Šim pirmajam transportam vēlāk labprātīgi pievienojās daži lauksaimnieki ar saviem pajūgiem.

1919. gada 20. janvārī maizes porciju palielināja par ½ mārciņu dienā.

Bataljona saimniecību izdevās kaut cik normāli noorganizēt tikai pēc tam, kad bataljona stābs apmetās Rudbāržu muižā, bet saimniecības nodaļa — Plānes mājās, nodibinot sakarus ar vācu zemessargu intendantūru.

Tā kā vācu zemessargu intendantūra apgādāja Kalpaka bataljonu tikai ar tiem pārtikas līdzekļiem, kādi tai bija krājumā, tad visu pārējo, kā gaļu, saknes un elpi nācās iegādāties pirkšanas vai rekvizīcijas ceļā.

Mantu apgāde bija pavisam trūcīga. Pirmam apgērbu un apavu sūtījumam pienākot Kalnamuižas stacijā, izrādījās, ka vācieši jau ceļā daļu no mantām bija paņēmuši sev.

Latviešu atsevišķā bataljona apgādi ar pārtiku un ietērpu lielā mērā sekmēja Durbes etapa komandantūra, kas bija nodibināta satiksmei ar Liepāju. Pateicoties komandanta enerģiskai rīcībai, Durbē tika noorganizēta mūsu armijas pirmā drēbnieku darbnīca ar 17 amatniekiem, kurpnieku darbnīca un ādu ģērētava. Durbē cepa arī maizi un sagatavoja gaļu mūsu kaņaspēka vajadzībām. Durbes komandantūra ierīkoja Dunalkas muižā arī siena sagatavošanas punktu, kas lielā mērā atvieglāja siena piegādi latviešu kaņaspēka vienībām.

Lai pilnīgi nodrošinātu Latviešu atsevišķā bataljona apgādi ar pārtiku un ietērpu, pulkvedis Kalpaks uzdeva īpašai komisijai izstrādāt armijas intendantūras iekārtas projektu. Šo projektu vēlāk pulkvedis Balodis iesniedza Apsardzības ministrijai tālākai izveidošanai. Rudbāržos izstrādāto armijas intendantūras iekārtas projektu izdevās reālizēt tikai Rīgā, nodibinot Dienvidarmijas intendantūru.

Līdz 16. aprīļa notikumiem latviešu kaņaspēka apgādi sekmīgi kārtoja Apsardzības ministrijas apgādības daļa un galvenā rekvizīcijas komisijā, kas darbojās pie Iekšlietu ministrijas.

Galveno rekvizīcijas komisiju nodibināja nolūkā atbrīvot aktīvo kaņaspēku no rekvizīcijas pienākumiem, jo tie varēja mūsu kaņaspēka attiecības ar vietējiem iedzīvotājiem ievirzīt nevēlamā gultnē.

1919. gada 17. februārī apsardzības ministrs J. Zālītis apstiprināja operējošā kaņaspēka apgādes plānu. Šis plāns paredzēja izbeigt patvarīgas rekvizīcijas kā no vācu zemessargu, tā arī Dzelzsdīvīzijas kaņavīru puses, piekomandējot minēto kaņaspēka daļu stābiem galvenās rekvizīcijas komisijas pilnvarniekus.

Lai sekmētu kaņaspēka apgādi ar uzturu un ietērpu, pulkvedis Kalpaks iecēla Durbē, Gaviezē, Priekulē, Aizputē un Kuldīgā savākšanas punktu pārziņus ar iecirkņu komandantu tiesībām un pienākumiem un uzdeva iekārtot intendantūras noliktavas Durbē un Aizputē. Līdzīgā kārtā noorganizēja nodevu savākšanas punktus atbrīvotā teritorijā Vaiņodē, Rudbāržos, Saldū, Ezerē un Ventspilī. Iecirkņu komandantiem bija jāpārvar daudz grūtību un jāpieliek lielas pūles savu pienākumu pildīšanā, jo vācu vietējās komandantūras un kaņaspēka vienības negribēja labprātīgi samierināties ar jaunradušos stāvokli, kādēļ bieži vien radās dažādi sarežģījumi un traucējumi darbā.

16. aprīļa notikumi Liepājā uz laiku apturēja, bet nepārtrauca savākšanas punktu sekmīgo darbību. Visvairāk cieta Durbes noliktava, jo to vācu zemessargu daļas pa daļai iztukšoja.

Līdz Rīgas atgūšanai kaņaspēka apgādē ar uzturu sevišķi sarežģījumu neradās, jo vienības daļu pārtikas saņēma no vācu zemessargu intendantūras, bet iztrūkstošo — no savākšanas punktu noliktavām. Nepietiekoša bija apgāde ar apģērbiem un apaviem. Kā 1. Atsevišķās (pulkveža Baloža) brigādes saimniecības daļas pasākumi Saldū minami maizes ceptuve un drēbnieku, kurpnieku un ieroču izlabošanas darbnīcas.

Ziemeļlatvijā operējošā kaņaspēka apgādes kārtošanai 1919. gada 25. aprīlī Tērbatā nodibināja brigādes intendantūru. Pirmās iestādes, ko formēja Ziemeļlatvijas brigādes intendantūra, bija brigādes intendantūras noliktava un remontu darbnīca. Intendantūras noliktava savu darbību uzsāka jau Tērbatā 15. maijā, bet remontu darbnīcu ierīkoja Valkā, pārņemot to no sabiedrības «Konzums».

Ziemeļlatvijas kaŗaspēka daļām pārtiku izdeva pēc Igaunijas kaŗaspēka apgādības pārvaldes priekšnieka noteiktām normām: maizi 1½ mārc (½ mārc. baltmaizes un 1 mārc. rupjas maizes), putraimus ¼ mārc., kartupeļus 1½ mārc., liellopu gaļu ½ mārc., sāli 11 zol. (apm. 50 g), kviešu miltus 8 zol. (apm. 35 g), sviestu vai taukus 10 zol. (apm. 45 g), cukuru 6 zol. (apm. 25 g) un tēju ¾ zol. (apm. 3 g) dienā.

Brigādes maizes ceptuvi noorganizēja tikai pēc intendantūras pārvietošanas uz Rūjienu, kad brigādes kaŗaspēka daļas jau varēja izmantot vietējos pārtikas līdzekļus.

1919. gada 25. jūnijā, brigādes intendantūras darbībai paplašinoties un kļūstot mazāk atkarīgai no Igaunijas intendantūras iestādēm, Ziemeļlatvijas brigādes komandieris apstiprināja jaunus brigādes intendantūras statusus.

Saskaņā ar šiem statusiem paplašināja remontu darbnīcas darbību Valmierā, iekārtojot drēbnieku un kurpnieku nodaļas un ādu ģērētavu. Pie maizes ceptuves noorganizēja kafijas dedzinātavu Kokmuižā. No jauna Valmierā nodibināja ziepju vārītavu, lopu baru un zirgu rezervi.

Pēc brigādes pāriešanas uz Rīgu, Valmierā palika intendantūras nodaļa, kuŗai bija pakļautas visas tās intendantūras iestādes, kas pēc jaunajiem divīzijas saimniecības pārvaldes statusiem vairs divīzijā neietilpa, bet vēlāk pārgāja armijas saimniecības pārvaldes priekšnieka rīcībā.

Latvijas kaŗaspēka vienības, kuŗas formējās Igaunijas teritorijā, sākumā pārtiku saņēma tieši no Igaunijas intendantūras iestādēm. Pēc brigādes intendantūras nodibināšanas un noliktavas iekārtošanas, pārtiku no Igaunijas intendantūras iestādēm saņēma mūsu noliktava un izsniedza tālāk kaŗaspēka daļām. Valmieras pulks frontē pārtiku saņēma tieši no tās igauņu divīzijas intendantūras, kuŗai tas bija piedalīts.

Ziemeļlatvijas kaŗaspēkam strauji pieaugot, Igaunijas intendantūras iestādes pārtiku vairs neizsniedza pietiekamā vairumā, kādēļ bija jāpāriet uz vietējo līdzekļu plašāku izmantošanu. Kā pārtikas, tā arī mantu ievākšanu no vietējiem krājumiem vadīja galvenās rekvizīcijas komisijas pilnvarnieks Ziemeļlatvijā agronoms V. Gulbis. Katrā apriņķī darbojās sava rekvizīcijas komisija, un katrs apriņķis savukārt bija iedalīts rajonos, kur darbojās rekvizīcijas pārziņi. Katra rekvizīcijas pārziņa rīcībā bija sava noliktava.

Brigādes intendants deva norādījumus apriņķu rekvizīcijas komisijām, kāda pārtika un kādos daudzumos sagatavojama kaŗaspēka vajadzībām. Kaŗaspēka daļas pārtiku varēja saņemt arī tieši no rekvizīcijas pārziņu noliktavām uz brigādes intendantu pieprasījumu pamata. Šeit jāņem vērā tas apstāklis, ka vietējos pārtikas krājumus Pasaules kaŗa laikā jau lielā mērā bija izmantojis krievu un vācu kaŗaspēks, un tāpēc to ievākšana pietiekamā vairumā sagādāja diezgan lielas grūtības kā kaŗaspēkam, tā vietējiem iedzīvotājiem.

Ar 20. jūniju Igaunijas intendantūras iestādes pārtrauca uztura un elpes izdošanu latviešu kaŗaspēka daļām, turpinot vēl izdot tikai miltus maizes cepšanai. Igaunijas intendantūras iestādes izdeva pa lielākai daļai kviešu miltus, kuŗus vietējie zemtuŗi labprāt apmainīja pret rupjiem rudzu miltiem, dodot 1 puda kviešu miltu vietā 2 pudus rudzu miltu. Grūtāk nācās sagādāt cukuru un sāli.

Pēc tam kad Valmieras pulks sekmīgā uzbrukuma gājienā bija nonācis Austrumfrontē, tas nevarēja vairs saņemt pārtiku no brigādes noliktavas un bija spiests iekārtot pats savas intendantūras iestādes, kā maizes ceptuvi, lopu kautuvi un noliktavas, apgādājot arī citas tuvumā esošās kaŗaspēka daļas.

Ietēpa priekšmetus un uzkabi Ziemeļlatvijas kaŗaspēka daļas sākumā saņēma no Igaunijas armijas intendantūras iestādēm un mūsu rekvizīcijas komisijām. Visai grūta bija

kaņaspēka apgāde ar apaviem, jo no rekvizīcijas komisijām apavi tikpat kā neienāca. Šim nolūkam tika izlietoti Pagaidu valdības dotie līdzekļi, iepērkot zābakus pat Somijā. Kurpnieku darbnīcai trūka zoļādu, kādēļ kaņavīriem zābaku vietā bija jāizsniedz pastalas. Tāpēc arī kaņavīru vairums nēsāja personīgos apavus.

Transporta līdzekļus, kā zirgus, ratus un aizjūgus, ieguva galvenā kārtā rekvizīciju ceļā, kā arī savācot un izlabojot svešo kaņaspēku atstātos ratus un aizjūgus.

Kad 1919. gada jūlijā abas mūsu armijas brigādes apvienojās, varēja sākties saskaņota un plānveidīga darbība armijas apgādes iestāžu izveidošanā. Jau 1919. gada 10. jūlijā ar pulkveža Baloža pavēli tika nodibināta Latvijas dienvidarmijas intendatūra. Sakarā ar mūsu armijas reorganizāciju, 1919. gada 15. jūlijā nodibināja Armijas apgādības pārvaldi ar saimniecības, artilērijas, kaņā satiksmes, tehnisko un finanču daļām.

1919. gada jūlija beigās Ziemeļlatvijas brigādes intendantūru pārvērtā par Vidzemes divīzijas intendantūru, bet Latvijas dienvidarmijas intendantūru likvidēja un tās vietā nodibināja Latvijas armijas saimniecības pārvaldi, kas pārņēma visas apvienotās Latvijas armijas apgādi ar intendantūras apgādes priekšmetiem.

Sākot ar dibināšanas dienu, Armijas saimniecības pārvalde pakāpeniski pārņēma lielāko daļu Apgādības pārvaldes funkciju, un tāpēc 1920. gada 15. novembrī šo pārvaldi likvidēja.

Armijas saimniecības pārvalde uzturu un elpi armijas vajadzībām saņēma no Apgādības ministrijas pilnvarniekiem, kuņi to nodeva tieši Armijas saimniecības pārvaldes noliktavās. Noliktavas to savukārt izsniedza kaņaspēka daļām un iestādēm. Šī kārtība pārtikas saņemšanā un izsniegšanā pastāvēja līdz 1921. gada aprīļa mēneša beigām.

Lai sagādātu kartupeļu un citu sakņu krājumus armijas vajadzībām, dažas aizmugures kaņaspēka iestādes jau 1919. gadā uzsāka šo sakņu audzēšanu. 1920. gadā kartupeļu, citu sakņu un pa daļai arī elpes ražošanu noorganizēja plašākos apmēros. Šai gadā Armijas saimniecības pārvalde un kaņaspēka daļas kopā apstrādāja 780 pūrviētu zemes un ievāca 21.060 pudu kartupeļu, 22.000 pudu kāpostu, 17.970 pudu dažādu sakņu, 1.700 pudu auzu un 6.500 pudu siēna.

Armijas saimniecības pārvaldes apavu un apģērbu nodaļa pārzināja armijas apavu, apģērbu, veļas un kaujtērpā piederumu krājumus, kā arī noorganizēja attiecīgās darbnīcas, apgādājot tās ar materiāliem, darba rīkiem un iekārtu.

Nodaļas rīcībā, uzsākot darbību, nekādu mantu krājumu nebija, tie bija vēl jārada. Šim nolūkam nodibināja sakarus ar Kaņā ieguvumu vākšanas nodaļu un Mantu atpakaļ atdabūšanas komisiju, jo šo iestāžu rīcībā vienā otrā vietā atradās svešu armiju atstātās un lielnieku rekvizētās mantas. Tā kā arī šīs iestādes vēl atradās organizācijas stadijā, tad noderīgo mantu uzmeklēšanu un savākšanu pilsētās izdarīja Armijas saimniecības pārvaldes darbinieki. Visas savāktās mantas vispirms bija jādezinficē, jāiztīra un jāizlabo, un tikai pēc tam tās varēja izsniegt kaņaspēka daļām. Lai papildinātu krājumus, no Rīgas pilsētas lombarda pārņēma visus tur atrodošos vīriešu mēteļus, pusmēteļus, kažokus, puskažokus, uzvalkus un audumus.

Septembra mēnesī no lauku komandantūrām un Iekšliētu ministrijas nelielos vairumos sāka pienākt armijas vajadzībām savāktie un rekvizētie priekšmeti. Tai pašā laikā Rīgā, augusta mēnesī noorganizētās, apavu un apģērbu darbnīcas sāka piesūtīt pirmos izgatavotos apavus un apģērbus. Septembra beigās un oktobra sākumā pienāca arī lielāks angļu apģērbu, apavu, veļas un kaujtērpā piederumu sūtījums.

priekšmetus. Vajadzīgos materiālus savāca no Rīgā pamestām lielinieku noliktavām. Darbnīcā saplūda visi ienaidniekam atņemtie transporta līdzekļi, kuŗu savešana kārtībā bija viens no darbnīcas galveniem uzdevumiem.

Ietēŗpa priekšmetus un veļu armijas vajadzībām gatavoja un laboja arī Sieviešu palīdzības korpuss.

Bermonta uzbrukuma pirmās dienās darbnīcas evakuējās uz Vangažu staciju, bet stāvoklim frontē noskaidrojoties, darbnīcas atgriezās un turpināja darbu Rīgā. Galvenā apavu un apģēŗbu noliktava, uzbrukumam sākoties, evakuējās uz Ieriķu staciju.

Lai atvieglotu un paātrinātu kaŗaspēka daļu apgādi, mantu izsniegšanu izdarīja ne vien no Rīgas galvenās noliktavas, bet arī no noliktavām Ieriķos, Pļaviņās un Juglas stacijā, kā arī no vilcieniem un Apavu un apģēŗbu nodaļas telpās, kur bija ierīkota neliela noliktava.

Latgales atbrīvošanas laikā armijas apgāde noritēja jau daudz labvēlīgākos apstākļos nekā agrāk. Lai gan noliktavās lieku mantu krājumu nebija, tomēr šai laikā kaŗavīri ar apģēŗbu bija apgādāti daudz maz apmierinoši, bet ar apaviem — visi. Tomēr savā vairumā izsniegtie apgādes priekšmeti bija ļoti neizturīgi. Sevišķi tas sakāms par rekvizētiem un savāktiem apģēŗbiem, kas jau pirms saņemšanas bija lielākā vai mazākā mēŗā lietoti un kaujas apstākļos ātri bojājās. Arī no saņemtiem angļu apģēŗbiem daļa bija apnēsāti un maza lieluma. Miesas veļas kaŗavīriem visu laiku bija pa 1 komplektam, un tikai janvāŗa mēneša beigās, sakarā ar jauniem veļas sūtījumiem, bija iespējams to papildināt līdz otram komplektam. 1920. gada beigās apģēŗbu darbnīcas jau bija tiktāl noorganizētas, ka spēja armiju apgādāt ar visiem nepieciešamiem ietēŗpa priekšmetiem.

2. Bruņošanas nozare.

Līdzīgas un vēl lielākas grūtības mūsu armijas vadībai bija jāpārvar, kārtojot kaŗaspēka daļu apgādi ar ieročiem un tehniskiem kaujas līdzekļiem. Saskaņā ar 1919. gada 7. decembra līgumu, vācu okupācijas iestādes apņēmas apgādāt mūsu nacionālā kaŗaspēka vienības no savas 8. armijas krājumiem. Protams, par to Latvijai vēlāk būtu bijis jāmaksā.

Kā jau minēts, notikumu turpmākā gaita pierādīja, ka vācu iestādes nav ieinteresētas, sevišķi zīmējoties uz apbruņojumu, šo līgumu pildīt. Tāpēc pirmajiem mūsu kaŗavīriem ieroču iegūšanā bija jāiet citi ceļi, gan pēŗkot no demorālizētiem vācu kareivjiem, gan arī pārmeklējot atstātās noliktavas. Vēlāk, kad sākās pirmās sadursmes un kaujas, parastais un galvenais apbruņojuma apgādes avots bija kaŗa guvums. Tikai 1919. gada 9. februārī mūsu valdība saņēma no Liepājā ienākušiem Sabiedroto kaŗakuģiem 5.000 šauteņu, 50 patšauteņu un lielāku vairumu patronu. Tas bija sevišķi vērtīgs ministru prezidenta Kārļa Ulmaņa panākums ārzemēs, jo tagad varēja sākt domāt arī par jaunu kaŗaspēku vienību formēšanu. Šos ieročus un municiju novietoja Liepājas ostā uz kuģa «Saratov» un pēc vajadzības izsniedza mūsu vienībām, lai gan dažreiz ar lielu risku, jo ģenerālis Golcs visiem līdzekļiem pūlējās tos dabūt savā pārziņā, vairākkārt mēģinot pat padzīt kuģa sardzi. Arī vēlāk, kad mūsu kaŗaspēka vienības bija jau apvienotas brigādē, apgādes jautājums palika tikpat grūts un sarežģīts. Brigādes komandieris pulkvedis Balodis, būdams operatīvā un apgādes ziņā pakļauts zemessargu virsstābam, arī pēc 16. aprīļa notikumiem atzina tikai mūsu likumīgo valdību; bet virsstābs politisku iemeslu dēļ mūsu kaŗaspēka daļu apgādes priekšmetu pieprasījumus solīja apmierināt tikai tad, ja tos apstiprinās Niedras valdība. Visu to vērā ņemot, apbruņojumu iegāde bija jādibina

galvenā kārtā uz to, ko varēja dabūt no likumīgās valdības un uz kara trofējām, kuņas, mūsu brigādei virzoties uz priekšu, kļuva gan aizvien bagātīgākas.

Pirmā mūsu karaspēka dienvidu grupas tehniskā iestāde — ieroču darbnīca — radās Saldū, 1919. gada aprīļa vidū. To pilsonis Vicinskis nodeva 1. Atsevišķā bataljona rīcībā, un tās pirmais personāls bija 1 tehniķis un 3 atslēdznieki, kas laboja bojātos ieročus. Vēlāk šo darbnīcu papildināja un nosauca par Dienvidarmijas brigādes ieroču darbnīcu.

Labākos apgādes apstākļos atradās mūsu armijas Ziemeļlatvijas grupa. Ministru prezidents Kārlis Ulmanis 1919. gada janvāra sarunās ar Igaunijas valdību bija panācis vienošanos, pēc kuņas mūsu jaunformējamo vienību apgādi pret zināmu atlīdzību uzņēmas Igaunijas armija. Neraugoties uz igauņu labo gribu, apgāde ar apbruņojumu un tehniskiem līdzekļiem tomēr bija trūcīga, jo arī igauņiem nebija pietiekošā daudzumā ieroču un municijas. Arī Ziemeļlatvijas karaspēks šos trūkumus lielā mērā sedza ar kara ieguvumiem. Tā 1919. gada maija beigās un jūnija sākumā Valmieras pulks vien 10 dienu laikā ieguva 3 lielgabalus, 15 ložmetēju, pāri par 2.000 šauteņu, vairāk desmit tūkstošu patronu, ap 160 zirgu un krievu naudu 60.000 latu vērtībā, ar ko bija iespējams stipri uzlabot apbruņojumu. Ziemeļlatvijas karaspēka pirmo tehnisko iestādi — ieroču darbnīcu — saformēja 1919. gada marta mēnesī Tērbatā, gandrīz reizē ar Valmieras pulku, jo izsniegtiem ieročiem bija vajadzīgs remonts. Nepieciešamos darba rīkus kareivji sanesa no mājām. Pirmais darbnīcas personāls bija 6 atslēdznieki. Pulkam izejot uz fronti, šī nelielā darbnīca novietojās Valkā, bijušā sabiedrības «Konzums» mechaniskā darbnīcā, pārņemot tās iekārtu un mobilizējot amatniekus, kas tur strādāja. Tādā kārtā paplašināta, tā sāka apkalpot visu Ziemeļlatvijas brigādi un tika nosaukta par Ziemeļlatvijas brigādes remontu darbnīcu.

Vispār pirmais apgādes posms raksturīgs ar to, ka mūsu karaspēka daļas, sevišķi pulkveža Baloža brigāde, apbruņojuma apgādē nevarēja dibināties uz aizmuguri, jo mums pašiem vēl nebija ne vajadzīgo apgādes iestāžu, ne ieroču krājumu, izņemot tos, kas atradās uz kuņa «Saratov». Tomēr pēc Strazdumuižas līguma noslēgšanas mūsu armijā jau bija 15 dižgabalu, 107 ložmetēji, 87 patšautenes, apm. 10.000 šauteņu, 3 bruņotie automobiļi, 2 bruņotie vilcieni, 2 lidmašīnas un lielāks vairums municijas. Prāva daļa no šīm mantām bija kara guvums, bet lielāks daudzums bija iegūts, pateicoties mūsu kaņāvīru uzņēmībai, savācot un izlabojot dažādās vietās pamestos ieročus un tehniskos kaujas līdzekļus.

Kad pēc Cēsu kaujām abas mūsu brigādes apvienojās un visas karaspēka daļas tika pārorganizētas trijās divīzijās, armijas skaitliskais sastāvs bija pieaudzis līdz 25.000 vīriem. Nacionālā armija bija kļuvusi patstāvīga tiklab operatīvā, kā apgādes ziņā, bet tās apbruņojums un tehniskie kaujas līdzekļi cīņās bija stipri bojāti un nolietojušies un vēl arvienu trūcīgi skaitliskā ziņā. Lielinieku armija, steigā atkāpjoties, bija pametusi Latvijā, sevišķi Rīgā, prāvus kara mantu krājumus. Tādus atstāja arī vācu okupācijas armija, aizejot no Rīgas aiz Strazdumuižas pamiera noteikumos paredzētās līnijas. Iegūtos apbruņojuma piederumus vajadzēja izlabot un papildināt, tāpat vajadzēja arī nodrošināt to piegādi turpmākai darbībai. Šo darbu veikšanai 15. jūlijā armijas stābā nodibināja centrālos organus — artilērijas un tehniskās daļas, kuņas vēlāk izvērta patstāvīgās pārvaldēs. Kā šo daļu izpildu organus ap to pašu laiku nodibināja autocentru, ieroču un elektrotehniskās darbnīcas, kā arī tehnisko mantu, spridzināmo vielu un artilērijas noliktavas.

Autotransporta labošanai tika pārņemtas vairākas lielinieku un vācu armijas Rīgā pamestās darbnīcas ar tur atstāto iekārtu, apvienojot tās kopējā iestādē, ar nosaukumu Autocentrs. Autocentru vēlāk pārdēvēja par Armijas galvenam mechaniskām darbnīcām, tad par Armijas mechaniskām darbnīcām un beidzot par Kaŗa mechaniskām darbnīcām.

Autocentram īsā laikā izdevās savākt, samontēt un savest lietošanas kārtībā vienu bruņoto un 19 vieglos un smagos automobiļus. Tas bija liels ieguvums, jo automobiļu mums toreiz bija ļoti maz.

Kā jau minēts, ieroču labošanai pulkveŗa Baloŗa un Ziemeļlatvijas brigādēs, atradās pa vienai darbnīcai. Tās Rīgā apvienoja, papildināja to iekārtu un amatnieku skaitu un nosauca par Galveno artilērijas ieroču darbnīcu, ņo darbnīcu vēlāk pārdēvēja par Armijas ieroču darbnīcu.

Sakaru mantu labošanai tika nodibināta Armijas elektrotehniskā darbnīca. Vēlāk to nosauca par Armijas tehniskās pārvaldes telefōna-telegrafa darbnīcu un 1920. gada decembrī pievienoja Armijas mechaniskām darbnīcām.

Municijas un ieroču vākŗšanai, ņķiroŗšanai un glabāŗšanai nodibināja Galveno artilērijas noliktavu. Pirmā laikā tā atradās Rīgas preču stacijas un Eksportostas noliktavās. Municijas saveŗšanai kārtībā pie Galvenās artilērijas noliktavas ierīkoja arī provīzorisku artilērijas laboratoriju.

Turpat Rīgas preču stacijā un Eksportostā noorganizēŗās Armijas tehnisko mantu noliktava — inŗenieru un sakaru mantu vākŗšanai, ņķiroŗšanai un glabāŗšanai.

Rīgas preču stacijā, četros pagrabos, vācu okupācijas armija bija atstāŗusi prāvus sprāgstviēlu krājumus: perditu, doneritu un kapsulas. Turp tika nogādātas arī sprāgstviēlas no citām vietām, un to kārtoŗšanai un glabāŗšanai nodibināja spridzināmo viēlu noliktavu.

Visas ņīs iestādes ar nelielām iekŗēŗās organizācijas, pakļautības un nosaukumu pārmaiņām pastāvēŗa visā Neatkarības kaŗa laikā un apmēram gadu pēc tā. Darba apstākļi bija ļoti grūti, jo trūka iekārtas, materiālu un labu speciālistu. Bet ņos trūkumus izlīdzināja kaŗavīru un pārējo darbinieku lielā uzupurēŗšanās un uzņēmība.

Visai neparastā ceļā toreiz prata iegūt eļļu spēkratiem, filtrējot Oehricha fabrikā ar eļļām piesātināto zemi. Pret šo eļļu 1919. gada septembrī izdevās pat iegūt no vācu kaņaspēka benzolu un citas mums vajadzīgas degvielas, jo arī vāciešiem nebija eļļas.

Intensīvā darbā pagāja visa 1919. gada vasara. Sākoties Bermonta uzbrukumam, ieroču tomēr vēl nebija pietiekošā vairumā, trūka galvenā kārtā artilērijas. Tomēr tai laikā jaunā Latvijas valsts bija jau pierādījusi savas dzīves spējas, kādēļ arī mūsu labvēļi un kaimiņi neliedza tai savu palīdzību. Augustā un septembrī mūsu armija saņēma apm. 14.000 šauteņu un lielākus municijas sūtījumus. Pašās cīņu dienās ar Bermontu pienāca vēl 18.600 šauteņu, 124 ložmetēji, 110 patšauteņu, 32 dižgabali un lielāks vairums municijas. Tomēr artilērijas trūkumu mūsu armija izjuta visā Bermonta cīņu laikā, jo daļa saņemto dižgabalu bija tādā stāvoklī, ka bez lielāka remonta nevarēja tikt lietoti. Bez tam dažiem dižgabaliem trūka tēmēšanas ierīču, bet citiem atkal nebija municijas. Visus šos trūkumus vajadzēja novērst un pie tam nekavējoties.

Stāvokli pasliktināja darbnīcu un noliktavu evakuācija, jo ienaidnieks tās apšaudīja un draudēja iznīcināt. Galveno artilērijas noliktavu sadalīja divās daļās, pie kam kaujas daļa ar fronti vajadzīgo municiju pārgāja vagonos un novietojās Čiekurkalna stacijā, bet aizmugures daļu pārvietoja uz Valmieru, kur tā turpināja municijas sagatavošanu, iekārtojot arī primitīvu artilērijas laboratoriju. Armijas galvenās mehāniskās darbnīcas, agrākais Autocentrs, papildināts ar aviācijas nodaļu, 8. un 9. oktobrī evakuējās uz Inčukalnu, Siguldu un Cēsīm. Apstākļiem noskaidrojoties, 11. oktobrī iekārtu no Inčukalna un Siguldas atveda atpakaļ Rīgā, kur darbnīcas turpināja darbus, bet Cēsīs katrai varbūtībai nodibināja jaunu nodaļu. Spridzināmo vielu un tehnisko mantu noliktavas arī evakuēja no Preču stacijas un Eksportostas uz Čiekurkalna rajonu. Savā vietā palika vienīgi galvenā artilērijas ieroču darbnīca, kuņas darbu nekādā ziņā nedrīkstēja pārtraukt, jo bija jāremontē frontei tūliņ nepieciešamie ieroči.

Evakuācija, remonts un nepārtraukta frontes apgāde — viss tas bija jāveic vienā un tai pašā laikā. Darba spraigums Bermonta cīņu laikā sasniedza augstāko pakāpi. Mobilizētie un brīva līguma darbinieki strādāja cauras dienas un naktis pusbadā un bez kurnēšanas. Kad no ārzemēm bija saņemti liелgabali bez tēmēšanas ierīcēm, tās drīz izgatavoja uz vietas. Mašīnrakstītājas šuva maisiņus artilērijas dzenpildīņu izgatavošanai. Padarītais, protams, neatbilda noteikumiem, nebija izturīgs ilgai lietošanai, bet pietiekoši labs, lai ieročus varētu tūlīņ vērst pret uzbrūkošo ienaidnieku.

Armijai nāca talkā arī dzelzceļu darbnīcas. Liepājas mezglā saformēja divus bruņotos vilcienus «Kalpaku» un «Pikolu». Lokomotīvēm un vagoniem uzlika bruņu plates, kuņas pastiprināja ar smilšu maisiem. Darbs tika veikts dažās dienās un, stingri ņemot, bija tikai improvizācija. Bet karotājos tas radīja sajūsmu un drosmi, jo tie zināja, ka nav vieni un grūtos brīžos var cerēt uz visas tautas atbalstu.

Ar Bermonta izdzīšanu darbu spraigums daudz neatslāba, jo radās jauni steidzīgi uzdevumi. Decembrī pienāca ziņas, ka Igaunija gatavojas slēgt pamieru ar Padomju Savienību, un tāpēc bija jāsteidzina Latgales atbrīvošanas sagatavošanas darbi. Bermonta cīņās mūsu armija bija ieguvusi 32 dižgabalus, 1.750 smago un vieglo ložmetēju, 10 lidmašīnu, apm. 20.000 artilērijas šāviņu un daudz citu kaņa mantu. Visus iegūtos apbruņojuma piederumus vajadzēja savākt, izlabot un steidzīgi nosūtīt uz Latgales fronti, apbruņojot arī jaunformēto ceturto Zemgales divīziju. Šim darbam Jelgavā nodibināja galveno armijas mehanisko darbnīcu nodaļu un 2. artilērijas noliktavu, bet Liepājā — artilērijas municijas noliktavu pie Lejaskurzemes kaņa apgabala. Šo noliktavu vēlāk nosauca par Liepājas artilērijas noliktavu un laboratoriju, un no tās ar laiku izveidojās Artilērijas laboratorija.

Pēc Latgales atbrīvošanas Rēzeknē uzsāka darbu arī 3. artilērijas noliktava, kuņu vēlāk pārveda uz Pļaviņām kā Galvenās artilērijas noliktavas nodaļu. Arī no ārzemēm 1919. gada decembrī un 1920. gada pirmos mēnešos turpināja pienākt ieroču un municijas sūtījumi, kuņus visus vajadzēja caurskatīt un nogādāt uz fronti. Uzdevumu apgādes iestādes veica apmierinoši, un Latgales atbrīvošanas pēdējā posmā ieroču un municijas trūkums vairs nebija tik jūtams.

Atbrīvošanas kaņa beigās armijā skaitījās vairāk kā 75.000 cilvēku, un tā bija apbruņota ar dažādu sistēmu ieročiem un tehniskiem līdzekļiem. Tā šauteņu bija 8 sistēmas, ložmetēju 7, patšauteņu 6 u. t. t. Armijai demobilizējoties liekos ieročus un tehniskos kaujas līdzekļus vajadzēja pieņemt noliktavās uzglabāšanā, iepriekš tos izlabojot un sašķirojot, pie kam darbs bija jāizkārto tā, lai armijā miera laika lietošanā paliktu daudz maz vienādu sistēmu ieroči. Uzdevums bija plašs un sarežģīts, un tādēļ arī apbruņojuma apgādes iestāžu pārkārtošana miera laika apstākļiem ievilkās līdz 1922. gada sākumam, kad Artilērijas pārvaldi un Technisko pārvaldi apvienoja vienā — Bruņošanas pārvaldē, un visas apbruņojuma un tehnisko līdzekļu darbnīcas vienā iestādē — Arsenālā. Vienīgi Artilērijas laboratorija palika patstāvīga, pievienojot tai arī tās laboratorijas, kas pastāvēja pie artilērijas noliktavām. Ap to laiku jau bija apvienotas vienā iestādē — Galvenā artilērijas noliktavā — arī visas apbruņojuma un tehnisko līdzekļu noliktavas ar to nodaļām. Šāda apgādes iestāžu organizācija pastāvēja līdz mūsu dienām, izņemot Bruņošanas pārvaldi, kuņu 1933. gada jūnijā ietilpināja Apgādes pārvaldē, pārvēršot par šīs iestādes daļu.

3. Sanitārā nozare.

Nodibinoties Latvijas armijai, bija jāizveido arī nepieciešamie sanitārā dienesta organi. Šim nolūkam pie atsevišķām armijas vienībām iekārtoja ārstniecības punktus ar medicīnisko personālu. Tādi pastāvēja pie armijas dienvidu grupas Kurzemē, kā arī pie ziemeļu grupas Vidzemē. Pēc Rīgas atbrīvošanas no lieliniekiem, nodibināja arī pirmo lielāko armijas ārstniecības iestādi Rīgā. Tomēr pilnīgi organizētu kaŗa sanitāro iestāžu apvienošanu un kaŗa sanitārā dienesta plānveidīgu izveidošanu varēja sākt tikai pēc centrālā armijas sanitārās pārvaldības organa nodibināšanas. 1919. gada 19. jūlijā armijas virspavēlnieks iecēla armijas sanitārpriekšnieku, kuŗam uzdeva noorganizēt armijas sanitāro pārvaldi, izveidot kaŗa ārstniecības iestāžu tīklu un nokārtot ārstniecības palīdzību kaŗaspēka daļās. Armijas sanitārpriekšnieks enerģiski ķērās pie šī plašā darba. Latvijas armijas rindās iestājās vairāki pazīstami ārsti, kuŗiem bija plaši piedzīvojumi kaŗa sanitārā dienestā jau no bij. Krievijas armijas laikiem. Arī vecāko kursu medicīnas studentus piesaistīja ārstniecības palīdzības darbam, jo neraugoties uz straujo ārstu pieplūdumu armijā, visus ārstu amatus tomēr nevarēja aizpildīt ar universitāti beigušiem ārstiem.

Centrālizējot mūsu armijas sanitārā dienesta iekārtu, 1919. gada 19. jūlijā nodibināja Armijas sanitāro pārvaldi.

Armijas sanitārās pārvaldes uzdevums bija ļoti grūts — vajadzēja radīt armijas sanitārā dienesta organizāciju un veikt armijas apgādi ar ārstniecības līdzekļiem bez naudas un bez iespējamības iegādāt lielākus krājumus vietējā tirgū. Stāvoklis kļuva vēl ļaunāks Bermonta uzbrukuma laikā. Kaŗaspēka daļas nemitīgi prasīja dot ārstniecības līdzekļus, novietot ievainotos un slimos un norīkot papildu sanitāro personālu. Tika savākti visi privātā apgrozībā esošie ārstniecības līdzekļu krājumi, bet tie nevarēja segt visas armijas vajadzības. Arī jaundibinātās kaŗa ārstniecības iestādes nevarēja uzņemt visus ievainotos un slimos; tos vajadzēja ievietot valsts, pašvaldības un privātās slimnīcās. Jāatzīmē sabiedrisko organizāciju un privāto personu plašā pretimnācība armijas sanitārām vajadzībām: Armijas sanitārā pārvaldē ienāca bagātīgi ziedojumi gan naudā, gan graudā. Vērtīgu palīdzību īstā laikā sniedza Amerikas sarkanā krusta misija, nododot mūsu armijas rīcībā bagātīgus ārstniecības līdzekļu krājumus, ar kuŗu palīdzību varēja apmierināt nepieciešamās armijas sanitārās vajadzības līdz tam laikam, kamēr bija iespējams iegūt sanitāros līdzekļus no ārzemēm pirkšanas ceļā. Pateicoties Armijas sanitārās pārvaldes nemitīgām pūlēm rast līdzekļus armijas sanitārai apgādei, mūsu armijas kaŗavīri varēja katru brīdi saņemt nepieciešamo ārstniecisko palīdzību.

Tai pašā laikā Armijas sanitārai pārvaldei bija jāizveido arī sanitārā dienesta organizācija. Krievijas armijas noteikumi šim nolūkam bija maz noderīgi, jo tie bija domāti lielākai un uz citiem pamatiem organizētai armijai. Jau ar Armijas sanitārās pārvaldes pastāvēšanas pirmajām dienām tika likti pamati mūsu armijas sanitārai organizācijai, kuŗi vispārīgos vilcienos pastāv līdz pat mūsu dienām, kad jau galīgi izveidots likumos un noteikumos reglamentētais kaŗa sanitārais dienests.

Sākot ar 1920. gadu, armijas sanitārā dienesta gaitas sāka ieiet normālās sliedēs, bet izvērsoties tālākām Latvijas atbrīvošanas cīņām, radās jaunas rūpes — izcēlās plaša izsituma tīfa un asinssērgas epidēmija. Mūsu kaŗaspēkam ieejot sērgu pārņemtā Latgalē, īsā laikā visu Latviju sāka apdraudēt izsitumu tīfa epidēmija. Armijas sanitārai pārvaldei vajadzēja pielikt visas pūles epidēmijas likvidēšanai, sniedzot palīdzību ne tikai

kaŗavīriem, bet arī civīliedzīvotājiem. Šim nolūkam kaŗaspēka daļas apgādāja ar dezinfekcijas līdzekļiem un aparātiem, norīkoja vagonus-pirtis, kuŗi apbraukāja visu frontes joslu, iekārtoja karantēnas, ārstēja un izolēja saslimušos civīliedzīvotājus u. t. t. Izsitumu tīfs prasīja daudz upuŗu, pie kam lielā skaitā saslima arī medicīnas personāls, kas paŗaizliedzīgi strādāja pie epidēmijas apkaŗoŗanas. Par izsitumu tīfa izplatīŗanos armijā un tā likvidēŗanu liecina sekojoŗšie dati: 1920. gada janvārī bija 163 saslimŗanas gadījumi ar izsitumu tīfu, februārī — 492, martā — 528, jūnijā — 169, jūlijā — 29, bet septembrī vairs tikai 5 saslimŗanas gadījumi. No ŗiem skaitļiem redzams, ka samērā īsā laikā bija izdevies izsitumu tīfa epidēmiju likvidēt. Pavisam 1920. gadā saslimuŗi un ārstēti ar izsitumu tīfu 2.329, ar atguļas tīfu — 707, ar asinssērgu — 1.799 kaŗavīri.

Armijas sanitārās pāŗvaldes pastāŗvēŗanas pirmām posmam izbeidzoties, bija noorganizētas jau 5 kaŗa slimnīcas — Rīgā, Daugavpilī, Liepājā, Rēzeknē un Valmierā, 3 divīziju lazaretēs, sanitārais vilciens, sanitārais transports un sanitārā noliktava, bet kaŗaspēka daļās un atseviŗķos garnizonos iekārtoti pārsienamie punkti un ambulances. Kaŗa laikā armijas ārstniecības iestādēs pastāŗvēŗa apm. 3.500 gultu ievainotiem un slimiem kaŗavīriem. Bija nokārtota medikamentu un citu ārstniecības līdzekļu iegāde un lielā skaitā apmācīts zemākais medicīnas personāls.

1921. gada 1. aprīlī Armijas sanitāro pāŗvaldi pāŗdēŗēja par Kaŗa sanitāro pāŗvaldi un kā Kaŗa ministrijas centrālo pāŗvaldi pakļāva kaŗa ministram. Kaŗa sanitārā pāŗvalde, kuŗā iegāja arī jau 1920. g. 2. novembrī Armijas sanitārai pāŗvaldei pievienotā veterinārā pāŗvalde, iedalījās 3 daļās: medicīnas, farmācijas un veterinārā. Daŗas no armijas ārstniecības iestādēm likvidēja, atstāŗot miera laika vajadzībām Rīgā, Daugavpilī un Liepājā 3 kaŗa slimnīcas un kaŗa sanitāro noliktavu.

Apskatīsim īsumā ŗo mūsu armijas sanitārā dienesta organu izveidoŗanās gaitu.

Pamats Rīgas kaŗa slimnīcai likts tūlīt pēc Rīgas atbrīvoŗanas no lieliniekiem, ar I Atseviŗķās latvieŗu (pulkveŗa Baloŗa) brigādes 1919. gada 25. maija 11. pavēli. 1919. gada 26. maijā izdota pirmā slimnīcas pavēle. Slimnīcu sākumā nosauca par Latvieŗu armijas kaŗa slimnīcu, un to novietoja lielinieku atstātās Rīgas III pilsētas slimnīcas telpās Ērgļu (tagad Jāŗa Asara) ielā, kur agrāķ atradās Krievijas Sarkanā krusta slimnīca. Atrastais inventārs bija pietieķoŗš nelielas slimnīcas iekārtoŗanai. Personālā sākumā bija tikai 29 darbinieķi, to skaitā 2 ārsti. Pirmos slimniekus, kopskaitā 65, uzņēma Latvieŗu armijas kaŗa slimnīcā 1919. gada 6. jūnijā. No ŗīs dienas slimnīcas darbība sāķa ritēt aizvien straujāķ, un jau jūnija mēnesī bija uzņemti ārstēŗanai 605 slimi un ievainoti kaŗavīri. Līdz ar slimnieku skaita pieaugŗanu pieauga arī slimnīcas personāls. Latvieŗu armijas kaŗa slimnīca savā pastāŗvēŗanas sākumā bija pakļauta I Atseviŗķās latvieŗu brigādes ārstam, un to apgādāja brigādes intendantūra. Nodibinoties Armijas sanitārai pāŗvaldei, slimnīca 1919. gada augusta sākumā pāŗgāja armijas sanitārā priekŗnieķa rīcībā.

Lielais slimnieku skaits spieda meklēt kaŗa slimnīcai plaŗāķas telpas. Par tādām izraudzīja bij. Krievijas kaŗa hospitāli, Hospitāļu ielā, kur Rīgas pilsēta jau bija iesāķusi iekārtot pilsētas slimnīcas infekcijas nodaļu. 1919. gada 1. augustā kaŗa hospitāļa ēķas pārņēma kaŗa slimnīcas vajadzībām. Ēķas atradās ļoti nolaistā stāŗoklī: tās bija netīras, piemēslotas, izsistiem logiem, bedrainām grīdām, cauriem jumtiem un bez jebķādiem iekārtas piederumiem. Nelieli remonta darbi bija izdarīti vienīgi ēķas ziemeļu korpusā, kur pilsēta bija ierīķojusi infekcijas nodaļu. Ziemeļu korpusā 1919. gada augusta vidū atklāja vienu slimnīcas nodaļu. Pāŗējās nodaļas pagaidām palīķa agrāķās telpās Ērgļu ielā.

Pakāpeniski saveda kārtībā arī pārējās kara hospitāļa telpas, un 1919. gada oktobrī visus slimniekus pārveda no Sarkanā krusta slimnīcas telpām uz slimnīcu Hospitāļu ielā. Pēc pārvietošanas slimnīcu pārdēvēja par Latvijas kara slimnīcu. Darbības sākums jaunajā vietā sakrita ar Bermonta uzbrukumu Rīgai. Iesākās strauja slimnīcas darbības attīstība — 1919. gada 1. septembrī gultu skaits bija 300, 1. oktobrī — 500, 1. novembrī — 700, 1. decembrī — 1.000. Reizē ar to palielinājās arī slimnīcas personāls, kas decembrī pieauga līdz 294; to skaitā bija 18 ārsti.

Drudzainajā slimnīcas darba steigā nepietika ar algoto darba spēku, bet palīgā nāca arī privātas personas. 1919. gada novembra mēnesī brīvprātīgi pieteicās 69 Sieviešu palīdzības korpusa dalībnieces, kuŗas nodarbināja slimnīcā kā slimnieku kopējas.

1919. gada oktobra beigās pie slimnīcas sāka darboties ārstu komisija, kuŗa 20 gados pārbaudījusi 82.784 kuŗavīru veselības stāvokli.

Plašās slimnīcas telpas tomēr izrādījās par šaurām, un vieglāk slimos bieži vajadzēja evakuēt uz citām slimnīcām vai atlaist mājās ambulatoriskai ārstēšanai. Sakarā ar Bolderājas kaujām, pie Rīgas etapa komandantūras ierīkoja telpas 200 vieglāk ievainotiem un slimiem. Par viņu ārstēšanu rūpējās Rīgas kara slimnīca.

Armijas sanitārā pārvalde un citas armijas apgādes iestādes darīja visu iespējamo, lai apgādātu slimnīcu ar nepieciešamām mantām, bet visu slimnīcas vajadzību apmierināšanai bija nepieciešama arī palīdzība no ārienes. Nepieciešamos slimnīcas iekārtas priekšmetus vāca kopā gan kā kara ieguvumus, gan aizņēmuma veidā, gan arī kā ziedojumus. Tomēr jāsaprata, ka tai laikā visi bija pieticīgi savā trūkumā, jo saprata, ka jaunā valsts grūtos kara apstākļos nespēja dot nekādas labierīcības slimniekiem un tāpēc jāapmierinās ar nepieciešamo. Slimnīcai ienāca prāvi ziedojumi naudā un graudā no dažādām organizācijām un personām. Lielākus ziedojumus slimnīcai deva ministru prezidents Kārlis Ulmanis un ārvalstu militārās misijas.

Tādā kārtā galīgi noorganizējusies, Latvijas kara slimnīca 1920. gada sākumā sastāvēja no 1.600 gultām ar 427 cilvēku lielu personālu.

Līdz ar pāreju uz miera laika apstākļiem, slimnieku skaits kara slimnīcā samazinājās un gultu skaits pamazām noslīdēja līdz 500. Uzlabojoties valsts saimnieciskam stāvoklim, radās iespēja savest vecās ēkas pienācīgā kārtībā un iekārtot slimnīcā nepieciešamās labierīcības. Šo darbu veica pakāpeniski, un slimnīcas izveidošana turpinās vēl līdz šai dienai.

Rēzeknē iekārtoto vācu zemessargu lazareti 1920. gada 9. aprīlī pārvietoja uz Daugavpili, pārdēvējot par Daugavpils garnizona lazareti. Lazareti iekārtoja Daugavpils pilsētā ar 150 gultām. Lazaretē darbojās 4 ārsti un 44 cilvēku liels pārējais personāls. 1920. gada jūlija beigās armijā sāka stiprā mērā plosīties asinssērgas epidēmija. Lazarete uzņēma ap 300 asinssērgas slimnieku. Lai gan lazareti pēc iespējas paplašināja, tomēr tā nespēja uzņemt visus slimniekus, kādēļ nelipīgos slimniekus evakuēja uz Rīgas kara slimnīcu. Lielu pretimnācību lazaretei šai laikā izrādīja Amerikas Sarkanā krusta misija, dāvinot prāvus apmēros veļu, medikamentus un pārsienamos materiālus.

1921. gada janvārī lazareti pārvietoja Daugavpils cietoksnī, kur tā palika arī turpmākos gados. Jaunās telpas atradās ļoti nolaistā stāvoklī: krāsnis bija vecas un izdegušas, koridoros logi bez stikliem u. t. t. Palātas bija tik aukstas, ka ārsti, māsas un kopējas strādāja mēteļos. Medicīniskais personāls dzīvoja lazaretē, aizņemdamas 2 lielākas istabas. Līdzekļu trūkuma dēļ stāvokli nebija iespējams uzlabot.

1921. gada 8. aprīlī lazareti pārdēvēja par Daugavpils kara slimnīcu. Iestājoties miera laika apstākļiem, lazaretē darbība sāka izveidoties normālāki, un slimnīcas telpas pakāpeniski saveda kārtībā. Slimnīcas personālam radās iespēja pāriet uz dzīvi atsevišķās telpās, kādēļ arī slimniekus varēja novietot ērtāk. Sanitārās apgādes iestādes tagad spēja jau pietiekošā mērā apgādāt slimnīcu ar veļu, medikamentiem un ārstniecības piederumiem.

1919. gada 25. jūlijā Liepājā sāka formēt lazareti Liepājas garnizona vajadzībām. Pirmo nepieciešamo inventāru sadabūja ziedojumu veidā no Amerikas Sarkanā krusta un Liepājas pilsoņiem. Lazaretē formēšanu atvieglāja tas apstākļi, ka tika atrastas plašas piemērotas telpas bij. krievu armijas garnizona lazaretē. Lai gan vācu okupācijas kaŗaspēks bija paspējis labākās lazaretē mēbeles izvest, tomēr nepieciešamā slimnīcas iekārta bija atstāta puslīdz apmierinošā stāvoklī.

1919. gada 17. augustā lazarete jau bija saformēta, un šai dienā uzņēma pirmos slimniekus. Sākumā lazarete darbojās ar 60 gultām, bet vēlāk gultu skaitu palielināja līdz 100.

1919. gada 14. novembrī Bermonta kaŗaspēkam uzbrūkot Liepājai, lazarete ierīkoja Kaujas lauka aizmugurē, Kaŗa ostā pie Šķēdes tilta, pārsienamo punktu. Šis pārsienamais punkts bieži nonāca ienaidnieka ugunīs.

Slimnieku skaits lazaretē pastāvīgi pieauga un 1920. gada janvārī sasniedza 400. Lielais slimnieku skaits izskaidrojams ar to, ka tai laikā plosījās izsituma tīfa un gripas epidēmija. Sakarā ar lielo slimnieku skaitu radās grūtības to apkopšanā. Trūkumu novēršanai Liepājas pilsoņi ziedoja lazaretē vajadzībām veļu un naudu, ar ko nopirkt visu nepieciešamo. Pateicoties pilsoņu un amerikāņu Sarkanā krusta sniegtai palīdzībai un personāla pašai ziedībai, lazarete tomēr veica visus savus uzdevumus.

Armijai pārejot miera laika stāvoklī, lazareti ar 1921. gada 10. martu pārdēvēja par Liepājas kara slimnīcu, paredzot tās darbību ar 300 gultām. Vēlāk gultu skaitu samazināja līdz 150. Slimnīcā pakāpeniski iekārtoja modernus ārstniecības kabinetus ar vajadzīgiem aparātiem. Pie slimnīcas nodibināja iekšķīgo, lipīgo, kakla-ausu-deguna, sieviešu un ķirurģisko nodaļas.

Pēc Rīgas atgūšanas 1919. gada maijā vācu zemessargi bija pārņēmuši savā ziņā lielieku atstātos medikamentu un sanitāro piederumu krājumus, kas bija novietoti Ganību dambī 7-a. Pēc I Atsevišķās latviešu brigādes komandiera pavēles šos krājumus 1919. gada 28. jūnijā pārņēma Latvijas armijas rīcībā. Tādā kārtā izveidojās pirmais armijas sanitārās apgādes orgāns, kuŗu nosauca par Armijas sanitārās apgādības nodaļu. Vēlāk šī nodaļa pārgāja Armijas sanitārās pārvaldes pārziņā, un 1919. gada 16. augustā to pārdēvēja par Latvijas armijas sanitāro noliktavu.

Attīstoties plašām kara operācijām Bermonta uzbrukuma laikā, noliktavas krājumi drīz vien izsīka. Daļu medikamentu un pārsienamo līdzekļu iegādāja pirkšanas ceļā, bet lielu vairumu ieguva arī ziedojumu veidā, sevišķi no Amerikas Sarkanā krusta misijas, vai kā kara guvumu.

Lai kaŗaspēka daļas varētu ātrāk saņemt vajadzīgos medikamentus un ārstniecības līdzekļus, noliktava 1919. gada decembrī atvēra apakšnodaļu frontes joslā.

1921. gada sākumā noliktava pārvietojās uz Citadeli, kur varēja plašāk izvērst savu darbību. Pārejot jaunajās telpās, paplašināja un modernizēja farmaceitisko laboratoriju. Ķīmiski-farmaceutiskās laboratorijas sākumā nebija, un medikamentus pieņēma tādus,

kādus toreizējos kara apstākļos varēja dabūt. Lai novērstu mazvērtīgu medikamentu iegādi, noliktavā 1921. gadā iekārtoja ķīmiski-analitisko laboratoriju.

Sākumā noliktavā pastāvēja 2 nodaļas — aptiekas nodaļa un pārsienamo materiālu un chirurgisko instrumentu nodaļa. Pie pēdējās iekārtoja saišu darbnīcu, kuŗu vēlākos gados ievērojami paplašināja. 1923. gadā noliktavā iekārtoja vēl trešo sanitāri-saimniecisko nodaļu — slimnieku veļas un iekārtas priekšmetu sagatavošanai, glabāšanai un izsniegšanai.

1924. gadā Armijas sanitāro noliktavu pārdēvēja par Kara sanitāro noliktavu. Tagad noliktavas nodaļas un laboratorijas ir apgādātas ar visām vajadzīgām ierīcēm un krājumiem un spēj veikt visus sanitārās apgādes uzdevumus.

4. Veterinārā nozare.

Rūpējoties par kara spēka vienībās ietilpstošo zirgu veterināri-higiēnisko uzraudzību un slimo dzīvnieku ārstēšanu, pie pirmās iespējas tika likti pamati arī mūsu armijas veterinārā dienesta noorganizēšanai. Trūcīgie līdzekļi un nelielais lietpratēju skaits ievērojami kavēja šīs dienesta nozares izveidošanu, un līdz abu mūsu brigāžu apvienošanai armijā bija tikai 3 veterinārārsti. No tiem viens atradās Liepājas veterinārā lazaretē, otrs darbojās pulkveža Baloža brigādes ieņemtā apgabalā, bet trešais ietilpa Ziemeļlatvijas brigādē.

Kad pēc abu mūsu brigāžu ienākšanas Rīgā armijas vadība apvienoja un pārorganizēja mūsu bruņotos spēkus, tika izstrādāti arī Armijas veterinārās pārvaldes statī, kuŗus apstiprināja 1919. gada 29. jūlijā. Reizē ar to paplašināja Liepājas lazareti, pārdēvējot to par Armijas centrālo veterināro lazareti un pārvietojot 28. augustā uz Rīgu. Lai nodibinātu zirgu rezervi jaunformējamām daļām, pie centrālās veterinārās lazaretē ierīkoja zirgu depo 150 zirgiem, kuŗu izmantoja arī brāķējamo un armijai nederīgo zirgu novietošanai. 1919. gada 18. septembrī, darbam pavairojoties, zirgu depo atdalīja no centrālās veterinārās lazaretē.

Armijas skaitliskam sastāvam palielinoties, veterinārais personāls drīz vien izrādījās nepietiekošs, jo katrā jaunformētā divīzijā faktiski bija tikai 1 veterinārārstis, kas ietilpa artilērijas pulkā. Šī trūkuma novēršanai 1919. gada novembrī un decembrī mobilizēja dažus veterinārārstus, ieceļot tos divīziju veterinārārstu amatos. Vēlāk, kad izveidoja divīziju veterinārās lazaretē, veterinārārstu trūkuma dēļ 1920. gada februārī armijā bija jāiesauc arī vecākā kursa veterinārstudenti, kuŗiem vajadzēja izpildīt divīziju veterināro lazarešu jaunāko veterinārārstu amatus. Divīziju veterinārās lazaretēs vecākie veterinārārsti izpildīja arī divīziju veterinārārstu pienākumus. Līdz ar veterinārārstu sastāva papildināšanu mobilizēja arī veterinārfeldšerus.

Kara darbībai paplašinoties, pieauga arī veterinārā dienesta darba apjoms un veterinārās ārstniecības līdzekļu patēriņš. Sevišķi sāpīgi bija sajūtams instrumentu trūkums, jo brīvā tirdzniecībā veterināro instrumentu nebija. Nepieciešamos instrumentus Armijas veterinārā pārvalde ieguva no veterinārā personāla ziedojumu ceļā, kā arī pērkot no veterinārārstiem un feldšeriem un pasūtot darbnīcās.

Bermonta spēkiem pārnākot uzbrukumā, mūsu armijā sāka parādīties zirgu kašķis, jo Bermonta kara spēka daļās šī slimība bija plaši izplatīta. Slimībai ejot plašumā, aplīpa arī civilo iedzīvotāju zirgi. 1920. gada 1. februārī no 5.630 armijas zirgiem ar kašķi slimoja

Pulka veterinārā lazarete 1919. gadā Kalsnavas mācītāja muižā.

22 — 25%, bet laikā no 1919. gada 1. decembra līdz 1920. gada 1. jūlijam ar kašķi pārslimoja apmēram puse armijas zirgu. Lai sekmīgi apkarotu zirgu kašķi armijā un visā valstī, un saskaņotu kaŗa un civilo veterināro organu darbību, 1920. gada 2. martā Armijas veterinārā pārvaldē sanāca starpresoru apspriede. Daŗi kaŗa veterinārārsti tika nosūtīti Iekŗlietu ministrijas veterinārās valdes rīcībā. Slimības apkaŗoŗanai noorganizēja 6 dezinfekcijas nodaļas telpu dezinfekcijai tajos rajonos, kur bija stāvējuŗi armijas zirgi. Bez tam armijā ierīkoja vēl īpaŗus kaŗķaino zirgu punktus, kas atradās Rīgā un Jelgavā. Par racionālāko paņēmienu atzina zirgu ārstēŗanu ar sēra anhidridu gāzējamās kamerās. Katram veterinārfeldŗerim savā kaŗaspēka daļā, lietojot linimentus, nekavējoties bija jāsniedz slimiem zirgiem palīdzība. Noteiktā un enerģiskā rīcība kaŗķa apkaŗoŗanā deva labas sekmes, un armijā slimību drīz vien likvidēja. Par sekmīgu kaŗķa apkaŗoŗanu un likvidēŗanu armijas virspavēlnieks 1920. gada 13. jūlijā izteica pateicību armijas veterināram personālam un visiem kaŗavīriem, kas paŗaizliedzīgi bija piedalījuŗies sērgas apkaŗoŗanā. Kā nopietnākas lipīgās zirgu slimības, kas bija izplatītas Neatkarības kaŗa laikā, jāatzīmē vēl zirgu ļaunie ienāŗi un plauŗu lipīgais karsonis, bet ņo slimību izplatīŗšanās un nodarītie zaudējumi nebija ievērojami.

Lai sagatavotu armijai veterinārfeldŗeŗus, pie centrālās veterinārās lazaretes 1920. gada 15. martā noorganizēja veterinārfeldŗeŗu kursus, kas deva armijai 6 veterinārfeldŗeŗus un 9 sanitārus. Kalēju-zirgu apkalēju sagatavoŗanai pie Rīgas zirgu depo noorganizēja mācības smēdi. 1920. g. 7. augustā armija ieguva pirmos 17 paŗas sagatavotus zirgu apkalējus.

1920. gada pavasarī, lauku darbiem sākoties, zemkopjiem pietrūka zirgu zemes apstrādāŗšanai. Saskaņā ar ņim nolūkam izstrādātiem noteikumiem par armijas zirgu izdoŗanu lauku darbos, centrālā veterinārā lazarete un Rīgas zirgu depo nodeva lauksaimnieku lietoŗanā ievērojamu zirgu skaitu. Arī no Rīgas un Jelgavas kaŗķaino zirgu

punktiem šim nolūkam izdalīja veselos zirgus. Lauksaimnieku vajadzībām izdeva pavisam 880 zirgu, kuŗus jūnija beigās armija saņēma atpakaļ.

Veicinot zirgu ieaudzēšanu, kaŗaspēka daļas vaislai derīgos ērzeļus un ķēves, kopskaitā 68, ar Zemkopības ministrijas vidutājību apmainīja pret citiem armijai derīgiem zirgiem.

Kaŗa darbībai izbeidzoties un stājoties pie armijas demobilizācijas, likvidēja arī Armijas veterinārai pārvaldei pakļautās iestādes. Izbeidzoties centrālās veterinārās lazaretēs darbībai, Rīgas garnizonu veterinārā dienesta ziņā apkalpoja Rīgas zirgu depo.

1920. gada 2. novembrī Armijas veterināro pārvaldi pievienoja Armijas sanitārai pārvaldei. Reizē ar to likvidēja arī veterinārās pārvaldes farmācijas daļu, kas savus ārstniecības līdzekļus nodeva Armijas sanitārai noliktavai. Likvidējoties centrālām veterinārās ārstniecības iestādēm, armijā nepalika iestādes smagāk saslimušo zirgu ārstēšanai, jo kaŗaspēka daļu veterināro ambulancu iekārtas bija tai laikā vēl samērā nabadzīgas. Sakarā ar to noorganizēja kaŗa veterināro slimnīcu, kas uzsāka darbību 1921. gada 15. janvārī. Slimnīcai pievienoja armijas zirgu depo mācības smēdi, kur apmācīja zirgu apkalējus. Kaŗa veterināro slimnīcu likvidēja 1921. gada 1. jūnijā. Pēc tam Apsardzības ministrija noslēdza līgumu ar Latvijas universitātes veterinārmedicīniskās fakultātes klīniku, kas apņēmas ārstēt kaŗa resora slimos zirgus, atstājot šīs ārstniecības vispārējo pārraudzību kaŗa veterināram priekšniekam. Minētai klīnikai nodeva kaŗa veterinārās slimnīcas inventāru. Universitātes klīnika apņēmas arī sagatavot mācības smēdei piekomandētos kareivjus par zirgu apkalējiem. Vēlāk zirgu apkalēju sagatavošanu noorganizēja pie divīzijām, sagatavojot turpat arī veterinārsanitārus.

Lai neievazātu no austrumiem lipīgas slimības, kaŗam izbeidzoties pie Rītupes un Zilupes stacijām ierīkoja uzraudzības punktus.

5. B ū v n i e c ī b a s n o z a r e.

Kaujas darbības pārtraukumos, atrodoties tuvākā vai dziļākā aizmugurē, kaŗaspēkam nepieciešamas dažādas civīlās un inženieru būves, cilvēku, zirgu, apbruņojuma piederumu un transporta līdzekļu novietošanai. Dibinot un izveidojot Latvijas nacionālo armiju, bija jāatrisina arī jautājums par kaŗaspēkam nepieciešamām mītnēm un saimniecības ēkām. Kaŗa darbībai norisinoties vairākās frontēs, šī jautājuma kārtošana radīja ievērojamas grūtības, un tāpēc kaŗaspēku novietoja vai nu bijušās krievu kazarmās vai arī privātās ēkās. Pasaules kaŗa laikā kā kazarmas, tā arī privātās ēkas bija stipri izpostītas. Novietojot kaŗaspēku izpostītās ēkās, tās bija kaut cik jāsaved kārtībā un jāapgādā ar gaismu, ūdeni un siltumu, lai radītu daudz maz ciešamus dzīves apstākļus. Šo uzdevumu veikšanai 1919. g. 15. septembrī pie Armijas virspavēlnieka stāba nodibināja Galveno kaŗa dzīvokļu apgādības pārvaldi. 11 novembrī pārvaldi pārdēvēja par Apsardzības ministrijas Kaŗa ēku un būvju valdi, kuŗā ietilpa jaunbūvju un remontu, «iekortelēšanas» un malkas nodaļas, materiālu noliktava un provinces nodaļas Liepājā, Daugavpilī, Jelgavā un Ventspilī. Bez tam steidzīgāku darbu veikšanai Rīgā bija noorganizēta vēl darba rota, bet Jelgavā un Ventspilī, koka materiālu apgādei, — arī koku zāģētavas.

Ar 1920. gada 1. septembri, saskaņā ar būvju valdes 1. pavēli, uzsāka darbību arī tehniskā, apkurināšanas un apgaismošanas, Apsardzības ministrijas īpašumu reģistrācijas un saimniecības un personāla nodaļas.

Nepieciešamo materiālu iegūšanai saimnieciskā kārtā noorganizēja mežu ciršanas un materiālu sagatavošanas darbus, izmantojot šim nolūkam gūstekņu darba spēku.

Bijušās Krievijas kaņaspēkam celtās mītnes atradās tikai lielākos centros: Rīgā, Liepājā, Daugavpilī un Jelgavā, bet valsts drošība prasīja novietot kaņaspēku arī citās pilsētās. Zeme bija izpostīta, iedzīvotāji izklīdināti, visur rēgojās postošā kaņas pēdas, tā ka civiliedzīvotājiem un kaņaspēkam vajadzēja pielikt daudz pūļu, lai ievirzītu dzīvi atkal normālos apstākļos. Saprotams, ka šai laikā nevarēja domāt par jaunu mītņu un citu ēku celšanu kaņaspēka vajadzībām, tāpēc arī Apsardzības ministrijas Kaņas ēku un būvju valde vispirms steidzamības kārtā uzsāka krievu armijas atstāto kazarmu atjaunošanas darbus un bijušo muižu piļu un saimniecības ēku pielāgošanu kaņaspēka novietošanai, ar to nebūt nepretendējot uz pareizu un paliekošu šī jautājuma atrisinājumu.

6. Finanču nozare.

Visu mūsu armijas apgādes jautājumu kārtošanai pie Apsardzības ministrijas līdz 1919. gada jūlija mēneša beigām pastāvēja Apgādības daļa. Saskaņā ar armijas virspavēlnieka 1919. gada 17. jūlija pavēli, šīs daļas pienākumus pārņēma jaundibinātā Armijas apgādības pārvalde. No 1919. gada jūlija mēneša līdz tā paša gada septembra mēnesim Apsardzības ministrijai un Armijas virspavēlnieka stābam bija kopēja saimniecība.

1919. gada 10. septembrī, kad apsardzības ministra amatu atdalīja no armijas virspavēlnieka amata un apsardzības ministra pienākumus uzņēmās ministru prezidents, radās vajadzība paplašināt jau pastāvošo ministrijas kanceleju, kā arī pārveidot un no jauna organizēt tieši ministrijai pakļautās iestādes. Sakarā ar to pārorganizēja agrāko ministrijas Apgādības daļu, kas 1919. gada novembrī atjaunoja darbību, nosaukta par Apsardzības ministrijas Apgādības valdi.

1920. gada janvārī Apgādības valdes darbība paplašinājās ar jaunu nozari — naudas izmaksas ordeņu izdošanu ministrijas centrālām pārvaldēm un pēdējām pakļautām atsevišķām saimniecības vienībām. Sakarā ar Armijas apgādības pārvaldes likvidēšanu 1920. gadā, tajā ietilpstošo naudas un budžetu nodaļu tā paša gada novembrī pievienoja Apgādības valdei. No tā laika Apgādības valde darbojās kā vienīgā apsardzības resora finanču iestāde. 1921. gada 1. aprīlī to pārdēvēja par Budžetu un kredītu pārvaldi. Budžetu un kredītu pārvalde pastāvēja līdz 1933. gada 1. maijam, kad to pievienoja jaundibinātai Apgādes pārvaldei kā Finanču daļu.

2. STĀVOKLIS LĪDZ 1934. GADA 15. MAIJAM

APMĀCĪBA

1. Obligātoriskā dienesta kaŗavīru apmācība.

Tūliņ pēc kaŗa darbības izbeigšanās ievadītais apmācības darbs pakāpeniski ievirzījās aizvien gludākā gultnē. Daudz pūles tika pieliktas, lai novērstu trūkumus un pārvarētu grūtības, ar kādām šai novadā nācās sastapties darba pirmajā cēlienā.

Ar 1922. gadu Galvenais stābs sāka piesūtīt jaunkareivju apmācības programmas, vienādas visām kaŗaspēka daļām, bet ar 1923. gadu jaunkareivjus kaŗaspēka daļās sāka iedalīt noteiktos termiņos. Tā kā sekmīgai apmācībai paredzētais instruktoru skaits kaŗaspēka daļās nebija pietiekošs, tad dažus mēnešus pirms jaunkareivju iesaušanas kaŗaspēka daļas izdalīja labākos no veckareivjiem, kuŗus sagatavoja par jaunkareivju apmācītājiem vai nu instruktoru rotās, vai specialās komandās.

Jaunkareivju apmācības laiku noslēdzot, jaunkareivji deva valstij svinīgo solījumu, un tos pārdēvēja par kareivjiem. Līdzīga kārtība pastāv vēl šodien. Pirmā svinīgā solījuma došana notika 1922. gada 24. janvārī, kad solījumu deva ne vien jaunkareivji, bet arī visi kaŗaspēka daļu virsnieki, instruktori un kareivji, kas līdz šai dienai bija uzņemti armijā.

Kareivju apmācībā, kā jau minējām, sākumā nācās atdurties uz daudziem trūkumiem. Sevišķi tas sakāms par ļoti svarīgo šaušanas apmācību. Šaušanas apmācības attīstības gaitu varam iedalīt vairākos posmos. Pirmo posmu varētu noslēgt ar 1924. gadu.

Šis posms raksturīgs ar dažādiem, nevienādiem uzskatiem par apmācības metodēm. Mācības līdzekļu izvēle nebija liela: bez 1921. gadā izdotā «šaušanas reglamenta» apmācītāju rīcībā bija nelielā skaitā spoguļi un konstruktīvi nepilnīgie bijušās Krievijas armijas parauga statņi, «šaušanas reglaments» bija izstrādāts krievu parauga šautenēm, bet armijas apbruņojumā pārsvarā bija citu tipu šautenes. Šauteņu piešaušana bija nostādīta vāji, trūka norādījumu par vidējā trāpāmā un mērķējamā punkta attiecībām. Ieroči, sevišķi automatiskie, šai posmā bija sastopami visdažādāko sistēmu. Praktiskiem šaušanas vingrinājumiem izsniegto patronu skaits bija mazs. Pirmos šaušanas vingrinājumus ar kaujas patronām kaŗaspēka daļas izdarīja 1921. gada vasarā. Šaušanai ar šautenēm katram kareivim bija atļauts izlietot pavisam 30 patronas. Šaušanas vingrinājumus ar patšautenēm un loŗmetējiem pirmoreiz izdarīja tikai 1922. gada sākumā, pieturoties pie Galvenā stāba 1921. gadā izdotā «Loŗmetēju šaušanas reglamenta» vingrinājumu tabulām. Šaušanas rezultātus novērtēja pēc trāpīto loŗu skaita. Vingrinājumi nebija sevišķi grūti.

Lai vairāk piesaistītu kareivju interesi šaušanai un attālumu noteikšanai ar acumēru, kaŗaspēka daļās ik gadus sarīkoja sacīkstes. Kaŗavīrus, kas izpildīja sacensību noteikumus, apbalvoja ar īpašām akselbantēm, kā arī ar naudas un citām balvām.

Šaušanas apmācības sekmju pārbaudei kaŗaspēka daļās līdz 1928. gadam armijas vadības uzdevumā strēlnieku inspektors katru gadu izdarīja tā saucamās šaušanas skates, kuŗās bija jāizpilda kāds no kārtējiem, apmācības gadā šautiem vingrinājumiem.

Otrais posms sākās ar 1925. gadu. Šaušanas apmācības līdzekļu daudzums palielinājās tiklab skaita, kā dažādības ziņā; vingrinājumiem paredzēto kaujas patronu skaits pieauga. Nopietnāku vērību pievērsa šaušanas sagatavošanas mācībām: iepazīstināšanai ar ieroču materiālo daļu, šaušanas teorijai, cik tā nepieciešama šāviena izpratnei, u. t. t.

Pieradināšanai pie marķēšanas un gaiļa nolaišanas plašāk sāka pielietot šaušanu ar skroti, ar mazkalibra šautenēm un ar samazināta lādiņa patronām.

1925. gadā ieveda jaunus šaušanas vingrinājumus, kā arī mērķu figūru veidus un apmērus. Maksimālo šaušanas tālumu šautenēm drusku samazināja, ņemot vērā uguns mazās sekmes lielākos tālumos; šaušanas vingrinājumi kļuva grūtāki izpildīšanas ziņā. Skates šaušanām izvirzīja augstākas prasības. Lielāku vērību sāka veltīt spēcīgākajiem uguns ieročiem — automatiskajiem.

Trešais posms sākās ar 1927. gadu. Šai gadā izdeva «šaušanas apmācības instrukciju», kurā bija sakopoti pistoļu, šauteņu, patšauteņu un ložmetēju vingrinājumi, ar dažiem svarīgākiem norādījumiem šaušanas apmācībai. Instrukcijā bija ievietoti arī patšauteņu mērķierīču apraksti lidmašīnu apšaudei ar norādījumiem to lietošanai. Savrupējās mācības šaušanas kurss tika papildināts ar vingrinājumu gāzmaskās. Vispār šaušanas vingrinājumi kļuva komplicētāki. Mērķu figūru apmērus samazināja, un to ārējo izskatu vairāk piemēroja kaujas laukā sastopamiem mērķiem. Instrukcijā bija paredzēti 4 jauni papildšaušanas vingrinājumi sevišķi laba šāvēja nosaukuma iegūšanai. Nopietnāku vērību veltīja ieroču glabāšanai un piešaudei. Ieroču piešaudei izdeva speciālus noteikumus.

1927. gadā pirmoreiz izdarīja kaujas šaušanas skati, kurā bija jāizpilda uzbrukuma kaujas uzdevums, šaujot ar šautenēm, patšautenēm, ložmetējiem un mīnmetējiem. Sacīkšu šaušanām paredzētās summas palielināja.

Turpmākos gados šaušanas apmācības sekmes gadu no gada pieauga. Pakāpeniski vairojās apmācības līdzekļi, kā arī izveidojās apmācības metodes. Armijas vadības materiāli atbalstītas, kaļaspēka daļas izbūvēja šautuves ieroču piešaudei un pirmvingrinājumiem ar kaujas patronām.

Līdztekus šaušanas apmācībai savu attīstības gaitu gājusi otra svarīgākā apmācības nozare — kaujas apmācība. Šo apmācību sākumā izdarīja pieturoties pie 1920. gadā izdotā «Kājnieku iekārtas reglamenta». Šis reglaments, kā bij. Krievijas armijas pirmskaļa reglamenta tulkojums, pauda tā saucamās «līnēārās» taktikas uzskatus, t. i. paredzēja kaļaspēka darbību kaujā vienā līnijā izstieptās garās ķēdēs. Pasaules kaļa piedzīvojumi spieda no šādas taktikas atteikties un tās vietā izveidot tā saucamo «grupu» taktiku, kas kaļaspēka darbību kaujā paredz platumā un dziļumā izklaidētās grupās. Respektējot pārdzīvotos bruņotos konfliktos gūtās atziņas un veidojot kaļaspēka apmācību atbilstoši laika gara prasībām, armijas vadība 1922. gadā šo reglamentu atvietoja ar «Grupās, vada un rotas ierindas pagaidu reglamentu», kurā pamatos bija likta t. s. «grupu» taktika. Tā mūžs gan nebija visai ilgs un jau 1923. gadā izdeva jaunus, pēc tās pašas taktikas principiem izstrādātus priekšrakstus kājnieku apmācībai: «Kājnieku apmācība. Ierindas reglaments. Savrupējā mācība». Bez šiem priekšrakstiem, atsevišķas burtnīcas veidā bija izdoti apmācības noteikumi durkļu cīņai.

1925. gadā stājās spēkā «Kājnieku apmācības reglaments». Tai pašā laikā atcēla visus līdz tam kājnieku apmācībai izdotos priekšrakstus. 1925. gada «Kājnieku apmācības reglaments» saturēja kājnieku apmācības pamatnoteikumus. Norādījumi apvienoto ieroču šķīru kaujas darbībai un lauka dienestam bija atrodami 1923. gadā izdotajā reglamentā:

Parāde Rīgā 1921. gadā.

«Apvienoto ieroču šķiru vadība un kauja», kuŗu 1927. gadā pārstrādātā veidā izdeva ar nosaukumu «Kaŗaspēka vadība un kauja».

Kā savrupējās, tā mazāko un lielāko vienību kaujas mācības ar katru gadu kļuva pilnīgākas. Tāpat kā šaušanas, arī kaujas apmācības vingrinājumus izdarīja visos gada laikos, bet sevišķi intensīvi — kaŗaspēka daļām atrodoties nometnē.

Nepieciešamo speciālistu sagatavošanai kaŗaspēka daļās tika organizēti dažādi īslaicīgi virsstata kursi.

Mūsu laiku kaujas darbības veidi un līdzekļi prasa plašu un daudzpusīgu kareivju apmācību. Visu apmācības nozaŗu apskate šeit aizņemtu pārāk daudz telpas. Minēsim tikai, ka visas apmācības nozares armijā nemitīgi veidojās un attīstījās līdz mūsu laiku prasībām atbilstošam līmenim.

Pirmos pēckaŗa gados lielus traucējumus apmācības darbā radīja piemērotu apmācības laukumu trūkums. Jaunkareivju un kareivju apmācības sākumā dažās kaŗaspēka daļās nācās izdarīt pat pilsētu klusākās ielās vai arī nomalēs. Pateicoties armijas vadības pūlēm, šis sāpīgais jautājums pakāpeniski tika atrisināts, un beidzamos gados jau apmācību, kaŗaspēkam atrodoties pastāvīgās mītnēs, varēja izdarīt īpašos apmācību laukumos, kādi bija ierādīti katrai kaŗaspēka daļai tās novietojuma tuvumā.

Ilgie kaŗu gadi bija ienesuši traucējumus visās tautas dzīves nozarēs. Parastā gaitā nebija varējis ritēt arī tautas izglītības darbs.

Sakarā ar to pirmajos pēckaŗa gados iesaukto jaunkareivju starpā bija arī zināms procents analfabētu, galvenā kārtā no mūsu valsts austrumu novadiem. Tāpēc kaŗaspēka daļās līdztekus militārai apmācībai organizēja arī analfabētu apmācību. Analfabētu apmācība ir prasījusi no virsniekiem un instruktoriem daudz darba, bet šim darbam ir bijuši ļabi panākumi — dienesta laika beigās ikviens iesauktais analfabēts jau prata lasīt un rakstīt. Labiem panākumiem vainagojusies arī to mūsu valsts pilsoņu apmācība, kam mātes valoda nebija latviešu valoda, tā ka lielākā daļa to kaŗavīru, kas iesaukšanas laikā neprata ne vārda latviski, dienesta beigās tekoši sarunājās valsts valodā. Blakus militārai

sagatavošanai, kaņaspēka daļas arvienu centušās pacelt arī savu kaņavīru vispārējās izglītības līmeni, sevišķi to, kas šai ziņā palikuši vairāk atpakaļ. No vispārizglītojošiem priekšmetiem kareivjiem ir pasniegta aritmētika, Latvijas vēsture, ģeografija un higiēna. Tā daudziem pilsoņiem kaņaspēka daļas ir atvietojušas pirmo vispārizglītojošo skolu.

Instruktoru sastāva komplektēšanai vēl atbrīvošanas cīņu laikā, kā jau redzējām, nodibināja Instruktoru bataljonu un bez tam īpašas instruktoru vienības («mācības komandas») kaņaspēka daļās. Līdz 1922. gadam nelielu skaitu instruktoru kājnieku kaņaspēka daļām sagatavoja Armijas instruktoru skola un atsevišķais instruktoru vads pie Vidzemes divīzijas. Galvenā loma instruktoru sagatavošanā tomēr piekrita pašu kaņaspēka daļu instruktoru rotām, kuņas sagatavoja instruktorus ne tikai sev, bet arī vairākām citām mazākām sava garnizona vienībām. Ložmetēju rotu un kājnieku bateriju instruktorus sagatavoja īpašās instruktoru vienībās — vados, rotās vai baterijās.

Instruktoru vienību uzdevums ir sagatavot spējīgus instruktorus, kas miera laikā būtu labi palīgi virsniekiem kareivju apmācībā un audzināšanā, bet kaņa laikā spētu izpildīt grupu un kaujas grupu komandieņu, kājnieku smago ieroču priekšnieku un leņķmēra kaprāļu pienākumus. Pēc jaunkareivju apmācības pirmā posma noslēguma labākos un centīgākos jaunkareivjus iedala instruktoru rotās sagatavošanai par instruktoriem. Apmācības laiks instruktoru rotās ilgst apm. 5 mēnešus. Prakse ir pierādījusi, ka šis laiks, ņemot vērā mūsu tautas augsto vispārējās izglītības līmeni, ir pilnīgi pietiekošs. Pie šādas sagatavošanas kārtības instruktors, pat 5 — 6 gadus pavadījis privātā dzīvē, rezervistu apmācībās ļoti ātri atceras kādreiz mācīto.

Instruktoru rotu beigušo zināšanu paplašināšanu un padziļināšanu kopš 1922./23. gada ziemas perioda veic pēc īpašas programmas, bataljonu un rotu komandieņu vadībā, tā saucamās instruktoru mācībās. Pie atvaļināšanas no obligātoriskā aktīvā kaņa dienesta instruktoru vienību beigušiem instruktoriem ir dota iespēja palikt armijas rindās virsdienestā.

Kaujas mācībās 1923. gadā.

Artilērijas daļās sistēmātisku instruktoru sagatavošanu uzsāka ar Artilērijas instruktoru baterijas nodibināšanu 1920. gada 1. oktobrī. Sākot ar 1922. gada 1. maiju artilērijas instruktorus sagatavoja pie laukartilērijas pulkiem, izņemot Rīgas garnizonu, kuram artilērijas instruktorus turpināja sagatavot Artilērijas instruktoru baterija līdz 1931. gadam, kad tā atstāja Rīgu. Šoferus, šoferus-mehaniķus u. c. speciālistus artilērijas vajadzībām sagatavoja dažādās palīgieroču šķirņu daļās. Jātnieku, aviācijas, sapieņu un auto-tanku instruktoru sagatavošana notika līdzīgi kājnieku instruktoru sagatavošanai. Instruktoru sakarnieku sagatavošanu dažādām sakaru dienesta speciālām nozarēm veica Elektrotehniskais divīzijs, vēlākais Sakaru bataljons.

Kaŗa flotē līdz 1938. gadam par instruktoriem paaugstināja tos matroŗus, kuŗi bija izturējuŗi pārbauŗījumus instruktoru rotu programmas apmēŗā. Paaugstināŗanu izdarīja, atvaļinot kaŗavīrus no obligātoriskā aktīvā kaŗa dienesta. Ar 1938. gadu instruktorus kaŗa flotes vajadzībām sagatavo flotes instruktoru rotā. Apmācības laiks — 5 mēneŗi, kas sadalīts speciālā un praktiskā kursā.

Lai atsvaigotu un papildinātu līdz turpmākam rīkojumam atvaļināto, kā arī rezervē ieskaitīto kareivju un instruktoru zināŗanas, tos periodiski iesauc apmācībā, kuŗas ilgums apm. 4 nedēļas. Iesaucamos apmāca tajās ieroču šķirās, kuŗās viņi kalpojuŗi obligātoriskā aktīvā kaŗa dienesta laikā. Rezerves kareivjus pirmoreiz iesauca apmācībā 1923. gadā.

2. Kadra apmācība.

Atbrīvoŗanas kaŗā mūsu armijas komandējoŗais sastāvs bija ļoti raĩbs. Līdzās piedzīvojuŗiem bij. Krievijas armijas virsniekiem tajā ietilpa arī mūsu tautas jaunākā paaudze — studenti un skolnieki ar pietiekoŗu vispārējo, bet trūcīgu, kaŗa laikā sasteigtu un saŗaurinātā apmēŗā iegūtu speciālo militāro izglītību. Tas seviŗķi kļuva jūtams, pārejot

Techniskā apmācība 1924. gadā.

miera laika gaitās, kad vairs personīgā varonība nevarēja atsvērt metodes un zināšanu trūkumu. Tādēļ pēc miera noslēgšanas armijas vadība daudz rūpju veltīja mūsu armijas kadra sagatavošanai un tā speciālās izglītības pacelšanai.

Kājnieku un artilērijas virsnieku sagatavošanai līdz 1920. gada 20. maijam pastāvēja divas atsevišķas kaķaskolas — kājnieku un artilērijas. 1920. gada 28. augustā ar apsardzības ministra pavēli noorganizēja apvienotu kaķaskolu ar kājnieku, artilērijas, jātnieku un inženieru nodaļām.

Apvienotā kaķaskola uzsāka darbību 1920. gada 15. oktobrī. Kurša ilgums visās nodaļās laikā no 1920. līdz 1923. gadam un no 1927. līdz 1929. gadam bija divgadīgs, bet laikā no 1923. līdz 1926. gadam — trīsgadīgs.

Trīsgadīgā kurša laikā kadetus pirmo gadu piekomandēja kaķaspēka daļām, kam sekoja divgadīga apmācība Kaķaskolā. Apmācības darbu sākumā ievērojami apgrūtināja, sevišķi artilērijas, jātnieku un inženieru nodaļās, mācības līdzekļu, ieroču, zirgu un piemērotu apmācības laukumu trūkums. Tā, piem., jātnieku nodaļā 1920./21. mācību gadā zirgu sastāvs pieļāva izdarīt tikai vada mācības. Vada un eskadrona kaujas mācības jātnieku nodaļa izdarīja pie 1. Jātnieku pulka. Inženieru nodaļu 1922./23. mācību gadā praktiskiem darbiem speciālā nozarē piekomandēja Sapieņu bataljonam, un tikai sākot ar 1924. gadu tā speciālās mācības veica patstāvīgi Daugavpils noietnē.

1926. gada septembrī no Kaķaskolas stata svītvoja jātnieku un inženieru nodaļas, jo armijas vadība bija izlēmusi turpmāk jātnieku un tehnisko vienību virsniekus sagatavot no kājnieku un artilērijas virsniekiem. 1931. gada septembrī kadetu uzņemšanu Kaķaskolā pārtrauca, jo sagatavoto virsnieku skaits pārsniedza miera laika statos paredzēto virsnieku daudzumu.

Pamazām izveidojot un ieskaitot ierindā mūsu kaķa flotes vienības — kaķakuģi «Virsaiti» 1922. gadā, Jūras aviācijas vienības sākot ar 1923. gadu, trāleņus «Imanta» un «Viesturs» 1926. gadā, zemūdenes «Spīdola» un «Ronis» un palīgkuģi «Varoni» 1927. gadā — radās nepieciešamība arī pēc sagatavotiem flotes virsniekiem.

Saušanas apmācība ar ložmetēju 1924. gadā.

Kaŗa flotei virsniekus, sākot ar 1929. gadu, sagatavoja no virsnieku vietniekiem, kuŗi bija beiguŗi Kr. Valdemāra jūrskolu un izturējuŗi pārbaudījumuŗ pēc kaŗa ministra apstiprinātiem noteikumiem. Bez tam zināmu skaitu virsnieku sagatavoja Francijas kaŗa jūrskolā.

Virsnieki, kuŗi kaŗam izbeidzoties atradās kaŗaspēka daļās, ar maziem izņēmumiem, bija baudījuŗi tikai kaŗa laika saīsinātu militāro izglītību. Šāda kaŗa laika virsnieku sastāva zināšanas galvenā kārtā bazējās uz praktiskiem piedzīvojumiem, un ja ar šādām zināšanām, gribot negribot, bija jāapmierinās Neatkarības kaŗa laikā, tad, iestājoties miera laikam, virsnieku militārai izglītībai bija jādod dziļāki pamati.

Armijas virsnieku militārās izglītības papildināšanai līdz miera laika kaŗaskolas programmas apmēriem, kā to jau redzējām, vēl pirms miera noslēgšanas bija noorganizēti virsnieku kursi. Šie kursi turpināja savu darbību arī pēc miera noslēgšanas, un tos pakāpeniski nobeidza visi virsnieki ar nepilnu militāro izglītību.

Artillerijas virsnieku zināšanu papildināšanai un miera laika virsnieku tiesību iegūšanai 1921. gada 3. janvārī nodibināja bateriju komandieŗu kursus, kuŗus vēlāk pārdēvēja par Artillerijas virsnieku kursiem. Sākot ar 1926. gadu, kursus sagatavoja Latvijas kaŗaskolas miera laika izlaiduma virsniekus bateriju komandieŗu amatiem, bet ar 1930. gadu kursus zināšanas papildināja kandidāti artillerijas divīzionu komandieŗu amatiem. Pārkārtojot virsnieku militārās izglītības papildināšanu uz citiem pamatiem, kursus 1935. gadā likvidēja.

Aviācijas virsnieku sagatavošanai pie Armijas aviācijas parka (kas vēlāk izveidojās par Aviācijas divīzionu un pēc tam — par Aviācijas pulku) jau 1920. gada 20. janvārī noorganizēja Aviācijas skolu. Kursantu sastāvs komplektējās no Aviācijas parka virsniekiem, instruktoriem un kareivjiem. Apmācības darbā nācās sastapties ar daudz grūtībām un trūkumiem. Praktisko apmācību izdarīja Rīgas aerodromā, kuŗš vēl bija pārklāts šāviņu un aerobumbu bedrēm. Trūka rezerves daļu, instrumentu un dažreiz arī degvielas. Sakarā ar to aviācijas skola pirmos lidotājus varēja izlaist tikai 1921. gada otrā pusē. Otrais lidotāju un novērotāju kurss sākās 1921. gada jūlijā un komplektējās no

Uzbrukums ar tanku pabalstu.

Aviācijas divīziona virsniekiem un instruktoriem, kā arī no citu kaŗaspēka daļu virsniekiem. Apmācības laiks aviācijas skolā bija apm. 15 mēnešu.

Pēc otrā kursa lidotāju sagatavošanu pārkārtoja. Lidotāju apmācību sadalīja divās nodaļās: a) novērotāju un novērotāju-lidotāju (virsniekiem) un b) lidotāju (instruktoriem). Novērotāju un novērotāju-lidotāju nodaļa komplektējās no visu ieroču šķiru virsniekiem. Laikā no 1923. līdz 1931. gadam Aviācijas skola devusi 4 virsnieku lidotāju-novērotāju izlaidumus.

Sapieŗu virsniekiem, kuŗi nebija beiguši Latvijas kaŗaskolas inŗenieru nodaļu, miera laika sapieŗu virsnieku nosaukuma iegūšanai nācās pie Kaŗaskolas izturēt pārbaudījumus speciālās zināšanās pēc miera laika programmas.

Auto-tanku miera laika virsnieku tiesību iegūšanai pie Bruņotā divīziona (vēlākā Auto-tanku pulka) noorganizēja auto-tanku virsniekiem lekcijas speciālos priekšmetos. Vēlāk šo lekciju ciklu paplašināja, un no tā izveidojās auto-tanku virsnieku sagatavošanas kursi.

Sakaru virsniekiem piemērotas izglītības iegūšanai pie Elektrotehniskā divīziona (vēlākā Sakaru bataljona) 1922. gadā noorganizēja virsnieku kursus, ieskaitot tajos visus divīziona virsniekus, kuŗiem nebija piemērotas speciālas izglītības. Šie kursi pastāvēja līdz 1925. gadam.

Kaŗa flotes virsnieku speciālo zināšanu papildināšanu izdarīja, līdztekus kuŗu un zemūdeņu būvei, speciālosursos Francijā, kā arī dažādosursos mūsu pašu zemē.

Viens no grūtāk atrisināmiem jautājumiem, it īpaši mazās armijās, ir jautājums par augstāko militāro izglītību. Mūsu armijas pirmie virsnieki ar augstāko militāro izglītību bija vēl pirms Pasaules kaŗa beiguši bij. Krievijas kaŗa akadēmijas. Šo virsnieku tomēr nebija visai daudz, un tādēļ jau Neatkarības kaŗā akadēmiski izglītotu virsnieku trūkums bija diezgan jūtams. Kara laikā šo trūkumu, protams, nebija iespējams novērst. Iestājo-ties miera laika apstākļiem, bija jāķeras arī pie akadēmiski izglītoto virsnieku skaita papildināšanas jautājuma atrisināšanas. Bet iekams stāties pie akadēmiski izglītoto virsnieku sagatavošanas, bija nepieciešams padziļināt mūsu vecāko virsnieku militāro izglītību, jo atbrīvošanas cīņu laikā arī atbildīgākos amatos bija iecelts lielāks skaits virsnieku, kas bija beiguši kaŗaskolu tikai saīsināta kursa apjomā. Tāpēc 1922. gadā

nodibināja vecāko virsnieku kursus bataljonu un pulku komandieriem. 1924. gadā no vecāko virsnieku kursiem izveidoja Virsnieku akadēmiskos kursus, vēlāk pārdēvētus par Kaŗa akadēmiskiem kursiem. Kaŗa akadēmiskie kursi turpina savu darbību arī tagad, nosaukti Augstākās kaŗaskolas vārdā.

Augstāko speciālo izglītību virsnieki ieguva tā saucamos Kaŗa politehniskosursos, kuŗi pastāvēja kā atsevišķa nodaļa sākumā pie Kaŗa akadēmiskiem kursiem, bet tagad — kā speciāla nodaļa pie Augstākās kaŗaskolas.

Kandidēt kaŗa akadēmiskos vai politehniskosursos varēja katrs mūsu armijas virsnieks, kas bija nokalpojis zināmu gadu skaitu ierindā un ieguvis šai laikā ļoti labas vai labas atsauksmes un atzīts par piemērotu stāba vai speciālam dienestam. Nopietnie un daudzpusīgie konkursa pārbaudījumi, kas bija jāiztur aspirantiem pirms to uzņemšanasursos, nodrošināja pienācīgu izlasi.

Virsnieku sagatavošanas pārtraukuma laikā, t. i. no 1932. gada līdz 1935. gadam, Kaŗaskolā atbrīvojās tiklab telpas, kā apmācītāji. Valdības pieņemtajos grozījumos kaŗaklausības likumā bija paredzēts, ka kaŗa ierēdņus var pārdēvēt par administrātīviem virsniekiem pēc attiecīgu kursu beigšanas. Šādus kursus armijas vadība uzdeva organizēt Kaŗaskolai. Kaŗa ierēdņu kursus pie Kaŗaskolas (vēlāk pie Armijas stāba Apmācības daļas) pakāpeniski beidza visi kaŗa ierēdņi, pēc kam tos pārdēvēja par administrātīviem virsniekiem.

Speciālistu sagatavošanai visu ieroču šķiru kaŗaspēka daļu vajadzībām laikā no 1920. gada līdz 1934. gadam tika organizēti dažādu nozaŗu virsnieku kursi, piemēram: fiziskās audzināšanas instruktoru kursi, kaŗa juridiskie kursi, artilerijas novērotāju kursi, virsnieku elektrotehniķu kursi, gāzu virsnieku kursi, kājnieku, jātnieku un artilerijas sapieŗu virsnieku kursi, loŗmetēju virsnieku kursi u. t. t. Šādus kursus sarīkoja periodiski pēc vajadzības.

Iestājoties miera laikam, virsnieku zināšanu papildināšanai un atsvaigošanai kaŗaspēka daļās sāka noturēt virsnieku mācības. 1921./22. gada ziemas periodā virsnieku mācībās virsnieki galvenā kārtā iepazinās ar jaunizdotiem reglamentiem un papildinājās ieroču mācībā. Sākot ar 1922./23. gada ziemas periodu galveno vērību pievērsa virsnieku taktiskās izglītības papildināšanai. Līdztekus taktisku uzdevumu atrisināšanai un sakarībā ar šiem uzdevumiem iztirzāja topogrāfijas, fortifikācijas un šaušanas teorijas jautājumus. Bez tam virsnieki sagatavoja un nolasīja referātus par dažādiem taktiskiem, vēstures u. t. t. tematiem. Virsnieku mācības notika caurmērā vienreiz nedēļā, apm. 2 — 3 stundas, pulku komandieŗu vadībā.

1924./25. gada ziemas periodā pēc Rīgas garnizona priekšnieka ierosinājuma noorganizēja referātu ciklu, kuŗu nolasīja garnizona virsnieki no visām ieroču šķirām Armijas virsnieku klubā, pie kam ierašanas uz šiem referātiem bija obligātoriska visiem no dienesta brīviem virsniekiem.

1932. gadā izdeva jaunus «Noteikumus virsnieku mācībām, kaŗaspēlēm un manevriem», kuŗi paredzēja virsnieku mācības ne vien karaspēka daļās, kā tas bija līdz 1932. gadam, bet arī pie Armijas un divīziju stābiem, kā arī pie dienestu priekšniekiem. Noteikumi tālāk norādīja, ka virsnieku mācībās Armijas stābā, armijas komandieŗa vadībā, piedalās vecākie virsnieki — divīziju un pulku komandieŗi un līdzīgas amatpersonas; divīziju stābu virsnieku mācības vada divīziju komandieŗi, un tajās piedalās visi pulku komandieŗi, pulku komandieŗu palīgi, bataljonu un divīzionu komandieŗi, divīzijas stāba virsnieki un virsnieki ar augstāko militāro izglītību;

kaŗaspēka daļu un speciālo dienestu virsnieku mācībās piedalās visi daļu virsnieki; mācības var būt pulka, bataljona, kā arī zemāku vienību apjomā.

Virsnieku mācības sadalījās: praktiskās mācībās, referātos un fiziskos vingrinājumos. Pareizai un vienotai taktisko un operātīvo jautājumu izpratnei armijas komandieŗa vadībā periodiski tika un joprojām tiek sarīkotas kaŗaspēles un kadra manevri.

Lai atsvaigotu un papildinātu no aktī vā kaŗa dienesta atvaļināto virsnieku zināšanas, 1923. gadā šos virsniekus pirmoreiz iesauca apmācībā. Saskaņā ar kaŗaklausības likumu šāda iesaukšana izdarāma periodiski. Rezerves virsnieku apmācība ilgst 4 — 6 nedēļas. Kopš 1923. gada rezerves virsnieku iesaukšana apmācībā notikusi vairākkārt.

1923. gadā izdotā kaŗaklausības likuma 77. pants noteica, ka obligātoriskā aktīvā kaŗa dienestā iesaukie augst- un vidusskolu absolventi sagatavojami par virsnieku vietniekiem.

Kājnietu virsnieku vietnieku sagatavošanai pirmos kursus noorganizēja 1924./25. gada ziemas periodā. Līdz 1930. gadam kājnietu virsnieku vietnieku sagatavošanu izdarīja pie divīzijām, bet sākot ar 1931. gada 1. decembri — speciālos kursus pie Kaŗaskolas. Šāda kārtība turpinājās līdz 1936. gadam, kad pie Kaŗaskolas nodibināja virsnieku vietnieku nodaļu.

Artilērijas virsnieku vietnieku kursus noorganizēja 1924. gada 1. decembrī pie Artilērijas instruktoru baterijas; vēlāk tie turpinājās pie Atsevišķā artilērijas divīziona. Jātnieku, sapieŗu, auto-tankistu un sakarnieku virsnieku vietniekus sagatavoja un joprojām sagatavo attiecīgās kaŗaspēka daļās, bet sanitārvirsnieku vietniekus (augstskolu beigšos mediķus, veterinārus un farmaceitus) — sanitārvirsnieku vietnieku kursus kaŗa sanitārā priekšnieka uzraudzībā. Līdzīgi sagatavoja un arī tagad sagatavo inženieŗu un citu specialitātu virsnieku vietniekus, piekomandējot tos pēc instruktoru vienību beigšanas attiecīgām daļām un iestādēm speciālo militāro priekšmetu un prakses iziešanai. Kaŗa flote, ņemot vērā tas īpatnējos apstākļus, virsnieku vietniekus nesagatavo.

Kaŗavīriem, kuŗus paredzēts sagatavot par virsnieku vietniekiem, vispirms jābeidz instruktoru vienības (rotas, baterijas, eskadrona) kurss, šim nolūkam viņus, armijas komandieŗa noteiktā skaitā, iedala instruktoru vienībās. Pēc instruktoru vienību beigšanas tos, kas pēc savām fiziskām un garīgām īpašībām visvairāk piemēroti virsnieku pienākumu izpildīšanai, komandē uz virsnieku vietnieku kursiem, kuŗu uzdevums sagatavot virsnieku vietniekus, kas būtu spējīgi izpildīt jaunāko virsnieku pienākumus kā miera, tā kaŗa laikā.

1920. gada 16. decembrī armijas virspavēlnieks izdeva noteikumus par virsdienestu. Pateicoties šiem noteikumiem, bija iespējams spējīgākos instruktorus pēc obligātoriskā dienesta nokalpošanas atstāt virsdienestā, kas ievērojami atviegloja armijas apmācības darbu.

Līdz 1925. gadam virsdienesta instruktoru militārās izglītības papildināšana notika vienīgi kaŗaspēka daļu organizētās instruktoru mācībās. Ar 1925. gadu sāka darboties virsdienesta instruktoru kursi, kuŗos šīs kategorijas instruktoru vispārējās un militārās izglītības papildināšana un padziļināšana bija iespējama daudz pilnīgāk, nekā mācībās atsevišķās kaŗaspēka daļās. Apmācība, kuŗas ilgums bija 4 mēneši, šajosursos notika divos virzienos: pirmkārt, pievēršot vērību tam militāri-pedagoģiskam darbam, ko nākas veikt virsdienesta instruktoriem, un otrkārt, papildinot viņu zināšanas mazāko vienību komandēšanā.

Kājnieki parādē 1925. gadā.

Elektrotehniskā divīziona (vēlākā Sakaru bataljona) virsdienesta instruktori sākumā piedalījās vienīgi instruktoru rotu mācībās, un pēc attiecīgu pārbaudījumu izturēšanas speciālos priekšmetos viņus ieskaitīja vienībā kā speciālistus-radiotelegrafistus, telegrafistus u. t. t. Sākot ar 1925. gadu noorganizēja īpašus virsdienesta instruktoru kursus, kuŗu ilgums bija 8 — 9 mēneši. 1935. gadā virsdienesta instruktoru kursus pārdēvēja par mehaniķu kursiem, sadalot instruktorus specialitātēs: radiomehaniķos, telegrafa un telefona mehaniķos. Apmācības ilgums bija 5 — 7 mēneši. Bez tam vairākkārt darbojušies vēl īslaicīgi virsdienesta instruktoru kursi sakaru baložu apmācītājiem un starmetējniekiem.

Flotē jau 1920. gadā noorganizēja viengadīgus mehaniķu kursus, pēc kuŗu beigšanas kursantus ieskaitīja virsdienestā kā speciālistus mašīnistus-kurinātājus. No 1925. gada līdz 1933. gadam visu specialitāšu instruktorus sagatavoja Flotes instruktoru skola. Apmācības laiks skolā bija 10 — 20 mēnešu.

Virsdienesta instruktoru zināšanu papildināšana un atsvaigošana pēckaŗa gados notika ne vien kursos, bet norisinājās arī kaŗaspēka daļās organizētās instruktoru mācībās, saskaņā ar īpašiem armijas vadības izdotiem noteikumiem. Šādas mācības sarīkoja cauru gadu.

Likums par virsdienesta kaŗavīriem noteica, ka virsdienesta instruktoriem pēc 3 gadu nokalpošanas ierindā ir tiesība turēt pārbaudījumus virsnieka vietnieka dienesta pakāpes iegūšanai; pārbaudījumus var turēt tikai tie, kas jau beiguši virsdienesta instruktoru kursus. Armijas vadība šī likuma realizēšanai tuvāk norādīja, ka instruktoriem, kas vēlas iegūt virsnieka vietnieka dienesta pakāpi, jātur pārbaudījumi attiecīgās ieroču šķiras virsnieku vietniekuursos, kopā ar šo kursu kursantiem; pārbaudījumu programma tā pati, kas attiecīgo virsnieku vietnieku kursu kursantiem; bez tam virsdienesta instruktoriem, kas nav beiguši pilnu vidusskolas vai tiesībās līdzīgas mācības iestādes kursu, jāiztur pārbaudījumi vispārīglītojošos priekšmetos pēc īpašas programmas.

Lai dotu iespēju virsdienesta instruktoriem iegūt virsnieka dienesta pakāpi, 1931. gadā armijas komandieris izsludināja pārbaudījumu noteikumus un programmu leitnanta

dienesta pakāpes iegūšanai pēc atvaļināšanas no aktīvā kara dienesta. Pārbaudījumus pie Kažaskolas var turēt virsnieku vietnieki, ja viņi 3 gadus izpildījuši virsdienesta instruktoru pienākumus ierindā, kā arī no aktīvā kara dienesta atvaļinātie virsnieku vietnieki, ja viņi 3 gadus no vietas vienu mēnesi katrā gadā atradušies kažaspēka daļu nometnēs.

Dažādu specialitātu virsdienesta instruktoru sagatavošanai tos komandēja speciālosursos — auto vadītāju, motoristu, aerologu, sakaru, sapieņu u. t. t. Lai dotu iespēju avansēt virsdienesta kareivjiem-rodpratējiem, piemēram — rakstvežiem, mašīnrakstītājiem u. c., viņiem sākot ar 1931. gadu deva iespēju pēc speciālu pārbaudījumu izturēšanas savā speciālitātē iegūt kaprāļa dienesta pakāpi.

MILITĀRĀ AUDZINĀŠANA

1. Militārās audzināšanas uzdevumi.

Kaut gan pēckaŗa gados, kad sākās politisko partiju graužoŗā darbība mūsu valstī, daŗādo nogrupējumu pārstāvji vēlējās ienest arī kaŗavīru rindās katrs savas partijas politiku, kam varēja būt ļaunas sekas, armija tomēr palika nesatricināma un uzticīga tam garam un tām tradīcijām, kas valdīja atbrīvoŗanas cīņu laikmetā. Solījumi nedz draudī nespēja pamudināt armijas kadrus grozīt savu nacionālo un valstisko nostāju. Atbrīvoŗanas cīņu laikmetā uzsāktais audzināŗanas darbs tika turpināts ar labām sekmēm, jo virsnieku un instruktoru iedvesmoti, arī pārmaiņas sastāva kaŗavīri sekoja savu priekŗnieku un vecāko priekŗzīmei. Tā jauno tēvijas sargu un līdz ar to arī tautas audzināŗanas darbs visos pēckaŗa gados ritēja atbrīvoŗanas cīņu laikmeta vienprātības un tēvzemes mīlestības garā.

Kaŗavīru darbības kaŗā un kaujā ir saistītas ar lielu morālo un fizisko spēku piepūli, kas prasa labu veselību, fizisko spēku, izturību, kā arī nelabvēlīgiem laika apstākļiem un uztura piegādes traucējumiem rūdītu ķermeni. Kaŗavīru fizisko spēju celŗana un kaŗavīru norūdiŗana nelabvēlīgiem dzīves un laika apstākļiem ir militārās fiziskās audzināŗanas uzdevums, bet morālo spēku izkopŗanas un nostiprināŗanas uzdevumi piekrīt militārai morālai audzināŗanai.

Pilsoņu militārai audzināŗanai visas valstis pēc Pasaules kaŗa pievērsušas izcilu vērību un to uzskata par jo svarīgu faktoru valsts aizsardzības spēju stiprināŗanā. Œo darbu uzsāk ģimene un skola, augstāko pakāpi tas sasniedz kaŗa dienestā, kur iesauktie pilsoņi ne tikai smeļas kaŗavīram nepiecieŗamās zināŗanas, ieroču un citu cīņas līdzekļu lietoŗanas prasmi, bet ģūst arī kareivisko audzināŗanu — morālo un fizisko.

Militārā morālā un militārā fiziskā audzināŗana mūsu armijā noritējusi un joprojām norit nepārtraukti visā dienesta laikā. Œis darbs tiek veikts gan vienā laikā ar mācībām, gan ārpus tām — brīvajā laikā, tātad vienmēr un visur. Katrs priekŗnieks armijā ir arī audzinātājs un atbildīgs ne tikai par pakļauto labu apmācību, bet arī par viņu audzināŗanu un par sekmēm Œai audzināŗanas laukā.

2. Militārā morālā audzināŗana.

Latvijas atbrīvoŗanas cīņas bija jo spilgts apliecinājums patiesībai par morālo spēku lielo nozīmi kaŗā. Paturot vērā Œo patiesību, mūsu brīvības un neatkarības jauno sargu sagatavotāji arvienu centušies audzināt un stiprināt armijas morālos spēkus. Œādas audzināŗanas pamatus jau pirmajā pēckaŗa laikmetā norādījis mūsu atbrīvoŗanas cīņu virspavēlnieks ģenerālis Balodis savā pavēlē, kuŗu viņŗ izdeva 1921. gadā, noliekot armijas virspavēlnieka pilnvaras:

«Tautu atbrīvošanas kaŗos pie uzvaru sasniegšanas vislielāko lomu spēlē apzinīga valsts ideja un morālais spēks. Ar šo spēku bija un ir apdāvināti Latvijas kaŗavīri. Šis garīgi saistošais mūsu spēks — ticība savai taisnai lietai, nacionālais gars, apziņa, vienprātība, viena kopīga nelokāma griba un viens mērķis — padarīja mūsu mazo armiju par neuzvaramu.»

Uz šiem, atbrīvošanas cīņu virspavēlnieka pavēlē atzīmētiem pamatiem militārā morālā audzināšana mūsu armijā balstīta jau kopš miera laika gaitu sākumiem un joprojām balstās arī tagad.

Militārās morālās audzināšanas uzdevums izkopt, stiprināt un uzturēt pienācīgā augstumā visas tās garīgās īpašības un kareiviskos tikumus, kas sekmē apzinīgu un stipru gribu cīnīties par savas valsts un tautas neatkarību.

Kaŗavīru gribu cīnīties par savu valsti un tautu uztur un spēcina:

- augsti izkopta nacionāla pašapziņa,
- tēvzemes mīlestība,
- paļāvība vadībai,
- apzinīga disciplīna un
- cīņas gars.

Nacionālās pašapziņas un tēvzemes mīlestības izkopšanas un nostiprināšanas darbs tiek uzsākts vienlaicīgi ar ieskaitīšanu armijas rindās un turpināts nepārtraukti visā kaŗa dienesta laikā. Katrs kaŗavīra dzīves un darba solis atgādina pienākumu pret savu tautu un valsti. Kaŗavīru darbs un dzīve, kaŗavīru sabiedrība un tradīcijas dara stipru un nelokāmu šā pienākuma apziņu, kuŗa kaujā dod spēku un drosmi izpildīt visgrūtākos uzdevumus.

Armija ir valstiskās audzināšanas skola, tā saviem audzēkņiem dod sekošanai cienīgus paraugus no pagātnes un jaunākiem laikiem, kā arī zināšanas par savu valsti un tautu. Kaŗa dienests papildina un nostiprina tautas un valsts vēstures izpratni, sevišķu uzmanību veltot cīņu laikmetiem, papildina arī zināšanas par valsts ģeografiju, tautas paradumiem un tradīcijām, noskaidro sasniegumus tautas un valsts politiskā, kultūrālā un saimnieciskā dzīvē un līdz ar to rada pārlicību par saviem spēkiem, stiprina mīlestību pret dzimto zemi un gatavību tās sargāšanai nest vissmagākos upuŗus.

Cīnītāju ticība saviem spēkiem cieši saistīta ar paļāvību vadībai, kas atkarīga galvenā kārtā no visu pakāpju priekšnieku morālās vērtības. Šo vērtību armija ceļ, izkoptot rakstura stingrību, neatlaidību, taisnīgumu, bezpartejiskumu, labsirdību, pieklājību, gādību par pakļautiem u. c. īpašības, kas saista priekšniekus ar pakļautiem un rosina pēdējos labprātīgi izpildīt savu pienākumu un priekšnieku pavēles. Šīs morālās dabas vērtības tiek audzinātas ne tikai priekšniekos, bet visos kaŗavīros, jo katram kaŗavīram, sevišķi kaujā, jābūt gatavam vajadzības gadījumā stāties sava tuvākā tiešā priekšnieka vietā, ja tas krīt vai tiek ievainots.

Paļāvību vadībai stiprina piemērs un darbi, kuŗos pakļautie saskata priekšnieku, kā spējīgu kopējā darba vadītāju un valsts interešu nesavtīgu sargu.

Arī disciplīna uztur gribu cīnīties, un tā ir drošs cīnītāju morālo spēku balsts. Disciplīna vai, citiem vārdiem, stingra likumu, noteikumu un kārtības ievērošana, vieno visus kopējā darba darītājus, rada savstarpējo uzticību un paļāvību, kas dod spēku panest grūtības kā miera, tā jo sevišķi kaŗa laika apstākļos.

Pieradināšana pie noteiktas kārtības ir pirmais solis kaŗavīru apmācības un audzināšanas darbā. Prasība ievērot noteikto kārtību un atbildība par tās neievērošanu pavada katru kaŗavīru visās dienesta gaitās un arī brīvajā laikā. Šo prasību respektēt nākas

visiem un arvienu. Tās nolūks pieradināt katru kaŗavīru ievērot visus militāros noteikumus un līdz ar to pildīt savu pienākumu pēc labākās apziņas, jo kaujā disciplinēts var būt tikai tas kaŗavīrs, kuŗš savus ikdienas pienākumus veic kārtīgi. Disciplīna ir sava pienākuma apzināšanās un pildīšana. Mūsu tautas kultūralais līmenis un tagadnes kaŗš izvirza prasību pēc apzinīgas disciplīnas ieaudzināšanas mūsu kaŗavīros. Apzinīgā vai sapratīgā disciplīna arvienu savienota ar pienākuma apziņu un pilnīgu paklausību arī tad, kad nākas izpildīt pavēles apstākļos, kuŗi izslēdz priekšnieka kontroli, un kur nav izredzes saglabāt veselību un dzīvību. Senāk paklausību dibināja uz aklo vai pasīvo disciplīnu, kas tika panākta un uzturēta ar bargu sodu palīdzību. Apzinīgu disciplīnu turpretim ieaudzina, iedarbojoties galvenā kārtā uz audzēkņu cēlākām goda jūtām, kuŗas spiež kaŗavīru izturēties un darboties tā, kā nosaka kaŗavīru likumi un tikumi. Sodi disciplīnas ieaudzināšanā un uzturēšanā ir tikai blakus līdzekļi.

Cīņas gars ir drošsirdības pamats. Tas mudina un dod spēku uzsākt vajadzīgo darbu un to godam veikt, tas rosina kaŗavīru pašai ziedīgai drosmei kaujā. Cīņas garam kaŗavīros jābūt stipram un nesalaužamam.

Cīņas gara galvenā veicinātāja ir cilvēkos iedzimtā cīņas dziņa; tā palīdz pārvarēt šķēršļus, kas atrodas ceļā uz sprauto mērķi. Militārā audzināšana apkaŗo šīs dziņas negatīvo veidu, t. i. veidu, kuŗā saskatāma tieksme kaitēt citam aiz ļaunprātības un prieka par sagādāto nelaimi, bet veicina un atbalsta šīs dziņas pozitīvo veidu. Pēdējais nevadās no ļauna prieka un atriebības kāres: tā pamatos ir godīgums un prasība pēc taisnības, kas mudina uz godīgu sacensību un godīgu cīņu tiklab darbā, sportā, kā arī kaujas laukā.

Militārās audzināšanas uzdevums ir stiprināt atsevišķa kaŗavīra, kaŗaspēka vienības un līdz ar to visas armijas cīņas garu, kā arī dot tam pareizo izpausmes virzienu. Līdztekus priekšnieku, pārējo kaŗavīru un visas armijas iekārtas ietekmei, iespaidīgi cīņas gara stiprinātāji un uzturētāji vajadzīgā spraugumā ir visas militārās apmācības nozares un militārā fiziskā audzināšana.

Cīņas gribu un cīņas sparū ceļ pārliecība par saviem spēkiem un pārliecība par nepieciešamību vajadzības gadījumā ziedot visu tēvzemei, netaupot arī savu dzīvību. Kaŗavīra pārliecība par saviem spēkiem balstās galvenā kārtā uz labiem sasniegumiem militārās apmācības darba laukā, uz armijas un tautas morālo un fizisko stiprumu, kā arī uz materiāliem līdzekļiem, kādi atrodas kaŗaspēka rīcībā miera un kaŗa laikā.

Kaut arī kaujā bieži vien labi apmācīts un drošsirdīgs kaŗavīrs ar sliktu ieroci un trūcīgi apgādāts panāk daudz vairāk nekā glēvs un neapmācīts ar labu, tomēr moderniem ieročiem morālo spēku uzturēšanā un cīņas gribas stiprināšanā kaujā piekrīt ievērojama loma. To apzinādamās armijas vadība arvienu rūpējusies, lai armijas rīcībā būtu pietiekošā skaitā laika prasībām atbilstoši ieroči un citi cīņai nepieciešamie līdzekļi. Diemžēl, parlamentārisma laikos, kad politisko partiju savstarpējās ķildās un cīņā par atsevišķu šauru grupu savtīgām interesēm vispārējās valsts intereses un līdz ar to arī rūpes par valsts aizsardzību bija pamestas novārtā, armijas vadības nodomi un centieni mūsu bruņoto spēku kaujas spēju celšanā bieži nerada vajadzīgo atbalsi tais aprindās, kuŗām piekrita lemšanas tiesības par valsts līdzekļu izlietošanu.

Bez šeit pieminētiem līdzekļiem priekšnieku audzinātāju rīcībā ir daudz citu līdzekļu, kas kalpo pakļauto cīņas gribas izkopšanas un uzturēšanas darbam. Var teikt, ka cīņas gribu ceļ viss, kas atspirdzina garu un aizrauj, kas novērš domas par grūtībām. Tā, piemēram, dziesma un militārais orķestris nav uzskatāmi kā kaŗavīru vieglas izklaidēšanās līdzekļi un brīvā laika aizpildītāji. Dziesma un mūzika pavada kaŗavīrus

visās darba gaitās. Viegli izprast šo cīņas gara audzināšanas sekmētāju faktoru vērtību, ja tuvāk ieklausāties populārāko kaņāvīru dziesmu vārdos un militāro orķestru skaņās. Kaņāvīru dziesma un mūzika, darīdama garu možu, stiprina arī cīņas gribu. To izjūt ne tikai kaņāvīri, kuŗi slēgtās rindās soļo zem mūzikas skaņām vai paši skandina savas iemīlotās dziesmas, bet arī katrs, kuŗš noskatās šādā kaņāvīru gājienā. Arī svinības, parādes un skates ir cīņas gara audzināšanas sekmētājas. Liela nozīme cīņas gara stiprināšanā un uzturēšanā ir nopelnu un varoņdarbu publiskai atzīmēšanai resp. apbalvojumiem ar ordeņiem un citām goda zīmēm.

Kaņaspēka daļas darba, svarīgāko un svinīgāko notikumu liecinieki ir pulku karogi, standarti un sidraba taures (kājnieku un tehnisko daļu karogiem, jātnieku pulku standartiem un artilērijas daļu sidraba taurēm ir vienāda idejiska nozīme un vērtība). Pulku sastāvs pakāpeniski mainās, bet karogi paliek uz paaudžu paaudzēm, kā vienotības simboli starp pulka rindās esošiem un bijušiem pulka kaņāvīriem. Karogs ir kaņāvīru svinīgā solījuma liecinieks, šis soli jums ir arī katra atsevišķā kaņāvīra un visas vienības zvērests cīnīties par savas valsts un tautas neatkarību, cīnīties par savu, savas vienības, sava pulka, savas tautas un valsts godu.

Kaņāvīriem un visiem pilsoņiem jāizturas pret kaņaspēka daļu karogiem, standartiem un sidraba taurēm ar sevišķu cieņu, jo tie vieno un vienos arī nākošās paaudzēs visus tos pilsoņus, kas zem šiem karogiem solījušies sargāt savu tēvu zemi līdz pēdējam elpas vilcienam un šo solījumu pildījuši pēc labākās apziņas.

Pulku ciešo vienotību savā starpā un jo ciešo saistību ar valsti pasvītro visos pulku karogos, standartos un sidraba taurē karodziņos iedarinātais valsts ģerbonis. Katrā pulka karogā rakstīta šī pulka devīze, tomēr idejiski visu pulku devīzes vienotas kopējā «V i s u p a r L a t v i j u!» Šie trīs vārdi vieno visus tēvijas sargus valsts aizsardzības darbā, nešķirojot tos pēc ieroču šķirām, dienesta pakāpēm un ieņemamiem amatiem.

Pulku karogi vieno arī kaņāvīrus ar pārējiem valsts pilsoņiem. Pilsētas, apriņķi un organizācijas ir saistījušās ar zināmu pulku, dāvinot tam karogu, standartu vai sidraba taures. Līdz ar to pulks un visa armija ir nodibinājusi ciešas saites ar visiem pārējiem

pilsoņiem. Kā vienības zīme ar dzimto pilsētu un apriņķi pulku karogos šūdināti šo pilsētu un apriņķu ģerboņi u. c. simboli. Karogs atgādina jaunajām pulku kaŗavīru paaudzēm karoga saņemšanas dienā karoga pasniedzējiem, bruņoto spēku augstākai vadībai un visai tautai doto solījumu — turēt svētu un pildīt karogā rakstīto devīzi. Karogos rakstītie vārdi pauž nelokāmu apņemšanos cīnīties par dzimto zemi. Pulka karogs ir šīs apņemšanās atgādinātājs un nostiprinātājs visos pulka kaŗavīros.

Katru, kuŗš stājas kaŗavīru rindās, pavada visas tautas un sava pulka iepriekšējo paaudžu novēlējums — sekot bez šaubīšanās karoga devīzei.

Kaŗaspēka daļu devīzes:

Kaŗa skolas — «Per aspera ad astra» (par šķēršļiem līdz zvaigznēm, t. i. cīņā sasniegt mērķi).

1. Liepājas kājnieku pulka — «Tēvu zemes mīlestību mēs ar darbiem rādīsim.»
  2. Ventspils kājnieku pulka — «Visu par Latviju.»
  3. Jelgavas kājnieku pulka — «Mēs iesim tur, kur tēvu zeme sauks.»
  4. Valmieras kājnieku pulka — «Pirms dzimtenei dēli spēj brīvību pirkt, būs karogam varoņu asinīs mirkt.»
  5. Cēsu kājnieku pulka — «Par tēviju.»
  6. Rīgas kājnieku pulka — «Labāk savu galvu devu, nekā savu tēvu zemi.»
  7. Siguldas kājnieku pulka — «Šurp, jaunekli, ar vēja spārniem trauc, kad Latvija tev' brīvīb's kaŗā sauc.»
  8. Daugavpils kājnieku pulka — «Par Latviju.»
  9. Rēzeknes kājnieku pulka — «Ņem, tēvzeme, tavs esmu viss!» un «Sorgoj Latviju!»
  10. Aizputes kājnieku pulka — «Tava tauta nezudīs, kad tu iesi mirt par tautu» un «S. K. G.» (Sirds — Kurzemnieka gods).
  11. Dobeles kājnieku pulka — «Es kaŗai aiziedams, Sirdi slēdzu akmenī. Aust gaismiņa, lec saulīte, Plīst akmenis skanēdams.»
  12. Bauskas kājnieku pulka — «Labāk manu galvu ņēma, nekā manu tēvu zemi.»
- Armijas stāba bataljona — «Ar vairogu vai uz tā.»
1. Jātnieku pulka — «Dievs, Tēvija, Pulks.»
- Bruņoto vilcienu pulka — «In hoc signo vincēs.» (Ar šo zīmi uzvarēsi.)
- Sapieŗu pulka — «Mūžam nerimst Daugavas viļņi, Mūžam dzīvos varoņgars.»
- Aviācijas pulka — «Visu par Latviju.»
- Sakaru bataljona — «Spoži zibeņi zaro, Pērkons līdz ar mums kaŗo.»
- Flotes — «Mūs vieno Latvijas svētais vārds.»

Militārās audzināšanas iespaidīgākais līdzeklis ir priekšnieku un vecāko labs piemērs. Pakļautie parasti ir uzmanīgi priekšnieku dzīves un darba vērotāji un labprāt atdarina to, ko saskatījuši savu priekšnieku vai vecāko darbā. Tieksme atdarināt priekšnieka darbību ir tik liela, ka kaujā, sevišķi grūtos brīžos, priekšnieks šo pakļauto tieksmi var izmantot pat kā vadības līdzekli. Lai atceramies, piemēram, kapteini Zoltu, kuŗš pirmais mezdamiēs prettriecienā aizrāva līdzī bez patronām palikušos, atejošos sava rotas kaŗavīrus, pārvērdzams šķietamo neveiksmi spožā uzvarā. Tā priekšnieka piemērs izgaisina pakļauto iedomātās briesmas, atgriež morālā paguruma nomākto drosmi un pienākuma apziņu, iedveš gribu turpināt cīņu un uzvarēt.

Visi kaņāvīri ir vienas saimes locekļi un kopēja darba darītāji. Kaņāvīru saime ir liela, organizēta un likumiem saistīta, tās vadība atrodas valsts augstāko vadītāju rokās. Katrs kaņāvīrs ir šīs lielās vienības — armijas — pilntiesīgs loceklis, katrs ar savu noteiktu uzdevumu, pienākumiem un tiesībām. Šī lielā vienība sadalās zemākās vienībās, un katrai armijas vienībai, tāpat kā atsevišķam cilvēkam, ir sava garīgā seja — vienības biedriskuma jeb korporatīvais gars.

Biedriskuma garam kaujā liela nozīme, jo tas ir savstarpējās palāvības un vīrišķības balsts, kas dod spēka sajūtu un pārliecību par panākumiem; tas vieno un aizrauj savstarpēji izpalīdzēties un upurēt sevi tuvāka labā. Biedriskums ir jūta, kas skubina kaņāvīrus tiekties pēc goda un savas vienības slavas. Pateicoties šai jūtai, katrs kaņāvīrs nes morālo atbildību par pārkāpumiem pret kaņāvīru un savas vienības godu, tāpat saņem visu atzinību par padarītu darbu, kas ceļ vienības un kaņāvīru godu. Tā katrs tiek noskaņots no visiem pārējiem pašai dziedzībai, drosmei un ietekmēts pildīt savus pienākumus pēc labākās apziņas. Tādēļ vienības ar stipru biedriskuma garu uzskatāmas par augstvērtīgām cīnītāju vienībām.

Audzināšanas un apmācības darbā priekšnieki rūpējas par tādu apstākļu radīšanu, kas labvēlīgi ietekmē vienības biedriskuma gara izveidošanu un nostiprināšanu. Miera laika apstākļos vienības biedriskuma garu sargā un tālāk nodod jauniedalītiem vienības kadri, t. i. tie kaņāvīri — virsnieki un virsdienesta instruktori, kuŗi paliek pastāvīgi armijas rindās un visus savus spēka gadus ziedo sevis un pārējo pilsoņu sagatavošanas darbam valsts aizsardzībai. Šie vīri ir savas vienības un visas armijas biedriskuma gara nesēji obligātoriskā dienesta kaņāvīros. Biedriskumu stiprina priekšnieku un pakļauto labās savstarpējās attiecības, mīlestība uz savu vienību un pulku, pašcieņa, laba disciplīna, pienākuma apziņa un tuvā pazīšanās.

Svarīga loma biedriskuma un līdz ar to cīņas gara audzināšanā piekrīt tradīcijām. Militārās tradīcijas ceļas no atmiņām par vienības agrāko locekļu priekšzīmīgi veiktiem darbiem tēvzemes labā. Tradīcijas palīdz nostiprināt gribu sekot priekšteču cēlajiem piemēriem dzīvē un darbā, sevišķi tiem kareiviskajiem tikumiem, kuŗi izcēlās priekšteču kaujas darbībā.

Mūsu armijai un tās atsevišķām kaņaspēka daļām un vienībām ir savas kaujas un miera laika tradīcijas, kuŗas tiek godā turētas un iedēstītas to sirdīs, kas ar stāšanos armijas rindās top par Latvijas kaņāvīriem. Jo svarīgs tēvzemes mīlestības, drošsirdības, biedriskuma, pienākuma apziņas un neatlaidības audzināšanas līdzeklis ir kaujas tradīcijas. Tās radušās kaujas laukā, vienības augstāko pārbaudījumu laikmetā. Kaujas tradīcijas ir vienības un atsevišķo cīnītāju varoņgara izpausme. Latvju kaņāvīru atbrīvošanas cīņu tēvzemes mīlestības apgarotie darbi un idejas, kuŗām šo darbu darītāji sekoja, tiek miera laika audzināšanas darbā iztīrāti un līdz ar to nostiprināti audzēkņu sirdīs un prātos. Šim nolūkam izmanto dzimtenes mācības un pārrunu stundas, bijušo cīņu vietu apmeklējumus, svarīgāko atbrīvošanas cīņu atceres dienas, kā arī draudzīgas pārrunas ar cīņu dalībniekiem mācību pārtraukumos un brīvajā laikā.

No armijas vispārējām miera laika tradīcijām svarīga nozīme morālo spēku audzināšanas darbā ir svinīgai jundai kaņaspēka daļu gada svētku priekšvakarā, kad tiek pieminēti, izsaucot pēc vienību sarakstiem, tie daļas kaņāvīri, kas krituši par Latviju. Tāpat tradicionālie kritušo un no ievainojumiem mirušo atdusas vietu — brāļu kapu — apmeklējumi vieno kaņāvīrus ar valsts izcīnīšanas laikmeta lielo darbu darītājiem un stiprina aņņemšanos kļūt par cienīgiem Lāčplēša gara mantiniekiem.

Pulkveža Kalpaka nāves vieta Airītēs.

Pa labi redzams pieminēklis pulkvedim O. Kalpakam, no tā pa kreisi — pieminēklis virsleitnantam Krievam, leitnantam Šrinderam un kapteinim N. Grundmanim. Pa labi no pulkveža Kalpaka pieminēkļa — priede (aizkaltusi), pie kuras mira ievainotais pulkvedis Kalpaks.

Dziļā godbijībā svinīgos brīžos un ikdienas gaitās armija piemin savus varoņus, un no viņu veiktiem darbiem mācās un stiprinās garīgi. Saites ar varoņiem nekad nepārtraucas, jo katras vienības telpu sienas rotā priekšteču kaujas laukos veikto darbu schēmatiskie attēli un varonīgāko šo darbu darītāju vārdi un uzvārdi, ierakstīti zelta burtiem marmora plāksnēs.

Arī tās vietas, kur risinājās svarīgākie notikumi atbrīvošanas cīņu laikā, kur izcīnītas uzvaras, ir un paliks saules mūžu kaŗavīriem tuvas un mīļas. Bijušo cīņu vietu uzdevums ir paust un pastāvīgi atgādināt visiem varoņgaru un tēvzemes mīlestību, kas mājāja to kaŗavīru sirdīs, kuŗi ar nelokāmu gribu uzvarēt cīnījās par savu tautu un savu valsti. Tekas uz šīm vietām, tāpat kā uz Brāļu kapiem un atsevišķi apbedīto cīnītāju atdusas vietām, neaizaug. Bijušās cīņu vietas ir tautas svētnīcas, un par to izdaiļošanu rūpējas armija un sabiedrība, kā arī atsevišķi pilsoņi.

Kaŗavīru audzināšanas darbs neaprobežojas vienīgi ar tīri kareivisko īpašību izkopšanu, bet tas veido un nostiprina arī kaŗavīru sabiedrisko stāju, kā arī ceļ un paplašina viņu kultūrālo līmeni, jo mūsu valsti katram kaŗavīram jābūt krietnam pilsonim, tāpat kā katram pilsonim — krietnam kaŗavīram. Militārās morālās audzināšanas darbā tās zināšanas, kuŗas ceļ kaŗavīra sabiedrisko un kultūrālo līmeni, tiek pasniegtas tādā veidā, ka tās vienlaicīgi sekmē arī militārās morālās audzināšanas mērķus.

Jau sākot ar brīvības cīņām, pateicoties armijas virspavēlnieka ģenerāļa Baloža ierosinājumiem un gādībai, kultūrālam darbam armijā un kaŗavīru sabiedriskās stājas izkopšanai veltīta nopietna vērība. Kultūrālo un sabiedriskās audzināšanas darbu sekmē lekcijas un priekšlasījumi, kaŗavīru klubi, bibliotēkas un sarīkojumu apmeklējumi ārpus kaŗaspēka daļām.

Mācību programmās paredzētām nodarbībām vēsturē un ģeografijā seko praktiska iepazīšanās ar dzimto zemi manevros un ekskursijās. Nacionāli-kultūrālo darbu armijā

sekmē arī mūsu tautas ievērojamākie zinātnieki un sabiedriskie darbinieki ar saviem priekšlasījumiem par tautas gara dzīves, vēsturiskās misijas, saimnieciskiem u. c. jautājumiem.

Brīvā laika lietderīgai pavadīšanai un kaŗavīru sabiedriskās dzīves vajadzībām iekārtoti garnizonu un pulku kareivju, instruktoru un virsnieku klubi.

Nolūkā dot kaŗavīriem iespēju sekot notikumiem savā valstī un ārzemēs, klubi un atsevišķo vienību lasāmgaldi tiek bagātīgi apgādāti laikrakstiem un žurnāliem. Militārās un sabiedriskās audzināšanas mērķu tiešie veicinātāji ir armijas periodiskie izdevumi: dienas laikraksts «Latvijas Kareivis» un mēnešraksts «Militārais Apskats». Šie izdevumi ir mūsu militārās domas paudēji un priekšnieku-audzinātāju iespaidīgi palīgi tēvzemes mīlestības, cīņas gara un pienākuma jūtas izkopšanas darbā.

Sevišķi liela audzinoša nozīme ir grāmatai, kādēļ kaŗaspēku daļu un klubu bibliotēkās atrodamas visas vērtīgākās latvju grāmatas. Kaŗaspēka daļu un atsevišķo vienību pārvadājamās un pārnesamās bibliotēkas, kuŗām pamati likti vēl atbrīvošanas cīņu laikā, jau tuvākos pēckaŗa gados tika ievērojami papildinātas un attiecīgi iekārtotas. Ar katru vērtīgu jauniznākušo grāmatu kaŗaspēka daļu bibliotēku sējumu skaits aug, un tās sekmīgi veic savu uzdevumu.

Koncertu un teātra izrāžu sarīkojumi kaŗaspēka daļās vai to apmeklējumi ārpus daļas novietojuma ceļ kaŗavīru mākslas izpratni, tāpat mūzeju un mākslas darbu izstāžu apmeklējumi. Protams, audzināšanas nolūku sekmēšanai sevišķi tiek atbalstīta to sarīkojumu apmeklēšana, kas dod vērtības, kuŗas veicina nacionālās pašjūtas, tēvzemes mīlestības un cīņas gribas stiprināšanu. Šo darbu var veicināt līdzīgi grāmatai, žurnālam un avīzei arī skatuve, mūzika, gleznas un skulptūras, protams — ar piemērotu saturu.

Audzinašanas darbu ietekmē arī apkārtne, kuŗā nākas dzīvot un strādāt. Mājīgas telpas un acij patīkams skats aiz loga ceļ gara stāvokli un novērš domas no grūtībām, ar kuŗām saistīts kaŗavīru sagatavošanas darbs. Tādēļ priekšnieku pienākumos ietilpst arī gādība par to, lai novietojums un apmācību laukumi veicinātu kaŗavīru labsajūtu un līdz ar to dzīves un darba prieku. Gaisma, spodrība un kārtība telpās, ar nepieciešamām ērtībām atpūtai un brīvlaika pavadīšanai, izdaiļota mītņu apkārtne, patīkams skats un tīrība apmācību laukumā un iespēja mainīt mācību apvidu ir šīs labsajūtas sekmētāji.

3. Militāra fiziskā audzināšana.

Līdztekus kaŗavīru iekšējās — garīgās stājas izkopšanai norit kaŗavīru ārējās — ķermeniskās stājas veidošana un nostiprināšana. Ķermeņa attīstīšanas uzdevumi piekrīt militārai fiziskai audzināšanai.

Attīstīt kaŗavīru spēku, izturību, veiktību un prasmi darbībā ar ieročiem, ieroču pielietošanā cīņā vīram pret vīru, dažāda apvidus un dažādo šķēršļu pārvarēšanā, kā arī rūdit kaŗavīru miesu un garu nelabvēlīgiem laika un dzīves apstākļiem — ir militārās fiziskās audzināšanas galvenais mērķis.

Ar fizisko vingrinājumu palīdzību attīsta arī kaŗavīram nepieciešamās morālās īpašības, tādēļ militārā fiziskā audzināšana ir morālās audzināšanas darba nolūku sekmētāja. Ar tās palīdzību izkopj un stiprina kaŗavīru drošsirdību, gribas spēku, neatlaidību, cīņas garu un biedriskuma jūtas.

Kaŗavīru dzīvē fizisko vingrināšanos izmanto arī kā līdzekli lietderīgai brīvā laika pavadīšanai. Vingrošana, rotaļas un spēles brīvajā laikā novērš domas no pavadinājumiem ziedot brīvo laiku tādā vidē un tādās nodarbībās, kas kaitīgas miesai un garam. Tādēļ armijā tās brīvprātīgās nodarbības, kuŗas sekmē fizisko audzināšanu, tiek piekoptas plašos apmēros un no priekšniekiem veicinātas. Priekšnieku uzdevums ir iemācīt pakļautos dzīvot veselīgi un izmantot fiziskos spēkus lietderīgi; šis uzdevums tiek veikts ar fizisko audzināšanu un ķermeņa spēcinošo dzīves veidu, kuŗš pakļauts militārās disciplīnas noteikumiem. Militārā disciplīna ir svarīgs kaŗavīru fiziskās audzināšanas balsts, jo tikai ar stingru spēka un veselības veicināšanas noteikumu ievērošanu var kļūt spēcīgs.

Militārā fiziskā audzināšana, tāpat kā militārā morālā audzināšana, norit līdztekus kaŗavīru apmācības darbam un vienlaicīgi ar to. Militārās fiziskās audzināšanas galvenais līdzeklis ir tas fiziskais darbs, kuŗš kaŗavīram jāveic militāro apmācību gaitā. Visas mācības, kuŗas saistītas ar fizisko piepūli, kalpo šim mērķim; bet sardžu un iekšējās iekārtas dienesta norīkojumi ir kaŗavīru rūdīšanās sekmētāji, jo tie prasa stingru, precīzu pienākumu izpildīšanu un modrību savā postenī ne tikai labvēlīgos, bet arī nelabvēlīgos apstākļos — neraugoties uz salu, karstumu vai negaisu. Militārās fiziskās audzināšanas speciālās nodarbībās ietilpst: 1) vingrošana, 2) ar kustību saistītas rotaļas un spēles un 3) lietišķie vingrinājumi. Ar šīm nodarbībām, kuŗām mācību plānos un programmās paredzētas speciālas stundas, kaŗavīra organisms tiek stiprināts un sagatavots darbībām, kuŗas nākas izpildīt kaŗā un kaujā. Katrai minēto nodarbību nozarei ir savi īpašie uzdevumi kaŗavīru spēju izkopšanā; tā vingrošanas galvenais uzdevums ir attīstīt, labot un nostiprināt stāju, kustības spējas un organisma funkcijas; vingrošana sagatavo organismu lietišķiem un visiem pārējiem vingrinājumiem.

Militārās fiziskās nodarbības, līdztekus fizisko spēju celšanas darbam, attīsta arī kaŗavīra garīgās spējas. Tas sevišķi labi saskatāms ar straujām kustībām saistītās rotaļās un spēlēs, kuŗu uzdevumos ietilpst ne tikai kustību spēju attīstīšana un organisma funkciju stiprināšana, bet arī apķērības, veiklības, mērķtiecīgas cīņas gara un sadarbības spēju izkopšana.

Svarīgākā loma militārā fiziskā audzināšanā piekrīt lietišķiem vingrinājumiem. To tiešais uzdevums sagatavot kaŗavīru savrupējai kaujas darbībai un citiem kaŗa laukā un kaujā veicamiem darbiem. Lietišķie vingrinājumi tiek izdarīti apvidū, kaujas laukam tuvinātos apstākļos un visā dienesta laikā. Šai vingrinājumu nogrupējumā ietilpst: iešanas, skriešanas, lēkšanas, celšanas, nešanas, mešanas, rāpšanās un līšanas vingrinājumi; cīņas vingrinājumi vīram pret vīru un pret vairākiem pretiniekiem, ar ieročiem un bez tiem; peldēšanas, slēpošanas, jāšanas, boksa un citi vingrinājumi, kuŗi attīsta kareiviskās fiziskās un psihofiziskās spējas. Ar plānveidīgu fizisko spēju izkopšanu armijā panāk to, ka arī pirms obligātoriskā kaŗa dienesta neievērināts augstāk minētās izdarībās kaŗavīrs jau obligātoriskā dienesta pirmā pusē var sekmīgi veikt visus kaujā nepieciešamos iešanas, skriešanas, lēkšanas, mešanas, cīņas u. t. t. uzdevumus pilnā kaujtērpā. Protams, fiziskās audzināšanas darbs armijā būs jo sekmīgs un dos augstus sasniegumus, ja armijas rindās ikgadus ienāks tādi papildinājumi, kas pirms iesaukšanas kaŗa dienestā izgājuši labu fiziskās audzināšanas skolu ģimenē, skolā, organizācijās, vai arī veselīgā fiziskā darbā un veselīgā sportiskā nodarbībā. Kaŗavīram nepieciešamo izturību, spēku, veiklību, ātrumu un pareizas kustības nevar iegūt īsā laikā. Šīs īpašības jāveido no bērnu dienām. Vecāki, audzinātāji un visa sabiedrība var ievērojami sekmēt militārās fiziskās audzināšanas darbu, sagatavojot un stiprinot jaunos pilsoņus tiem uzdevumiem, kuŗus nākas pildīt kaŗa dienestā. Katra pilsoņa pienākums ir sekmēt tieši vai netieši valsts aizsardzības darbu. Audzinot sevi un citus par fiziski spēcīgiem un militārā darba spējīgiem pilsoņiem, tiek pildīts pienākums pret valsti un tautu.

Bez augstāk minētām fiziskās audzināšanas speciālām nodarbībām un kaŗavīru fizisko darbu apmācībās, sardžu, iekšējā dienesta un saimniecisko darbu norīkojumos, militārai fiziskai audzināšanai tiek izmantoti arī fiziskās audzināšanas vispārīgie līdzekļi — gaiss, saules stari, ūdens, racionāls uzturs un laba priekšzīme, kas veicina interesi par fizisko spēju attīstīšanu. Arī veselīgie kaŗavīru dzīves un darba apstākļi, veselīgie paradumi un tās zināšanas veselības veicināšanā un uzturēšanā, kuŗas kaŗavīram sniedz viņa priekšnieki, sekmē fizisko spēju izkopšanu un uzturēšanu. Fiziskās audzināšanas vajadzībām katrai kaŗaspēka daļai vai atsevišķi novietotai vienībai iekārtoti vingrošanas laukumi un telpas, kas apgādāti ar vajadzīgām ierīcēm un rīkiem. Protams, ka telpas tiek lietotas tikai tādos gadījumos, kad laika apstākļi nelabvēlīgi nodarbībām brīvā gaisā.

Šādā apjomā, pateicoties armijas vadības nemitīgām rūpēm, militārās fiziskās audzināšanas darbs izveidojās jau tuvākos pēckaŗa gados, kaut gan fiziskās audzināšanas nostādīšanai pienācīgā augstumā miera laika gaitu sākumā nācās pārvarēt lielas grūtības. Tai laikā ne tik vien trūka nepieciešamāko piederumu, laukumu, telpu un citu līdzekļu, bet arī fiziskās audzināšanas vadītāji vēl nebija pietiekoši sagatavoti savam uzdevumam. Lai šo trūkumu novērstu, jau 1921. g. 31. martā sāka savu darbību pirmie fiziskās audzināšanas instruktoru kursi, kuŗus sarīkoja Galvenā stāba Apmācības daļa. Kursu ilgums bija 6 mēneši. Uz kursiem no katras kaŗaspēka daļas tika komandēti vairāki virsnieki. Tā paša gada 12. novembrī Galvenā stāba Apmācības daļa sarīkoja 5 nedēļu ilgus papildu kursus fiziskās audzināšanas instruktoriem. 1922. g. beigās Galvenā stāba

Kara ministrs generalis Balodis apbalvo uzvaretajos sporta sacensības.

Apmācības daļa izdeva mūsu pirmo «Fiziskās audzināšanas reglamentu». Tā pamatos bija likta zviedru sistēma, kuŗu toreiz atzina par labāko. Lai fiziskās audzināšanas instruktorus labāk iepazīstinātu ar jaunā reglamenta pielietošanu praksē, Galvenā stāba Apmācības daļa 1922. g. beigās tiem sarīkoja īpašus kursus, kuŗu ilgums bija 3½ nedēļas. Ar jaunā reglamenta izdošanu fiziskās audzināšanas darbs armijā bija ievadīts noteiktā sistematiskā gultnē.

Līdztekus kaŗaspēka daļās veiktam fiziskās audzināšanas darbam, fiziskās kultūras veicināšanas un propagandas laukā dzīvu darbību nemitīgi turpināja Armijas sporta klubs, kuŗš savas gaitas bija sācis atbrīvošanas cīņu laikā. Rosīgi strādājot pie organizācijas iekšējās izveidošanas, ASK rūpējās arī par sporta laukuma izbūvi. Pretim Kaŗaskolai, uz māju gruvešiem un smilšu kāpām, paši saviem spēkiem ASK aktīvie sportisti un Kaŗaskolas audzēkņi izbūvēja priekšzīmīgu sporta stadionu. Reizē ar to ASK darbība vērsās plašumā. Dibinājās vairākas sekcijas, un visas tās attīstīja rosīgu darbību. Labākās sekmes ASK sportisti guva vieglatlētikā, šaušanā, futbolā, smagatlētikā un riteņbraukšanā. Lielu rosību ASK parādīja, organizējot armijas meistarsacīkstēs dažādos sporta veidos. Armijas labāko sportistu cīņās noraudzījās bieži vien daudzi skatītāju tūkstoši un uz tām posās kā uz tautas svētkiem.

Jaunu uzplaukumu ASK piedzīvoja 1928. gadā, kad ASK valde ar armijas vadības piekrišanu nolēma ASK rindās pulcēt arī mūsu jaunatnes pārstāvjus. Īpašu vērību nolēma veltīt skolu jaunatnei, jau laikus to piesaistot armijai. Panākumi bija negaidīti iespaidīgi: simtiem skolnieku iestājās par biedriem-veicinātājiem ASK, un rosība organizācijas iekšējā dzīvē kļuva vēl lielāka.

1929. gadā ar armijas vadības piekrišanu atjaunoja kādu laiku pārtrauktās armijas meistarsacīkstes, uzticot meistarsacīkšu noorganizēšanu un sarīkošanu ASK. Meistarsacīkstes sarīkoja šaušanā, slēpošanā, militārās sacensībās, vieglatlētikā,

volejbolā, peldēšanā un futbolā. Jau pirmā sarīkojumā dalībnieku skaits bija ievērojams un pašas cīņas risinājās spraigi un saistoši.

Turpmākos gados sacensības armijas meistarsacīkstēs veidojās arvienu spraigākas. Sportistu kaŗavīru progress vairākās sacensību disciplīnās bija ievērojams, īpaši tas sakāms par slēpošanu, vieglatlētiķu un šaušanu.

Biedru skaitam pieaugot un darbībai paplašinoties, 1931. gadā ASK nodibināja vairākas jaunas sekcijas. Rosīgu darbību uzsāka basketbola un volejbola, tāpat arī ledus hokeja sekcija. 1932. gadā ASK virslīgas futbola vienība izcīnīja Latvijas meistara nosaukumu, un ASK sporta sasniegumi kļuva arvienu ievērojamāki. Ļoti rosīgu darbību attīstīja arī nodaļas provincē. Bez Rīgas, ASK nodaļas darbojās vēl Liepājā, Daugavpilī, Jelgavā, Rēzeknē, Cēsīs, Jēkabpilī, Gulbenē un Alūksnē.

Jātņieķu un artilerijas vienībās kopš pirmajiem miera laika gadiem izcila vērtība tika veltīta jāšanas sportam. Pirmās jāšanas sacīkstes kaŗaspēķa daļās sarīķoja 1923. g. Šādas sacīkstes notika arī turpmāķos gados. Plašāķu līdzdalību kaŗaspēķa daļās ņēma 1928. g. Latvijas aizsardzības biedrības rīķotās vispārējās jāšanas sacīkstēs Rīķas hipodromā. Sāķot ar 1932. g. jāšanas sacīķšu organizēšanu pārņēma 1930. g. 9. jūlijā nodibinātais Armijas zirģu sporta klubs, kuŗš par savu mērķi sprauda — veicināt jāšanas sportu armijā un zirģkopību visā valstī. Sacensībās ar labākām ārvalstu ekipām mūsu jātnieķi un artileristi uzrādīķuši visai teicamus rezultātus.

APGĀDE

1. Intendantūras nozare.

Kad 1921. gada maija mēnesī likvidēja Apgādības ministriju, armijas apgādi ar pārtiku pārņēma Armijas saimniecības pārvalde, kas tai laikā bija ievērojami paplašinājusi savu darbības apjomu un 1921. gada 1. aprīlī pārdēvēta par Kaŗa saimniecības pārvaldi.

Tā kā likvidētā ministrija Kaŗa saimniecības pārvaldei nodeva vienīgi nelielus pārtikas krājumus, kuŗos sevišķi maz bija rudzu un rudzu miltu, tad jau jūlija beigās un augusta sākumā bija jānoslēdz pirmie līgumi ar privātiem uzņēmējiem par 105.000 pudu rudzu piegādi armijai.

1921. gada 23. augustā Kaŗa saimniecības pārvaldes priekšnieks noorganizēja plašu apspriedi, kuŗā piedalījās pārvaldes daļu un nodaļu priekšnieki, kā arī divīziju intendantī un pulku saimniecības priekšnieki. Šinī apspriedē pārrunāja pārtikas un elpes normas, vispārējo pārtikas un elpes iegādes plānu un sakņu dārzu un pļavu iekārtošanu nākošam darbības gadam. Apspriede atzina, ka pastāvošā pārtikas deva — kaŗavīriem 750 g maizes, bet zirgiem 2 kg auzu un 7,2 kg siena dienā — ir nepietiekoša, un ieteica palielināt kaŗavīriem maizes devu līdz 800 g, bet elpes devu līdz 4 kg auzu un 4 kg siena dienā. Bez tam apspriede atzina, ka labība iepērkama izolēs no uzņēmējiem, kooperātiīviem un lauksaimniecības biedrībām, bet kolōniālpreces jāiegādā Kaŗa saimniecības pārvaldei, svaiga gaļa jādod 2 — 3 reizes nedēļā, slēdzot līgumus ar uzņēmējiem, un jāizdod kaŗaspēka daļām no Kaŗa saimniecības pārvaldes noliktavām, bet kur tādu nav, jādod tieši pulkiem. Cūkgaļa iepērkama tieši no zentuŗiem bez uzņēmēju starpniecības, sagatavojot tādus sālītās cūkgaļas krājumus, lai to pietiktu nākošās vasaras vajadzībām; kartupeļi un sīpoli iepērkami jau rudenī un uzglabājami kaŗaspēka daļu pagrabos; pašaudzētie kāposti jāizdod svaigā un skābētā veidā, bet pārpalikums jānodod ieskābēšanai un uzglabāšanai Rīgas, Daugavpils un Liepājas noliktavās. Siens visa gada vajadzībām jāiepērk pašām kaŗaspēka daļām, jāpārved pēc iespējas ar saviem zirgiem un jāpresē tikai vajadzīgā daudzumā, arī salmi gultas maisiem jāiegādā pašām kaŗaspēka daļām.

Jautājumā par kaŗaspēka daļu apsaimniekojamiem sakņu dārziem un pļavām apspriede atzina, ka sakņu dārzus nebūtu vairs vēlams tik plašos apmēros kultivēt kā līdz tam, bet saknes un zaļbarība jāražo tikai vasaras mēnešu vajadzībām. Pļavas un ganības vēlamas, bet iekārtojamas tuvāk kaŗaspēka daļu novietnēm.

Pēc apsardzības ministra ierosinājuma 1921. gada 5. septembrī sanāca starpresoru pārstāvju apspriede, kuŗa pārrunāja gaļas, labības un siena piegādes jautājumus armijas vajadzībām. Apspriede atzina, ka svaigas gaļas iegāde armijas vajadzībām izdodama izolē, bet cūkgaļa, tiklab ikdienas vajadzībām, kā arī vasaras mēnešu krājumiem, jāiepērk tieši no ražotājiem. Apspriede tālāk nolēma saskaņot labības iepirkšanu resoru

starpā un iepirkt labību plašos apmēros, neaprobežojot iepirkšanas veidus, bet paturot vērā vienīgi, lai darījumi būtu izdevīgi valstij.

1921. gadā Kaŗa saimniecības pārvalde un kaŗaspēka daļas apstrādāja kopā 2.176 pūrvietas aramzemes un 5.678 pūrvietas pļavu un ganību, ievācot 122.060 pudu kartupeļu, 37.700 pudu kāpostu, 28.000 pudu biešu, burkānu un kāļu, 1.000 pudu cigoriņu, 800 pudu sīpolu, 780 pudu rudzu, 1.760 pudu miežu, 13.200 pudu auzu, 8.800 pudu zaļbarības un āboliņa un 116.320 pudu siena.

Sākot ar 1923. gada 16. maiju, kad apstiprināja jauno ēdienu sadalījumu vienai nedēļai, kaŗavīru uzturs jūtami uzlabojās. 1923. gadā pusdienās izsniedza jau 2 ēdienus, kas gan ēdienu dažādību maz ietekmēja. Ēdienu dažādību un labumu jūtami ietekmēja armijā 1925. gadā uzsāktā svaiga piena lietošana. Pienu kaŗavīri saņēma vasaras periodā, laikā no 15. maija līdz 15. augustam. Piena devas lielumu tajās dienās, kad gatavoja piena ēdienus, noteica 1000 g dienā, atvietojojot ar to 300 g liellopu gaļas.

1924. gada 29. jūlijā Kaŗa saimniecības pārvaldi pārdēvēja par Galveno intendantūras pārvaldi, kas pastāvēja līdz 1933. gada 1. maijam, kad to pievienoja Apgādes pārvaldei.

Sākot ar 1924. g., daļu labības sāka iegādāt no kooperatīvām organizācijām saskaņā ar noslēgtiem līgumiem, bet atlikumu intendantūras pārtikas noliktavas iepirka tieši no lauksaimniekiem. Par intendantūras noliktavās pieņemto labību maksāja cenas, kādas periodiski noteica galvenais intendants. Par galvenā intendanta noteiktām cenām kaŗaspēka daļas patstāvīgi iepirka tieši no lauksaimniekiem saknes, sienu un salmus. Šāds minēto lauksaimniecības raţojumu iegādes veids pastāv vēl tagad.

Lai dotu iespēju plašākām lauksaimnieku aprindām izmantot intendantūras noteiktās labības un cūkgaļas cenas, Galvenā intendantūras pārvalde ar 1929. gadu noorganizēja iepirkšanas komisijas, kuŗas iepriekš izsludinātās dienās izdarīja iepirkšanu dzelzceļu stacijās, turpinot tai pašā laikā raţojumu iepirkšanu arī savās noliktavās.

Kaŗavīriem izsniedzamo ēdienu ievērojami uzlaboja 1932. gadā izdotie noteikumi par kaŗavīru uzturu. Papildinot virtuvju iekārtas un pielietojot mašīnas, kaŗaspēka daļām tika dota iespēja pagatavot daudz un dažādus ēdienus, kas ienesa lielu dažādību ēdienu sadalījumā.

Ja līdz 1932. gadam armijā pastāvēja ēdienu karte tikai vienai nedēļai, kas nākošās nedēļās atkārtojās, tad jaunie noteikumi deva iespēju kaŗaspēka daļām izveidot individuālus, vietējiem apstākļiem un katras sezonas prasībām piemērotus ēdienu sadalījumus.

Salīdzinot 1920. gada ēdienu sadalījumu pusdienām un vakariņām ar kādu no vēlākā laika sadalījumiem, redzama liela starpība. Atzīmēsim šeit pāris dienu ēdienu karti.

Dienas	1920. g. apstiprinātais ēdienu sadalījums		Izraksts no ēdienu kartes, kas iekārtota pēc 1932. g. apstiprinātiem noteikumiem	
Svētdienā	Pusdienā	Rīsu zupa	Pusdienā	I. Makaronu zupa II. Viltots zaķis ar salātiem III. Burkānu ķīselis ar pienu
	Vakariņās	Biezputra	Vakariņās	Sakņu-gaļas sacepums
Otrdienā	Pusdienā	Zirņu zupa	Pusdienā	I. Buljons ar makaroniem II. Kotletes ar biešu salātiem
	Vakariņās	Sausi kartupeļi ar siļķi	Vakariņās	Putraimu biezputra ar pienu

Lai iepazīstinātu pavārus ar komplicētāku ēdienu pagatavošanu, Galvenā intendantūras pārvalde noorganizēja pavāru kursus.

Maizes apgādei kaŗaspēka vajadzībām Kaŗa saimniecības pārvalde iekārtoja Rīgas maizes ceptuvi, kas savās tagadējās telpās, Rīgā, darbojas jau kopš 1919. gada 4. augusta. Šinīs telpās agrāk atradās speciāla maizes fabrika, kuŗa būvēta 1913./14. gadā un kuŗas iekārtu, sākot ar 1915. gada pavasari, pastāvīgi lietoja dažādu armiju vajadzībām. Kad fabrika 1921. gadā pārgāja valsts īpašumā, tās iekārta bija piemērota vienīgi maizes cepšanai. 1921. gada septembrī fabrikā izbūvēja arī kafijas dedzinātavu, likvidējot līdzšinējo Kaŗa saimniecības pārvaldes kafijas dedzinātavu, kas darbojās Maskavas ielā, Livonijas alus darītavas telpās. Rīgas maizes ceptuvi vēlāk pārdēvēja par Intendantūras dzirnavām un maizes ceptuvi.

Intendantūras dzirnavas un maizes ceptuvi pakāpeniski paplašināja, un tagad tās pārstrādā rudzus, kviešus, miežus un cigoriņus, ražojot maizi, miltus, putrimus, grūbas, galetes, makaronus un kafiju.

Intendantūras galvenā pārtikas noliktava izveidojusies no I Atsevišķās latviešu brigādes intendantūras produktu noliktavas, kuŗu iekārtoja 1919. gada 20. jūnijā, bet 1919. gada 11. jūlijā pārdēvēja par Latvijas dienvidu armijas intendantūras produktu noliktavu. 1919. gada 23. jūlijā to nosauca par Armijas saimniecības pārvaldes produktu noliktavu. Savu tagadējo nosaukumu tā ieguva 1924. gada 18. jūlijā, kad noliktavu pārdēvēja par Intendantūras galveno pārtikas noliktavu.

Noliktava iekārtota pārtikas uzglabāšanai, un tajā ierīkota arī labības kalte, gaļas sālītava un žāvētava, kā arī kamera maisu dezinfekcijai.

Segļu un aizjūgu izgatavošana intendantūras mantu darbnīcās.

No Armijas saimniecības pārvaldes noliktavām Liepājā un Daugavpilī izveidoja intendantūras Liepājas un Daugavpils noliktavas.

Kaŗa darbībai izbeidzoties un armijai pārejot uz miera laika iekārtu, arī armijas apgāde ar ietēŗpu ievirzījās normālā gultnē. Kaŗa laikā mantas izdeva pēc faktiskās vajadzības, bet sākot ar 1921. gada 1. aprīli visām mantām kā noliktavās, tā arī kaŗaspēka daļās tika noteikti lietošanas termiņi, pie kam kaŗavīriem izsniegtās mantas atzīmēja armatūras sarakstā.

1921. gadā Armijas saimniecības pārvaldes Apavu un apģērbu nodaļu izvēŗta par jaunās Kaŗa saimniecības pārvaldes Mantu daļu.

Tā kā Latvijas rūpniecība, kaŗa darbībai izbeidzoties, ātri atzīŗga un bija spējīga apmierināt visas intendantūras prasības kā mantu un materiālu kvalitātes, tā arī kvantitātes ziņā, tad dažas līdzšinējās Apavu un apģērbu nodaļas darbnīcas likvidēja, atdodot tās atpakaļ viņu īpašniekiem.

Seglinieku, kalēŗu-remontu un apģērbu darbnīcas apvienoja vienā uzņēmumā ar attiecīgām nodaļām. No šā brīŗa apvienotā apģērbu darbnīca sāka izgatavot visus armijai miera laikā nepieciešamos intendantūras apgādes priekšmetus, kā ietēŗpu, transportu, zirgu lietas u. c. Tomēr daļa mantu, piemēŗam, apavi, adītie priekšmeti, gultas segas, metāla apkalumi un darbnīcai nepieciešamie materiāli tika iegādāti izsoļu ceļā. Mantu un materiālu iegādei un iegādāto un izgatavoto mantu izsniegšanai kaŗaspēka daļām izstrādāja noteikumus un tabulas, bet visu iegādi un apgādi reālizēja plānveidīgi, piešķīŗto budŗetu robeŗās.

Liela nozīme armijas pareizā un lietderīgā apgādē piekrita Techniskai komitejai, kas jau 1920. gadā uzsāka izstrādāt pirmos noteikumus par apģērbu, apavu, veļas, gultas veļas, zirgu lietu, aizjūgu, uzkabes un citu priekšmetu kvalitāti un veidu armijas vajadzībām, un noteica šo priekšmetu lietošanas termiņus.

1921. gadā izstrādāja minēto priekšmetu aprakstus, bet 1922. gadā — pirmos tehniskos noteikumus kokvilnas un vilnas audumiem. Šai laikā gan Rīgā, gan provincē

bija jau nodibinājušies vairāki vilnas apstrādāšanas uzņēmumi, kas izgatavoja vilnas audumus armijas vajadzībām, tā ka no ārzemēm bija jāieved vienīgi kokvilnas audumi.

Nedaudz vēlāk Latvijā atklāja darbību arī kokvilnas un lina apstrādāšanas uzņēmumi, un sākot ar 1924. gadu vietējā tekstilrūpniecība jau bija spējīga apmierināt visas mūsu armijas vajadzības.

Sekojojot armijas vajadzībām, Techniskā komiteja vairāku gadu intensīvā darbā novērsa kaujtērpam, parastiem, siltiem un speciāliem apģērbiem novērotos trūkumus un pakāpeniski uzlaboja armijai vajadzīgo priekšmetu un tekstilražojumu kvalitāti.

1921. gadā izstrādāja pirmos apavu izgatavošanas noteikumus, kas paredzēja apavu izgatavošanu 6 lielumos.

1927. gadā pārstrādātie noteikumi paredzēja kaņavīru apaviem 10 lielumus, bet pēc 1934. gada, dibinoties uz zinātniskiem pētījumiem un kaņaspēka atsauksmēm, izveidoja speciālas armijas apavu veidoles, un no tā laika kaņavīru apavus izgatavo 10 pamatlielumos, pie kam katru pamatlielumu 3 platumos, pielāgojoties kājas pēdas pacēlumiem; tātad pavisam kopā apavus izgatavo 30 lielumos.

Šie 30 lielumi dod iespēju atrast katrai kājai labi piemērotus apavus.

Pirmajos gados mūsu armijā bija dažādu paraugu zirgu lietas, gan krievu, gan vācu, angļu, franču un citu armiju tipa. Techniskai komitejai radās svarīgs uzdevums no šiem dažādajiem zirgu lietu tiptiem izveidot mūsu apstākļiem piemērotus zirgu lietu paraugus. Rūpīgām pārbaudēm sekoja paraugu apstiprināšana, un drīz varēja sākties mūsu nacionālā parauga zirgu lietu izgatavošana Mantu darbnīcās.

Zirgu lietu uzlabošana nepārtraukti turpinās, pie kam, izmantojot jaunākos novērojumus un atzinumus, tiek uzlaboti ne tikai priekšmetu veidi un izskats, bet veltīta arī liela uzmanība materiāla izturībai un aizjūgu svara samazināšanai.

1932. gadā Galvenās intendentūras pārvaldes Techniskā komiteja izdeva līdz šim spēkā esošos noteikumus par kaņavīru ietēru, kuņos bez armijas un flotes parastā un siltā

apgērbta aprakstiem ietilpst arī noteikumi par apgādes priekšmetu nosacīto apzīmēšanu, apgādes materiālu apzīmogošanu un ietērpā veidiem.

1933. gadā Technisko komiteju pārdēvēja par Apgādes pārvaldes Intendantūras daļas Technisko nodaļu, kas pārņēma agrākās Techniskās komitejas darbu un Pastāvīgās mantu pieņemšanas komisijas funkcijas, attīstot tālāk intensīvu darbību armijas apgādes uzlabošanā.

2. Bruņošanas nozare.

Pievēršoties apgādei ar ieročiem un tehniskiem kaujas līdzekļiem, jākonstatē, ka pirmos pēckaņa gadus mūsu armija dzīvoja no kaņa laika krājumiem, tos labojot un pārstrādājot. Attiecīgo mūsu rūpniecības uzņēmumu iekārtas bija nepilnīgas un nolietotas, un tāpēc visi jaunie apbruņojuma un tehniskie kaujas piederumi bija jāiepērk ārzemēs.

Lai gan Kaņa ministrija bija izstrādājusi armijas apbruņojuma plānu, tomēr Eiropā valdošā pacifistiskā ideoloģija bija tik stipri ietekmējusi mūsu toreizējo likumdevēju iestādi — Saeimu, ka kaņa resoram piešķirtie krediti neļāva šo plānu izvest dzīvē. Trūcīgo līdzekļu dēļ izdevās realizēt vienīgi nelielu apbruņojuma plāna daļu, piemēram: bija panākta zināma vienveidība armijas apbruņojumā, iegādāti visnepieciešamākie kaņakuģi mūsu krastu aizsardzībai un daži desmiti lidmašīnu gaisa aizsardzībai, pa daļai nodrošināta rokas ieroču municijas izgatavošana iekšzemē un daudz maz atjaunotas un modernizētas mūsu kaņa rūpniecības iestāžu iekārtas, lai tās varētu izgatavot arī zināmus artilērijas municijas veidus un ieroču un tehnisko līdzekļu rezervdaļas, kā arī veikt lielākus remontus. Civīlās rūpniecības un tirdzniecības sagatavošanai mobilizācijas gadījumam netika tikpat kā nekas darīts. Kaut gan attiecīgs likums bija izdots jau 1925. gadā, tomēr visur bija jāsaduņas ar līdzekļu trūkumu un pasīvitāti. Stāvoklis kļuva vēl ļaunāks, iestājoties saimnieciskai krīzei 1930./31. gadā, kad bija jāatsakās no jebkādam iegādēm armijas apbruņojuma uzlabošanai, jo lielākos svītrojumus un samazinājumus arvienu izdarīja Kaņa ministrijas budžetos, tā ka atvēlētie līdzekļi tikko sedza kaņaspēka uzturēšanas un apmācības izdevumus.

3. Sanitārā nozare.

Izveidojot mūsu armijas sanitāro dienestu, Kaņa sanitārā pārvalde pirmos pēckaņa gados veltīja sevišķu vērību kaņa slimnīcu un ārstniecības palīdzības sniegšanas tīkla paplašināšanai un sanitārā personāla apmācībai. Kaņa slimnīcas bija novietotas vecās un nolaistās bij. krievu armijas pamestās ēkās. Līdz 1934. gadam bija grūti dabūt līdzekļus šo ēku plašākai izveidošanai. Tomēr, neraugoties uz visiem šķēršļiem, kaņa slimnīcas iekārtoja saskaņā ar jaunākām medicīniskās zinātnes prasībām, atklājot jaunas nodaļas un ārstniecības kabinetus, un apgādājot tos ar dažādiem ārstniecības piederumiem un aparātiem, cik to atļāva budžetā atlaistie līdzekļi. Tā, piemēram, Daugavpils kaņa slimnīcā 1928. gadā iekārtoja modernus fizikālās terapijas un Rentgena kabinetus, bet 1930. gadā modernizēja slimnīcas virtuvi un uzstādīja jaunas veļas mazgājamās mašīnas. Slimnīcas koridoros ierīkoja vairākas uz abām pusēm veramas durvis, ar ko koridoros

Cēsu karavīru sanatorija.

uzturēja siltumu un novērsa caurvēju. 1931. gadā atvēra acu un ausu-kakla-deguna slimību nodaļu, kuņas trūkums bija ļoti sajūtams. Iekārtoja arī plašu lasāmvāli slimniekiem.

Miera laikā tika izveidotas arī jaunas ārstniecības iestādes, piemēram, Ķemeru kaņavīru sanatorija, kuņas sākums gan meklējams jau 1920. gadā, bet kuņa darbību pilnā apjomā varēja attīstīt tikai miera laikā. Tagad tā sastāv no 4 ēkām ar 135 gultām. 1929. gadā Kara ministrija ieguva pie Cēsīm, skaistā priežu mežā, īpašumu «Pīparus», kur iekārtoja kaņavīru sanatoriju. Sanatorija atklāja darbību 1930. gada 1. janvārī. 1932. gadā sanatorijas vajadzībām uzcēla jaunu ēku. Vēlāk īpašumu paplašināja, iegūstot jaunu zemes gabalu un ēku kaņavīru bērnu nodaļas vajadzībām. Cēsu kaņavīru sanatorijā cauru gadu pastāv 35 gultas, bet vasaras mēnešos vēl papildu bērnu nodaļa ar 50 gultām.

Kad 1933. gada 1. aprīlī visas Kaņa ministrijas centrālās pārvaldes likvidēja, jaundibinātā Apgādes pārvaldē iekļāva arī Kaņa sanitāro pārvaldi, nosaucot to par Sanitāro daļu. Kaņa ārstniecības iestādes administratīvā un saimnieciskā ziņā tika pakļautas Apgādes pārvaldes priekšniekam, bet speciālā dienesta ziņā — kaņa sanitāram priekšniekam, kas savukārt bija pakļauts armijas komandierim.

4. Veterinārā nozare.

Pārveidojot armiju pēc miera laika statiem, 1921. gada 1. aprīlī Kaŗa sanitārā pārvaldē kā Veterināro daļu iekļāva Armijas veterināro pārvaldi. 1922. gada augustā Veterinārās daļas priekšnieku, kā visas armijas veterināro inspektoru, ierindas un speciālā dienesta ziņā pakļāva kaŗaspēka inspektoram, bet veterinārā dienesta apgādes jautājumu kārtošanu atstāja kaŗa sanitārā priekšnieka pārziņā.

Zirgu ārstēšanai artilērijas un jātnieku daļās noorganizēja veterinārās ambulances, bet pārējās kaŗaspēka daļās slimiem zirgiem pirmo palīdzību sniedza veterinārfeldšēri. Pakāpeniski uzlaboja arī veterināro ambulancu un mācības smēžu iekārtas. Veterinārārstu zināšanu līmeņa pacelšanai tos apgādāja ar zinātnisku literātūru un sarīkoja kursus pie Latvijas universitātes veterinārmedicīniskās fakultātes klīnikas. Rēgulējot veterinārā dienesta darbību, tika izstrādāti vairāki reglamenti, noteikumi un instrukcijas. To skaitā kā svarīgākie jāmin zirgu kopšanas un saudzēšanas reglaments un zirgu apkalšanas reglaments.

5. Būvniecības nozare.

Saimnieciskam stāvoklim uzlabojoties, atvieglojās arī Kaŗa ēku un būvju valdes darbs. Kaŗaspēka daļām novietojoties pastāvīgos garnizonos, kļuva skaidrs, ka esošo ēku atjaunošana vien nespēj apmierināt visas armijas prasības novietojuma ziņā. Arī plānveidīgi noorganizētais un plaši realizētais miera laika apmācības darbs prasīja, lai kaŗaspēka rīcībā būtu nepieciešamie apmācības laukumi, šautuves un speciālās būves. Tāpēc arī Kaŗa ēku un būvju valde, ko 1924. gada maijā izvērsa par Kaŗa būvniecības pārvaldi, līdztekus esošo kaŗa resora ēku kapitālremontiem uzsāka jaunbūvju darbus. Lai gan ierobežotie līdzekļi neļāva arī šai virzienā sekmīgi darboties, tomēr līdz 1934. gadam bija uzceltas jau vairākas kaŗavīru mītnes, šautuves un noliktavas, kā arī izbūvēts zināms angaru un dižgabalū parku skaits.

6. Apgādes pārvaldes nodibināšana.

Armijas apgādes darba racionālizēšanai kaŗa ministrs ar 1933. gada 1. aprīļa pavēli nodibināja Apgādes pārvaldi, likvidējot līdzšinējās Kaŗa ministrijas centrālās iestādes — Galveno intendantūras, Bruņošanas, Kaŗa sanitāro, Kaŗa būvniecības un Budžetu un kreditu pārvaldes. Visas funkcijas, ko līdz tam bija pildījušas nosauktās pārvaldes, pārņēma Apgādes pārvalde.

Apvienodama iepriekš minēto likvidēto pārvalžu darbību, Apgādes pārvalde kļuva par vienīgo armijas apgādātāju.

3. STĀVOKLIS PĒC 1934. GADA 15. MAIJA

APMĀCĪBA

1. Apmācības darba vispārīgie apstākļi.

15. maijs ir devis drošus pamatus valsts aizsardzības politikai, jo armijas priekšgalā ir atkal tie vīri, kas armijas priekus un bēdas pazīst kopš pirmajām dienām. Viņi zina, ko var veikt latvju kaņāvīrs, bet kaņāvīri tic, ka šie vadoņi tos vada un vadīs pa taisnāko ceļu uz kaujas spēju pacelšanu miera laikā un drošām uzvarām kaņā.

Pēc 15. maija armijas apmācības darbā novērsti visi agrākie traucējumi. Kaņā resora budžetam piešķirts resora uzdevumiem atbilstošs apjoms; rinda jaunu likumu, instrukciju un noteikumu ir nostabilizējuši apmācības darbu.

Rūpīgi pētot mūsu valsts aizsardzības īpatnējos apstākļus un sekojot militārās domas attīstībai ārzemju armijās, nemitīgi strādāts pie mūsu doktrīnas izveidošanas. Pēc sīka mūsu tautas un valsts īpatnību, stāvokļa un iespēju apsvēruma, šī militārā doktrīna ir likta visas mūsu armijas organizācijas, apbruņojuma, apmācības un audzināšanas pamatā. Reizē ar to izstrādāti jauni reglamenti, instrukcijas, rokas grāmatas un kaujas līdzekļu apraksti. Kā ievērojamākie minami 1936. gadā izdotsis «Kaujas un lauka dienesta reglaments», 1937. gadā — «Kājnīeku apmācības reglaments» un 1939. gadā — «Šaušanas apmācības reglaments». Daudzi reglamenti, piemērojot tos mūsu apstākļiem un militārās domas jaunākiem atzinumiem, jau vairākkārt pārstrādāti un savā pēdējā veidā pilnā mērā atbilst moderno armiju sagatavošanas prasībām.

2. Obligātoriskā dienesta kaņāvīru apmācība.

Obligātoriskā aktīvā kaņā dienesta ierindas kaņāvīru apmācība tagad iedalās: jaunkareivju un kareivju apmācības laikmetā. Katrs no tiem savukārt, atkarībā no apstākļiem, iedalās vairākos posmos, piemēram: vasaras, rudens, ziemas, nometnes u. t. t.

Obligātoriskā dienesta ierindas kaņāvīru sagatavošanu dažādiem sevišķiem uzdevumiem (novērotāju, ziņnešu, snaipeņu u. c.) uzsāk tikai pēc jaunkareivju apmācības beigām. Sevišķu apmācību šie kareivji iziet attiecīgās vienībās vai īpaši organizētosursos. Arī izraudzīšanu noteiktiem amatiem ierindā (strēlnīeku, patšautnīeku u. t. t.) izdara tikai pēc jaunkareivju apmācības laikmeta beigām. Tāpat arī dažādu administrātīvo vai saimniecisko amatu kaņāvīriem (rakstvežiem, mantziņiem, amatnīekiem u. t. t.), ja tos izrauga no ierindas kareivjiem, vispirms jāiziet pilns jaunkareivju apmācības kurss.

Obligātoriskā dienesta ārrindas kaņāvīrus (mūzikantus, braucējus, amatnīekus u. c.) apmāca ne tikai viņu nozarē, bet tiem jāiziet arī tīri militāra apmācība (ierinda, šaušana u. c), saskaņā ar īpašiem noteikumiem ārrindas kaņāvīru apmācībai.

Kājnieku vienība.

Jaunkareivju apmācības un audzināšanas mērķis ir sagatavot tos kaujas darbībai grupas sastāvā un pieradināt pie pārgājieniem pilnā kaujas ietērpā. Pēc jaunkareivju apmācības laika 1. posmā labākos no jaunkareivjiem iedala instruktoru rotās sagatavošanai par instruktoriem. Jaunkareivjus, kuŗi pie iesaukšanas kaŗa dienestā atzīti par derīgiem tikai ārrindā, apmāca atsevišķi.

Jaunkareivju apmācībai noslēdzoties, atlikušā obligātoriskā dienesta laikā ierindā palikušo kareivju apmācību turpina nolūkā sagatavot tos darbībai vienību sastāvā, nostiprinot, papildinot un paplašinot jaunkareivju apmācības laikā iegūtās zināšanas un prasmi. Izcila vieta šai laikā ierādīta vienību kaujas apmācībai. Tās nolūks sagatavot visus zināmā vienībā ietilpstošos kaŗavīrus un vienības mazākās sastāvdaļas kopdarbībai kaujas apstākļos. Kaujas apmācības vingrinājumos ietilpst arī lauka dienests, kaujas šaušanas, apvidus sagatavošana, gājieni u. t. t. Vienību kaujas apmācības noslēgumā katru gadu parasti sarīko manevrus. Manevriem armijas kaujas spēju izkopšanā ļoti svarīga nozīme. Tie dod tiklab vadītājiem, kā arī izpildītājiem ļoti daudz piedzīvojumu un daudz ierosinājumu tālākam darbam armijas apbruņojuma, apmācības, organizācijas u. t. t. veidošanā un uzlabošanā. Ja līdz 1934. gadam lielāku manevru sarīkošanu aizkavēja materiālās dabas šķēršļi, tad 15. maijs šos šķēršļus novērsa. 1937. gadā notika pirmie plašākie un ilgstošākie armijas manevri, kādi līdz tam vēl Latvijas pastāvēšanas laikā nebija sarīkoti. Līdzīgus manevrus sarīkoja arī 1938. gadā.

Visu valstu armijās starp citām kaŗa mākslas nozarēm šaušanas mākslai arvienu ir ierādīta viena no pirmajām vietām. Šaušanas apmācībā kā izcilākais pēdējo gadu sasniegums ir jāuzskata lielas uzmanības veltīšana kaujas šaušanai kopā ar citām ieroču šķirām. Lai pārbaudītu kaŗavīru šaušanas apmācības sekmes un gūtu ierosinājumus turpmākai apmācībai, pēdējā laikā katru gadu sarīkoja armijas šaušanas sacīkstes ar visiem ieročiem. Pirmās šādas šaušanas sacīkstes notika 1936. gada septembrī.

Instruktorus sagatavo instruktoru vienībās (rotās, baterijās, eskadronos) pēc īpašiem noteikumiem. Šo vienību uzdevums sagatavot spējīgus instruktorus, kas miera laikā būtu labi palīgi virsniekiem kareivju apmācībā un audzināšanā, bet kaŗa laikā būtu spējīgi izpildīt grupu, kaujas grupu un līdzīgu vienību komandieŗu pienākumus.

Noteiktu skaitu vidus- un augstskolas absolventu, pēc instruktoru vienību beigšanas, sagatavo īpašos kursus pie Kaŗaskolas par virsnieku vietniekiem.

Kopš 1938. gada pie Kaŗaskolas noorganizēti rezerves virsnieku kursi. Kursu uzdevums — sagatavot rezerves virsniekus, kas spētu izpildīt vadu komandieŗu un vajadzības gadījumā arī rotu komandieŗu pienākumus kaŗa laikā. Kursos uzņem virsnieku vietnieku kursus ļoti sekmīgi un sekmīgi beigušos kaŗavīrus armijas komandieŗa noteiktā skaitā.

Visumā par obligātoriskā dienesta kaŗavīru apmācību — vai tā būtu kareivju un instruktoru, vai virsnieku vietnieku un rezerves virsnieku sagatavošana — ar pilnu tiesību varam teikt, ka uz pareiziem un mūsu apstākļiem atbilstošiem pamatiem nostādītais apmācības darbs, mūsu tautas augstais izglītības līmenis un pēc 1934. gada 15. maija pienācīgi nokārtotā pilsoņu sagatavošana ārpus armijas rindām, dod iespēju tagad sasniegt izcilus rezultātus, arī pastāvot samērā īsam obligātoriskā aktīvā kaŗa dienesta laikam.

Parādes solī.

Jaunkareivji pie kara aprinča priekšnieka.

Armijas komandieris ģenerālis Berķis pārbauda jaunkareivju apmācību.

Kara ministrs ģenerālis Balodis pārbauda šaušanas apmācību.

Slēgtā ierindā.

Ceļā uz lauka mācībām.

Gājiena kolonna.

Uzbrukumā.

Patšautene pozīcijā.

Pārskrējieniem uz priekšu.

Prettauki lielgabals pozīcijā.

Pārskrējiens ar patšauteni.

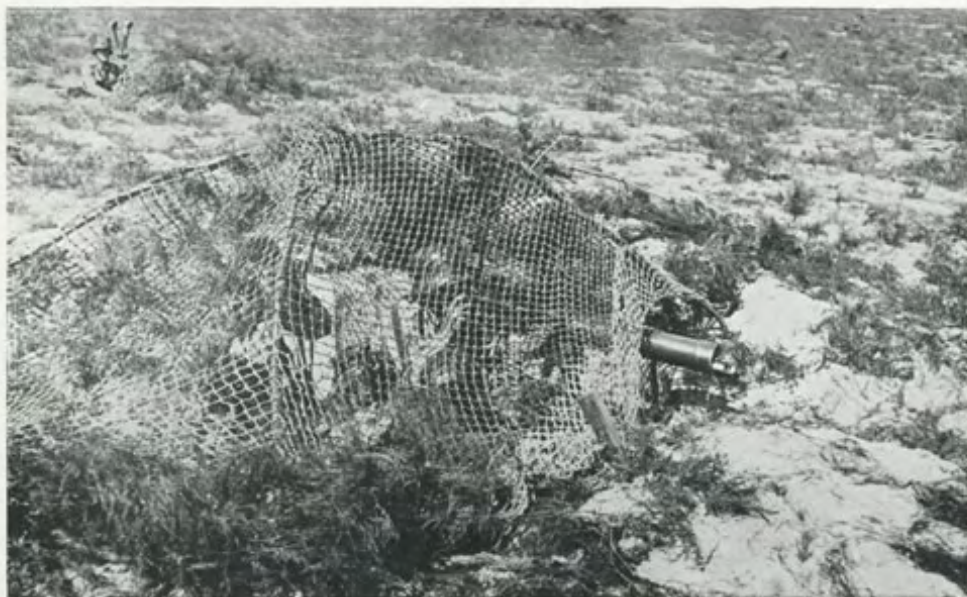

Mīnmetēju vienība ceļā uz mācībām.

Saušanas apmācība ar mīnmetējiem.

Ložmetējs maskētā pozīcijā.

Lidmašīnu apšaudes apmācība šaušanas apmācības klasē.

Rīteņbraucēju kolonna.

Rīteņbraucēji divrindu līnijā.

Jātņieku vienība.

Jātņieku kolonna gājiēnā.

Jātnieku artilērija gājienā.

Vieglā lauka artilērija ierindā.

Artīlerijas novērošanas punktā polīgonā.

Smagā lauka artīlerija izbrauc polīgonā.

Šāviena brīdī.

Motorizētā artīlerija.

Tanki ierindā.

Bruņotais vilciens.

Tanki gājienā.

Motorizētās vienības.

Aprīdus automobili pa kāpām.

Motomechanizēta vienība gājienā.

Lidmašīnas ierindā.

Lidotāji saņem uzdevumu.

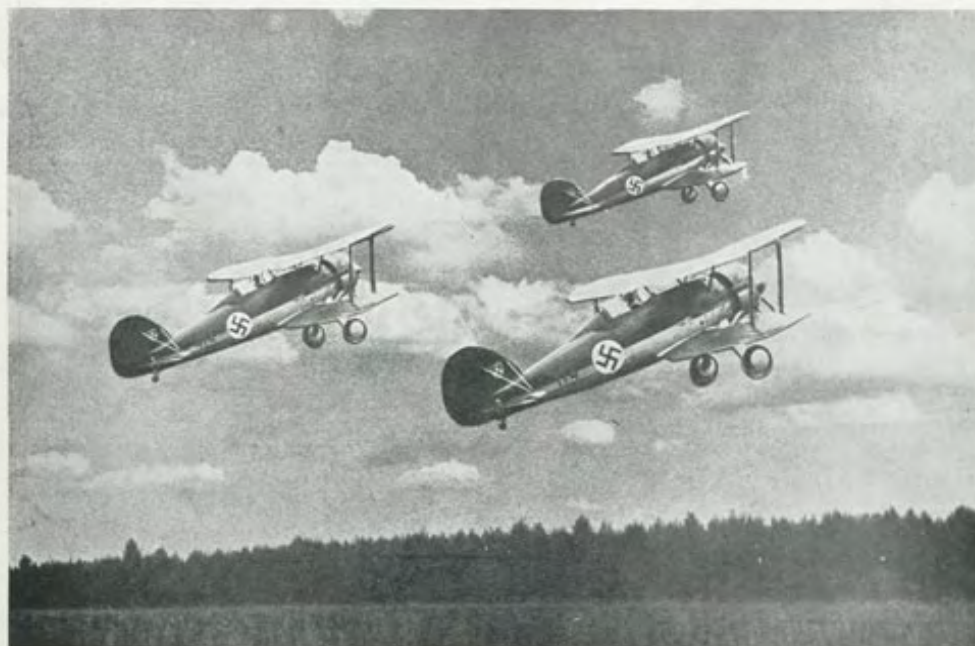

Lidonis ar mikrofonu un skābekļa aparātu.

Gatavi startam.

Iznicinātāju trijnieka starts.

Eskadriļa gaisā.

Zenitartilerijas pozīcijā.

Zenitlielgabals gājienā.

Pie zenitartīlerijas tālmēra.

Pie ze nitliegabala.

Pontonu pienes pie upes.

Dzelonžogu būve.

Pārcelšanās pār upi pontonos.

Karavīri maskuzvalkos.

Optiskais telegrafs.

Lauka telefona centrale.

Pārnesamā lauka radiostacija.

Lauka radiostacija darbā.

Karaspēka vasaras nometne.

Nometnes apmācību gaitās.

Vasaras apmācību posma noslēgumā karaspēks iziet manevros.

Manevros piedalās visas ieroču šķiras.

Tankus pārved uz manevru rajonu.

Auto kolonna ceļā.

Telefonisti nodibina sakarus.

Pa laipu pāri upei.

«Uguni!»

Gatavi uzbrukumam.

*Valsts Prezidents Kārlis Ulmanis
ar kara ministru ģenerāli Balodi un armijas komandieri ģenerāli Berki seko manevru gaitai*
*Valsts Prezidents noblausa 7. Siguldas kājnieku pulka grupas komandiera oblig. dienesta kaprāļa Rozīša ziņojumu. Par tābu savu
aizdevuma izpratni un priekšzīmīgu grupas vadību Valsts Prezidents kaprāli Rozīti pasveicināja serliantu dienesta pakāpē.*

Tanku bīstamākais pretinieks — prettanku lielgabali uzglūn «medijumam».

*Ziemā redzama vieta karaspēka apmācībā ierādīta slēpošanai.
Slēpotāji iziet uz mācībām.*

Cauri mežiem.

Pāri kalniem.

Slēpotāji ložmetējnieki.

Slēpotāji strēlnieki pozīcijā.

Slēpotāji ložmetējnieki pozīcijā.

Baltos maskuzvalkos.

Arī ziemā karaspēks iziet manevros.

Uzbrukums . . .

Patšautene aizstāvēšanās pozīcijā apkaro uzbrucējus.

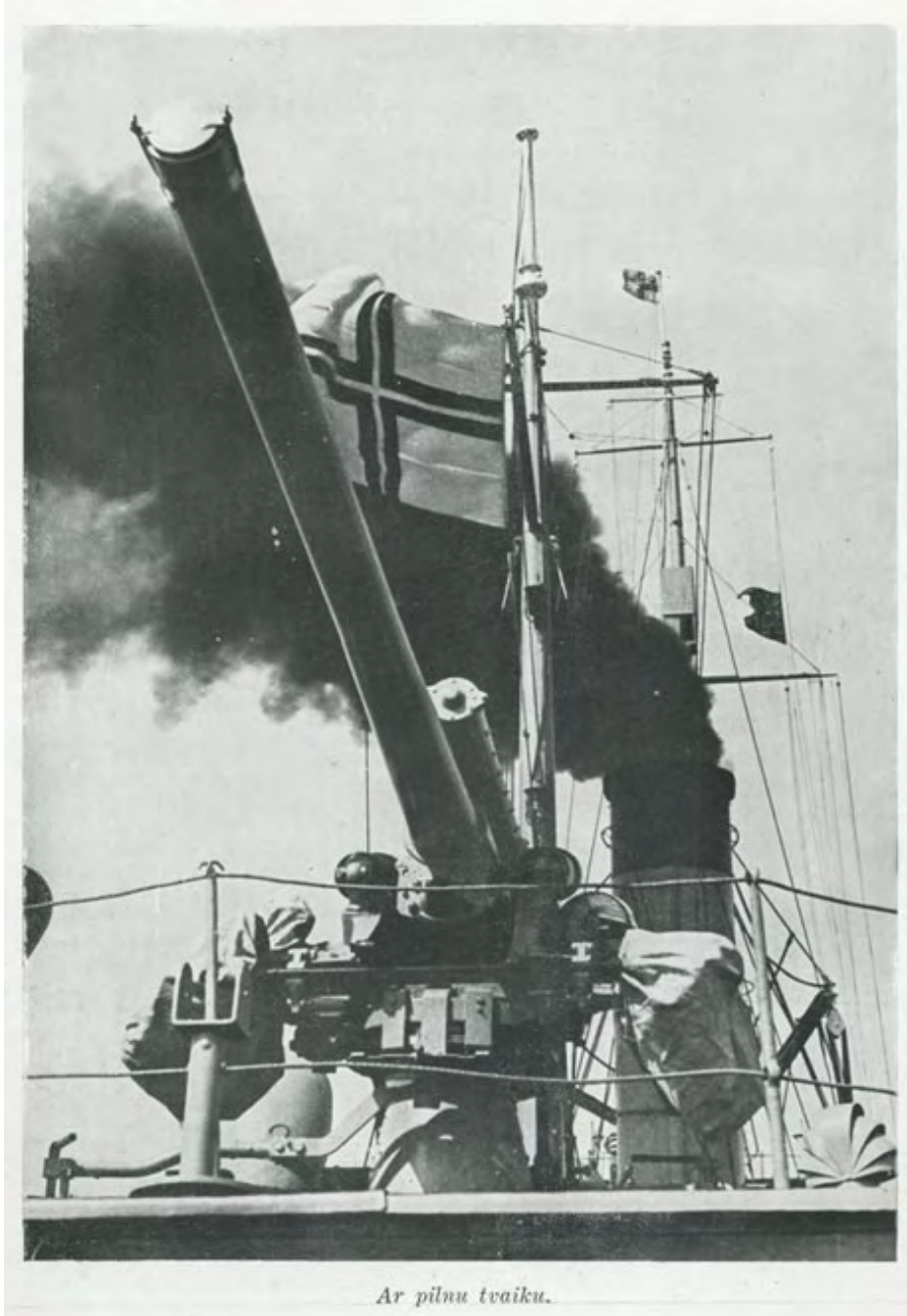

. . . ar tanku pabalstu.

Atpūtas brīdī.

Ar pilnu tvaiku.

«Virsaitis».

«Spidola» gājienā.

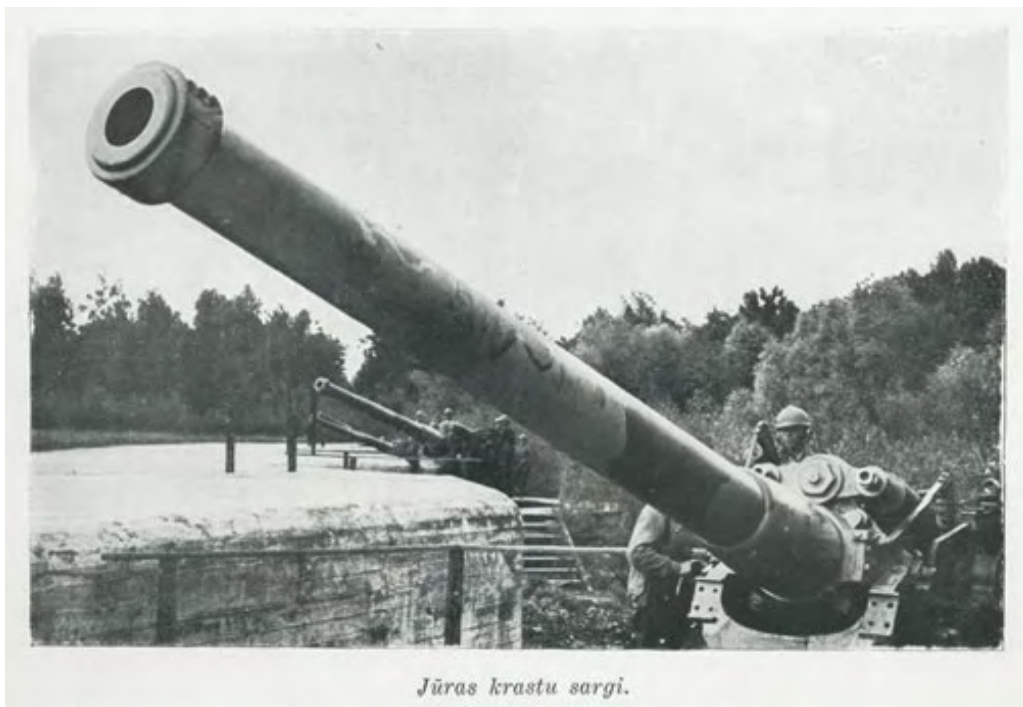
Zemūdene nirst.

Karakuģi manevros.

Signalists darbā.

3. Kadra apmācība.

Virsnieku sagatavošanai un viņu profesionālās izglītības papildināšanai, saskaņā ar 1935. gada likumu par kara mācības iestādēm, kā pastāvīgas kara mācības iestādes tagad darbojas Augstākā kaŗaskola un Kaŗaskola. Bez tam Kara ministrijas pārziņā atrodas dažādi kursi. Atsevišķos gadījumos kaŗavīrus vispārējās militārās vai speciālās militārās izglītības turpināšanai var komandēt uz ārzemēm.

Augstākā kaŗaskola un Kaŗaskola pakļauta Augstākās kaŗaskolas priekšniekam. Augstākās kaŗaskolas priekšnieks tieši pakļauts Armijas stāba priekšniekam. Dažādu kursu pakļautību nosaka armijas komandieris.

Augstākās kaŗaskolas uzdevums ir dot virsniekiem augstāko vispārējo un augstāko speciālo izglītību un bez tam periodiski sarīkojamosursos sagatavot virsniekus pulku, bataljonu un līdzīgu vienību komandieŗu amatiem.

Līdzās paidagoģiskam darbam šī skola piedalās arī valsts aizsardzības jautājumu pētīšanas darbā. Tāpēc Augstākai kaŗaskolai piekrīt ļoti liela nozīme mūsu militārās doktrīnas izveidošanā. Augstākā kaŗaskolā uzņemamo virsnieku skaitu nosaka armijas komandieris.

Pēc konkursa pārbaudījumu izturēšanas, Augstākā kaŗaskolā uzņemtos virsniekus piekomandē pēc kārtas visām ieroču šķirām iepriekšējā stāža iziešanai, pēc kam sākas akadēmiskais darbs, kas ilgst vairākus gadus. Augstākai kaŗaskolai mums jāpateicas par to, ka mūsu virsnieku izglītības līmenis ir pacelts modernai armijai pienācīgā augstumā.

Speciālās nodaļas uzdevums ir dot virsniekiem augstāko speciālo, kā arī speciālistiem nepieciešamo vispārējo militāro izglītību. Speciālā nodaļā uzņemtos virsniekus ieskaita attiecīgā Latvijas universitātes fakultātē. Mācības maksu universitātei par speciālās nodaļas virsniekiem sedz kara resors.

Pie Augstākās kaŗaskolas periodiski sarīkojamo virsnieku kursu uzdevums ir papildināt visu ieroču šķiru virsnieku zināšanas un sagatavot viņus pulku, bataljonu, rotu komandieŗu un līdzīgiem ierindas amatiem.

Kaŗaskolas uzdevums ir sagatavot armijai un flotei virsniekus, bet kājnikiem — arī virsnieku vietniekus. Kopš 1931. gada pārtraukto virsnieku sagatavošanas darbu Kaŗaskola atjaunoja 1935. gadā. Tās kurss tagad ir divgadīgs. Kaŗaskolā par kadetiem konkursa kārtībā uzņem aktīvā dienesta un atvaļinātos kaŗavīrus ar pilnu vidusskolas izglītību, kas beiguši instruktoru vienību un uzņemšanas gada 1. septembrī nav vecāki par 25 gadiem.

Artilerijas, jātnieku un tehniskās kaŗaspēka daļās Kaŗaskolu beigušos jaunos virsniekus iedala pēc viņu vēlēšanās, pie kam tie no viņiem, kas pirms iestāšanās Kaŗaskolā beiguši zināmas ieroču šķiras virsnieku vietnieku kursus, bauda šīs ieroču šķiras virsnieku tiesības, bet pārējiem gada laikā jāiztur pārbaudījumi pēc speciālas programmas.

Jūras kadetu apmācības laiks ir 3 gadi, pie kam pirmos 2 gadus viņi apmeklē jūrskolu, bet pēdējo gadu mācās tieši Kaŗaskolā kopā ar pārējiem kadetiem.

Armijai un flotei vajadzīgos virsniekus speciālistus (inženierus, ārstus, juristus u. c.) sagatavo pie Kaŗaskolas. Šim nolūkam Kaŗaskolā par kadetiem uzņem piemērotas personas vispārējo noteikumu kārtībā. Minētiem kadetiem speciālo zināšanu iegūšanai, līdztekus apmācībai Kaŗaskolā, jāapmeklē Latvijas universitāte un jābeidz attiecīgā fakultāte. Tikai pēc Kaŗaskolas un universitātes beigšanas kadetus speciālistus paaugstina pirmā virsnieku dienesta pakāpē. Kadetu speciālistu apmācības laiks pilna Kaŗaskolas kursa iziešanai līdzīgs universitātes attiecīgās fakultātes beigšanai nepieciešamam laikam. Kaŗaskolu beigušie virsnieki speciālisti kaŗa zinātniskos gradus iegūst pēc īpaša kursa beigšanas pie Augstākās kaŗaskolas.

Ārpus Augstākās kaŗaskolas un Kaŗaskolas sarīkojamo virsnieku kursu uzdevums ir dot virsniekiem nepieciešamās zināšanas un sagatavot viņus amatiem dažādās speciālās militārās nozarēs. Sarīkojamo kursu veidu katru gadu nosaka armijas komandieris.

Lai iepazītos ar tuvāko kaimiņu valstu armiju, apmācību un sasniegumiem, zināmu skaitu virsnieku katru gadu piekomandē šo armiju dažādu ieroču šķiru kaŗaspēka daļām. Bez tam virsniekiem dota iespēja atsevišķi vai arī grupās apmeklēt ārzemju izstādes, uzņēmumus, fabrikas u. t. t., lai papildinātu savas zināšanas un praksi.

Rūpēdamās par virsnieku profesionālās izglītības augsto līmeni, armijas vadība lielu uzmanību veltī arī otras lielās kadra kaŗavīru grupas — virsdienesta instruktoru pienācīgai sagatavošanai viņu svarīgajam uzdevumam.

1938. gadā atjaunoja virsdienesta instruktoru kursus. Kursu uzdevums padziļināt virsdienesta instruktoru vispārējo un militāro izglītību, lai viņi būtu spējīgi miera laikā sekmīgi apmācīt kareivjus un vajadzības gadījumā atvietot vada komandieŗus, bet kaŗa laikā vadīt vadu kaujas apstākļos.

Lai padziļinātu un paplašinātu instruktoru taktisko izpratni, iepazīstinātu viņus ar jauninājumiem reglamentos, apbruņojumā, apgādē, apmācības metodikā u. t. t., kaŗaspēka daļās sarīko instruktoru mācības, kuŗās piedalās visi obligātoriskā dienesta un virsdienesta instruktori un virsnieku vietnieki.

Līdztekus vadības organizētam kadra kaŗavīru zināšanu padziļināšanas un paplašināšanas darbam, norisinās nemitīga šo kaŗavīru profesionālās izglītības uzspodrināšana pašdarbības ceļā. Nākt talkā šai darbā par svarīgu uzdevumu uzskata mūsu militārā prese, jo sevišķi mūsu militāri-zinātniskais mēnešraksts «Militārais Apskats». Lai vēl jo pilnīgāk sekmētu šo pašizglītības darbu, kaŗaspēka daļas tiek apgādātas ne vien ar mūsu militāro literātūru, bet arī ar citu valstu militāra satura grāmatām, žurnāliem un laikrakstiem. Sekošanu jaunākām atziņām un sasniegumiem citu valstu armijās ne vien pēc mūsu militārās preses informācijas, bet arī pēc ārvalstu avotiem dara jo plaši iespējamu tas apstākļis, ka ne tikai katrs virsnieks bez savas mātes valodas pietiekami pārvalda vēl vienu vai vairākas citas valodas, bet diezgan ievērojams svešvalodu pratēju procents sastopams arī starp instruktoriem.

Lai atvieglotu kaŗavīriem svešvalodu mācīšanos, vairākos garnizonos ar sekmēm darbojas kaŗavīru valodu kursi, kuŗos pret nelielu atlīdzību iespējams padziļināt jau iegūto valodas prasmi, kā arī sākt valodu mācīšanos no jauna.

Viss šeit, kaut īsumā, tiklab par obligātoriskā dienesta, kā arī kadra kaŗavīru sagatavošanu atzīmētais liecina, ka mūsu armijas apmācība ir nostādīta uz pareiziem pamatiem, pie kam ievērojami sasniegumi šai virzienā ir gūti tieši pēdējos gados.

MILITĀRĀ AUDZINĀŠANA

I. Militārā morālā audzināšana.

Armijas audzināšanas darbs atbrīvošanas cīņu laikmeta vienprātības un tēvzemes mīlestības garā, neraugoties uz šķēršļiem, kādus šim darbam centās radīt dažas politiskās partijas, bija nepārtraukti un ar labām sekmēm turpinājies visus pēckaŗa gadus. Šīs audzināšanas sekmes spilgti saskatāmas 1934. gada maija dienās un turpmākos gados. Atdzimušajā Latvijā kaŗavīri, sekojot savu vadoņu aicinājumam, ar jaunu sparun un nelokāmu apņēmiņu turpina savu pienākumu pildīšanu, ziedojot visus savus spēkus dzimtās zemes aizsardzības spēju stiprināšanai.

Valdības noteiktā politika, kuŗā redzamu vietu ieņem visu pilsoņu garīgās un fiziskās audzināšanas jautājumu atrisināšana, sekmē arī militārās audzināšanas darbu armijā. Mūsu valsts autoritārā iekārta un tās pamatos liktais vadonības princips, ar atbildīgiem vadītājiem visās dzīves un darba nozarēs, stiprina paļāvību vadībai. Tas dod iespēju militārās audzināšanas darbā sasniegt to absolūto paļāvību valsts un armijas vadībai, ar ko varējām lepoties pirmos Latvijas valsts pastāvēšanas gadus.

Jaunais laikmets ievērojami atvieglo un sekmē nacionālās pašapziņas un tēvzemes mīlestības audzināšanas darbu armijā un līdz ar to — gribu cīnīties par savas valsts un tautas brīvību. Vadības morālais atbalsts un gādība par vajadzīgo materiālo līdzekļu sagādāšanu audzināšanas darba vajadzībām dod iespēju to nostādīt priekšzīmīgā stāvoklī.

Armijas kadru darba lauks militārā audzināšanā neaprobežojas vienīgi ar kaŗaspēka daļām un vienībām, bet tiklab aktīvās armijas, kā rezerves virsnieki un instruktori darbojas kā audzinātāji un apmācītāji aizsargu organizācijā, skolās, mazpulkos, skautu organizācijā, Darba kameras nometnēs un daudzās sabiedriskās organizācijās. Armijas kadri sagatavo zēnus un jaunekļus tiem uzdevumiem, kuŗus nākas pildīt armijā, audzinot jau sākot no skolas sola savas tautas un tēvzemes mīlestību, cīņas garu, disciplīnu, uzticību un paļāvību saviem vadītājiem. Šim darbam liela nozīme valsts aizsardzības spēju stiprināšanā, jo tieši jaunatnes militārai audzināšanai piekrīt ievērojama loma augstvērtīgu cīnītāju sagatavošanas darbā.

Par augstāk minētām vērtībām, kuŗas kaŗavīri nes tautā, tie saņem pretvērtības no visas tautas, kas savukārt stiprina armijas morālos spēkus.

Pateicībā savai armijai par izcīnīto neatkarību, tauta rūpējas par bijušo cīņu vietu un cīnītāju piemiņas godināšanu un saglabāšanu nākamām paaudzēm: akmenī kalti pieminekļi un cīņu vietu piemiņas zīmes, piemiņas plāksnes un dēstījumi grezno jau daudzas cīņu vietas un dievnamus. Kaŗa ministra ģenerāļa Baloža ierosināta un atbalstīta, šai darbā dzīvi piedalās arī armija. Šim darbam liela nacionāli-valstiska nozīme. Katrs, kas skata šos pieminekļus un piemiņas zīmes, pārceļas domās Latvijas tapšanas un izcīnīšanas laikmetā, redz tās grūtības, kuŗas pārvarēja tauta un armija, pateicoties nelokāmai gribai uzvarēt un dzīvot savā valstī. Šie pieminekļi vēsta, ka katra grūtība ir

*«Apsolos un zvēru, netaupot savus spēkus un dzīvību, sargāt Latvijas valsti un viņas neatkarību pret visiem, kas to apdraud . . .»
Svinīgais solījums.*

pārvarama, ja darbā ieliek visus spēkus un kvēlu sirdi, un līdz ar to aicina paturēt un uzturēt tos ideālus, kuŗi mājoja un vēl joprojām mājo Latvijas izcīnītāju sirdīs.

Atsevišķo kaŗaspēka daļu dzimto pilsētu un apriņķu, sabiedrisko organizāciju un atsevišķo labvēļu balvas kaŗaspēka daļām, vienībām un atsevišķiem kaŗavīriem par teicamiem sasniegumiem šaušanas, jāšanas, riteņbraukšanas, peldēšanas un citās militārās sacensībās, visu pilsoņu lielā atsaucība un pretimnācība kaŗavīru ikdienas gaitās, jaunatnes lielā interese par kaŗavīru darbu un dzīvi, suminājumi, atgriežoties pastāvīgās dzīves vietās pēc ilgākas prombūtnes lauka apmācībās, — viss tas liecina, ka jaunais laikmets nostiprinājis ciešas saites starp armiju un tautu.

Visas tautas gādība par armijas apbruņošanu ar moderniem cīņas līdzekļiem ceļ arī armijas morālos spēkus. Tām kaujas lidmašīnām, kas iegādātas par Kaŗa aviācijas fondam ziedotiem līdzekļiem, un citiem ieročiem, ko kaŗavīru rokās ielikusi pati tauta, ir sevišķi svarīga nozīme cīņas gribas veicināšanā. Kaut gan spēju ziņā arī šie ieroči neatšķiras no citiem līdzīgiem, tomēr tie — tautas dāvinātie — paliek uz visiem laikiem par ciešu saišu uzturētājiem starp dāvinātājiem un kaŗavīriem, šo ieroču lietotājiem. Šī vienotības apziņa spēcina pienākuma apziņu un dod spēku izturēt visgrūtākos brīžos.

Valsts Prezidenta Kārļa Ulmaņa draudzīgais aicinājums papildina kaŗaspēka daļu bibliotēkas ar vērtīgām grāmatām, kuŗas ziedo augstākie armijas dzīves vadītāji un bijušie kaŗavīri saviem pulkiem.

Atjaunotās Latvijas laikmetā kaŗavīri ir tapuši arī par šā vērtīgā audzināšanas līdzekļa un tautas gara stiprinātāja nesējiem tautā, jo kopš 1935. gada katrs obligātoriskā dienesta kaŗavīrs, atstājot armijas rindas, saņēmis kā ceļa maizi divas vērtīgas grāmatas. Viena no tām bija atmodas darbinieku rakstu izlase; tā tautā iepludināti ikgadus vairāki desmittūkstoši Pumpura, Ausekļa, Kronvalda, Valdemāra, Alunāna, Barona un

Brīvzemnieka dzīves aprakstu un rakstu krājumu. Otrā grāmata pa lielākai daļai bija kultūrali-saimnieciskais apskats par mūsu zemi — «Latvija citu valstu saimē», kas viegli uzskatāmā veidā rāda mūsu vietu valstu saimē un mūsu valsts sasniegumus.

Visām tām kultūrālām vajadzībām, kas sekmē militārās audzināšanas nolūkus armijā, kara resora budžetā paredzēti nepieciešamie līdzekļi, un to izlietošana pieskaņota lietderības principiem. Ievērojamu materiālu pabalstu karavīru kultūrālās dzīves veicināšanai dod Armijas ekonomiskais veikals un kaŗaspēka daļu veikali.

Ar kara ministra ģenerāļa Baloža gādību, visiem kaŗavīriem dota iespēja apmeklēt mūsu valsts mākslas iestādes un gūt to gara spirdzinājumu, ko nes tautā mūsu labākie mākslinieki. Arī no galvas pilsētas un lielākiem centriem attālākos garnizonos šai nolūkā tiek sarīkoti speciāli koncerti kaŗavīriem un viņu piederīgiem ar ievērojamāko mākslinieku piedalīšanos.

Kaŗaspēka daļās labprāt gaidīti un silti sveikti viesi ir mūsu augstskolu profesori u. c. redzamākie zinātnieki un sabiedriskie darbinieki, kas Atjaunotajā Latvijā ar vēl jo lielāku rosmi ar saviem priekšlasījumiem un pārrunām turpina agrākos gadus, atsaucoties kara ministra ģenerāļa Baloža aicinājumam, pasākto līdzdalību nacionāli-kultūrālajā darbā armijā.

Kaŗavīru valstiskās un sabiedriskās audzināšanas darbā armijā tiek plaši izmantots arī radio. Katra kaŗaspēka daļa un atsevišķi novietota vienība apgādāta ar radio uztvērēju iekārtu un katra vienība — ar skaļruni. Radio iekārtas dod iespēju pārraidīt vienībās ziņas, lekcijas un svinību norises, kā arī pieslēgumus mākslas priekšnesumiem.

*Pulka instruktoru un karciņu klubs.
Pa kreisi pie galda kluba dežurants.*

Karaspēka daļas kino telpas.

Kaŗavīru mītnes guļamtelpas.

Armijā pievērš lielu vērību latvju tautas tradīciju izkopšanas un stiprināšanas darbam un to populārizēšanai plašākās tautas masās. Ik gadus garnizoni sarīko Jāņu svētku svinības seno tradīciju garā ar plašu apkārtnes iedzīvotāju piedalīšanos. Šais svinībās visi ir aicināti viesi.

Kaŗavīri piedalās un daudzos gadījumos līdzdarbojas plašākos tautas svētku sarīkojumos un valsts svētku uzvedumos; viņu koŗu un orķestŗu priekšnesumi vienmēr rod atsaucību pārējo pilsoņu sirdīs.

Nolūkā padarīt kaŗavīru dzīvi mājīgu un patīkamu, sevišķa vērība tiek pievērsta nodarbību un dzīvojamo telpu, kaŗavīru klubu un to apkārtnes iekārtošanai un izdaiļošanai.

Tagad daudzas telpas jau grezno mūsu labāko mākslinieku darbi.

Ievērojama loma telpu un to apkārtnes izdaiļošanas darbā piekrīt pašiem kaŗavīriem, jo katrs pēc savām spējām cenšas atstāt savā pulkā, rotā, baterijā vai eskadronā kādu paliekošu vērtību nākošiem iesaukumiem. Tā, piemēram, amatnieks atstāj vērtīgu telpu iekārtas piederumu, gleznotājs — gleznu, ko gleznojis brīvajā laikā, dārznieks — labi iedēstītu un koptu augļu kociņu vai koŗuma krūmu u. t. t.

Veicinot meŗu dienās uzsāktu darbu, arī katrs kaŗavīrs dēstījis savu kociņu, kuŗa zaļums un staltais augums iepriecinās tos, kuŗi staigās koŗajās alejās un birzīs turpmākos gadus. Meŗu dienās kaŗavīru iedēstīto koku un koŗuma krūmu skaits pārsniedz 200.000. Šie koki vienos kaŗavīru paaudzes, tāpat kā diŗie ozoli, liepas un sirmās ābeles lauku sētās, un kļūs daudzu paaudžu ikdienas darba gaitu un atpūtas brīŗu liecinieki.

Kaŗaspēka novietņu un to tuvākās apkārtnes izdaiļošanai un apdēstīšanai ir liela audzinoŗa nozīme arī tādēļ, ka ŗis darbs mudina atvaļinātos kaŗavīrus un visus pārējos pilsoņus apdēstīt un izdaiļot arī savas sētas un to apkārtni.

Sagatavošanās vingrošanai.

Peldēšanās.

2. Militārā fiziskā audzināšana.

Valsts aizsardzības un līdz ar to armijas interesēs, lai gadskārtējos iesaukumos ierastos ne tikai garīgi labi attīstīti, bet arī veseli un fiziski spēcīgi jaunekļi, kuŗi var sekmīgi pildīt savus pienākumus armijas rindās. Veselību un fizisko spēku panāk ar labi nostādītu fizisko audzināšanu.

Mūsu valsts jaunā laikmeta radītāji pievērš sevišķu vērību visas tautas veselības un fizisko spēju izkopšanai un veicināšanai. Tās nepieciešamas visāda veida darba ražīguma celšanai un tautas dzīvotspējas stiprināšanai. Visai tautai jābūt fiziski stiprai, jo vēsture māca, ka tikai veselīga un fiziski stipra tauta var pastāvēt un dzīvot savā valstī.

Fiziskai audzināšanai, tāpat kā morālai, jāvadās no valsts aizsardzības prasībām. Tautas fiziskās audzināšanas plāna pamatprincipus izstrādājusi Kaŗa ministrija, un pie tautas fiziskās audzināšanas darba noorganizēšanas un kārtošanas līdzdarbojas armijas pārstāvji. Plāna pamatprincipi paredz visiem obligātorisku fizisko audzināšanu, kas turpināma no bērnības līdz vecumam. Pamatprincipos noteikti mērķi, kas jāasniedz ar fizisko audzināšanu zināmos vecumos, audzināšanai ziedojamais laiks, pielietojamie līdzekļi, vadītāju sagatavošana u. t. t. Ļoti svarīgs ir noteikums, ka pirmā kārtā jā rūpējas par bērniem un jaunatni. Plāna realizēšana prasa lielus līdzekļus, un tā izvešana dzīvē visā pilnībā iespējama tikai pēc vajadzīgo sagatavošanas darbu pabeigšanas, kādēļ tas tiek realizēts pakāpeniski.

Šis darbs, sevišķi jaunatnes audzināšanas nozarē, ievadīts sekmīgi. Par labajiem panākumiem varēja pārliecināties 1939. gada lielākās jaunatnes masu sanāksmēs: skolu jaunatnes parādēs mācības gada noslēgumā, aizsargu 20 gadu jubilejas svinībās, mazpulku nometnēs un svētkos galvas pilsētā Rīgā. Veselīgais izskats, brašā stāja un vingrais solis liecināja, ka šie jaunekļi izgājuši labu fiziskās audzināšanas skolu. Tā atvieglo darbu armijā un dod iespēju sasniegt labus rezultātus, kas savukārt paveŗ šo jaunekļu ceļus priekšnieku amatam.

Virsleitnants Ozols (vairāku pirmo vietu ieguvējs starptautiskās jāšanas sacīkstēs) ar zirgu «Nargus» lēcienā pār dubultnieku.

Tāpat kā pārējo pilsoņu, arī kaņavīru fizisko spēju un veselības celšanai jaunajā laikmetā veltīta sevišķa uzmanība. Visa kaņavīru dzīve un darbs pieskaņots veselības veicināšanas, fizisko spēju celšanas un rūdišanās prasībām. Svarīgs faktors militārā fiziskā audzināšanā ir tas, ka pēdējos gados kaņaspēkam dota iespēja pavadīt vairākus mēnešus gadā nometnēs un manevros. Ilgstoša atrašanās ārpus pastāvīgajām mītnēm un manevri pieradina dzīvot un darboties kaņa laikam tuvinātos apstākļos.

Militārās fiziskās audzināšanas jautājumus kārto un par šīs audzināšanas sekmēm atbild priekšnieki. Kā katrā militārā darba nozarē, arī militārās fiziskās audzināšanas uzdevumu veikšanai tiek sagatavoti speciālisti — militārās fiziskās audzināšanas vadītāji. Šo vadītāju sagatavošana notiek armijas mērogā militārās fiziskās audzināšanasursos, kuņi sadalās divos posmos — vasaras un ziemas, pie kam ziemas posmā galveno vērību pievērš darbībai uz slēpēm un ziemas sportam. Speciāli sagatavotie militārās fiziskās audzināšanas vadītāji ir pulku, bataljonu un rotu komandieņu palīgi fiziskās audzināšanas jautājumu kārtošanā kaņaspēka daļās un vienībās. Nolūkā iepazīties ar militāro fizisko audzināšanu ārzemju armijās, mūsu virsnieki tiek komandēti arī uz citu valstu militārās fiziskās audzināšanas vadītāju sagatavošanas kursiem.

Nemitīgi savu darbību turpina arī militārās sporta organizācijas.

Rīgas ASK, kas uzskatāms kā centrs visai ASK organizācijai, pēdējos gados savu darbību izveidojis tik plašu, ka tā iedalīta sekcijās: šaušanas, slēpošanas, peldēšanas, riteņbraukšanas, boksa, vieglatlētikas, futbola, basketbola, smagatlētikas, ledus hokeja, ātrslidošanas, motorsporta, šacha un galda tenisa.

ASK pašreiz izveidojies par vispusīgāko sporta organizāciju valstī. Tik daudz sekciju kā ASK nav nevienai sporta organizācijai. Tuvāk pieskaņoties atsevišķu sekciju darbībai, jākonstatē, ka sasniegumi patiesi ievērojami. Šaušanā ASK sportisti cīņās ar aizsargu un policijas šāvējiem guvuši vairākus meistara titulus un ceļojošas balvas. Pieminams te arī

ASK šāvējs virsleitnants Kļava, kas Helsinku pasaules meistarsacīkstēs 1937. g. šaušanā ar pistolēm izcīnīja pasaules meistara titulu. Slēpošanā ASK slēpotāji jau gadu no gada izcīnījuši uzvaras visās svarīgākās sacensībās. Arī 1939. g., ASK jubilejas gadā, šīs organizācijas slēpotāji vienību sacensībā pārspējuši visus savus pretiniekus.

Liels progress sasniegts peldēšanā un riteņbraukšanā. Pirmoreiz 1938. gadā jaunā ASK peldētāju saime pierādīja savu lielisko gatavību, izcīnot biedrību klasifikācijā pirmo vietu valstī. Riteņbraukšanā ASK ciklisti soļo no uzvaras uz uzvaru. 1938./39. g. sezonā tie klubam izcīnījuši uzvaras daudzās sacensībās, iegūstot 10 ceļojošās balvas.

Ievērojami panākumi gūti arī vieglatlētikā un futbolā. Vieglatlētu saimē ASK rindās cīnās mūsu rekordists un meistars — kaprālis Vītols. Viņš labākais savās disciplīnās pat Baltijas valstīs. Pirmā vieta biedrību sacensībā valsts mērogā pierāda ASK vieglatlētu īstās spējas. Futbolā jau daudz gadus ASK virslīgas vienība pieskaitāma pie spēcīgākām. Futbola meistarsacīkstēs un arī Valsts Prezidenta dāvētā Latvijas kausa izcīņā vienmēr sasniegti krietni rezultāti.

Izcilas sekmes 1939. g. gūtas basketbolā. ASK vienība izcīnījusi Latvijas meistarnosaukumu, un tās spēlētāji darbojušies valsts vienības pamatsastāvā, sagādājot Latvijas basketbolam pasaules slavu. Ledus hokejā ASK vienība Latvijas meistara nosaukumu izcīnījusi jau 5 reizes. Izcili panākumi gūti arī smagatlētikā, kur ASK grieķu-romiešu cīņas cīkstoņi nepārspēti palikuši neskaitāmās sacensībās.

Ja sasniegumi sporta laukā līdz šim bijuši tik diži, pat vareni, tad ASK vadītājiem un arī aktīviem sportistiem par to jāpateicas tam lielajam atbalstam, kuŗu ASK saņēmis no mūsu kara ministra ģenerāļa Baloža. Katru gadu, darbību noslēdzot, labākās sekmes guvušie aktīvie sportisti saņēmuši kara ministra personīgās balvas. Tās pamudinājušas ASK sportistus viņu ikdienas darbā, un tādēļ arī ASK sportistu sasniegumi vainagojušies tiešām lieliem panākumiem. Tāpat lielu uzmanību ASK darbam veltījis mūsu armijas komandieris ģenerālis Berķis. ASK lielu atsaucību un atbalstu savā darbā saņēmis arī no divīziju komandieŗiem un atsevišķu daļu priekšniekiem, bet visciešāk ASK darbība saaugusi ar atsevišķiem pulkiem, kuŗu paspārnē un gādībā augušas un veidojušās daudzas ASK nodaļas.

Labiem panākumiem vainagojusies arī Armijas zirgu sporta kluba darbība. Mūsu jātnieki un artileristi ar labām sekmēm piedalījušies ne vien Latvijā rīkotajās starptautiskajās jāšanas sacensībās, bet arī Tallinā, Varšavā, Insterburgā, Copotā, Nicā, Bukarestē un Achenā tie guvuši izcilus panākumus un daudzkārt ierindojušies pirmajās vietās, tā ceļot ne tikai savā zemē, bet arī ārzemēs latvju jātnieku labo slavu.

Armijas vadība un visi priekšnieki apzinās fiziskās audzināšanas lielo lomu tautas vitālo spēku un valsts aizsardzības spēju celšanas darbā. Rīcībā esošā laika un materiālo līdzekļu robežās armija dod visu iespējamo kaŗavīru un līdz ar to visas tautas ieročus nest spējīgo vīriešu fizisko spēju celšanai valsts aizsardzības un katra pilsoņa ikdienišķā darba vajadzībām.

Tā audzināšanas darbs armijā, veicot savus tiešos uzdevumus kaŗavīru militārā morālā un militārā fiziskā audzināšanā, sekmē visu pilsoņu audzināšanu. Labi sasniegumi visās audzināšanas darba nozarēs ir tautas un valsts patstāvības stiprākie balsti.

APGĀDE

Ar 1934. gada 15. maiju, kad valsts politiskā un saimnieciskā dzīvē sākās jauns laikmets, ko raksturo plānveidīga, vienādi uztverta, izprasta un izveidota darbība, arī visās kaņaspēka apgādes nozarēs saskatāms jauna, sekmēm vainagota darbības posma sākums. Lai gan kaņā resora atbildīgie vadītāji un darbinieki bija visā mūsu valsts pastāvēšanas laikā ar uzslavu pelnošu ierosmi un darba prieku centušies izveidot valsts aizsardzības nozari atbilstošā augstumā, tomēr agrāko valsts vadītāju vairuma atkārtoti noliedzošā un bieži pat aizdomu pilnā izturēšanās nevarēja neietekmēt viņu darba prieku. Tāpēc arī saprotama tā atvieglotības sajūta un sajūsma, ar kādu apgādes iestāžu darbinieki pēc 15. maija notikumiem stājās pie sen loloto un pārdomāto armijas apgādes plānu realizēšanas.

1. Intendantūras nozare.

Apgāde ar pārtiku mūsu apstākļos nerada sevišķas grūtības, un jāsaprot, ka jau pirms 1934. gada tā bija visumā labi noorganizēta. Tomēr arī šai nozarē bija vēl daudz neizmantotu iespējamību.

Sākot ar 1934. gadu, armijas apgādi ar pārtiku ievērojami atvieglo Zemkopības ministrijas labības birojs, piegādājot kaņaspēka vajadzībām rudzus, kviešus, miežus, auzas un zirņus.

Ar 1935. gada 1. maiju Apgādes pārvaldes Intendantūras daļas statā ievēda pavāru-instruktoru, kuņā periodiski komandē uz visām armijas kaņaspēka daļām ēdienu sadalījumu izstrādāšanai, pagatavošanas veidu instruēšanai un produktu apstrādāšanas un uzglabāšanas pārbaudei. Bez tam pavārs-instruktors sniedz norādījumus par ēdienu gatavošanu arī saimniecības virsnieku, instruktoru un pavāruursos.

Pastāvošās devas normas uzrāda sekojošu uztura vielu vērtību gramos:

olbaltumvielu	—	134,91
tauku ...	—	88,09
ogļūdnū ...	—	689,42

un bez tam zināmus daudzumus vitamīnu un minerālvielu, kas dod kopā 4.198,58 kalorijas dienā. Šis kaloriju daudzums, saskaņā ar jaunākiem pētījumiem, atbilst tam daudzumam, kāds nepieciešams smaga darba strādniekam, un tāpēc tas uzskatāms par atbilstošu arī mūsu kaņāvīru veselības un enerģijas uzturēšanai.

Ēdienu sadalījumā paredzēti daudzi un dažādi ēdieni, kā zupas, piena maltītes, dārzaugu biezeņi, dārzaugu-gaļas un zivju sacepumi, kartupeļu biezeņi, putrainu biežputras, kā arī lielā izvēlē gaļas ēdieni.

Intendanturas maizes ceptuve.

Sadarbībā ar Zemkopības ministrijas un Latvijas universitātes pārstāvjiem, ir pakāpeniski pārbaudīti un papildināti arī pārtikas pieņemšanas tehniskie noteikumi un instrukcijas, pievēršot sevišķu vērību lauksaimniecības ražojumu glabāšanai un to pārstrādāšanai armijas vajadzībām.

Turpinot izbūves darbus, Intendanturas galvenā pārtikas noliktava ir iekārtota pilnīgi atbilstoši jaunākām prasībām labības, labības produktu, elpes, gaļas un citu pārtikas vielu uzglabāšanai. Noliklavā ir ierīkota priekšzīmīga labības kalte ar labības tīrāmo un transportējamo ierīci.

Krājumu glabāšanā noliktavās vislielākā vērība veltīta pārtikas pasargāšanai no bojājumiem. Tā kā pārtiku sevišķi apdraud grauzēji un citi kaitēkļi, kā kodes, smecernieki u. t. t., tad, lai izsargātos no iespējamiem zaudējumiem, notiek rūpīga grauzēju un kaitēkļu apkaļošana. Šim nolūkam pielieto dažādus paņēmienus un līdzekļus, no kuņģiem svarīgākie ir tīrības ieturēšana noliktavās, bieža vēdināšana un kaitētāju iznīcināšana ar ķīmikālijām, izdarot pat plašākos apmēros apgāzēšanas.

Gaļas sālīšanai izbūvētas vajadzīgā daudzumā cementa tvertnes un dzesētavas, kas dod iespēju vasarā, karstā laikā, uzturēt pienācīgi zemu temperatūru gaļas sālītavas telpās.

Intendantūras dzirnavās pēdējos gados uzstādītas visas nepieciešamās mašīnas rudzu malšanai, kviešu bīdelēšanai, putrainu un grūbu izgatavošanai, kā arī mašīnas makaronu izgatavošanai, kafijas grauzdēšanai un malšanai, kafijas konservu briketēšanai, veltni galetu mīklai un to veidojamā spiede.

Maizes ceptuves vajadzībām iegādātas mechanizētas mīklas mīcāmās mašīnas un mīklas dalāmā mašīna kviešu maizes maziem klaipiem. Maizes cepamās krāsnis ir tvaika ar izvelkamiem kloniem. Ceptuves iekārta uzskatāma kā viena no modernākām Latvijā.

1930. gadā karaspēka daļās sāka uzstādīt virtuves mašīnas, kuņu pielietošana pēc 1934. gada strauji paplašinājusies. Tagad ar mašīnām veic gandrīz visus svarīgākos darbus virtuvēs, kā gaļas malšanu, kartupeļu mizošanu, maizes griešanu, kaulu sasmalcināšanu, nažu un dakšiņu tīrīšanu, mīklas mīcīšanu, malkas zāģēšanu u. t. t. Tagadējā racionālizētā karaspēka daļu saimniecība dod ievērojamus līdzekļu ietaupījumus, pie kam arī kaŗavīri virtuves strādnieki netiek atrauti no savu tiešo pienākumu pildīšanas.

Drīzumā karaspēka daļām sāks izsniegt nažus un dakšiņas no nerūsoša tērauda, kādus gan atradīsim tikai retas namamātes virtuvē.

Valsts pastāvēšanas sākumā armijas rīcībā bija vecas un nolietotas, ienaidniekam atņemtas lauka virtuves, savā vairumā ar vienu dzelzs, retāk vara katlu. Lai gan katlu iekšpuse bija alvota, tomēr, vārot ēdienu, katlu virsējā daļā alva kusa nost un iekļuva ēdienā. Katli palika melni, rūšēja un bojāja ēdienu. Tagad lauka virtuvēm gatavo nerūsoša tērauda katlus, pie kam katrai virtuvei ierīkoti vairāki katli, kas dod iespēju gatavot vienlaicīgi divus un pat trīs ēdienus.

Lai netraucētu Rīgas garnizona karaspēka daļu kareivju apmācības, izdarītu ātrāku un lētāku pārtikas piegādi un saudzētu zirgu transporta līdzekļus, ar 1936. gada oktōbri intendantūras galvenā pārtikas noliktava un intendantūras dzirnavas un maizes ceptuve piegādā pārtiku tieši karaspēka daļām, izmantojot šim nolūkam armijas autotransportu. Līdzīgā veidā pārtikas piegāde ir noorganizēta arī citos lielākos garnizonos.

Lai karaspēka apgādi padarītu iespējami neatkarīgāku no ārzemju ievēdumiem, nacionālā valdība ir pielāgojusi un pārkārtojusi vietējo rūpniecību tā, lai tā vajadzības

gadījumā varētu ātri un bez traucējumiem uzsākt kaŗa mantu raŗoŗanu, laikus uzkrājot raŗoŗanai nepiecieŗamāko importa preŗu rezerves.

Līdz ŗim materiālu piegādē piedalījās daŗādi privāti uzņēmēji, un atkarībā no izsolēs sasniegtām cenām, to paŗu materiālu vienā gadā piegādāja viens uzņēmējs, bet otrā gadā — cits. Pie ŗādas kārtības bieŗi cieta iegādājamo materiālu vienveidība un piegādes gadījuma raksturs nedeŗa droŗību par piegādes nepārtraukŗanu varbūtēja kaŗa gadījumā.

Līdz ar nacionālo saimniecisko uzņēmumu nodibināŗanu, visus galvenos materiālus, kā vilnas, lina un pakulu audumus, daŗādas ādu ŗķirnes un dzelzs materiālus piegādā jaundibinātie nacionālie rūpniecības uzņēmumi. Sadarbībā ar ŗiem uzņēmumiem armija iegūst vienveidīgus materiālus. ŗie rūpniecības uzņēmumi ar saviem izejvielu krājumiem pa daŗai nodroŗina armijas apgādi arī pastiprinātu pieprasījumu gadījumiem. Kopdarbībā ar ŗiem uzņēmumiem tiek arī pakāpeniski nokārtota armijas apgādes priekŗmetu izgatavoŗana, izmantojot pēc iespējas Latvijā raŗotās izejvielas.

Intendantūras apgādes mantu izgatavoŗana un izdoŗana kaŗaspēka daŗām tagad apvienota Mantu darbnīcās, likvidējot Intendantūras galvenās mantu noliktavas un pievienojot tās Mantu darbnīcām. Mantu darbnīcas paŗlaik saimnieciskā kārtā izgatavo visas armijai nepiecieŗamās intendantūras apgādes mantas.

Mantu darbnīcās visās raŗoŗanas nozarēs racionālizēti darba paņēmieni, papildinot darbnīcu iekārtu ar jaunām ierīcēm un maŗīnām. ŗim nolūkam iegādātas jaunas piegrieŗanas maŗīnas, apavu pazoļu līmēŗanas iekārta un citas. Koncentrējot apavu laboŗanu Mantu darbnīcās, kaŗaspēka daŗas tiek pakāpeniski atbrīvotas no apavu remonta, kādēļ kaŗaspēka daŗās iespējams samazināt kurpnieku skaitu. Pētot raŗoŗanas paņēmienus un normējot darba laiku, atvieglota arī raŗoŗanas procesa plānveidīga izpildīŗana un sasniegts darba laika ietaupījums.

Nodibinoties autoritārai iekārtai, valsts budŗetā sāka pieŗķirt lielākas summas kaŗaspēka apgādes vajadzībām, tādēļ kopŗ 1934. gada arī Techniskai nodaļai kļuŗa iespējams iegādāties materiālu pārbaudei nepiecieŗamos aparātus un ierīces. Sakarā ar to ievērojami pieauga nodaļas darba produktīvitāte un nozīme armijas apgādē.

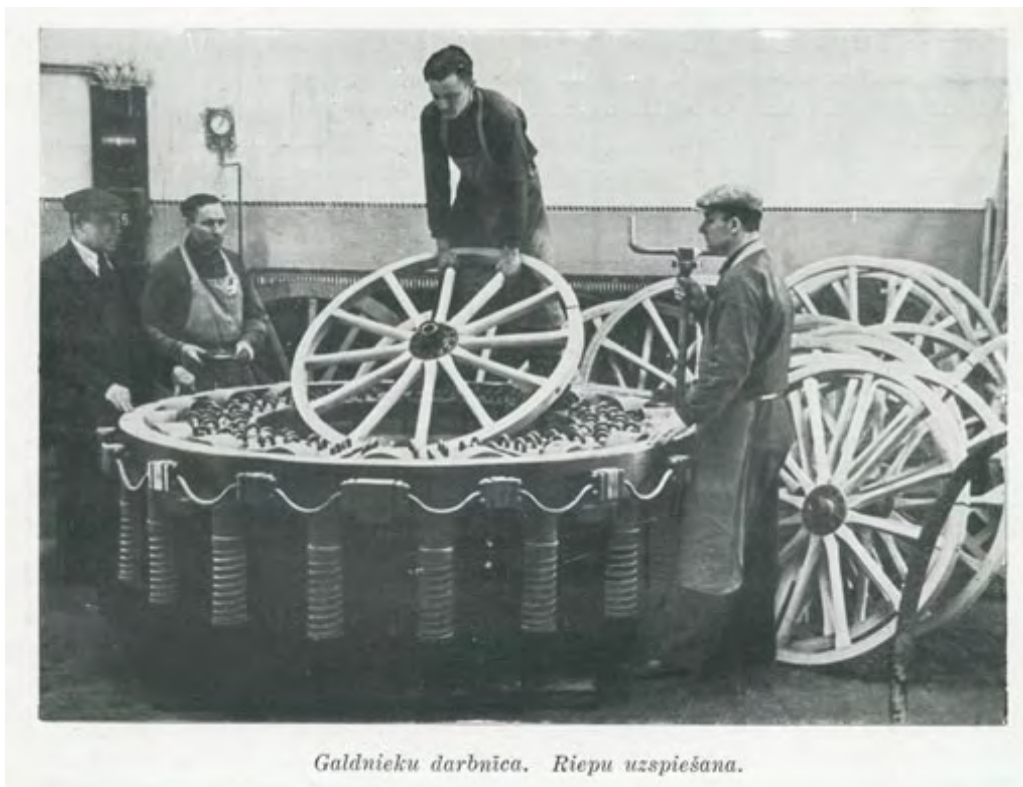
Jauniegūtie aparāti un ierīces bija nepieciešami armijas vajadzībām iegādājamo tekstil- un citu materiālu kvalitātes precīzai pārbaudei. Lai pildītu Techniskās nodaļas izstrādāto noteikumu prasības un izturētu pārbaudi, rūpnieki piegādātāji bija spiesti uzlabot materiālu un piegādājamo priekšmetu kvalitāti, un armija sāka saņemt pārbaudīta labuma ražojumus.

Pašreiz Intendantūras daļas Techniskā nodaļa ir vienīgā iestāde Latvijā, kas izdara tekstilražojumu standartizāciju, un tā var noderēt par paraugu citām valsts iestādēm un patērētāju organizācijām.

Modernizējoties kara metodēm, pastāvīgi pieaug kustības ātrums un pārvadājamais svars. Lai rastu zirga spēka ietaupījumu, jāizmanto ikviens jauninājums ratu konstrukcijā. Šim nolūkam Techniskā nodaļa ir veikusi veselu rindu zinātnisku pētījumu un novērojumu. Uzlabotā tipa ratus izsniedz kaŗaspēka daļām pārbaudīšanai praktiskā darbā. Pēdējos gados, meklējot vienveidīgu ratu tipu, kas būtu derīgs armijai un lauksaimniekiem, vienjūga transporta ratus gatavo pēc paraugiem, kādus lieto lauksaimnieki, un kaŗaspēka daļām ievērojamā skaitā izdoti izmēģināšanai Tosmares fabrikā būvētie lauksaimniecības rati ar pneumatiskām riepām.

Pakāpeniski izstrādāti arī ādu izgatavošanas un pieņemšanas tehniskie noteikumi un ierīkota laboratorija, kur izdara pārbaudes. Ar to novērsta viena otra nevēlama parādība ādu rūpniecībā. Stingri ievērojot izstrādātos tehniskos noteikumus, armijas apgādes iestādes ir pieradinājušas rūpniekus ražot pilnvērtīgu preci. Krājot gadu no gada novērojumus par armijā lietojamo ādu šķirņu īpašībām un sekojot attiecīgai speciālai literatūrai, šie noteikumi tagad sīki izstrādāti un piemēroti katrai ādu šķirnei. Līdztekus tehniskiem noteikumiem papildinātas arī pārbaudes metodes un iegādāti visjaunākie aparāti un reaktīvi.

Uzlabojot kareivju apgādi ar ietērpu, izstrādāti arī jauni noteikumi par ietērpa lietošanas kārtību kaŗaspēka daļās. Ar šo pārkārtojumu sasniegts tas, ka nepalielinot apgādes normas, bet ietērpu plānveidīgi lietojot, tas tiek taupīts, un kareivjus katrā gadījumā

Galdnieku darbnīca. Riepu uzspiešana.

iespējams ietērt piemērotā apģērbā. Uzlabojot un vienkāršojot virsdienesta kaņavīru apģādi ar ietērtu, izdoti pārgrozījumi likumā par virsdienesta kaņavīriem, paredzot kārtējās mantu apgādes vietā ikgadēju naudas izmaksu ietērtā iegādei.

Lai sekmīgāk un racionālāk veiktu mantu apģādi kaņaspēka daļās, nodibināts mantu virsnieka amats; šo virsnieku un arī pārējo saimniecisko amatu personu sagatavošanai un zināšanu papildināšanai atklāti saimniecisko virsnieku un mantziņu kursi, radot darbinieku kadrus, kas vispusīgi iepazīstināti ar savas nozares speciāliem jautājumiem.

Atzīmējams, ka Intendantūras mantu nodaļa, ar kaņa ministra piekrišanu, plašos apmēros apģādā arī aizsargus, izsniedzot pēdējiem pret mērenu atlīdzību armijas parauga ietērtā priekšmetus.

Kopsavilkumā jāsaka, ka, pateicoties 1934. gadā valsts dzīvē notikušajam pagriezianam, kaņavīru ietērtā un uzkabes jautājums, kas mūsu armijai pirmajos gados sagādāja lielas grūtības, ir jau pilnīgi atrisināts. Katram kareivim izdod atsevišķu ietērtu mācībām, saimnieciskiem darbiem un atvaļinājumam. Arī šo apģādes priekšmetu rezerves ir tik lielas, ka katrs iesauktais pilsonis arvienu varēs saņemt gada laikam piemērotu apģērtu un apavus un mūsu armijas latvisko kaujtērtu.

Atbrīvošanas kaņā zirgu iegāde notika galvenā kārtā mobilizācijas un rekvizīcijas ceļā. Uzsākot armijas apģādi ar zirgiem miera laikā, kaņa resors uzstādīja stingras prasības, lai iegūtu vajadzīgā labuma jājamus, artilerijas un smagās artilerijas tipa zirgus. Tāpēc arī pirmos valsts pastāvēšanas gados zināms zirgu skaits armijas vajadzībām bija jāieved no ārzemēm. Tagad, pateicoties valdības gādībai, šī mūsu saimnieciskā dzīves nozare ir tiktāl izveidojusies, ka varam iztikt ar pašu zirgiem.

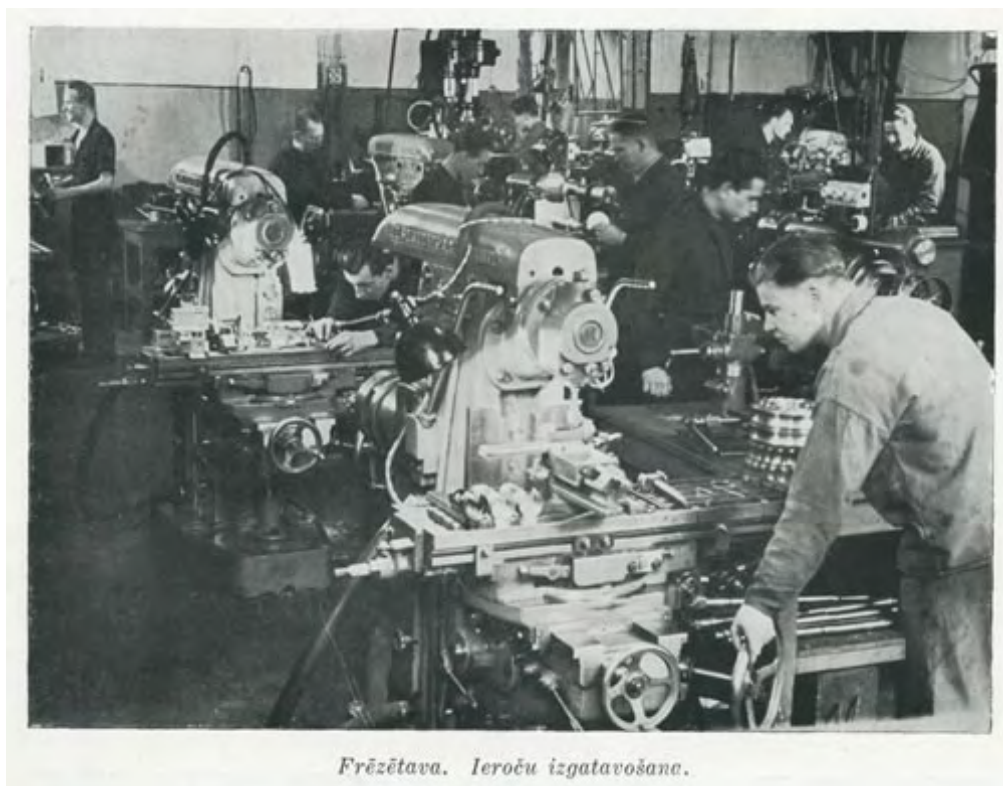

Armijcs aņavu pusfabrikatu izgatavošana.

Zābaku zoļu līmēšanas mašīna.

2. Bruņošanas nozare.

Arī mūsu armijas apbruņojuma stāvoklis pēc 1934. gada uzrāda strauju un tālu ejošu uzlabošanu. Jāpiezīmē, ka šai laikā pasaule jau bija izsapņojusi sapni par mūžīgo mieru un atgriezies pie vecās aksiomas, ka tam, kas grib saglabāt mieru savā zemē, ir jāgatavojas karām. Laimīgā kārtā šis uzskatu lūzums sakrita ar iekārtas maiņu mūsu valstī un nacionālās valdības nodibināšanos. Kaut arī agrākās valdības bija izsaimniekojušas valsts līdzekļus, tomēr jau kopš pašas pirmās dienas armijas vajadzības vairs netika liktas pēdējā vietā.

Saimnieciskai rosībai nepārtraukti augot, arī valsts budžetā kļuva iespējams uzņemt aizvien lielākas summas valsts aizsardzības vajadzībām, tā ka pēdējos gados līdzekļu sagādāšana armijas apbruņojuma uzlabošanai vairs sevišķas raizes neradīja. Visi valsts aizsardzībai paredzētie līdzekļi tiek izlietoti lietderīgi un ar apdomu. Pēc Latvijas apstākļiem vispiemērotāko ieroču veidu un sistēmu izvēles, armijas vadība nokārto šo ieroču ražošanu vai piegādi kaŗaspēkam nepieciešamos vairumos. Tāpat tiek kārtots arī municijas un tehnisko kaujas līdzekļu apgādes jautājums. Šādā kārtā kopš 1934. gada 15. maija mūsu armijas apbruņojums ir ievērojami uzlabots un papildināts, par ko plašāku pārskatu aiz saprotamiem iemesliem šeit atturamies sniegt.

Arī aizsardzība pret kaujas gāzēm mūsu armijā pilnīgi nokārtota, un pēdējā laikā kaŗa resors beidz šā jautājuma atrisināšanu visas valsts mērogā.

Līdztekus līdzekļu sagādāšanai, nacionālās valdības laikā veikts liels darbs arī mūsu rūpniecības izveidošanā, lai tā būtu spējīga, sevišķi kaŗa laikā, ražot ieročus, municiju un tehniskos kaujas līdzekļus, padarot tādējādi armijas apgādi pēc iespējas neatkarīgāku no ārzemēm. Šo jautājumu pārzināšanai un kārtošanai 1935. gadā Armijas stābā nodibināja

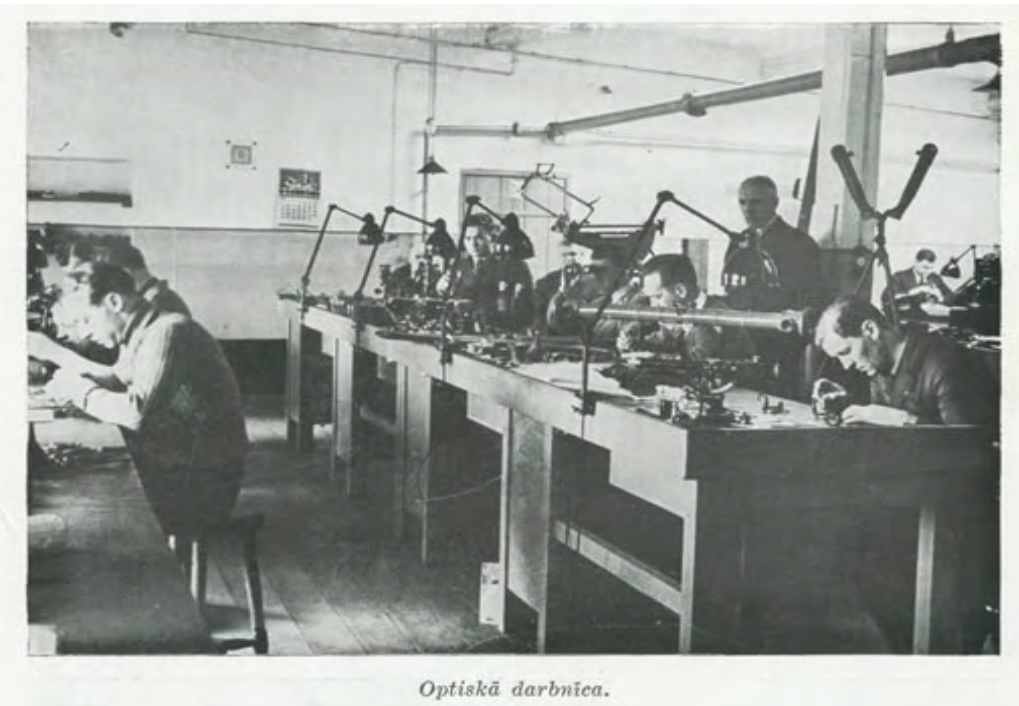

Arsenala kalve-tvaikveseris darbā.

Sāviņu virpotava.

Optiskā darbnīca.

Granātu degļu izgatavošana.

Šrapneļu krāsošana.

Gāzmasku pārbaude.

Gāzmasku glabātuve.

Kaŗa saimniecības daļu, kuŗas uzdevums ir gādāt, lai mūsu rūpniecība izveidotos, pieskaņojoties valsts aizsardzības interesēm. Sprausto uzdevumu veikšanu lielā mērā atviegló valdības izvestā rūpniecības un tirdzniecības pārkārtošana akciju sabiedrībās un kopās, kuŗas manāmu dalību ņem arī valsts kapitāli, paturot tādā kārtā iespēju šo sabiedrību un kopu darbību novadīt vēlamā virzienā. Valdības darbs šai virzienā ir sekmējies, un mūsu civilā rūpniecība jau tagad ražo daudz armijas apbruņojumam vajadzīgu mantu, kuŗas agrāk bija jāieved no ārzemēm.

Arī mūsu kaŗa rūpniecības iestādes pēdējos piecos gados ir stipri paplašinātas un to iekārta modernizēta un racionālizēta. Salīdzinot ar 1934. gada 1. aprīli, iekārtas vērtība tajās pieaugusi par 50%, bet izpildīto darbu vērtība — vairāk kā par 100%.

3. Sanitārā nozare.

Sanitārā dienesta nozarē ar 1934. gadu sākās plānveidīgs veco kaŗa slimnīcu telpu pārbūves darbs, kā arī to papildināšana ar jaunceltnēm, kas sevišķi sakāms par mūsu lielāko kaŗa ārstniecības iestādi — Rīgas kaŗa slimnīcu, kuŗā dažas nodaļas pilnīgi pārveidotas un uzskatamas kā jaunlaiku slimnīcu paraugs, šis pārbūves darbs vēl arvienu turpinās, un pēc dažiem gadiem visa Rīgas kaŗa slimnīca būs pilnīgi pārveidota. Atbrīvošanas cīņu dalībnieki, kuŗiem liktenis bija lēmis dziedēt savas brūces Rīgas kaŗa slimnīcā atbrīvošanas cīņu laikā, šo ārstniecības iestādi vairs nemaz nevar pazīt, tik ļoti tā pēdējā laikā izkopta un izveidota. Slimnīcā iekārtotas jaunas nodaļas, kā arī paplašinātas un apgādātas ar moderniem aparātiem pastāvošās slimnīcas nodaļas un Rentgena un fizikālās terapijas kabineti. 1938. gadā uzbūvēta jauna slimnīcas kapliča, bet 1939. gadā — moderna virtuve un jauna infekcijas nodaļas ēka ar 200 gultām. Jauno ēku iesvētīja kaŗa sanitāro iestāžu 20 gadu darbības atceres dienā. Daudz gādāts arī par slimnīcas apkārtnes izdaiļošanu, ierīkojot dārzu un pārvēršot ziedošos apstādījumos smilšu klajumu slimnīcas tuvumā. Uzskoti un izdaiļoti ir arī garnizona kapi, kas atrodas Rīgas kaŗa slimnīcas pārziņā.

Arī citām kaŗa ārstniecības iestādēm kaŗa ministrs veltī lielu vērību un seko to tālākai izveidošanai. Palīdzīgu roku šai ziņā pēdējos gados sniedza arī Latvijas sarkanais krusts, ziedojot kaŗa sanitāro iestāžu izbūves vajadzībām lielākas naudas summas.

Daugavpils kaŗa slimnīcā 1934. gadā ierīkoja modernu stacionāru dezinfekcijas kameru, bet 1939. gada sākumā pabeigti darbi vēl neatremontētā slimnīcas daļā, un tanī iekārtota lipīgi slimo bērnu nodaļa kaŗavīru bērniem. Daugavpils kaŗa slimnīcā tagad slimniekiem pieejami visi modernie ārstniecības kabineti un iekārtotas nodaļas visām slimībām, tā ka sarežģītos gadījumos slimniekiem vairs nav jāmēro tālais ceļš uz Rīgas kaŗa slimnīcu. Slimnīcas telpas patīkami uzpostas. Kādā no cietokšņa bastioniem iekārtots dārzs, kur slimniekiem iespējams pavadīt karstās vasaras dienas svaigā gaisā. Pēdējos gados arī slimnīcas sētā, kur agrāk atradās malkas krautuves, ar slimnīcas rīcībā esošiem brīviem līdzekļiem un darba spēku ierīkots glīts dārziņš un laukums apsaulošanai.

Pateicoties mūsu kaŗa ministra ģenerāļa Baloŗa nenogurstošai gādībai, pēdējā laikā ir arī plaši noorganizēts Kaŗavīru sanatoriju un atpūtas namu tīkls. Bez kaŗavīriem, sanatorijas un atpūtas namus pret nelielu atlīdzību var izmantot arī kaŗavīru ģimeņu locekļi. Jāsaka, ka šai virzienā ievadītam darbam ir bijuši svētīgi panākumi kaŗavīru, bet

Kemeru karavīru sanatorijas jaunā ēka.

Rīgas kara slimnīcas jaunā ēka (lipīgi slimo nodaļa).

sevišķi karavīru bērnu veselības stāvokļa uzturēšanā. Piemēra pēc varētu pieminēt, ka Mežciema kūrortā kopš 1935. gada ierīkota bērnu kolonija ar 75 gultām, galvenā kārtā Daugavpils garnizona karavīru bērnu vajadzībām. Šo koloniju tuvākā nākotnē paredzēts vēl paplašināt, tā ka būs iespējams tajā uzņemt arī citu garnizonu karavīru bērnus. Kolonijas ierīkošanā lielu pretimnācību kara resoram izrādījusi Latvijas kredītbanka.

Operaciju zāle kara slimnīcā.

Rīgas kara slimnīcas jaunā virtuve.

Rīgas jūrmalā, Asaros, kaŗa resors ieguvis īpaŗumā speciāli bērnu kolōnijai izbūvētu ēku ar 70 gultām. Tajā bērnu kolōniju pārzināja Virsnieku ģimeŗu apvienība, bet 1939. gadā kolōnijas pārzināŗanu pārņēma Kaŗa sanitārā inspekcija. Kaŗa resora sanatorijas pastāv kā kaŗa slimnīcu nodaļas, pie kam Œemeru un Cēsu sanatorijas un Asaru bērnu kolōnija — kā Rīgas kaŗa slimnīcas, bet Meŗciema bērnu kolōnija — kā Daugavpils kaŗa slimnīcas nodaļa.

Līdztekus rūpēm par kaŗa resora darbinieku veselības uzturēŗanu miera laikā, Kaŗa sanitārā inspekcija ir darījusi visu vajadzīgo sanitārā dienesta darbības noorganizēŗanai un nodroŗināŗšanai kaŗa gadījuma.

1938. gadā tika nobeigta kara sanitārā dienesta reglamentēšana un izdoti likumi un noteikumi, kas galīgā veidā atceļ visus bijušās Krievijas armijas likumus un noteikumus kara sanitārā nozarē.

1936. gada 1. novembrī Sanitāro daļu atdalīja no Apgādes pārvaldes, nodibinot jaunu kara ārstniecības iestāžu pārvaldības organu — Kara sanitāro inspekciju. 1938. gada 1. oktobrī Apgādes pārvaldē likvidēja arī Farmācijas daļu un šo nozari pievienoja Kara sanitārai inspekcijai, pakļaujot kara sanitāram priekšniekam arī kara sanitāro noliktavu. Tādā kārtā atjaunots iepriekšējais stāvoklis, un visas sanitārās iestādes atkal centralizētas kara sanitārā priekšnieka pakļautībā.

4. Veterinārā nozare.

Veterināro nozari 1936. gadā atdalīja no sanitārās nozares, nodibinot patstāvīgu Kara veterināro inspekciju un pakļaujot tās priekšnieku — kara veterināro inspektoru — tieši armijas komandierim.

Sākot ar 1934. gadu, kad arī veterinārā dienesta vajadzībām tiek atvēlēti nepieciešamie līdzekļi, armijā ir ievērojami pieaudzis veterinārārstu skaits. Arī kaņaspēka daļu veterinārās ambulances un zirgu apkalšanas smēdes ir novietotas piemērotās telpās un te iekārta papildināta un modernizēta. Ik gadus sarīkotos speciālosursos tiek plašos apmēros apmācīts zemākais veterinārais personāls un lielākā skaitā sagatavoti mācīti kalēji. Līdz 1939. gadam armijā ir apmācīti vairāk simtu kalēju, kas atgriezušies savās dzīves vietās kā labi sagatavoti lietpratēji. Izmantojot plašos novērojumus, Kara veterinārā inspekcija ir izstrādājusi arī pakavu izgatavošanas noteikumus, pēc kuņiem pakavus pagatavo arī privātam tirgum.

Kara veterinārārstu uzdevumos, bez veterinārhygiēniskās uzraudzības un zirgu ārstēšanas, ietilpst arī rūpes par kaņāvīriem izsniedzamās gaļas un piena produktu labvērtību. Mūsu armijā nav konstatēti saindēšanās gadījumi ar animālām uzturvielām. Sevišķu vērtību veterinārārsti veltī visam tam, kas uztur un veicina zirgu darba spējas un izsargā tos no saslimšanām, sekojot pienācīgai zirgu kopšanai, barošanai un saudzēšanai. Pateicoties tam, mūsu armijas zirgu stāvoklis ir ļoti labs un zirgu krišanas procents niecīgs.

5. Būvniecības nozare.

Valsts pastāvēšanas pirmajos gados ļoti sāpīgs bija telpu trūkums, jo visas pirmskara kazarmas un kaņāvīru dzīvokļi bija pilnīgi nelietojamā stāvoklī. Pirmajos gados veiktie remontī nespēja visus trūkumus novērst, bet plašākiem kapitālieguldījumiem viņos laikos armijai tika liegti vajadzīgie līdzekļi. Tikai pēc 1934. gada notikumiem radās iespēja šo jautājumu radikāli atrisināt, un kara resora jauncelto ēku skaits jau tuvojas simtam.

Reālizējot atvēlētos līdzekļus, Apgādes pārvaldes Būvniecības daļa iet patstāvīgus, mūsu apstākļiem atbilstošus ceļus, un mūsu armijas jaunceltās kaņāvīru mītnes ne āra architektūras, ne arī iekšējā iekārtojuma ziņā neatgādina vairs vecās krievu laiku kazarmas. Ja arī Latvijas valsts pastāvēšanas sākumā kara būvniecībā bija vērojami daudzi trūkumi, vērtējot tos no mājokļu kultūras viedokļa, tad pēdējos gados šie trūkumi

ir novērsti un ar praktisku un pārdomātu līdzekļu pielietošanu ir sasniegts augsts būvniecības līmenis.

Kaņavīru mītnēs, bez minimāli nepieciešamām telpām, ir izveidotas atpūtas telpas, klases, klubi, lasītavas un kino telpas, kuŗas atsevišķos gadījumos izmanto arī priekšlasījumiem un līdzīga rakstura sarīkojumiem garnizonu pilsētu civīliedzīvotāju un organizāciju vajadzībām. Visās šajās kultūrāli-sabiedriskiem mērķiem kalpojošās telpās, bez praktiski lietderīgā, liela vērtība pievērsta arī mājīgam telpu iekārtojumam, cenšoties modināt un attīstīt kaņavīros vērtīgas un estētiskas mājokļu kultūras izpratni. Daudz uzmanības šo telpu iekārtojumā veltīts apmēbelējumam un dekoratīvi rotājošiem elementiem, risinot latviskās īpatnības problēmas. Pazudušas šaurās un saspīstās komunikācijas un kāpņu telpas, dodot vietu plašām kāpnēm un labi izgaismotiem un ērtiem gaitenīem.

Daudzas agrākās kaņavīru mītnes ir padarītas gaišākas un mājīgākas, izdarot vajadzīgos remontus un pārkārtojumus. Izskaustas arī sausās atejas un nehygiēniskās, bieži pat antisānītārās mazgāšanās telpas, izbūvējot ērtas dušas ar tekošu aukstu un siltu ūdeni un ūdens klozetus, pieslēdzoties šim nolūkam pilsētu sistematiskiem kanālizāciju tīkliem vai izbūvējot speciālus ūdensvadus.

Rūpējoties par kaņavīru veselību, pārbūvētas un modernizētas kaŗa slimnīcu un ambulāņu telpas, pievēršot lielu vērtību straujam medicīniskās zinātnes progresam. Šim nolūkam nojauktas vecās ēkas, lai to vietā uzceltu jaunas, mūsu dienu prasībām un arhitektoniskai gaumei atbilstošas celtnes.

Atsevišķos garnizonos, kur tas iespējams, uzceltas virsdienesta instruktoru ģimenes mājiņas, tādējādi radot virsdienesta instruktoru ģimenēm veselīgus dzīves apstākļus un dodot iespēju lietderīgi pavadīt brīvo laiku pie ģimenes mājiņām iekārtoto sakņu un augļu dārziņu kopšanā.

Protams, šinī virzienā nav vēl sasniegts viss paredzētais, bet balstoties uz līdzšinējiem novērojumiem, var apgalvot, ka iesāktais ceļš ir pareizs un turpināms.

Bijušo cīņu vietās, kā Nāves salā un Airītēs, pēc kara ministra ģenerāļa Baloža ierosinājuma, ir izveidoti mūzeji, kur ar izstādīto eksponātu palīdzību pārskatāmā veidā ir parādīta bijušo cīņu norise un mūsu cīnītāju varoņu slavas apmirdzētās gaitas. Būvniecības daļa, uzsākot 35 ha lielās Airīšu saimniecības-mūzeja un 3,5 ha lielās Nāves salas dārzsaimniecības-mūzeja izveidošanu, ir centusies atdzīvināt vecās latviskās arhitektoniskās formas un saimniecības iekārtojumu, lai pierādītu, ka veltījot pienācīgo vērību, ir iespējams darīt ļoti daudz mūsu lauksaimniecības būvniecības līmeņa pacelšanai. Protams, galvenā doma, kas likta šo darbu pamatā, ir veco cīņu vietu uzturēšana tautas piemiņā, lai daudzie svētceļnieki, pārstaigājot agrākos kauju laukus un uzkavējoties mūzejos, redzētu un vērtētu notikumus, kas ir bijuši liktenīgi mūsu tautas pastāvēšanai un valsts tapšanai.

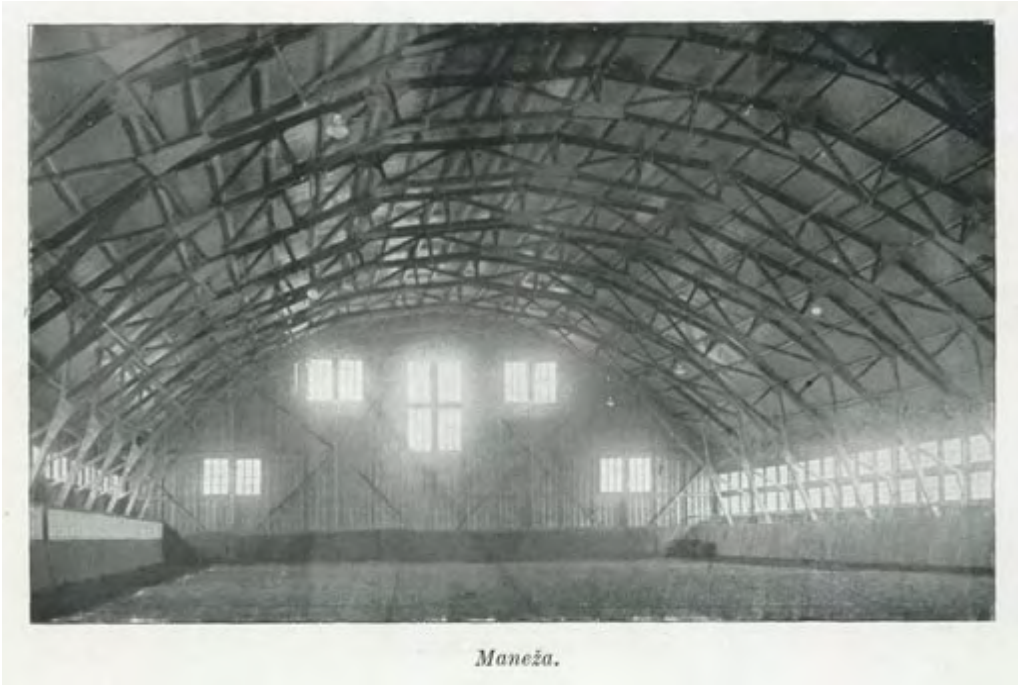
Šeit (372. lpp.) ievietotos attēlos redzamas mūzeja celtnes un klētiņa, kas ir labākie paraugi mūsu latviskās celtniecības meklējumos.

Vēsturiskās arhitektoniskās formas, kuŗas mūsu dienu tehniskā apstrādājumā ir iekļāvušās stingrā vajadzības formā un izteiksmē, ir liecība pareizi izprastam nacionālā elementa pielietojumam, bet ne banalizējumam, ko dažkārt vērojam gan arhitektūrā, gan dzīvokļu iekārtās, gan arī pārējā pielietotā mākslā un rotājumos.

Kļūstot modernākai bruņošanās teknikai un apmācības līdzekļiem, ir radusies nepieciešamība izbūvēt arī jaunlaika prasībām atbilstošus angarus, manēžas u. c. līdzīga rakstura celtnes un ierīces. Reālizējot visus augšā minētos darbus, galvenā vērība pievērsta pašu zemē ražotiem materiāliem un vietējo amatnieku un lietpratēju darbam.

Nobeidzot šo kara resora būvniecības raksturojumu, jāsaka, ka 20 gados paveiktais darbs ir radikāli mainījis šīs būvniecības iekšējo saturu un ārējo formu, un pēc 1934. gada tā uzrāda sasniegumus, kuŗus ar pilnām tiesībām var ierindot mūsu celtniecības laikmeta un patstāvīgās valsts labākos paraugos.

Bagātīgiem sasniegumiem — kā to bija iespējams vērot, izsekojot armijas apgādes gaitai no Latvijas bruņoto spēku tapšanas laikmeta līdz mūsu dienām — vaiņagojies darbs visās apgādes nozarēs, tiklab organizātoriskā, kā materiālā ziņā. Ja arī materiālā ziņā parlamentārisma laikos, kad valsts aizsardzības vajadzības netika pienācīgi novērtētas valsts dzīves vadītāju aprindās, armijas apgāde nespēja sasniegt mūsu apstākļiem piemēroto līmeni, tad 1934. g. 15. maija pārvērtības stāvokli krasi mainīja, un pēdējos 5 gados, pateicoties valsts un armijas vadības rūpīgai gādībai, kā arī tautas lielai atsaucībai, darīts viss mūsu apstākļos iespējamais, lai armijas apgādi nostādītu pienācīgā augstumā. Tādēļ arī tagad, pārkāpjot savas pastāvēšanas trešā gadu desmita sliekšni, mūsu armija ir stiprāka kā jebkad.

Maneža.

Karavīru mītnes.

Virsdienesta instruktoru dzīvojamās ēkas.

Klētis Nāves salas muzeja saimniecībā.

Kalpaka muzejs Airītēs.

Armijas ekonomiskais veikals Rīgā.

MILITĀRĀ LITERĀTŪRA

MILITĀRĀ LITERĀTŪRA

Kamēr mūsu daiļrakstniecība bija manāmi attīstījusies jau pirms Latvijas atbrīvošanas laikmeta (jo gars bija atbrīvojies jau agrāk, lai varētu atbrīvot zemi), tieši militārā rakstniecība līdz tam bija izveidojusies ļoti maz. Tā ieguva savu patstāvību tikai līdz ar patstāvīgo valsti. Veidojot savu armiju, mēs droši un neatkarīgi izveidojam arī savu kareivisko domu.

Ja, vērojot militārās rakstniecības pašreizējo uzplaukumu, mēs atskatāmies tikai dažus gadu desmitus atpakaļ, mēs redzam ārkārtīgu starpību. Vēl šī gadsimta maiņā mūsu militārā rakstniecība bija stipri neizkopta un trūcīga. To laiku prese reti pieskārs militāriem tematiem, galvenā kārtā deva padomus rekrūšiem un norādījumus par «unteroficiēru» pārbaudījumiem. Ja arī parādījās apskati par angļu-būru un spāņu-amerikāņu karu, kā arī vērtējumi par jaunākiem kara ieročiem, tie reti kad bija oriģinālraksti, bet visvairāk tulkojumi no krievu vai vācu valodas.

Dzīvu interesi militārā tematika ieguva krievu-japāņu un pēc tam Pasaules kara laikā, kad cīņas šķērsoja tieši mūsu zemi. Bet arī latvju strēlnieku cīņu laiks vairāk izpaudās mūsu dzejā un stāstniecībā, kā toreizējā militārā publicistikā, jo bija jāpārvar grūti cenzūras apstākļi, un šim darbam trūka labi sagatavotu speciālistu. Tomēr daži tagadējie militārie rakstnieki jau toreiz sāka pirmoreiz asināt savas spalvas un gūt pirmos piedzīvojumus ne vien kara, bet arī preses cīņu laukos.

Mūsu militārā literātūra īsteni sāka attīstīties tikai brīvības cīņu laikā un tam sekojošā laikmetā. Pirmā militārā literātūra, protams, bija dažādi reglamenti un apmācības instrukcijas, jo pēc tā prasības bija vislielākās. Mēs pie minētiem un jaunākiem oficiāliem reglamentiem šeit nepakavēsimies, jo tiem īsumā jau pieskāramies, runājot par armijas apmācību.

Pāriesim tieši pie darbiem, kas veltīti mūsu neatkarības domai, latvju cīņas gribai un kara vēsturei.

1. Kara vēsture.

Pirmo plašāko darbu brīvības cīņām «Latvijas atbrīvošanas karš» (divās daļās) ir veltījis bij. Virspavēlnieka stāba priekšnieks ģenerālis P. Radziņš. Pēc tam kapitālus darbus par mūsu lielajiem cīņu laikiem ir sniedzis ģenerālis M. Peniķis: «Latvijas armijas sākums un cīņas Latvijā līdz 1919. g. jūlijam», «Latvijas nacionālās armijas cīņas 1919. g. vasarā un rudenī».

Trešo kapitālo darbu ģenerālis M. Peniķis veltījis Pasaules karam un latviešu strēlnieku līdzdalībai Rīgas frontes cīņās «Pasaules karš 1914., 1915. un 1916. gadā un latviešu strēlnieku bataljonu-pulku cīņas».

Bagātīgi ilustrēts vēsturisku apcerējumu sakopojums par mūsu armijas lomu valsts tapšanā, izcīnīšanā un miera laika sasniegumos «Mūsu armija» iznāca 1929. g. ģenerāļa A. Kalēja virsredakcijā un pulkveža A. Plensnera redakcijā. Par mūsu kara ministru un nacionālās armijas virspavēlnieku atbrīvošanas cīņās ģenerāli Jāni Balodi ļoti vērtīgu un rūpīgi sastādītu atmiņu krājumu (par brīvības cīņu laikiem) 1931. g. bija sakopojis Arturs Kroders.

Ļoti kupls un rūpīgi sastādīts krājums «Latvijas atbrīvošanas kara vēsture» (2 sējumos) iznāca 1938. gadā ģenerāļa M. Peniķa virsredakcijā, piedaloties šai darbā kā redaktoriem ģenerālim Ed. Kalniņam, pulkvedim A. Plensneram, pulkvežiem A. Krīpenam un A. Apsītim, kara vēsturniekam P. Bērziņam, publicistam A. Kroderam, rakstniekiem Līgotņū Jēkabam un A. Grīnam.

Blakus šim darbam ģenerāļa Virsaiša redakcijā iznākusi atmiņu grāmata «Latviešu varoņu gaitas».

Brīvības cīņas apcerētas arī jubilejas krājumā «Latvija 20 gados» (rediģējuši R. Bērziņš-Valdēss un S. Vidbergs), krājumā «Latvijas pilsētas 20 gados» (H. Asara sakopojumā) un vairākos citos jubilejas izdevumos. Daudzus taktiski labi apcerētus kauju aprakstus līdz ar dziļu ieskatu brīvības cīņu laikmetā sniedz mūsu armijas pulku vēstures.

Kalpaka bataljona gaitas nopietni un apzinīgi noraksturojis pulkvedis K. Ramats grāmatā «Kalpaka bataljons neatkarības cīņās». Rokas grāmatu «Vērosim varoņu pēdas» kalpakiešu cīņu vietu apmeklētājiem sastādījis pulkvedis-leitnants E. Mednis.

Kalpakieša atmiņas «Cīņā par dzimteni» sniedzis J. Ķīselis.

Par ziemeļnieku gaitām ir rakstījis O. Nonācs grāmatā «Ziemeļlatvija» un A. Erss — «Vidzeme brīvības cīņās».

Atmiņas un apcerējumus «Latvijas valsts izcelšanās pasaules kara notikumu norisē» sniedzis J. Seskis. Par mūsu brīvības cīņu norisēm ir snieguši darbus pulkvedis A. Krīpens «Pirmo kadetu kaujas gaitas», P. Bērziņš «Latvijas brīvības cīņas», kapteinis Helmanis «Cīņā pret lieliniekiem».

«Trīs brīvības cīņu vadoņus» (pulkvedi Kalpaku, ģenerāli Balodi un Radziņu) noraksturojis ž. Unams. «1919. gads» — lielo notikumu mazās epizodes notēlojis J. Bankavs.

Vēl atzīmējams arī plašs ilustrēts izdevums «Piemiņas vainags» mūsu kritušiem cīnītājiem.

Pasaules kara un brīvības cīņu laiks spēcīgi skarts Ed. Virzas monografijā «Kārlis Ulmanis».

Izcilākie latvju kaŗavīri no senatnes līdz brīvās Latvijas laikiem spilgti skatīti A. Grīna «Varoņu grāmatā».

Rosīgi turpinās materiālu izdošana par mūsu strēlnieku cīņām, ko veic Latviešu veco strēlnieku biedrība. Vēsturisko dokumentu un atmiņu krājums «Latviešu strēlnieki» (red. P. Dardzans) tuvojas 30. burtnīcai (VII sējumam).

Interesantas atmiņas par strēlnieku cīņām snieguši ģenerālis R. Bangerskis «Latviešu strēlnieku ērkšķainā gaita» un ģenerālis Goppers «Latviešu strēlnieku Ziemassvētki 1916. g.» un «Strēlnieku laiki».

Par strēlnieku laikiem daudz rakstījis J. Porietis grāmatās «Sāpju ceļš», «Strēlnieki Nāves salā» un «Astoņas zvaigznes». Nelielu grāmatu «Tīreļa purvos» sarakstījis A. Tupiņš.

Vairākas grāmatas veltītas strēlnieku cīņu varonim pulkvedim Fr. Briedim: K. Upīša «Pulkvedis Fr. Briedis Golgātas gaitās», E. Medņa «Pulkvedis Briedis»; Brieža varoņgaitas un latviešu cīņas Pasaules kaņā notēlotas arī tā paša autora grāmatā «Pasaules kaņš».

Pulkvedim Briedim veltījuši darbus kapteinis Reinbergs un daži citi autori. J. Kaktiņš sniedzis latviešu strēlnieku dzīves stāstus «Varoņu sejas», pirmo no tiem veltījot pulkvedim Briedim.

Vairākas grāmatas par mūsu varoņlaikiem jaunatnei sniegušas mūsu labākās izdevniecības.

Dažas latviešu autoru grāmatas veltītas tieši lielo kaņā un slavenu kaņavadoņu noraksturošanai. No tām atzīmēsim J. Ozola «Maršals Fošs» un «Napoleons». Arta «Pasaules kaņā noslēpumi» un «Tāds bija kaņš».

2. Kaņā māksla un militārās zinības.

Jo plašs ir to grāmatu saraksts, kuņā sakopotas lekcijas, kas nolasītas mūsu Augstākā kaņaskolā un citās kaņā mācības iestādēs. Daudzi no šiem darbiem atspoguļo mūsu kaņā doktrīnas izveidošanos un pašreizējās jaunākās militārās atziņas. Sīkāka mūsu kaņā doktrīnas iztirzāšana neietilpst šī apcerējuma tematā, bet īsumā šai grāmatā tā jau skarta, runājot par apmācību; tādēļ šeit atzīmēsim tikai minēto grāmatu autorus un viņu darbu nosaukumus, jo arī tas mums pateiks ļoti daudz, parādot mūsu militārās zinātnes attīstības ceļus, tās agrākos un tagadējos sasniegumus. Daži no šiem darbiem ir pieminēti jau agrāk, — piemēram, apskatot mūsu kaņā vēsturi. Tomēr tie šeit ir jāpiemina vēl otru reizi, lai tā kļūtu vēl pārskatāmāka mūsu lielo militāro apgādu darbība.

Lekciju konspekti un grāmatas,
izdotas Augstākā kaņaskolā
no 1924. gada līdz 1937. gadam.

Pulkvedis Ruškevičs. *Artilerijas materiālā daļa*. 1924./25. m. g.

Pulkvedis Irbe. *Fortifikācija*. Lekcijas, lasītas Virsnieku akadēmiskosursos 1925. g.

Pulkvedis Irbe. *Ilggadīgās fortifikācijas evolūcija*.

Ģenerālis Buivids. *Kaņā mākslas vēsture*. Pastāvīgo armiju laikmets (no XVII g. s. otrās puses līdz XVIII g. s. beigām).

Ģenerālis Buivids. *Kaņā mākslas vēsture*. XIX g. s., laikmets pēc Napoleona I līdz 1866. g.

Docents Ed. Šīrons. *Tautsaimniecība un rūpniecības evolūcija*.

Pulkvedis-leitnants Bērziņš. *Lekcijas par kaņā satiksmi (dzelzceļi)*.

Augstākās kaņaskolas J. Č a k s t e s l e k c i j u f o n d a izdevumā līdz šim iznākušas šādas grāmatas:

Ģenerālis Rozenšteins. *Flanka un koncentriskais manevrs uzbrukumā*. 1938. g.

Ģenerālis Rozenšteins. *Cīņa pret flankā manevru un ielenktā kaņā spēka kaujas darbība*. 1938. g.

Bij. Virsnieku kursu lekciju izdošanas fonds I Valsts Prezidenta J. Čakstes vārdā no 1922. gada līdz 1931. gadam izdevis 49 grāmatas visdažādākās militāro zinātņu nozarēs.

Tālāk atzīmēsim Militārās literatūras apgādes fonda (MLAF) izdevumus, izņemot tā apgādā iznākušos reglamentus:

Kaŗavīra rokas grāmata. 1939. gadā piedzīvojusi 6. pārstrādāto un paplašināto izdevumu.

Kapteinis Kalacis. *Gaisa aizsardzība.* 1934. g.

Ģenerālis Peniķis. *Pasaules kaŗš 1914. — 1918. g. austrumu frontē.* 1929. g.

Kapteinis Kalacis. *Ballistika.* 1935. g.

Zenīrtalerijas šaušanas tehnika. 1935. g.

Ģenerālis Peniķis. *Pasaules kaŗš 1914., 1915. un 1916. gadā un Latviešu strēlnieku bataljonu-pulku cīņas.* 1939. g.

Pulkvedis-leitnants A. Mauriņš. *Militārās psiholoģijas konspekts.* 1935. g.

Mūsu sasniegumi 15 gados.

Pulkvedis Baško. *Aviācija.* 1937. g.

Kapteinis Sovers. *Artillerijas taktikas elementārais kurss.* 1938. g.

Kr. Valdemāra rakstu izlase. 1938. g.

Pamatskolēnu rokas grāmata. 1938. g.

Militārās pedagoģijas konspekts. 1939. g.

Tautiskās atmodas laikmeta darbinieki.

Latvija citu valstu saimē.

Pulkvedis-leitnants Linde. *Rādītājs likumiem, noteikumiem, pavēlēm u. t. t.* 1939. g.

Bez tam fonds izdevis veselu sēriju konspektu pārrunām ar kareivjiem kaŗaspēka daļās:

Konspekts Nr. 1. *Latvija citu valstu saimē.* 1935. g.

Konspekts Nr. 2. *Latvijas tautas vēstures gājiens no sendienām līdz neatkarīgās valsts nodibināšanai.* 1935. g.

Konspekts Nr. 3. *Cilvēku sadzīves formas.* 1935. g.

Konspekts Nr. 4. *Jēdziens par valsti.* 1935. g.

Konspekts Nr. 5. *Latvijas valsts iekārtas veidošanās.* 1935. g.

Konspekts Nr. 6. *Armijas uzdevums un nozīme.* 1935. g.

Konspekts Nr. 7. *Ko var darīt katrs atvaļināts kaŗavīrs.* 1935. g.

Konspekts Nr. 8. *Latviešu tautas kultūras ceļš.* 1935. g.

Konspekts Nr. 9. *1920. g. 11. aug. svinīgā atcere.* 1935. g.

Konspekts Nr. 10. *Valsts nozīme tautas dzīvē.* 1935. g.

A u t o r u i z d e v u m ā i z n ā k u š a s š ā d a s g r ā m a t a s :

Pulkvedis Rozenšteins. *Divīzijas un pulka stāba organizācija un darbība kaŗa laikā.* 1933. g.

Pulkvedis Rozenšteins. *Kājnieku pulka aizmugures noorganizēšana kaŗa laikā.* 1935. g.

Ģenerālis Rozenšteins. *Izlūkošanas dienesta organizācija un darbība kaŗa laikā.* 1937. g.

Ģenerālis Rozenšteins. *Divīzijas, pulka un bataljona vadības organizācija un darbība kaŗa laikā.* II papildināts izdevums. 1937. g.

Virleitnants A. Kontrovskis. *Bruņoto spēku kvalitātīvā un skaitliskā nozīme kaŗā.* 1933. g.

Kapteinis A. Kontrovskis. *Kādiem mums jābūt.* (Vadonis morālā audzināšanā.) 1935. g.
 Kapteins-leitn. R. Opmanis. *Oikonomiskā mobilizācija.* 1934. g.
 Pulkvedis-leitnants Opmanis. *Sanitārā dienesta organizācija un darbība kaujā.* 1939. g.
 Vairākos izdevumos topografiju populārizējuši kapteinis Kaliņš un virsleitnants A. Eglītis.

Latvijas universitātes mācību grāmatu serijā iznācis R. Adelheima un Ed. Renča darbs «Ķīmiskās kaujas vielas un aizsardzība pret tām».

Beidzot vēl jāatzīmē vairākas vet.-ārsta pulkveža Sostes sarakstītās grāmatas, kuŗas skarti kaŗa veterinārā dienesta jautājumi.

3. Mūsu militārie žurnāli.

Latvija pieder pie tām laimīgām zemēm, kuŗas rakstniekiem nav jāraksta tikai ar tinti, jo viņu spalvas ir pilnas ar lielu laikmetu un drošu atmiņu asinīm. Mums lieli laikmeti, varoņi, tradīcijas nav jāizdomā. Mēs esam bagātīgi svētīti ar visu, kas piešķiŗ radošai domai iedvesmi un radošam garam augstu lidojumu.

Tā arī mums nav izveidojusies bālasinīga, ar tinti atšķaidīta prese, bet spēcīga, pilnasinīga un ar dzīvu garu apdvesta žurnālistika. Tas sakāms arī par mūsu militāro presi un periodiku.

Tās neizsmeļamais iedvesmes avots ir latviešu agrākie cīņu laiki, mūsu brīvības kaŗš un jaunais nacionālās atdzimšanas laikmets. Dziļš pētījumu avots ir mūsu kareiviskās tradīcijas, mūsu un citu tautu sasniegumi kaŗa mākslās, kas viss sekmē mūsu militārās domas sistematisku izkristalizēšanu un mūsu kaŗa doktrīnas izveidošanu. Tas viss ir veicinājis mūsu militārās preses un periodikas nostiprināšanos droši ieņemtās pozīcijās,

— jaunu atziņu frontēs. Mūsu militāro izdevumu skaits nav visai liels, bet toties jo kupls un vērtīgs ir to saturs, un jo augsts, salīdzinot ar vienu otru citu, pat lielāku valsti, ir to tirāža. Piemēram, «Aizsarga» tirāža jau stipri pārsniegusi 30.000. Tā mēs ieņemam ļoti cienījamu vietu visu militāro dienas un mēneša izdevumu saimē.

Mēs piederam pie tām retām valstīm, kuŗās iznāk arī savs militārais dienas laikraksts «Latvijas Kareivis». Īpaši militāri dienas laikraksti, cik zināms, vēl iznāk Francijā (La France Militaire) un Padomju Savienībā (Krasnaja Zvezda un citi).

Grūti apvērtēt tās priekšrocības, kuŗas ieguvusi mūsu valsts aizsardzības saime un mūsu militārā doma ar to, ka tā varējusi plaukt un attīstīties ik dienas, bez ilgākiem starpbrīžiem un lēcieniem. Grūti apvērtēt visas pozitīvās vērtības, kuŗas šī ikdienas valoda sniegusi mūsu armijai un tās jaunām maiņām gandrīz 20 gadu laikā līdz ar visu mūsu patriotu saimi. Mūsu atbrīvotāju virspavēlnieks un tagadējais kuŗa ministrs ģenerālis Balodis bija tiešām skatījis tālus apvāršņus, kad viņš, saziņā ar mūsu Prezidentu, 1920. gada sākumā pavēlēja «Latvijas Kareivim» uzsākt savas gaitas.

«Latvijas Kareivis» gan ir mūsu pirmais militārais laikraksts, bet par pirmo armijas laikrakstu mēs varam ar zināmām tiesībām uzskatīt arī «Latvijas Sargu», — sevišķi tā pirmajā, Liepājas laikmetā (1919. g.). Tad tas runāja tieši uz armiju un tautu, uztverot kopējo armijas un tautas balsi un liekot tai atskanēt aizvien pieaugošā spēkā un saskaņā.

«Latvijas Sarga» priekštecis savukārt bija strēlnieku laikos «Laika Vēstis», kuŗa drošās tradīcijas un noteikto domu ir mantojuši arī mūsu tālākie patriotiskie izdevumi.

Pašlaik blakus militārai dienas presei uz visu Latvijas patriotu un sargātāju saimi vēl runā 3 mēnešraksti. Mūsu militārā dienas prese un mēnešraksti ir labi sadalījuši savus uzdevumus un lomas. Tie katrs veic savu darbu, tā stiprinot visu kopējo uzdevumu.

Tomēr ir jautājumi un uzdevumi, kuŗos tie viens otru papildina un padziļina. Īsumā pakavēsimies pēc kārtas pie visiem mūsu trim militāriem mēnešrakstiem «Militārā Apskata», «Kadeta» un «Aizsarga».

«Militārais Apskats» ir tikai formāli jaunākais brālis pārējo militāro mēnešrakstu saimē, bet pēc būtības tas nav par tiem jaunāks. «Militārais Apskats» sāka iznākt 1932. gadā, apvienojot sevī 3 militārus periodiskus izdevumus: «Militāro rakstu krājumu», «Artilērijas Apskatu» un «Technikas Apskatu». Viens otrs no tiem jau bija nosvinējis cienījamu 10 gadu jubileju. Tāpēc «Militārais Apskats», kā šo cienījamo tradīciju turpinātājs un padziļinātājs, ar pilnām tiesībām var tikt ierindots mūsu vecāko mēnešrakstu saimē.

«Militārais Apskats» reprezentē mūsu diezgan stingri militāri-zinātniskā žurnāla tipu. Apm. 200 lappusēs tas ik mēnesi sniedz rūpīgi izsijātu, ļoti nopietnu saturu. Žurnāla galvenajā daļā ietverti raksti par operatīviem, taktiskiem, tehniskiem, militāri-saimnieciskiem, apmācības, audzināšanas u. c. jautājumiem. Galvenai daļai seko plaša kronika (militārā dzīve un idejas ārzemēs) un tad ļoti plaša bibliografija. Lasītāja gara acu priekšā nostājas visas vērtīgākās Latvijā iznākušās grāmatas un visi izcilākie darbi ciltautu militārā literatūrā, ieskaitot arī plašu pārskatu par ļoti daudziem militāriem žurnāliem. No visa šī daudzuma vērtīgs skats var tiešām gūt iespējami daudz.

«Militārais Apskats» nekad nav iekūņojies kādā sastingušā, nemainīgā saturā, bet aizvien meklējis labākos izveidošanās un militārās domas izprasmes veidus. Tas ir izveidojis ļoti solidu saturu un sapulcējis ap sevi visus labākos latviskās un militārās domas paudējus. Mēnešrakstu izdod Militārās literatūras apgādes fonds.

Jāatzīmē arī mēnešraksta ārkārtīgi zemā cena. Atsevišķs numurs, kas sasniedz apm. 200 lappuses, maksā tikai 50 santīmu. Protams, šādu cenas palētināšanu stipri sekmē kara ministra lielā pretimnācība un atbalsts žurnāla izdevniecībai. Šeit pat jāatzīmē arī mūsu pārējo militāro mēnešrakstu lielais lētums, no kuŗa nav cietis to vērtīgais saturs. Arī to, blakus pārējiem apstākļiem (redakcijas centībai, abonētu atsaucībai), ir noteikti veicinājis mūsu valdības atbalsts.

Uz 15 iznākšanas gadiem 1938. g. februārī atskatījās mēnešraksts «Kadets». Tas ir mūsu jauno virsnieku, — tieši Latvijas kaŗaskolu beigušo virsnieku izdevums. Tā vadība uztur jo ciešas saites ar savu Alma Mater un tās jauno audzēkņu-kadetu saimi. Tā ikvienā

numurā ir nodaļa Alma Mater, kuŗā sirsnīgi atspoguļota Kaŗaskolas chronika un dzīve. Tomēr «Kadeta» saturs ir manāmi plašāks par tā virsraksta nospraustiem rāmjiem. Tā viela nav interesanta tikai kadetiem un jauniem virsniekiem, bet visiem, kam tuva mūsu militārā doma. «Kadets» sniedz dzīvus, interesantus vēsturiskus, militāri-ideoloģiskus rakstus. Nopietnu vērību pievērš taktikai, citām kaŗa mākslas nozarēm, ārzemju armijām. Jāatzīmē arī interesantā kaŗavīru humora nodaļa.

«Kadets» pēdējā laikā paplašinājis savu saturu, pievienojot tam arī plašu, vērtīgu rakstniecības nodaļu. Rakstniecība var ļoti labi uzplaukt arī militāro domu dārzu pavēnī. To labi pierādījis arī «Aizsargs». «Kadets» ieņem noteiktu, drošu vietu mūsu militāro žurnālu saimē. Tam ir jābūt jaunam, un tas arī prot tāds būt. Tāpēc šo mūsu jauno žurnālu labprāt lasa arī gados vecākā, bet savās domās aizvien jaunā kaŗavīru saime.

Ļoti svarīgu vietu mūsu periodikā ieņem «Aizsargs». Vistuvāk tas, dabiski, stāv aizsargu organizācijai. Bet tikpat tuvu tas stāv arī armijai un visai latvju patriotu saimei.

«Aizsarga» lomu un sasniegumus tā 15 darba gados teicami noraksturoja sabiedrisko lietu ministrs A. Bērziņš šī mēnešraksta jubilejai 1938. gadā veltītā rakstā:

«Iesākdams savu darbību drīz pēc brīvības cīņu nobeigšanas un pulcēdams ap sevi daudzus brīvības cīnītājus, kuŗi pēc cīņām kauju laukos uzņēmās valsts aizsardzības pienākumus tādā veidā, kā tas notiek aizsargu organizācijā, «Aizsargs» ar pašām pirmām rindām ir pateicis, ka viņš būs allaž un vienmēr uzticīgs tiem svētiem mērķiem, kuŗu piepildīšanai mūsu dēli, tēvi un brāļi nežēloja savas dzīvības. Ar savu skaidrību un nemainību savos mērķos un ticējumos «Aizsargs» vienmēr bijis tautas nacionālās vadības svarīgs un vērtīgs atbalsts.

Arī tīri žurnalistiski «Aizsargs» ir izveidojies par vienu no vissolidākiem un plašākiem mēnešrakstiem, kas ar savu plašo un tiešām daudzpusīgo saturu spēj apmierināt jau visai augsta lasītāju līmeņa prasības.»

To pašu uzticību saviem mērķiem un uzdevumiem izceļ jubilejas numurā arī «Aizsarga» vadība. Tā uzsver:

«Kaut pusotra gadu desmita laikā vairākkārt mainījušies žurnāla vadītāji, kā personāla, tā izdevniecību ziņā, — no burtnīcas uz burtnīcu, no gada uz gadu ir veidojusies un augusi «Aizsarga» pamatideja: kalpot Latvijas stiprumam, kalpot valsts aizsardzībai un tautas dzīves celšanai. Tas nav tikai atsevišķu cilvēku darbs, kas ieguldīts žurnāla biežajos 15 gadu sējumos. Tas ir kas vairāk. Tā ir kopēji auklētā un kopēji domātā doma, kuŗas neizsmeļamie dziļumi un lielais spēks visus šos gadus pulcina ap «Aizsargu» tā lasītājus, līdzstrādniekus, redakcijas darbiniekus, izdevējus, atbalstītājus.»

Šo domu un lielo vienības ideju «Aizsarga» vadība, tiešām, ir pratusi aizvien aizstāvēt. Grūtības ir padarījušas tikai stiprāku tās pārliecību. Savā patriotiskā postenī «Aizsargs» jo droši atrodas arī tagad.

«Aizsargs» ir pratis ap sevi sapulcināt visus labākos cīnītājus par mūsu valsts stiprumu un vienības ideju, un tās karognešus. Tā līdzstrādnieku saimē mēs redzam armijas un aizsargu vadību, daudzus kaŗavīrus, aizsargus, zinātniekus, publicistus, vidējās un jaunās paaudzes rakstniekus, māksliniekus. «Aizsargs» nekad nav gribējis būt šauri speciāls, vai šauri militārs izdevums, uzskatot, ka kultūrālas tautas izdevumam ir aizvien jāpilda augsti pienākumi pret kultūru; visviens, vai tā būtu militārā vai sabiedriskā kultūra. Ne par velti «Aizsarga» titullapā ir uzsvērts «Mēnešraksts valsts aizsardzībai un aizsargu domai, latviskai rakstniecībai un kultūrai». «Aizsargu» izdod Aizsargu stābs.

Ik gadus 11. novembrī iznāk bagātīgi ilustrēti un ļoti saturīgi almanachi — žurnāli «Lāčplēsis» un «Kaŗa invalids».

Bez tam ik gadus Ziemas svētku kauju atceres dienās iznāk žurnāls «Latvieŗu Strēlnieks», ar rūpīgi sakopotiem atmiņu rakstiem.

Jau uzsvērām, ka mūsu militārā un pārējā prese nepazīst bālasinību un ar dinamisku spēku veic savus uzdevumus. Mūsu prese dzīvi piedalās jaunās dzīves veidošanā un līdzradīšanā. Tā uztver Vadoŗa balsi un tautas dzīvās atbalsis. Pie kam šī uztveršana nenotiek vēsi, bezpersonīgi, bet gan dzīvi un saviļņoti. Tāpat notiek uztverto balsu un atbalŗu padziļināŗana un tālāk izstrāvoŗana.

Mūsu labākie publicisti, militārie un citi rakstnieki spalvu nemērcē tintē, bet gan laikmeta un savās sirdsasinīs. Tā arī laikrakstu un žurnālu labākās lappuses nav mēmas, bet gan runīgas, jo tanīs skan laikmeta balsis, san jauno dienu elpa un asinis. Mūsu prese ir tikpat dzīva, sastrēdzināta kā dzīvā dzīve. Tikpat dzīva un līdzskanoŗa mūsu tagadnei, pagātnei un droŗai nākotnei ir arī mūsu militārā prese un periodika. Tā pilda savus speciālos uzdevumus un tanī pat reizē arī pārējos lielos pienākumus pret mūsu tautu un tēvzemi, gādājot, lai pietiekami asi un spēcīgi būtu ne vien mūsu ieroči, bet arī mūsu gars un nesalauŗamā griba.

4. Vispārējs pārskats un atskats.

Tik plaŗa ir mūsu kareivisko atziņu druva, un tik augstas ir mūsu militāro domu celtnes. Tā īstenībā ir vēl plaŗāka, nekā ŗeit atzīmēts. Mūsu uzdevums jau nebija katalogizēt absolūti visus militāros sacerējumus, bet dot īsu pārskatu par rosību un sasniegumiem mūsu militārās literātūras laukā pagājuŗos 20 gados.

Kaut īsumā, tomēr esam vērojuŗi, cik vareni aug un briest mūsu militāro atziņu druvas, un cik vareni atklājas aizvien jauni apvārŗņi mūsu kareiviskai domai. Pa ceļam uz jauniem sasniegumiem gan nākas sastapties ar daŗādām grūtībām, bet tās jau parasti rodas, lai tās pārvarētu un vēl vairāk sagatavotos jauniem sasniegumiem.

Mūsu militārās domas veidoŗana un sekoŗana jaunākiem atzinumiem un sasniegumiem citu valstu armijās, skatot tos mūsu apstākļiem un vajadzībām piemērotā apgaismojumā, kā arī mūsu kareiviskās garīgās stājas izkopŗana pieder pie tiem svētīgajiem pienākumiem, kuŗos gūst aizvien jaunus panākumus mūsu militārā rakstniecība līdz ar visiem tās diŗenajiem sekotāju pulkiem.

BRUŅOTO ORGANIZĀCIJU
DARBĪBA

ROBEŽSARGI

I. Valsts robežas.

Valsts tiesību valdošais uzskats atzīst, ka valsts būtībai nepieciešami trīs pamatelementi: valsts vara, tauta un teritorija.

Valsts vara ir augstākā vara valstī, kam pakļaujas visas pārējās varas. Ar likumdošanas, pārvaldes un tiesas funkciju palīdzību valsts vara realizē valsts mērķus, uztur kārtību un mieru un nodrošina pilsoņu labklājību valstī. Valsts vara izplešas pār valsts teritoriju un tās iedzīvotājiem.

Par tautu juridiskā nozīmē sauc visus zināmas valsts pilsoņus, ar to norādot, ka tie visi pakļauti valsts varai.

Valsts teritorija ir valsts ieņemtā zemes platības virsma, apakš tās esošie zemes slāņi, virs tās esošais gaisa izplatījums un valsts teritorijai piekļaujošies ūdeņi, kušus sauc par teritoriāliem ūdeņiem. Valsts teritoriju iezīmē valsts robežas, apjožot to no visām pusēm un atdalot no kaimiņu valstīm. Valsts robežas dabā saskatāmas pēc dabiskām šķirtnēm (upēm, ezeriem, gravām, kalnu virknēm u. t. t.) un uzstādītām robežzīmēm.

Valsts teritorija bez robežām nav iedomājama, tamdēļ katrai valstij noteiktas robežas, un tās norāda, cik tālu sniedzas valsts teritorija un līdz ar to arī valsts suverēnā vara. Visas valstis, kas nodibinās un uzsāk savu eksistēšanu, pirmā kārtā noteic savas robežas. Nav no svara, vai robežas valsts eksistēšanas sākumā apzīmētas dabā vai noteiktas tīri deklarātīvi. Svarīgākais ir tas, ka robežas ar attiecīgu valsts varas aktu darītas zināmas valsts iedzīvotājiem un arī citām valstīm, un līdz tām sniedzas valsts vara.

Starptautiski pieņemtā kārtība par valsts robežu noteikšanu tikusi ievērota arī pie Latvijas valsts dibināšanas. Vēsturiskais Latvijas proklamēšanas dokuments 1918. gada 18. novembrī, ko parakstījis Latvijas Pagaidu valdības ministru prezidents Kārlis Ulmanis, starp citu atzīmēja, ka «Latvija, apvienota etnografiskās robežās (Kurzeme, Vidzeme, Latgale), ir patstāvīga, neatkarīga demokrātiski-republikāniska valsts.» Tātad ar šo dokumentu valsts proklamēšanas brīdī noteiktas arī valsts robežas. Valsts robežu noteikšana izdarīta deklarātīvi, bet tādā veidā, ka par topošās Latvijas valsts robežām tanī brīdī radīts noteikts priekšstats, jo deklarējot, ka Latvija apvienota etnografiskās robežās, un pie tam minot latviešiem zināmo un arī starptautiski pazīstamo administratīvi-etnografisko nodalījumu — Kurzemes, Vidzemes un Latgales — ietilpināšanu Latvijas teritorijā, radīts noteikts valsts teritorijas un valsts robežu apzīmējums.

Latvijas Pagaidu valdība, proklamējot Latvijas valsti un noteicot tās robežas, bija gan bagāta ar lielu ticību latviešu tautas brīvības ilgu piepildījumam, bet tās rīcībā vēl nebija faktiska spēka valsts robežu un teritorijas sargāšanai. Kad vācu okupācijas kaŗaspēks, pretēji pamiera noteikumiem ar Sabiedrotiem, sāka atstāt Latvijas teritoriju, pirms Pagaidu valdība paspēja pārņemt pārvaldes funkcijas un noorganizēt aizsardzības spēkus, jaunās Latvijas valsts robežas jau šķērsoja lielinieku spēki, kas iebruka no austrumiem. Lielinieki ieņēma Latgali, Vidzemi, Zemgali un lielāko daļu Kurzemes.

Ar cīņām atbrīvojot valsts teritoriju no ienaidniekiem, Latvijas armija nonāca līdz līnijai, kuŗa aptuveni saskan ar Latvijas valsts proklamēšanas dokumentā deklarātīvi noteikto valsts robežu. Te mūsu armija savā uzvaras gājienā apstājās, jo tai bija tiesisks un morālisks pamats uzskatīt savu uzdevumu par spīdoši veiktu, jo valsts proklamēšanas dokumentā noteiktā valsts teritorija bija atbrīvota, padzenot ienaidniekus aiz valsts robežām.

2. Valsts robežu apzīmēšana dabā.

Pēc atbrīvošanas cīņām sākās Latvijas nolīgumi ar kaimiņu valstīm par robežas sīkāku noteikšanu un apzīmēšanu dabā. Miera līgums starp Latviju un Padomju Savienību parakstīts Rīgā 1920. gada 11. augustā. Līgumā noteikta arī robežas līnija starp abām valstīm, uzskaitot punktus un apdzīvotas vietas, caur kuŗiem tā iet. Robežas galīgu novilkšanu dabā un robežzīmju uzstādīšanu uzticēja abu valstu kopējai jauktai robežkomisijai, uzdodot tai pie robežas vilkšanas dabā caur apdzīvotiem punktiem, šo punktu piederību pie vienas vai otras valsts teritorijas noteikt uz etnografisku un ekonomisku pazīmju pamata.

Robežas līnijas apzīmēšanai tanīs vietās, kur nav dabisku šķirtņu (upju, ezeru), komisija vienojās ierīkot dabā robežgrāvi noteiktā platumā un dziļuma, robežas lūzumos uzcelt uz kupicām lielus dzelzsbetona stabus, bet ik uz kilometra (versts) mazus koka stabus, pār ezeriem robežu norādīt ar sevišķiem virziena stabiem, bet mežainos apgabalos robežu bez parastām robežzīmēm vēl apzīmēt ar 6 asis (12,80 m) platu stīgu, no kuŗas platumā 6,40 m atrodas katras valsts teritorijā.

Par dabā novilkto un izbūvēto Latvijas-Padomju Savienības robežu sastādīts sīks robežas apraksts, kuŗš parakstīts Rīgā 1923. gada 7. aprīlī. To apstiprinājušas abu līgumslēdzēju valstu valdības.

Latvijas robeža ar Igauniju, atbrīvošanas cīņām beidzoties, pagaidām skaitījās uz līnijas, līdz kuŗai bija atgājis Igaunijas kaŗaspēks, kas piedalījās Ziemeļlatvijas atbrīvošanā. Latvijas-Igaunijas robežas līnijas tuvākai noteikšanai pēc etnografiskām un ekonomiskām pazīmēm, 1920. gada vasarā abu valstu pilnvarojumā kā šķīrējtiesnesis strādāja Sabiedroto misiju loceklis Baltijas valstīs angļu pulkvedis Tallents. 1920. gada 19. oktobrī Rīgā noslēgta konvencija starp Latviju un Igauniju par robežu noteikšanu un novilkšanu dabā. Tanī pieņemts, ka līdz tam laikam, kamēr robežu galīgi nospraudīs šim nolūkam ieceltas abu valstu jauktas robežkomisijas, par norobežošanās līniju starp Latvijas un Igaunijas republikām tiek atzīta pulkveža Tallenta spriedumā noteiktā līnija.

Latvijas-Igaunijas jauktā robežkomisija savu darbu beidza un robežaprakstu sastādīja 1927. gada 30. martā. Robežas līnijas apzīmēšanai, izņemot vietas, kur tā iet pa dabiskām šķirtnēm, ierīkoti robežgrāvji un uzstādīti divējādu tipu robežstabi: 3,2 m augsti ķeta stabi un 2,0 m augsti koka stabi ar kupicām. Abu tipu stabi baltā krāsā, ar Latvijas un Igaunijas valstu ģerboņiem. Robežas līnijas lūzuma punktus uzstādīti maģistrāļu stabi. Mežos, caur kuŗiem iet robeža, izcirstas 6,40 m platas stīgas katrā pusē robežas līnijai.

Latvijas-Lietuvas robežas noteikšanai starp abām valstīm noslēgts līgums Rīgā 1920. gada 28. septembrī. Šajā līgumā abas valstis vienojušās savu robežu galīgu noteikšanu apstrīdamos apgabalos uzticēt apvienotai komisijai, kurā ietilpst 2 pārstāvji no katras līgumslēdzējas valsts valdības, bet kā komisijas priekšsēdētājs — Anglijas pārstāvis profesors Simpsons. Komisijas kompetencē ietilpstošos jautājumus bija paredzēts izšķirt abu valstu pārstāvjiem vienojoties, bet ja vienošanās kādā jautājumā nebūtu panākta, komisijas priekšsēdētāja lēmumu uzskatīt kā galīgu un to atzīt abām valstīm. Lēmumos par vienas vai otras apdzīvotas vietas vai apgabala piederību attiecīgas valsts teritorijai, komisijai bija jāvadās no etnografiskiem un vēsturiskiem principiem, abpusējām valstiski-polītiskām un vietējo iedzīvotāju interesēm.

Šķīrējtiesas spriedums Latvijas-Lietuvas robežas jautājumā parakstīts 1921. gada 21. martā, pēc kam t. p. gada 14. maijā Rīgā starp Latviju un Lietuvu noslēgta konvencija par robežas novilkšanu dabā, uzdodot šo darbu veikt kopīgi abu valstu jauktai robežkomisijai, velkot robežu pa šķīrējtiesas priekšsēdētāja prof. Simpsona noteikto līniju. Latvijas-Lietuvas jauktā robežkomisija robežas novilkšanu dabā, robežas izbūvi un robežapraksta sastādīšanu pabeidza 1927. gada 15. oktobrī. 1930. gada 30. jūnijā starp abām valstīm noslēgta konvencija par robežas galīgu noteikšanu, kas satur deklarāciju robežas jautājumā, un ar to Latvijas-Lietuvas robežas jautājums uzskatāms par galīgi nokārtotu abu valstu starpā.

Latvijas-Lietuvas robeža, kur to nenorāda dabiskas šķirtnes, apzīmēta ar robežgrāvjiem un divējādu tipu robežstabiem: 3,25 m gaļiem lielajiem robežstabiem robežas lūzumos un 1,7 m gaļiem mazajiem robežstabiem maģistrāļu lūzumos. Robežstabiem apkārt uzbērtā kupica. Stabi krāsoti pelēkā krāsā, un to ierobos atrodas valsts krāsas. Robežpārejas punktos uzcelti īpaši koka vai betona stabi. Koka stabi spirālveidīgi krāsoti tās valsts

krāsās, kuŗā tie ierakti, bet betona stabi pelēkā krāsā, un tajos iestiprināti attiecīgās valsts metalla ģerboņi.

Latvijas un Polijas starpā dažādu iemeslu dēļ netika noslēgti līgumi par abu valstu robežas noteikšanu. Par norobežošanās līniju tika iekārtota tā, līdz kuŗai poļu kaŗaspēks, kas piedalījās Latgales atbrīvošanā, atgāja pēc Latvijas atbrīvošanas cīņu izbeigšanās. 1937.—1938. gados, uz ievadīto sarunu pamata, abas valstis iecēla kopīgu robeŗkomisiju, kuŗa līdzšinējās norobežošanās līnijas vietā novilkta dabā un attiecīgi izbūvēja robeŗu, liekot abu valstu valdībām priekšā robeŗas līniju apstiprināt ar savstarpēji noslēgtu konvenciju. Šo konvenciju tomēr nepaguva noslēgt, un 1939. gada 1. septembrī sākās kaŗa darbība Vācijas un Polijas starpā ar tālejošām sekām.

Bez sauszemes robeŗām Latvijai ir arī jūras robeŗa. Pēc senākā uzskata valsts robeŗu jūrā skaitīja uz līnijas, līdz kuŗai no krasta sniedzas valsts ieroču spēks. Tagad starptautiskās tiesībās dominē uzskats, ka arī jūras robeŗa katrai valstij nosakāma noteiktā platumā, lai tā būtu zināma arī pārējām valstīm.

Par Latvijas jūras robeŗu noteikta līnija, kas iet 4 jūras jūdzes no jūras krasta zemākās ūdens līnijas (Lik. kr. 1939. g. 139.). Ūdens izplatījums starp jūras robeŗas līniju un valsts teritorijai piegulošo jūras krastu ir valsts teritoriālie ūdeņi, un tie, tāpat kā pārējā valsts teritorija, pakļauti valsts varai un likumiem.

Latvijas valsts robeŗu kopgaŗums, apaļos skaitļos izteicot, līdzinās 1895 kilometriem, no tiem 1401 km veido sauszemes robeŗa, bet 494 km — jūras robeŗa.

3. Valsts robeŗu apsardzība un tās izveidošanās.

Valsts savas robeŗas apsargā nepieciešamības un iespējamību lokā. Robeŗu apsardzības nolūks nodrošināt valsts robeŗas un valsts teritorijas neaizkaramību no ārienes, apkaŗot nelegālu robeŗpāreju, kontrabandu un noziedzību pierobeŗā un veikt citus ar likumiem vai valdības rīkojumiem uzliktus pienākumus, lai pasargātu no nevēlamām ārējām ietekmēm valsts saimnieciskās, kultūrālās, polītiskās un tautas vienības intereses. Robeŗu apsardzības stiprums un veids gar visu valsts robeŗu nav vienāds, jo tas atkarīgs no dažādiem starptautiskiem, polītiskiem un saimnieciskiem apstākļiem.

Valstu savstarpējās attiecības, polītiskie un saimnieciskie apstākļi, kas nosaka katras valsts robeŗu apsardzības veidu un stiprumu, nav pastāvīgi, bet bieŗi mainās, līdz ar to izsaucot arī pārgrozības robeŗu apsardzības stāvoklī. Bez šādiem ietekmējošiem faktoriem no ārienes, robeŗu apsardzības pārkārtojumus var izsaukt iekšējas dabas apstākļi: valsts budŗeta motīvi, praksē konstatēta iekārtojuma nepiemērotība un cenšanās radīt labāku robeŗu apsardzības organizāciju.

Latvijas robeŗu apsardzības vēsturē arī redzami vairāki pārkārtojumi robeŗapsardzībā, kuŗus galvenos vilcienos še apskatīsim. Tos pēc savas būtības iespējams iedalīt pilnīgi norobeŗotos posmos sava veida un organizācijas ziņā.

a. Valsts robeŗu apsargāšana ar kaŗaspēka daļām.

Latvijas armijas pulki, atbrīvojot valsti no ienaidniekiem, bija nonākuši ar kaujām līdz valsts robežas aptuvenai līnijai, kas visumā saskanēja ar Latvijas proklamēšanas aktā deklarātīvi apzīmēto līniju. Uz sasniegtās līnijas kaņaspēks arī apstājās, apsargājot atbrīvoto valsts teritoriju. 1920. gada 1. februārī pulksten 12 stājās spēkā pamiers ar Padomju Savienību. Pēc pamiera iestāšanās Latvijas armija palika pie sasniegtās valsts robežas līnijas sargu vietās līdz miera noslēgšanai ar Padomju Savienību 1920. gada 11. augustā.

Latvijas robežu ar Igauniju, pie kuņas pēc Ziemeļvidzemes atbrīvošanas bija iestājušies mierīgi apstākļi, apsargāja Armijas kuņas satiksmes pārvalde ar tai pakļautiem kuņavīriem, ar 1919. gada 1. septembri nodibinot gar Igaunijas robežu īpašus robežkontroles punktus Rūjienā, Strenčos, Gaujienā, Apē, Alūksnē un Ainažos. Kuņas satiksmes pārvaldes pakļautībā esošās rajonu, etapu un dzelzceļu mezglu komandantūras, ostu komandantūras un dzelzceļu militārā kontrole sekmēja uzdevuma izpildīšanu.

b. Robežsargu nodibināšana.

To valsts robežu apsardzībai, uz kuņām jau bija iestājušies miera apstākļi, 1919. gada rudenī valsts un armijas vadība izlēma nodibināt īpašu robežapsardzību, atbrīvojot no robežas apsargāšanas pienākumiem Armijas kuņas satiksmes pārvaldi, lai tā varētu pievērsties saviem tiešajiem uzdevumiem. Šai nolūkā 1919. gada 7. novembrī ar armijas virspavēlnieka pavēli nodibināja robežsargu priekšnieka posteni. Ieceltajam robežsargu priekšniekam uzdeva robežsargu formēšanu pēc apstiprinātiem statiem. Robežsargu priekšnieks tika pakļauts Armijas stāba priekšniekam. Viņa sēdekļi atradās Rīgā, Armijas stābā. Robežas apsargāšanas pienākumus robežsargu priekšnieks pārņēma 1919. gada 15. novembrī. Robežapsardzības pamatiedalījumi bija robežsargu rajoni, kuņi tālāk iedalījās distancēs un robežpunktos. Nodibinājās 3 rajoni: I Robežsargu rajons ar rajona priekšnieka sēdekli Valmierā, II Robežsargu rajons ar rajona priekšnieka sēdekli Jelgavā, III Robežsargu rajons ar rajona priekšnieka sēdekli Krustpilī.

Latvijas jūras robežas apsardzībai pie Armijas virspavēlnieka stāba pastāvēja Krastu apsardzības nodaļa. Pēc robežsargu saformēšanās šo nodaļu 1920. gada 8. martā pārskaitīja robežsargu sastāvā kā robežsargu krastu apsardzību, uzliekot tai par pienākumu apsargāt valsts jūras robežu no Ainažiem līdz Palangai. Robežsargu krastu apsardzību vēlāk pārdēvēja par IV Robežsargu krastu apsardzības rajonu.

Robežsargu rajonu formēšanai dienestā uzņēma brīvprātīgos no pilsoņiem, kas neatradās kuņas dienestā.

Robežsargu papildināšanai 1920. gada 2. novembrī robežsargu priekšnieka rīcībā pārgāja un III Robežsargu rajona sastāvā tika ieskaitīts 1. Latvijas strēlnieku (bijušais Troickas) pulks.

c. Robežsargu divīzija.

Nodibinātā un robežsargu priekšniekam pakļautā robežapsardzība dažādu apstākļu dēļ neapmierināja tai uzstādītās prasības valsts robežu apsargāšanā, kādēļ to nolēma

Robežsargi ierindā.

pārveidot par Robežsargu divīziju, attiecīgi papildinot un pārveidojot iekšējo iekārtu un apsardzības metodes. Robežsargu rajonus pārdēvēja par robežsargu pulkiem sekojoši:

— par Latvijas strēlnieku pulku — bij. III Robežsargu rajonu, uzdodot tam Latvijas-SPRS robežas apsardzību;

— par 2. Robežsargu pulku — bij. I Robežsargu rajonu, uzdodot tam Latvijas-Igaunijas robežas apsardzību;

— par 3. Robežsargu pulku — bij. II Robežsargu rajonu, uzdodot tam Latvijas-Lietuvas robežas apsardzību;

— par 4. Robežsargu pulku — bij. IV Robežsargu krastu apsardzības rajonu, uzdodot tam apsargāt valsts jūras robežu. Visi četri uzskaitītie pulki tika apvienoti Robežsargu divīzijā, par kuŗas komandieri iecēla bij. robežsargu priekšnieku. 1. pavēle Robežsargu divīzijai dota 1920. gada 8. novembrī, kāds datums arī uzskatāms par divīzijas darbības sākumu.

d. Robežpolicija.

1922. gada 2. februārī Ministru kabinets dažādu iemeslu dēļ nolēma izformēt Robežsargu divīziju un valsts robežu apsardzību nodot Iekšlietu ministrijai. Izvedot dzīvē šo Ministru kabineta lēmumu, Iekšlietu ministrijas Administratīvais departaments uzsāka robežapsardzības noorganizēšanu, radot šim nolūkam robežpoliciju, kuŗas dienestpersonas uz vietām tika pakļautas pierobežas apriņķu priekšniekiem, līdzīgi pārējiem vietējiem policijas darbiniekiem. Robežpolicijā bija sargu, uzraugu un kontrolieŗu amati. Robežpolicijas darbinieku amata tēŗps līdzinājās pārējās policijas tēŗpam, atšķiŗoties no tā vienīgi ar citādas (zaļas) krāsas ieŗuvēm. Robežapsardzības jautājumu kāŗtošanai pie Iekšlietu ministrijas Administratīvā departamenta atradās sevišķu uzdevumu ierēdnis robežapsardzības lietās. Robežpolicijas darbība pamatojās

Robežsargi ritenbraucēji.

sākumā uz Tautas padomes 1918. gada 5. decembrī izdotiem iekšējās apsardzības pagaidu noteikumiem, bet vēlāk — uz apsardzības ministra 1922. gadā izdotā un iekšlietu ministra robežsargu vajadzībām papildinātā reglamenta.

Dienesta praksē izrādījās par nepieciešamu robežpolicijas darbības pamatos likt jaunus un pilnīgākus dienesta noteikumus, kādēļ 1925. gada 29. oktobrī Ministru kabinets pieņēma noteikumus par valsts robežapsardzību, noteicot robežpolicistu tiesības un pienākumus un saskaņojot to dienestu ar pastāvošiem likumiem un noteikumiem, līdz ar to atceļot bij. Krievijas noteikumus par robežsargu dienestu, kuŗi līdz tam tika piemēroti. Robežpolicijas dienesta vadība uz vietām joprojām palika apriņķu priekšnieku un to palīgu pārziņā, bet darbības saskaņošanai un kopējai organizātorisku un saimniecisku jautājumu kārtīšanai visas robežpolicijas mērogā pie Iekšlietu ministrijas Administratīvā departamenta nodibināja Robežapsardzības nodaļu.

Robežpolicijas darbinieku skaits, darba metodes un apsardzības sistēma izrādījās tomēr nepietiekoši, lai pierobežā nodrošinātu nepieciešamo kārtību un šīs kārtības pārkāpējus pienācīgi apkarotu. Valsts dzīves atplaukums pēc kara un līdz ar to dažādu preču pieprasījums no vienas puses, bet neizlīdzinātie muitas tarifi un lielā preču cenu starpība dažādās valstīs no otras puses, deva iespēju uzplaukt plašai kontrabandas kustībai pierobežā. Kā kara laika mantojums valstī bija palikuši arī daudzi noziedznieki. Tie padarīja dzīvi nedrošu, bet no vajāšanas visērtāk centās izvairīties, ierodoties pierobežā un pārejot robežu uz kaimiņu valstīm.

No otras puses, robežpolicijas darbinieku atbildība par dienesta pārkāpumiem un noziegumiem pēc civīldienestā pastāvošās kārtības izrādījās par nepietiekošu, lai sastāva ziņā dažādajā robežpolicijā uzturētu disciplīnu un dienesta pienākumu apziņu vēlāmā augstumā.

e. Militarizētā robežapsardzība.

Lai robežpolicijā novērotos trūkumus turpmāk novērstu, valdība nolēma robežapsardzību pārorganizēt uz militāriem pamatiem. Šim nolūkam 1928. gada 24. aprīlī likumdošanas kārtībā pieņēma «Noteikumus par valsts robežu apsardzību», kuŗi noteica militarizētās robežapsardzības iekārtu un komplektēšanu no aktīvā dienesta un rezerves kaŗavīriem. Robežsargu atbildība par mazsvarīgiem dienesta pārkāpumiem tika paredzēta pēc kaŗa disciplīnas reglamenta noteikumiem, jo visi robežsargi skaitījās aktīvā kaŗa dienestā, bet atbildība par svarīgākiem dienesta pārkāpumiem un noziegumiem — pēc kaŗa sodu likumiem.

Militarizētā robežapsardzība palika gan Iekšlietu ministrijas pārziņā, bet visas robežapsardzības vadībai un pārraudzībai pie Iekšlietu ministrijas nodibināja Robežapsardzības stābu. Par robežapsardzības priekšnieku iecēla pulkvedi (tagad ģenerāli) Bolšteinu. Pulkvedis Bolšteins enerģiski ķērās pie militarizētās robežapsardzības izveidošanas. Uz SPRS robežas robežapsardzību izņēma no apriņķu priekšnieku pārziņas, ieceļot to vietā sevišķus robežapsardzības apgabalu priekšniekus no aktīvā kaŗa dienesta vai rezerves virsniekiem.

Tika izstrādāta jauna robežas apsardzības sistēma, izdotas robežsargu dienesta instrukcijas, kā arī iesākta robežsargu speciālā apmācība īpašos robežsarguursos. Pakāpeniski atbrīvojoties no nepiemērotā sastāva, dienestā no jauna sāka pieņemt tikai tos kareivjus un instruktorus, kas armijā labi bija pildījuši savus dienesta pienākumus, bija krietni cilvēki un veselības un garīgās attīstības ziņā atbilda robežsargu svarīgajam dienestam.

Lai radītu robežsargiem tādas dzīves apstākļus, kas neatbaida labus darbiniekus doties uz valsts robežām, robežapsardzības priekšnieks uzsāka plašu un plānveidīgu robežsargu dzīves apstākļu uzlabošanu. Sākās steidzīga robežsargu dienesta mītņu būve, pirmā kārtā vietās, kur novietošanas apstākļi vissliktāki. Lai robežsargi būtu apgādāti ar lētām un labām dzīves iztikai nepieciešamām precēm un nenonāktu atkarībā no vietējiem iedzīvotājiem, robežapsardzības rajonos ierīkoja robežsargu preču izdales punktus (robežsargu veikalus). Robežsargu mītnes apgādāja ar radioaparātiem, laikrakstiem un žurnāliem, sporta rīkiem un piederumiem, pie vienībām iekārtoja bibliotēkas, lai padarītu patīkamu brīvā laika pavadīšanu ar lietderīgu nodarbību pēc katra individuālajām interesēm. Sākās robežsargu mītņu apkārtnes izdaiļošanas darbi, ierīkojot puķu, košuma un augļu koku stādījumus.

Uzlabojot robežsargu dzīves apstākļus, tai pašā laikā katram robežsargam uzstādīja noteiktākas un neatlaidīgākas dienesta prasības tā darbības apjomā, uzdodot visu pakāpju priekšniekiem stingri kontrolēt pakļauto dienesta pienākumu izpildīšanu. Arī robežas līnijas uzturēšanai kārtībā tika pievērsta sevišķa vērība, iztīrot robežas joslu no krūmiem, zāles un citiem redzamību traucējošiem priekšmetiem. Labākai robežas līnijas pārredzamībai dienā, gar robežas līniju svarīgākos rajonos tika uzcelti izdevīgās vietās novērošanas torņi.

Visi šie minētie un daudzi citi iekārtošanas un organizācijas darbi jūtami pacēla robežapsardzības dienesta līmeni. Vairākkārt palielinājās aizturēto robežpārnācēju un robežpārgājēju skaits. Pieauga arī aizturētās kontrabandas daudzums, un vairākas ilgi pastāvējušas kontrabandistu organizācijas tiklab uz sauszemes, kā arī jūras robežām tika galīgi iznīcinātas, jo pazaudēja visus kontrabandā ieguldītos līdzekļus un bez tam

organizāciju dalībniekiem vēl nācās izciest ilgākus brīvības ierobežojuma sodus, kam parasti sekoja izraidīšana no pierobežas joslas.

Labas sekmes militarizētā robežapsardzība panāca arī pretvalstisko noziegumu apkaņošanā pierobežā, atklājot un nododot saukšanai pie atbildības daudzas spiegu organizācijas, spiegu un robežpārnācēju pabalstītājus un slēpējus.

f. Robežsargu brigāde un tās darbība.

Latvijas atdzimšana 1934. gada 15. maijā, kad mūsu Tautas Vadonis Valsts un Ministru Prezidents Kārlis Ulmanis, kopā ar armijas virspavēlnieku atbrīvošanas cīņās kara ministru ģenerāli Jāni Balodi, pavēra jaunus apvāršņus Latvijas valsts un latviešu tautas dzīvē, piešķīra arī robežapsardzības darbam citas iespējas un nozīmīgumu.

Lai vēl labāk un pilnīgāk izveidotu valsts robežu apsardzību, Ministru kabinets 1935. gada 26. martā pieņēma likumu par valsts robežu apsardzību (Lik. kr. 1935. g. 44.), ar kuŗu valsts robežu apsardzībai pie Iekšlietu ministrijas nodibināta atsevišķa kaŗaspēka vienība — Robežsargu brigāde, kuŗas augstākais vadonis, tāpat kā visu valsts bruņoto spēku, ir Valsts Prezidents.

Ar šo likumu par valsts robežu apsardzību izvesta pilnīga robežapsardzības militarizācija. Robežsargu brigādes kaŗavīri, apzīmējot viņu speciālo dienestu, nosaukti par robežsargiem, un uz tiem attiecas visi armijā pastāvošie likumi un noteikumi, izņemot gadījumus, kuŗos robežsargu dienesta īpatnību dēļ noteikts citādi. Robežsargu brigādes pārvaldībai pie Iekšlietu ministrijas pastāv Robežsargu brigādes komandieris ar brigādes stābu.

Reizē ar jaunā likuma spēkā stāšanos, Valsts Prezidents uz kara un iekšlietu ministru priekšlikumu par Robežsargu brigādes komandieri iecēla pulkvedi (tagad ģenerāli) Bolšteinu, līdzšinējo militarizētās robežapsardzības priekšnieku. Robežsargu brigāde sadalās bataljonos, rotās, vados un sardzēs, bet kur apstākļi atļauj, iedalījumu var arī vienkāršot, uzticot zināmu robežas apgabalu apsardzību atsevišķām robežsargu rotām.

Robežas apsardzības sekmēšanai valsts teritorija gar robežas līniju iedalās: robežas joslā (tās platumu nosaka attiecīgie robežlīgumi ar kaimiņu valstīm), divu kilometru pierobežas joslā un piecpadsmit kilometru pierobežas joslā, bet pie jūras robežas vēl jūras muitas joslā, kuŗas platumš divpadsmit jūras jūdzes. Divu un piecpadsmit kilometru joslu robežu nosaka iekšlietu ministrs. Katrā no minētajām joslām pastāv zināmi robežkārtības noteikumi, kuŗu izpildīšanu uzrauga robežsargi. Robežkārtības noteikumu pārkāpējus Robežsargu brigādes dienestpersonām tiesības sodīt administratīvā kārtā savas varas robežās.

Robežsargiem pierobežā vajadzības gadījumā jāizpilda arī policijas pienākumi. Piecpadsmit kilometru pierobežas joslā, bet vajadzības gadījumā arī ārpus tās, robežsargiem tiesība izdarīt kratīšanas, personu un mantu aizturēšanas. Bez tam robežsargiem, dienesta pienākumus izpildot, ir tiesība lietot ieročus, neatbildot par sekām, pret uzbrucējiem, bēgošiem kontrabandistiem, robežpārgājējiem, satiksmes noteikumus pārkāpjošiem lidotājiem, sauszemes un ūdens satiksmes līdzekļiem, kas uz robežsargu pieprasījumu neapstājas vai nepakļaujas pārbaudei.

Robežsargu brigādei ar likumu uzlikts par pienākumu apsargāt valsts robežu un robežzīmes, gādājot par to neaizkaramību, apkaŗot nelegālu robežpāreju un kontrabandu,

Agrāk un . . .

Šeit kādreiz bija spiesti mītināties robežsargi, kamēr nebija uzceltas savas mītnes.

. . . tagad.

Robežsargu sardzes un ģimeņu (pa kreisi) ēka.

raudzīties par kārtību un apkarot noziedzību pierobežā, kā arī veikt citus ar likumiem vai valdības rīkojumiem uzliktus pienākumus.

Uzskaitīto pienākumu izpildīšana ir Robežsargu brigādes kaŗavīru galvenais uzdevums, ko tie veic vispirmā kārtā. Atlikušo un bieži vien daļu no atpūtai paredzētā laika robežsargi izlieto dienesta mītnu un sabiedrisko ēku celšanai, to iekārtojuma pagatavošanai un apkārtnes izdaļošanai, kā arī valstiski-kultūrālam darbam pierobežā.

4. Robežsargu celtnieciskais un valstiski-kultūrālais darbs pierobežā.

Robežsargu brigāde savu dienesta mītnu celtniecību ļoti intensīvi izvedusi visā savā pastāvēšanas laikā. Darba nolūks, pirmkārt, ar budžetā atvēlētiem būvniecības līdzekļiem, ieguldot pašu robežsargu darba spēku, uzcelt vismaz trīs reizes vairāk dienesta mītnu, nekā būtu iespējams, ja mītnu celšanu nāktos izdot uzņēmējiem parastā kārtībā. Tādā veidā Robežsargu brigādei iespējams īsākā laikā un ar mazāk līdzekļiem tikt pie labām mītnēm, kas tik nepieciešamas novietojumam un kārtīgai dienesta pildīšanai. Pēdējos gados celtās mītnes iedalītas pēc uzlabota plāna un satur ērtas dienesta, kopdzīves un atpūtas telpas ar visām labierīcībām, sevišķu telpu samirkušo drēbju un apavu žāvēšanai, kas robežsargu dienestā sevišķi no svara. Daļu iespējamo būvmateriālu, kā jumtu kārniņus, kaļķus, robežsargi pagatavo uz vietas, kādējādi būves izmaksā palētinās un atkrīt arī daudzos gadījumos tālais šo materiālu transports. Bez tam šāda rīcība arī propagandē vietējo lauksaimnieku starpā lētu un izturīgu būvveidu un dod tiem iespēju novērot pareizos darba paņēmienus būvmateriālu pagatavošanā un būvju celšanā.

Savu dienesta mītnu iekšējam iekārtojuma vajadzīgās mēbeles robežsargu vienības pagatavo pašu spēkiem, arī šinī ziņā panākot vajadzīgo mītnu iekārtojumu ar mazākiem izdevumiem, kā arī rādot labu pašdarbības piemēru.

Ja robežsargu mītnu apkārtne nav iespējams novietoties robežsargu ģimeņu locekļiem dzīvokļu trūkuma dēļ, tad šādās vietās robežsargi ķeŗas pie ģimeņu māju izbūves tāpat saimnieciskā kārtā. Tāpat pie robežsargu mītnēm tiek celtas nepieciešamās saimniecības ēkas.

Tajos pierobežas punktos, kur sabiedriskā un kultūrālā dzīve nevar attīstīties piemērotu sanāksmju telpu trūkuma dēļ, robežsargi, augstākās vadības ierosināti un atbalstīti, uzcēluši un ceļ vēl tautas namus, lai tie kalpotu apkārtnes vajadzībām. Šādus tautas namus robežsargi uzcēluši Krivandā, Goliševā, Šķaunē un Kacēnos; bet Indrā norit tautas nama būvdarbi, un tas nāks gatavs 1940. gadā, ja darbos neradīsies šķēršļi.

Robežsargi pierobežā kā dienesta kārtā, tā privātā dzīve atrodas sakaros ar vietējiem iedzīvotājiem, redz viņu dzīvi un darbu un novēro to vajadzības. Šie novērojumi pamudinājuši robežsargu vadību un caur to arī katru robežsargu nepalikt vienaldzīga vērotāja lomā, bet apzinīgi ietekmēt savas apkārtnes pierobežas iedzīvotājus, lai viņu dzīves veids, darbs, darba paņēmieni veidotos un noritētu tādā garā, kā tas vajadzīgs valsts kultūrālam un saimnieciskam uzplaukumam, kā arī attālāko, dažādu apstākļu dēļ savā attīstībā atpalikušo, pierobežas novadu tuvināšanai ātrākiem soļiem pārējiem valsts apvidiem. Robežsargu neatlaidīgais darbs savas apkārtnes labvēlīgai ietekmēšanai sāks jau militarizētās robežapsardzības laikā — ar 1928. gadu; bet vispilnīgāk un plānveidīgāk tas izpaudies pēc vēsturiskā 1934. gada 15. maija, kad krita visi šķēršļi, kas kavēja valsts

Robežsargu sardzes dienesta telpas.

Sardzes guļamtelpas.

uzplaukumu un līdz ar to arī robežsargu darbu. Ar valsts atdzimšanu radās jauns darba prieks ne vien darba darītājos, bet arī darba sekotājos. Zūdot šķiru naidam un savstarpējai neuzticībai, arī pierobežas novadi kļuva gaišāki domās un uzņēmīgāki darbos.

Robežsargu valstiski-kultūrālā darba sākumā pirmie soļi izpaudās kontakta uzņemšanā ar savas apkārtnes iedzīvotājiem. Valsts svētku, Līgosvētku un citu atzīmējamu notikumu gadījumos robežsargi, izrotājot savas mītnes, dedzinot sārtus, ugunojot un atveidojot citas senās tradīcijas, uzskatāmības ceļā saistīja pierobežas iedzīvotāju interesi, pamazām pulcinot tos ap sevi. Šādos gadījumos sanākušiem paskaidrota svētku vai atzīmējamā notikuma nozīme un noturētas uzrunas valstiski-patriotiskā garā. Ar katru gadu kuplāks kļuvis to pierobežas iedzīvotāju skaits, kas pulcējās ap robežsargiem, dodot iespēju rīkot lielākus sarīkojumus ar vērtīgiem priekšlasījumiem, piemērotiem priekšnesumiem. Sarīkojumu un sanāksmju iespējamību veicina robežsargu uzceltie tautas nami ar šim nolūkam piemērotajām telpām.

Lai pierobežas iedzīvotāji pareizi izprastu valdības darbību, būtu informēti par notikumiem mūsu valstī un ārzemēs un neuzsūktu dažādu elementu ļaunprātīgi izlaistas baumas un notikumu tendenciōzus apgaismojumus, robežsargu virsnieki priekšniecības uzdevumā sarīko laikrakstu lasīšanu un paskaidrošanu vietējiem iedzīvotājiem. Tā izrādījusies ļoti vēlama pareizai notikumu apgaismošanai un izpratnei pierobežā.

Ierosinās priekšzīmes padziļināšanai, ko robežsargi rāda, izbūvējot savas mītnes, glīti iekārtojot un uzturot to iekšieni un izdaiļojot apkārtni augļu un košuma kokiem un krūmiem, robežsargi ar Valsts Prezidenta materiālu atbalstu iegādājušies un arī no savām koku skolām izsnieguši vietējiem iedzīvotājiem par brīvu daudz augļu koku un krūmu, iedēstot vairāk kā 200 pierobežas saimniecībās augļu dārzus, lai ieinteresētu arī pārējos tādu ierīkošanā. Dārzu stādījumi izdarīti kārtējās mežu dienās, lai tādējādi pasākumu padarītu nozīmīgāku.

Ēku būvju lietās, bez uzskatāmā piemēra, ko rāda ar savu mītņu būvniecību, robežsargi propagandē vietējiem iedzīvotājiem glītu un vajadzībai piemērotu ēku būvi, palīdzot ar padomiem būvju lietās savā apkārtnē. Lai dzīvojamo ēku iekšējā kārtība un tīrība pildītu nepieciešamās higiēnas prasības, tāpat lai saimnieces no pašu ražotiem produktiem prastu pagatavot veselīgus, garšīgus un barojošus ēdienus, robežsargi vairākās vietās pierobežā sarīkojuši mājturības, higiēnas un augļu pārstrādāšanas kursus. Tāpat sarīkoti dažādi lauksaimnieciska rakstura priekšlasījumi un padomu došana kopā ar saimniecību apskati, pieaicinot agronomiskus darbiniekus.

Kur vien iespējams, robežsargi propagandē praktiskus un racionālus zemes apstrādāšanas, ražas novākšanas un citu lauksaimniecības darbu paņēmienus. Iegādātas un novietotas pierobežā celmu un akmeņu laužamās ierīces, kuņu demonstrēšanai sarīkoti paraugdarbi. Ierīces dod arī pierobežas lauksaimnieku lietošanā. Lai veicinātu zālāju ierīkošanu pļavām un ganībām, robežsargi vairākās vietās ierīkojuši zālāju parauglaucīņus un zāļu sēklu audzēšanu, lai parādītu iedzīvotājiem, ka arī ar maziem līdzekļiem pie labas gribas iespējams ierīkot labus zālājus, pašam izaudzējot zāļu sēklas, kas citādi sastāda lielāko izdevumu posteni.

Robežsargu valstiski-kultūrālais darbs un cenšanās labvēlīgi ietekmēt visas dzīves nozares savā apkārtnē nav palicis bez atbalss. Tam radušies sekotāji, un pierobežā jau daudz kas mainījies un pārveidojies tādā garā, kā tas nepieciešams dzīves uzplaukumam un labklājībai.

Robežsargu brigāde ievadīto valstiski-kultūrālo darbu neatlaidīgi turpina, uzskatot par savu pienākumu, līdztekus valsts robežu sargāšanai, arī tādas valsts robežas radīšanu, kas būtu saskatāma arī bez robežas zīmēm un dabiski norobežotos no ārienes nevēlamām ietekmēm, nepārprotami liecinot, ka te ir Latvijas valsts, kur tauta, nesatricināmā uzticībā sekodama savam Vadonim, veic lielus un paliekošus darbus.

AIZSARGI

1. Aizsargu organizācija Neatkarības karā.

Latvijas aizsargu organizācijas sākums cieši saistās ar Latvijas valsts tapšanas un valsts atbrīvošanas pirmajām dienām. Drīz pēc neatkarīgas Latvijas valsts proklamēšanas, valsts teritorijas lielākā daļa nonāca svešas varas rokās. Lai atbrīvotu mūsu zemi, latvju kaņavīri, gan nedaudzi skaitā, bet varoņu gara apdvesti un vadīti no vīriem, kam tēvzemes mīlestība bija likums, uzsāka cīņu ar daudzkārt stiprākiem ienaidniekiem. Šī tēvzemes mīlestība arī bija tas spēks, kas palīdzēja mūsu pirmajiem valstsvīriem un mūsu armijai sekmīgi nobeigt Latvijas atbrīvošanu.

Līdz ar pirmajām sekmēm frontē, radās nepieciešamība atbrīvotos novados nodibināt drošību un kārtību. Šim nolūkam bija vajadzīgi uzticami cilvēki, kas apsargātu dzelzceļus un tiltus, kas nāktu talkā policijai, gūstot noziedzniekus, un gādātu par drošību armijas aizmugurē. Lai nebūtu jāsamazina cīnītāju skaits frontē, atstājot daļu kaņaspēka aizmugures komandantūrās, toreizējais laviešu spēku pavēlnieks, tagadējais kaņas ministrs ģenerālis Jānis Balodis kārtības uzturēšanu aizmugurē ieteica atstāt to pilsoņu rokās, kas sava vecuma vai fizisku trūkumu dēļ nebija spējīgi cīnīties aktīvās armijas rindās.

Vadīdamies no uzskata, ka pašiem pilsoņiem ir jāpalīdz administratīvām iestādēm uzturēt mieru un kārtību frontes aizmugurē, mūsu pirmais ministru prezidents Kārlis Ulmanis 1919. gada 20. martā nodibināja aizsargu organizāciju, izdodot noteikumus par aizsargu nodaļām. Noteikumus līdzparakstīja toreizējais iekšlietu ministrs Dr. M. Valters, un saskaņā ar šiem noteikumiem pagastos bija jāorganizē aizsargi kļaušu kārtā. Kļaušas bija jāpilda visiem lauku iedzīvotājiem — līdz 18 gadu veciem jaunekļiem un vecākiem vīriem, kas bija pārsnieguši 60 gadus, jo visiem pārējiem bija jāstājas armijas rindās cīņās pret ārējo ienaidnieku. Ieročus aizsargiem izsniedza policijas iestādes. Izsniegtie ieroči — kaņas šautenes vai medību bises — parasti bija gandrīz nelietojamā stāvoklī, un bieži vien trūka arī šo ieroču, tā kā aizsargiem, pildot savus pienākumus, nācās izpalīdzēties ar nūjām vai kādu citu sitamo vai duramo rīku.

Ar gandarījumu jāatzīmē, ka neraugoties uz kļaušu smagumu, pilsoņi šo pienākumu ir pildījuši apzinīgi, un kļaušu nepildītāju skaits nevienā apriņķī nav pārsniedzis 2%. Tas norāda, ka pilsoņi bija pareizi izpratuši miera un kārtības lielo nozīmi, un pateicoties šai pilsoņu lielai atsaucībai, lauku policijas kārtībniekiem arī izdevās vest sekmīgi cīņu ar noziedzniekiem un uzturēt vajadzīgo mieru un kārtību zemes iekšienē. Tādā kārtā aizsargi ar savu aktīvu līdzdalību kārtības uzturēšanā atvieglāja valdībai viņas uzdevumu veikšanu un lielā mērā sekmēja armijas cīņas frontē, jo deva iespēju visiem ieročus nest spējīgiem vīriešiem cīnīties aktīvās armijas rindās.

Sākumā aizsargiem nebija formas tērpa. Dažos apriņķos tie valkāja rokas saites valsts karoga krāsās.

Pirmās atšķirības zīmes bija metāla cepures nozīmes — kokardes, kuņas aizsargi nēsāja pie privātas cepures, veicot dienesta pienākumus.

Vēlāk apstiprināja arī pirmo formas cepuri un zīmotnes ar zeltītu ozola lapu. No tā laika ozola lapa pastāv kā Latvijas aizsargu organizācijas spēka un stipruma simbols, un tā vēl tagad tiek nēsāta uz zīmotnēm.

Aizsargu formas tērps šuvumā un krāsā arvienu bijis pielīdzināts armijas formas tērptam, lai vajadzības gadījumā aizsargi viegli varētu iekļauties armijā.

Blakus aktīvai armijai aizsargi ir piedalījušies cīņās arī tieši frontē, ja vien stāvokļa nopietnība to prasījusi. Kā viena no visnopietnākām kaujām, ko izcīnījuši aizsargi, ir minama kauja pie Biržu mācītāja muižas 1919. gada 17. oktobrī. Šo kauju ir izcīnījusi no vietējiem iedzīvotājiem saformēta, apmēram 25 vīru stipra aizsargu komanda. Toreizējais aizsargu komandas priekšnieks savu kaŗaspēku raksturo šādi:

«Savāds bija šis jaunais kaŗaspēks. Vecuma ziņā tur bija 16 gadu veci zēni un vīri ap 60 gadiem. Tie nebija ar apmācībām un disciplīnu sakausēti vienā kaujas vienībā, bet šo trūkumu atsvēra tas, ka šie vīri ar savām maizes kulītēm bija brīvprātīgi ieradušies uz cīņu un viņus apgaroja drošsirdība un pienākuma apziņa. Nesamulsināja viņus arī tas, ka ienākušās ziņas par pretinieku norādīja uz tā skaitlisko pārsvaru un teicamo apbruņojumu.»

Pēc aculiecinieku nostāstiem kauja norisinājusies šādi: 17. oktobrī laikā no pulkst. 10 līdz 11 aizsargu komanda ieņēma jau iepriekš izmeklēto pozīciju aiz Biržu mācītāja muižas, šķērsām Biržu - Viesītes lielceļam. Šajā vietā šķērsām lielceļam bija izrakts kanālis un izraktās zemes izsviestas uz kanāļa krasta, mācītāja muižas pusē. Šis zemes valnis noderēja komandas segtai novietošanai. Komanda ieņēma pozīciju abās pusēs lielceļam aiz zemes vaļņa, izsūtot uz labo un kreiso pusi flanku apsardzību. Mūsu pozīcijai priekšā atradās gar abām pusēm lielceļam klajš tīrums, ko priekšā un no kreisās puses iežogojā mežs, bet no labās — muižas ganību krūmi. Klajums mūsu frontē un abos sānos izplētās puskilometra tālumā.

Izsūtītie izlūki pastāvīgi ziņoja par ienaidnieka virzīšanos uz priekšu. Beidzamās un visnoteiktākās ziņas par ienaidnieku pienāca apmēram pulkst. 13,30. Pēc šīm ziņām, ienaidnieks braucot šķūts zirgos, bezrūpīgi dziedādams; vairāk kā puskilometru kolonnas priekšā jānot viens virsnieks — ienaidnieka komandieris un divi kareivji. Šķūtnieku rindas beigās vedot lielgabalu, bet ložmetēji atrodies šķūtnieku vezumos. No šī ziņojuma bija redzams, ka tai brīdī, kad ienaidnieka virsnieks ar pavadoņiem sasniegs mūsu pozīciju, pārējie tā spēki vēl atradīsies mežā. Ņemot vērā šo apstākli, tika nolemts ienaidnieka virsnieku un tā pavadoņus pielaist klāt pie mūsu pozīcijas un saņemt gūstā, neatklājot uguni, lai ienaidnieka galvenie spēki netiktu brīdināti un jau mežā nenostātos kaujas kārtībā, jo labi apbruņoto un par mums daudz stiprāko ienaidnieku bija izredzes sakaut tad, ja ar negaidītu uzbrukumu izdosies sacelt viņā apjukumu. Tāpēc arī tika dots rīkojums uguni bez sevišķas pavēles neatklāt.

Ap pulkst. 14 no meža izjāja 3 ienaidnieka jātnieki un tuvojās mūsu pozīcijai. Šo jātnieku sagūstīšana norisinājās pēc iepriekš izstrādātā plāna, bez neviena šāviena. Gūstekņu atbrūnošana un īsa nopratināšana vilkāš tikai dažas minūtes.

Tikko gūstekņi bija nosūtīti tālāk uz aizmuguri, no meža parādījās arī pirmie pajūgi ar ienaidnieka kaŗaspēku. Viens no beidzamajiem no meža izbrauca lielgabals. Tajā laikā kolonnas galva atradās no mums apmēram 100 m. Šai brīdī aizsargi atklāja uguni, un ienaidnieka kaŗavīri saklupa lielceļa grāvjos, kas bija stateniski pret mūsu pozīciju.

Aizsargu parāde 20 gadu svētkos Rīgā 1939. gadā.

Aizsargi turpināja šaut, un ienaidnieks sāka bēgt atpakaļ, nemaz neatbildēdams ar uguni. Tas aizsargus vēl vairāk iedrošināja, un tie, lai labāk saredzētu mērķi, piecēlās kājās. Pa to laiku ienaidnieks vai nu tūruma grāvjos, vai arī meža malā bija uzstādījis ložmetējus un atklāja uguni, arī viņa lielgabals sāka šaut; bet mūsu aizsargu labi tēmētā uguns piespieda ienaidnieku pārtraukt šaušanu un atkāpties. Aizsargiem kaujā nebija ne kritušo, ne ievainoto. Ienaidnieks bij atstājis kaujas laukā 3 kritušos un 2 ievainotos. Aizsargu rokās krita 6 ložmetēji, 1 lielgabals, daudz šauteņu un citi dažādi kara materiāli. No visa iepriekš minētā redzams, ka aizsargu organizācijas darbs jau no pašiem tās pirmsākumiem ir gājis roku rokā cieši savijies ar tās vecākās māsas — armijas darbu un uzdevumiem.

2. Aizsargu organizācijas izveidošanās miera laikā.

Kad karš bija beidzies un latvju zeme atbrīvota no ienaidnieku spēkiem, pacēlās jautājums, vai aizsargi kā bruņoti sargi arī miera laikā būtu paturami. Daži domāja, ka pietiekot ar armiju un policiju, — vai tad nu vēl arājam esot jānēsā kara ieroči? Pati dzīve tomēr rādīja pretējo: ilgstošais karš, dažādas armijas, kas kara laikā bija pārstaigājušas mūsu zemi, bija pametušas savus atkritumus — sliktākos cilvēkus, kas vairs nedomāja atgriezties godīgā darbā. Pieraduši kara laikā un kara apstākļos laupīt un dzīvot no citu sūri grūti uzkrātā, viņi turpināja to pašu arī pēc kara, darbodamies gan atsevišķās bandās, kas slēpās mežos, gan arī savrup — kā laupītāji un zagļi.

Katrā lauku pagastā kā algoti drošības sargi bija tikai viens vai divi policijas kārtībnieki, kam nebija pa spēkam bez aizsargu palīdzības tikt galā ar ļaunajiem cilvēkiem un ļaunajām parādībām.

Valsts vadība pareizi saprata, ka bez aizsargiem lauku sētās ne drošības, ne drošības sajūtas nebūs.

1921. gada 4. jūnijā Iekšlietu ministrija, kurai piekrita aizsargu lietu kārtošana, izdeva noteikumus, ka aizsargu nodaļas lauku pagastos atstājamas arī turpmāk un ka aizsargu organizācija pārkārtojama, un proti tā, ka tanī varētu iestāties brīvprātīgi.

Brīvprātīgās iestāšanās noteikumos bija paredzēts, ka aizsargu organizācijā var tikt uzņemti visi Latvijas valstiski domājošie pilsoņi, kurus tiesa nav sodījusi. Pāreja uz brīvprātīgas iestāšanās pamatiem notika pakāpeniski, un tai piekrita tālejoša un svarīga nozīme aizsargu organizācijas turpmākās gaitās. Kā pirmie aizsargu rindās stājās atvaļinātie kaņavīri, bijušie atbrīvošanas cīņu dalībnieki ar rezerves virsniekiem priekšgalā. Tie bija dedzīgi nacionālās domas domātāji, un organizācijas dalībniekos radās noteikti uzskati par pašu organizāciju un viņas mērķiem. Atvaļinātie kaņavīri vispirms ievērojami pacēla aizsargu organizācijas militāro nozīmi. Aizsargu nodaļās pagastos sāka noturēt militārās apmācības. Šādā kārtā brīvprātīgā aizsargu organizācija kļuva par palīgu armijai pilsoņu militārā sagatavošanā un audzināšanā. Mācību sekmīgākai veikšanai aizsargu nodaļas, kas aptveŗ vienu pagastu, pēc armijas parauga iedalīja vadus un pēdējos — grupās; bet vadus, kas parasti aptvēra vienu nodaļu, savukārt apvienoja rotās, un rotas — bataljonos. Nedaudz vēlāk noorganizēja aizsargu pulkus pēc apriņķiem.

Apmācībās un dienesta pienākumus veicot, aizsargos ieviesās militārā disciplīna. Līdz ar militāro iekārtu, militāro disciplīnu un militārām paražām aizsargu organizācijā uz visiem laikiem nostiprinājās arī kareiviskais gars un tie ideāli, kas brīvības cīnītājus bija vadījuši kauju laukos. Šis gars un ideālisms kļuva arī par ceļa rādītāju aizsargu jaunākai paaudzei, kas pati brīvības cīņās nebija piedalījusies. Tādējādi aizsargi kļuva par tiltu starp armiju un tautu.

Dažādus pārbaudījumus un traucējumus aizsargu darbā tomēr vēl ienesa politiskās partijas. Tās visādiem līdzekļiem centās panākt, lai aizsargu organizācija kalpotu vienai vai otrai partijai un sekmētu tās mērķu sasniegšanu. Lai vairāk vai mazāk nospraustu līniju, pa kādu aizsargu organizācijai jāiet tālāk, 1923. gadā sanāca aizsargu kongress. Tā kā aizsargu lielais vairums bija mūsu neatkarības cīņu dalībnieki, kuŗiem bija svēti Latvijas tapšanas laika tautas vienības ideāli, tad arī dabiski izvirzījās uzskats, ka aizsargu organizācijā var uzņemt ikvienu pilsoni, kas stāv par nacionālās valsts izbūvi. Ar šo lēmumu aizsargi bija kategoriski norobežojušies no politiskām partijām, kas sagādāja tiem daudzus grūtus brīžus. Taču aizsargi, skaitīdami savās rindās daudzus neatkarības cīņu dalībniekus, palika vienoti un uzticīgi iekārotajam mērķim — Latvijas valstij un tās labklājības stādīšanai pāri partiju pašlabumam.

Aizsargu darbā, bet it sevišķi militāro apmācību noorganizēšanā un izvešanā, sākumā rādīja lielas grūtības ieroču trūkums. Vienīgi 1928. gadā, pateicoties Kaŗa ministrijas laipnai pretimnācībai, ieroču jautājumu izdevās nokārtot labvēlīgi, tā kā ikviens aizsargs saņēma labu kaŗa šauteni, un līdz ar to militārās apmācības varēja ievirzīties normālākā gultnē.

Ar 1925. gadu lauku pagastos pie aizsargu nodaļām sāka dibināt aizsardžu pulciņus. Aizsardžu pirmais uzdevums bija atbalstīt aizsargu darbu kultūrālā, saimnieciskā un sanitārā laukā. Bija jānāk talkā līdzekļu vākšanā — visparastāk dažādu kultūrālu sarīkojumu ceļā, nometnēs jāveic saimniecības darbi, kā arī jāgatavojas sanitāram dienestam kaŗa laikā.

Ja sākumā aizsardžu darba nozīmei un vajadzībai vēl neticēja — ļoti daudziem likās, ka sievietes piesaistīšana valsts aizsardzības darbam ir kas neparasts, — tad tagad aizsardzes ir ieguvušas sabiedrības pilnīgu uzticību un atsaucību. Aizsardžu darbs un uzdevumi kopējo uzdevumu veikšanā ir kļuvuši ne mazāk svarīgi kā aizsargu.

Aizsardžu skaits ar katru gadu pieaug, kas norāda, ka lauku sētas kopējas iet līdzās saviem aizsargiem ne vien savas zemes kopšanā, bet arī savas zemes sargāšanā.

Bez aizsardžu pulciņiem pie aizsargu nodaļām pastāv arī sporta pulciņi. Aizsargu sporta pulciņos ir pulcējušies daudzi tūkstoši jauniešu, kas savus vaļas brīžus pavada veselīgās sporta spēlēs un rotaļās, lai tādējādi augtu vingri un stipri savas zemes sargi.

Sākumā lauku apstākļos likās neparastas arī sporta nodarbības. Šeit aizsargu vienību vadītājiem ir nācies daudzus pārliecināt, ka ārpus fiziskā darba ir vajadzīgi ķermeņa vispusīgi vingrinājumi, — tikai tad augums samērīgi attīstīsies un jaunatne augs miesās un garā vesela. Arī šīs grūtības ir pārvarētas, un sākot ar 1932. gadu pie aizsargu nodaļām ir sistematiski noorganizēti sporta pulciņi. Ne dziļānās pēc rekordi, bet tautas fiziskā attīstība ir aizsargu sporta īstais saturs. Sporta kustība caur aizsargu sporta pulciņiem tagad ievadīta tautā, ko liecina aizsargu sportistu lielais skaits un tā straujais pieaugums.

1925. gadā notika lielāki pārkārtojumi arī aizsargu organizācijas pārvaldē. Sākumā aizsargi skaitījās pie Iekšlietu ministrijas Administratīvā departamenta, un visus jautājumus zīmējoties uz aizsargu organizāciju kārtoja šī departamenta direktors. Kamēr aizsargu skaits nebija liels, šāda kārtība bija iespējama.

Aizsargu organizācija tomēr ātri auga plašumā, un jau 1925. gadā aizsargu darbs bija kļuvis tik plašs un ietvēra sevī ne tikai kārtības uzturēšanas jautājumus, bet te bija nākusi klāt arī militārā apmācība un kultūralais darbs, tā kā aizsargus ietilpināt Iekšlietu ministrijas Administratīvā departamentā vairs nebija iespējams. Šai gadā tad arī tika dibināta aizsargiem atsevišķa centrālā pārvalde — Aizsargu stābs. Visu aizsargu darbu kārtošanai iecēla aizsargu priekšnieku, kuŗam kā palīgorganu pakļāva Aizsargu stābu. Par pirmo aizsargu priekšnieku 1925. gada 17. februārī iecēla pulkvedi Bolšteinu. 1930. gada 20. augustā par aizsargu priekšnieku iecēla ģenerāli (toreiz pulkvedi-leitnantu) Praulu, kuŗš aizsargu organizācijas priekšgalā atrodas līdz šim laikam.

Aizsargi sakarnieki lauka mācībās.

3. Aizsargu organizācijas stāvoklis pēc 1934. gada.

Ar 15. maija pārvērtībām, kuŗu līdzgaitnieki bija arī aizsargi, pašķīrās ceļš daudz vieglākam darbam. Aizsargu centieni ieguva daudz lielāku atbalstu — tiklab no valsts varas, kā sabiedrības puses. Bet jaunais laiks no aizsargiem un aizsardzēm prasīja arī daudz plašākus pienākumus — jaunā laika un tā gara nešanu un nostiprināšanu savā apkārtnē un plašākā sabiedrībā, ko aizsargi un aizsardzes arī godam veic.

Ar 1936. gada 17. jūnija likumu tiek nostiprināts aizsargu organizācijas tiesiskais stāvoklis un par tās augstāko vadoni top Valsts Prezidents. Ar to ir piepildījusies aizsargu saimes sena un dedzīga vēlēšanās — redzēt savu rindu priekšgalā to Latvijas vēstures lielāko vīru, kas aizsargu organizāciju ne tikai dibinājis, bet ar kuŗa idejām aizsargu saimes locekļi pagastos nešķirami saauguši arī kā zemnieki.

Uz 1936. gada 17. jūnijā izdotā likuma pamata 1938. gada 19. martā izdoti noteikumi par aizsargu organizācijas iekārtu un aizsargu pienākumiem, tiesībām un apmācību. Kā šie noteikumi rāda, aizsargu darbam nekad nav bijis savtīgu mērķu un tādu nebūs arī uz priekšu; bet visur ietverta viena doma, tā ir kalpošana savai tautai un valstij.

Ar likuma un noteikumu izdošanu aizsargu organizācijai likts stingrs un noteikts likumīgs pamats, uz kuŗa balstoties, tā var netraucēti strādāt un visus spēkus ziedot valsts drošības stiprināšanai.

4. Aizsargu kultūralais darbs.

Ar inteliģences sabiedriskās daļas ieplūšanu aizsargu rindās, ar aizsardžu un sporta pulciņu nodibināšanu, aizsargu nodaļas pagastos kļuva par spēcīgām sabiedriski-kultūralās dzīves kopējām. Daudzie aizsargu sarīkojumi nenotiek vienīgi līdzekļu iegūšanas nolūkā. Vai tās būtu valsts svētku svinības, teātra izrādes, koncerti, sporta priekšnesumi, referātu vakari, vakarēšanas — it visur vērojama sekmīga cenšanās celt tiklab priekšnesumu kvalitāti, kā sarīkojumu saturu. Sevišķi pēc 1934. gada 15. maija aizsargu vienības kļuvušas sabiedriski ļoti aktīvas. Aizsargi ik gadus sarīkojuši ļoti daudz vērtīgu priekšlasījumu, teātra izrāžu, kuŗu un orķestru koncertus. Aizsargi uzcēluši daudz piemiņas zīmju brīvības cīņu varoņiem, kas vienmēr pauž tautai atbrīvošanas laika varoņu garu.

Bez tam aizsargi sekmīgi pārvalda ap 100 aizsargu namu, kas kalpo ne tikai aizsargu organizācijai vien, bet kā durvis ir atvērtas visām sabiedriskām vajadzībām.

Aizsargi, kuŗiem uzticēti ieroči valsts drošības sargāšanai, ir izpratuši, ka blakus militārām apmācībām tikpat svarīga ir arī militāri-valstiska audzināšana. Izejot no tā, aizsargu kultūralā darba mērķis ir audzināt tautā nacionālu militāru garu, kam vienmēr svarīga nozīme valsts dzīvē un darbā, bet jo sevišķi valsts un tautas grūtos parbaudījumu brīžos.

5. Aizsargu militārā apmācība.

Pēc 1934. gada 15. maija aizsargu militārā apmācība ir guvusi jaunu ierosmi, un tā var notikt netraucēti, kas jo ievērojamā mērā ceļ šī darba sekmīgumu. Aizsargu militārās apmācības, sākot ar 1934. gada 15. maiju, veic pēc īpašas, armijas komandieŗa apstiprinātas programmas, kas atbilst rezervistu apmācības programai, aktīvās armijas virsnieku un instruktoru vadībā. Sakarā ar to aizsargi uzskatāmi kā labi sagatavoti armijas rezervisti. Sakarā ar pēdējā laika straujo tehnikas progresu, arī kaŗa mākslā ir radušās jaunas atziņas un jauni paņēmiēni. Blakus kājnieku ieroču šķirai, pēdējā laikā visu valstu bruņotos spēkos redzamu vietu ieņēm dažādas kustīgas un tehniskas ieroču šķiras — riteņbraucēji, motorizētas vienības un aviācija. Ņēmot to vērā, aizsargu organizācijā, vēloties pēc iespējas stiprināt valsts bruņotos spēkus, blakus kājniekiem un jātniekiem tiek organizētas riteņbraucēju un motorizētas vienības, kā arī aviācija. Tas padara aizsargu apmācības darbu grūtāku un sarežģītāku. Lai šādos apstākļos varētu sekmīgi veikt militārās apmācības darbu, aizsargu pulkos rodas nepieciešamība, aizsargu militārās apmācības darbu vadīšanai, pēc pastāvīgas aktīvās armijas virsnieku līdzdalības. Ņēmot to vērā, Ministru kabinets 1937. gada 14. aprīlī nolēma par aizsargu pulku komandieŗu palīgiem iecelt aktīvās armijas virsniekus, kuŗu rokās tad būtu koncentrēta aizsargu militārā apmācība pulkos. Zemākā aizsargu komandējošā sastāva sagatavošanai ik gadus pie armijas pulkiem rīkoti divi nedēļas ilgi komandieŗu un grupu komandieŗu kursi. Šos kursus ir beiguši visi aizsargu komandieŗi un grupu komandieŗi, pie kam pēc zināma laika tiem jāapmeklē kursi no jauna, lai atsvaigotu iegūtās zināšanas un piesavinātos jaunākās kaŗa mākslas atziņas.

Pēdējos gados aizsargu militāro apmācība sasniegumi bija tādā mērā uzlabojušies, ka armijas vadība atrada par iespējamu aizsargu militāro apmācību programu saīsināt. Aizsargu militārās apmācībās galvenā vērība tiek veltīta taktiskām apmācībām un strēlniecībai.

Lai aizsargi jo labāk būtu pazīstami ar armijas darbu un apmācības sasniegumiem un vajadzības gadījumā varētu labāk iekļauties armijā, aizsargi vairākkārt ar sekmēm ir ņēmuši dalību armijas manevros. Bez taktiskām un šaušanas apmācībām aizsargu organizācijā pēdējā laikā sekmīgi izveidots arī sanitārais un veterinārais dienests. Lielāks skaits aizsargu un aizsardžu ir apmācīti pirmās palīdzības sniegšanai nelaimes gadījumos. Noturēti arī daudzi kursi un priekšlasījumi veselības kopšanai. Bez tam lielāks skaits aizsargu un aizsardžu ir beiguši samariešu un armijas mācītu sanitāru kursus.

Pēc 1934. gada 15. maija arī sabiedrības lielā atsaucība un prāvie ziedojumi aizsargu organizācijai deva iespēju visās nozarēs strauji attīstīties. Sakarā ar to pēdējā laikā ir izdevies ievērojamā mērā uzlabot arī aizsargu apbruņojumu, kas piešķīŗ organizācijai jo lielu un svarīgu militāru nozīmi.

Par aizsargu militārā darba sasniegumiem lielā mērā jāpateicas armijas vadības — aizsargu organizācijas goda šefa kaŗa ministra ģenerāļa Baloŗa un armijas komandieŗa ģenerāļa Berķa — laipnai pretimnākšanai, kas aizsargiem devusi iespēju plaši izmantot armijas apmācības līdzekļus un laukumus. Šāda armijas vadības labvēlība ievērojamā mērā ir sekmējusi aizsargu militāro sagatavošanu, un tā arvienu vēl ik gadus ir gājusī plašumā un dziļumā.

6. Aizsargu organizācijas tagadējais stāvoklis.

Aizsargu organizācijas augstākais vadonis ir Valsts Prezidents, augstākais atbildīgais vadītājs ir sabiedrisko lietu ministrs, bet aizsargu organizācijas tiešais vadītājs ir aizsargu priekšnieks. Aizsargu priekšniekam tieši pakļauts Aizsargu stāba priekšnieks un Aizsargu stābs, kas ir centrālās vadības izpildu organs.

Visa Latvijas aizsargu organizācija sadalās 19 teritoriālos un 2 speciālos pulkos (Dzelzceļu aizsargu pulks un Aizsargu aviācijas pulks). Pulks ir administratīvi-saimnieciska vienība un teritoriāli atbilst vienam apriņķim, kā arī nes attiecīgā apriņķa vārdu. Pulki tālāk sadalīti bataljonos, rotās, vados un grupās, kas ir militārā rakstura vienības. Aizsargu organizācijas administratīvi-saimnieciskā pamatvienība ārpus pilsētu robežām ir nodaļa, kas teritoriāli atbilst vienam pagastam. Pilsētās un speciālos pulkos aizsargi apvienoti administratīvi-saimnieciskās vienībās, izejot no lietderības viedokļa.

Tā soli pa solim, pāri dažādiem kavēkļiem un šķēršļiem, Latvijas aizsargu organizācija neatlaidīgā darbā ir gājusi pretim sprausto mērķu sasniegumam — kalpošanai Latvijas godam un slavai.

TAUTAS
MILITĀRĀ SAGATAVOŠANA
UN TĀS PALĪDZĪBAS DARBS
VALSTS AIZSARDZĪBĀ

PRIEKŠMILITĀRĀ SAGATAVOŠANA LATVIJĀ

Iespējami plašāk izkopta priekšmilitāra sagatavošana, ko līdzīgi militārai sagatavošanai iedala audzināšanā un apmācībā, ir īsā aktīvā kara dienesta dēļ ne vien sekmīgas valsts bruņoto spēku sagatavošanas priekšnoteikums, bet arī nepieciešams tautas un valsts atbalsts briesmās un grūtā stāvoklī tagadnes totālā jeb pilnīgā kara apstākļos, kur cīņā piedalās ne vien ieročus nest spējīgie vīrieši, bet arī visi pārējie valsts iedzīvotāji, sievietes, bērnus un sirmgalvjus neizslēdzot, — visa valsts ar visiem tās garīgiem un fiziskiem spēkiem un materiāliem līdzekļiem. Tādēļ arī visās valstīs ir ieviesta priekšmilitāra sagatavošana, pie kam valstis var sadalīt 2 lielās grupās: pirmkārt — valstīs, kur šī sagatavošana noteikta ar likumu resp. ir obligātoriska, un otrkārt — valstīs, kur tā atstāta brīvprātīgai izvēlei.

Latvija pieder pie tām valstīm, kur priekšmilitārā sagatavošana noteikta ar likumu. Viss priekšmilitārās sagatavošanas darbs pie mums līdz šim ir organizēts, pamatojoties uz kaņķaklausības likuma 3. pantu, kur noteikts, ka visi Latvijas vīriešu kārtas pilsoņi, kas atrodas valsts, sabiedriskās vai privātās mācības iestādēs, pakļauti militārai audzināšanai un apmācībai. Šis pants arī nosaka, ka militārās audzināšanas un apmācības noteikumus izstrādā kara ministrs saziņā ar izglītības ministru un apstiprina Ministru kabinets, un ka kontrole pār militārās audzināšanas un apmācības izvešanu dzīvē piekrīt kara ministram.

Pamatojoties uz kaņķaklausības likuma 3. pantu, Ministru kabinets 1926. gadā izdeva sīkākus noteikumus par militāro audzināšanu un apmācību valsts, sabiedriskās un privātās mācības iestādēs.

Lai gūtu lielākas sekmes priekšmilitārā sagatavošanā, Ministru kabinets 1935. g. ievēda noteikumos dažus grozījumus. Tai pašā nolūkā 1937. g. tika izdoti jauni noteikumi par militāro audzināšanu un militāro apmācību publiskās un privātās mācības iestādēs.

1937. gada noteikumos pievērstā liela vērtība militārās apmācības skolotāju sastāvam, nosakot, ka militāro apmācību visās mācības iestādēs pasniedz aktīvā kara dienesta virsnieki, bet kur tādu nebūtu, — aktīvā kara dienesta virsniēku vietnieki ar vidusskolas izglītību vai arī atvaļinātie virsnieki un virsniēku vietnieki. Kā svarīgs jaunievedums jāmin noteikums, ka militāro apmācību pamatskolās var arī pasniegt skolotāji, kas beiguši skolotāju institūtu pēc 1937. g. un izpildījuši obligātorisko kara dienestu. Tas dod iespēju militārās apmācības pasniegšanu uzticēt arī ikvienam pienācīgi sagatavotam pamatskolas skolotājam. Bez tam 1937. g. noteikumos norādīts augstākās mācības iestādēs militārai apmācībai piešķiramais stundu skaits.

Pamatojoties uz 1937. g. noteikumiem, Armijas stāba Apmācības daļa saziņā ar Skolu departamentu ir izstrādājusi instrukciju un programmas militārai audzināšanai un militārai apmācībai pamatskolās, arodskolās, ģimnazijās un līdzīgās mācības iestādēs. Instrukciju un programmas apstiprinājuši kara un attiecīgo ieinteresēto resoru vadītāji.

Šīs instrukcijas vispārīgos norādījumos par militārās audzināšanas un apmācības nolūkiem noteikts, ka militārās morālās audzināšanas nolūks ir radīt, attīstīt un izkopt

Skolnieki ierindas apmācības stundā.

audzēkņos apzinīgu un nelaužamu gribu cīnīties par savas tautas un valsts neatkarību, ka militārā morālā audzināšana jāveic visiem skolotājiem un par tās sekmēm atbildīgi kā skolu priekšnieki, tā skolotāji. Tālāk aizrādīts, ka valsts aizsardzība ir ne tikai kaņaspēka, bet visas tautas svētākais pienākums, ka visas tautas gatavība pašai dziedzīgi sargāt valsts neatkarību, nebīstoties no trūkumiem, grūtībām, smagajiem pārbaudījumiem ienaidnieka gaisa spēka uzbrukumos un citām briesmām, ir mūsu patstāvības drošākā ķīla, un ka mūsu nesenā vēsture gaiši liecina, ka cīņa arī visgrūtākos apstākļos vainagojas panākumiem, ja mums ir nelokāma griba uzvarēt. Audzināšanas nolūku sasniegšanai atzīts par nepieciešamu iedegt audzēkņu sirdīs kvēlu nacionālu pašapziņu, tēvzemes mīlestību un lepnumu par savu valsti, tautu un tēvzemi, jo tikai krietns pilsonis spēj būt arī krietns kaņavīrs.

Par svarīgāko līdzekli audzināšanas mērķu sasniegšanai ir noteikts audzinātāju personīgais piemērs.

Metodiskos aizrādījumos, zīmējoties uz disciplīnas un iekšējā dienesta reglamentiem, noteikts, ka šo reglamentu nosacījumi nav iemācāmi, bet gan ieaudzināmi, kādēļ ikvienam skolotājam, bet jo sevišķi skolas priekšniekam un klases audzinātājam ikkatrā gadījumā jānorāda audzēkņiem kļūdas un pārkāpumi disciplīnā. Norādīts arī, ka skolai ar savu stingro kārtību un tradīcijām jāizveido katrs tās audzēknis par krietnu pilsoni, jānostiprina viņa pienākuma apziņa un jāizveido stingrs raksturs.

Instrukcijā aizrādīts, ka bez kārtējām mācības stundām noturamas vēl ārkārtējas pārrunas, kuņas ieteicamas katrā izdevīgā gadījumā un kuņu nolūks ir stiprināt tautas vienību un cenšanos pēc kopēja mērķa — par Latviju vienotu, nacionālu un spēcīgu.

Ņemot vērā, ka kaņā arī aizmugurei nāksies izjust ienaidnieka gaisa spēku un ķīmisko kaujas līdzekļu iedarbību, instrukcijā noteikts, ka arī meitenēm jādod jēdziens par gaisa un pretķīmisko aizsardzību.

Instrukcijā arī norādīts, ka galvenais militārās audzināšanas un apmācības uzdevums vidējās un zemākās mācības iestādēs nav audzēkņu sagatavošana par cīnītājiem ar ieročiem, t. i. militārā apmācība, bet gan militārā audzināšana.

Militārai apmācībai piešķirts šāds stundu skaits:

- 1) pamatskolās un līdzīgās mācības iestādēs divās augstākās (5. un 6.) klasēs — pa 2 stundām nedēļā un pa 3 mācības dienām gadā;
- 2) skolotāju institūtos — pa 2, bet pārējās vidusskolās un līdzīgās mācības iestādēs — pa 1 stundai nedēļā katrā klasē;
- 3) Universitātē, Konservātorijā, Mākslas akadēmijā, institūtos un līdzīgās mācības iestādēs — 40 stundas mācības gadā.

Bez tam kaŗa ministrs var katra mācības gada mācību pārtraukuma laikā iesaukt apmācībā pie kaŗaspēka daļām līdz 20 dienām augstāko un vidējo mācības iestāžu audzēkņus.

Pamatskolās ir pavisam 100 stundu liels militārās apmācības kurss (katrā klasē 50 st.) ziemas posmā un 36 stundas (katrā klasē 18) veltītas ziemā iegūto zināšanu nostiprināšanai apvidū (3 mācības dienas gadā).

Pamatskolu militārās apmācības programā ietilpstošiem priekšmetiem iespējami lielākais stundu skaits paredzēts tieši praktiskām nodarbībām, ierindas un šaušanas apmācībai, atstājot dažādu reglamentu iemācīšanai samērā ierobežotu stundu skaitu.

Arī vidusskolās lielākais stundu skaits ierādīts praktiskām nodarbībām. Atskaitot sagatavošanas klases, vidusskolās paredzētas 150 militārās apmācības stundas (katrā klasē 30). Sagatavošanās klasu militārās apmācības kurss visumā ir līdzīgs pamatskolu kursam.

Skolotāju institūtos ir paredzētas 360 militārās apmācības stundas (katrā klasē 60), pie kam divās vecākās klasēs institūtu audzēkņi savu militārās apmācības skolotāju vadībā,

kas visos skolotāju institūtos ir aktīvā kara dienesta virsnieki, praktizējas militārās apmācības pasniegšanā institūtu mēģinājumu pamatskolās. Bez tam institūtu pēdējās klases audzēkņiem programmā paredzētas arī 3 militārās apmācības dienas apvidū.

Zemākās arodskolās paredzētas 90 militārās apmācības stundas (katrā klasē 30), divgadīgās lauk- un mežsaimniecības skolās — 136 (katrā klasē 50 st. un 3 māc. dienas gadā) un jūrskolās — 120 stundas (katrā klasē 30).

Augstākām mācības iestādēm (Latvijas universitātei, Konservātorijai, Mākslas akadēmijai un Jelgavas lauksaimniecības akadēmijai) un valodu institūtiem izstrādāti savi militārās apmācības noteikumi.

Šinīs mācības iestādēs, kur bez priekšmilitārās sagatavošanas notiek arī pēcmilitārā, atkarībā no studentu un audzēkņu attiecībām pret kaņaklausību (rezervists, zemessargs, kara dienestam nederīgs, nedienējis), paredzēti viens līdz četri militārās apmācības kursi (par kursu skaitās vienam mācības gadam noteikto 40 stundu skaitā ietilpinātā militārās apmācības viela).

I kurss, kur paredzētas tikai lekcijas, ir obligātorisks visiem studentiem un audzēkņiem. Kā svarīgākais šī kursa priekšmets jāmin mūsu atbrīvošanas cīņu vēsture, kur studentus un audzēkņus iepazīstina ar visiem tiem militāri-polītiskiem notikumiem, kam bija liela nozīme mūsu tautas un valsts neatkarības izcīnīšanā un kam tāda var būt arī nākotnē. Pārējie militārās apmācības kursi ir obligātoriski tikai tiem studentiem un audzēkņiem, kuņu attiecības pret kaņaklausību jau noskaidrotas.

Bez apskatītās, ar likumu un noteikumiem paredzētās priekšmilitārās sagatavošanas, ar gandarījumu jāatzīmē arī lielais valstiskās (priekšmilitārās morālās) audzināšanas darbs, ko veic brīvprātīgi mūsu jaunatnes organizācijās, no kužām pirmā vietā minami mazpulki. Kā no šī īsā pārskata iespējams konstatēt, priekšmilitārās sagatavošanas svarīgākās daļas resp. militārās morālās audzināšanas darbā, kas ne ar ko neatšķiras no valstiskās audzināšanas darba, ir pieaicināti visi mūsu tautas un valsts paidagoģiskie spēki. Šis apstāklis un arī militārās apmācības uzticēšana speciālistiem — aktīvā kara dienesta un rezerves virsniekiem, virsnieku vietniekiem un pēc 1937. gada skolotāju institūtos beigušiem skolotājiem — liek secināt, ka priekšmilitārās sagatavošanas nozarē mēs atrodamies uz pareizā ceļa, un atļauj cerēt, ka mūsu armija un mūsu tauta, saņemdama šādi sagatavotu jaunatni, spēš godam pastāvēt arī vissmagāko pārbaudījumu brīžos, ja liktenis mums tādus būs lēmis.

PĀRĒJO PILSONU SAGATAVOŠANA UN PIESAISTĪŠANA VALSTS AIZSARDZĪBAI

I. Tagadnes kara raksturs. Pilsonu stāvoklis un loma karā.

V alstu bruņotos konfliktos tagadējos laikos cīņās piedalās lielas kara spēka masas, apbruņotas ar daudz un dažādiem tehniskiem cīņas līdzekļiem. Šo masu apgāde ar visu dzīvei un cīņai nepieciešamo prasa lielus daudzumus pārtikas, ietērpa, ieroču un citu kara materiālu, bet jo sevišķi municijas un degvielu, kas moderno tehnisko cīņas līdzekļu sekmīgai izmantošanai nepieciešamas lielos vairumos. Lai visu nepieciešamo sagādātu — gan ražojot savā zemē, gan ievadot no citurienes — un piegādātu kara spēkam, valstī jānodarbina liels skaits darba roku, kas savukārt jāapgādā ar visu dzīvei un darbam nepieciešamo. Tā mūsu laikos karā tieši vai netieši tiek piesaistīta visa karotājas valsts tauta: ieročus nest spējīgie pilsoņi stājas kara spēka rindās, bet visi pārējie piedalās cīņas sekmēšanā ar savu fizisko vai garīgo darbu.

Kara darbībai sagatavojušos, pienācīgi apbruņotu un apgādātu, labi vadītu un cīņas gribas apgādotu kara spēku uzvarēt tieši kauju laukos mūsu laikos nav viegli: tas prasa lielus dzīvā spēka un materiālo līdzekļu upurus, bet bieži arī lielu laika patēriņu. Tādēļ karotāji tagad, pirms izšķirīgas darbības tieši kauju laukos vai līdztekus tai, cenšas pretinieka spēkus vājināt citiem līdzekļiem, proti: traucējot pretinieka kara spēka mobilizāciju un operatīvo izvēršanos (nogrūpēšanas kara darbībai), dezorganizējot tā apgādi, paralizējot vadību un iedarbojoties uz kara spēka cīņas gribu resp. morāliem spēkiem. Sevišķi morālo spēku graušanu karotāji mūsu laikos uzskata kā vienu no iedarbīgākajiem pretinieka vājināšanas līdzekļiem. Šos spēkus tie cenšas dragāt gan tiešā ceļā — ar propagandas palīdzību, gan netiešā — ar pārtikas un cīņas līdzekļu apgādē radītiem traucējumiem veicinot fizisko pagurumu un sava spēka apziņas atslābumu. Tomēr grūtībās rūdīta un militārās disciplīnas stiprināta kara spēka morālie spēki samērā grūti pakļaujas pretinieka iedarbībai; tādēļ karotāji tiem cenšas piekļūt arī no aizmugures, vēršoties gan ar propagandas, gan ieroču, blokādes u. c. līdzekļu palīdzību pret civiliedzīvotājiem, kuŗu izturība smagos pārbaudījumos parasti ir vājāka. Tā kā karavīru cīņas griba lielā mērā atkarīga no viņu piederīgo likteņa un vispārējiem dzīves apstākļiem valsts iekšienē, tad karotāji savos darbības plānos ietilpina arī pretinieka valsts iekšējās dzīves dezorganizēšanu tiklab saimnieciskā, kā politiskā ziņā, lai tādējādi tautā radītais morālais pagurums un izturības atslābums atbalsotos arī frontē.

Visu šo nolūku sasniegšanu, t. i. pretinieka mobilizācijas, operatīvās izvēršanās, apgādes un vadības darbības traucēšanu, kā arī morālo spēku graušanu mūsu laikos ievērojami var sekmēt aviācija, kas pašreizējā tās attīstības līmenī spēj darboties tālu pāri fronteī, pretinieka dziļā aizmugurē. Minētos nolūkos tā uzbrūk satiksmes ceļiem, sevišķi

dzelzceļiem, ceļu mezgliem, valsts politiskiem, administratīviem, rūpniecības u. c. saimnieciskiem centriem, kā arī atsevišķiem uzņēmumiem, telefona un telegrafa centrālēm un citiem kaut cik nozīmīgiem valsts teritorijas objektiem, lai ne tikai vērstos pret katru rošību, kam tiešs sakars ar kaŗaspēka darbības sekmēšanu, bet lai dezorganizētu valsts aparāta darbību un valsts dzīvi visās tās nozarēs.

Tā kaŗš izvēršas totālā, t. i. pilnīgā, visu aptverošā kaŗā, kur par kaŗa darbības objektu kļūst ne vien pretinieka bruņotie spēki, bet gan visas tautas dzīvais spēks un tās materiālo un morālo vērtību kopība, kur cīņā lieto visus iespējamus līdzekļus un kur par kaŗa lauku top visa valsts teritorija.

Lai šādos apstākļos valsts spētu savas intereses aizstāvēt ar ieročiem, mūsu laikos vairs nepietiek vienīgi ar bruņoto spēku noorganizēšanu, bet kaŗam jāpārkārto visa valsts dzīve tiklab militāri un politiski, kā arī saimnieciski, administratīvi u. t. t., vārdu sakot — kaŗam jāpārkārto valsts dzīve visās tās nozarēs, piesaistot valsts aizsardzībā visas tautas dzīvā spēka, kā arī materiālo un morālo vērtību rezerves. To prasa ne vien tagadnes kaŗa totālais raksturs cīņas līdzekļu un kaŗa darbības objektu apjoma ziņā (kam dažos gadījumos pievienojas arī kaŗa mērķu apjoms, kas tiecas pēc pretinieka valstiskas pastāvēšanas pilnīgas iznīcināšanas), bet mazās valstīs, kam nav un nevar būt nekādu iekaŗošanas vai citu tautu tiesību aizskaršanas tieksmju, to prasa arī apstākļi, ka šīs valstis pie ieročiem ķeŗas tikai tad, kad jāaizstāv nevis kādas atsevišķas, šaurākas pilsoņu grupas vai grupu intereses, bet gan kad apdraudētas visas valsts un tautas dzīvības intereses, kad jāaizstāv ikviena tautas locekļa, ikviena pilsoņa brīvība, gods, manta un tiesība dzīvot, strādāt un baudīt sava darba augļus zemē, ko pats liktenis piešķīris par tautas likumīgo tiesu. Tas uzliek ikvienam pilsonim svētu pienākumu piedalīties valsts aizsardzībā ar visiem saviem spēkiem un spējām, materiālām un garīgām vērtībām, nevilcinoties nest vissmagākos upuŗus, ja apstākļi tādus prasītu. Tādēļ arī 1939. g. 28. septembrī izdotais likums par valsts aizsardzību savā 2. pantā nosaka, ka «Visiem pilsoņiem un pilsonēm, kā arī iestādēm, uzņēmumiem un organizācijām jāpiedalās valsts aizsardzībā ar saviem fiziskiem un garīgiem spēkiem un visiem materiāliem līdzekļiem.» Bruņota konflikta gadījumā valsts dzīvi pārkārtot kaŗam īsā laikā un bez traucējumiem iespējams tikai tad, ja tā notiek ne improvizācijas ceļā, bet gan organizētā veidā. Tādēļ visi priekšdarbi šādai pārkārtošanai, citiem vārdiem — valsts sagatavošana kaŗam jāveic jau laikus, vēl miera apstākļos. Šī sagatavošana aptveŗ visas valsts dzīves nozares — valsts pārvaldes aparātu, rūpniecību, lauksaimniecību, tirdzniecību, finanču saimniecību u. t. t. Tās svarīga sastāvdaļa ir arī visu valsts pilsoņu sagatavošana ne vien līdzdalībai kaŗā ar ieročiem, ar savu fizisko vai garīgo darbu vai materiāliem līdzekļiem, bet arī viņu sagatavošana kaŗa grūtību un pārbaudījumu panešanai un sevis pasargāšanai no ienaidnieka iedarbības ar garīgiem un fiziskiem cīņas līdzekļiem, t. i. no viņa iedarbības ar propagandu un ieroču spēku. Šī pilsoņu sagatavošana aptveŗ divas galvenās nozares: morālo sagatavošanu un sagatavošanu paš aizsardzībai pret civīliedzīvotājus apdraudošiem uzbrukumiem, kas notiek galvenā kārtā ar aviācijas palīdzību.

2. Tautas morālā sagatavošana.

Tautas morālās sagatavošanas uzdevums ir rosināt, izkopt un stiprināt pilsoņos apņēmību valsts bruņotā cīņā izturēt līdz galam, neraugoties uz grūtībām, trūkumiem un

smagiem pārbaudījumiem, kādus var nākties pārdzīvot karā. Lai šāda apņēmība tautā nobriestu un kļūtu nesalaužama, pilsoņos nepieciešams izkopt tās pašas morālās īpašības, kas dara stipru karavīru cīņas gribu. Pirmā vietā te minama tēvzemes mīlestība, kas ir bagātīgākais avots, kur smelties spēkus izturībai cīņā par savu tautu un tēviju. Dedzīga tēvzemes mīlestība arvienu ir bijusi spēcīgākais balsts visās latvieša cīņās par savas tautas tiesībām un gaišāku nākotni; tā devusi viņam drosmi un izturību cīņās, kuŗas tas izcīnījis tiklab tiesiskā, kultūrālā un saimnieciskā novadā, kā arī, beidzot, cīņā ar ieročiem par savas tautas neatkarību un tiesību pašai savā valstī būt par savu likteņu lēmēju.

Tēvzemes mīlestība ir jūtas, un tāpēc tās, kā katras jūtas, brīžiem var aptumšot šaubas. Tie ļaudis vai spēki, kam ļaunos nolūkos rūp vājināt mūsu tautas tēvzemes mīlestību, tieši cenšas sēt cilvēku prātos šaubas, — gan iegalvodami, ka tēvzemes mīlestības jūtām vispār nav vietas modernos laikos, vai arī ka zināmām ļaužu šķirām nevar būt tēvzemes, — gan noniecinādami mūsu tēvzemi, it kā tās samērā nelielās platības un trūcīgo dabas bagātību dēļ un tās vietā solīdami lielāku, varenāku un bagātāku «tēvzemi», — gan arī citiem līdzekļiem. Šaubas spēj atvairīt un pārvarēt pārliecība — dziļa, nesatricināma pārliecība, ka «tikai šinī zemē, tikai mūsu pašu valstī Latvijā, vienībā un uzticībā celtajā Latvijā, patstāvīgā, neatkarīgā ir mums dzīve, droša pašu dzīve tagad un visā nākotnē. Tikai māņi — pa kreisi vai pa labi notā» — kā to saka Tautas Vadonis. Pamatus šādai pārliecībai mums nav vajadzīgs meklēt kādos filozofiskos prātojumos vai doktrīnās, tos dod mums pati dzīve atdzimušajā Latvijā, tās nemītīgā augšupiešana. Sevišķi, ja papulēsimies salīdzināt mūsu tautas tagadējo dzīvi ar dzīvi svešu varu pakļautībā, vai arī ar citu, nepatstāvīgu tautu dzīvi, tad jo pilnīgāka kļūs mūsu pārliecība, ka «tikai savā, nacionālā valstī dzīvodama un būdama neatkarīga, mūsu tauta un līdz ar to arī ikviens atsevišķs viņas pilsonis var cerēt sasniegt to, pēc kā tiecas viņa sirds un prāts.»¹⁾

Ja tautā mājos pārliecības apskaidrota un atbalstīta tēvzemes mīlestība, tad līdzās šim tikumam jo auglīgi un spēcīgi varēs veidoties arī citas, pilsoņiem valsts aizsardzībā nepieciešamās īpašības, proti — paklausība un uzticība valsts vadībai, pienākuma apziņa, paš aizliedzība, drosme un varonība. Tauta, kuŗā būs stipras šīs īpašības, nešaubīsies savas patstāvības un valsts neaizkaramības aizstāvēšanai stāties pretim daudzskaitlīgam uzbrucēju pārspēkam, neļaujot savu apņēmību lauzt ne ieroču varai, nedz ienaidnieka vilinājumiem un solījumiem. Pārliecināta, ka cīņu tā uzņemas savas taisnīgās lietas aizstāvēšanai, tauta sapratīs, ka visi uzbrucēja solītie labumi ir tikai māneklis — tukši vārdi, kuŗiem viņš pats netic un kuŗus tas nedomā pildīt, kā tas jau īstenībā daudzkārt pieredzēts; tāpat tauta sapratīs, ka visi pret mūsu valsts iekārtu un valsts vadību vērstie nelabvēlīgie un noliedzošie spriedelējumi, mūsu iekšējās dzīves pulgojumi un dažādas uztraucošās baumas ir tikai salti meli, kuŗu vienīgais un īstais nolūks ir vājināt tautas pretošanās gribu, sējot tautas locekļu vidū šaubas, savstarpēju neuzticību un šķelšanos, lai jo vieglāk un drīzāk uzbrucējs varētu iznīcināt mūsu brīvību un neatkarību.

Tiesās rūpes par tautas morālo sagatavošanu ietilpst attiecīgu civīlresoru iestāžu kompetencē. Sevišķi svarīga loma šai darbā ir skolai, kuŗai pienākas audzināt ne vien krietnus pilsoņus dzīvei un darbam, bet arī paš aizliedzīgus un apņēmības pilnus cīnītājus par savu tautu un tēviju. Dzīva dalība šai darbā jāņem arī ģimenei, organizācijām, preseī, mākslas un citiem iestādījumiem, kam dota iespēja tādā vai citādā veidā runāt uz pilsoņu

¹⁾ Kājnieku apmācības reglaments. I d. 14. p.

sirdīm un prātu. Šo darbu visiem spēkiem sekmēt ir ikviena valsts un sabiedrības darbinieka, kā arī ikviena pilsoņa pienākums.

Armija tautas morālā sagatavošanā piedalās, audzinot valstiski-patriotiskā garā jaunos pilsoņus, kas gadu no gada stājas tās rindās, lai sagatavotos tēvijas sargu pienākumam. Tautas apņēmības stiprināšanai lielā mērā kalpo arī armijas veiktais priekš- un pēcmilitārās sagatavošanas darbs, kā arī tas darbs, ko kaņavīri veic kā apmācītāji un audzinātāji aizsargu, mazpulku, skautu u. c. organizācijās. Beidzot pieminama vēl tā priekšzīme, ko armija dod pilsoņiem ar savu nesatricināmo uzticību mūsu brīvības cīnītāju ideāliem, paļāvību saviem vadoņiem, augsti izkopto pienākuma apziņu, drosmes pilno, aukstasinīgo un nosvērto stāju vispārējo satraukumu brīžos un pastāvīgo ziedošanās gatavību.

3. Pilsoņu sagatavošana pasīvai gaisa aizsardzībai.

a) Pasīvās gaisa aizsardzības organizācija.

Aviācijas uzbrukumi, kas mūsu laiku kaņos neaprobeņojas vienīgi ar piefrontes joslu, bet sniedzas dziļā aizmugurē, izvirza nepieciešamību gādāt ne vien par kaņaspēka, bet arī par plašāku iedzīvotāju masu nodrošināšanu pret šādiem uzbrukumiem. Tādēļ tagad visas valstis rūpējas par civiliedzīvotāju sagatavošanu paš aizsardzībai pret aviācijas iedarbību jeb tā saucamai pasīvai gaisa aizsardzībai. Šī sagatavošana aptver organizatoriskas dabas soļus, civiliedzīvotāju iepazīstināšanu ar aviācijas uzbrukumos lietojamo līdzekļu iedarbību un izsargāšanos no tās, t. i. civiliedzīvotāju apmācību pasīvai gaisa aizsardzībai, kā arī viņu apgādi ar nepieciešamiem aizsardzības līdzekļiem. Tā kā aviācija savos uzbrukumos lieto arī ķīmiskās kaujas vielas, tad civiliedzīvotāju pasīvā gaisa aizsardzība ietver sevī arī pretķīmisko aizsardzību.

Priekšdarbus civiliedzīvotāju nodrošināšanai pret aviācijas uzbrukumiem kaņā resors bija ievadījis jau kopš ilgāka laika, bet tikai 1934. gada 15. maijs pašķīra brīvu ceļu pasīvās gaisa aizsardzības izveidošanai valstī un deva iespēju uzsākt plašāku iedzīvotāju masu sagatavošanu pasīvai gaisa aizsardzībai.

1934. gada 20. oktobrī pieņēma likumu par pasīvo aizsardzību pret uzbrukumiem no gaisa, kas nosaka, ka:

1. Zaudējumu samazināšanai starp iedzīvotājiem no ienaidnieka gaisa uzbrukumiem un šādu uzbrukumu seku likvidēšanai valstī organizējama pasīvā aizsardzība pret uzbrukumiem no gaisa.

2. Pasīvā aizsardzībā ietilpst:

- 1) noorganizēt gaisa novērošanu, traukšņus un maskēšanu;
- 2) ierīkot drošas telpas pret gāzēm un bumbām;
- 3) noorganizēt palīdzību cietušiem.

3. Iepriekšējā pantā minētās aizsardzības noorganizēšanai un izpildīšanai Kaņā un Iekšlietu ministrijas, saziņā ar Satiksmes ministriju, izstrādā aizsardzības plānu, kuņu apstiprina Ministru kabinets.

4. Pasīvās aizsardzības plāna izvešana dzīvē piekrīt Iekšlietu ministrijai, bet dzelzeļu teritorijā — Satiksmes ministrijai. Līdzekļus šīm vajadzībām dod:

- 1) valsts iestāžu un uzņēmumu aizsardzībai — attiecīgās ministrijas;
- 2) pašvaldības iestāžu un uzņēmumu, kā arī iedzīvotāju aizsardzībai — vietējās pašvaldības;
- 3) privāto rūpniecības un pārējo uzņēmumu aizsardzībai — šo uzņēmumu īpašnieki.

5. Kara ministrijas norādītās pilsētās un bieži apdzīvotās vietās valsts, pašvaldības, sabiedrisko un rūpniecības iestāžu dienesta un dzīvojamās ēkās aizsardzībai pret gaisa uzbrukumiem jāierīko drošas telpas.

Privātos dzīvojamos namos, sākot ar 25 istabām, namsaimniekiem jāierīko pret gāzēm drošas telpas. Jaunbūvēs pret gaisa uzbrukumiem un gāzēm drošas telpas jāparedz jau pie būvplāna apstiprināšanas.

6. Pasīvās aizsardzības plāna izvešanu dzīvē pārbauda Kara ministrija.

Ar šo likumu likts pirmais tiesiskais pamats pasīvās gaisa aizsardzības jautājumu atrisināšanā. Pasīvā gaisa aizsardzība prasa, lai visas amata personas jau priekšlaikus zinātu, kas viņām jādara gaisa uzbrukumu gadījumā, tāpat arī lai visi iedzīvotāji būtu sagatavoti paš aizsardzībai — zinātu ko darīt, kur rast patvērumu un palīdzību gaisa uzbrukumu laikā. Visa tā realizēšanai 1935. gadā armijā nodibināja pasīvās gaisa aizsardzības priekšnieka posteni, pakļaujot pasīvās gaisa aizsardzības dienestu gaisa aizsardzības priekšniekam. Pasīvās gaisa aizsardzības priekšnieka izstrādāto valsts

pasīvās aizsardzības plānu pret uzbrukumiem no gaisa Ministru kabinets apstiprināja savā 1936. gada 15. jūnija sēdē.

Valsts pasīvās gaisa aizsardzības plāns nosaka pasīvās aizsardzības vispārējo organizāciju, nosprauž aizsardzības organizācijas robežas un noteic sadarbības kārtību pasīvās aizsardzības sagatavošanā un reālizēšanā. Pasīvās gaisa aizsardzības noorganizēšanā, rīkojumu un noteikumu izpildīšanā jādarbojas līdz ne tikai valsts un pašvaldības iestādēm un to darbiniekiem, bet arī pārējiem iedzīvotājiem, kādēļ nepieciešams saskaņot ne tikai atsevišķu valsts un pašvaldības iestāžu kopdarbību, bet arī atsevišķu pilsoņu līdzdarbību pasīvā aizsardzībā.

Pasīvās gaisa aizsardzības organu sadarbību valsts mērogā kārtoti Kara ministrija, kas arī izdod vadošās instrukcijas un noteikumus pasīvai aizsardzībai. Minētos pienākumus veic pasīvās gaisa aizsardzības priekšnieks. Viņš arī pārzina gaisa aizsardzības noorganizēšanu valstī un vada apmācību Iekšlietu ministrijas pasīvās gaisa aizsardzības instruktoru skolā.

Saskaņā ar pasīvās aizsardzības plānu, pasīvā aizsardzībā darbojas šādas dienesta nozares :

1. novērošanas - traukšņa, kas apkalpo traukšņa posteņus un izpilda sakarnieku dienestu;

Iedzīvotāju brīdināšanai par sagaidāmo uzbrukumu no gaisa izziņo lidotāju trauksni. Gaisa novērošanu un traukšņa izziņošanu valsts mērogā veic aktīvā aizsardzība, kas arī brīdina apdraudētā rajona pasīvās gaisa aizsardzības vadību par sagaidāmo uzbrukumu, un pēdējā trauksni izziņo savā rajonā;

2. kārtības, kas pārrauga gaismas izdzēšanu, apsargā atstātās mantas un dzīvokļus, iežogo saindētos rajonus, izbeidz pāniku un rēgulē patvertņu izmantošanas kārtību;

3. sanitārās palīdzības, kas sniedz pirmo palīdzību cietušiem, nogādā cietušos tālākai ārstēšanai, nogādā drošībā pamestus bērnus un slimniekus, pārbauda saindētā rajonā esošos pārtikas krājumus un ūdeni, dezinficē saindētos apgērbus un veļu;

4. degazācijas, kas izlūko un nosprauž saindēto rajonu robežas, degazē ar noturīgām vielām saindēto apvidu, degazē saindētās dzīvokļu un citas telpas, iznīcina saindētos pārtikas krājumus, novāc un iznīcina neizsprāgušo municiju, pārtrauga kārtību patvertnēs, noņem un nosūta izmēģināšanai ķīmisko kaujas vielu paraugus;

5. ugunsdzēsēju, kas izbeidz uzbrukuma radītos ugunsgrēkus, novāc drupas un atjauno satiksmi, atbrīvo aizsprostotās ēkas un patvertnes ;

6. tehniskās palīdzības, kas izlabo bojājumus ūdens, elektrības, gāzes un kanalizācijas tīklā; dod vajadzīgo darba spēku dažādu tehnisko bojājumu izlabošanai;

7. apgādes, kas pārzina pasīvās aizsardzības mantu un materiālu iegādi un piegādi, sniedz palīdzību bez pajumtes un pārtikas palikušiem iedzīvotājiem, pārzina un sadala papildu darba spēku un transporta līdzekļus.

Bez jau minētām dienesta nozarēm, dzīvojamās ēkās, sākot ar 25 un vairāk istabām, organizē aizsardzību, kuŗas uzdevumos ietilpst:

1. izziņot lidotāju trauksni mājas rajonā un novērot mājas apkārtni uzbrukuma laikā;
2. apkalpot un pārraudzīt kārtību dzīvojamā ēkā ierīkotās patvertnēs;
3. uzraudzīt atstātus dzīvokļus un mantas un gādāt par kārtību kāpņu telpās;
4. rēgulēt mājas apgaismošanu;
5. sniegt cietušiem pirmo palīdzību un nogādāt drošībā atstātus bērnus un slimniekus;
6. ierobežot ugunsgrēkus aizdedzinošo bumbu sprādzienu vietās.

Zīmējoties uz pasīvās gaisa aizsardzības dienesta nozaru personālu, pasīvās gaisa aizsardzības plāns nosaka, ka šis personāls komplektējams no šādiem pilsoņiem:

1. no rezerves kaŗavīriem, kas mobilizācijas gadījumā netiek iesaukti;
2. no nemobilizējamiem valsts un pašvaldības iestāžu darbiniekiem, aizsargiem un pārējiem pilsoņiem, kas pēc savām fiziskām spējām un morālām īpašībām ir piemēroti pasīvās gaisa aizsardzības darbam;
3. no valsts un pašvaldības iestāžu darbiniecēm un pārējām pilsonēm, kas pēc savām fiziskām spējām un morālām īpašībām piemērotas minētā dienesta nozarēm.

*b) Pilsoņu apmācība pasīvai
gaisa aizsardzībai.*

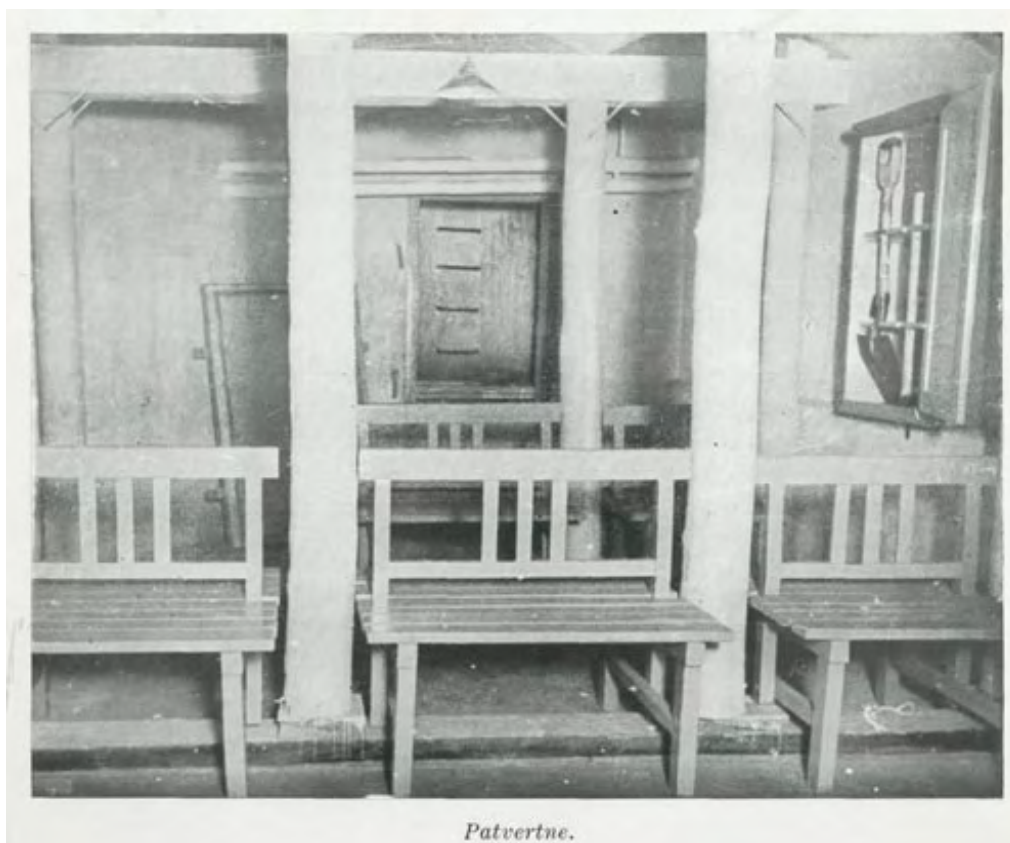
Pasīvās gaisa aizsardzības dienesta personāla un pārējo iedzīvotāju sagatavošana pasīvās aizsardzības dienestam un paš aizsardzībai norit sekojoši:

1. Pasīvās aizsardzības dienesta amata personas, komandu priekšniekus ieskaitot, sagatavo Iekšlietu ministrijas pasīvās gaisa aizsardzības instruktoru skolā.

Pārējo personālu apmāca komandu priekšnieki uz vietām.

2. Visus valsts ierēdņus un pašvaldības darbiniekus paš aizsardzībai pret uzbrukumiem no gaisa sagatavo īpašos kursus, par kuŗu sarīkošanu rūpējas valsts un pašvaldības iestādes.

3. Par skolu jaunatnes sagatavošanu paš aizsardzībai pret uzbrukumiem no gaisa rūpējas Izglītības ministrija.

4. Par augstāko mācības iestāžu audzēkņu sagatavošanu pasīvās aizsardzības dienestam savā nozarē rūpējas mācības iestādes, paredzot katrai speciālitātei piemērotu kursu.

5. Par pārējo iedzīvotāju sagatavošanu paš aizsardzībai pret uzbrukumiem no gaisa rūpējas rajona pasīvās gaisa aizsardzības priekšnieks, sarīkojot attiecīgus kursus.

6. Praktiskai apmācībai un aizsardzības plānu pārbaudei pasīvās gaisa aizsardzības rajonos rīko praktiskus vingrinājumus, kušos piedalās visi iedzīvotāji, izpildot visus pasīvās aizsardzības noteikumus un rīkojumus.

Apmācību un praktisko vingrinājumu programmas apstiprina armijas komandieris.

Pēc armijas komandieža apstiprinātām apmācību programmām atjaunotās Latvijas 5 gados jau skaitās sagatavoti vairāki simti instruktoru, kas visi beiguši Iekšlietu ministrijas pasīvās gaisa aizsardzības instruktoru skolu, vairāki tūkstoši ierēdņu un pārējo iedzīvotāju dzelzceļu teritorijā, vairāki desmiti tūkstošu valsts un pašvaldības ierēdņu valsts un pašvaldības iestādēs, pasīvās gaisa aizsardzības dienesta personāls un rūpniecības uzņēmumos nodarbinātie darbinieki, strādnieki un strādnieces.

Izdarīti arī jau vairāki šaurāka apjoma pasīvās gaisa aizsardzības manevri, bet 1939. gada 18. un 19. septembrī notika pirmie vispārējie gaisa aizsardzības manevri valsts mērogā, lai pārbaudītu traukšņa, novērošanas un kārtības dienesta darbību, aptumšošanas iespēju pilsētās un laukos, kā arī pasīvās gaisa aizsardzības organu darbību valsts un centrālās iestādēs, atsevišķu pasīvās gaisa aizsardzības komandu gatavību un iedzīvotāju izturēšanos un gatavību paš aizsardzībai. Manevri noritēja ar labām sekmēm un pierādīja iedzīvotāju lielo apzinību un labu disciplinētību.

Pilsoņu apmācību un sagatavošanu daudz sekmējušas pasīvās gaisa aizsardzības vajadzībām populārā valodā sarakstītās grāmatas: pulkveža I. E. Ozola «Paš aizsardzība

pret ķīmisko uzbrukumu» autora izdevumā un «Pašaizsardzība» Iekšlietu ministrijas pasīvās gaisa aizsardzības grāmatu apgādes izdevumā, kā arī tās pašas apgādes plakāti, kas viegli saprotamos zīmējumos uzskatāmā veidā ilustrē pasīvās gaisa aizsardzības apmācības vielu un atvieglo aizsardzības izpratni arī tīri tehniskas dabas jautājumos.

Gaisa uzbrukuma, sevišķi ķīmiskā uzbrukuma objektīvā izpratne pagājušos 5 gados ir izklaidējusi tās pāniskās bailes, kādas bija radījis viens otrs gaisa uzbrukuma briesmu pārspīlēts apraksts, kas bieži vien bija tikai autora brīvas fantazijas auglis: tauta tagad izpratusi, ka tikai tas, kas prātīs gaisa uzbrukumus un to sekas pareizi novērtēt, spēs arī šādiem uzbrukumiem pretoties.

c) Tautas gāzmaska.

Reizē ar pasīvās gaisa aizsardzības organizēšanu radās nepieciešamība pēc gāzmaskas, kas būtu noderīga visiem iedzīvotājiem pašaizsardzībai. Šī jautājuma nokārtošanai izlēma vajadzīgās gāzmaskas ražot pašu zemē.

1938. gada 28. septembrī izdeva likumu par iedzīvotāju apgādi ar tautas gāzmaskām.

Likums nosaka, ka pilsētās, ciemos un satiksmes un rūpniecības centros, kuŗos organizēta pasīvā gaisa aizsardzība, visiem iedzīvotājiem, izņemot tos, kas apgādāti ar

dienesta gāzmaskām, pret samaksu jāiegādājas tautas gāzmaska. Likums tālāk nosaka, ka līdzekļus tautas gāzmasku iegādei piešķir budžeta kārtībā un izsniedz avansa veidā, kas dzēšams ar apgādājamo personu iemaksām. Gāzmaskas cenu un tālāko tautas gāzmasku iegādes un iedzīvotāju apgādes kārtību nosaka kara ministrs.

Tā paša gada 24. decembrī kara ministrs apstiprināja tautas gāzmaskas paraugus un instrukciju par iedzīvotāju apgādi ar tautas gāzmaskām.

Tautas gāzmasku ražošana nodota Valsts elektrotehniskai fabrikai. Kara ministrija slēdz piegādes līgumus, uzrauga ražošanu un pieņem izgatavotās tautas gāzmaskas, pēc kam, instrukcijā par iedzīvotāju apgādi ar tautas gāzmaskām paredzētā kārtībā un saskaņā ar pasīvās gaisa aizsardzības priekšnieka sadalīšanas plānu, fabrika izdod gāzmaskas pasīvās gaisa aizsardzības rajonu priekšnieku rīcībā izdalīšanai iedzīvotājiem.

Tikai nedaudzām valstīm ir sava tautas gāzmaska, un arī Latvija ir to starpā.

Reizē ar gāzmasku izveidošanu ir izveidoti arī pārējie aizsardzības līdzekļi.

Tautas gāzmaska sastāv no sejsegas un respiratora, kas nēsājami un glabājami kartona kārbā vai arī brezenta somā ar nēsājamo lentu pāri plecam. Sejsega izveidota kapucveidīgi. Tā izgatavota no elastīgas gumijas, uzlikta galvā viegli izstiepjās un uz berzes pamata blīvi satur visu gāzmasku uz sejas. Aceņu svīšana novērsta, ievietojot iekšpusē virs aceņu stikla īpašas plāna celuloīda ripiņas ar mitrumu uzsūcēju sastāvu — tā saucamās dzidrplāksnītes. Tautas gāzmaskas glabāšanas un lietošanas noteikumi ievietoti kartona kārbas vāka iekšpusē. Tautas gāzmaskas izgatavo 3 lielumos: vīriešu «V», sieviešu «S» un bērnu «B». Tautas gāzmaskas izsniedz pret tūlītēju samaksu, bet vajadzības gadījumā — arī uz 12 mēnešu ilgu nomaksu. Gāzmaskas to īpašnieki var glabāt pie sevis, bet ja nav glabāšanai piemēroti apstākļi, tad — instrukcijā par iedzīvotāju apgādi ar tautas gāzmaskām paredzētās vietās. Līdz ar kara darbības iesākšanos tautas gāzmaskas nēsājamas vienmēr līdzi.

1939. gada 24. maijā ar likuma izdošanu par Iekšlietu ministrijas iekārtu notika arī pasīvās gaisa aizsardzības vadības apvienošana. Valsts pasīvās gaisa aizsardzības priekšnieka amatu apvienoja ar Iekšlietu ministrijas pasīvās gaisa aizsardzības pārvaldes priekšnieka amatu. Ar amatu apvienošanu valsts pasīvās gaisa aizsardzības vadība nodota vienas personas rokās, un tādā kārtā panākta viengabalaināka organizācijas darba kārtošana un veikšana valsts mērogā, lietderīgāka līdzekļu izlietošana un sekmīgāka praktiskās apmācības vingrinājumu izdarīšana. Ar šādu apvienošanu nodrošināta arī pilsētās atsevišķo ēku un ēku bloku paš aizsardzības organizācijas darbu galīga nokārtošana.

Pilsoņu valstiskā stāja lielo notikumu laikā, kas pārsteidza pasauli 1939. gada otrā pusē, bet jo sevišķi lielā atsaucība Valsts Prezidenta aicinājumam ziedot valsts bruņoto spēku stiprināšanas vajadzībām, bija spilgta liecība tautas ciešai apņēmībai darīt visu iespējamo savas brīvības un valstiskās patstāvības sargāšanai.

Arī pasīvās gaisa aizsardzības līdzšinējā darbā visu iedzīvotāju šķiru līdzdalība bijusi ļoti pretimnācīga, kas liecina, ka pareiza apstākļu izpratne valsts aizsardzībā nav izpalikusi: visi iedzīvotāji sapratuši, ka katra pilsoņa un līdz ar to arī visas valsts drošība nav atkarīga vienīgi no tā, cik labi nodrošināta katra individuālā un visu kopējā kolektīvā aizsardzība ar tehniskiem līdzekļiem, bet ka aizsardzībā pret uzbrukumiem no gaisa liela un svarīga nozīme ir arī katra teorētiskām un praktiskām zināšanām un prasmei šīs zināšanas pielietot.

ZIEDOJUMI MATERIĀLĀ ZIŅĀ

Armijas uzturēšana un apbruņošana ar moderniem ieročiem prasa ļoti lielus naudas līdzekļus, kuŗus pilnos apmēros sagādāt valsts budžeta kārtībā nenākas viegli pat lielām un bagātām valstīm, kādēļ arī daudzas valstis spiestas meklēt vēl citus ceļus, pa kuŗiem ieplūstu valsts aizsardzības un bruņošanās vajadzībām nepieciešamie līdzekļi. Viena no izejām te ir valsts drošības un aizsardzības darba nostādīšana par visas tautas lietu, kā tas arī daudzās valstīs vērojams.

Arī mums bija jāiet šis ceļš, uzliekot tautai par pienākumu nest upuŗus valsts drošības labā. Šai sakarā nodibināti divi fondi: kaŗa aviācijas fonds un valsts aizsardzības fonds. Iemaksas kaŗa aviācijas fondā, kuŗš pastāvēja līdz 1939. gadam, pa lielākai daļai sastādījās no labprātīgiem ziedojumiem, turpretim iemaksas valsts aizsardzības fondā ienāk ne vien ziedojumu, bet arī dažādu nodokļu veidā, kuŗus netiešā kārtā maksā visi iedzīvotāji.

Kaŗa aviācijas fondu nodibināja 1934. gadā mūsu militārās aviācijas apgādāšanai ar jaunu un modernu materiālo daļu. Aviācija ir spēcīgs un iespaidīgs, bet tajā pat laikā arī ļoti dārgs valsts aizsardzības līdzeklis, jo lidmašīnu mūžs ir samērā īss un armijas apgādāšana ar jaunākiem un aizvien jaunākiem lidmašīnu modeļiem prasa lielas naudas summas. Lai tomēr nepieciešamos līdzekļus rastu, talkā bija jānāk visai tautai. Ar devīzi: «Bez stipras aviācijas nav drošas nākotnes» visi tika aicināti ziedot speciālā kaŗa aviācijas fondā. Šī fonda ierosinātājs un dibinātājs bija toreizējais Armijas stāba priekšnieks ģenerālis Kalējs. Pie šīs idejas realizēšanas viņš ķērās klāt ar lielu dedzību. Īpašā uzaicinājumā un uzsaukumā tautai viņš saka:

«Visās valstīs sabiedrība tagad steidzas atbalstīt armiju sagatavošanu un apgādāšanu, lai varētu droši stāties pie katra konflikta likvidēšanas, jo tikai armijas ir vienīgais līdz šim drošais līdzeklis starptautisku konfliktu likvidēšanai. Droša ir tikai tā valsts, kuŗai labi sagatavota armija, — vai nu tā būtu liela, vai maza valsts. Nesen vēl lasījām par lielvalstīm, līdz kādiem ārkārtīgiem apmēriem tās cenšas pacelt savu kaŗa aviāciju. Mums ir ļoti teicami, enerģiski un drošsirdīgi lidotāji, kuŗiem var uzticēt visus lidošanas uzdevumus ar pārliecību, ka tos visai teicami izpildīs, bet mūsu materiālā apgāde arī aviācijas nozarē ir trūcīga, jo valsts budžets viens pats nespēj šos līdzekļus dot, ņemot vērā daudzās valsts vajadzības un trūcīgos naudas līdzekļus.

Tādēļ ir vajadzīgs, lai šo pasākumu — mūsu armijas materiālu apgādi — atbalstītu un vairāk par to interesētos visa mūsu sabiedrība, prese, tirdzniecības un rūpniecības uzņēmumi un citi, ziedojumu ceļā, kā tas tagad notiek daudzās valstīs, dodot līdzekļus sava vienīgā, drošā aizstāvja — armijas materiālai apgādei. Pirmā vietā šeit nostādami mūsu militārie gaisa spēki. Tādēļ nepieciešams tagad pat organizēt ziedojumu vākšanu kaŗa lidmašīnu iegādei. Ja ziedojumus pie mums vāc daudzām citām vajadzībām, tad sabiedrība var atbalstīt šādā veidā arī armiju. Ja vien būs sabiedrības atsaucība, tad jau pēc 1 — 2 gadiem armija šādā ceļā būs ieguvusi ievērojamu materiālu pastiprinājumu,

Par tautas ziedotiem līdzekļiem iegādātās lidmašīnas.

kam bez tam būs arī liela morāliska nozīme, kā visas tautas un armijas ciešās sakarības apstiprinājumam.

Armijas stābs uzņemsies šī veida armijas atbalstīšanas tehnisko nokārtošanu. Sabiedrības atsaucība un simpatijas šim ierosinājumam nepieciešamas jau tūlīt.»

1934. gada 20. janvārī Armijas stābā notika pirmā apspriede par kara aviācijas fonda dibināšanu. Apspriedes vadītājs ģenerālis Kalējs ziņoja, ka Ministru kabinets savā 18. janvāra sēdē atļāvis vākt ziedojumus visā valstī mūsu militārās aviācijas vajadzībām, un ka par šo pasākumu protektorātu uzņēmis Valsts Prezidents. Apspriedē nolēma dibināt speciālu kara aviācijas fondu.

Fonda darbībai izstrādāja noteikumus un instrukciju. Noteikumi paredzēja, ka fonda mērķis ir stiprināt mūsu kara aviāciju ar tautas morālā un materiālā atbalsta palīdzību. Fonds pastāv pie Kara ministrijas. Fonda darbību kārto fonda komiteja, kuņas goda priekšsēdētājs ir kara ministrs, bet priekšsēdētājs — armijas komandieris. Komitejas uzdevums ir populārizēt kara aviāciju un organizēt līdzekļu vākšanu. Komitejas izpildorgans ir fonda valde, kuņas priekšsēdētājs ir Armijas stāba priekšnieks.

Līdzekļu vākšanai nodibināja 20 apakškomitejas — pa vienai katrā apriņķī un bez tam vēl atsevišķu apakškomiteju Rīgas pilsētai. Vēlāk nodibinājās vēl 3 atsevišķas apakškomitejas : dzelzceļu, pasta un telegrafa un Latvijas aerokluba. Par apakškomiteju priekšsēdētājiem uzaicināja kara resora pārstāvjus un lauku pašvaldību vecākos. Apakškomiteju uzdevums bija vākt līdzekļus fonda valdes noteiktos rajonos, resoros un organizācijās, kā arī veikt sevišķus fonda valdes norādītus uzdevumus.

Ziedojumu vākšanu kara aviācijas fondam pirmā kārtā paredzēja ar ziedojumu vākšanas listēm, sarīkojumiem un pārdodot speciālo fonda izdevumu — almanachu «Aviācija», kuņu izdeva A. Gulbja redakcijā 1934. gada 9. septembra aviācijas svētku gadījumā. Visus savāktos līdzekļus, saskaņā ar noteikumiem, varēja izlietot tikai jaunu kara lidmašīnu iegādei.

*Kara ministrs un armijas komandieris pateicas ziedotājiem aviācijas svētkos
1938. g. 21. augustā.*

Īsā laikā kara aviācijas fonds izvērtās par iespaidīgu faktoru valsts aizsardzības spēku stiprināšanā, jo sabiedrības visplašākās aprindas izprata fonda nozīmi un bija atsaucīgas fonda komitejas aicinājumam. Jau 1934. gada 22. martā, kad sanāca pirmā valdes sēde, varēja ar prieku konstatēt, ka šajā īsajā laikā sprīdī savākti Ls 3.458,55, kas līdz gada beigām pieauga līdz Ls 50.864,27. Nākošā gadā panākumi bija jau daudz lielāki, un gads noslēdzās ar Ls 1.286.203,50 lielu summu. Šajā gadā Valsts Prezidenta uzdevumā plašu un intensīvu ziedojumu vākšanu noorganizēja Brīvības pieminekļa komitejas, kas savu tiešo uzdevumu — līdzekļu vākšanu Brīvības piemineklim — sekmīgi bija jau nobeigušas un ar visu savu labi noorganizēto un plašo ziedojumu vākšanas aparātu, valsts gada svētkos 18. novembrī, stājās kara aviācijas fonda komitejas rīcībā. Ziedojumus vāca gan ar vācelītēm pilsētas ielās, izsniedzot ziedotājiem kara aviācijas fonda emblēmas, gan pārdodot uzņēmumiem, veikaliem u. tml. speciālus dažādu vērtību plakātus, gan arī sarīkojot izrīkojumus. Tāda kārtā tika savākta un nodota kara aviācijas fondam īsti prāva summa — Ls 102.049,65.

1936. gadā savāca pavisam Ls 1.343.753,23, bet 1937. gadā — Ls 2.362.008,47.

Iespaidīgs un vērā ņemams kara aviācijas fonda darbībā bija 1938. gads, kad tauta pirmoreiz dabūja redzēt savu ziedoto artavu reālo piepildījumu: 21. augustā, aviācijas svētkos, Aviācijas pulkam tika nodotas jauniegādātās kaujas lidmašīnas, kuņas bija pirktas ar saziēdotām kara aviācijas fonda summām. Par šīm summām bija iegādātas 30 modernas pirmās līnijas kaujas lidmašīnas līdz ar visiem piederumiem un vairāki komplekti lidmašīnu radio iekārtu.

Šie aviācijas svētki bija svinīgs notikums ar lielu nozīmi valsts un tautas dzīvē, kādēļ tajos aicināja piedalīties visas tautas pārstāvjus no visiem Latvijas novadiem — laukiem un pilsētām, iestādēm un organizācijām, kas ar ziedojumiem bija atbalstījušas kara aviācijas fondu. Jaunās kara lidmašīnas bija vērtīgākā balva, kādu jebkad mūsu armija bija saņēmusi kā tautas labprātīgu ziedojumu. Pateicībā par lielo tautas atsaucību,

Aviācijas pulks piešķīra 170 centīgākiem ziedotājiem un ziedojumu vācējiem kā apbalvojumu pulka krūšu nozīmi — zeltītu ērgli. Svinīgā notikuma norisi pārraidīja visi mūsu radiofōni, lai arī tie ziedotāji, kuŗiem nebija iespējams būt aerodromā, varētu sekot svinību gaitai.

Visas jaunās lidmašīnas apzīmētas ar kaŗa aviācijas fonda emblēmu — zils vairogs ar lecošu sauli un 3 sudrabortām lidmašīnām. Emblēma uzkrāsota uz lidmašīnu stūres.

1939. gada pirmos mēnešos tika savākts Ls 93.770,38. Tālākā līdzekļu vākšana kaŗa aviācijas fondam tika pārtraukta, sakarā ar valsts aizsardzības fonda nodibināšanu. 1939. gada 5. aprīlī Ministru kabinets, lai novērstu parallēlismu un līdzekļu ieplūšanu koncentrētu vienā vietā, nolēma ziedojumu vākšanu kaŗa aviācijas fondam izbeigt, uzdodot kaŗa ministrijai stāties pie fonda likvidēšanas, nododot visus fonda atlikušos līdzekļus valsts aizsardzības fondam. Visā kaŗa aviācijas fonda pastāvēšanas laikā no 1934. līdz 1939. gadam pavisam savākts Ls 5.426.869,60.

Likumu par valsts aizsardzības fondu pieņēma 1938. gada 31. marta Ministru kabineta sēdē. Fonda mērķis ir sagādāt līdzekļus bruņošanās vajadzībām valsts drošības sargāšanai un stiprināšanai. Fondu pārvalda un tehniskos darbus pārzina un kārto Finanču ministrijas Valsts saimniecības departaments. Par fonda līdzekļu izlietošanu lemj Ministru kabinets uz kaŗa un finanču ministru priekšlikumiem. Valsts aizsardzības fonda līdzekļi sastādās no valsts, nekustamas mantas īpašnieku, darba devēju, importieŗu un dzelzceļu iemaksām, fonda mantas ienākumiem un labprātīgām iemaksām.

Pirmā iemaksa šai fondā bija Ls 1.000.000, kuŗu iemaksāja valsts no 1937./38. saimniecības gada valsts budžeta atlikuma.

Likumā par valsts aizsardzības fonda līdzekļu sagādāšanu pirmā kārtā ir minēti nekustamas mantas īpašnieki, kuŗi arī pirmā kārtā un visvairāk ir ieinteresēti, lai viņu nekustamie īpašumi neaizietu bojā varbūtēju sarežģījumu gadījumos. Viņi maksā fondam 5% no nekustamās mantas nodokļa kopsummas. Nodokli maksā kā pilsētnieki, tā arī laucinieki. No šī nodokļa atsvabināti vienīgi sīkākas nekustamās mantas īpašnieki, kuŗu iemaksas valsts aizsardzības fondam nepārsniegtu Ls 2 gadā. Darba dēvēji fondam maksā 2% no viņu darbinieku un strādnieku algām. Šo 2% nodokli maksā arī valsts autonomie uzņēmumi no viņu darbinieku un strādnieku algām.

Ārzemju preču importieŗi valsts aizsardzības fondam maksā 1 — 2% no importēto preču vērtības. 2% maksā lielākā daļa fabrikātu un citu gatavu preču importieŗi, 1% turpretim — visu pārējo importpreču — izejvielu, pusfabrikātu un tā saucamo nepieciešamības preču importieŗi. No šī nodokļa atsvabinātas vienīgi tās preces, kuŗas uz muitas nolikuma vai ievad muitas tarifa vispārējo noteikumu pamata brīvas vai atsvabinātas no muitas nodokļa.

Valsts un privātie dzelzceļi maksā valsts aizsardzības fondam 5% no bruto ieņēmumiem par pasažieŗu pārvadāšanu. Sakarā ar to, sākot ar 1938. gada 1. jūliju, dzelzceļu pasažieŗu tarifs tika paaugstināts par 5%. Bez tam personas, kas saņem valsts dzelzceļu brīvbilētes, iemaksā Dzelzceļu virsvaldei par labu valsts aizsardzības fondam līdz Ls 25 par biļeti.

Redzams, ka valsts aizsardzības fonda līdzekļu sagādāšanā ir pievilkti visi iedzīvotāji, tiklab nekustamas mantas īpašnieki, darba devēji, importieŗi un tirgotāji, kā arī importēto preču patērētāji un dzelzceļu izmantotāji. Netiešā ceļā maksāta nodeva ir ļoti viegli ņemama, un tā nāk par svētību visai valstij kā liels un neatsverams palīdzības darbs valsts aizsardzības stiprināšanā. Ja labprātīgās iemaksas kaŗa aviācijas fondā, saskaņā ar

noteikumiem, varēja izmantot tikai jaunu kaujas lidmašīnu iegādei, tad iemaksas valsts aizsardzības fondā turpretim iespējams izlietot visu apbruņojuma priekšmetu iegādei un citu valsts aizsardzības darbam nepieciešamo izdevumu segšanai.

Tuvojoties armijas 20. gada svētku dienai, Valsts Prezidents 1939. g. 31. oktobrī griezās pie tautas ar aicinājumu atbalstīt ar ziedojumiem valsts drošības pastiprināšanu, iemaksājot ziedojumus valsts aizsardzības fondā laikā no 1939. g. 1. līdz 30. novembrim. Šis aicinājums guva vissiltāko atsaucību visplašākās tautas masās, un ziedojumi ieplūda tik kuplā skaitā, ka tālu pārsniedza cerēto un gaidīto, proti — mēneša laikā tika saziēdoti 2,5 miljoni latu. Tā bija skaista balva armijai viņas 20. gada svētkos, jo deva tai ne vien jaunas iespējas savu materiālo spēku stiprināšanai, bet noderēja arī kā visgaišākais apliecinājums tautas siltajām jūtām pret savu armiju. Šī balva arī nepārprotami liecināja, ka tauta vajadzības gadījumā ir gatava savas valsts sargāšanai ziedot visu iespējamo.

Visspilgtāk šā notikuma lielo nozīmi raksturo sekojošie Valsts Prezidenta vārdi:

«Tauta, kuņas miesa un asinis ir mūsu armija, savās dienas gaitās nekad neaizmirst mūsu armiju. Un armija jūtas tautai tuva un apzinās savus sarga pienākumus.

Es kādreiz teicu: tauta armijai, armija tautai. To pašu es varu teikt arī šoreiz.

Tauta armijai! Patiesi, tauta ir bagātīgi darījusi savu daļu. Lai stiprinātu armijas spēkus, ir sanesti redzami un neredzami krājumi, cik tālu mūsu skats sniedzas, cik tālu sniedzas mūsu spēks. Budžeta summas armijas vajadzībām nedaudz gados pieaugušas vairāk par trešo daļu; vēl pienāk klāt tādos pašos apmēros nu jau trešajā gadā valsts aizsardzības fonda līdzekļi.

Vainagojums visam tam bija pagājušā gada novembrī tūkstoš un atkal tūkstoš devēju saziēdotie 2,5 miljonu latu, 25 darba dienās pa 100.000 latu dienā. Katrs, kas pārredz mūsu zemes platību, mūsu valsts iedzīvotāju skaitu, viņu rocību un turību, tas pareizi mēcēs iztulkot šīs spilgtās atsaucības lielo nozīmi.»

*Varoņu asinīm un dzīvībām pirktu ne-
viens un nekad bez jaunas cīņas neatdos,
nevienam nekad to bez cīņas neļaus
paņemt un neviens nekad nepaņems.*

Kārlis Ulmanis

S A T U R A R Ā D Ī T Ā J S

Valsts Prezidenta ievadvārdi	8
Kaŗa ministra un armijas komandieŗa ievadvārdi	9
No redakcijas	11

Latvietis kaŗavīra gaitās līdz nacionālās armijas tapšanai	
Latvietis kaŗavīra gaitās līdz nacionālās armijas tapšanai	13

Latvijas Neatkarības kaŗš

1. Armijas sākums un cīņas līdz 1919. g. rudenim	52
Kalpakieŗi	54
Ziemeļnieki	109
Partizāni	130
Darbība Austrumfrontē 1919. gadā un armijas reorganizācija	144
2. Cīņas pret Bermontu	160
3. Latgales atbrīvošana	201

Armijas izveidošana un sasniegumi miera laikā Armijas demobilizācija un pāreja miera laika stāvoklī

1. Stāvoklis pēc miera noslēgšanas	227
Apmācība	229
Militārā audzināšana	236
Apgāde	240
2. Stāvoklis līdz 1934. gada 15. maijam	
Apmācība	258
Militārā audzināšana	271
Apgāde	283
3. Stāvoklis pēc 1934. gada 15. maija	
Apmācība	292
Militārā audzināšana	343
Apgāde	352

Militārā literātūra

Militārā literātūra	375
---------------------	-----

Bruņoto organizāciju darbība

Robeŗsargi	385
Aizsargi	399

Tautas militārā sagatavošana un tās palīdzības darbs valsts aizsardzībā

Priekšmilitārā sagatavošana Latvijā	410
Pārējo pilsoņu sagatavošana un piesaistīšana valsts aizsardzībā	414
Ziedojumi materiālā ziņā	424